

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टकम् १ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

ब्रह्म सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। क्षत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्।
इषं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। ऊर्जं सन्धत्तं तां मे
जिन्वतम्। रयिं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पुष्टिं सन्धत्तं तां
मे जिन्वतम्। प्रजां सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पशून्सन्धत्तं
तान्मे जिन्वतम्। स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वां शुक्रपाः
प्रणयन्तु॥१॥

सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि। शुक्रः शुक्रशौचिषा।
स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वां मन्थिपाः प्रणयन्तु। सुप्रजाः
प्रजाः प्रजनयन्परीहि। मन्थी मन्थिशौचिषा। सञ्जग्मानौ
दिव आपृथिव्यायुः। सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। प्राणं सन्धत्तं
तं मे जिन्वतम्। अपानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्॥२॥

व्यानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्। चक्षुः सन्धत्तं तन्मे
जिन्वतम्। श्रोत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। मनः सन्धत्तं
तन्मे जिन्वतम्। वाचं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। आयुः स्थ
आयुर्मे धत्तम्। आयुर्यज्ञाय धत्तम्। आयुर्यज्ञपतये धत्तम्।
प्राणः स्थः प्राणं मे धत्तम्। प्राणं यज्ञाय धत्तम्॥३॥

प्राणं यज्ञपतये धत्तम्। चक्षुः स्थश्चक्षुर्मे धत्तम्। चक्षुर्यज्ञाय धत्तम्। चक्षुर्यज्ञपतये धत्तम्। श्रोत्रं स्थः श्रोत्रं मे धत्तम्। श्रोत्रं यज्ञाय धत्तम्। श्रोत्रं यज्ञपतये धत्तम्। तौ देवौ शुक्रामन्थिनौ। कल्पयन्तं दैवीर्विशः। कल्पयन्तं मानुषीः॥४॥

इषमूर्जमस्मासु धत्तम्। प्राणान्पशुषु। प्रजां मयि च यजमाने च। निरस्तः शण्डः। निरस्तो मर्कः। अपनुत्तौ शण्डामर्कौ सहामुना। शुक्रस्य समिदसि। मन्थिनः समिदसि। स प्रथमः सङ्कृतिर्विश्वकर्मा। स प्रथमो मित्रो वरुणो अग्निः। स प्रथमो बृहस्पतिश्चिकित्वान्। तस्मा इन्द्राय सुतमा जुहोमि॥५॥

नयन्वपानं सन्धत्तं तं मे जिवन्तं प्राणं यज्ञाय धत्तं मानुषीरग्निद्वे च॥ (ब्रह्मं क्षत्रं तदिषमूर्जं रयिं पुष्टिं प्रजां तां पशून्तामस्यन्धत्तं तत्प्राणमपानं व्यानं तं चक्षुः श्रोत्रं मनस्तद्वाचं ताम्। इषादिपञ्चके वाचं तां मे पशून्स्यन्धत्तं तान्मे प्राणादिव्रितये तं मेऽन्यत्र तन्मै)॥ [१]

कृत्तिकास्वग्निमादधीत। एतद्वा अग्नेर्नक्षत्रम्। यत्कृत्तिकाः। स्वायामेवैनं देवतायामाधाय। ब्रह्मवर्चसी भवति। मुखं वा एतन्नक्षत्राणाम्। यत्कृत्तिकाः। यः कृत्तिकास्वग्निमाधत्ते। मुख्य एव भवति। अथो खलु॥६॥

अग्निनक्षत्रमित्यपचायन्ति। गृहान् ह दाहुको भवति। प्रजापती रोहिण्यामग्निमसृजत। तं देवा रोहिण्यामादधत। ततो वै ते सर्वात्रोहानरोहन्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वम्। यो रोहिण्यामग्निमाधत्ते। ऋध्नोत्येव। सर्वात्रोहान्रोहति। देवा वै भद्राः सन्तोऽग्निमाधिथ्सन्त॥७॥

तेषामनाहितोऽग्निरासीत्। अथैभ्यो वामं वस्वपाक्रामत्।

ते पुनर्वस्वोरादधत्। ततो वै तान् वामं वसूपावर्तत। यः पुराऽभद्रः सन्पारपीयान्थस्यात्। स पुनर्वस्वोरग्निमादधीत। पुनरेवैनं वामं वसूपावर्तते। भद्रो भवति। यः कामयेत दानकामा मे प्रजाः स्युरिति। स पूर्वयोः फल्गुन्योरग्निमादधीत॥८॥

अर्यम्णो वा एतन्नक्षत्रम्। यत्पूर्वे फल्गुनी। अर्यमेति तमाहुर्यो ददाति। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यः कामयेत भुगी स्यामिति। स उत्तरयोः फल्गुन्योरग्निमादधीत। भगस्य वा एतन्नक्षत्रम्। यदुत्तरे फल्गुनी। भग्येव भवति। कालकञ्जा वै नामासुरा आसन्॥९॥

ते सुवर्गाय लोकायाग्निमचिन्वत। पुरुष इष्टकामुपादधात्-पुरुष इष्टकाम्। स इन्द्रो ब्राह्मणो ब्रुवाण इष्टकामुपाधत्। एषा मे चित्रा नामेति। ते सुवर्गं लोकमा प्रारोहन्। स इन्द्र इष्टकामावृहत्। तेऽवाकीर्यन्त। येऽवाकीर्यन्त। त ऊर्णवभयोऽभवन्। द्वावुदपतताम्॥१०॥

तौ दिव्यौ श्वानावभवताम्। यो भ्रातृव्यवान्थस्यात्। स चित्रायामग्निमादधीत। अवकीर्येव भ्रातृव्यान्। ओजो बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मन्धत्ते। वसन्तो ब्राह्मणोऽग्निमादधीत। वसन्तो वै ब्राह्मणस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। ब्रह्मवर्चसी भवति। मुखं वा एतदृतूनाम्॥११॥

यद्वसन्तः। यो वसन्तोऽग्निमाधत्ते। मुख्य एव भवति। अथो

योनिमन्तमेवैनं प्रजातमाधत्ते। ग्रीष्मे राजन्यं आदधीत।
ग्रीष्मो वै राजन्यस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। इन्द्रियावी
भवति। शरदि वैश्य आदधीत। शरद्वै वैश्यस्यर्तुः॥१२॥

स्व एवैनमृतावाधाय। पशुमान्भवति। न पूर्वयोः
फल्गुन्योरग्निमादधीत। एषा वै जघन्या रात्रिः संवत्सरस्य।
यत्पूर्वे फल्गुनी। पृष्टित एव संवत्सरस्याग्निमाधाय।
पापीयान्भवति। उत्तरयोरा दधीत। एषा वै प्रथमा
रात्रिः संवत्सरस्य। यदुत्तरे फल्गुनी। मुखत एव
संवत्सरस्याग्निमाधाय। वसीयान्भवति। अथो खलु। यदैवैनं
यज्ञ उपनमेत्। अथादधीत। सैवास्यर्द्धिः॥१३॥

खल्वाधिथसन्तु फल्गुन्योरग्निमादधीतासन्नपततामृतानां वैश्यस्यर्तुरुत्तरे फल्गुनी षट्॥ [२]

उद्धन्ति। यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहन्ति। अपोऽवोक्षति
शान्त्यै। सिकता निवपति। एतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपम्।
रूपेणैव वैश्वानरमव रुन्धे। ऊषां निवपति। पुष्टिर्वा एषा
प्रजननम्। यदूषाः॥१४॥

पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निमाधत्ते। अथो संज्ञानं एव। संज्ञानं
ह्येतत्पशूनाम्। यदूषाः। द्यावापृथिवी सहास्ताम्। ते वियती
अब्रूताम्। अस्त्वेव नौ सह यज्ञियमिति। यदमुष्या
यज्ञियमासीत्। तदस्यामदधात्। त ऊषा अभवन्॥१५॥

यदस्या यज्ञियमासीत्। तदमुष्यामदधात्। तददश्चन्द्रमसि
कृष्णम्। ऊषान्निवपन्नदो ध्यायेत्। द्यावापृथिव्योरेव यज्ञिये-

ऽग्निमाधत्ते। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। आखू रूपं कृत्वा। स पृथिवीं प्राविशत्। स ऊतीः कुर्वाणः पृथिवीमनु समचरत्। तदाखुकरीषमभवत्॥१६॥

यदाखुकरीषः सम्भारो भवति। यदेवास्य तत्र न्यक्तम्। तदेवाव रुन्धे। ऊर्जं वा एतः रसं पृथिव्या उपदीका उद्दिहन्ति। यद्वल्मीकम्। यद्वल्मीकवृषा सम्भारो भवति। ऊर्जमेव रसं पृथिव्या अव रुन्धे। अथो श्रोत्रमेव। श्रोत्रं ह्येतत्पृथिव्याः। यद्वल्मीकः॥१७॥

अवधिरो भवति। य एवं वेद। प्रजापतिः प्रजा असृजत। तासामन्नमुपाक्षीयत। ताभ्यः सूदमुपप्राप्तिनत्। ततो वै तासामन्नं नाक्षीयत। यस्य सूदः सम्भारो भवति। नास्य गृहेऽन्नं क्षीयते। आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्। तेन प्रजापतिरश्राम्यत्॥१८॥

कथमिदं स्यादिति। सोऽपश्यत्पुष्करपर्णं तिष्ठत्। सोऽमन्यत। अस्ति वै तत्। यस्मिन्निदमधि तिष्ठतीति। स वराहो रूपं कृत्वोप न्यमञ्जत्। स पृथिवीमध आच्छत्। तस्या उपहत्योदमञ्जत्। तत्पुष्करपर्णेऽप्रथयत्। यदप्रथयत्॥१९॥

तत्पृथिव्यै पृथिवित्वम्। अभूद्वा इदमिति। तद्वन्मै भूमित्वम्। तां दिशोऽनु वातः समवहत्। ताः शर्कराभिरदृहत्। शं वै नोऽभूदिति। तच्छर्कराणां शर्करत्वम्। यद्वराहविहतः

सम्भारो भवति। अस्यामेवाछम्बद्वारमग्निमाधत्ते। शर्करा भवन्ति धृत्यै॥ २० ॥

अथो शन्त्वाय। सरैता अग्निराधेय इत्याहुः। आपो वरुणस्य पत्न्य आसन्। ता अग्निरभ्यध्यायत्। ताः समभवत्। तस्य रेतः पराऽपतत्। तद्धिरण्यमभवत्। यद्धिरण्यमुपास्यति। सरैतसमेवाग्निमाधत्ते। पुरुष इन्ध्रै स्वाद्रेतसो बीभत्सत् इत्याहुः॥ २१ ॥

उत्तरत उपास्यत्यर्बीभत्सायै। अति प्रयच्छति। आर्तिमेवाति प्रयच्छति। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्। यदाश्वत्थः सम्भारो भवति। यदेवास्य तत्र न्यक्तम्। तदेवाव रुन्धे॥ २२ ॥

देवा वा ऊर्जं व्यभजन्त। तत उदुम्बर उदतिष्ठत्। ऊर्वा उदुम्बरः। यदौदुम्बरः सम्भारो भवति। ऊर्जमेवाव रुन्धे। तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्। तं गायत्र्याऽहरत्। तस्य पूर्णमच्छिद्यत। तत्पूर्णोऽभवत्। तत्पूर्णस्य पूर्णत्वम्॥ २३ ॥

यस्य पूर्णमयः सम्भारो भवति। सोमपीथमेवाव रुन्धे। देवा वै ब्रह्मन्नवदन्त। तत्पूर्ण उपाशृणोत्। सुश्रवा वै नाम। यत्पूर्णमयः सम्भारो भवति। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। प्रजापतिरग्निमसृजत। सोऽबिभेत्प्र मा धक्ष्यतीति। तं शम्याऽशमयत्॥ २४ ॥

तच्छुम्यै शमित्वम्। यच्छुमीमयः सम्भारो भवति। शान्त्या
अप्रदाहाय। अग्नेः सृष्टस्य यतः। विकङ्कतं भा और्च्छत्।
यद्वैकङ्कतः सम्भारो भवति। भा एवाव रुन्धे। सहृदयो-
ऽग्निराधेय इत्याहुः। मरुतोऽद्विरग्निर्मतमयन्। तस्य तान्तस्य
हृदयमाच्छिन्दन्। साऽशनिर्भवत्। यदशनिहतस्य वृक्षस्य
सम्भारो भवति। सहृदयमेवाग्निमा धत्ते॥२५॥

ऊपां अभवन्नभवद्वल्मीकौऽश्राम्यदप्रथयदृत्यै वीभत्सत् इत्याहु रुन्धे पर्णत्वमशमयदच्छिन्दः३ श्रीणि च॥——[३]

द्वादशसु विक्रामेष्वग्निमा दधीत। द्वादश मासाः संवत्सरः।
संवत्सरादेवैनमवरुद्धा धत्ते। यद्द्वादशसु विक्रामेष्वग्निमा दधीत।
परिमितमव रुन्धीत। चक्षुर्निमित्त आदधीत। इयद्द्वादश
विक्रामा(३) इति। परिमितं चैवापरिमितं चाव रुन्धे। अनृतं
वै वाचा वदति। अनृतं मनसा ध्यायति॥२६॥

चक्षुर्वै सत्यम्। अद्रा(३)गित्याहु। अदर्शमिति।
तत्सत्यम्। यश्चक्षुर्निमित्तेऽग्निमाधत्ते। सत्य एवैनमा धत्ते।
तस्मादाहिताग्निर्नानृतं वदेत्। नास्य ब्राह्मणोऽनाश्वान्गृहे
वसेत्। सत्ये ह्यस्याग्निराहितः। आग्नेयी वै रात्रिः॥२७॥

आग्नेयाः पशवः। ऐन्द्रमहः। नक्तं गार्हपत्यमा दधाति।
पशून्नेवाव रुन्धे। दिवाऽऽहवनीयम्। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
अर्धोदिते सूर्य आहवनीयमा दधाति। एतस्मिन्वै लोके
प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते।
अथौ भूतं चैव भविष्यच्चाव रुन्धे॥२८॥

इडा वै मानवी यज्ञानूकाशिन्यासीत्। साऽशृणोत्। असुरा

अ॒ग्निमाद॑धत॒ इति॑ । तद॑गच्छत् । त आ॑हव॒नीय॒मग्र॒ आद॑धत ।
 अथ॒ गार्ह॑पत्यम् । अथा॑न्वाहार्य॒पच॑नम् । साऽब्र॑वीत् ।
 प्र॒तीच्ये॑षाऽ॒ श्रीर॑गात् । भ॒द्रा भू॒त्वा परा॑ भविष्य॒न्तीति॑ ॥ २९ ॥
 यस्यै॒वम॒ग्निरा॑धी॒यते॑ । प्र॒तीच्य॑स्य॒ श्रीरे॑ति । भ॒द्रो भू॒त्वा
 परा॑भवति । साऽशृ॑णोत् । दे॒वा अ॒ग्निमाद॑धत॒ इति॑ । तद॑गच्छत् ।
 तेऽन्वाहार्य॒पच॑न॒मग्र॒ आद॑धत । अथ॒ गार्ह॑पत्यम् ।
 अथा॑ऽऽहव॒नीय॒म् । साऽब्र॑वीत् ॥ ३० ॥

प्राच्ये॑षाऽ॒ श्रीर॑गात् । भ॒द्रा भू॒त्वा सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ष्यन्ति ।
 प्र॒जां तु न वै॑ष्यन्त॒ इति॑ । यस्यै॒वम॒ग्निरा॑धी॒यते॑ । प्राच्य॑स्य॒
 श्रीरे॑ति । भ॒द्रो भू॒त्वा सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति । प्र॒जां तु न वि॑न्दते ।
 साऽब्र॑वीदि॒डा म॑नुम् । तथा॒ वा अ॒हं तवा॑ग्निमाधा॑स्यामि ।
 यथा॒ प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्ज॒निष्य॑से ॥ ३१ ॥

प्रत्य॒स्मिँल्लो॒के स्था॒स्यसि॑ । अ॒भि सु॒वर्गं॑ लो॒कं जे॑ष्यसीति ।
 गार्ह॑पत्य॒मग्र॒ आद॑धात् । गार्ह॑पत्यं॒ वा अ॒नु प्र॒जाः
 प॒शवः॑ प्र॒जाय॑न्ते । गार्ह॑पत्येनै॒वास्मै॑ प्र॒जां प॒शून्प्राज॑नयत् ।
 अथा॑न्वाहार्य॒पच॑नम् । ति॒र्यङ्ङि॒व वा अ॒यं लो॒कः । अ॒स्मिन्ने॒व
 तेन॑ लो॒के प्रत्य॑तिष्ठत् । अथा॑ऽऽहव॒नीय॒म् । तेनै॒व सु॒वर्गं॑
 लो॒कम॒भ्यज॑यत् ॥ ३२ ॥

यस्यै॒वम॒ग्निरा॑धी॒यते॑ । प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जा॒यते॑ ।
 प्रत्य॒स्मिँल्लो॒के ति॑ष्ठति । अ॒भि सु॒वर्गं॑ लो॒कं ज॑यति । यस्य॒
 वा अ॒यथा॑ दे॒वत॑म॒ग्निरा॑धी॒यते॑ । आ दे॒वता॑भ्यो वृ॒श्च्यते॑ ।

पापीयान्भवति। यस्य यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्यते।
वसीयान्भवति॥३३॥

भृगूणां त्वाऽङ्गिरसां व्रतपते व्रतेनादधामीति भृग्वङ्गिरसा-
मादध्यात्। आदित्यानां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामी-
त्यन्यासां ब्राह्मणीनां प्रजानाम्। वरुणस्य त्वा राज्ञो
व्रतपते व्रतेनादधामीति राज्ञः। इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेण व्रतपते
व्रतेनादधामीति राजन्यस्य। मनोस्त्वा ग्रामण्यो व्रतपते
व्रतेनादधामीति वैश्यस्य। ऋभूणां त्वा देवानां व्रतपते
व्रतेनादधामीति रथकारस्य। यथादेवतमग्निरधीयते। न
देवताभ्य आवृश्यते। वसीयान्भवति॥३४॥

ध्यायति वै रात्रिश्चरुं रुन्धे भविष्यन्तीत्यब्रवीद्वनिष्यसेऽजयद्वसीयान्भवति नव च॥ [४]

प्रजापतिर्वाचः सत्यमपश्यत्। तेनाग्निमाधत्त। तेन वै स
आर्ध्रोत्। भूर्भुवः सुवरित्याह। एतद्वै वाचः सत्यम्। य
एतेनाग्निमाधत्ते। ऋध्रोत्येव। अथो सत्यप्रांशूरेव भवति।
अथो य एवं विद्वानभिचरति। स्तृणुत एवैनम्॥३५॥

भूरित्याह। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते। भुव इत्याह।
अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। सुवरित्याह। सुवर्ग एव
लोके प्रति तिष्ठति। त्रिभिरक्षरैर्गार्हपत्यमा दधाति। त्रय
इमे लोकाः। एष्वेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठितमाधत्ते। सर्वैः
पञ्चभिराहवनीयम्॥३६॥

सुवर्गाय वा एष लोकायाधीयते। यदाहवनीयः। सुवर्ग

ए॒वास्मै॑ लो॒के वा॒चः स॒त्यः॑ स॒र्वमा॑प्नोति। त्रि॒भिर्गा॑र्ह॒पत्य॑मा
द॒धाति। प॒ञ्चभि॑रा॒हव॒नीयम्। अ॒ष्टौ स॑म्प॒द्यन्ते। अ॒ष्टाक्ष॑रा
गा॒यत्री। गा॒य॒त्रोऽग्निः। या॒वा॒नेवा॒ग्निः। तमा॑धत्ते॥ ३७॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः परा॑चीरायन्।
ताभ्यो॑ ज्योति॒रुद॑गृह्णात्। तं ज्योतिः॑ पश्य॒न्तीः प्र॒जा अ॑भि
स॒माव॑र्तन्त। उ॒परी॑वा॒ग्निमु॑द्गृह्णीयादुद्धरन्। ज्योति॑रे॒व पश्य॑न्तीः
प्र॒जा यज॑मानमभि स॒माव॑र्तन्ते। प्र॒जाप॑तेरक्ष्य॒श्वय॑त्। तत्परा॑-
ऽपतत्। तद॒श्वोऽभव॑त्। तद॒श्वस्या॑श्वत्वम्॥ ३८॥

ए॒ष वै प्र॒जाप॑तिः। यद॒ग्निः। प्रा॒जाप॑त्योऽश्वः। यद॒श्वः
पु॒रस्ता॑न्नयति। स्वमे॒व चक्षुः॑ पश्य॒न्प्रजा॑प॒तिर॑नूदेति।
व॒ज्री वा ए॒षः। यद॒श्वः। यद॒श्वः पु॒रस्ता॑न्नयति। जा॒ताने॑व
भ्रातृ॑व्यान्प्रणुदते। पु॒नरा॑ वर्तयति॥ ३९॥

ज॒निष्य॑माणाने॒व प्र॑ति॒नुद॑ते। न्या॑ह॒वनी॒यो गा॑र्ह॒पत्य॑-
मका॑मयत। निगा॑र्ह॒पत्य आ॑ह॒वनी॒यम्। तौ वि॒भाजं॑
नाश॑क्रोत्। सोऽश्वः॑ पूर्॒ववा॑ङ्मत्वा। प्राश्चं॑ पूर्॒वमु॑द॒वह॑त्।
तत्पूर्॑ववाहः॑ पूर्॒ववा॑द्वम्। यद॒श्वः पु॒रस्ता॑न्नयति। विभ॑क्ति-
रे॒वैन॑योः सा। अथो॒ नाना॑वीर्या॒वेवैनौ॑ कुरुते॥ ४०॥

यदु॒पर्यु॑परि॒ शिरो॑ ह॒रेत्। प्रा॒णान् वि॒च्छि॑न्द्यात्। अ॒धोऽधः॑ शिरो॑
हरति। प्रा॒णानां॑ गोपी॒थाय॑। इ॒यत्य॑ग्रे॒ हर॑ति। अथे॒यत्य॑थेयति।
त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेवैनं॑ लो॒केषु॑ प्र॒तिष्ठि॑त॒माध॑त्ते। प्र॒जा-

पतिरग्निमंसृजत। सौऽबिभेत्प्र मां धक्ष्यतीति॥४१॥

तस्य त्रेधा महिमानं व्यौहत्। शान्त्या अप्रदाहाय।
यत्रेधाऽग्निराधीयते। महिमानमेवास्य तद्व्यूहति। शान्त्या
अप्रदाहाय। पुनरा वर्तयति। महिमानमेवास्य सन्दधाति।
पशुर्वा एषः। यदश्वः। एष रुद्रः॥४२॥

यदग्निः। यदश्वस्य पदेऽग्निमादध्यात्। रुद्राय पशूनपिदध्यात्।
अपशुर्यजमानः स्यात्। यन्नाक्रमयेत्। अनवरुद्धा अस्य
पशवः स्युः। पार्श्वत आक्रमयेत्। यथाऽऽहितस्याग्नेरङ्गारा
अभ्यववर्तेरन्। अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति। न
रुद्रायापिदधाति॥४३॥

त्रीणि हवींषि निर्वपति। विराज एव विक्रान्तं यजमानोऽनु
विक्रमते। अग्नये पवमानाय। अग्नये पावकाय। अग्नये
शुचये। यदग्नये पवमानाय निर्वपति। पुनात्येवैनम्। यदग्नये
पावकाय। पूत एवास्मिन्नुन्नाद्यं दधाति। यदग्नये शुचये।
ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्नुपरिष्ठादधाति॥४४॥

एनमाहुर्वनीयं धत्तेऽश्वत्वं वर्तयति कुरुत इति रुद्रो दधाति यदग्नये शुचये एकं च॥ [५]

देवासुराः संयन्ता आसन्। ते देवा विजयमुपयन्तः। अग्नौ
वामं वसु सं न्यदधत। इदमु नो भविष्यति। यदि नो
जेष्यन्तीति। तदग्निर्नोऽहमशक्रोत्। तत् त्रेधा विन्यदधात्।
पशुषु तृतीयम्। अप्सु तृतीयम्। आदित्ये तृतीयम्॥४५॥

तद्देवा विजित्य। पुनरवारुरुत्सन्त। तैऽग्नये पवमानाय

पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्। पशवो वा अग्निः पवमानः।
यदेव पशुष्वसीत्। तत्तेनावारुन्धत। तेऽग्नये पावकाय। आपो
वा अग्निः पावकः। यदेवाप्स्वसीत्। तत्तेनावारुन्धत॥४६॥

तेऽग्नये शुचये। असौ वा आदित्योऽग्निः शुचिः।
यदेवाऽऽदित्य आसीत्। तत्तेनावारुन्धत। ब्रह्मवादिनो
वदन्ति। तनुवो वावैता अग्न्याधेयस्य। आग्नेयो वा अष्टा-
कपालोऽग्न्याधेयमिति। यत्तं निर्वपेत्। नैतानि। यथाऽऽत्मा
स्यात्॥४७॥

नाङ्गानि। तादृगेव तत्। यदेतानि निर्वपेत्। न तम्।
यथाऽङ्गानि स्युः। नाऽऽत्मा। तादृगेव तत्। उभयानि सह
निरुप्याणि। यज्ञस्य सात्मत्वाय। उभयं वा एतस्येन्द्रियं
वीर्यमाप्यते॥४८॥

योऽग्निमाधत्ते। ऐन्द्राग्नमेकादशकपालमनु निर्वपेत्। आदित्यं
चरुम्। इन्द्राग्नी वै देवानामयातयामानौ। ये एव देवते
अयातयाम्नी। ताभ्यामेवास्मा इन्द्रियं वीर्यमव रुन्धे।
आदित्यो भवति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रति-
तिष्ठति। धेन्वै वा एतद्वेतः॥४९॥

यदाज्यम्। अनुडुहस्तण्डुलाः। मिथुनमेवाव रुन्धे। घृते
भवति। यज्ञस्यालूक्षान्तत्वाय। चत्वार आर्षेयाः प्राश्नन्ति।
दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। पशवो वा एतानि हवींषि।
एष रुद्रः। यदग्निः॥५०॥

यत्सृष्ट एतानि हवींषि निर्वपेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्।
अपशुर्यजमानः स्यात्। यन्नानुनिर्वपेत्। अनवरुद्धा अस्य
पशवः स्युः। द्वादशसु रात्रीष्वनु निर्वपेत्। संवत्सरप्रतिमा वै
द्वादश रात्रयः। संवत्सरेणैवास्मै रुद्रं शमयित्वा। पशूनं
रुन्धे। यदेकमेकमेतानि हवींषि निर्वपेत्॥५१॥

यथा त्रीण्यावपनानि पूरयेत्। तादृक्तत्। न प्रजनन-
मुच्छिंषेत्। एकं निरुप्य। उत्तरे समस्येत्। तृतीयमेवास्मै
लोकमुच्छिंषति प्रजननाय। तं प्रजया पशुभिरनु
प्रजायते। अथो यज्ञस्यैवैषाऽभिक्रान्तिः। रथचक्रं प्रवर्तयति।
मनुष्यरथेनैव देवरथं प्रत्यवरोहति॥५२॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। होतव्यमग्निहोत्राँ(३) न होतव्या(३)
मिति। यद्यजुषा जुहुयात्। अयथापूर्वमाहुती जुहुयात्।
यन्न जुहुयात्। अग्निः परा भवेत्। तूष्णीमेव होतव्यम्।
यथापूर्वमाहुती जुहोति। नाग्निः पराभवति। अग्निधे
ददाति॥५३॥

अग्निमुखानेवर्तून्प्रीणाति। उपबर्हणं ददाति। रूपाणामव-
रुद्धौ। अश्वं ब्रह्मणे। इन्द्रियमेवाव रुन्धे। धेनुं होत्रे।
आशिषं एवाव रुन्धे। अनङ्गाहमध्वर्यवे। वह्निर्वा अनङ्गान्।
वह्निरध्वर्युः॥५४॥

वह्निनैव वह्निं यज्ञस्याव रुन्धे। मिथुनौ गावौ ददाति।

मि॒थुन॑स्याव॑रु॒द्धौ। वासो॑ ददाति। स॒र्वदे॒वत्यं॑ वै वासः॑। सर्वा॑
ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति। आ द्वा॑दश॒भ्यो ददाति॑। द्वा॑दश॒ मासाः॑
सं॒वत्स॒रः। सं॒वत्स॒र ए॒व प्र॒ति तिष्ठति॑। का॒ममूर्ध्वं॑ दे॒यम्।
अ॒परि॑मित॒स्याव॑रु॒द्धौ॥५५॥

आदित्ये तृतीयम्पस्वासीत्ततेनावारुन्धत् स्यादाप्यते रेतोऽग्निरेकमेकमेतानि हवीरपि निर्वर्ण्यत्यवरोहति ददात्यध्वर्युर्देयमेकं च॥ [६]

घ॒र्मः शि॒रस्त॑द॒यम॒ग्निः। स॒म्प्रि॒यः प॒शुभि॑र्भुवत्। छु॒र्दिस्तो॑काय॒
तन॑याय॒ यच्छ॑। वा॒तः प्रा॒णस्त॑द॒यम॒ग्निः। स॒म्प्रि॒यः
प॒शुभि॑र्भुवत्। स्व॒दितं॑ तो॒काय॒ तन॑याय॒ पितुं॑ पंच। प्रा॒चीम॒नु
प्र॒दिशं॑ प्रेहि॒ वि॒द्वान्। अ॒ग्नेर॑ग्ने॒ पुरो॑ अ॒ग्निर्भवे॑ह। वि॒श्वा आ॒शा
दी॒द्यानो॑ वि॒भाहि॑। ऊ॒र्जं नो॑ धेहि॒ द्विप॑दे॒ चतु॑ष्पदे॥५६॥

अ॒र्कश्चक्षु॑स्त॒दसौ॑ सू॒र्यस्त॑द॒यम॒ग्निः। स॒म्प्रि॒यः प॒शुभि॑र्भुवत्।
यत्ते॑ शु॒क्र शु॒क्रं वर्चः॑ शु॒क्रा त॒नूः। शु॒क्रं ज्योति॑रज॒स्रम्।
तेन॑ मे दी॒दिहि॒ तेन॒ त्वाऽऽद॑धे। अ॒ग्निना॑ऽग्ने॒ ब्रह्म॑णा। आ॒न॒शे
व्या॒न॒शे स॒र्वमायु॑र्व्या॒न॒शे। ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। वि॒राद्वं
स्व॒राद्वं। ते मा॒वि॒शतां॑ ते मा॒ जि॒न्वता॑म्॥५७॥

ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। स॒म्राट्वा॑भि॒भूश्च॑। ते मा॒वि॒शतां॑ ते मा॒
जि॒न्वता॑म्। ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। वि॒भूश्च॑ परि॒भूश्च॑। ते मा॒
वि॒शतां॑ ते मा॒ जि॒न्वता॑म्। ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। प्र॒भ्वी
च प्र॒भूति॑श्च। ते मा॒ वि॒शतां॑ ते मा॒ जि॒न्वता॑म्। या॒स्ते अ॒ग्ने
शि॒वास्त॒नुवः॑। ताभि॒स्त्वाऽऽद॑धे। या॒स्ते अ॒ग्ने घो॒रास्त॒नुवः॑।

ताभिर्मुं गच्छ॥५८॥

चतुष्पदे जिन्वतां तनुवन्नीणि च॥—————[७]

इ॒मे वा ए॒ते लो॒का अ॒ग्नयः॑। ते यदव्या॑वृत्ता आ॒धीये॑रन्।
शोच॑ये॒युर्यज॑मानम्। घ॒र्मः शि॒र इति॑ गा॒र्हप॑त्य॒मा द॑धाति।
वा॒तः प्रा॒ण इत्य॑न्वाहा॒र्यप॑च॒नम्। अ॒र्कश्चक्षु॑रित्या॒हव॑नीयम्।
तेनै॒वैना॒न्याव॑र्तयति। तथा॒ न शो॑चयन्ति॒ यज॑मानम्।
रथ॑न्त॒रम॒भिगा॑यते गा॒र्हप॑त्य आ॒धीय॑माने। राथ॑न्त॒रो वा
अ॒यं लो॒कः॥५९॥

अ॒स्मिन्ने॒वैनं॑ लो॒के प्र॒ति॑ष्ठि॒तमा॑ ध॒त्ते। वा॒मदे॒व्यम॒भिगा॑यत
उ॒द्ध्रिय॑माणे। अ॒न्तरि॑क्षं॒ वै वा॑मदे॒व्यम्। अ॒न्तरि॑क्ष ए॒वैनं॑
प्र॒ति॑ष्ठि॒तमा॑ध॒त्ते। अथो॒ शान्ति॑र्वै वा॒मदे॒व्यम्। शा॒न्तमे॒वैनं॑
पश॑व्यमु॒द्धर॑ते। बृ॒हद॒भिगा॑यत आ॒हव॑नीय आ॒धीय॑माने।
बा॒र्हतो॑ वा अ॒सौ लो॒कः। अ॒मुष्मि॑न्ने॒वैनं॑ लो॒के प्र॒ति॑-
ष्ठि॒तमा॑ध॒त्ते। प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत॥६०॥

सोऽ॒श्वोऽ॒वारो॑ भू॒त्वा परा॑डैत्। तं वा॑रव॒न्तीय॑नावारयत।
तद्वा॑रव॒न्तीय॑स्य वा॒रव॑न्तीय॒त्वम्। श्ये॑तेन॒ श्ये॑ती अ॒कुरु॑त।
तच्छ॑त्रै॒तस्य॑ श्ये॒तत्व॑म्। यद्वा॑रव॒न्तीय॑म॒भि गा॑यते।
वा॒रयि॑त्वै॒वैनं॑ प्र॒ति॑ष्ठि॒तमा॑ ध॒त्ते। श्ये॑तेन॒ श्ये॑ती कु॒रुते।
घ॒र्मः शि॒र इति॑ गा॒र्हप॑त्य॒मा द॑धाति। स॒शीर्षा॑णमे॒वैन॑मा
ध॒त्ते॥६१॥

उ॒पै॒नमु॑त्त॒रो य॒ज्ञो न॑मति। रु॒द्रो वा ए॒षः। यद॒ग्निः। स
आ॒धीय॑मान ई॒श्वरो॑ यज॑मानस्य प॒शून् हि॑सि॒तोः।

सम्प्रियः पशुभिर्भुवदित्याह। पशुभिरेवैनं५ सम्प्रियं करोति।
पशूनामहिंसायै। छुर्दिस्तोकाय तनयाय यच्छेत्याह।
आमेवैतामा शास्ते। वार्तः प्राण इत्यन्वाहार्यपचनम्॥६२॥

सप्राणमेवैनमा धत्ते। स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं
पचेत्याह। अन्नमेवास्मै॑ स्वदयति। प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहिं
विद्वानित्याह। विभक्तिरेवैनयोः सा। अथो नानावीर्यावैवैनौ
कुरुते। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पद इत्याह। आ-
मेवैतामा शास्ते। अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयम्। अर्को वै
देवानामन्नम्॥६३॥

अन्नमेवाव रुन्धे। तेन मे दीदिहीत्याह। समिन्ध एवैनम्।
आनशे व्यानश इति त्रिरुदिङ्गयति। त्रयं इमे लोकाः।
एष्वेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठितमा धत्ते। तत्तथा न कार्यम्।
वीङ्गितमप्रतिष्ठितमा दधीत। उद्धृत्यैवाधायाभिमन्त्रियः।
अवीङ्गितमेवैनं प्रतिष्ठितमाधत्ते। विराट् स्वराट् यास्ते
अग्ने शिवास्तनुवस्ताभिस्त्वाऽऽदध इत्याह। एता वा
अग्नेः शिवास्तनुवः। ताभिरेवैनं५ समर्धयति। यास्ते अग्ने
घोरास्तनुवस्ताभिर्मुं गच्छेति ब्रूयाद्यं द्विष्यात्। ताभिरेवैनं
पराभावयति॥६४॥

लोकोऽसृजतेनमाधत्तेऽन्वाहार्यपचनं देवानामन्नमेनं प्रतिष्ठितमाधत्ते पञ्च च॥ [८]

शमीगर्भादग्निं मन्थति। एषा वा अग्निर्यज्ञियां तनूः।
तामेवास्मै॑ जनयति। अदितिः पुत्रकामा। साध्येभ्यो देवेभ्यो
ब्रह्मौदनमपचत्। तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्।

सा रेतोऽधत्त। तस्यै धाता चार्यमा चाजायेताम्। सा द्वितीयमपचत्॥६५॥

तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्यै मित्रश्च वरुणश्चाजायेताम्। सा तृतीयमपचत्। तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्या अशश्च भगश्चाजायेताम्। सा चतुर्थमपचत्॥६६॥

तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्या इन्द्रश्च विवस्वाश्चाजायेताम्। ब्रह्मौदनं पंचति। रेत एव तदधाति। प्राश्नन्ति ब्राह्मणा ओदनम्। यदाज्यमुच्छिष्यते। तेन समिधोऽभ्यज्या दधाति। उच्छेषणाद्वा अदिती रेतोऽधत्त॥६७॥

उच्छेषणादेव तद्रेतो धत्ते। अस्थि वा एतत्। यत्समिधः। एतद्रेतः। यदाज्यम्। यदाज्येन समिधोऽभ्यज्या दधाति। अस्थ्येव तद्रेतसि दधाति। तिस्र आदधाति मिथुनत्वाय। इयतीर्भवन्ति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताः॥६८॥

इयतीर्भवन्ति। यज्ञपुरुषा सम्मिताः। इयतीर्भवन्ति। एतावद्वे पुरुषे वीर्यम्। वीर्यसम्मिताः। आर्द्रा भवन्ति। आर्द्रमिव हि रेतः सिच्यते। चित्रियस्याश्वत्थस्यादधाति। चित्रमेव भवति। घृतवतीभिरा दधाति॥६९॥

एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम। यद्घृतम्। प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति। अथो तेजसा। गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्यादध्यात्।

गा॒य॒त्र॒छन्दा॒ वै ब्रा॑ह्म॒णः। स्व॒स्य॒ छन्द॑सः प्रत्यय॒न॒स्त्वाय॑।
त्रि॒ष्टु॒ग्भी॑ राज॒न्य॒स्य। त्रि॒ष्टु॒च्छन्दा॒ वै रा॑ज॒न्यः। स्व॒स्य॒
छन्द॑सः प्रत्यय॒न॒स्त्वाय॑॥ ७०॥

जग॑तीभिर्वै॒श्य॒स्य। जग॑तीछन्दा॒ वै वै॒श्यः। स्व॒स्य॒ छन्द॑सः
प्रत्यय॒न॒स्त्वाय॑। त॒ सं॒व॒त्स॒रं गो॑पायेत्। सं॒व॒त्स॒रं
हि रे॒तो हि॒तं वर्ध॑ते। यद्ये॒न सं॒व॒त्स॒रे नो॒प॒न॒मे॒त्।
स॒मि॒धः पु॒न॒रा॒द॒ध्यात्। रे॒त ए॒व तद्धि॑तं वर्ध॑मानमेति। न
मा॒ सं॒म॑श्जीयात्। न स्त्रिय॒मु॒पे॒यात्॥ ७१॥

यन्मा॒ सं॒म॑श्जीयात्। य॒श्चि॒त्रय॑मु॒पे॒यात्। निर्वी॑र्यः स्यात्।
नैन॑म॒ग्निरु॒प॒न॒मे॒त्। श्व आ॑धा॒स्यमा॑नो ब्रह्मो॒दनं॑ प॒च॒ति।
आ॒दि॒त्या वा इ॒त उ॑त्त॒माः सु॒व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। ते वा इ॒तो
यन्तं॑ प्र॒ति॒नु॒दन्ते॑। ए॒ते ख॒लु वा॒वाऽऽदि॒त्याः। यद्वा॑ह्म॒णाः।
तैरे॒व स॒न्त्वं ग॑च्छति॥ ७२॥

नैनं॑ प्र॒ति॒नु॒दन्ते॑। ब्र॒ह्म॒वा॒दि॒नो वद॑न्ति। क्वा॑ सः।
अ॒ग्निः का॒र्यः। यो॑ऽस्मै प्र॒जां प॒शून्प्र॑ज॒नय॑तीति।
श॒ल्कै॒स्ता॒ रा॒त्रि॒म॒ग्निमि॑न्धीत। तस्मि॑न्नुप॒व्युष॑म॒रणी॑ निष्ट॒पेत्।
यथ॑र्ष॒भाय॑ वा॒शि॒ता न्या॑विच्छा॒यति॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒पो॒दूह्य॑
भस्मा॒ग्निं म॑न्थति॥ ७३॥

सैव सा॒ग्नेः सन्त॑तिः। तं म॑थित्वा प्राश्चमुद्ध॑रति।
सं॒व॒त्स॒रमे॒व तद्रे॒तो हि॒तं प्र॑ज॒नय॑ति। अना॑हि॒त॒स्तस्या॒ग्नि॒रि॒त्याहुः॑।
यः स॒मि॒धोऽना॑धाया॒ग्निमा॑ध॒त्त इति॑। ताः

संवत्सरे पुरस्तादादध्यात्। संवत्सरादेवैनमवरुध्याधत्ते।
 यदि संवत्सरेऽनादध्यात्। द्वादश्यां पुरस्तादादध्यात्।
 संवत्सरप्रतिमा वै द्वादश रात्रयः। संवत्सरमेवास्याऽऽहिता
 भवन्ति। यदि द्वादश्यां नादध्यात्। त्र्यहे पुरस्तादादध्यात्।
 आहिता एवास्य भवन्ति॥७४॥

द्वितीयमपचत्तुर्थमपचद्विती रेतोऽधत्त सम्मिता धृतवतीभिरादधाति राजन्यः स्वस्य छन्दसः प्रत्ययनुस्वार्येयाद्रच्छति मन्यति
 रात्रयश्चत्वारि च॥ [९]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। स रिरिचानोऽमन्यत।
 स तपोऽतप्यत। स आत्मन्वीर्यमपश्यत्। तदवर्धत।
 तदस्मात्सहसोर्ध्वमसृज्यत। सा विराडभवत्। तां देवासुरा
 व्यगृह्णत। सौऽब्रवीत्प्रजापतिः। मम वा एषा॥७५॥

दोहा एव युष्माकमिति। सा ततः प्राच्युदक्रामत्।
 तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथर्व पितुं मे गोपायेति। सा
 द्वितीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। नर्यं प्रजां मे
 गोपायेति। सा तृतीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
 शःस्यं पशून्मे गोपायेति॥७६॥

सा चतुर्थमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। सप्रथं सुभां
 मे गोपायेति। सा पञ्चममुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
 अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपायेति। अग्नीन् वाव सा तान्व्यक्रमत।
 तान्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथो पङ्क्तिमेव। पङ्क्तिर्वा एषा ब्राह्मणे
 प्रविष्टा॥७७॥

तामात्मनोऽधि निर्मिमीते। यदग्निराधीयते। तस्मादेतावन्तो-
ऽग्नय आधीयन्ते। पाङ्क्तं वा इदं सर्वम्। पाङ्क्तं नैव पाङ्क्तं
स्पृणोति। अथर्व पितुं मे गोपायेत्याह। अन्नमेवैतेन स्पृणोति।
नर्यं प्रजां मे गोपायेत्याह। प्रजामेवैतेन स्पृणोति। शंस्य
पशून्मे गोपायेत्याह॥७८॥

पशून्मेवैतेन स्पृणोति। सप्रथं सुभां मे गोपायेत्याह।
सुभामेवैतेनेन्द्रियं स्पृणोति। अहे बुध्निय मन्त्रं मे
गोपायेत्याह। मन्त्रमेवैतेन श्रियं स्पृणोति। यदन्वाहार्यपचने-
ऽन्वाहार्यं पचन्ति। तेन सोऽस्याभीष्टः प्रीतः। यद्वार्हपत्य
आज्यमधिश्रयन्ति सम्पत्नीर्याजयन्ति। तेन सोऽस्याभीष्टः
प्रीतः। यदाहवनीये जुह्वति॥७९॥

तेन सोऽस्याभीष्टः प्रीतः। यथ्सभायां विजयन्ते। तेन
सोऽस्याभीष्टः प्रीतः। यदावसथेऽन्नं हरन्ति। तेन
सोऽस्याभीष्टः प्रीतः। तथाऽस्य सर्वे प्रीता अभीष्टा
आधीयन्ते। प्रवसथमेष्यन्नेवमुपतिष्ठेतैकमेकम्। यथा
ब्राह्मणाय गृहेवासिने परिदायं गृहानेति। तादृगेव तत्।
पुनरागत्योपतिष्ठते। सा भागेयमेवैषां तत्। सा तत्
ऊर्ध्वारोहत्। सा रोहिण्यभवत्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वम्।
रोहिण्यामग्निमादधीत। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठितमाधत्ते।
ऋध्नोत्येनेन॥८०॥

ब्रह्म सन्धत्तुं कृत्तिकासूद्धन्ति द्वादशसु प्रजापतिर्वाचो देवासुरास्तदग्निर्नोद्धर्मः शिरं इमे वै
शमीगर्भात्प्रजापतिः स रिरिचानः स तपः स आत्मन्वीर्यं दश॥१०॥

ब्रह्म सन्धत्तुं तौ दिव्यावथो शन्त्वाय प्राच्येषां यदुपर्युपरि यथ्सद्यः सोऽश्वोऽवारो भूत्वा
जगतीभिर्गतीतिः॥८०॥

ब्रह्म सन्धत्तमृध्नोत्येनेन॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

उद्धन्यमानमस्या अमेध्यम्। अप पाप्मानं यजमानस्य हन्तु।
शिवा नः सन्तु प्रदिशश्चतस्रः। शं नो माता पृथिवी लोकसाता।
शं नो देवीरभिष्टये। आपो भवन्तु पीतये। शं योरभि स्रवन्तु
नः। वैश्वानरस्य रूपम्। पृथिव्यां परिस्रसा। स्योनमा विशन्तु
नः॥१॥

यदिदं दिवो यददः पृथिव्याः। सञ्जज्ञाने रोदसी सम्बभूवतुः।
ऊषान्कृष्णमवतु कृष्णमूषाः। इहोभयोर्यज्ञियमागमिष्ठाः।
ऊतीः कुर्वाणो यत्पृथिवीमचरः। गुहाकारमाखुरूपं प्रतीत्य।
तत्ते न्यक्तमिह सम्भरन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वाः। ऊर्जं
पृथिव्या रसमाभरन्तः। शतं जीवेम शरदः पुरूचीः॥२॥

वृन्नीभिरनुवित्तं गुहासु। श्रोत्रं त उर्व्यबधिरा भवामः। प्रजा-
पतिसृष्टानां प्रजानाम्। क्षुधोऽपहत्यै सुवितं नो अस्तु। उप-
प्रभिन्नमिषमूर्जं प्रजाभ्यः। सूदं गृहेभ्यो रसमाभरामि। यस्य
रूपं बिभ्रदिमामविन्दत्। गुहा प्रविष्टाः सरिरस्य मध्ये।
तस्येदं विहतमाभरन्तः। अछम्बद्धारमस्यां विधेम॥३॥

यत्पर्यपश्यथसरिरस्य मध्ये। उर्वीमपश्यञ्जगतः प्रतिष्ठाम्।
तत्पुष्करस्याऽऽयतनाद्धि जातम्। पूर्णं पृथिव्याः प्रथनं
हरामि। याभिरदहञ्जगतः प्रतिष्ठाम्। उर्वीमिमां विश्वजनस्य

भ॒र्त्रीम्। ता नः शि॒वाः शर्कराः सन्तु सर्वाः॑। अ॒ग्ने रेतंश्च॒न्द्रं
हि॒र॒ण्यम्। अ॒द्ध्यः सम्भू॑तम॒मृतं प्र॒जासु। तथ्स॒म्भर॑न्नुत्तर॒तो
नि॒धाय॑॥४॥

अ॒तिप्र॑यच्छं॒ दुरि॑तिं तरेयम्। अ॒श्वो रू॒पं कृ॒त्वा यद॑श्व॒त्ये-
ऽति॑ष्ठः। स॒व॒त्सरं॑ दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑। तत्ते न्य॑क्तमि॒ह स॒म्भर॑न्तः।
श॒तं जी॑वेम श॒रदः॑ सर्वा॑राः। ऊ॒र्जः पृ॑थि॒व्या अ॒ध्युत्थि॑तोऽसि।
वन॑स्पते श॒तव॑ल्शो वि॒रोह॑। त्वया॑ व॒यमिष॑मूर्जं म॒दन्तः॑।
रा॒यस्पोषे॑ण॒ समि॑षा म॒देम। गा॒य॒त्रि॒या हि॒यमा॑णस्य॒ यत्ते॑॥५॥

प॒र्णम॑प॒तत्तृती॑यस्यै दि॒वोऽधि॑। सोऽयं प॒र्णः सोम॑प॒र्णाद्धि॑
जा॒तः। ततो॑ ह॒रामि॑ सोम॒पीथ॑स्याव॒रुद्धौ॑। दे॒वानां॑ ब्र॒ह्मवा॑दं
व॒देतां॑ यत्। उ॒पाश्र॑णोः सु॒श्रवा॑ वै श्रु॒तोऽसि॑। ततो॑ मा॒मावि॑शतु
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्। तथ्स॒म्भर॑न्स्तदव॒रुन्धी॑य सा॒क्षात्। यया॑ ते
सृ॒ष्टस्या॒ग्नेः। हे॒तिम॑शमयत्प्र॒जाप॑तिः। तामि॒माम॑प्र॒दाहा॑य॥६॥

श॒मीः शान्त्यै॑ ह॒राम्य॑हम्। यत्ते॑ सृ॒ष्टस्य॑ य॒तः। वि॒क॒ङ्क॒तं
भा आ॑र्च्छ॒ज्जात॑वेदः। तया॑ भा॒सा स॑मि॒तः। उ॒रुं नो॑
लो॒कम॑नु प्रभा॑हि। यत्ते॑ ता॒न्तस्य॑ हृद॑यमाच्छि॒न्द॒ज्जात॑वेदः।
म॒रुतो॑ऽद्धि॒स्तम॑यित्वा। ए॒तत्ते॑ तद॑श॒नेः स॑म्भ॒रामि॑। सा॒त्मा
अ॒ग्ने स॑हृद॒यो भवे॑ह। चि॒त्रि॒याद॑श्व॒त्याथ्स॑म्भृ॒ता बृ॒ह॒त्यः॥७॥

शरी॑रम॒भि स॑स्कृ॒ताः स्थ। प्र॒जाप॑तिना य॒ज्ञमु॑खेन॒
स॑मि॒ताः। ति॒स्रस्त्रि॒वृद्धि॑र्मिथु॒नाः प्र॒जात्यै॑। अ॒श्व॒त्याद्ध॑व्य-

वा॒हा॒द्धि जा॒ताम्। अ॒ग्ने॒स्त॒नूं य॒ज्ञिया॒ꣳ सम्भ॑रामि।
 शान्त॑यो॒निꣳ श॒मीग॒र्भम्। अ॒ग्नये॒ प्रज॑नयित॒वै। यो अ॑श्व॒त्थः
 श॒मीग॒र्भः। आ॒रु॒रोह॑ त्वे स॒चा। तं ते॑ ह॒रामि॑ ब्रह्म॑णा॥८॥

य॒ज्ञियैः॑ के॒तुभिः॑ स॒ह। यं त्वा॑ स॒मभ॑र॒ज्ञात॑वेदः। य॒थाश॑रीरं
 भू॒तेषु॒ न्य॑क्तम्। स सम्भृ॑तः सीद॑ शि॒वः प्र॒जाभ्यः॑। उ॒रुं नो॑
 लो॒कम॑नु॒नेषि॑ वि॒द्वान्। प्रवे॑धसे॒ क॒वये॒ मेध्या॑य। वचो॑ व॒न्दारु॑
 वृष॑भाय॒ वृष्णैः॑। यतो॑ भ॒यम॑भयं॒ तन्नो॑ अस्तु। अ॒व दे॒वान् य॑जे
 हे॒ड्यान्। स॒मिधा॒ऽग्निं दु॑वस्यत॥९॥

॥ घृत-सूक्तम् ॥

घृ॒तैर्बो॑धय॒ताति॑थिम्। आ॒ऽस्मिन् ह॒व्या जु॑होतन। उप
 त्वा॒ऽग्ने ह॒विष्म॑तीः। घृ॒ताची॑र्यन्तु ह॒र्यत। जुष॑स्व॒ स॒मिधो॑
 मम॑। तं त्वा॑ स॒मिद्धि॑र॒ङ्गिरः॑। घृ॒तेन॑ वर्धयाम॒सि। बृ॒हच्छो॑चा
 यवि॑ष्ठ्य। स॒मि॒ध्यमा॑नः प्रथ॒मो नु॑ ध॒र्मः। स॒म॒क्तुभि॑रज्यते
 वि॒श्ववा॑रः॥१०॥

शो॒चिष्कै॑शो घृ॒तनि॑र्णिक॒पाव॑कः। सु॒य॒ज्ञो अ॒ग्निर्य॒जथा॑य दे॒वान्।
 घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑नि॒र॒ग्निः। घृ॒तैः स॒मिद्धो॑ घृ॒तम॒स्यान्न॑म्।
 घृ॒तप्रुष॑स्त्वा स॒रितो॑ वह॒न्ति। घृ॒तं पिब॑न्त्सु॒यजा॑ यक्षि दे॒वान्।
 आ॒यु॒र्दा अ॒ग्ने ह॒विषो॑ जुषा॒णः। घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तं
 पी॒त्वा मधु॑ चा॒रु ग॒व्यम्। पि॒तेव॑ पु॒त्रम॒भिर॑क्षतादि॒मम्॥११॥

त्वाम॑ग्रे॒ समिधा॑नं॒ यंवि॑ष्ठ। दे॒वा दू॑तं च॑क्रिरे ह॒व्य॒वाह॑म्।
 उ॒रु॒ज्रय॑सं घृ॒तयो॑नि॒माहु॑तम्। त्वे॒षं चक्षु॑र्दधिरे चोद॒यन्व॑ति।
 त्वाम॑ग्रे प्र॒दिव॒ आहु॑तं घृ॒तेन॑। सु॒म्ना॒यवः॑ सु॒षमि॑धा॒ समी॑धिरे।
 स वा॑वृ॒धान ओष॑धीभि॒रुक्षि॑तः। उ॒रु ज्रया॑सि॒ पार्थि॑वा
 वि॒तिष्ठ॑से। घृ॒तप्र॑तीकं व ऋ॒तस्य॑ धू॒रूष॑दम्। अ॒ग्निं मि॒त्रं न
 समि॑धान ऋ॒जते॑॥१२॥

इ॒न्धा॒नो अ॒क्रो वि॒दथे॑षु दी॒द्यत्। शु॒क्रव॑र्णा॒मुदु॑ नो य॒सते॒
 धिय॑म्। प्र॒जा अ॑ग्रे॒ संवा॑सय। आशा॑श्च प॒शुभिः॑ स॒ह।
 रा॒ष्ट्राण्य॑स्मा॒ आधे॑हि। या॒न्यास॑न्त्सवि॒तुः स॒वे। म॒ही वि॒श्वत्नी॑
 स॒दने॑ ऋ॒तस्य॑। अ॒र्वाची॑ ए॒तं ध॑रुणे रयी॒णाम्। अ॒न्तर्व॑त्नी
 ज॒न्यं जा॒तवे॑दसम्। अ॒ध्व॒राणां॑ ज॒नय॑थः पु॒रो॒गाम्॥१३॥

आ॒रो॒ह॒तं द॒शत॑श्च॒ शक्र॑री॒र्मम॑। ऋ॒तेना॑ग्न॒ आयु॑षा॒ वर्च॑सा स॒ह।
 ज्यो॒ग्जीव॑न्त॒ उत्त॑रामु॒त्तरा॑श्च॒ समा॑म्। द॒र्श॒म॒हं पू॑र्णमा॒सं य॒ज्ञं
 यथा॑ य॒ज्ञैः। ऋ॒त्वि॒यव॑ती स्थो अ॒ग्निरे॑तसौ। गर्भं॑ द॒धाथां॑ ते
 वा॒म॒हं द॑दे। तथ्स॒त्यं य॒द्वीरं॑ बिभृथः। वी॒रं ज॑नयिष्यथः। ते
 मत्प्रा॑तः प्रज॑निष्येथे। ते मा॒ प्रजा॑ते प्रज॑नयिष्यथः॥१४॥

प्र॒जया॑ प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑ सु॒वर्गे॑ लो॒के। अ॒नृता॑त्स॒त्यमु॑पैमि।
 मा॒नु॒षाद्वै॒व्यमु॑पैमि। दै॒वीं वाचं॑ यच्छामि। श॒ल्कैर॑ग्निमि॒न्धा॒नः।
 उ॒भौ लो॒कौ सं॑नेम॒हम्। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र् ऋ॒ध्वा। अ॒ति मृ॑त्युं
 त॑राम्य॒हम्। जा॒तवे॑दो भु॒वन॑स्य॒ रेतः॑। इ॒ह सि॑श्च॒ तप॑सो

यञ्जनिष्यते॥१५॥

अ॒ग्निम॑श्च॒त्थादधि॑ ह॒व्यवा॑हम्। श॒मीग॑र्भाञ्जनयन्॒ यो म॑यो॒भूः।
अ॒यं ते॒ योनि॑र्ऋ॒त्वियः॑। यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्न॒
आ॒रोह॑। अथा॑ नो॒ वर्ध॑या र॒यिम्। अपे॑त॒ वीत॒ वि च॑ सर्प॒तातः॑।
येऽत्र॒ स्थ पु॑रा॒णा ये च॒ नूत॑नाः। अदा॑दि॒दं य॒मोऽव॑सान्
पृथि॒व्याः। अ॒क्रन्नि॒मं पि॒तरो॑ लो॒कम॑स्मै॥१६॥

अ॒ग्नेर्भ॑स्मा॒स्यग्नेः॑ पु॒रीष॑मसि। सं॒ज्ञान॑मसि का॒मध॑रणम्। मयि॑
ते का॒मध॑रणं भूयात्। सं॒वः सृ॒जामि॑ हृद॒यानि॑। स॒सृष्टं॑
मनो॑ अस्तु वः। स॒सृष्टः प्रा॒णो अ॑स्तु वः। सं या वः
प्रि॒यास्त॑नुवः। सं प्रि॒या हृद॑यानि वः। आ॒त्मा वो॑ अस्तु
सम्प्रि॒यः। सम्प्रि॒यास्त॑नुवो॒ मम॑॥१७॥

कल्पे॑तां द्यावा॑पृथि॒वी। कल्प॑न्ता॒माप॒ ओष॑धीः।
कल्प॑न्ता॒मग्नयः॑ पृथक्। मम॒ ज्यैष्ठ्या॑य॒ सव्र॑ताः। येऽग्नयः॑
सम॑नसः। अ॒न्तरा॑ द्यावा॑पृथि॒वी। वास॑न्तिकावृ॒तू अ॒भि
कल्प॑मानाः। इन्द्र॑मिव दे॒वा अ॒भि सं वि॑शन्तु। दि॒वस्त्वा॑
वीर्ये॑ण। पृथि॒व्यै म॑हि॒म्ना॥१८॥

अ॒न्तरि॑क्षस्य॒ पोषे॑ण। स॒र्वप॑शुमा॒दधे॑। अ॒र्जीज॑नन्न॒मृतं॑
मर्त्या॑सः। अ॒स्त्रेमा॑णं त॒रणि॑ वी॒डुज॑म्भम्। दश॒ स्वसा॑रो
अ॒ग्नवः॑ समी॒चीः। पु॒मांसं॑ जा॒तम॒भि स॑र॒भन्ता॑म्।
प्र॒जाप॑तेस्त्वा प्रा॒णेना॒भि प्रा॑णिमि। पू॒ष्णः पोषे॑ण॒ मह्य॑म्।

दी॒र्घायु॒त्वाय॑ श॒तशार॑दाय। श॒त९ श॒रद्भ्य॒ आयु॑षे॒ वर्च॑से॥१९॥
 जी॒वा॒त्वै पु॒ण्याय॑। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्। म॒मा॑सि॒
 योनि॑स्तव॒ योनि॑रस्मि। म॒मै॒व स॒न्वहं॑ ह॒व्या॒न्यग्ने॑। पु॒त्रः पि॒त्रे
 लो॒क॒कृ॒ज्जा॒तवे॑दः। प्रा॒णे त्वा॒ऽमृ॒तमा॑द॒धामि॑। अ॒न्ना॒दम॒न्नाद्या॑य।
 गो॒प्तारं॑ गु॒प्त्यै। सु॒गा॒रु॒हप॒त्यो वि॒दह॑न्न॒रातीः॑। उ॒षसः॑ श्रेय॑सीः
 श्रेय॑सी॒र्दध॑त्॥२०॥

अ॒ग्ने स॒प॒त्ना॑९ अ॒प॒ बा॒ध॒मानः॑। रा॒यस्पोष॑मिष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑
 धे॒हि। इ॒मा उ॒ मा॒मुप॑तिष्ठन्तु रा॒यः। आ॒भिः प्र॒जाभि॑रि॒ह
 सं॒व॒से॒य। इ॒हो इ॒डा ति॑ष्ठतु वि॒श्वरू॒पी। म॒ध्ये व॒सो॑र्दी॒दिहि॑
 जा॒तवे॑दः। ओ॒ज॑से॒ बला॑य॒ त्वोद्य॑च्छे। वृष॑णे॒ शुष्मा॑याऽऽयु॑षे
 वर्च॑से। स॒प॒त्न॒तूर॑सि वृ॒त्रतूः॑। य॒स्ते दे॒वेषु॑ म॒हिमा॑ सु॒वर्गः॑॥२१॥

य॒स्त आ॒त्मा प॒शुषु॑ प्रवि॑ष्टः। पु॒ष्टि॒र्या ते॑ म॒नुष्ये॑षु प॒प्रथे॑।
 तया॑ नो अ॒ग्ने जुष॑माण॒ एहि॑। दि॒वः पृ॒थि॒व्याः पर्य॑न्त॒रिक्षा॑त्।
 वा॒ता॒त्प॒शुभ्यो॑ अ॒ध्योष॑धी॒भ्यः। यत्र॑ यत्र जा॒तवे॑दः स॒म्ब॒भूथ॑।
 ततो॑ नो अ॒ग्ने जुष॑माण॒ एहि॑। प्रा॒ची॒मनु॑ प्र॒दिशं॑ प्रेहि॑
 वि॒द्वान्। अ॒ग्नेर॑ग्ने पु॒रो अ॑ग्नि॒र्भवे॑ह। वि॒श्वा आ॒शा दी॒द्यानो॑ वि
 भा॑हि॥२२॥

ऊ॒र्जं नो॑ धे॒हि द्वि॒पदे॑ चतु॑ष्पदे। अ॒न्व॒ग्निरु॑षसा॒मग्रं॑म॒ख्यत्।
 अ॒न्वहा॑नि प्रथ॒मो जा॒तवे॑दाः। अ॒नु सूर्य॑स्य पु॒रु॒त्रा च॑
 र॒श्मीन्। अ॒नु द्या॒वापृ॒थि॒वी आ॒त॒ताना॑। वि॒क्रम॑स्व म॒हा९

अ॒सि। वे॒दि॒ष॒न्मा॒नु॒षेभ्यः। त्रि॒षु लो॒केषु॑ जा॒गृहि। यद्वि॒दं
दि॒वो यद॒दः पृ॒थि॒व्याः। सं॒वि॒दा॒ने रोद॑सी सं बभू॒वतुः॥२३॥

तयोः॑ पृ॒ष्ठे सी॑दतु जा॒तवे॑दाः। श॒म्भूः प्र॒जाभ्य॑स्त॒नुवे॑ स्यो॒नः।
प्रा॒णं त्वा॒ऽमृत॑ आ द॒धामि। अ॒न्ना॒दम॒न्नाद्या॑य। गो॒प्तारं॑ गु॒प्त्यै।
यत्ते॑ शु॒क्र शु॒क्रं वर्चः॑ शु॒क्रा त॒नूः। शु॒क्रं ज्योति॑रज॒स्रम्। तेन॑ मे
दी॒दिहि॑ तेन॑ त्वा॒ऽऽद॑धे। अ॒ग्निना॑ऽग्ने ब्रह्म॑णा। आ॒न॒शे व्या॑न॒शे
सर्व॑मायुर्व्या॑न॒शे॥२४॥

नर्य॑ प्र॒जां मे॑ गोपाय। अ॒मृत॑त्वाय॑ जी॒वसे॑। जा॒तां
ज॒निष्य॑मा॒णां च। अ॒मृते॑ स॒त्ये प्र॑ति॒ष्ठिता॑म्। अथ॑र्व
पि॒तुं मे॑ गोपाय। र॒सम॑न्नमिहायु॑षे। अद॑ब्धा॒योऽशी॑ततनो।
अवि॑षन्नः पि॒तुं कृ॑णु। श॒ङ्स्य॑ प॒शून्मे॑ गोपाय। द्वि॒पादो॑ ये
चतु॑ष्पदः॥२५॥

अ॒ष्टाश॑फाश्च॒ य इ॒हाग्रे॑। ये चै॒कश॑फा आशु॒गाः। सप्र॑थ
स॒भां मे॑ गोपाय। ये च॒ सभ्याः॑ सभा॒सदः॑। ता॒निन्द्रि॑याव॒न्तः
कुरु। सर्व॑मायुरुपा॑सताम्। अहे॑ बु॒ध्रिय॑ म॒न्त्रं मे॑ गोपाय।
यमृ॑षयस्त्रैवि॒दा वि॒दुः। ऋचः॑ सा॒मानि॑ यजू॑षि। सा हि
श्रीर॑मृता॑ स॒ताम्॥२६॥

चतुः॑ शिखण्डा यु॒वतिः॑ सु॒पेशाः॑। घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑।
म॒र्मृज्य॑मा॒ना मह॑ते सौभ॑गाय। मह्यं॑ धु॒क्ष्व॒ यज॑मानाय॒
का॒मान्। इ॒हैव॑ सन्त॒त्रं स॒तो वो॑ अ॒ग्नयः॑। प्रा॒णेन॑ वा॒चा

मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्तमायुर्मा प्रहासीत्। ज्योतिषा
वो वैश्वानरेणोपतिष्ठे। पञ्चधाऽग्नीन्व्यक्रामत्। विराट्सृष्टा
प्रजापतेः। ऊर्ध्वाऽऽरोहद्रोहिणी। योनिर्ग्रेः प्रतिष्ठितिः॥२७॥

विशन्तु नः पुरुषोर्विधेम निधाय यत्तेऽप्रदाहाय बहूत्यां ब्रह्मणा दुवस्यत विश्ववार इममृञ्जते पुरोगां प्रज्जनयिष्यथो
जनिष्यतस्मै मम महिम्ना वर्चसे दधंश्चसुवर्गो भाहि सम्बभूवतुरायुर्व्यानशे चतुष्यदः सतां प्रजापतेर्द्वे च॥—[१]

नवैतान्यहानि भवन्ति। नव वै सुवर्गा लोकाः।
यदेतान्यहान्युपयन्ति। नवस्वेव तत्सुवर्गेषु लोकेषु
सत्रिणः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति। अग्निष्टोमाः परः सामानः
कार्या इत्याहुः। अग्निष्टोमसंमितः सुवर्गो लोक इति।
द्वादशाग्निष्टोमस्य स्तोत्राणि। द्वादश मासाः संवत्सरः। तत्तत्र
सूक्ष्मम्। उक्थ्या एव सप्तदशाः परः सामानः कार्याः॥२८॥
पशवो वा उक्थानि। पशूनामवरुद्धौ। विश्वजिदभिजिता-
वग्निष्टोमौ। उक्थ्याः सप्तदशाः परः सामानः। ते सऽस्तुता
विराजमभि सम्पद्यन्ते। द्वे चर्चावतिरिच्येते। एकया
गौरतिरिक्तः। एकयाऽऽयुरूनः। सुवर्गो वै लोको ज्योतिः।
ऊर्ग्विराट्॥२९॥

सुवर्गमेव तेन लोकमभि जयन्ति। यत्परः राथन्तरम्।
तत्प्रथमेऽहंकार्यम्। बृहद्वितीयै। वैरूपं तृतीयै। वैराजं चतुर्थै।
शाक्रं पञ्चमे। रैवतः षष्ठे। तदु पृष्ठेभ्यो नयन्ति। सन्तनय
एते ग्रहा गृह्यन्ते॥३०॥

अतिग्राह्याः परः सामसु। इमानेवैतैर्लोकान्थसन्तन्वन्ति।
मिथुना एते ग्रहा गृह्यन्ते। अतिग्राह्याः परः सामसु।

मि॒थुनमे॒व तैर्य॑ज॒माना॒ अव॑रुन्धते। बृ॒हत्पृ॑ष्ठं भ॒वति। बृ॒हद्वै
सु॒व॒र्गो लो॒कः। बृ॒हतै॒व सु॒व॒र्गं लो॒कं य॑न्ति। त्र॒यस्त्रि॑ं॒शि
नाम॒ साम॑। मा॒ध्यं दि॒ने प॑व॒माने भ॑वति॥३१॥

त्र॒यस्त्रि॑ं॒शद्वै दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑रुन्धते। ये वा इ॒तः परा॑श्च॒
सं॒व॒त्स॒रमु॑प॒यन्ति॑। न है॒नं ते स्व॒स्ति स॑म॒श्नु॒वते। अथ॒ ये-
ऽमु॒तोऽर्वा॑श्चमु॒प॒यन्ति॑। ते है॒नं स्व॒स्ति स॑म॒श्नु॒वते। ए॒तद्वा
अ॒मु॒तोऽर्वा॑श्चमु॒प॒यन्ति॑। यदे॒वम्। यो ह॒ खलु॒ वाव॑ प्र॒जाप॑तिः।
स उ॒वेवे॑न्द्रः। तदु॒ दे॒वेभ्यो॒ नय॑न्ति॥३२॥

कार्या वि॒गृह्य॑न्ते प॑व॒माने भ॑वतीन्द्र॒ एकं च॑॥ [२]

सन्त॑ति॒र्वा ए॒ते ग्र॑हाः। यत्प॒रः सा॒मानः। वि॒षूवा॑न्दि॒वाकी॒र्त्यम्॑।
यथा॒ शा॒लायै॑ पक्ष॑सी। ए॒व सं॒व॒त्स॒रस्य॑ पक्ष॑सी। यदे॒तेन॑
गृ॒ह्ये॒रन्। वि॒षूची॑ सं॒व॒त्स॒रस्य॑ पक्ष॑सी॒ व्य॒व॒स्र॑से॒याता॑म्।
आ॒र्ति॒मा॒र्च्छे॒युः। यदे॒ते गृ॑ह्यन्ते। यथा॒ शा॒लायै॑ पक्ष॑सी म॒ध्य॒मं
व॒श॒म॒भि॒ सं॒मा॒य॒च्छ॑ति॥३३॥

ए॒व सं॒व॒त्स॒रस्य॑ पक्ष॑सी दि॒वाकी॒र्त्य॒म॒भि॒ सं त॑न्वन्ति।
ना॒र्ति॒मा॒र्च्छ॑न्ति। ए॒क॒वि॒ंश॒मह॑र्भवति। शु॒क्रा॒ग्रा ग्र॑हा गृह्यन्ते।
प्र॒त्यु॒त्त॑ब्ध्यै स॒य॒त्वाय॑। सौ॒र्य ए॒तद॑हः प॒शुरा॑ल॒भ्यते। सौ॒र्यो-
ऽति॑ग्रा॒ह्यो गृ॑ह्यते। अह॑रे॒व रू॒पेण॑ स॒म॒र्ध॑यन्ति। अथो॒ अहं॑
ए॒वैष॑ ब॒लि॒र्ह्यते। स॒प्तै॒तद॑ह॒रति॑ग्रा॒ह्यो गृ॑ह्यन्ते॥३४॥

स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः। अ॒सा॒वादि॒त्यः शि॒रः
प्र॒जाना॑म्। शी॒र्ष॒न्ने॒व प्र॒जाना॑ प्रा॒णान्द॑धाति। तस्मा॑त्स॒प्त

शी॒र्षन्प्रा॒णाः। इन्द्रो॑ वृ॒त्रं ह॒त्वा। अ॒सुरा॑न्परा॒भाव्य॑। स
इ॒माँल्लो॒कान॒भ्यज॑यत्। तस्या॒सौ लो॒कोऽन॑भिजित आसीत्।
तं वि॒श्वक॑र्मा भू॒त्वाऽभ्य॑जयत्। यद्वै॑श्वक॒र्मणो॑ गृह्यते॥ ३५॥

सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै। प्र वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते।
ये वै॑श्वक॒र्मणं॑ गृह्णते॥ आ॒दि॒त्यः श्वो॑ गृह्यते। इ॒यं वा
अ॒दि॒तिः। अ॒स्यामे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठन्ति। अ॒न्यो॑न्यो गृह्येते।
वि॒श्वान्ये॒वान्ये॒न क॑र्माणि कु॒र्वाणा य॑न्ति। अ॒स्याम॒न्येन॒ प्र॒ति
ति॑ष्ठन्ति। तावाऽप॑रा॒र्धात्स॑व॒त्सर॑स्या॒न्यो॑न्यो गृह्येते। तावु॒भौ
स॒ह म॑हाव्र॒ते गृ॑ह्येते। य॒ज्ञस्यै॒वान्तं॑ ग॒त्वा। उ॒भयो॑र्लो॒कयोः
प्र॒ति ति॑ष्ठन्ति। अ॒र्क्यमु॑क्थं भ॑वति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ॥ ३६॥

समायच्छत्यतिग्राह्यां गृह्यन्ते गृह्यते संवत्सरस्यान्योन्यो गृह्येते पञ्च च॥ [३]

ए॒कवि॑ं॒श ए॒ष भ॑वति। ए॒तेन॒ वै दे॒वा ए॑कवि॒ंशेन॑।
आ॒दि॒त्यमि॒त उ॑त्त॒मं सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑रोहयन्। स वा ए॒ष
इ॒त ए॑कवि॒ंशः। तस्य॒ दशा॑वस्ता॒दहा॑नि। द॒शं प॑रस्ता॒त्।
स वा ए॒ष वि॑राज्यु॒भय॑तः प्र॒तिष्ठि॑तः। वि॒राजि॒ हि वा ए॒ष
उ॒भय॑तः प्र॒तिष्ठि॑तः। तस्मा॑दन्त॒रेमौ लो॒कौ यन्। सर्वे॑षु
सु॒व॒र्गेषु॑ लो॒केष्व॑भि॒तप॑न्नेति॥ ३७॥

दे॒वा वा आ॑दि॒त्यस्य॑ सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑। परा॑चोऽतिपा॒दा-
द॒बिभ॑युः। तं छ॒न्दो॑भिरदृ॒हं धृ॑त्यै। दे॒वा वा आ॑दि॒त्यस्य॑
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑। अवा॑चोऽवपा॒दाद॑बिभयुः। तं प॒ञ्चभी॑
र॒श्मिभि॑रुद॑वयन्। तस्मा॑दे॒कवि॑ं॒शेऽह॑न्य॒ञ्च दि॒वाकी॒र्त्यानि॑

क्रियन्ते। रश्मयो वै दिवाकीर्त्यानि। ये गांयत्रे। ते गांयत्रीषूत्तरयोः पर्वमानयोः॥३८॥

महादिवाकीर्त्यं५ होतुः पृष्ठम्। विकुर्णं ब्रह्मसामम्। भासोऽग्निष्टोमः। अथैतानि पराणि। परैर्वै देवा आदित्यं५ सुवर्गं लोकमपारयन्। यदपारयन्। तत्पराणां परत्वम्। पारयन्त्येनं पराणि। य एवं वेद। अथैतानि स्पराणि। स्परैर्वै देवा आदित्यं५ सुवर्गं लोकमस्पारयन्। यदस्पारयन्। तत्स्पराणां५ स्परत्वम्। स्पारयन्त्येनं५ स्पराणि। य एवं वेद॥३९॥

एति पर्वमानयोः स्पराणि पञ्च च॥ [४]

अप्रतिष्ठां वा एते गच्छन्ति। येषां५ संवत्सरेऽनाप्तेऽथ। एकादशिन्याप्यते। वैष्णवं वामनमालभन्ते। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञमेवालभन्ते प्रतिष्ठित्यै। ऐन्द्राग्रमालभन्ते। इन्द्राग्नी वै देवानामयातयामानौ। ये एव देवते अयातयाम्नी। ते एवाऽऽलभन्ते॥४०॥

वैश्वदेवमालभन्ते। देवतां एवावरुन्धते। द्यावापृथिव्यां धेनुमालभन्ते। द्यावापृथिव्योरेव प्रति तिष्ठन्ति। वायव्यं वत्समालभन्ते। वायुरेवैभ्यो यथाऽऽयतनाद्देवता अव रुन्धे। आदित्यामविं वशामालभन्ते। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति। मैत्रावरुणीमालभन्ते॥४१॥

मित्रेणैव यज्ञस्य स्विष्टं५ शमयन्ति। वरुणेन दुरिष्टम्। प्राजापत्यं तूपरं महाव्रत आलभन्ते। प्राजापत्योऽतिग्राह्यो

गृह्यते। अहरेव रूपेण समर्धयन्ति। अथो अहं एवैष
बलिर्हियते। आग्नेयमा लभन्ते प्रति प्रज्ञात्यै। अजपेत्वान्
वा एते पूर्वैर्मासैरव रुन्धते। यदेते गव्याः पशवं आलभ्यन्ते।
उभयेषां पशूनामवरुद्धौ॥४२॥

यदतिरिक्तामेकादशिनीमालभेरन्। अप्रियं भ्रातृव्यमभ्यति-
रिच्येत। यद्वौ द्वौ पशू समस्येयुः। कनीय आयुः
कुर्वीरन्। यदेते ब्राह्मणवन्तः पशवं आलभ्यन्ते। नाप्रियं
भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्यते। न कनीय आयुः कुर्वते॥४३॥

ते एवालभन्ते मैत्रावरुणीमालभन्तेऽवरुद्धौ स्म च॥_____ [५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा वृत्तोऽशयत्। तं देवा भूतानां
रसं तेजः सम्भृत्य। तेनैनमभिषज्यन्। महानववर्तीति।
तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्। महद्व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य
महाव्रतत्वम्। महतो व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्।
पञ्चविंशः स्तोमो भवति॥४४॥

चतुर्विंशत्यर्धमासः संवत्सरः। यद्वा एतस्मिन्संवत्सरेऽधि
प्राजायत। तदन्नं पञ्चविंशमभवत्। मध्यतः क्रियते। मध्यतो
ह्यन्नमशितं धिनोति। अथो मध्यत एव प्रजानामूर्ध्वीयते।
अथ यद्वा इदमन्ततः क्रियते। तस्मादुदन्ते प्रजाः समैधन्ते।
अन्ततः क्रियते प्रजननायैव। त्रिवृच्छिरो भवति॥४५॥

त्रेधाविहितं हि शिरः। लोमं छुवीरस्थिं। परांचा स्तुवन्ति।
तस्मात्तत्सदृगेव। न मेद्यतोऽनु मेद्यति। न कृश्यतोऽनु

कृश्यति। पञ्चदशोऽन्यः पक्षो भवति। सप्तदशोऽन्यः।
तस्माद्वयाऽस्यन्यतरमर्धमभि पर्यावर्तन्ते। अन्यतरतो हि
तद्वरीयः क्रियते॥४६॥

पञ्चविंश आत्मा भवति। तस्मान्मध्यतः पशवो वरिष्ठाः।
एकविंशं पुच्छम्। द्विपदासु स्तुवन्ति प्रतिष्ठित्यै। सर्वेण
सह स्तुवन्ति। सर्वेण ह्यात्मनाऽऽत्मन्वी। सहोत्पतन्ति।
एकैकामुच्छिषन्ति। आत्मन् ह्यङ्गानि बद्धानि। न वा एतेन
सर्वः पुरुषः॥४७॥

यदित इतो लोमानि दतो नखान्। परिमादः क्रियन्ते।
तान्येव तेन प्रत्युप्यन्ते। औदुम्बरस्तल्पो भवति।
ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ।
यस्य तल्पसद्यमभिजितुः स्यात्। स देवानां
साम्यक्षे। तल्पसद्यमभिजयानीति तल्पमारुह्योद्गायेत्।
तल्पसद्यमेवाभि जयति॥४८॥

यस्य तल्पसद्यमभिजितुः स्यात्। स देवानां साम्यक्षे।
तल्पसद्यं मा पराजेषीति तल्पमारुह्योद्गायेत्। न तल्पसद्यं
पराजयते। प्लेङ्गे शंसति। महो वै प्लेङ्गः। महस
एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। देवासुराः संयत्ता आसन्। त आदित्ये
व्यायच्छन्त। तं देवाः समजयन्॥४९॥

ब्राह्मणश्च शूद्रश्च चर्मकर्ते व्यायच्छेते। दैव्यो वै वर्णो ब्राह्मणः।
असुर्यः शूद्रः। इमेऽराथ्सुरिमे सुभूतमक्रन्नित्यन्यतरो ब्रूयात्।

इ॒म उ॒द्वासी॒का॒रिणं॑ इ॒मे दु॒र्भू॒तम॑क्र॒न्नित्य॑न्य॒तुरः॑ । यदे॒वैषां॑
 सु॒कृतं॑ या रा॒द्धिः । तद॑न्य॒तुरो॑ऽभि श्री॒णाति॑ । यदे॒वैषां॑ दुष्कृतं
 याऽरा॑द्धिः । तद॑न्य॒तुरो॑ऽप॒ हन्ति॑ । ब्रा॒ह्मणः॑ सं ज॒यति॑ ।
 अ॒मुमे॒वाऽऽदि॒त्यं भ्रातृ॑व्यस्य॒ संवि॑न्दन्ते ॥ ५० ॥

भवति भवति क्रियते पुरुषो जयत्यजयञ्जयत्येकं च ॥ [६]

उ॒द्ध॒न्यमा॑नं॒ नवै॒तानि॑ सन्त॒तिरेक॑वि॒श ए॒षोऽप्र॑तिष्ठां प्र॒जाप॑तिर्वृ॒त्तः षट् ॥ ६ ॥

उ॒द्ध॒न्यमा॑नं॒ शो॒चिष्के॑शोऽग्ने॒ स॒पत्नान॑तिग्रा॒ह्या वैश्व॑दे॒वमाल॑भन्ते पञ्चा॒शत् ॥ ५० ॥

उ॒द्ध॒न्यमा॑नं॒ संवि॑न्दन्ते ॥

हरिः ओम् ॥

॥ इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके द्वितीयः
 प्रपाठकः समाप्तः ॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

दे॒वा॒सु॒राः सं॒य॑त्ता आ॒सन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः॑।
अ॒ग्नी॒षोम॑योस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नूः स॒त्र्य॑दधत। इ॒दमु॑ नो
भ॒विष्य॑ति। यदि॑ नो जे॒ष्यन्ती॑ति। तेना॒ग्नी॒षोमा॒वपा॑क्रामताम्।
ते दे॒वा वि॑जित्य॑। अ॒ग्नी॒षोमा॒वन्वै॑च्छन्। तेऽ॒ग्नि॒मन्व॑-
वि॒न्दन्तु॑षू॒त्स॑न्नम्। तस्य॑ वि॒भ॑क्तीभिस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नू-
रवा॑रुन्धत॥१॥

ते सोम॑मन्व॑विन्दन्। तम॑घ्नन्। तस्य॑ यथाऽभि॒ज्ञाय॑
त॒नूर्व्य॑गृह्णत। ते ग्र॒हा॑ अभवन्। तद्ग्र॒हाणां॑ ग्र॒ह॒त्वम्। यस्यै॒वं
वि॒दुषो॑ ग्र॒हा॑ गृह्यन्ते॑। तस्य॑ त्वै॒व गृ॑ही॒ताः। नाना॑ऽऽग्ने॒यं
पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। यदना॑ग्ने॒यं पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। व्यृ॒द्धमे॒व
तत्॥२॥

अना॑ग्ने॒यं वा ए॒तत्क्रि॑यते। यथ्स॒मिध॑स्त॒नून॑पा॒तमि॒डो
ब॒र्हिर्य॑जति। उ॒भावा॑ग्ने॒यावा॒ज्य॑भागौ स्याताम्। अना॑ज्य॒भागौ
भव॑त् इत्या॑हुः। यदु॒भावा॑ग्ने॒याव॒न्वश्चा॒विति॑। अ॒ग्नये॑
प॒र्व॒मा॒नायो॒त्तरः॑ स्यात्। यत्प॒र्व॒मा॒नाय॑। तेनाऽऽज्य॑भागः।
तेन॑ सौ॒म्यः। बुध॑न्वत्याग्ने॒यस्याऽऽज्य॑भागस्य पुरोऽनु॒वा॒क्या
भव॑ति॥३॥

यथा॑ सु॒प्तं बो॒धय॑ति। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒ग्नि॒न्य॑क्ताः

पत्नीसंयाजानामृचः स्युः। तेनोऽऽग्नेयं सर्वं भवति।
 एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह
 इति। नेति ब्रूयात्। प्रजननं वा अग्निः। प्रजननमेवोपैतीति।
 कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुः॥४॥

न सम्भृत्याः सम्भाराः। न यजुः कार्यमिति। अथो खलु।
 सम्भृत्या एव सम्भाराः। कार्यं यजुः। पुनराधेयस्य समृद्धौ।
 तेनोपांशु प्रचरति। एष्य इव वा एषः। यत्पुनराधेयः।
 यथोपांशु नष्टमिच्छति॥५॥

तादृगेव तत्। उच्चैः स्विष्टकृतमुत्सृजति। यथा नष्टं
 वित्त्वा प्राहायमिति। तादृगेव तत्। एकधा तेजस्विनीं
 देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। तत्तथा नोपैति।
 प्रयाजानूयाजेष्वेव विभक्तीः कुर्यात्। यथापूर्वमाज्यभागो
 स्याताम्। एवं पत्नीसंयाजाः॥६॥

तद्वैश्वानुरवत्प्रजननवत्तरमुपैतीति। तदाहुः। व्यृद्धं वा एतत्।
 अनाग्नेयं वा एतत्क्रियत इति। नेति ब्रूयात्। अग्निं
 प्रथमं विभक्तीनां यजति। अग्निमुत्तमं पत्नीसंयाजानाम्।
 तेनोऽऽग्नेयम्। तेन समृद्धं क्रियत इति॥७॥

अरुन्धतेव तद्वति सम्भृतसम्भार इत्याहुर्निच्छति पत्नीसंयाजा नव च॥ [१]

देवा वै यथादर्शं यज्ञानाहरन्त। योऽग्निष्टोमम्। य
 उक्थ्यम्। योऽतिरात्रम्। ते सहैव सर्वे वाजपेयमपश्यन्। ते।

अ॒न्योऽन्य॑स्मै॒ नाति॑ष्ठन्त। अ॒हम॒नेन॑ य॒जा इति॑। तेऽब्रु॑वन्।
आ॒जिम॒स्य धा॑वा॒मेति॑॥८॥

तस्मि॑न्ना॒जिम॑धावन्। तं बृ॒हस्पति॑रुद॒जयत्। तेना॑य॒जत।
स स्वा॒राज्य॑मगच्छत्। तमिन्द्रोऽब्र॑वीत्। माम॒नेन॑
या॒जयेति॑। तेनेन्द्र॑मया॒जयत्। सोऽग्रं॑ दे॒वता॑नां॒ पर्ये॑त्।
अगच्छ॑त्स्वा॒राज्य॑म्। अति॑ष्ठन्तास्मै॒ ज्यैष्ठ्या॑य॥९॥

य ए॒वं वि॒द्वान् वा॑ज॒पेये॑न् य॒जते। गच्छ॑ति॒ स्वा॒राज्य॑म्।
अग्रं॑ स॒माना॑नां॒ पर्ये॑ति। तिष्ठ॑न्तेऽस्मै॒ ज्यैष्ठ्या॑य। स वा ए॒ष
ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ चै॒व रा॑ज॒न्यस्य॑ च य॒ज्ञः। तं वा ए॒तं वा॑ज॒पेय॑
इत्या॑हुः। वा॒जाप्यो॑ वा ए॒षः। वा॒जः ह्ये॑तेन॒ दे॒वा ऐ॒प्सन्।
सोमो॑ वै वा॑ज॒पेयः॑। यो वै सोमं॑ वा॒जपे॑यं वेद॥१०॥

वा॒ज्यैवैनं॑ पी॒त्वा भ॑वति। आऽस्य॑ वा॒जी जा॑यते। अन्नं॑ वै
वा॑ज॒पेयः॑। य ए॒वं वेद॑। अत्य॑न्नम्। आऽस्या॑न्नादो जा॑यते।
ब्रह्म॑ वै वा॑ज॒पेयः॑। य ए॒वं वेद॑। अत्ति॑ ब्रह्म॒णाऽन्न॑म्। आऽस्य॑
ब्रह्मा॑ जा॑यते॥११॥

वा॒ग्वै वा॑ज॒स्य प्र॑स॒वः। य ए॒वं वेद॑। क॒रोति॑ वा॒चा वी॒र्य॑म्।
ऐनं॑ वा॒चा गच्छ॑ति। अपि॑वर्ती वाचं॑ वदति। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑
य॒ज्ञान्व्यादि॑शत्। स आ॒त्मन्वा॑ज॒पेय॑मधत्त। तं दे॒वा अब्रु॑वन्।
ए॒ष वा॒व य॒ज्ञः। यद्वा॑ज॒पेयः॑॥१२॥

अप्ये॒व नोऽत्रा॑स्त्विति॑। तेभ्य॑ ए॒ता उ॒ज्जितीः॑ प्रायच्छत्। ता
वा ए॒ता उ॒ज्जित॑यो॒ व्याख्या॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॑ सर्व॒त्वाय॑।

दे॒वता॑ना॒मनि॑र्भा॒गाय॑ । दे॒वा वै ब्र॒ह्म॑ण॒श्चान्न॑स्य च॒
शम॑ल॒मपा॑घ्नन् । यद्व॒ह्म॑णः शम॑ल॒मासी॑त् । सा गा॒था
ना॒राश॑ऽस्य॒भवत् । यदन्न॑स्य । सा सुरा॑ ॥१३॥

तस्मा॑द्वा॒यत॑श्च म॒त्तस्य॑ च न प्र॑तिगृह्य॒म । यत्प्र॑तिगृह्णी॒यात् ।
शम॑लं प्र॑तिगृह्णी॒यात् । सर्वा॑ वा ए॒तस्य॑ वा॒चोऽव॑रुद्धाः ।
यो वा॑ज॒पेय॑या॒जी । या पृ॑थि॒व्यां याऽग्नौ॑ या र॑थन्त॒रे ।
याऽन्तरि॑क्षे या वा॒यौ या वा॑म॒देव्ये॑ । या दि॒वि
याऽऽदि॒त्ये या बृ॑ह॒ति । याऽप्सु॑ यौष॑धीषु या वन॑स्प॒र्तिषु॑ ।
तस्मा॑द्वाज॒पेय॑या॒ज्यात्वि॑जीनः । सर्वा॑ ह्य॒स्य वा॒चो-
ऽव॑रुद्धाः ॥१४॥

धा॒वा॒मेति॑ ज्येष्ठा॒य वेदं॑ ब्र॒ह्मा जा॑यते वा॒ज॒पेयः॑ सुराऽऽत्वि॑जीन् एकं च ॥ ————— [२]

दे॒वा वै यद॒न्यैर्ग्र॑हैर्य॒ज्ञस्य॑ नावा॒रुन्ध॑त । तद॑ति॒ग्राह्यै॑रति॒गृह्या-
वा॑रुन्ध॒त । तद॑ति॒ग्राह्या॑णामति॒ग्राह्य॑त्वम् । यद॑ति॒ग्राह्या॑ गृह्यन्ते ।
यदे॒वान्यैर्ग्र॑हैर्य॒ज्ञस्य॑ नाव॑ रुन्धे । तदे॒व तैर॑ति॒गृह्या॑व॑ रुन्धे । पञ्च
गृह्यन्ते । पा॒ङ्क्तौ य॒ज्ञः । यावा॑ने॒व य॒ज्ञः । तमा॑त्स्वाऽव॑ रुन्धे ॥१५॥

सर्व॑ ऐ॒न्द्रा भ॑वन्ति । ए॒क॒धैव॑ यज॑मान इन्द्रि॒यं द॑धति ।
स॒प्तद॑श प्राजाप॒त्या ग्र॑हा गृह्यन्ते । स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः ।
प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑ । ए॒क॒य॒र्चा गृ॑ह्णाति । ए॒क॒धैव॑ यज॑माने वी॒र्यं॑
दधाति । सोम॒ग्रहा॑ऽश्च सुरा॒ग्रहा॑ऽश्च गृह्णाति । ए॒तद्वै दे॒वाना॑
पर॒मम॑न्नम् । यथ्सोमः ॥१६॥

ए॒तन्म॑नु॒ष्या॑णाम् । यथ्सुरा॑ । पर॒मे॒णैवा॑स्मा अ॒न्नाद्ये॒नाव॑र-

मन्नाद्यमव रुन्धे। सोमग्रहान्गृह्णाति। ब्रह्मणो वा एतत्तेजः।
यथ्सोमः। ब्रह्मण एव तेजसा तेजो यजमाने दधाति।
सुराग्रहान्गृह्णाति। अन्नस्य वा एतच्छमलम्। यथ्सुरा॥१७॥

अन्नस्यैव शमलेन शमलं यजमानादपहन्ति। सोमग्रहाःश्च
सुराग्रहाःश्च गृह्णाति। पुमान् वै सोमः। स्त्री सुरा।
तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय।
आत्मानमेव सोमग्रहैः स्पृणोति। जायाः सुराग्रहैः।
तस्माद्वाजपेययाज्यमुष्मिल्लोके स्त्रियः सम्भवति।
वाजपेयाभिजितः ह्यस्य॥१८॥

पूर्वं सोमग्रहा गृह्यन्ते। अपरे सुराग्रहाः। पुरोऽक्षः
सोमग्रहान्त्सादयति। पश्चादक्षः सुराग्रहान्। पापवस्यसस्य
विधृत्यै। एष वै यजमानः। यथ्सोमः। अन्नः सुरा।
सोमग्रहाःश्च सुराग्रहाःश्च व्यतिषजति। अन्नाद्यैर्नैवैनं
व्यतिषजति॥१९॥

सम्पृचः स्थ सं मा भद्रेण पृङ्केत्याह। अन्नं वै भद्रम्। अन्ना-
द्यैर्नैवैनं सः सृजति। अन्नस्य वा एतच्छमलम्। यथ्सुरा।
पाप्मेव खलु वै शमलम्। पाप्मना वा एनमेतच्छमलेन
व्यतिषजति। यथ्सोमग्रहाःश्च सुराग्रहाःश्च व्यतिषजति।
विपृचः स्थ वि मा पाप्मना पृङ्केत्याह। पाप्मनैवैनं शमलेन
व्यावर्तयति॥२०॥

तस्माद्वाजपेययाजी पूतो मेध्यो दक्षिण्यः। प्राडुर्द्ववति

सोमग्रहैः। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। प्रत्यङ्मुखसुराग्रहैः।
 इममेव तैर्लोकमभिजयति। प्रतिष्ठन्ति सोमग्रहैः। यावदेव
 सत्यम्। तेन सूयते। वाजसृज्यः सुराग्रहान् हरन्ति।
 अनृतेनैव विश्वं सृजति। हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं
 ददाति। मध्व्योऽसानीति। एकधा ब्रह्मण उप हरति।
 एकधैव यजमान् आयुस्तेजो दधाति॥२१॥

आम्वाऽवं रुन्धे सोमः शर्मलं यश्चुरा ह्यस्येनं व्यतिपजति व्यावर्तयति सृजति चत्वारि च॥ [३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। नाग्निष्टोमो नोक्थ्यः। न षोडशी नाति-
 रात्रः। अथ कस्माद्वाजपेये सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्त इति।
 पशुभिरिति ब्रूयात्। आग्नेयं पशुमालभते। अग्निष्टोममेव
 तेनाव रुन्धे। ऐन्द्राग्नेनोक्थ्यम्। ऐन्द्रेण षोडशिनः स्तोत्रम्।
 सारस्वत्याऽतिरात्रम्॥२२॥

मारुत्या बृहतः स्तोत्रम्। एतावन्तो वै यज्ञक्रतवः।
 तान्पशुभिरेवाव रुन्धे। आत्मानमेव स्पृणोत्यग्निष्टोमेन।
 प्राणापानावुक्थ्येन। वीर्यं षोडशिनः स्तोत्रेण।
 वाचमतिरात्रेण। प्रजां बृहतः स्तोत्रेण। इममेव
 लोकमभिजयत्यग्निष्टोमेन। अन्तरिक्षमुक्थ्येन॥२३॥

सुवर्गं लोकं षोडशिनः स्तोत्रेण। देवयानानेव पथ
 आरोहत्यतिरात्रेण। नाकं रोहति बृहतः स्तोत्रेण। तेज
 एवाऽऽत्मन्धत्त आग्नेयेन पशुना। ओजो बलमैन्द्राग्नेन।
 इन्द्रियमैन्द्रेण। वाचं सारस्वत्या। उभावेव देवलोकं

च॑ मनुष्यलो॒कं चा॒भिज॑यति मा॒रुत्या व॒शया॑। स॒प्तद॑श
प्राजाप॒त्यान्प॒शूना॑ल॒भते। स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः॥२४॥

प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॑। श्या॒मा ए॒करू॑पा भवन्ति। ए॒वमि॑व हि
प्र॒जाप॑तिः समृ॒द्धौ। तान्प॑र्य॒ग्निकृ॑तानु॒त्सृ॑जति। मरु॒तो
य॒ज्ञम॑जिघा॒सन्प्र॒जाप॑तेः। तेभ्य॑ ए॒तां मा॑रु॒तीं व॒शामा॑ल॒भत।
तयै॒वैना॑नशमयत्। मा॒रुत्या प्र॒चर्य॑। ए॒तान्त्संज॑पयेत्। म॒रुत॑
ए॒व श॑मयित्वा॥२५॥

ए॒तैः प्र॑चरति। य॒ज्ञस्या॑घा॒ताय। ए॒क॒धा व॒पा जु॑होति।
ए॒क॒दे॒वत्या॑ हि। ए॒ते। अथो॑ एक॒धैव य॑ज॒माने वी॒र्यं द॑धाति।
नैवा॒रेण॑ स॒प्तद॑शशरावेणै॒तर॑हि प्रचरति। ए॒तत्पु॑रोडाशा
ह्ये॒ते। अथो॑ पशूनामे॒व छि॒द्रम॑पि॒दधा॑ति। सा॒र॒स्व॒त्योत्त॑मया
प्रचरति। वा॒ग्वै सर॑स्वती। तस्मा॑त्प्रा॒णानां॑ वा॒गुत्त॑मा। अथो॑
प्र॒जाप॑तावे॒व य॒ज्ञं प्र॑तिष्ठापयति। प्र॒जाप॑तिरु॒हि वाक्।
अप॑न्नदती भवति। तस्मा॑न्मनु॒ष्याः सर्वा॑ वाचं वदन्ति॥२६॥

अतिरात्रमन्तरिक्षमुक्थ्येन प्रजापतिः शमयित्वोत्तमया प्रचरति षट् च॥ [४]

सा॒वि॒त्रं जु॑होति॒ कर्म॑णः कर्मणः पु॒रस्ता॑त्। कस्त॒द्वेदे॒त्याहुः।
यद्वा॑ज॒पेय॑स्य॒ पूर्वं यद॑प॒रमि॑ति। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒व य॑थापूर्वं
कर्मा॑णि करोति। स॒वने॑सवने जुहोति। आ॒क्रम॑णमे॒व
तत्से॑तुं यज॒मानः कुरु॑ते। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
वा॒चस्प॑तिर्वाचं म॒द्य स्व॑दाति न॒ इत्या॑ह। वा॒ग्वै दे॒वानां॑
पु॒राऽन्न॑मासीत्। वाचं मे॒वास्मा॑ अन्नं॑ स्वदयति॥२७॥

इन्द्रस्य॑ वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्रघ्न॑ इति॒ रथं॑मुपाव॑हरति॒ विजि॑त्यै।
 वाज॑स्य॒ नु प्र॑स॒वे मा॒तरं॑ म॒हीमि॑त्याह। यच्चै॒वेयम्।
 यच्चा॒स्यामधि॑। तदे॒वावं॑ रुन्धे। अथो॒ तस्मि॑न्नेवोभये॒ऽभि॒
 पि॑च्यते। अ॒प्स्वन्त॑र॒मृत॑म॒प्सु भे॑ष॒जमि॑त्यश्वा॑न्प॒ल्पू॒लय॑ति।
 अ॒प्सु वा अ॒श्वस्य॑ तृती॒यं प्र॑विष्टम्। तद॑नु॒वेन॒न्वव॑प्लवते।
 यद॒प्सु प॑ल्पू॒लय॑ति॥२८॥

यदे॒वास्या॑प्सु प्रविष्टम्। तदे॒वावं॑ रुन्धे। ब॒हु वा अ॒श्वो॑-
 ऽमे॒ध्यमु॑प॒गच्छ॑ति। यद॒प्सु प॑ल्पू॒लय॑ति। मे॒ध्याने॒वै-
 नान्क॑रोति। वा॒युर्वा॑ त्वा॒ मनु॑र्वा॒ त्वेत्या॑ह। ए॒ता वा ए॒तं दे॒वता॑
 अ॒ग्रे अ॒श्वम॑युञ्जन्। ताभि॑रे॒वैनान्॑ युनक्ति। स॒वस्यो॑ज्जित्यै।
 यजु॑षा युनक्ति॒ व्यावृ॑त्यै॥२९॥

अपा॑न्नपादाशुहेम॒न्निति॑ सम्म॑र्ष्टि। मे॒ध्याने॒वैनान्क॑रोति।
 अथो॒ स्तौत्ये॒वैनाना॑जि॒ः संरि॑ष्यतः। वि॒ष्णुक्र॑मान्क्रमते।
 वि॒ष्णुरे॒व भू॒त्वेमाँल्लो॒कान॑भिज॒यति॑। वै॒श्वदे॒वो वै रथः॑। अ॒ङ्गौ
 न्य॒ङ्गाव॑भितो॒ रथं॑ यावि॒त्याह॑। या ए॒व दे॒वता॑ रथे प्रवि॑ष्टाः।
 ताभ्य॑ ए॒व नम॑स्करोति। आ॒त्मनो॑ऽना॒त्यै। अ॒शम॑रथं
 भावु॑कोऽस्य॒ रथो॑ भवति। य ए॒वं वेद॑॥३०॥

स्वदयति॒ पल्पूलयति॒ व्यावृत्या॒ अनार्यै॒ द्वे च॑॥ ————— [५]

दे॒वस्या॒हः संवि॑तुः प्र॑स॒वे बृ॒हस्प॑ति॒ना वाज॑जिता॒ वाजं॑
 जेष॑मित्याह। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒व ब्र॒ह्म॑णा॒ वाज॑मुज्जयति।
 दे॒वस्या॒हः संवि॑तुः प्र॑स॒वे बृ॒हस्प॑ति॒ना वाज॑जिता॒ वर्षि॑ष्टं

नाकः॑ रुहेयमित्या॑ह। स॒वि॒तृ॒प्र॒सू॒त ए॒व ब्र॒ह्म॒णा व॒र्षि॑ष्ठं
नाकः॑ रोहति। चा॒त्वा॒ले रथ॑चक्रं निर्मि॑तः रोहति। अतो॒ वा
अङ्गि॑रस उत्त॒माः सु॒व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। सा॒क्षादे॒व यज॑मानः
सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति। आ॒वे॒ष्टय॑ति। वज्रो॒ वै रथः॑। वज्रेणै॒व
दिशो॑ऽभिज॑यति॥ ३१॥

वा॒जिना॑ः॒ सामं॑ गायते। अन्नं॒ वै वाजः॑। अन्नमे॒वाव॑ रुन्धे।
वा॒चो व॒र्ष्म दे॒वेभ्यो॑ऽपा॑क्रामत्। तद्वन॒स्पती॑न्प्रावि॑शत्। सैषा
वा॒ग्वन॒स्पति॑षु वदति। या दु॒न्दु॒भौ। तस्मा॑द्दु॒न्दुभिः॑ सर्वा॒ वाचो॑-
ऽति॑वदति। दु॒न्दुभी॑न्त्स॒माघ्न॑न्ति। प॒र॒मा वा ए॒षा वाक्॥ ३२॥

या दु॒न्दु॒भौ। प॒र॒मयै॑व वा॒चाऽव॑रां वाच॒म॑व रुन्धे। अथो॒ वाच॑
ए॒व व॒र्ष्म यज॑मानोऽव॑ रुन्धे। इन्द्रा॑य वाचं वद॒तेन्द्रं॑ वाजं
जाप॑यतेन्द्रो वाज॑मजयि॒दित्या॑ह। ए॒ष वा ए॒तर्हीन्द्रः॑। यो
यज॑ते। यज॑मान ए॒व वाज॑मुज्जयति। स॒प्तद॑श प्रव्या॒धाना॑जिं
धा॑वन्ति। स॒प्तद॑शः॒ स्तो॒त्रं भ॑वति। स॒प्तद॑शसप्तदश
दी॒यन्ते॥ ३३॥

स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तेरा॒प्त्यै। अ॒र्वाऽसि॑ स॒प्तिर॑सि
वा॒ज्यंसी॑त्या॒ह। अ॒ग्नि॒र्वा अ॒र्वा। वा॒युः स॒प्तिः। आ॒दि॒त्यो
वा॒जी। ए॒ताभि॑रे॒वास्मै॑ दे॒वता॑भिर्दे॒वर॑थं यु॒नक्ति॑। प्र॒ष्टि॒वा॒हि॒नं
यु॒नक्ति॑। प्र॒ष्टि॒वा॒ही वै दे॑वर॒थः। दे॒वर॑थमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॥ ३४॥

वाजि॑नो वाजं॑ धावत॒ काष्ठां॑ गच्छ॒तेत्या॑ह। सु॒व॒र्गो वै लो॒कः
काष्ठा॑। सु॒व॒र्गमे॒व लो॒कं य॑न्ति। सु॒व॒र्गं वा ए॒ते लो॒कं

यन्ति। य आजिं धावन्ति। प्राञ्चौ धावन्ति। प्राङ्ङि॑व हि
सु॒व॒र्गो लो॒कः। च॒त॒सृभि॒रनु॑ मन्त्रयते। च॒त्वारि॒ छन्दा॑ऽसि।
छन्दा॑भिरे॒वेना॑न्त्सुव॒र्गं लो॒कं ग॑मयति॥३५॥

प्र वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते। य आजिं धावन्ति। उदं च
आव॑र्तन्ते। अ॒स्मादे॒व तेन॑ लो॒कान्न॑यन्ति। र॒थवि॑मोचनीयं
जुहो॑ति प्र॒तिष्ठि॑त्यै। आ मा॒ वाज॑स्य प्रस॒वो ज॑ग॒म्यादि॒त्याह॑।
अन्नं॑ वै वाजः। अन्न॑मे॒वाव॑ रुन्धे। य॒था॒लो॒कं वा ए॒त उ॒ज्ज॑यन्ति।
य आजिं धावन्ति॥३६॥

कृ॒ष्णलं॑ कृ॒ष्णलं॑ वाज॒सृद्भ्यः॑ प्रयच्छति। यमे॒व ते
वाजं॑ लो॒कमु॒ज्ज॑यन्ति। तं प॑रि॒क्रीया॑व॒ रुन्धे॑। ए॒क॒धा
ब्र॒ह्मण॑ उ॒प॑हरति। ए॒क॒धैव॑ यज॑माने वी॒र्यं॑ दधाति।
दे॒वा वा ओष॑धीष्वा॒जिम॑युः। ता बृ॒हस्प॑तिरुद॑जयत्।
स नी॒वारा॑न्नि॒रवृ॑णीत। तन्नी॒वारा॑णां नी॒वार॑त्वम्।
नै॒वार॑श्च॒रुर्भव॑ति॥३७॥

ए॒तद्वै दे॒वानां॑ प॒रम॑मन्त्रम्। यन्नी॒वाराः॑। प॒रमे॒णैवा॑स्मां
अ॒न्नाद्ये॑ना॒वर॑मन्नाद्य॒मव॑ रुन्धे। स॒प्तद॑शशरा॒वो भ॑वति।
स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तेरा॒स्यै। क्षी॒रे भ॑वति।
रु॒चमे॒वास्मि॑न्दधाति। सर्पि॒ष्वा॑न्भवति मे॒ध्य॒त्वाय॑।
बा॒र॒हस्प॑त्यो वा ए॒ष दे॒वता॑॥३८॥

यो वा॒ज॒पेये॑न् यज॑ते। बा॒र॒हस्प॑त्य ए॒ष च॒रुः।

अश्वान्त्सरिष्यतः सस्रुषश्चाव घ्रापयति। यमेव ते वाजं
लो॒कमु॒ञ्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑ रुन्धे। अजी॑जिपत वनस्पतय॒ इन्द्र॑
वाजं॑ विमु॑च्यध्वमिति॑ दुन्दु॒भीन् विमु॑ञ्चति। यमे॒व ते वाजं॑
लो॒कमिन्द्रि॑यं दु॒न्दुभ॑यं उ॒ञ्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑ रुन्धे॥३९॥

अभिर्जयति वा एषा वाग्दीयन्तेऽस्मै युनक्ति गमयति य आजिं धावन्ति भवति देवतयाऽष्टौ च॥—[६]

ता॒र्प्यं यज॑मानं परि॒धाप॑यति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्।
य॒ज्ञेनै॒वैन॑ꣳ सम॑र्धयति। द॒र्भम॑यं परि॒धाप॑यति। प॒वित्रं
वै द॒र्भाः। पु॒नात्ये॒वैनम्। वाजं॑ वा ए॒षोऽव॑रुरु॒त्सते। यो
वा॒जपे॒येन॑ यज॑ते। ओष॑धयः खलु॒ वै वाजः॑। यद॑र्भम॑यं
परि॒धाप॑यति॥४०॥

वाज॒स्याव॑रुद्धौ। जाय॒ एहि॒ सुवो॒ रोहा॑वेत्या॒ह। प॒त्न्या ए॒वैष
य॒ज्ञस्या॑न्वार॒म्भोऽन॑वच्छि॒त्यै। स॒प्तद॑शार॒त्रिर्यूपो॑ भवति।
स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॑। तू॒पर॑श्चतु॒रश्रि॑र्भवति।
गौ॒धूमं च॒षालम्। न वा ए॒ते व्री॒हयो॒ न यवाः॑। यद्गौ॒धूमाः॑॥४१॥

ए॒वमि॑व हि प्र॒जाप॑तिः समृ॑द्धौ। अथो॑ अ॒मुमे॒वास्मै॑
लो॒कम॑न्न॒वन्तं॑ करोति। वासो॑भिर्वेष्टयति। ए॒ष वै यज॑मानः।
यद्यूपः॑। स॒र्वदे॒वत्य॑ वासः॑। सर्वा॑भिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिः सम॑र्धयति।
अथो॑ आ॒क्रम॑णमे॒व तथ्सेतुं॑ यज॑मानः कुरुते। सु॒वर्ग॑स्य
लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। द्वा॒दश॑ वाजप्रस॒वीया॑नि जुहोति॥४२॥

द्वा॒दश॑ मा॒साः संव॑त्सरः। सं॒वत्स॑रमे॒व प्री॑णाति। अथो॑
संव॑त्स॒रमे॒वास्मा॑ उप॑दधाति। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।

दशभिः कल्पै रोहति। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी।
प्राणानेव यथास्थानं कल्पयित्वा। सुवर्गं लोकमेति। एतावद्वै
पुरुषस्य स्वम्॥४३॥

यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तेन सह सुवर्गं लोकमेति।
सुवर्देवाः अगन्मेत्याह। सुवर्गमेव लोकमेति। अमृता
अभूमेत्याह। अमृतमिव हि सुवर्गो लोकः। प्रजापतेः प्रजा
अभूमेत्याह। प्राजापत्यो वा अयं लोकः। अस्मादेव तेन
लोकात्रैति॥४४॥

समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याह। आमेवैतामा शास्ते।
आसपुटैर्घ्नन्ति। अन्नं वा इयम्। अन्नाद्यैर्नैवैनः समर्धयन्ति।
ऊषैर्घ्नन्ति। एते हि साक्षादन्नम्। यदूषाः। साक्षादेवैनमन्नाद्यैर्न
समर्धयन्ति। पुरस्तात्प्रत्यञ्चं घ्नन्ति॥४५॥

पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते। शीरुषतो घ्नन्ति। शीरुषतो
ह्यन्नमद्यते। दिग्भ्यो घ्नन्ति। दिग्भ्य एवास्मा अन्नाद्यमवरुन्धते।
ईश्वरो वा एष पराङ्मुदघः। यो यूपः रोहति।
हिरण्यमध्यवरोहति। अमृतं वै हिरण्यम्। अमृतं
सुवर्गो लोकः॥४६॥

अमृतं एव सुवर्गं लोके प्रति तिष्ठति। शतमानं भवति।
शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति।
पुष्ट्यै वा एतद्रूपम्। यदजा। त्रिः संवत्सरस्यान्यान्यशून्यरि
प्रजायते। बस्ताजिनमध्यव रोहति। पुष्ट्यामेव प्रजनने प्रति

तिष्ठति॥४७॥

परिधापयति गोधूमां जुहोति स्वं नेति प्रत्यश्चं घ्नति लोको नवं च॥—————[७]

सप्तान्नहोमाञ्जुहोति। सप्त वा अन्नानि। यावन्त्येवान्नानि।
तान्येवाव रुन्धे। सप्त ग्राम्या ओषधयः। सप्तारण्याः।
उभर्याषामवरुद्धौ। अन्नस्यान्नस्य जुहोति। अन्नस्यान्नस्या-
वरुद्धौ। यद्वाजपेययाज्यनवरुद्धस्याश्नीयात्॥४८॥

अवरुद्धेन व्यृद्धेत। सर्वस्य समवदायं जुहोति।
अनवरुद्धस्यावरुद्धौ। औदुम्बरेण सुवेणं जुहोति।
ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ।
देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह। सवितृप्रसूत एवैनं
ब्रह्मणा देवताभिरभिषिञ्चति। अन्नस्यान्नस्याभिषिञ्चति।
अन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ॥४९॥

पुरस्तात्प्रत्यश्चमभिषिञ्चति। पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यतै।
शीर्षतोऽभिषिञ्चति। शीर्षतो ह्यन्नमद्यतै। आ मुखादन्वव-
स्त्रावयति। मुखत एवास्मां अन्नाद्यं दधाति। अग्नेस्त्वा
साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह। एष वा अग्नेः सवः।
तेनैवैनमभिषिञ्चति। इन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामी-
त्याह॥५०॥

इन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति। बृहस्पतैस्त्वा साम्राज्येनाभि-
षिञ्चामीत्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवैनमभि-
षिञ्चति। सोमग्रहाश्चावदानीयानि चत्विर्गभ्य उपहरन्ति।
अमुमेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। सुराग्रहाश्चानवदानीयानि

च वाजसृष्ट्यः। इममेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। अथो
उभर्याष्वेवाभिषिच्यते। विमाथं कुर्वते वाजसृतः॥५१॥

इन्द्रियस्यावरुद्धौ। अनिरुक्ताभिः प्रातः सवने स्तुवते।
अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। वाजवतीभिर्माध्यं
दिने। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवाव रुन्धे। शिपिविष्ट-
वतीभिस्तृतीयसवने। यज्ञो वै विष्णुः। पशवः शिपिः। यज्ञ
एव पशुषु प्रति तिष्ठति। बृहदन्त्यं भवति। अन्तमेवेनं
श्रियै गमयति॥५२॥

अश्वीयादन्नस्यान्नस्यावरुद्धा इन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह वाजसृतः शिपिस्त्रीणि च॥—————[८]

नृषदं त्वेत्याह। प्रजा वै नृन्। प्रजानामेवैतेनं सूयते।
द्रुषदमित्याह। वनस्पतयो वै द्रु। वनस्पतीनामेवैतेनं सूयते।
भुवनसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। भुवनमगन्निति
वै तमाहुः। भुवनमेवैतेनं गच्छति॥५३॥

अप्सुषदं त्वा घृतसदमित्याह। अपामेवैतेनं घृतस्य
सूयते। व्योमसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति।
व्योमागन्निति वै तमाहुः। व्योमेवैतेनं गच्छति। पृथिविषदं
त्वाऽन्तरिक्षसदमित्याह। एषामेवैतेनं लोकानां सूयते।
तस्माद्वाजपेययाजी न कञ्चन प्रत्यवरोहति। अपीव हि
देवतानां सूयते॥५४॥

नाकसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। नाकमगन्निति वै
तमाहुः। नाकमेवैतेनं गच्छति। ये ग्रहाः पञ्चजनीना इत्याह।

पञ्चजनानामेवैतेन सूयते। अ॒पा॒ ५ रसमुद्वयसमित्याह।
अ॒पामेवैतेन रसस्य सूयते। सूर्यरश्मि॑ ५ समाभृतमित्याह
सशुक्रत्वाय॑॥५५॥

गच्छति सूयते नवं च॥ _____ [९]

इन्द्रो वृत्र॑ ५ हत्वा। असुरान्पराभाव्य। सोऽमावास्यां
प्रत्यागच्छत्। ते पितरः पूर्वेद्युरागच्छन्। पितृन् यज्ञो-
ऽगच्छत्। तं देवाः पुनरयाचन्त। तमेभ्यो न पुनरददुः।
तेऽब्रुवन्वरं वृणामहे। अथ वः पुनर्दास्यामः। अस्मभ्यमेव
पूर्वेद्युः क्रियाता इति॥५६॥

तमेभ्यः पुनरददुः। तस्मात्पितृभ्यः पूर्वेद्युः क्रियते। यत्पितृभ्यः
पूर्वेद्युः करोति। पितृभ्य एव तद्यज्ञं निष्क्रीय यजमानः
प्रतनुते। सोमाय पितृपीताय स्वधा नम इत्याह। पितुरेवाधि
सोमपीथमव रुन्धे। न हि पिता प्रमीयमाण आहैष सोमपीथ
इति। इन्द्रियं वै सोमपीथः। इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुन्धे।
तेनैन्द्रियेण द्वितीयां जायामभ्यश्नुते॥५७॥

एतद्वै ब्राह्मणं पुरा वाजवश्रवसा विदामक्रन्। तस्मात्ते
द्वेद्वै जाये अभ्याक्षता। य एव वेद। अभि द्वितीयां
जायामश्नुते। अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नम इत्याह।
य एव पितृणामग्निः। तं प्रीणाति। तिस्र आहुतीर्जुहोति।
त्रिर्निदधाति। षट्सम्पद्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। तूष्णीं मेक्षणमादधाति।

अस्ति वा हि षष्ठ ऋतुर्न वा। देवान् वै पितृन्प्रीतान्। मनुष्याः
पितरोऽनु प्रपिपते। तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रिर्निदधाति।
षट्थसम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः॥५९॥

ऋतवः खलु वै देवाः पितरः। ऋतूनेव देवान्पितृन्प्रीणाति।
तान्प्रीतान्। मनुष्याः पितरोऽनु प्रपिपते। सकृदाच्छिन्नं
बर्हिर्भवति। सकृदिव हि पितरः। त्रिर्निदधाति। तृतीये वा
इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। पराडावर्तते॥६०॥

ह्रीका हि पितरः। ओष्मणो व्यावृत उपास्ते। ऊष्मभागा हि
पितरः। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्राश्या (३) न प्राश्या (३)
मिति। यत्प्राश्नीयात्। जन्यमन्नमद्यात्। प्रमायुकः स्यात्।
यन्न प्राश्नीयात्। अहविः स्यात्॥६१॥

पितृभ्य आवृश्चेत। अवघ्रेयमेव। तन्नेव प्राशितं नेवाप्राशितम्।
वीरं वा वै पितरः प्रयन्तो हरन्ति। वीरं वा ददति। दशां
छिनत्ति। हरणभागा हि पितरः। पितृनेव निरवदयते। उत्तरं
आयुषि लोमं छिन्दीत। पितृणां ह्येतरहि नेदीयः॥६२॥

नमस्करोति। नमस्कारो हि पितृणाम्। नमो वः पितरो
रसाय। नमो वः पितरः शुष्माय। नमो वः पितरो जीवाय।
नमो वः पितरः स्वधायै। नमो वः पितरो मन्यवे। नमो वः
पितरो घोराय। पितरो नमो वः। य एतस्मिँल्लोके स्थ॥६३॥

युष्मांस्तेऽनु। येऽस्मिँल्लोके। मां तेऽनु। य एतस्मिँल्लोके

स्थ। यूयं तेषां वसिष्ठो भूयास्त। येऽस्मिँल्लोके। अहं तेषां वसिष्ठो भूयासमित्याह। वसिष्ठः समानानां भवति। य एव विद्वान्पितृभ्यः करोति। एष वै मनुष्याणां यज्ञः॥६४॥

देवानां वा इतरे यज्ञाः। तेन वा एतत्पितृलोके चरति। यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वरः प्रमेतोः। प्राजापत्ययर्चा पुनरैति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञेनैव सह पुनरैति। न प्रमायुको भवति। पितृलोके वा एतद्यजमानश्चरति। यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वर आर्तिमार्तोः। प्रजापतिस्त्वावेनं तत् उन्नैतुमर्हतीत्याहुः। यत्प्राजापत्ययर्चा पुनरैति। प्रजापतिरेवेनं तत् उन्नयति। नार्तिमाच्छति यजमानः॥६५॥

इत्यंशुते पद्यन्ते पद्यन्ते षड्वा ऋतवो वर्ततेऽहविः स्यान्नेदीयः स्थ यज्ञो यजमानश्चरति यत्पितृभ्यः करोति पञ्च च॥

[१०]

देवासुरा अग्नीषोमयोर्देवा वै यथादर्श देवा वै यदन्यैर्ग्रहैर्ब्रह्मवादिनो नाग्निष्टोमो न सावित्रं देवस्याहं तार्प्यं सप्तान्नहोमानृषदं त्वेन्द्रो वृत्रं हत्वा दश॥१०॥

देवासुरा वाज्यैवेनं तस्माद्वाजपेययाजी देवस्याहं वाजस्यावरुद्धा इन्द्रियमेवास्मिन् ह्रीका हि पितरः पञ्चषष्टिः॥६५॥

देवासुरा यजमानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

उभये वा एते प्रजापतेरध्यसृज्यन्त। देवाश्चासुराश्च। तान्न व्यजानात्। इमेऽन्य इमेऽन्य इति। स देवान्२शूनं करोत्। तान्भ्यषुणोत्। तान्पवित्रेणापुनात्। तान्परस्तात्पवित्रस्य व्यंगृह्णात्। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वम्॥१॥

देवता वा एता यजमानस्य गृहे गृह्यन्ते। यद्ग्रहाः। विदुरेन देवाः। यस्यैवं विदुषं एते ग्रहा गृह्यन्ते। एषा वै सोमस्याऽऽहुतिः। यदुपा२शुः। सोमेन देवाऽस्तर्पयाणीति खलु वै सोमेन यजते। यदुपा२शुं जुहोति। सोमेनैव तद्देवाऽस्तर्पयति। यद्ग्रहा जुहोति॥२॥

देवा एव तद्देवान्गच्छन्ति। यच्चमसां जुहोति। तेनैवानुरूपेण यजमानः सुवर्गं लोकमेति। किं न्वेतदग्रं आसीदित्याहुः। यत्पात्राणीति। इयं वा एतदग्रं आसीत्। मृन्मयानि वा एतान्यासन्। तैर्देवा न व्यावृतमगच्छन्। त एतानि दारुमयाणि पात्राण्यपश्यन्। तान्यकुर्वत॥३॥

तैर्वै ते व्यावृतमगच्छन्। यद्दारुमयाणि पात्राणि भवन्ति। व्यावृतमेव तैर्यजमानो गच्छति। यानि दारुमयाणि पात्राणि भवन्ति। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। यानि मृन्मयानि। इममेव तैर्लोकमभिजयति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। काश्चतस्रः

स्था॒लीर्वा॑य॒व्याः॑ सोम॒ग्रह॑णी॒रिति॑। दे॒वा वै पृ॒श्निं॑मदुहन्॥४॥

तस्या॑ ए॒ते स्तना॑ आसन्। इ॒यं वै पृ॒श्निः॑। तामा॑दित्या
आ॑दित्यस्था॒ल्या चतु॑ष्पदः प॒शून्॑दुहन्। यदा॑दित्यस्था॒ली
भ॑वति। चतु॑ष्पद ए॒व तया॑ प॒शून् यज॑मान इ॒मां दु॑हे।
तामिन्द्र॑ उक्थ्यस्था॒ल्येन्द्रि॒यम॑दुहत्। यदु॑क्थ्यस्था॒ली भ॑वति।
इन्द्रि॒यमे॒व तया॑ यज॑मान इ॒मां दु॑हे। तां वि॒श्वे दे॒वा
आ॑ग्रयणस्था॒ल्योर्ज॑मदुहन्। यदा॑ग्रयणस्था॒ली भ॑वति॥५॥

ऊ॒र्जमे॒व तया॑ यज॑मान इ॒मां दु॑हे। तां म॑नु॒ष्या ध्रु॒वस्था॒ल्या-
ऽऽयु॑रदुहन्। यद्ध्रु॑वस्था॒ली भ॑वति। आयु॑रे॒व तया॑ यज॑मान
इ॒मां दु॑हे। स्था॒ल्या गृ॒ह्णाति॑। वा॒य॒व्येन॑ जुहोति। तस्मा॑दन्येन
पात्रे॑ण प॒शून्॑दुहन्ति। अ॒न्येन॑ प्रति॑गृह्णन्ति। अथो॑ व्या॒वृ॒तमे॒व
तद्यज॑मानो गच्छति॥६॥

ग्र॒हत्वं॑ ग्र॒हा जु॒होत्य॑कुर्वतादुहन्नाग्रयणस्था॒ली भ॑वति न॒व च॑॥—————[१]

यु॒वꣳ सु॒राम॑मश्विना। नमु॑चावासुरे स॒चा। वि॒पि॒पा॒ना
शु॒भस्प॑ती। इन्द्रं॑ कर्म॑ स्वावतम्। पु॒त्रमि॑व पि॒तरा॑वश्विनो॒भा।
इन्द्रा॑वतं॒ कर्म॑णा द॒ꣳसना॑भिः। यथ्सु॒रामं॑ व्य॒पि॒बः शर्चा॑भिः।
सर॑स्वती॒ त्वा म॑घवन्नभीष्णात्। अहा॑व्यग्रे ह॒विरा॒स्येते॑।
सु॒ची॒वं घृ॒तं च॒मू इ॒व सोमः॑॥७॥

वा॒ज॒सनिꣳ र॒यिम॑स्मे सु॒वीर॑म्। प्र॒श॒स्तं धै॑हि य॒शसं॑
बृ॒हन्त॑म्। यस्मि॒न्नश्वा॑स ऋष॒भास॑ उ॒क्षणः॑। व॒शा मे॒षा

अवसृष्टासु आहुताः। कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे। हृदा
मतिं जनय चारुमग्नये। नाना हि वा देवहितं सदो मितम्।
मा सः सृक्षाथां परमे व्योमन्। सुरा त्वमसि शुष्मिणी सोम
एषः। मा मां हिंसीः स्वां योनिमाविशन्॥८॥

यदत्र शिष्टं रसिनः सुतस्य। यदिन्द्रो अपिबुच्छर्चीभिः। अहं
तदस्य मनसा शिवेन। सोमं राजानमिह भक्षयामि। द्वे स्रुती
अशृणवं पितृणाम्। अहं देवानामुत मर्त्यानाम्। ताभ्यामिदं
विश्वं भुवनं समेति। अन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्। यस्ते देव
वरुण गायत्रच्छन्दाः पाशः। तं तं एतेनाव यजे॥९॥

यस्ते देव वरुण त्रिष्टुच्छन्दाः पाशः। तं तं एतेनाव यजे। यस्ते
देव वरुण जगतीच्छन्दाः पाशः। तं तं एतेनाव यजे। सोमो वा
एतस्य राज्यमादत्ते। यो राजा सत्राज्यो वा सोमेन यजते।
देवसुवामेतानि हवींषि भवन्ति। एतावन्तो वै देवानां
सुवाः। त एवास्मै सुवान्प्रयच्छन्ति। त एनं पुनः सुवन्ते
राज्याय। देवसू राजा भवति॥१०॥

सोमं आविशन् यजे राज्यायैकं च॥

[२]

उदस्थाद्देव्यदितिर्विश्वरूपी। आयुर्यज्ञपतावधात्। इन्द्राय
कृण्वती भागम्। मित्राय वरुणाय च। इयं वा
अग्निहोत्री। इयं वा एतस्य निषीदति। यस्याग्निहोत्री
निषीदति। तामुत्थापयेत्। उदस्थाद्देव्यदितिरिति। इयं वै
देव्यदितिः॥११॥

इ॒मामे॒वास्मा॒ उत्था॑पयति। आयु॑र्य॒ज्ञप॑तावधा॒दित्या॑ह।
 आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। इन्द्रा॑य कृ॒ण्वती॑ भा॒गं मि॒त्राय॑
 वरु॑णाय चेत्या॑ह। य॒थाय॒जुरे॒वैतत्। अ॒वर्ति॑ वा ए॒षैतस्य॑
 पा॒प्मानं॑ प्र॒तिख्या॑य नि॒षीद॑ति। यस्या॑ग्नि॒होत्र्युप॑सृष्टा
 नि॒षीद॑ति। तां दु॒ग्ध्वा ब्रा॑ह्म॒णाय॑ दद्यात्। यस्यान्नं॑ नाद्यात्।
 अ॒वर्ति॑मे॒वास्मि॑न्पा॒प्मानं॑ प्र॒तिमु॑ञ्चति॥१२॥

दु॒ग्ध्वा द॑दाति। न ह्यदृ॑ष्टा दक्षि॑णा दी॒यते॑। पृ॒थि॒वीं वा ए॒तस्य॑
 प॒यः प्र॑वि॒शति॑। यस्या॑ग्नि॒होत्रं॑ दु॒ह्यमा॑न॒ः स्क॒न्दति॑। यद॒द्य
 दु॒ग्धं पृ॑थि॒वीम॑स॒क्त। यदोष॑धीर॒प्यसं॑र॒द्यदापः॑। प॒यो गृ॑हेषु
 प॒यो अ॒ग्नि॒यासु॑। प॒यो व॒त्सेषु॑ प॒यो अ॒स्तु त॑न्मयीत्या॑ह।
 प॒य ए॒वाऽऽत्म॑न्गृ॒हेषु॑ प॒शुषु॑ ध॒त्ते। अ॒प उ॑प॒सृज॑ति॥१३॥

अ॒द्भिरे॒वैन॑दाप्रोति। यो वै य॒ज्ञस्यार्ते॑ नाना॑र्त॒ः स॒ः सृ॑जति।
 उ॒भे वै ते तर्ह्यार्च्छ॑तः। आ॒र्च्छ॑ति॒ खलु॑ वा ए॒तद॑ग्नि॒होत्र॑म्।
 यदु॒ह्यमा॑न॒ः स्क॒न्दति॑। यद॑भिदु॒ह्यात्। आ॒र्ते नाना॑र्तं य॒ज्ञस्य॑
 स॒ः सृ॑जेत्। तदे॒व या॒दृक्की॒दृक्क॑ हो॒त॒व्यम्। अथा॒न्यां दु॒ग्ध्वा
 पुन॑र्हो॒त॒व्यम्। अना॑र्तेनै॒वार्तं॑ य॒ज्ञस्य॑ निष्क॑रोति॥१४॥

यद्यु॒द्धु॒तस्य॑ स्क॒न्देत्। यत्ततो॑ऽहु॒त्वा पुन॑रे॒यात्। य॒ज्ञं
 वि॒च्छि॑न्ध्यात्। यत्र॑ स्क॒न्देत्। तन्नि॒षद्य॑ पुन॑र्गृ॒हीयात्।
 यत्रै॒व स्क॒न्दति॑। तत॑ ए॒वैन॑त्पुन॑र्गृ॒ह्णाति॑। तदे॒व या॒दृक्की॒दृक्क॑
 हो॒त॒व्यम्। अथा॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्हो॒त॒व्यम्। अना॑र्तेनै॒वार्तं॑

यज्ञस्य निष्करोति॥१५॥

वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते। यस्याग्निहोत्रेऽधिश्चिते श्वाऽन्तरा
धावति। रुद्रः खलु वा एषः। यदग्निः। यद्रामन्वत्या वर्तयेत्।
रुद्राय पशूनपि दध्यात्। अपशुर्यजमानः स्यात्। यदपो-
ऽन्वतिषिञ्चेत्। अनाद्यमग्नेरापः। अनाद्यमाभ्यामपि दध्यात्।
गार्हपत्याद्भस्मादाय। इदं विष्णुर्विचक्रम इति वैष्णव्यर्चा-
ऽऽहवनीयाद्ध्वंसयन्नुद्धरेत्। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञेनैव यज्ञं
सन्तनोति। भस्मना पदमपि वपति शान्त्यै॥१६॥

वे देव्यदितिमुञ्चति सृजति करोति करोत्याभ्यामपि दध्यात् पञ्च च॥ [३]

नि वा एतस्याऽऽहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। निगार्हपत्य
आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि निम्रोचति। दर्भेण
हिरण्यं प्रबद्धं पुरस्ताद्धरेत्। अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्।
यद्धिरण्यं पुरस्ताद्धरति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवैनं
पश्यन्नुद्धरति। यदग्निं पूर्वं हरत्यथाग्निहोत्रम्॥१७॥

भागधेयेनैवैनं प्रणयति। ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्।
ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः। सर्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति।
अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत्। व्रतमेव हृतमनु-
म्रियते। अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति। यस्ताम्यति।
अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि
निम्रोचति॥१८॥

पुनः समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य निष्करोति।

वरुणो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि
निम्रोचति। वारुणं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं निष्क्रीणीते।
नि वा एतस्याऽऽहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। नि
गार्हपत्य आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति।
चतुर्गृहीतमाज्यं पुरस्ताद्धरेत्॥१९॥

अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्। यदाज्यं पुरस्ताद्धरति। एतद्वा
अग्नेः प्रियं धाम्। यदाज्यम्। प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति।
यदग्निं पूर्वं हरत्यथाग्निहोत्रम्। भागधेयेनैवैनं प्रणयति।
ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्। ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः॥२०॥

सर्वाभिरैवैनं देवताभिरुद्धरति। परांची वा एतस्मै व्युच्छन्ती
व्युच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति। उषाः केतुना
जुषताम्। यज्ञं देवेभिरिन्वितम्। देवेभ्यो मधुमत्तम् स्वाहेति
प्रत्यङ्घ्रिषद्याज्येन जुहुयात्। प्रतीचीमेवास्मै विवासयति।
अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत्। व्रतमेव हतमनु म्रियते।
अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति॥२१॥

यस्ताम्यति। अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं
सूर्योऽभ्युदेति। पुनः समन्यं जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य
निष्करोति। मित्रो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतं
सूर्योऽभ्युदेति। मैत्रं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं निष्क्रीणीते।
यस्याऽऽहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्य उद्वायेत्॥२२॥

यदाहवनीयमनुद्वाप्य गार्हपत्यं मन्येत्। विच्छिन्द्यात्।
 भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यद्वै यज्ञस्य वास्तव्यं क्रियते। तदनु
 रुद्रोऽवचरति। यत्पूर्वमन्ववस्येत्। वास्तव्यमग्निमुपासीत।
 रुद्रोऽस्य पशून्धातुकः स्यात्। आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यं
 मन्येत्॥ २३॥

इतः प्रथमं जज्ञे अग्निः। स्वाद्योनेरधि जातवेदाः।
 स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या। देवेभ्यो हव्यं वहतु
 प्रजानन्निति। छन्दोभिरेवैनः। स्वाद्योनेः प्रजनयति।
 गार्हपत्यं मन्यति। गार्हपत्यं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उप
 तिष्ठन्ते। स यदुद्वायति। तदनु पशवोऽप क्रामन्ति। इषे
 रय्यै रमस्व॥ २४॥

सहसे द्युम्नाय। ऊर्जेऽपत्यायेत्याह। पशवो वै रयिः।
 पशूनेवास्मै रमयति। सारस्वतौ त्वोथ्सौ समिन्धातामित्याह।
 ऋग्सामे वै सारस्वतावुथ्सौ। ऋग्सामाभ्यामेवैनः
 समिन्धे। सम्राडसि विराडसीत्याह। रथन्तरं वै सम्राट्।
 बृहद्विराट्॥ २५॥

ताभ्यामेवैनः समिन्धे। वज्रो वै चक्रम्। वज्रो वा एतस्य
 यज्ञं विच्छिनत्ति। यस्यानो वा रथो वाऽन्तराऽग्नी याति।
 आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यदग्ने पूर्वं प्रभृतं पदं
 हि ते। सूर्यस्य रश्मीनन्वाततानं। तत्र रयिष्ठामनु सं भरेतम्।
 सं नः सृज सुमत्या वाजवत्येति॥ २६॥

पूर्वेणैवास्यं यज्ञेन यज्ञमनु सन्तनोति। त्वमग्ने सप्रथा
असीत्याह। अग्निः सर्वा देवताः। देवताभिरेव यज्ञः
सन्तनोति। अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव पथिकृतं स्वेन भागधेयेनोपधावति। स एवैनं
यज्ञियं पन्थामपि नयति। अनङ्घ्रिन्दक्षिणा। वही ह्येष
समृद्धौ॥२७॥

हृत्यथाग्निहोत्रं निम्रोचति हरेद्देवतां गच्छत्युद्धार्यन्मन्थद्रमस्व बृहद्विराडिति नवं च (नि वै पूर्वं त्रीणि निम्रोचति
द्वेभ्यो यद्विरण्यमग्निहोत्रं पुनर्वरुणो वारुणं नि वा एतस्याभ्युदेति चतुर्गृहीतमाज्यं यदाज्यं पराच्युपाः पुनर्मित्रो मैत्रं
यस्याऽऽहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्यो यद्वै मन्थेदुद्धरेत्॥) [४]

यस्य प्रातः सवने सोमोऽतिरिच्यते। माध्यं दिनं सवनं
कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौर्धयति मरुतामिति धयद्वतीषु
कुर्वन्ति। हिनस्ति वै सन्ध्यधीतम्। सन्धीव खलु वा
एतत्। यत्सवनस्यातिरिच्यते। यद्धयद्वतीषु कुर्वन्ति। सन्धेः
शान्त्यै। गायत्रं सामं भवति पञ्चदशः स्तोमः। तेनैव प्रातः
सवनान्नयन्ति॥२८॥

मरुत्वतीषु कुर्वन्ति। तेनैव माध्यं दिनात्सवनान्नयन्ति।
होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनु शंसति। मध्यत एव यज्ञः
समादधाति। यस्य माध्यं दिने सवने सोमोऽतिरिच्यते।
आदित्यं तृतीयसवनं कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौरिवीतं
सामं भवति। अतिरिक्तं वै गौरिवीतम्। अतिरिक्तं
यत्सवनस्यातिरिच्यते॥२९॥

अतिरिक्तस्य शान्त्यै। बण्महां असि सूर्येति कुर्वन्ति।

यस्यैवाऽऽदित्यस्य सवनस्य कामेनातिरिच्यते। तेनैवैनं कामेन समर्धयन्ति। गौरिवीतः सामं भवति। तेनैव माध्यं दिनात्सवनान्नयन्ति। सप्तदशः स्तोमः। तेनैव तृतीयसवनान्नयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनु शः सति॥ ३०॥

मध्यत एव यज्ञः समादधाति। यस्य तृतीयसवने सोमोऽतिरिच्येत। उक्थ्यं कुर्वीत। यस्योक्थ्येऽतिरिच्येत। अतिरात्रं कुर्वीत। यस्यातिरात्रेऽतिरिच्यते। तत्त्वै दुष्प्रज्ञानम्। यजमानं वा एतत्पशवं आसाहयन्ति। बृहत्सामं भवति। बृहद्वा इमाँल्लोकान्दाधार। बार्हताः पशवः। बृहतैवास्मै पशून्दाधार। शिपिविष्टवतीषु कुर्वन्ति। शिपिविष्टो वै देवानां पुष्टम्। पुष्ट्यैवैनं समर्धयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनुशः सति। मध्यत एव यज्ञः समादधाति॥ ३१॥

यन्ति सवनस्यातिरिच्यते शः सति दाधारुष्टौ च॥ [५]

एकैको वै जनतायामिन्द्रः। एकं वा एताविन्द्रमभि सः सुनुतः। यौ द्वौ सः सुनुतः। प्रजापतिर्वा एष वितायते। यद्यज्ञः। तस्य ग्रावाणो दन्ताः। अन्यतरं वा एते सः सुन्वतोर्निर्बप्सति। पूर्वणोपसृत्या देवता इत्याहुः। पूर्वोपसृतस्य वै श्रेयाँभवति। एतिवन्त्याज्यानि भवन्त्यभिजित्यै॥ ३२॥

मरुत्वतीः प्रतिपदः। मरुतो वै देवानामपराजितमायतनम्। देवानामेवापराजित आयतने यतते। उभे बृहद्रथन्तरे भवतः।

इ॒यं वा॒व र॑थन्त॒रम्। अ॒सौ बृ॑हत्। आ॒भ्यामे॒वैन॑मन्त॒रेति॑।
वा॒चश्च॒ मन॑सश्च। प्रा॒णाच्चा॑पा॒नाच्चा॑। दि॒वश्च॒ पृथि॑व्याश्च॥३३॥

सर्व॑स्माद्वि॒त्ताद्वेद्या॑त्। अ॒भि॒व॒र्तो ब्र॑ह्मसा॒मं भ॑वति।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भि॒वृत्त्यै॑। अ॒भि॒जि॒द्भव॑ति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्या॑भि॒जित्यै॑। वि॒श्वजि॒द्भव॑ति। वि॒श्वस्य॑ जि॒त्यै। यस्य॑
भू॒याः सो॑ यज्ञ॒क्रतव॑ इत्या॒हुः। स दे॒वता॑ वृ॒द्ध इति॑।
यद्य॑ग्नि॒ष्टोमः॑ सोमः॑ प॒रस्ता॑थस्यात्॥३४॥

उ॒क्थ्यं कु॑र्वीत। यद्यु॒क्थः स्या॑त्। अ॒ति॒रा॒त्रं कु॑र्वीत।
य॒ज्ञ॒क्रतु॑भि॒रे॒वास्य॑ दे॒वता॑ वृ॒द्धे। यो वै छ॒न्दो॑भि॒रभि॑भवति। स
स॑ सु॒न्वतो॑र॒भिभव॑ति। स॒न्वे॒शाय॑ त्वो॒पवे॑शाय॒ त्वेत्या॑ह।
छ॒न्दा॑सि॒ वै स॑वे॒श उ॑पवे॒शः। छ॒न्दो॑भि॒रे॒वास्य॑
छ॒न्दा॑स्य॒भिभव॑ति। इ॒ष्टर्गो॑ वा ऋ॒त्विजा॑मध्व॒र्युः॥३५॥

इ॒ष्टर्गः॑ खलु॒ वै पूर्॒वोऽर्ष्टुः॑ क्षी॒यते॑। प्रा॒णापा॑नौ मृ॒त्योर्मा॑
पा॒तमि॑त्याह। प्रा॒णापा॑नयो॒रेव॑ श्र॒यते॑। प्रा॒णापा॑नौ मा मा॑
हा॒सिष्ट॑मि॒त्याह॑। नैनं॑ पु॒राऽऽयु॑षः प्रा॒णापा॑नौ ज॒हितः॑। आ॒र्तिं
वा ए॒ते नि॑यन्ति। येषां॑ दी॒क्षितानां॑ प्र॒मीय॑ते। तं यद॑व॒वर्ज॑युः।
क्रू॒रकृ॑ता॒मिवै॑षां लो॒कः स्या॑त्। आ॒ह॒र द॒हेति॑ ब्रूयात्॥३६॥

तं दक्षि॑ण॒तो वेद्यै॑ नि॒धाय॑। स॒र्प॒रा॒ज्ञियां॑ ऋ॒ग्भिः स्तु॑युः। इ॒यं
वै सर्प॑तो॒ राज्ञी॑। अ॒स्या ए॒वैनं॑ परि॒दद॑ति। व्यृ॒द्धं तदि॑त्याहुः।
यथ्स्तु॑तमन॑नुशस्त॒मिति॑। हो॒ता प्र॑थ॒मः प्रा॑ची॒नावी॑ती

मा॑र्जा॒लीयं॑ परि॑यात्। या॒मीर॑नुब्रुवन्। सर्प॒रा॒ज्ञीनां॑ की॒र्तयेत्।
उ॒भयो॑रे॒वैनं॑ लो॒कयोः॑ परि॑ददति॥३७॥

अथो॑ ध्रुव॒न्त्ये॒वैनम्। अथो॑ न्ये॒वासमै॑ ह्रुवते। त्रिः परि॑यन्ति।
त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यो॑ ध्रुवते। त्रिः पुनः॑
परि॑यन्ति। षट्॒थ्सम्प॑द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभि॑रे॒वैनं॑
ध्रुवते। अ॒ग्न आ॒यू॒षि प॒वस् इति॑ प्र॒तिप॑दं कुर्वीरन्।
र॒थन्त॑र॒सामै॑षा॒ सोमः॑ स्यात्। आ॒युरे॒वाऽऽत्म॑न्दधते। अथो॑
पा॒प्मान॑मे॒व वि॒जह॑तो यन्ति॥३८॥

अभिजित्ये पृथिव्याश्च स्यादध्वर्युर्द्वयालोकयोः परिददति कुर्वीरुञ्जीणि च॥ [६]

अ॒सुर्यं॑ वा ए॒तस्मा॑द्वर्णं कृ॒त्वा। प॒शवो॑ वी॒र्य॑मपं॒ काम॑न्ति।
यस्य॑ यू॒पो वि॒रोह॑ति। त्वा॒ष्ट्रं बहु॑रूप॒माल॑भेत। त्वष्टा॒ वै
रू॒पाणा॑मी॒शे। य ए॒व रू॒पाणा॑मी॒शे। सोऽस्मि॑न्प॒शून् वी॒र्यं॑
यच्छ॑ति। नास्मा॑त्प॒शवो॑ वी॒र्य॑मपं॒ काम॑न्ति। आ॒र्तिं वा ए॒ते
निय॑न्ति। येषां॑ दी॒क्षिता॑ना॒मग्निरु॑द्वाय॑ति॥३९॥

यदा॑हव॒नीयं॑ उ॒द्वाये॑त्। यत्तं॑ म॒न्थे॑त्। वि॒च्छि॑न्ध्यात्।
भ्रातृ॑व्यम॒स्मै ज॒नये॑त्। यदा॑हव॒नीयं॑ उ॒द्वाये॑त्। आ॒ग्नी॑द्वा॒दुद्ध॑रेत्।
यदा॑ग्नी॑द्घ्न उ॒द्वाये॑त्। गा॒र्हप॑त्या॒दुद्ध॑रेत्। यद्गा॒र्हप॑त्य
उ॒द्वाये॑त्। अत॑ ए॒व पुन॑र्मन्थेत्॥४०॥

अत्र॑ वाव स नि॒लय॑ते। यत्र॑ खलु॒ वै नि॒ली॑नमुत्त॒मं प॑श्यन्ति।
तदे॑नमिच्छन्ति। यस्मा॑द्वा॒रोरु॑द्वाये॑त्। तस्या॒रणीं॑ कुर्यात्।

क्रुमुकमपि कुर्यात्। एषा वा अग्नेः प्रिया तनूः। यत्क्रुमुकः।
प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयति। गार्हपत्यं मन्थति॥४१॥

गार्हपत्यो वा अग्नैर्योनिः। स्वादेवैनं योनेर्जनयति।
नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। यस्य सोमं उपदस्येत्।
सुवर्णं हिरण्यं द्वेधा विच्छिद्य। ऋजीषेऽन्यदाधूनुयात्।
जुहुयादन्यत्। सोममेवाभिषुणोति। सोमं जुहोति। सोमस्य
वा अभिषूयमाणस्य प्रिया तनूरुदक्रामत्॥४२॥

तथ्सुवर्णं हिरण्यमभवत्। यथ्सुवर्णं हिरण्यं कुर्वन्ति।
प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयन्ति। यस्याक्रीतं सोममपहरैयुः।
क्रीणीयादेव। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यस्य क्रीतमपहरैयुः।
आदाराश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयात्। गायत्री यं
सोममाहरत्। तस्य योऽंशुः पराऽपतत्॥४३॥

त आदारा अभवन्। इन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य वल्कः परा-
ऽपतत्। तानि फाल्गुनान्यभवन्। पशवो वै फाल्गुनानि।
पशवः सोमो राजा। यदादाराश्च फाल्गुनानि चाभिषुणोति।
सोममेव राजानमभिषुणोति। श्रुतेन प्रातः सवने श्रीणीयात्।
दध्ना मध्यं दिने॥४४॥

नीतमिश्रेण तृतीयसवने। अग्निष्टोमः सोमः स्याद्रथन्तरसामा।
य एवर्त्विजो वृताः स्युः। त एनं याजयेयुः। एकां गां
दक्षिणां दद्यात्तेभ्य एव। पुनः सोमं क्रीणीयात्। यज्ञेनैव

तद्यज्ञमिच्छति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। सर्वाभ्यो वा एष
देवताभ्यः सर्वेभ्यः पृष्ठेभ्य आत्मानमागुरते। यः सत्रायागुरते।
एतावान्खलु वै पुरुषः। यावदस्य वित्तम्। सर्ववेदसेनं यजेत।
सर्वपृष्ठोऽस्य सोमः स्यात्। सर्वाभ्य एव देवताभ्यः सर्वेभ्यः
पृष्ठेभ्य आत्मानं निष्क्रीणीते॥४५॥

उद्धार्यति मन्थेन्मन्थत्यक्रामत्पुराऽपतन्मध्यन्दिन आगुरते पञ्च च॥ [७]

पवंमानः सुवर्जनः। पवित्रेण विचर्षणिः। यः पोता स पुनातु
मा। पुनन्तु मा देवजनाः। पुनन्तु मनवो धिया। पुनन्तु विश्वं
आयवः। जातवेदः पवित्रवत्। पवित्रेण पुनाहि मा। शुक्लेण
देव दीद्यत्। अग्ने क्रत्वा क्रतूँ रनु॥४६॥

यत्ते पवित्रमर्चिषि। अग्ने विततमन्तरा। ब्रह्म तेनं पुनीमहे।
उभाभ्यां देव सवितः। पवित्रेण सुवेनं च। इदं ब्रह्म पुनीमहे।
वैश्वदेवी पुनती देव्यागात्। यस्यै बह्वीस्तनुवो वीतपृष्ठाः। तथा
मदन्तः सधमाद्येषु। वयँ स्याम पतयो रयीणाम्॥४७॥

वैश्वानरो रश्मिभिर्मा पुनातु। वातः प्राणेनैषिरो मयोभूः।
द्यावापृथिवी पयसा पयोभिः। ऋतावरी यज्ञिये मा पुनीताम्।
बृहद्भिः सवितुस्तृभिः। वर्षिष्ठैर्देव मन्मभिः। अग्ने दक्षैः पुनाहि
मा। येन देवा अपुनत। येनाऽऽपो दिव्यं कशः। तेनं दिव्येन
ब्रह्मणा॥४८॥

इदं ब्रह्म पुनीमहे। यः पावमानिरुध्येति। ऋषिभिः सम्भृतँ
रसम्। सर्वँ स पूतमश्नाति। स्वदितं मातरिश्वना।

पावमानीर्यो अध्येति। ऋषिभिः सम्भृतं रसम्। तस्मै
सरस्वती दुहे। क्षीरं सर्पिर्मधूदकम्। पावमानीः
स्वस्त्ययनीः॥४९॥

सुदुघा हि पयस्वतीः। ऋषिभिः सम्भृतो रसः। ब्राह्मणेष्वमृतं
हितम्। पावमानीर्दिशन्तु नः। इमं लोकमथो अमुम्।
कामान्धसमर्धयन्तु नः। देवीर्देवैः समाभृताः। पावमानीः
स्वस्त्ययनीः। सुदुघा हि घृतश्रुतः। ऋषिभिः सम्भृतो
रसः॥५०॥

ब्राह्मणेष्वमृतं हितम्। येन देवाः पवित्रेण। आत्मानं पुनते
सदा। तेन सहस्रधारेण। पावमान्यः पुनन्तु मा। प्राजापत्यं
पवित्रम्। शतोद्यामं हिरण्मयम्। तेन ब्रह्मविदो वयम्। पूतं
ब्रह्म पुनीमहे। इन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु। सोमः स्वस्त्या
वरुणः समीच्या। यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मा। जातवेदा
मोर्जयन्त्या पुनातु॥५१॥

अनु रयीणां ब्रह्मणा स्वस्त्ययनीः सुदुघा हि घृतश्रुतः ऋषिभिः सम्भृतो रसः पुनातु त्रीणि च॥—[८]

प्रजा वै सत्रमासत तपस्तप्यमाना अजुह्वतीः। देवा
अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्तम-
जुहवुः। तेनार्धमास ऊर्जमवारुन्धत। तस्मार्धमासे देवा
इज्यन्ते। पितरौऽपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्।
तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन मास्यूर्जमवारुन्धत।
तस्मान्मासि पितृभ्यः क्रियते। मनुष्या अपश्यञ्चमसं
घृतस्य पूर्णं स्वधाम्॥५२॥

तमुपोदतिष्ठन्तमंजुहवुः। तेन द्वयीमूर्जमवारुन्धत।
 तस्माद्विरहो मनुष्येभ्य उपहियते। प्रातश्च सायं च।
 पशवोऽपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्त-
 मंजुहवुः। तेन त्रयीमूर्जमवारुन्धत। तस्मात्रिरहः पशवः
 प्रेरते। प्रातः सङ्गवे सायम्। असुरा अपश्यञ्चमसं घृतस्य
 पूर्णं स्वधाम्॥५३॥

तमुपोदतिष्ठन्तमंजुहवुः। तेन संवत्सर ऊर्जमवारुन्धत। ते
 देवा अमन्यन्त। अमी वा इदमभूवन्। यद्वयं स्म इति।
 त एतानि चातुर्मास्यान्यपश्यन्। तानि निरवपन्। तैरेवेषां
 तामूर्जमवृञ्जत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥५४॥

यद्यजते। यामेव देवा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनाव रुन्धे।
 यत्पितृभ्यः करोति। यामेव पितर ऊर्जमवारुन्धत।
 तान्तेनाव रुन्धे। यदावसथेऽन्नं हरन्ति। यामेव मनुष्या
 ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनाव रुन्धे। यद्वक्षिणां ददाति॥५५॥

यामेव पशव ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनाव रुन्धे।
 यच्चातुर्मास्यैर्यजते। यामेवासुरा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनाव
 रुन्धे। भवत्यात्मना। परास्य भ्रातृव्यो भवति। विराजो
 वा एषा विक्रान्तिः। यच्चातुर्मास्यानि। वैश्वदेवेनास्मिंल्लोके
 प्रत्यतिष्ठत्। वरुणप्रघासैरन्तरिक्षे। साकमेधैरमुष्मिंल्लोके। एष
 ह त्वावैतत्सर्वं भवति। य एवं विद्वाश्चातुर्मास्यैर्यजते॥५६॥

मनुष्या अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधामसुरा अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधामसुरा ददौत्यतिष्ठत्वादि च॥ [९]

अ॒ग्नि॒र्वाव॑ सं॒व॒त्स॒रः॑ । आ॒दि॒त्यः॑ परि॒व॒त्स॒रः॑ । च॒न्द्र॒मा
इ॒दा॒व॒त्स॒रः॑ । वा॒युर॑नु॒व॒त्स॒रः॑ । यद्वै॑श्व॒दे॒वेन॑ यज॑ते ।
अ॒ग्नि॒मे॒व तत्सं॑व॒त्स॒रमा॑प्नोति । तस्मा॑द्वै॒श्व॒दे॒वेन॑ यज॑मानः ।
सं॒व॒त्स॒रीणां॑ स्व॒स्ति॒मा शा॑स्त॒ इत्याशा॑सीत । यद्वै॑रुण॒-
प्र॒घा॒सैर्यज॑ते । आ॒दि॒त्यमे॒व तत्प॑रि॒व॒त्स॒रमा॑प्नोति ॥ ५७ ॥

तस्मा॑द्वैरुणप्र॒घा॒सैर्यज॑मानः । परि॒व॒त्स॒रीणां॑ स्व॒स्ति॒मा
शा॑स्त॒ इत्याशा॑सीत । यत्सा॑कमे॒धैर्यज॑ते । च॒न्द्र॒म॑समे॒व
तदि॑दा॒व॒त्स॒रमा॑प्नोति । तस्मा॑त्सा॒कमे॒धैर्यज॑मानः । इ॒दा॒-
व॒त्स॒रीणां॑ स्व॒स्ति॒मा शा॑स्त॒ इत्याशा॑सीत । यत्पि॑तृ॒य॒ज्ञेन॑
यज॑ते । दे॒वाने॒व तद॑न्वव॑स्यति । अथ॒वा अ॑स्य वा॒युश्चा॑नु॒-
व॒त्स॒रश्चा॒प्री॒ता॒वुच्छि॑ष्येते । यच्छु॑नासी॒रीये॑ण॒ यज॑ते ॥ ५८ ॥

वा॒युमे॒व तद॑नु॒व॒त्स॒रमा॑प्नोति । तस्मा॑च्छु॒नासी॒रीये॑ण॒
यज॑मानः । अ॒नु॒व॒त्स॒रीणां॑ स्व॒स्ति॒मा शा॑स्त॒ इत्याशा॑सीत ।
सं॒व॒त्स॒रं वा॑ ए॒ष ई॑प्स॒तीत्या॑हुः । यश्चा॑तुर्मा॒स्यैर्यज॑त॒ इति॑ ।
ए॒ष ह॒ त्वै सं॑व॒त्स॒रमा॑प्नोति । य ए॒वं वि॒द्वाश्चा॑तुर्मा॒स्यैर्यज॑ते ।
वि॒श्वे दे॒वाः सम॑यजन्त । तेऽ॒ग्नि॒मे॒वाय॑जन्त । त ए॒तं
लो॒कम॑जयन् ॥ ५९ ॥

यस्मि॑न्न॒ग्निः । यद्वै॑श्व॒दे॒वेन॑ यज॑ते । ए॒तमे॒व लो॒कं ज॑यति ।
यस्मि॑न्न॒ग्निः । अ॒ग्नेरे॒व सा॒यु॑ज्यमु॒पैति॑ । य॒दा वै॑श्व॒दे॒वेन॑ यज॑ते ।
अथ॑ सं॒व॒त्स॒रस्य॑ गृह॒प॑तिमाप्नोति । य॒दा सं॑व॒त्स॒रस्य॑

गृहपतिमाप्नोति। अथ सहस्रयाजिनमाप्नोति। यदा सहस्रयाजिनमाप्नोति॥६०॥

अथ गृहमेधिनमाप्नोति। यदा गृहमेधिनमाप्नोति। अथाग्निर्भवति। यदाग्निर्भवति। अथ गौर्भवति। एषा वै वैश्वदेवस्य मात्रा। एतद्वा एतेषामवुमम्। अतोतो वा उत्तराणि श्रेयांसि भवन्ति। यद्विश्वे देवाः समयजन्त। तद्वैश्वदेवस्य वैश्वदेवत्वम्॥६१॥

अथाऽऽदित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासैरयजत। स एतं लोकमजयत्। यस्मिन्नादित्यः। यद्वरुणप्रघासैरयजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नादित्यः। आदित्यस्यैव सायुज्यमुपैति। यदादित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासैरयजत। तद्वरुणप्रघासानां वरुणप्रघासत्वम्। अथ सोमो राजा छन्दांसि साकमेधैरयजत॥६२॥

स एतं लोकमजयत्। यस्मिंश्चन्द्रमा विभाति। यत्साकमेधैरयजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिंश्चन्द्रमा विभाति। चन्द्रमस एव सायुज्यमुपैति। सोमो वै चन्द्रमाः। एष ह त्वै साक्षात्सोमं भक्षयति। य एवं विद्वान्साकमेधैरयजते। यत्सोमश्च राजा छन्दांसि च समैधन्त॥६३॥

तत्साकमेधानां साकमेधत्वम्। अथर्तवः पितरः प्रजापतिं पितरं पितृयज्ञेनायजन्त। त एतं लोकमजयन्। यस्मिन्तृतवः।

यत्पितृयज्ञेन यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नृतवः।
ऋतूनामेव सायुज्यमुपैति। यदृतवः पितरः प्रजापतिं पितरं
पितृयज्ञेनायजन्त। तत्पितृयज्ञस्य पितृयज्ञत्वम्॥६४॥

अथौषधय इमं देवं त्र्यम्बकैरयजन्त प्रथेमहीति। ततो वै
ता अप्रथन्त। य एवं विद्वाः त्र्यम्बकैर्यजते। प्रथते प्रजयां
पशुभिः। अथ वायुः परमेष्ठिनः शुनासीरीयेणायजत। स
एतं लोकमजयत्। यस्मिन्वायुः। यच्छुनासीरीयेण यजते।
एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्वायुः॥६५॥

वायोरेव सायुज्यमुपैति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्र
चातुर्मास्ययाजी मीयता (३) न प्रमीयता (३) इति।
जीवन्वा एष ऋतूनप्येति। यदि वसन्ता प्रमीयते। वसन्तो
भवति। यदि ग्रीष्मे ग्रीष्मः। यदि वर्षासु वर्षाः। यदि शरदि
शरत्। यदि हेमन् हेमन्तः। ऋतुर्भूत्वा संवत्सरमप्येति।
संवत्सरः प्रजापतिः। प्रजापतिर्वैषः॥६६॥

पुरित्वत्सुरमाप्नोति शुनासीरीयेण यजतेऽजयन्त्सहस्रयाजिनमाप्नोति वैश्वदेवत्वः सांकेधेरयजत सुमेधन्त पितृयज्ञत्वं जयति
यस्मिन्वायुरहेमन्तस्त्रीणि च॥

[१०]

उभये युवः सुराममुदस्थान्नि वै यस्य प्रातः सवन एकैकोऽसुर्यं पवमानः प्रजा वै
सत्रमांसताग्निर्वाव संवत्सरो दश॥१०॥

उभये वा उदस्थात्सवाभिर्मध्यतोऽत्र वाव ब्राह्मणेष्वथ गृहमेधिनः षट्थष्टिः॥६६॥

उभये वा वैषः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

अग्नेः कृत्तिकाः। शुक्रं परस्ताज्योतिरवस्तात्। प्रजापते रोहिणी। आपः परस्तादोषधयोऽवस्तात्। सोमस्येन्वका विततानि। परस्ताद्वयन्तोऽवस्तात्। रुद्रस्य बाहू। मृगयवः परस्ताद्विक्षारोऽवस्तात्। अदित्यै पुनर्वसू। वातः परस्तादार्द्रमवस्तात्॥१॥

बृहस्पतेस्तिष्यः। जुह्वतः परस्ताद्यजमाना अवस्तात्। सर्पाणामाश्रेषाः। अभ्यागच्छन्तः परस्तादभ्यानृत्यन्तोऽवस्तात्। पितृणां मघाः। रुदन्तः परस्तादपभ्रंशोऽवस्तात्। अर्यम्णः पूर्वे फल्गुनी। जाया परस्तादृषभोऽवस्तात्। भगस्योत्तरे। बृहत्तवः परस्ताद्वहमाना अवस्तात्॥२॥

देवस्य सवितुर्हस्तः। प्रसवः परस्तात्सनिर्वस्तात्। इन्द्रस्य चित्रा। ऋतं परस्तात्सत्यमवस्तात्। वायोर्निष्ठा व्रततिः। परस्तादसिद्धिरवस्तात्। इन्द्राग्नियोर्विशाखे। युगानि परस्तात्कृषमाणा अवस्तात्। मित्रस्यानूराधाः। अभ्यारोहत्परस्तादभ्यारूढमवस्तात्॥३॥

इन्द्रस्य रोहिणी। शृणत्परस्तात्प्रतिशृणदवस्तात्। निर्ऋत्यै मूलवर्हणी। प्रतिभञ्जन्तः परस्तात्प्रतिशृणन्तोऽवस्तात्। अपां पूर्वा अषाढा। वर्चः परस्तात्समितिरवस्तात्। विश्वेषां देवानामुत्तराः। अभिजयत्परस्तादभिजितमवस्तात्। विष्णोः

श्रोणा पृच्छमानाः। परस्तात्पन्था अवस्तात्॥४॥

वसूनाः॥ श्रविष्ठाः। भूतं परस्ताद्भूतिरवस्तात्। इन्द्रस्य
शतभिषक्। विश्वव्यचाः परस्ताद्विश्वक्षितिरवस्तात्।
अजस्यैकपदः पूर्वं प्रोष्ठपदाः। वैश्वानरं परस्ताद्वैश्वानरं
वस्तात्। अहेर्बुध्नियस्योत्तरे। अभिषिञ्चन्तः परस्तादभि-
षुण्वन्तोऽवस्तात्। पूष्णो रेवती। गावः परस्ताद्वृथ्सा
अवस्तात्। अश्विनोरश्वयुजौ। ग्रामः परस्तात्सेनाऽवस्तात्।
यमस्यापभरणीः। अपकर्षन्तः परस्तादपवहन्तोऽवस्तात्।
पूर्णा पश्चाद्यत्ते देवा अदधुः॥५॥

आर्द्रमवस्ताद्वहमाना अवस्तादभ्यारूढमवस्तात्पन्था अवस्ताद्वृथ्सा अवस्तात्पञ्च च॥ [१]

यत्पुण्यं नक्षत्रम्। तद्वद्वुर्वीतोपव्युषम्। यदा वै सूर्य उदेति।
अथ नक्षत्रं नैति। यावति तत्र सूर्यो गच्छेत्। यत्र जघन्यं
पश्येत्। तावति कुर्वीत यत्कारी स्यात्। पुण्याह एव कुरुते।
एव॥ ह वै यज्ञेषु च शतद्युम्नं च मात्स्यो निरवसाययां
चकार॥६॥

यो वै नक्षत्रियं प्रजापतिं वेद। उभयोरेनं लोकयोर्विदुः। हस्तं
एवास्य हस्तः। चित्रा शिरः। निष्ठ्या हृदयम्। ऊरू विशाखे।
प्रतिष्ठाऽनूराधाः। एष वै नक्षत्रियः प्रजापतिः। य एवं वेद।
उभयोरेनं लोकयोर्विदुः॥७॥

अस्मिंश्चामुष्मिंश्च। यां कामयेत दुहितरं प्रिया
स्यादिति। तां निष्ठ्यायां दद्यात्। प्रियैव भवति। नेव तु

पुनरागच्छति। अभिजिन्नाम् नक्षत्रम्। उपरिष्ठादषाढानाम्।
अवस्ताच्छ्रोणायै। देवासुराः संयत्ता आसन्। ते
देवास्तस्मिन्नक्षत्रेऽभ्यजयन्॥८॥

यदभ्यजयन्। तदभिजितोऽभिजित्वम्। यं कामयेतानप-
जय्यं जयेदिति। तमेतस्मिन्नक्षत्रे यातयेत्। अनपजय्यमेव
जयति। पापपराजितमिव तु। प्रजापतिः पशूनसृजत।
ते नक्षत्रं नक्षत्रमुपातिष्ठन्त। ते समावन्त एवाभवन्। ते
रेवतीमुपातिष्ठन्त॥९॥

ते रेवत्यां प्राभवन्। तस्माद्रेवत्यां पशूनां कुर्वीत।
यत्किं चार्वाचीनः सोमात्। प्रैव भवन्ति। सलिलं वा
इदमन्तरासीत्। यदतरन्। तत्तारकाणां तारकत्वम्। यो
वा इह यजते। अमुं स लोकं नक्षते। तन्नक्षत्राणां
नक्षत्रत्वम्॥१०॥

देवगृहा वै नक्षत्राणि। य एवं वेद। गृह्यैव भवति।
यानि वा इमानि पृथिव्याश्चित्राणि। तानि नक्षत्राणि।
तस्मादक्षीलनामश्चित्रे। नावस्येन्न यजेत। यथा पापाहे
कुरुते। तादृगेव तत्। देवनक्षत्राणि वा अन्यानि॥११॥

यमनक्षत्राण्यन्यानि। कृत्तिकाः प्रथमम्। विशाखे उत्तमम्।
तानि देवनक्षत्राणि। अनूराधाः प्रथमम्। अपभरणीरुत्तमम्।
तानि यमनक्षत्राणि। यानि देवनक्षत्राणि। तानि दक्षिणेन
परियन्ति। यानि यमनक्षत्राणि॥१२॥

तान्युत्तरेण। अन्वेषामराधस्मेति। तदनूराधाः। ज्येष्ठमेषाम-
वधिष्मेति। तज्येष्ठघ्नी। मूलमेषामवृक्षामेति। तन्मूलवर्हणी।
यन्नासंहन्त। तदषाढाः। यदश्लोणत्॥१३॥

तच्छ्रोणा। यदशृणोत्। तच्छ्रविष्ठाः। यच्छ्रुतमभिषज्यन्।
तच्छ्रुतमिषक्। प्रोष्ठपदेषूदयच्छन्त। रेवत्यामरवन्त।
अश्वयुजोरयुञ्जत। अपभरणीष्वपावहन्। तानि वा एतानि
यमनक्षत्राणि। यान्येव देवनक्षत्राणि। तेषु कुर्वीत यत्कारी
स्यात्। पुण्याह एव कुरुते॥१४॥

चकारिवं वेदोभयोरिनं लोकयोर्विदुरजयत्रेवतीमुपातिष्ठन्त नक्षत्रत्वमन्यानि यानि यमनक्षत्राण्यश्लोणद्यमनक्षत्राणि त्रीणि
च॥

[२]

देवस्य सवितुः प्रातः प्रसवः प्राणः। वरुणस्य सायमासवो-
ऽपानः। यत्प्रतीचीनं प्रातस्तनात्। प्राचीनं सङ्गवात्। ततो
देवा अग्निष्टोमं निरमिमता। तत्तदात्तवीर्यं निर्मार्गः। मित्रस्य
सङ्गवः। तत्पुण्यं तेजस्व्यहः। तस्मात्तर्हि पशवः समायन्ति।
यत्प्रतीचीनं सङ्गवात्॥१५॥

प्राचीनं मध्यं दिनात्। ततो देवा उक्थ्यं निरमिमता।
तत्तदात्तवीर्यं निर्मार्गः। बृहस्पतेर्मध्यं दिनः। तत्पुण्यं
तेजस्व्यहः। तस्मात्तर्हि तेक्षिणं तपति। यत्प्रतीचीनं मध्यं
दिनात्। प्राचीनमपराह्णात्। ततो देवाः षोडशिनं निरमिमता।
तत्तदात्तवीर्यं निर्मार्गः॥१६॥

भगस्यापराह्णः। तत्पुण्यं तेजस्व्यहः। तस्मादपराह्णे कुमार्यो

भर्गमिच्छमानाश्चरन्ति। यत्प्रतीचीनमपराह्णात्। प्राचीनं
सायात्। ततो देवा अतिरात्रं निरमिमत्। तत्तदात्तवीर्यं
निर्मागः। वरुणस्य सायम्। तत्पुण्यं तेजस्व्यहः। तस्मात्तरहि
नानृतं वदेत्॥१७॥

ब्राह्मणो वा अष्टाविंशो नक्षत्राणाम्। समानस्याहुः
पञ्च पुण्यानि नक्षत्राणि। चत्वार्यंशीलानि। तानि नव।
यच्च परस्तान्नक्षत्राणां यच्चावस्तात्। तान्येकादश। ब्राह्मणो
द्वादशः। य एवं विद्वान्त्संवत्सरं व्रतं चरति। संवत्सरेणैवास्य
व्रतं गुप्तं भवति। समानस्याहुः पञ्च पुण्यानि नक्षत्राणि।
चत्वार्यंशीलानि। तानि नव। आग्नेयी रात्रिः। ऐन्द्रमहः।
तान्येकादश। आदित्यो द्वादशः। य एवं विद्वान्त्संवत्सरं
व्रतं चरति। संवत्सरेणैवास्य व्रतं गुप्तं भवति॥१८॥

सङ्गवाथोड्शिन् निर्मिमत् तत्तदात्तवीर्यं निर्मागो वंदेद्ववति समानस्याहुः पञ्च पुण्यानि नक्षत्राण्यष्टौ च॥—[३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कति पात्राणि यज्ञं वहन्तीति।
त्रयोदशेति ब्रूयात्। स यद्वूयात्। कस्तानि निरमिमितीति।
प्रजापतिरिति ब्रूयात्। स यद्वूयात्। कुतस्तानि
निरमिमितीति। आत्मन् इति। प्राणापानाभ्यामेवोपां-
श्वन्तर्यामौ निरमिमितीति॥१९॥

व्यानादुपांशुसवनम्। वाच ऐन्द्रवायवम्। दक्षक्रतुभ्यां
मैत्रावरुणम्। श्रोत्रादाश्विनम्। चक्षुषः शुक्रामन्थिनौ। आत्मन
आग्रयणम्। अङ्गेभ्य उक्थ्यम्। आयुषो ध्रुवम्। प्रतिष्ठायां

ऋतुपात्रे। यज्ञं वाव तं प्रजापतिर्निर्ममिमीत। स निर्मितो
नाद्वियत् समं ह्वीयत्। स एतान्प्रजापतिरपि वापानपश्यत्।
तां निरवपत्। तैर्वै स यज्ञमप्यवपत्। यदपि वापा भवन्ति।
यज्ञस्य धृत्या असंख्याय॥ २०॥

उपा० १ श्वन्तर्यामो निर्ममिमीतामिमीत् पदं॥

[४]

ऋतमेव परमेष्ठि। ऋतं नात्येति किञ्चन। ऋते समुद्र
आहितः। ऋते भूमिरियञ्श्रिता। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य
तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि
वर्तये। तदृतं तत्सत्यम्। तद्वृतं तच्छुकेयम्। तेन शकेयं तेन
राध्यासम्॥ २१॥

यद्धर्मः पर्यवर्तयत्। अन्तान्पृथिव्या दिवः। अग्निरीशान्
ओजसा। वरुणो धीतिभिः सह। इन्द्रो मरुद्भिः सखिभिः
सह। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा।
शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य
नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये।
शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तदृतं तत्सत्यम्।
तद्वृतं तच्छुकेयम्। तेन शकेयं तेन राध्यासम्॥ २२॥

यो अस्याः पृथिव्यास्त्वचि। निवर्तयत्योषधीः। अग्निरीशान्
ओजसा। वरुणो धीतिभिः सह। इन्द्रो मरुद्भिः सखिभिः
सह। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा।

शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य
नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये।
शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तदृतं तत्सत्यम्।
तद्वृतं तच्छुकेयम्। तेन शकेयं तेन राध्यासम्॥२३॥

एकं मासमुदसृजत्। परमेष्ठी प्रजाभ्यः। तेनाभ्यो मह
आवहत्। अमृतं मर्त्याभ्यः। प्रजामनु प्र जायसे। तदु ते
मर्त्यामृतम्। येन मासा अर्धमासाः। ऋतवः परिवत्सराः।
येन ते ते प्रजापते। ईजानस्य न्यवर्तयन्। तेनाहमस्य
ब्रह्मणा। निवर्तयामि जीवसे। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य
तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि
वर्तये। तदृतं तत्सत्यम्। तद्वृतं तच्छुकेयम्। तेन शकेयं तेन
राध्यासम्॥२४॥

परिवर्तये सुहाभिवर्तय उष्णिहा राध्यासं न्यवर्तयन्नुपवर्तये चत्वारि च। (ऋतमेव षोडश। यद्घर्मो यो अस्याः
सप्तदशसप्तदश। एकं मासं चतुर्विंशतिः)॥

[५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वता। तदसुरा अकुर्वता। तेऽसुरा ऊर्ध्वं
पृष्ठेभ्यो नापश्यन्। ते केशानग्रेऽवपन्ता। अथ श्मश्रूणि।
अथोपपक्षौ। ततस्तेऽवांश्च आयन्। पराऽभवन्। यस्यैवं
वपन्ति। अवाङेति॥२५॥

अथो परैव भवति। अथ देवा ऊर्ध्वं पृष्ठेभ्योऽपश्यन्। त
उपपक्षावग्रेऽवपन्ता। अथ श्मश्रूणि। अथ केशान्। ततस्ते-
ऽभवन्। सुवर्गं लोकमायन्। यस्यैवं वपन्ति। भवत्यात्मना।

अथो सुवर्गं लोकमेति॥२६॥

अथैतन्मनुर्वत्रे मिथुनमपश्यत्। स श्मश्रूण्यग्रेऽवपत।
अथोपपक्षौ। अथ केशान्। ततो वै स प्राजायत प्रजया
पशुभिः। यस्यैवं वपन्ति। प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते।
देवासुराः संयत्ता आसन्। ते संवत्सरे व्यायच्छन्त।
तान्देवाश्चातुर्मास्यैरेवाभि प्रायुञ्जत॥२७॥

वैश्वदेवेन चतुरो मासोऽवृञ्जतेन्द्रराजानः। ताञ्छीरुषं नि
चावर्तयन्त परि च। वरुणप्रघासैश्चतुरो मासोऽवृञ्जत
वरुणराजानः। ताञ्छीरुषं नि चावर्तयन्त परि च।
साकमेधैश्चतुरो मासोऽवृञ्जत सोमराजानः। ताञ्छीरुषं
नि चावर्तयन्त परि च। या संवत्सर उपजीवाऽऽसीत्।
तामेषामवृञ्जत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥२८॥

य एवं विद्वांश्चातुर्मास्यैर्यजते। भ्रातृव्यस्यैव मासो वृत्का।
शीरुषं नि च वर्तयते परि च। येषा संवत्सर उपजीवा।
वृद्धे तां भ्रातृव्यस्य। क्षुधाऽस्य भ्रातृव्यः परा भवति।
लोहितायसेन नि वर्तयते। यद्वा इमामग्निर्ऋतावागते
निवर्तयति। एतदेवैनां रूपं कृत्वा निवर्तयति। सा ततः
श्वश्वो भूयसी भवन्त्येति॥२९॥

प्र जायते। य एवं विद्वाँल्लोहितायसेन निवर्तयते। एतदेव रूपं
कृत्वा नि वर्तयते। स ततः श्वश्वो भूयान्भवन्नेति। प्रैव जायते।

त्रेण्या शलल्या नि वर्तयेत्। त्रीणि त्रीणि वै देवानामृद्धानि।
त्रीणि छन्दांसि। त्रीणि सर्वानि। त्रयं इमे लोकाः॥ ३०॥

ऋध्यामेव तद्वीर्यं एषु लोकेषु प्रति तिष्ठति। यच्चातुर्मास्य-
याज्यात्मनो नावद्येत्। देवेभ्य आवृश्चेत्। चतृषु चतृषु मासेषु
नि वर्तयेत्। पुरोक्षमेव तद्देवेभ्य आत्मनोऽवद्यत्यनाव्रस्काय।
देवानां वा एष आनीतः। यश्चातुर्मास्ययाजी। य एवं विद्वान्नि
च वर्तयते परि च। देवता एवाप्येति। नास्य रुद्रः प्रजां
पशून्भि मन्यते॥ ३१॥

एत्येत्युभ्रतासुरा एति लोका मन्यते॥ [६]

आयुषः प्राणं सन्तनु। प्राणादपानं सन्तनु। अपानाद्व्यानं
सन्तनु। व्यानाच्चक्षुः सन्तनु। चक्षुषः श्रोत्रं सन्तनु।
श्रोत्रान्मनः सन्तनु। मनसो वाचं सन्तनु। वाच आत्मानं
सन्तनु। आत्मनः पृथिवीं सन्तनु। पृथिव्या अन्तरिक्षं
सन्तनु। अन्तरिक्षादिवं सन्तनु। दिवः सुवः सन्तनु॥ ३२॥

अन्तरिक्षं सन्तनु द्वे च॥ [७]

इन्द्रो दधीचो अस्थभिः। वृत्राण्यप्रतिष्कृतः। जघान
नवतीर्नवं। इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः। पर्वतेष्वपश्रितम्।
तद्विदच्छर्यणावति। अत्राह गोरमन्वत। नाम त्वष्टुरपीच्यम्।
इत्था चन्द्रमसो गृहे। इन्द्रमिद्राथिनो बृहत्॥ ३३॥

इन्द्रमर्केभिरर्किणः। इन्द्रं वाणीरनूषत। इन्द्र इद्धर्योः सचा।
सम्मिश्र आवचो युजा। इन्द्रो वज्री हिरण्ययः। इन्द्रो दीर्घाय
चक्षसे। आ सूर्यं रोहयद्विवि। वि गोभिरद्रिमैरयत्। इन्द्र

वाजेषु नो अवा सहस्रप्रधनेषु च॥३४॥

उग्र उग्रभिरूतिभिः। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय
हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। इन्द्रः स दामने कृतः।
ओजिष्ठः स बलं हितः। द्युम्नी श्लोकी स सौम्यः। गिरा वज्रो
न सम्भृतः। सबलो अनपच्युतः। ववक्षुरुग्रो अस्तृतः॥३५॥

बृहदास्तृतः॥

[८]

देवासुराः संयत्ता आसन्। स प्रजापतिरिन्द्रं ज्येष्ठं पुत्रमप-
न्यधत्त। नेदेनमसुरा बलीयांसोऽहनन्निति। प्रह्लादो ह वै
कायाध्रुवः। विरोचनं स्वं पुत्रमप न्यधत्त। नेदेनं देवा
अहनन्निति। ते देवाः प्रजापतिमुपसमेत्यौचुः। नाराजकस्य
युद्धमस्ति। इन्द्रमन्विच्छामेति। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छन्॥३६॥

तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दन्। तमिष्टिभिरन्वैच्छन्। तमिष्टिभिरन्व-
विन्दन्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्ट्यो ह वै नाम। ता इष्ट्य
इत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तस्मा
एतमाग्नावैष्णवमेकादशकपालं दीक्षणीयं निरवपन्।
तदपद्रुत्यातन्वत। तान्पत्नीसंयोजान्त उपानयन्॥३७॥

ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। ते प्रायणीयमभि समारोहन्।
तदपद्रुत्यातन्वत। ताञ्छुय्वन्त उपानयन्। ते तदन्तमेव
कृत्वोदद्रवन्। त आतिथ्यमभि समारोहन्। तदपद्रुत्यातन्वत।
तानिडांन्त उपानयन्। ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। तस्मादेता
एतदन्ता इष्ट्यः सन्तिष्ठन्ते॥३८॥

ए॒व॒ ५ हि दे॒वा अ॒कुर्व॑त। इति॑ दे॒वा अ॒कुर्व॑त। इत्यु॒ वै म॑नु॒ष्याः
कुर्व॑ते। ते दे॒वा ऊ॑चुः। यद्वा इ॒दमु॑च्चैर्य॒ज्ञेन॑ च॒राम॑। तन्नोऽसु॑राः
पा॒प्माऽनु॑विन्दन्ति। उपा॒ ५ शू॒प॒सदा॑ च॒राम॑। तथा॒ नोऽसु॑राः
पा॒प्मा नानु॑वे॒थस्य॑न्तीति॑। त उ॑पा॒ ५ शू॒प॒सद॑मतन्वत। तिस्र ए॒व
सा॒मिधे॒नीर॒नूच्य॑॥ ३९॥

सु॒वेणा॑घा॒रमा॒घार्य॑। तिस्रः॑ परा॑ची॒राहु॑तीर॒हुत्वा। सु॒वेणो॑प॒सद॑
जुह॑वां च॒क्रुः। उ॒ग्रं वचो॑ अपा॑वधीन्त्वे॒षं वचो॑ अपा॑वधी॒ ५
स्वाहे॑ति॑। अ॒श॒न॒यापि॒पासे॑ ह॒ वा उ॒ग्रं वचः॑। ए॒नश्च॒ वैर॑ह॒त्यं
च त्वे॒षं वचः॑। ए॒त॒ ५ ह॒ वाव॑ तच्च॑तु॒र्धावि॑हितं पा॒प्मानं॑
दे॒वा अप॑जघ्निरे। तथो॑ ए॒वैतदे॑व॒विद्य॑ज॒मानः॑। तिस्र ए॒व
सा॒मिधे॒नीर॒नूच्य॑। सु॒वेणा॑घा॒रमा॒घार्य॑॥ ४०॥

तिस्रः॑ परा॑ची॒राहु॑तीर॒हुत्वा। सु॒वेणो॑प॒सद॑ जुहोति। उ॒ग्रं वचो॑
अपा॑वधीन्त्वे॒षं वचो॑ अपा॑वधी॒ ५ स्वाहे॑ति॑। अ॒श॒न॒यापि॒पासे॑
ह॒ वा उ॒ग्रं वचः॑। ए॒नश्च॒ वैर॑ह॒त्यं च त्वे॒षं वचः॑। ए॒तमे॒व
तच्च॑तु॒र्धावि॑हितं पा॒प्मानं॑ यज॑मा॒नोऽप॑ ह॒ते। तेऽभि॑नी॒यैवाहः॑
प॒शुमा॑ऽल॒भन्त॑। अहं॑ ए॒व तद्दे॒वा अव॑र्ति पा॒प्मानं॑
मृ॒त्युम॑प॒जघ्निरे॑। तेना॑भि॒नीयै॒व रा॒त्रेः प्राच॑रन्। रात्रि॑या ए॒व
तद्दे॒वा अव॑र्ति पा॒प्मानं॑ मृ॒त्युम॑प॒जघ्निरे॑॥ ४१॥

तस्मा॑दभि॒नीयै॒वाहः॑ प॒शुमा॑ ल॒भेत॑। अहं॑ ए॒व तद्य॑ज॒मानोऽव॑र्ति
पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॑व्या॒नप॑ नुदते। तेना॑भि॒नीयै॒व रा॒त्रेः प्रच॑रेत्।

रात्रिया एव तद्यजमानोऽवर्तिं पाप्मानं भ्रातृव्यानपं नुदते।
 स एष उपवसथीयेऽहं द्विदेवत्यः पशुरा लभ्यते। द्वयं वा
 अस्मिँल्लोके यजमानः। अस्थिं च मांसं च। अस्थिं चैव
 तेन मांसं च यजमानः सः स्फुरते। ता वा एताः पञ्च
 देवताः। अग्नीषोमावग्निर्मित्रावरुणौ॥ ४२॥

पञ्चपञ्ची वै यजमानः। त्वङ्मांसं स्नावाऽस्थिं मज्जा।
 एतमेव तत्पञ्चधाविहितमात्मानं वरुणपाशान्मुञ्चति।
 भेषजतायै निर्वरुणत्वाय। तं सप्तभिश्छन्दाभिः प्रातरह्वयन्।
 तस्मात्सप्त चतुरुत्तराणि छन्दांसि प्रातरनुवाकेऽनूच्यन्ते।
 तमेतयोपसमेत्योपासीदन्। उपास्मै गायता नर इति।
 तस्मादेतयो बहिष्पवमान उपसद्यः॥ ४३॥

ऐच्छन्नयः स्तिष्ठन्तेऽनूच्यन्त्यं सुवेणाधारमाधार्य रात्रिया एव तद्देवा अवर्तिं पाप्मानं मृत्युमपञ्जग्निर्रे मित्रावरुणौ नवं च
 (देवा यजमानो देवा देवा यजमानो यजमानः प्राचरं प्रचरेदालभन्तालभेत मृत्युमपञ्जग्निर्रे भ्रातृव्यान्॥) — [९]

स संमुद्र उत्तरतः प्राज्वलद्भूम्यन्तेन। एष वाव स संमुद्रः।
 यच्चात्वालः। एष उवेव स भूम्यन्तः। यद्वेद्यन्तः। तदेतत्रिशलं
 त्रिपूरुषम्। तस्मात्तं त्रिवितस्तं खनन्ति। स सुवर्णरजताभ्यां
 कुशीभ्यां परिगृहीत आसीत्। तं यदस्या अध्यजनयन्।
 तस्मादादित्यः॥ ४४॥

अथ यथ्सुवर्णरजताभ्यां कुशीभ्यां परिगृहीत आसीत्।
 साऽस्य कौशिकता। तं त्रिवृताऽभि प्रास्तुवत। तं
 त्रिवृताऽददत। तं त्रिवृताऽहरन्। यावती त्रिवृतो मात्रा।
 तं पञ्चदशेनाभि प्रास्तुवत। तं पञ्चदशेनाददत। तं

पञ्चदशेनाहरन्। यावती पञ्चदशस्य मात्रा॥४५॥

त९ सप्तदशेनाभि प्रास्तुवत। त९ सप्तदशेनाददत।
त९ सप्तदशेनाहरन्। यावती सप्तदशस्य मात्रा॥ तस्य
सप्तदशेन ह्रियमाणस्य तेजो हरोऽपतत्। तमेकवि९शेनाभि
प्रास्तुवत। तमेकवि९शेनाददत। तमेकवि९शेनाहरन्।
यावत्येकवि९शस्य मात्रा॥ ते यत्रिवृतां स्तुवते॥४६॥

त्रिवृतैव तद्यजमानमाददते। तं त्रिवृतैव हरन्ति। यावती
त्रिवृतो मात्रा॥ अग्निर्वै त्रिवृत्। यावद्वा अग्नेर्दहतो धूम
उदेत्यानु व्येति। तावती त्रिवृतो मात्रा॥ अग्नेरेवैनं तत्।
मात्रा९ सायुज्य९ सलोकतां गमयन्ति। अथ यत्पञ्चदशेन
स्तुवते॥ पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते॥४७॥

तं पञ्चदशेनैव हरन्ति। यावती पञ्चदशस्य मात्रा॥ चन्द्रमा
वै पञ्चदशः। एष हि पञ्चदश्यामपक्षीयते॥ पञ्चदश्यामापूर्यते॥
चन्द्रमस एवैनं तत्। मात्रा९ सायुज्य९ सलोकतां गमयन्ति।
अथ यत्सप्तदशेन स्तुवते॥ सप्तदशेनैव तद्यजमानमाददते।
त९ सप्तदशेनैव हरन्ति॥४८॥

यावती सप्तदशस्य मात्रा॥ प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजा-
पतेरेवैनं तत्। मात्रा९ सायुज्य९ सलोकतां गमयन्ति। अथ
यदेकवि९शेन स्तुवते॥ एकवि९शेनैव तद्यजमानमाददते।
तमेकवि९शेनैव हरन्ति। यावत्येकवि९शस्य मात्रा॥ असौ
वा आदित्य एकवि९शः। आदित्यस्यैवैनं तत्॥४९॥

मात्रा॒ꣳ सायु॑ज्यꣳ सलो॒कता॑ गमयन्ति। ते कु॒श्यौ॑।
 व्य॑घ्नन्। ते अ॒होरा॒त्रे अ॑भवताम्। अह॑रे॒व सु॒वर्णा॑ऽभवत्।
 र॒ज॒ता रात्रिः॑। स यदा॑दित्य उ॒देति॑। ए॒तामे॒व तथ्सु॒वर्णा॑
 कु॒शीमनु॑ समेति। अथ॒ यद॑स्तमेति। ए॒तामे॒व तद्र॑ज॒तां
 कु॒शीमनु॑संविंशति। प्र॒ह्लादो॑ ह॒ वै का॑याध॒वः। वि॒रोच॑नꣳ
 स्वं पु॒त्रमुदा॑स्यत्। स प्र॑द॒रोऽभवत्। तस्मा॑त्प्र॒दरादु॑दकं
 नाचा॑मेत्॥ ५० ॥

आदित्यः पञ्चदशस्य मात्रां स्तुवते पञ्चदशेनेव तद्यजमानमाददते सप्तदशेनेव ह्यन्त्यादित्यस्यैवेन तद्विंशति चत्वारि
 च॥

[१०]

ये वै च॒त्वारः॒ स्तोमाः॑। कृतं तत्। अथ॒ ये पञ्च॑। कलिः
 सः। तस्मा॒च्चतु॑ष्टोमः। तच्चतु॑ष्टोमस्य चतु॑ष्टोम॒त्वम्। तदा॑हुः।
 क॒त॒मानि॑ तानि॒ ज्योती॑ꣳषि। य ए॒तस्य॒ स्तोमा॒ इति॑।
 त्रि॒वृत्पञ्च॑दशः सप्त॑दश ए॒कवि॑ꣳशः॥ ५१ ॥

ए॒तानि॒ वाव॑ तानि॒ ज्योती॑ꣳषि। य ए॒तस्य॒ स्तोमाः॑।
 सो॑ऽब्रवीत्। सप्त॑द॒शेन॑ ह्यि॒यमा॑णो व्य॒लेशि॑षि। भि॒षज्य॑त॒
 मेति॑। तम॒श्विनौ॑ धा॒नाभि॑रभिषज्यताम्। पू॒षा क॑र॒म्भेण॑।
 भा॒र॒ती परि॑वा॒पेण॑। मि॒त्रावरु॑णौ पय॒स्यया॑। तदा॑हुः॥ ५२ ॥

यद॒श्विभ्या॑ धा॒नाः। पू॒ष्णः क॑र॒म्भः। भा॒र॒त्यै परि॑वा॒पः।
 मि॒त्रावरु॑णयोः पय॒स्याऽथ॑। कस्मा॑दे॒तेषां॑ ह॒विषा॑मिन्द्र॒मेव॑
 य॒जन्ती॑ति। ए॒ता ह्ये॒नं दे॒वता॒ इति॑ ब्रूयात्। ए॒तैर॒ह॒विर्भि॑-
 रभिष॑ज्यꣳस्तस्मा॑दिति। तं वस॑वोऽष्टा॒क॒पाले॑न प्रातः

सवनेऽभिषज्यन्। रुद्रा एकादशकपालेन माध्यं दिने सवने।
विश्वे देवा द्वादशकपालेन तृतीयसवने॥५३॥

स यदष्टाकपालान्प्रातः सवने कुर्यात्। एकादशकपालान्माध्यं
दिने सवने। द्वादशकपालांस्तृतीयसवने। विलोमं
तद्यज्ञस्य क्रियेत। एकादशकपालानेव प्रातः सवने कुर्यात्।
एकादशकपालान्माध्यं दिने सवने। एकादशकपालां-
स्तृतीयसवने। यज्ञस्य सलोमत्वाय। तदाहुः। यद्वसूनां
प्रातः सवनम्। रुद्राणां माध्यं दिनं सवनम्। विश्वेषां
देवानां तृतीयसवनम्। अथ कस्मादेतेषां हविषामिन्द्रमेव
यजन्तीति। एता ह्येनं देवता इति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भिरभि-
षज्यंस्तस्मादिति॥५४॥

एकविंश आहुस्तृतीयसवने प्रातः सवनं पञ्च च॥ [११]

तस्यावाचोऽवपादादबिभयुः। तमेतेषु सप्तसु छन्दः
स्वश्रयन्। यदश्रयन्। तच्छ्रायन्तीयस्य श्रायन्तीयत्वम्।
यदवारयन्। तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम्। तस्यावाच
एवावपादादबिभयुः। तस्मा एतानि सप्त चतुरुत्तराणि
छन्दांस्युपादधुः। तेषामति त्रीण्यरिच्यन्त। न त्रीण्युद-
भवन्॥५५॥

स बृहतीमेवास्पृशत्। द्वाभ्यामक्षराभ्याम्। अहोरात्राभ्यामेव।
तदाहुः। कतुमा सा देवाक्षरा बृहती। यस्यान्तत्प्रत्यतिष्ठत्।
द्वादश पौर्णमास्यः। द्वादशाष्टकाः। द्वादशामावास्याः। एषा
वाव सा देवाक्षरा बृहती॥५६॥

यस्यां तत्प्रत्यतिष्ठदिति। यानि च छन्दांस्यत्यरिच्यन्त।
यानि च नोदभवन्। तानि निर्वीर्याणि हीनान्यमन्यन्त।
साऽब्रवीद्बृहती। मामेव भूत्वा। मामुप सश्रयतेति।
चतुर्भिरक्षरैरनुष्टुग्बृहतीं नोदभवत्। चतुर्भिरक्षरैः पङ्क्तिर्बृहती-
मत्यरिच्यत। तस्यामेतानि चत्वार्यक्षराण्यपच्छिद्या-
दधात्॥ ५७ ॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। अष्टाभि-
रक्षरैरुष्णिग्बृहतीं नोदभवत्। अष्टाभिरक्षरैस्त्रिष्टुग्बृहतीमत्य-
रिच्यत। तस्यामेतान्यष्टावक्षराण्यपच्छिद्यादधात्। ते बृहती
एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। द्वादशभिरक्षरैर्गायत्री
बृहतीं नोदभवत्। द्वादशभिरक्षरैर्जगती बृहतीमत्यरिच्यत।
तस्यामेतानि द्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधात्॥ ५८ ॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। सौऽब्रवीत्प्रजा-
पतिः। छन्दांसि रथो मे भवत। युष्माभिरहमेतमध्वानमनु
सञ्चराणीति। तस्य गायत्री च जगती च पक्षावभवताम्।
उष्णिक् त्रिष्टुप् प्रष्टुः। अनुष्टुप् पङ्क्तिश्च धुर्यौ।
बृहत्येवोद्धिरभवत्। स एतं छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु
समचरत्। एतं ह वै छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु
सञ्चरति। येनैष एतत्सञ्चरति। य एवं विद्वान्सोमेन यजते।
य उ चैनमेवं वेद॥ ५९ ॥

अ॒ग्नेः कृ॒त्तिका॒ यत्पु॒ण्यं दे॒वस्य॑ स॒वितु॑र्ब्र॒ह्मवा॒दिनः॑ क॒त्यु॒तमे॒व दे॒वा वा आ॒युषः॑ प्रा॒णमिन्द्रो॑
दधी॒चो दे॒वासुराः॑ स प्र॒जाप॑तिः स सं॒मुद्रो॑ ये वै च॒त्वार॒स्तस्या॑वा॒चो द्वा॒दश॥१२॥

अ॒ग्नेः कृ॒त्तिका॒ देव॑गृ॒हा ऋ॒तमे॒वर्ध्या॑मे॒व ति॒स्रः परा॑ची॒र्ये वै च॒त्वारो॑ न॒वपञ्चा॑शत्॥५९॥

अ॒ग्नेः कृ॒त्तिका॒ य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके पञ्चमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

अनु॑मत्यै पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाकं॑पालं॒ निर्व॑पति। ये प्र॒त्यश्चः॑ श॒म्याया॑
अव॒शीय॑न्ते। तन्नैर्ऋ॒तमेकं॑कपालम्। इ॒यं वा अनु॑मतिः। इ॒यं
निर्ऋ॑तिः। नैर्ऋ॒तेन॒ पूर्वे॑ण प्रच॑रति। पा॒प्मानं॑मे॒व निर्ऋ॑तिं
पूर्वा॑ नि॒रव॑दयते। एकं॑कपालो भवति। ए॒कधै॑व निर्ऋ॑तिं
नि॒रव॑दयते। यदह॑त्वा गा॒रह॑पत्य ई॒युः॥१॥

रु॒द्रो भू॒त्वाऽग्नि॑र॒नूत्थाय॑। अ॒ध्वर्युं॑ च॒ यज॑मानं च ह॒न्यात्।
वी॒हि स्वा॒हाऽऽहु॑तिं जुषा॒ण इ॒त्याह॑। आहु॑त्यै॒वैनं॑ श॒मय॑ति।
ना॒र्तिमा॑र्च्छत्यध्व॒र्युर्न यज॑मानः। ए॒कोल्मु॑केन॒ यन्ति॑। तद्धि
निर्ऋ॑त्यै भा॒गधे॑यम्। इ॒मान्दि॑शं॒ यन्ति॑। ए॒षा वै निर्ऋ॑त्यै
दिक्। स्वा॒यांमे॒व दि॒शि निर्ऋ॑तिं नि॒रव॑दयते॥२॥

स्व॒कृतं॒ इरि॑णे जुहोति प्र॒दरे॑ वा। ए॒तद्वै निर्ऋ॑त्या आ॒यत॑नम्।
स्व ए॒वाय॑त॒ने निर्ऋ॑तिं नि॒रव॑दयते। ए॒ष ते॑ निर्ऋ॑ते भा॒ग
इ॒त्याह॑। नि॒र्दि॑शत्यै॒वैन॑म्। भू॒ते ह॒विष्म॑त्य॒सीत्या॑ह।
भू॒तिमे॒वोपा॑वर्तते। मु॒ञ्चेम॑म॒हंस॒ इत्या॑ह। अ॒हंस॒ ए॒वैनं॑
मु॒ञ्चति॑। अ॒ङ्गुष्ठाभ्यां॑ जुहोति॥३॥

अ॒न्तत॑ ए॒व निर्ऋ॑तिं नि॒रव॑दयते। कृ॒ष्णं वा॑सः कृ॒ष्णातू॑षं
दक्षि॑णा। ए॒तद्वै निर्ऋ॑त्यै रू॒पम्। रू॒पेणै॒व निर्ऋ॑तिं

नि॒रव॑दयते। अ॒प्र॒तीक्ष॑माय॑न्ति। नि॒र॒ऋ॒त्या अ॒न्त॒र्हि॒त्यै।
स्वाहा॑ नमो॑ य इ॒दं च॒कारेति॑ पु॒न॒रेत्य॑ गा॒र्ह॒पत्ये॑ जुहोति।
आहु॑त्यै॒व न॑म॒स्यन्तो॑ गा॒र्ह॒पत्यमु॑पाव॑र्तन्ते। आ॒नु॒म॒तेन॑
प्रच॑रति। इ॒यं वा अ॒नु॒म॒तिः॥४॥

इ॒यमे॒वास्मै॑ रा॒ज्यम॑नु॒ मन्य॑ते। धे॒नु॒र्दक्षि॑णा। इ॒मामे॒व
धे॒नुं कुरु॑ते। आ॒दि॒त्यं च॒रुं निर्व॑पति। उ॒भयी॑ष्वे॒व
प्र॒जास्व॑भिषि॑च्यते। दै॒वीषु॑ च॒ मानु॑षीषु च। व॒रो दक्षि॑णा।
व॒रो हि रा॒ज्यं॑ स॒मृ॒द्धौ। आ॒ग्ना॒वैष्ण॑वमेका॑दशकपालं
निर्व॑पति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॥५॥

विष्णु॑र्य॒ज्ञः। दे॒वता॑श्चै॒व य॒ज्ञं चाव॑ रुन्धे। वा॒म॒नो व॒ही दक्षि॑णा।
यद्व॒ही। तेना॑ऽऽग्ने॒यः। यद्वा॑म॒नः। तेन॑ वैष्ण॒वः स॒मृ॒द्धौ।
अ॒ग्नी॒षो॒मीयमे॑का॑दशकपालं निर्व॑पति। अ॒ग्नी॒षो॒माभ्या॑
वा इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्ति। यद॑ग्नी॒षो॒मीयमे॑का॑दशकपालं
निर्व॑पति॥६॥

वा॒त्र॒घ्नमे॒व विजि॑त्यै। हि॒र॒ण्यं दक्षि॑णा स॒मृ॒द्धौ। इन्द्रो॑ वृ॒त्रं
हृ॒त्वा। दे॒वता॑भिश्चे॒न्द्रियेण॑ च॒ व्या॑र्ध्यत। स ए॒तमै॑न्द्रा॒ग्नमे॑का॑-
दशकपालमपश्यत्। तन्नि॑र॒वपत्। तेन॑ वै स दे॒वता॑श्चे॒न्द्रियं
चावा॑रुन्ध। यदै॑न्द्रा॒ग्नमे॑का॑दशकपालं निर्व॑पति। दे॒वता॑श्चै॒व
तेनै॑न्द्रि॒यं च॒ यज॑मा॒नोऽव॑ रुन्धे। ऋ॒ष॒भो व॒ही दक्षि॑णा॥७॥

यद्व॒ही। तेना॑ऽऽग्ने॒यः। यदृ॑ष॒भः। तेनै॑न्द्रः स॒मृ॒द्धौ। आ॒ग्ने॒यम॑ष्टा-

कंपालं निर्वपति। ऐन्द्रं दधि। यदाग्नेयो भवति। अग्निर्वै
यज्ञमुखम्। यज्ञमुखमेवर्द्धिं पुरस्ताद्धत्ते। यदैन्द्रं दधि॥८॥

इन्द्रियमेवाव रुन्धे। ऋषभो वही दक्षिणा। यद्वही।
तेनाऽऽग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रः समृद्धौ। यावतीर्वै प्रजा
ओषधीनामहुतानामाश्नन्। ताः पराऽभवन्। आग्रयणं
भवति हुताद्याय। यजमानस्यापराभावाय॥९॥

देवा वा ओषधीष्वजिमयुः। ता इन्द्राग्नी उदजयताम्।
तावेतमैन्द्राग्रं द्वादशकपालं निरवृणाताम्। यदैन्द्राग्नौ
भवत्युज्जित्यै। द्वादशकपालो भवति। द्वादश मासाः
संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। वैश्वदेव-
श्चरुर्भवति। वैश्वदेवं वा अन्नम्। अन्नमेवास्मै स्वदयति॥१०॥

प्रथमजो वत्सो दक्षिणा समृद्धौ। सौम्यः श्यामाकं चरुं
निर्वपति। सोमो वा अकृष्टपच्यस्य राजा। अकृष्टपच्यमेवास्मै
स्वदयति। वासो दक्षिणा। सौम्यः हि देवताया वासः
समृद्धौ। सरस्वत्यै चरुं निर्वपति। सरस्वते चरुम्।
मिथुनमेवाव रुन्धे। मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्धौ। एति
वा एष यज्ञमुखादध्याः। योऽग्नेर्देवताया एति। अष्टावेतानि
हवींषि भवन्ति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रोऽग्निः। तेनैव
यज्ञमुखादध्या अग्नेर्देवतायै नैति॥११॥

ईयुर्निर्वदयतिऽङ्गुष्ठाभ्यां जुहोत्यनुमतिर्देवतां निर्वपति वही दक्षिणा यदैन्द्रं दध्यपराभावाय स्वदयति गावौ दक्षिणा समृद्धौ
पदं॥

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टा न
 प्राजायन्त। सौऽग्निरकामयत। अहमिमाः प्रजनयेयमिति।
 स प्रजापतये शुचमदधात्। सौऽशोचत्प्रजामिच्छमानः।
 तस्माद्यं च प्रजा भुनक्ति यं च न। तावुभौ शोचतः
 प्रजामिच्छमानौ। तास्वग्निरप्यसृजत्। ता अग्निरध्यैत्॥१२॥
 सोमो रेतोऽदधात्। सविता प्राजनयत्। सरस्वती
 वाचमदधात्। पूषाऽपोषयत्। ते वा एते त्रिः संवत्सरस्य
 प्रयुज्यन्ते। ये देवाः पुष्टिपतयः। संवत्सरो वै प्रजापतिः।
 संवत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्राजनयत्। ताः प्रजा जाता
 मरुतोऽघ्नन्। अस्मानपि न प्रायुक्षतेति॥१३॥

स एतं प्रजापतिर्मारुतं सप्तकपालमपश्यत्। तन्निरवपत्।
 ततो वै प्रजाभ्योऽकल्पत। यन्मारुतो निरुप्यते। यज्ञस्य
 क्लृप्त्यै। प्रजानामघाताय। सप्तकपालो भवति। सप्तगणा
 वै मरुतः। गुणश एवास्मै विशं कल्पयति। स प्रजा-
 पतिरशोचत्॥१४॥

याः पूर्वाः प्रजा असृक्षि। मरुतस्ता अवधिषुः। कथमपराः
 सृजेयेति। तस्य शुष्मं आण्डं भूतं निरवर्तत। तद्बुदहरत्।
 तदपोषयत्। तत्प्राजायत। आण्डस्य वा एतद्रूपम्।
 यदामिक्षा। यद्बुद्धरति॥१५॥

प्रजा एव तद्यजमानः पोषयति। वैश्वदेव्यामिक्षा भवति।
 वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। प्रजा एवास्मै प्रजनयति।

वाजि॑न्मान॑यति। प्र॒जास्वे॒व प्रजा॑तासु॒ रेतो॑ दधाति।
 द्या॒वापृ॑थि॒व्यं एक॑कपालो भवति। प्र॒जा ए॒व प्रजा॑ता
 द्या॒वापृ॑थि॒वीभ्या॑मुभ॒यतः॑ परि॑ गृह्णाति। दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता
 आसन्। सोऽ॒ग्नि॑र॒ब्रवीत्॥१६॥

माम॑ग्रे यजत। मया॒ मुखे॒नासुरा॑ञ्जेष्य॒थेति॑। मां द्वि॒तीय॑मिति॒
 सोमो॑ऽब्रवीत्। मया॒ राज्ञा॑ जेष्य॒थेति॑। मां तृ॒तीय॑मिति॒
 सवि॑ता। मया॒ प्रसू॑ता जेष्य॒थेति॑। मां च॑तु॒र्थीमिति॒ सर॑स्वती।
 इन्द्रि॑यं वोऽ॒हं धा॑स्यामीति॒। मां प॑ञ्च॒ममिति॒ पूषा॑। मया॑
 प्रति॑ष्ठया॑ जेष्य॒थेति॑॥१७॥

तैऽ॒ग्निना॒ मुखे॒नासुरा॑नजयन्। सोमे॑न् राज्ञा॑। स॒वि॒त्रा
 प्रसू॑ताः। सर॑स्वतीन्द्रि॒यम॑दधात्। पूषा॑ प्रति॑ष्ठाऽऽसी॑त्। ततो॑
 वै दे॒वा व्य॑जयन्त। यदे॒तानि॑ ह॒वी॒ऽषि॑ निरु॒प्यन्ते॒ विजि॑त्यै।
 नोत्त॑रवेदिमुप॑वपति। प॒शवो॒ वा उत्त॑रवे॒दिः। अजा॑ता इव
 ह्ये॒तर्हि॑ प॒शवः॑॥१८॥

ऐदित्यंशोचबुद्धरत्यब्रवीत्प्रतिष्ठया॑ जेष्यथेत्येतर्हि॑ पशवः॥ [२]

त्रि॒वृ॒द्धरु॑हिर्भवति। मा॒ता पि॒ता पु॒त्रः। तदे॒व तन्मि॑थुनम्। उल्बं
 गर्भो॑ ज॒रायु॑। तदे॒व तन्मि॑थुनम्। त्रे॒धा ब॒रु॒हिः सन्न॑द्धं भवति।
 त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वे॒व लो॒केषु॑ प्रति॑ तिष्ठति। ए॒क॒धा पुनः॑
 सन्न॑द्धं भवति। एकं॑ इव॒ ह्ययं॑ लो॒कः॥१९॥

अ॒स्मिन्ने॒व तेन॑ लो॒के प्रति॑ तिष्ठति। प्र॒सुवो॑ भवन्ति।
 प्र॒थ॒म॒जामे॒व पु॒ष्टि॒मव॑ रुन्धे। प्र॒थ॒म॒जो व॒त्सो दक्षि॑णा

समृद्धौ। पृषदाज्यं गृह्णाति। पशवो वै पृषदाज्यम्।
पशून्नेवाव रुन्धे। पञ्चगृहीतं भवति। पाङ्गा हि पशवः।
बहुरूपं भवति॥२०॥

बहुरूपा हि पशवः समृद्धौ। अग्निं मन्थन्ति। अग्निमुखा
वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। यदग्निं मन्थन्ति।
अग्निमुखा एव तत्प्रजा यजमानः सृजते। नवं प्रयाजा
इज्यन्ते। नवानूयाजाः। अष्टौ हवींषि। द्वावाघारौ।
द्वावाज्यभागौ॥२१॥

त्रिंशत्सम्पद्यन्ते। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं विराट्।
विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। यजमानो वा एकंकपालः। तेज
आज्यम्। यदेकंकपाल आज्यमानयति। यजमानमेव
तेजसा समर्धयति। यजमानो वा एकंकपालः। पशव
आज्यम्॥२२॥

यदेकंकपाल आज्यमानयति। यजमानमेव पशुभिः
समर्धयति। यदल्पमानयेत्। अल्पा एनं पशवो भुञ्जन्त
उपतिष्ठेरन्। यद्वह्वानयेत्। बहव एनं पशवोऽभुञ्जन्त
उपतिष्ठेरन्। बह्वानीयाविः पृष्ठं कुर्यात्। बहव एवैनं
पशवो भुञ्जन्त उपतिष्ठन्ते। यजमानो वा एकंकपालः।
यदेकंकपालस्यावद्येत्॥२३॥

यजमानस्यावद्येत्। उद्धा माद्येद्यजमानः। प्र वा मीयेत।
सकृदेव होतव्यः। सकृदिव हि सुवर्गो लोकः। हुत्वाऽभि

जुहोति। यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयित्वा। तेजसा
समर्धयति। यजमानो वा एकंकपालः। सुवर्गो लोक
आहवनीयः॥२४॥

यदेकंकपालमाहवनीये जुहोति। यजमानमेव सुवर्गं लोकं
गमयति। यद्धस्तेन जुहुयात्। सुवर्गल्लोकाद्यजमानमव-
विध्येत्। स्रुचा जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
यत्प्राङ्घेत। देवलोकमभिजयेत्। यदक्षिणा पितृलोकम्।
यत्प्रत्यक्॥२५॥

रक्षांसि यज्ञं हन्युः। यदुदङ्गं। मनुष्यलोकमभिजयेत्।
प्रतिष्ठितो होतव्यः। एकंकपालं वै प्रतितिष्ठन्तं द्यावापृथिवी
अनु प्रति तिष्ठतः। द्यावापृथिवी ऋतवः। ऋतून् यज्ञः। यज्ञं
यजमानः। यजमानं प्रजाः। तस्मात्प्रतिष्ठितो होतव्यः॥२६॥

वाजिनो यजति। अग्निर्वायुः सूर्यः। ते वै वाजिनः। तानेव
तद्यजति। अथो खल्वाहुः। छन्दांसि वै वाजिन इति।
तान्येव तद्यजति। ऋक्सामे वा इन्द्रस्य हरी सोमपानौ।
तयोः परिधय आधानम्। वाजिनं भागधेयम्॥२७॥

यदप्रहृत्य परिधीं जुहुयात्। अन्तराधानाभ्यां घासं प्रयच्छेत्।
प्रहृत्य परिधीं जुहोति। निराधानाभ्यामेव घासं प्रयच्छति।
बर्हिषि विषिञ्चन्वाजिनमा नयति। प्रजा वै बर्हिः। रेतो
वाजिनम्। प्रजास्वेव रेतो दधाति। समुपहूय भक्षयन्ति।
एतत्सोमपीथा ह्येते। अथो आत्मन्नेव रेतो दधते। यजमान

उत्त॒मो भ॑क्षयति। प॒शवो॑ वै वाजि॑नम्। यज॑मान ए॒व
प॒शून्प्रति॑ष्ठापयन्ति॥ २८॥

लोको बहुरूपं भवत्याज्यभागौ पशव आज्यमवृद्धेदाहवनीयः प्रत्यक्तस्मात्प्रतिष्ठितो होतव्यो भागधेयमेते चत्वारि च॥ [३]

प्र॒जाप॑तिः सवि॒ता भू॒त्वा प्र॒जा अ॑सृजत। ता
ए॒न॒मत्य॑मन्यन्त। ता अ॑स्मा॒दपा॑क्रामन्। ता वरु॑णो
भू॒त्वा प्र॒जा वरु॑णेनाग्राहयत्। ताः प्र॒जा वरु॑णगृहीताः।
प्र॒जाप॑तिं पुन॒रुपा॑धावन्नाथमिच्छ॑मानाः। स ए॒तान्प्र॒जा-
प॑तिर्वरुणप्रघा॒सान॑पश्यत्। तां निर॑वपत्। तैर्वै स प्र॒जा
वरु॑णपा॒शाद॑मुञ्चत्। यद्वरु॑णप्रघा॒सा निरु॑प्यन्तै॥ २९॥

प्र॒जाना॑मवरुणग्राहाय। तासां दक्षि॑णो बा॒हुर्य॑क्र आसीत्।
स॒व्यः प्र॑सृतः। स ए॒तां द्वितीयां॑ दक्षिण॒तो वेदि॑मुद॒हन्। ततो॑
वै स प्र॒जानां॑ दक्षि॑णं बा॒हुं प्रासा॑रयत्। यद्वितीयां॑ दक्षिण॒तो
वेदि॑मुद्धन्ति। प्र॒जाना॑मेव तद्यज॑मानो दक्षि॑णं बा॒हुं प्रासा॑रयति।
तस्मा॑च्चातुर्मास्यया॒ज्यमुष्मि॑ल्लो॒क उ॑भ॒याबा॑हुः। य॒ज्ञाभि॑जित्॒ः
ह्य॑स्य। पृथ॒मात्रा॑द्वेदी अस॑म्भिन्ने भवतः॥ ३०॥

तस्मा॑त्पृथमा॒त्रं व्य॑सौ। उत्तर॑स्यां वेद्यामुत्तरवे॒दिमुप॑ वपति।
प॒शवो॑ वा उत्तरवे॒दिः। प॒शून्वेवा॑व रुन्धे। अथो॑ यज्ञप॒रुषो-
ऽन॑न्तरित्यै। ए॒तद्वा॑ह्मणान्येव पञ्च ह॒वीःषि॑। अथै॒ष ऐ॑न्द्रा॒ग्नो
भ॑वति। प्रा॒णापा॒नौ वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यदिन्द्रा॒ग्नी। यदैन्द्रा॒ग्नो
भ॑वति॥ ३१॥

प्रा॒णापा॒नावे॒वाव॑ रुन्धे। ओजो॒ बलं॑ वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्।

यदिन्द्राग्नी। यदैन्द्राग्नो भवति। ओजो बलमेवाव रुन्धे।
मारुत्यामिक्षा भवति। वारुण्यामिक्षा। मेषी च मेषश्च
भवतः। मिथुना एव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति। लोमशौ
भवतो मेध्यत्वाय॥३२॥

शमीपर्णान्युप वपति। घासमेवाभ्यामपि यच्छति।
प्रजापतिमन्नाद्यं नोपानमत्। स एतेन शतेध्मेन हविषा-
ऽन्नाद्यमवारुन्धे। यत्परः शतानि शमीपर्णानि भवन्ति।
अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। सौम्यानि वै करीराणि। सौम्या खलु
वा आहुतिर्दिवो वृष्टिं च्यावयति। यत्करीराणि भवन्ति।
सौम्ययैवाहुत्या दिवो वृष्टिमव रुन्धे। काय एककपालो
भवति। प्रजानां कृन्त्वायं। प्रतिपूरुषं करम्भपात्राणि भवन्ति।
जाता एव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति। एकमतिरिक्तम्।
जनिष्यमाणा एव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति॥३३॥

निरुप्यन्तं भवतो भवति मेध्यत्वाय रुन्धे षट्॥ [४]

उत्तरस्यां वेद्यामन्यानि हवींषि सादयति। दक्षिणायां
मारुतीम्। अपधुरमेवैनां युनक्ति। अथो ओजं एवासामव
हरति। तस्माद्ब्रह्मणश्च क्षत्राच्च विशोऽन्यतोऽपक्रमिणीः।
मारुत्या पूर्वया प्रचरति। अनृतमेवाव यजते। वारुण्योत्तरया।
अन्तत एव वरुणमव यजते। यदेवाध्वर्युः करोति॥३४॥

तत्प्रतिप्रस्थाता करोति। तस्माद्यच्छेयान्करोति। तत्पापी-
यान्करोति। पत्नीं वाचयति। मेध्यामेवैनां करोति। अथो तपं

ए॒वैना॒मुप॑ नयति। य॒ज्ञार॑ꣳ सन्त॒न्न प्र॑ब्रूयात्। प्रि॒यं ज्ञा॒तिꣳ
रु॑न्ध्यात्। अ॒सौ मे॑ जा॒र इति॑ निर्दि॒शेत्। निर्दि॒श्यै॒वेन॑
वरुणपा॒शेन॑ ग्राहयति॥ ३५॥

प्र॒घा॒स्यान् ह॒वाम॑ह॒ इति॑ पत्नी॑मु॒दानं॑यति। अ॒ह्व॑तै॒वैन॑म्।
यत्पत्नी॑ पुरो॒नुवा॒क्याम॑नुब्रूयात्। निर्वी॑र्यो॒ यज॑मानः स्यात्।
यज॑मानोऽन्वा॒ह। आ॒त्म॒न्ने॒व वी॒र्यं॑ धत्ते। उ॒भौ या॒ज्याꣳ
स॒वीर्य॑त्वाय॑। य॒द्गामे॑ यदर॑ण्य॒ इत्या॑ह। य॒थो॒दित॑मे॒व वरु॑ण॒मव॑
यजते। य॒ज॒मा॒नदे॒वत्यो॑ वा आ॒हव॑नीयः॥ ३६॥

भ्रा॒तृ॒व्यदे॒वत्यो॑ दक्षि॑णः। यदा॒हव॑नीये॒ जुहु॑यात्। यज॑मानं
वरुणपा॒शेन॑ ग्राहयेत्। दक्षि॑णेऽग्नौ॒ जुहो॑ति। भ्रा॒तृ॒व्यमे॒व
वरु॑णपा॒शेन॑ ग्राहयति। शूर्पे॑ण जुहोति। अ॒न्यमे॒व वरु॑ण॒मव॑
यजते। शी॒र॒ष॒न्नधि॑ नि॒धाय॑ जुहोति। शी॒र॒ष॒त ए॒व वरु॑ण॒मव॑
यजते। प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठं जुहोति॥ ३७॥

प्र॒त्यङ्घ्रे॒व वरु॑णपा॒शान्नि॑र्मुच्यते। अ॒क्र॒न्कर्म॑ कर्म॒कृत॑ इत्या॑ह।
दे॒वाऽनृ॑णं नि॒रव॑दाय॑। अ॒नृ॒णा गृ॑हानुप॒ प्रेते॑ति॒ वावै॑तदा॒ह।
वरु॑णगृही॒तं वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य॑। यद्य॒जुषा॑ गृही॒तस्या॑तिरिच्य॑ते।
तुषा॑श्च निष्का॒सश्च॑। तुषै॑श्च निष्का॒सेन॑ चावभृथ॒मवै॑ति।
वरु॑णगृही॒तेनै॒व वरु॑ण॒मव॑यजते। अ॒पोऽव॑भृथ॒मवै॑ति॥ ३८॥

अ॒प्सु वै वरु॑णः। सा॒क्षादे॒व वरु॑ण॒मव॑यजते। प्र॒ति॒-
यु॒तो वरु॑णस्य॒ पाश॑ इत्या॑ह। वरु॑णपा॒शादे॒व निर्मु॑च्यते।

अप्रतीक्ष॒मा य॑न्ति। वरु॑णस्यान्त॒र्हित्यै॑। एधो॑ऽस्येधिषी॒मही॒
त्या॑ह। समिधै॑वाग्निं न॒मस्य॑न्त॒ उपा॑यन्ति। तेजो॑ऽसि॒ तेजो॑
मयि॑ धेहीत्या॑ह। तेजं॑ ए॒वाऽऽत्म॑न्धत्ते॥३९॥

करोति॑ ग्राहयत्याहवनीय॑स्तिष्ठ॑ जुहोत्य॑पाँऽवभृथम॑वैति धत्ते॥ [५]

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आसन्। सो॑ऽग्निर॑ब्रवीत्। ममे॒यम॑नीक॒-
वती॑ त॒नूः। तां प्री॑णीत। अथा॒सुरा॑न्भि भ॑विष्यथेति।
ते दे॒वा अ॒ग्नये॑ऽनीकवते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर्व॑पन्।
सो॑ऽग्निर॑नीकवा॒न्ध्वेन॑ भाग॒धेये॑न प्रीतः। च॒तुर्धा॑ऽनीका॒न्य॒-
जन॑यत। ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। परा॑ऽसुराः॥४०॥

यद॒ग्नये॑ऽनीकवते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर्व॑पति। अ॒ग्निमे॒वा॒-
नीक॑वन्तु॒ऽस्वेन॑ भाग॒धेये॑न प्रीणाति। सो॑ऽग्निर॑नीकवा॒न्ध्वेन॑
भाग॒धेये॑न प्रीतः। च॒तुर्धा॑ऽनीका॒नि जन॑यते। अ॒सौ वा
आ॑दि॒त्योऽग्निर॑नीकवान्। तस्य॑ र॒श्मयो॑ऽनीका॒नि। सा॒क॑
सूर्ये॑णोद्य॒ता निर्व॑पति। सा॒क्षादे॒वास्मा॑ अनी॒कानि॑ जनयति।
तेऽसुराः॑ परा॑जिता॒ यन्तः॑। द्यावा॑पृथि॒वी उपा॑श्रयन्॥४१॥

ते दे॒वा म॒रुद्भ्यः॑ सान्तप॒नेभ्य॑श्चरुं निर्व॑पन्। तान्द्यावा॑पृथि॒वी॒-
भ्यामे॒वोभ॑यतः॒ सम॑तपन्। यन्म॒रुद्भ्यः॑ सान्तप॒नेभ्य॑श्चरुं
निर्व॑पति। द्यावा॑पृथि॒वीभ्यामे॒व तदु॑भयतो॒ यज॑मानो
भ्रातृ॑व्या॒न्ध्वस॑न्तपति। म॒ध्यन्दि॑ने निर्व॑पति। तर्हि॒ हि
तेक्षि॑णं॒ तप॑ति। च॒रुर्भव॑ति। स॒र्वत॑ ए॒वैना॒न्ध्वस॑न्तपति। ते
दे॒वाः श्वो॑वि॒ज॒यिन्ः सन्तः॑। सर्वा॑सां दु॒ग्धे गृ॑हमे॒धीय॑ च॒रुं

निरवपन्॥४२॥

आशि॑ता ए॒वाद्योप॑वसाम। कस्य॑ वाऽहे॒दम्। कस्य॑ वा॒ श्वो
भ॑वि॒तेति॑। स श्रु॒तोऽभ॑वत्। तस्याहु॑तस्य॒ नाश्न॑न्। न हि
दे॒वा अहु॑तस्या॒श्नन्ति॑। तेऽब्रु॑वन्। कस्मा॑ इ॒मं हौ॑ष्याम्
इति॑। मरु॒द्ध्यो गृ॑हमे॒धिभ्य॑ इत्य॑ब्रुवन्। तं मरु॒द्ध्यो गृ॑हमे॒धिभ्यो-
ऽजु॑हवुः॥४३॥

ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ मरु॒द्ध्यो
गृ॑हमे॒धिभ्यो॑ गृ॒हे जु॑ह॒ति। भव॑त्या॒त्मना॑। परा॑ऽस्य॒ भ्रातृ॑व्यो
भव॑ति। यद्वै य॒ज्ञस्य॑ पा॒कत्रा॑ क्रि॒यते॑। प॒शव्यं॑ तत्। पा॒कत्रा॑ वा
ए॒तत्क्रि॑यते। यन्ने॒ध्माब॑र्हिर्भव॑ति। न सा॑मि॒धेनी॑र॒न्वाह॑॥४४॥

न प्र॑या॒जा इ॒ज्यन्ते॑। नानू॑या॒जाः। य ए॒वं वेद॑। प॒शुमा॑न्भव॑ति।
आज्य॑भा॒गौ य॑जति। य॒ज्ञस्यै॒व चक्षु॑षी॒ नान्तरै॑ति।
मरु॒तो गृ॑हमे॒धिना॑ यजति। भा॒ग॒धेये॑नै॒वान्ध॑सम॒र्धय॑ति।
अ॒ग्नि॒ऽस्वि॑ष्ट॒कृतं॑ यजति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। इडा॑न्तो भव॑ति। प॒शवो॑
वा इडा॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्ठात्प्रति॑ तिष्ठति॥४५॥

असुरा अश्रयन्गृहमेधीयं चरुं निरवपन्नजुहवुरन्वाहेडान्तो भवति द्वे च॥ [६]

यत्पत्नी॑ गृ॒हमे॒धीय॑स्याश्नी॒यात्। गृ॒हमे॒ध्ये॒व स्या॑त्। वि त्व॑स्य
य॒ज्ञ ऋ॑ध्येत। यन्नाश्नी॒यात्। अ॒गृ॒हमे॒धी स्या॑त्। नास्य॑ य॒ज्ञो
व्यृ॑द्धेत। प्रति॑वेशं प॒चेयुः॑। तस्या॑श्नी॒यात्। गृ॒हमे॒ध्ये॒व भ॑वति।
नास्य॑ य॒ज्ञो व्यृ॑द्धते॥४६॥

ते दे॒वा गृ॑हमे॒धीये॑ने॒ष्ट्वा। आशि॑ता अभवन्। आञ्ज॑ताभ्यञ्ज॑ता।

अनु व॒त्स॒ान॒वा॒स॒यन् । तेभ्योऽसुराः॒ क्षुधं॑ प्राहि॒ण्वन् । सा दे॒वेषु॑
लो॒कम॑वि॒त्वा । असुरा॒न्पुन॑रगच्छत् । गृ॒हमे॒धीये॑ने॒ष्ट्वा । आशि॑ता
भवन्ति । आञ्ज॑तेऽभ्यञ्ज॑ते ॥ ४७ ॥

अनु व॒त्स॒ान् वा॑सयन्ति । भ्रातृ॑व्यायै॒व तद्य॑ज॒मानः॒ क्षुधं॑
प्राहि॑णोति । ते दे॒वा गृ॒हमे॒धीये॑ने॒ष्ट्वा । इन्द्रा॑य निष्का॒सं
न्य॑दधुः । अ॒स्माने॒व श्व इन्द्रो॑ निहि॒तभा॑ग उपावर्ति॒तेति॑ ।
तानिन्द्रो॑ निहि॒तभा॑ग उ॒पाव॑र्तत । गृ॒हमे॒धीये॑ने॒ष्ट्वा । इन्द्रा॑य
निष्का॒सं नि॑द॒ध्यात् । इन्द्र॑ ए॒वैनं॑ निहि॒तभा॑ग उ॒पाव॑र्तते ।
गार्ह॑पत्ये जुहोति ॥ ४८ ॥

भा॒ग॒धेये॑नै॒वैन॑ ५ सम॑र्धयति । ऋष॑भमाह्वयति । व॒ष॒ट्कार॑ ए॒वास्य॑
सः । अथो॑ इन्द्रि॒यमे॒व तद्वी॑र्यं यज॒मानो॒ भ्रातृ॑व्यस्य वृ॒द्धे ।
इन्द्रो॑ वृ॒त्रं ह॑त्वा । परा॑ परा॒वत॑मगच्छत् । अपा॑राधमिति
मन्य॑मानः । सोऽब्र॑वीत् । क इ॒दं वैदि॑ष्य॒तीति॑ । तेऽब्रु॑वन्म॒रुतो॑
वरं॑ वृणामहे ॥ ४९ ॥

अथ॑ व॒यं वै॒दाम॑ । अ॒स्मभ्य॑मे॒व प्र॑थ॒मं ह॒विर्नि॑रु॒प्याता॑
इति॑ । त ए॒नम॑ध्य॒क्रीड॑न् । तत्क्री॒डिना॑ क्रीडि॒त्वम् ।
यन्म॒रुद्भ्यः॑ क्री॒डिभ्यः॑ प्र॒थमं॑ ह॒विर्नि॑रु॒प्यते॒ विजि॑त्यै ।
सा॒कं सूर्ये॑णोद्य॒ता निर्व॑पति । ए॒तस्मि॒न्वै लो॒क इन्द्रो॑
वृ॒त्रम॑ह॒न्त्समृ॑द्धौ । ए॒तद्वा॑ह्म॒णान्ये॒व पञ्च॑ ह॒वींषि॑ । ए॒तद्वा॑ह्म॒ण
ऐन्द्रा॒ग्नः । अथै॒ष ऐन्द्र॑श्च॒रुर्भव॑ति ॥ ५० ॥

उद्धारं वा एतमिन्द्र उदहरत। वृत्रं हत्वा। अन्यासु
देवतास्वधि। यदेष ऐन्द्रश्चरुर्भवति। उद्धारमेव तं यजमान
उद्धरते। अन्यासु प्रजास्वधि। वैश्वकर्मण एकंकपालो
भवति। विश्वान्येव तेन कर्माणि यजमानोऽव रुन्धे॥५१॥

ऋद्धतेऽभ्यञ्जते जुहोति वृणामहे भवत्यष्टौ च॥ [७]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता वरुण-
प्रघासैर्वरुणपाशादमुञ्चत्। साकमेधैः प्रत्यस्थापयत्। त्र्यम्बकै
रुद्रं निरवादयत्। पितृयज्ञेन सुवर्गं लोकमगमयत्।
यद्वैश्वदेवेन यजते। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते। ता
वरुणप्रघासैर्वरुणपाशान्मुञ्चति। साकमेधैः प्रतिष्ठापयति।
त्र्यम्बकै रुद्रं निरवादयते॥५२॥

पितृयज्ञेन सुवर्गं लोकं गमयति। दक्षिणतः प्राचीनावीती
निर्वपति। दक्षिणावृद्धि पितृणाम्। अनादृत्य तत्। उत्तरत
एवोपवीय निर्वपेत्। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। अथो
यदेव दक्षिणार्धेऽधि श्रयति। तेन दक्षिणावृत्। सोमाय
पितृमते पुरोडाशं षट्कपालं निर्वपति। संवत्सरो वै सोमः
पितृमान्॥५३॥

संवत्सरमेव प्रीणाति। पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धानाः। मासा
वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव प्रीणाति। यस्मिन्वा ऋतौ
पुरुषः प्रमीयते। सोऽस्यामुष्मिल्लोके भवति। बहुरूपा धाना

भवन्ति। अहोरात्राणामभिजित्यै। पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्यो
मन्थम्। अर्धमासा वै पितरोऽग्निष्वात्ताः॥५४॥

अर्धमासानेव प्रीणाति। अभिवान्यायै दुग्धे भवति। सा हि
पितृदेवत्यं दुहे। यत्पूर्णम्। तन्मनुष्याणाम्। उपर्यर्धो देवानाम्।
अर्धः पितृणाम्। अर्ध उपमन्थति। अर्धो हि पितृणाम्।
एकयोपमन्थति॥५५॥

एका हि पितृणाम्। दक्षिणोपमन्थति। दक्षिणावृद्धि
पितृणाम्। अनारभ्योपमन्थति। तद्धि पितृन्गच्छति।
इमान्दिशं वेदिमुद्धन्ति। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते।
चतुः स्रक्तिर्भवति। सर्वा ह्यनु दिशः पितरः। अखाता
भवति॥५६॥

खाता हि देवानाम्। मध्यतोऽग्निराधीयते। अन्ततो
हि देवानामाधीयते। वर्षीयानिध्म इध्माद्भवति
व्यावृत्त्यै। परिश्रयति। अन्तरहितो हि पितृलोको
मनुष्यलोकात्। यत्परुषि दिनम्। तद्देवानाम्। यदन्तरा।
तन्मनुष्याणाम्॥५७॥

यत्समूलम्। तत्पितृणाम्। समूलं बर्हिर्भवति व्यावृत्त्यै।
दक्षिणा स्तृणाति। दक्षिणावृद्धि पितृणाम्। त्रिः पर्येति।
तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। त्रिः पुनः
पर्येति। षट्सम्पद्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। यत्प्रस्तरं यजुषा गृह्णीयात्।

प्र॒मायु॑को यज॑मानः स्यात्। यन्न गृ॑ह्णीयात्। अ॒ना॒य॒त॒नः
स्या॑त्। तू॒ष्णीमे॒व न्य॑स्येत्। न प्र॒मायु॑को भव॑ति। ना॒ना॒य॒त॒नः।
य॒त्रीन्प॑रि॒धीन्प॑रि॒द॒ध्यात्॥ ५९॥

मृ॒त्युना॒ यज॑मानं प॒रि॒गृ॑ह्णीयात्। यन्न प॑रि॒द॒ध्यात्।
र॒क्षा॑सि॒ य॒ज्ञ॑ ह॒न्युः। द्वौ प॑रि॒धी प॑रि॒द॒धाति॑।
र॒क्ष॑साम॒प॑ह॒त्यै। अथो॑ मृ॒त्योरे॒व यज॑मानमु॒त्सृ॑जति।
य॒त्रीणि॑ त्रीणि हु॒वी॑ष्यु॒दाह॑र॒युः। त्रय॑स्त्रय ए॒षा॑ सा॒कं
प्र॒मी॑येरन्। एकै॒कम॑नू॒चीना॑न्यु॒दाह॑रन्ति। एकै॒क ए॒वैषा॑मु॒न्वञ्चः॑
प्र॒मी॑यते। क॒शिपु॑ क॒शिप॑व्या॒य। उ॒प॒ब॒र्ह॑णमु॒प॒ब॒र्ह॑ण्या॒य।
आ॒ञ्ज॑नमा॒ञ्ज॒न्या॒य। अ॒भ्य॒ञ्ज॑नम॒भ्य॒ञ्ज॒न्या॒य। य॒थाभा॑गमे॒-
वैना॑न्प्रीणाति॥ ६०॥

निरुदयते पितृमार्गशिष्वत्ता एक्योप मन्थत्यखाता भवति मनुष्याणां पद्यन्ते परिदध्यान्मीयते पञ्च च॥—[८]

अ॒ग्नये॑ दे॒वेभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ स॒मि॒ध्य॒मा॒ना॒यानु॑ ब्रूहीत्या॒ह।
उ॒भये॑ हि दे॒वाश्च॑ पि॒तर॑श्चे॒ज्यन्ते॑। ए॒का॒म॒न्वा॒ह। ए॒का॒ हि
पि॑तृ॒णाम्। त्रि॑र॒न्वा॒ह। त्रि॑र॒हि दे॒वाना॑म्। आ॒घ्रा॒वा॒घ्रा॒रय॑ति।
य॒ज्ञ॒प॒रुषो॑र॒नन्तरि॑त्यै। ना॒र॒षेयं॑ वृ॒णीते॑। न हो॒ता॒रम्॥ ६१॥

यदा॑र॒षेयं॑ वृ॒णीत॑। यद्धो॒ता॒रम्। प्र॒मायु॑को यज॑मानः स्यात्।
प्र॒मायु॑को हो॒ता॑। तस्मा॒न्न वृ॒णीते॑। यज॑मानस्य हो॒तुर्गोपी॑थाय॑।
अ॒पं ब॑र्हिषः प्रया॒जान् य॑जति। प्र॒जा वै ब॑र्हिः। प्र॒जा ए॒व
मृ॒त्यो॒रु॒त्सृ॑जति। आ॒ज्य॑भागौ यजति॥ ६२॥

य॒ज्ञस्यै॒व चक्षु॑षी॒ नान्तरै॑ति। प्रा॒ची॒ना॒वी॒ती सोमं॑ यजति।

पितृदेवत्यां हि। एषाऽऽहुतिः। पञ्चकृत्वोऽव द्यति। पञ्च ह्येता
देवताः। द्वे पुरोऽनुवाक्ये। याज्या देवता वषट्कारः। ता एव
प्रीणाति। सन्ततमव द्यति॥६३॥

ऋतूनां सन्तत्यै। प्रैवैभ्यः पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽऽह।
प्रणयति द्वितीयया। गमयति याज्यया। तृतीये वा
इतो लोके पितरः। अहं एवैनान्पूर्वया पुरोऽनुवाक्यया-
ऽत्यानयति। रात्रियै द्वितीयया। ऐवनान् याज्यया गमयति।
दक्षिणतोऽवदाय। उदङ्हुतिं क्रामति व्यावृत्यै॥६४॥

आ स्वधेत्याश्रावयति। अस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयति। स्वधा
नम् इति वषट्करोति। स्वधाकारो हि पितृणाम्। सोममग्ने
यजति। सोमप्रयाजा हि पितरः। सोमं पितृमन्तं यजति।
संवत्सरो वै सोमः पितृमान्। संवत्सरमेव तद्यजति।
पितृन्बर्हिषदो यजति॥६५॥

ये वै यज्वानः। ते पितरो बर्हिषदः। तानेव तद्यजति।
पितृन्ग्निष्वात्तान् यजति। ये वा अयज्वानो गृहमेधिनः।
ते पितरोऽग्निष्वात्ताः। तानेव तद्यजति। अग्निं कव्यवाहनं
यजति। य एव पितृणामग्निः। तमेव तद्यजति॥६६॥

अथो यथाऽग्निः स्विष्टकृतं यजति। तादृगेव तत्। एतत्ते
तत् ये च त्वामन्विति तिसृषु स्रक्तीषु निर्दधाति। तस्मादा
तृतीयात्पुरुषान्नाम् न गृह्णन्ति। एतावन्तो हीज्यन्ते। अत्र

पितरो यथाभागं मन्दध्वमित्याह। ह्रीका हि पितरः। उदञ्चो निष्क्रामन्ति। एषा वै मनुष्याणां दिक्। स्वामेव तद्विशमनु निष्क्रामन्ति॥६७॥

आहवनीयमुपतिष्ठन्ते। न्येवास्मै तद्धवते। यत्सत्याहवनीये। अथान्यत्र चरन्ति। आतमितोरुपतिष्ठन्ते। अग्निमेवोपद्रष्टारं कृत्वा। पितृन्निरवदयन्ते। अन्तं वा एते प्राणानां गच्छन्ति। य आतमितोरुपतिष्ठन्ते। सुसन्दृशं त्वा वयमित्याह॥६८॥

प्राणो वै सुसन्दृक्। प्राणमेवाऽऽत्मन्दधते। योजा न्विन्द्र ते हरी इत्याह। प्राणमेव पुनरयुक्त। अक्षन्नमीमदन्त हीति गार्हपत्यमुपतिष्ठन्ते। अक्षन्नमीमदन्ताथ त्वोपतिष्ठामह इति वावैतदाह। अमीमदन्त पितरः सोम्या इत्यभि प्रपद्यन्ते। अमीमदन्त पितरोऽथ त्वाऽभि प्रपद्यामह इति वावैतदाह। अपः परिषिञ्चति। मार्जयत्येवैनान्॥६९॥

अथो तर्पयत्येव। तृप्यति प्रजया पशुभिः। य एवं वेद। अपं बर्हिषावनूयाजौ यजति। प्रजा वै बर्हिः। प्रजा एव मृत्योरुत्सृजति। चतुरः प्रयाजान् यजति। द्वावनूयाजौ। षट्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। न पत्यन्वास्ते। न संयाजयन्ति। यत्पत्यन्वासीत। यत्संयाजयेयुः। प्रमायुका स्यात्। तस्मान्नान्वास्ते। न संयाजयन्ति। पत्न्यै गोपीथाय॥७०॥

होतारमाज्यभागो यजति सन्ततमवदति व्यावृत्त्ये बर्हिषदो यजति तमेव तद्यजत्यनु निष्क्रामन्त्याहेनानुतवो नव च॥

प्र॒ति॒पू॒रु॒षमे॑क॒कपा॒लां निर्व॑पति। जा॒ता ए॒व प्र॒जा
रु॒द्रान्नि॒रव॑दयते। एक॒मति॑रिक्तम्। ज॒नि॒ष्यमा॑णा ए॒व
प्र॒जा रु॒द्रान्नि॒रव॑दयते। एक॑क॒पाला॑ भवन्ति। एक॒धैव॑ रु॒द्रं
नि॒रव॑दयते। नाभिघा॑रयति। यद॑भिघा॒रये॑त्। अ॒न्त॒र॒व॒चा॒रिण॑
रु॒द्रं कु॑र्यात्। ए॒को॒ल्मु॒केन॑ यन्ति॥ ७१॥

तद्धि रु॒द्रस्य॑ भा॒ग॒धेय॑म्। इ॒मान्दि॑शं यन्ति। ए॒षा वै रु॒द्रस्य॑
दिक्। स्वा॒या॒मे॒व दि॒शि रु॒द्रं नि॒रव॑दयते। रु॒द्रो वा अ॑प॒शुका॑या
आहु॑त्यै नातिष्ठत। अ॒सौ ते॑ प॒शुरि॑ति॒ निर्दि॑शेद्यं द्विष्यात्।
यमे॒व द्वेष्टि॑। तम॑स्मै प॒शुं निर्दि॑शति। यदि॒ न द्वि॑ष्यात्।
आ॒खु॒स्ते प॒शुरि॑ति ब्रूयात्॥ ७२॥

न ग्रा॒म्यान्प॒शून् हि॑नस्ति। ना॒र॒ण्यान्। च॒तु॒ष्प॒थे जु॑होति। ए॒ष
वा अ॑ग्नी॒नां प॒ङ्क्ति॑शो नाम। अ॒ग्नि॒व॒त्ये॒व जु॑होति। म॒ध्य॒मेन॑
प॒र्णेन॑ जुहोति। सु॒ग॒ध्ये॒षा। अथो॑ खलु। अ॒न्त॒मे॒नै॒व हो॑त॒व्यम्।
अ॒न्त॒त ए॒व रु॒द्रं नि॒रव॑दयते॥ ७३॥

ए॒ष ते॑ रु॒द्र भा॒गः स॒ह स्व॒स्राऽम्बि॑कयेत्याह। शर॒द्वा
अ॒स्याम्बि॑का॒ स्व॒सा। तया॑ वा ए॒ष हि॑नस्ति। य॑ हि॒नस्ति॑।
तयै॒वैन॑ स॒ह श॑मयति। भे॒ष॒ज॒ङ्ग॒व इ॒त्या॒ह। याव॑न्त
ए॒व ग्रा॒म्याः प॒शवः॑। तेभ्यो॑ भे॒ष॒जं क॑रोति। अ॒वा॒म्ब
रु॒द्रम॑दिम॒हीत्या॑ह। आ॒मे॒वैता॑मा शा॒स्ते॥ ७४॥

त्र्य॒म्बकं॑ यजामह॒ इत्या॑ह। मृ॒त्योर्मु॑क्षीय॒ माऽमृ॑ता॒दिति॑

वावैतदाह। उत्किरन्ति। भगस्य लीप्सन्ते। मूतैकृत्वा-
 ऽऽसंजन्ति। यथा जनं यतैऽवसं करोति। तादृगेव तत्।
 एष ते रुद्र भाग इत्याह निरवन्त्यै। अप्रतीक्षमा यन्ति। अपः
 परिषिञ्चति। रुद्रस्यान्तरहित्यै। प्र वा एतैऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते।
 ये त्र्यम्बकैश्चरन्ति। आदित्यं चरुं पुनरेत्य निर्वपति। इयं
 वा अदितिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥७५॥

यन्ति ब्रूयन्तिरवदयते शास्ते सिञ्चति पदं॥ [१०]

अनुमत्यै वैश्वदेवेन ताः सृष्टास्त्रिवृत्प्रजापतिः सवितोत्तरस्यान्देवासुराः सौऽग्निर्यत्पत्नी वैश्वदेवेन
 ता वरुणप्रघासैरग्नये देवेभ्यः प्रतिपूरुषं दश॥१०॥

अनुमत्यै प्रथमजो वृत्सो बहुरूपा हि पशवस्तस्मात्पृथमात्रं यदग्नयेऽनीकवत उद्धारं वा
 अग्नये देवेभ्यः प्रतिपूरुषं पञ्चसप्ततिः॥७५॥

अनुमत्यै प्रति तिष्ठन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके षष्ठः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

ए॒तद्वा॑ह्म॒णान्ये॒व प॒ञ्च ह॒वी॑ऽषि॑। अथेन्द्रा॒य शु॒ना॒सीरा॑य
पुरो॒डाशं॑ द्वा॒दश॑क॒पालं॑ निर्व॑पति। स॒व॒त्स॒रो वा
इन्द्रा॒शुना॒सीरः॑। स॒व॒त्स॒रेणै॒वास्मा॑ अन्न॒मव॑ रुन्धे। वा॒य॒व्यं
पयो॑ भवति। वा॒युर्वै वृष्ट्यै॑ प्र॒दाप॑यिता। स ए॒वास्मै॑
वृष्टिं॑ प्र॒दाप॑यति। सौ॒र्य एक॑क॒पालो॑ भवति। सू॒र्येण॑ वा
अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के वृष्टि॑र्धृता। स ए॒वास्मै॑ वृष्टिं॑ नि॒यच्छ॑ति॥१॥

द्वा॒दश॑ग॒वः सी॒रं दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आसन्।
ते दे॒वा अ॒ग्निम॑ब्रुवन्। त्वया॑ वी॒रेणा॑सुरा॒नभि॑भ॒वा॒मेति॑।
सोऽब्र॑वीत्। त्रेधाऽह॒मा॒त्मानं॑ वि॒क॑रिष्य॒ इति॑। स त्रेधा॑
ऽऽत्मानं॑ व्य॑कुरुत। अ॒ग्निं तृती॑यम्। रु॒द्रं तृती॑यम्। वरु॑णं
तृती॑यम्॥२॥

सोऽब्र॑वीत्। क इ॒दं तुरी॑यमि॒ति। अ॒हमि॑तीन्द्रोऽब्र॑वीत्। सन्तु
सृ॒जाव॑हा॒ इति॑। तौ स॒मसृ॑जेताम्। स इन्द्र॑स्तुरी॒यम॑भवत्।
यदिन्द्र॑स्तुरी॒यम॑भवत्। तदिन्द्र॑तुरी॒यस्येन्द्र॑तुरी॒यत्व॑म्। ततो॒ वै
दे॒वा व्य॑जयन्त। यदिन्द्र॑तुरी॒यं नि॑रु॒प्यते॒ विजि॑त्यै॥३॥

व॒हिनीं॑ धे॒नुर्दक्षि॑णा। यद्व॒हिनीं॑। तेना॑ऽऽग्ने॒यी। यद्वौः। तेन॑
रौ॒द्री। यद्धे॒नुः। तेनै॒न्द्री। यथ्स्त्री॑ स॒ती दा॒न्ता। तेन॑ वा॒रु॒णी
समृ॑द्ध्यै। प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत॥४॥

त९ सृष्ट९ रक्षा९स्यजिघा९सन्। स ए॒ताः प्र॒जाप॑तिरा॒त्मनो॑
 दे॒वता॒ निर॑मिमीत। ताभि॒र्वै स दि॒ग्भ्यो रक्षा॑सि॒ प्राणु॑दत।
 यत्प॑श्चाव॒त्तीयं॑ जु॒होति॑। दि॒ग्भ्य ए॒व तद्य॑ज॒मानो॒ रक्षा॑सि॒
 प्रणु॑दते। समू॒ढ९ रक्षः॑ स॒न्दग्ध९ रक्ष॑ इत्या॒ह। रक्षा॑स्ये॒व
 स॒न्द॑हति। अ॒ग्नये॑ रक्षो॒घ्ने स्वा॑हेत्या॒ह। दे॒वता॑भ्य ए॒व
 वि॑जिग्या॒नाभ्यो॑ भा॒गधे॑यं करोति। प्र॒ष्टिवा॒ही रथो॑ दक्षि॑णा
 समृ॑द्ध्यै॥५॥

इन्द्रो॑ वृ॒त्र९ ह॒त्वा। अ॒सुरा॑न्यरा॒भाव्यं। नमु॑चिमासुरं ना॒ल॑भत।
 त९ श॒च्याऽगृ॑ह्णात्। तौ स॒म॑ल॒भेता॑म्। सोऽ॒स्माद॑भि॒शुन॑तरो-
 ऽभ॒वत्। सोऽब्र॑वीत्। स॒न्धा९ स॒न्द॑धावहै। अथ॒ त्वाऽव॑
 स्रक्ष्या॑मि। न मा॒ शुष्के॑ण॒ नार्द्रे॑ण॒ हनः॑॥६॥

न दि॒वा न न॑क्त॒मिति॑। स ए॒तम॒पां फे॒नम॑सिश्चत्। न वा ए॒ष
 शुष्को॑ ना॒र्द्रो व्यु॑ष्टाऽऽसीत्। अ॒नु॒दितः॑ सूर्यः॑। न वा ए॒तद्वि॒वा
 न न॑क्तम्। तस्यै॒तस्मिँ॑लो॒के। अ॒पां फे॒नेन॑ शि॒र उद॑वर्तयत्।
 तदे॒नम॑न्ववर्तत। मि॒त्र॒द्रु॒गिति॑॥७॥

स ए॒तान॑पामा॒र्गान॑जनयत्। तान॑जुहोत्। तै॒र्वै स
 रक्षा॑स्यपा॑हत। यद॑पामा॒र्गहो॑मो भव॑ति। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै।
 ए॒कोल्मु॑केन॑ यन्ति। तद्धि रक्ष॑सां भा॒गधे॑यम्। इ॒मान्दि॑शं
 यन्ति। ए॒षा वै रक्ष॑सां दिक्। स्वा॒यामे॒व दि॒शि रक्षा॑सि
 हन्ति॥८॥

स्वकृतं इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वै रक्षसामायतनम्।
 स्व एवायतने रक्षांसि हन्ति। पूर्णमयेन स्रुवेण जुहोति।
 ब्रह्म वै पूर्णः। ब्रह्मणैव रक्षांसि हन्ति। देवस्य त्वा सवितुः
 प्रसव इत्याह। सवितृप्रसूत एव रक्षांसि हन्ति। हतं रक्षो-
 ऽवधिष्म रक्ष इत्याह। रक्षसां स्तृत्यै। यद्वस्ते तद्वक्षिणा
 निरवत्यै। अप्रतीक्षमायन्ति। रक्षसामन्तरहित्यै॥१॥

यच्छति वरुणं तृतीयं विजित्या असृजत् समृद्धे हनो मित्रद्रुगिति हन्ति स्तृत्यै त्रीणि च॥———[१]

धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति। संवत्सरो वै
 धाता। संवत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्रजनयति। अन्वेवास्मा
 अनुमतिर्मन्यते। राते राका। प्र सिनीवाली जनयति।
 प्रजास्वेव प्रजातासु कुह्वा वाचं दधाति। मिथुनौ गावौ
 दक्षिणा समृद्धौ। आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति।
 ऐन्द्रावैष्णवमेकादशकपालम्॥१०॥

वैष्णवं त्रिकपालम्। वीर्यं वा अग्निः। वीर्यमिन्द्रः। वीर्यं
 विष्णुः। प्रजा एव प्रजाता वीर्यं प्रतिष्ठापयति। तस्मात्प्रजा
 वीर्यावतीः। वामन ऋषभो वही दक्षिणा। यद्वही।
 तेनाऽऽग्नेयः। यदृषभः॥११॥

तेनैन्द्रः। यद्वामनः। तेन वैष्णवः समृद्धौ। अग्नीषोमीयमेका-
 दशकपालं निर्वपति। इन्द्रासोमीयमेकादशकपालम्। सौम्यं
 चरुम्। सोमो वै रेतोधाः। अग्निः प्रजानां प्रजनयिता।
 वृद्धानामिन्द्रः प्रदापयिता। सोम एवास्मै रेतो दधाति॥१२॥

अ॒ग्निः प्र॒जां प्रज॑नयति। वृ॒द्धा॒मिन्द्रः प्रय॑च्छति। ब॒भ्रु॒र्दक्षि॑णा
समृ॑द्ध्यै। सो॒मा॒पौष्णं च॒रुं निर्व॑पति। ऐ॒न्द्रा॒पौष्णं
च॒रुम्। सोमो॒ वै रे॑तो॒धाः। पू॒षा प॑शूनां प्र॑जनयिता।
वृ॒द्धाना॒मिन्द्रः प्र॑दापयिता। सोम॑ ए॒वास्मै रे॑तो॒ दधा॑ति। पू॒षा
प॑शून्प्रज॑नयति॥१३॥

वृ॒द्धानिन्द्रः प्रय॑च्छति। पौ॒ष्णश्च॒रुर्भव॑ति। इ॒यं वै पू॒षा।
अ॒स्यामे॒व प्र॑ति तिष्ठति। श्या॒मो दक्षि॑णा समृ॑द्ध्यै। ब॒हु वै
पु॒रुषो मे॒ध्यमु॑पगच्छति। वै॒श्वान॒रं द्वा॑द॒शक॑पालं निर्व॑पति।
सं॒वत्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। सं॒वत्स॒रेणै॒वैनं॑ स्व॒दय॑ति।
हि॒र॒ण्यं दक्षि॑णा॥१४॥

प॒वित्रं वै हि॒र॒ण्यम्। पु॒नात्ये॒वैनम्॑। ब॒हु वै रा॑ज॒न्योऽनृ॑तं
करोति। उ॒प॑ जा॒म्यै ह॑रते। जि॒नाति॑ ब्रा॒ह्मण॑म्। व॒दत्य॑नृ॒तम्।
अनृ॑ते खलु॒ वै क्रि॒यमा॑णे वरु॑णो गृह्णाति। वा॒रु॒णं य॑व॒मयं च॒रुं
निर्व॑पति। व॒रु॒णपा॒शादे॒वैनं॑ मुञ्चति। अ॒श्वो दक्षि॑णा। वा॒रु॒णो
हि दे॒वत॑याऽश्वः समृ॑द्ध्यै॥१५॥

ऐन्द्रापौष्णमेकादशकपालं यदपुमो दधाति पूषा पशून्प्रजनयति हिरण्यं दक्षिणा दक्षिणेकं च॥_____ [२]

र॒त्निना॑मे॒तानि॑ ह॒वीं॑षि भवन्ति। ए॒ते वै रा॒ष्ट्रस्य॑ प्र॒दा॒तारः॑।
ए॒तेऽपा॑दा॒तारः॑। य ए॒व रा॒ष्ट्रस्य॑ प्र॒दा॒तारः॑। येऽपा॑दा॒तारः॑।
त ए॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं प्रय॑च्छन्ति। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति। यत्स॑मा॒हृत्य॑
निर्व॑पेत्। अ॒र॒त्निनः॑ स्युः। य॒था॒य॒थं निर्व॑पति रत्नित्वाय॑॥१६॥

यथ्सद्यो निर्वपेत्। यावतीमेकेन हविषाऽऽशिषमव रुन्धे।
तावतीमवरुन्धीत। अन्वहन्निर्वपति। भूयसीमेवाशिषमव
रुन्धे। भूयसो यज्ञक्रतूनुपैति। बारुहस्पत्यं चरुं निर्वपति
ब्रह्मणो गृहे। मुखत एवास्मै ब्रह्म सऽश्नयति। अथो ब्रह्मन्नेव
क्षत्रमन्वारम्भयति। शितिपृष्ठो दक्षिणा समृद्धौ॥१७॥

ऐन्द्रमेकादशकपालः राजन्यस्य गृहे। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
ऋषभो दक्षिणा समृद्धौ। आदित्यं चरुं महिष्ये गृहे। इयं वा
अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेनुर्दक्षिणा समृद्धौ। भगाय
चरुं वावातायै गृहे। भगमेवास्मिन्दधाति। विचित्तगर्भा पष्ठौही
दक्षिणा समृद्धौ॥१८॥

नैर्ऋतं चरुं परिवृत्तयै गृहे कृष्णानां व्रीहीणां नखनिर्भिन्नम्।
पाप्मानमेव निर्ऋतिं निरवदयते। कृष्णा कूटा दक्षिणा
समृद्धौ। आग्नेयमष्टाकपालः सेनान्यो गृहे। सेनामेवास्य
सऽश्नयति। हिरण्यं दक्षिणा समृद्धौ। वारुणं दशकपालः
सूतस्य गृहे। वरुणसवमेवाव रुन्धे। महानिरष्टो दक्षिणा
समृद्धौ। मारुतः सप्तकपालं ग्रामण्यो गृहे॥१९॥

अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवाव रुन्धे। पृश्निर्दक्षिणा समृद्धौ।
सावित्रं द्वादशकपालं क्षत्तुर्गृहे प्रसूत्यै। उपध्वस्तो दक्षिणा
समृद्धौ। आश्विनं द्विकपालः सङ्गहीतुर्गृहे। अश्विनौ वै
देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति। सुवात्यौ
दक्षिणा समृद्धौ। पौष्णं चरुं भागदुघस्य गृहे॥२०॥

अन्नं वै पूषा। अन्नमेवाव रुन्धे। श्यामो दक्षिणा समृद्धौ। रौद्रं
गावीधुकं चरुमक्षावापस्यं गृहे। अन्तत एव रुद्रं निरवदयते।
शबल उद्वारो दक्षिणा समृद्धौ। द्वादशैतानि हवींषि भवन्ति।
द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मै राष्ट्रमव रुन्धे।
राष्ट्रमेव भवति॥२१॥

यत्र प्रति निर्वपेत्। रत्नं आशिषोऽवरुन्धीरन्।
प्रतिनिर्वपति। इन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालम्।
इन्द्रायां होमुचै। आशिषं एवाव रुन्धे। अयं नो राजा
वृत्रहा राजा भूत्वा वृत्रं वध्यादित्याह। आमेवैतामा शास्ते।
मैत्राबारुहस्पत्यं भवति। श्वेतायै श्वेतवत्सायै दुग्धे॥२२॥

बारुहस्पत्ये मैत्रमपि दधाति। ब्रह्म चैवास्मै क्षत्रं च समीचीं
दधाति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रं प्रतिष्ठापयति। बारुहस्पत्येन
पूर्वेण प्रचरति। मुखत एवास्मै ब्रह्म सङ्श्यति। अथो
ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति। स्वयं कृता वेदिर्भवति। स्वयं
दिनं बरुहिः। स्वयं कृत इध्मः। अनभिजितस्याभिजित्यै।
तस्माद्राज्ञामरण्यमभिजितम्। सैव श्वेता श्वेतवत्सा दक्षिणा
समृद्धौ॥२३॥

रत्नित्वाय समृद्धौ पष्ठोही दक्षिणा समृद्धौ ग्राम्ण्यो गृहे भांगदुग्धस्य गृहे भवति दुग्धेऽभिजित्ये द्वे च॥—[३]

देवसुवामेतानि हवींषि भवन्ति। एतावन्तो वै देवानां
सुवाः। त एवास्मै सुवान्प्रयच्छन्ति। त एनं सुवन्ते।
अग्निरेवैनं गृहपतीनां सुवते। सोमो वनस्पतीनाम्।

रुद्रः पशूनाम्। बृहस्पतिर्वाचाम्। इन्द्रो ज्येष्ठानाम्। मित्रः
सत्यानाम्॥ २४॥

वरुणो धर्मपतीनाम्। एतदेव सर्वं भवति। सविता त्वां
प्रसवानां सुवतामिति हस्तं गृह्णाति प्रसूत्यै। ये देवा
देवः सुवः स्थेत्याह। यथायजुरेवैतत्। महते क्षत्राय
महत् आधिपत्याय महते जानराज्यायेत्याह। आमेवैतामा
शास्ते। एष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां
राजेत्याह। तस्मात्सोमराजानो ब्राह्मणाः। प्रति त्यन्नामे
राज्यमधायीत्याह॥ २५॥

राज्यमेवास्मिन्प्रतिदधाति। स्वां तनुवं वरुणो अशिश्नेदि-
त्याह। वरुणसवमेवाव रुन्धे। शुचैर्मित्रस्य व्रत्या
अभूमेत्याह। शुचिमेवैनं व्रत्यं करोति। अमन्महि
महत् ऋतस्य नामेत्याह। मनुत एवैनम्। सर्वे व्राता
वरुणस्याभूवन्नित्याह। सर्वव्रातमेवैनं करोति। वि मित्र
एवैररातिमतारीदित्याह॥ २६॥

अरातिमेवैनं तारयति। असूषुदन्त यज्ञियां ऋतेनेत्याह।
स्वदयत्येवैनम्। व्यु त्रितो जरिमाणं न आनुडित्याह।
आयुरेवास्मिन्दधाति। द्वाभ्यां विमृष्टे। द्विपाद्यजमानः
प्रतिष्ठित्यै। अग्नीषोमीयस्य चैकादशकपालस्य देवसुवां च
हविषामग्नये स्विष्टकृते समवद्यति। देवताभिरेवैनमुभयतः

परिगृह्णाति। विष्णुक्रमान्क्रमते। विष्णुरेव भूत्वेमाँल्लोकानभि-
जयति॥२७॥

सत्यानामध्यायाहातारिदित्याह क्रमत् एकं च॥ [४]

अर्थेत् स्थेति जुहोति। आहुत्यैवैना निष्क्रीय गृह्णाति।
अथो हविष्कृतानामेवाभिघृतानां गृह्णाति। वहन्तीनां गृह्णाति।
एता वा अपां राष्ट्रम्। राष्ट्रमेवास्मै गृह्णाति। अथो
श्रियमेवैनमभिवहन्ति। अपां पतिरसीत्याह। मिथुनमेवाकः।
वृषाँऽस्यूर्मिरित्याह॥२८॥

ऊर्मिमन्तमेवैनं करोति। वृषसेनोऽसीत्याह। सेनामेवास्य
सङ्श्यति। व्रजक्षितः स्थेत्याह। एता वा अपां विशः।
विशमेवास्मै पर्यूहति। मरुतामोजः स्थेत्याह। अन्नं वै
मरुतः। अन्नमेवाव रुन्धे। सूर्यवर्चसः स्थेत्याह॥२९॥

राष्ट्रमेव वर्चस्व्यकः। सूर्यत्वचसः स्थेत्याह। सत्यं वा एतत्।
यद्वर्षति। अनृतं यदातपति वर्षति। सत्यानृते एवाव रुन्धे।
नैनं सत्यानृते उदिते हिंस्तः। य एवं वेद। मान्दाः
स्थेत्याह। राष्ट्रमेव ब्रह्मवर्चस्यकः॥३०॥

वाशाः स्थेत्याह। राष्ट्रमेव वश्यकः। शक्करीः स्थेत्याह। पशवो
वै शक्करीः। पशूनेवाव रुन्धे। विश्वभृतः स्थेत्याह। राष्ट्रमेव
पयस्व्यकः। जनभृतः स्थेत्याह। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः।
अग्नेस्तेजस्याः स्थेत्याह॥३१॥

राष्ट्रमेव तेजस्व्यकः। अपामोषधीनां रसः स्थेत्याह।

राष्ट्रमेव मधुव्यमकः। सारस्वतं ग्रहं गृह्णाति। एषा
 वा अपां पृष्ठम्। यत्सरस्वती। पृष्ठमेवैनं समानानां
 करोति। षोडशभिर्गृह्णाति। षोडशकलो वै पुरुषः।
 यावानेव पुरुषः। तस्मिन्वीर्यं दधाति। षोडशभिर्जुहोति
 षोडशभिर्गृह्णाति। द्वात्रिंशत्सम्पद्यन्ते। द्वात्रिंशदक्षरा-
 ऽनुष्टुप्। वागनुष्टुप्सर्वाणि छन्दांसि। वाचैवैनं
 सर्वेभिश्छन्दोभिरभिषिञ्चति॥ ३२॥

ऊर्मिरित्याहुः सूर्यवर्चसः स्थेत्याह ब्रह्मवर्चस्यं कस्तेजस्यः स्थेत्याहुव पुरुषः षट् चं॥ [५]

देवीरापः सं मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वमित्याह।
 ब्रह्मणैवैनाः सः सृजति। अनाधृष्टाः सीदतेत्याह। ब्रह्मणैवैनाः
 सादयति। अन्तरा होतुश्च धिष्णियं ब्राह्मणाच्छः सिनश्च
 सादयति। आग्नेयो वै होता। ऐन्द्रो ब्राह्मणाच्छः सी। तेजसा
 चैवेन्द्रियेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृह्णाति। हिरण्येनोत्पुनाति।
 आहुत्यै हि पवित्राभ्यामुत्पुनन्ति व्यावृत्यै॥ ३३॥

शतमानं भवति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
 प्रति तिष्ठति। अनिभृष्टमसीत्याह। अनिभृष्टः ह्येतत्। वाचो
 बन्धुरित्याह। वाचो ह्येष बन्धुः। तपोजा इत्याह। तपोजा
 ह्येतत्। सोमस्य दात्रमसीत्याह॥ ३४॥

सोमस्य ह्येतद्दात्रम्। शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामीत्याह। शुक्रा
 ह्यापः। शुक्रं हिरण्यम्। चन्द्राश्चन्द्रेणेत्याह। चन्द्रा ह्यापः।
 चन्द्रं हिरण्यम्। अमृता अमृतेनेत्याह। अमृता ह्यापः।

अमृतं हिरण्यम्॥३५॥

स्वाहा राजसूयायेत्याह। राजसूयाय ह्येना उत्पुनाति।
सधमादौ द्युम्निनीरूर्ज एता इति वारुण्यर्चा गृह्णाति।
वरुणसवमेवाव रुन्धे। एकया गृह्णाति। एकधैव यजमाने
वीर्यं दधाति। क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरसीति तार्प्यं
चोष्णीषं च प्रयच्छति सयोनित्वाय। एकशतेन दर्भपुञ्जीलैः
पवयति। शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः। आत्मैकशतः॥३६॥

यावानेव पुरुषः। तस्मिन्वीर्यं दधाति। दध्याशयति।
इन्द्रियमेवाव रुन्धे। उदुम्बरमाशयति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ।
शष्पाण्याशयति। सुराबलिमेवैनं करोति। आविदं एता
भवन्ति। आविदमेवैनं गमयन्ति॥३७॥

अग्निरेवैनं गार्हपत्येनावति। इन्द्रं इन्द्रियेण। पूषा पशुभिः।
मित्रावरुणौ प्राणापानाभ्याम्। इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्।
स दिवंमलिखत्। सौर्ऽर्यम्णः पन्थां अभवत्। स आवित्रे
द्यावापृथिवी धृतव्रते इति द्यावापृथिवी उपाधावत्। स
आभ्यामेव प्रसूत इन्द्रो वृत्राय वज्रं प्राहरत्। आवित्रे
द्यावापृथिवी धृतव्रते इति यदाह॥३८॥

आभ्यामेव प्रसूतो यजमानो वज्रं भ्रातृव्याय प्रहरति। आवित्रा
देव्यदितिर्विश्वरूपीत्याह। इयं वै देव्यदितिर्विश्वरूपी।
अस्यामेव प्रति तिष्ठति। आवित्रोऽयमसावामुष्यायणोऽस्यां

विश्यस्मिन्नाष्ट्र इत्याह। विशैवैनं राष्ट्रेण समर्धयति।
महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायेत्याह।
आमेवैतामा शास्ते। एष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं
ब्राह्मणानां राजेत्याह। तस्मात्सोमराजानो ब्राह्मणाः॥३९॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति धनुः प्रयच्छति विजित्यै।
शत्रुबाधनाः स्थेतीषून्। शत्रून्नेवास्य बाधन्ते। पात मां प्रत्यश्च
पात मां तिर्यश्चमन्वश्च मा पातेत्याह। तिस्रो वै शरव्याः।
प्रतीचीं तिरश्च्यनूचीं। ताभ्य एवैनं पान्ति। दिग्भ्यो मां
पातेत्याह। दिग्भ्य एवैनं पान्ति। विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः
पातेत्याह। अपरिमितादेवैनं पान्ति। हिरण्यवर्णावुषसां
विरोक इति त्रिष्टुभां बाहू उद्गृह्णाति। इन्द्रियं वै वीर्यं
त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव वीर्यमुपरिष्ठादात्मन्यत्ते॥४०॥

व्यावृत्त्यै दात्रमसीत्याहामृतं हिरण्यमेकशतो गमयन्त्याहं ब्राह्मणा नाष्ट्राभ्यः पातेत्याह चत्वारि च॥—[६]

दिशो व्यास्थापयति। दिशामभिजित्यै। यदनु प्रक्रमेत्। अभि
दिशो जयेत्। उत्तु माद्येत्। मनसाऽनु प्रक्रमति। अभि
दिशो जयति। नोन्माद्यति। समिधमा तिष्ठेत्याह। तेज एवाव
रुन्धे॥४१॥

उग्रामा तिष्ठेत्याह। इन्द्रियमेवाव रुन्धे। विराजमातिष्ठेत्याह।
अन्नाद्यमेवाव रुन्धे। उदीचीमा तिष्ठेत्याह। पशून्नेवाव रुन्धे।
ऊर्ध्वामातिष्ठेत्याह। सुवर्गमेव लोकमभिजयति। अनूज्जिहीते।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥४२॥

मा॒रु॒त ए॒ष भ॑वति। अ॒न्नं वै म॑रुतः। अ॒न्नमे॒वाव॑ रु॒न्धे।
 ए॒कविं॑श॒तिक॑पा॒लो भ॑वति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। योऽर॑ण्येऽनुवा॒क्यो
 ग॒णः। तं म॑ध्य॒त उप॑दधाति। ग्रा॒म्यैरे॒व प॒शुभि॑रार॒ण्यान्प॒शून्परि॑
 गृ॒ह्णाति। तस्मा॑द्ग्रा॒म्यैः प॒शुभि॑रार॒ण्याः प॒शवः॑ परि॑गृही॒ताः।
 पृथि॑र्वै॒न्यः। अ॒भ्य॑षिच्यत॥४३॥

स रा॒ष्ट्रं ना॑भवत्। स ए॒तानि॑ पा॒र्थान्य॑पश्यत्। तान्य॑जुहोत्।
 तैर्वै स रा॒ष्ट्रम॑भवत्। यत्पा॒र्थानि॑ जुहोति। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति।
 बा॒रु॒हस्प॑त्यं पूर्वेषामुत्त॒मं भ॑वति। ऐ॒न्द्रमु॑त्तरेषां प्रथ॒मम्। ब्र॒ह्म
 चै॒वास्मै॑ क्ष॒त्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। अथो ब्र॒ह्मन्ने॒व क्ष॒त्रं प्रति॑-
 ष्ठापयति॥४४॥

षट्पु॒रस्ता॑दभिषे॒कस्य॑ जुहोति। षडु॒परि॑ष्ठात्। द्वा॒दश॑
 सम्प॑द्यन्ते। द्वा॒दश॑ मा॒साः संव॑त्सरः। सं॒वत्स॑रः खलु॒ वै
 दे॒वानां॑ पूः। दे॒वाना॑मे॒व पु॒रं म॑ध्य॒तो व्य॑व॒स॒र्पति॑। तस्य॒ न
 कु॒तश्च॑नोपा॒व्या॒धो भ॑वति। भू॒ताना॑मवे॒ष्टीर्जु॑होति। अत्रा॑त्र॒ वै
 मृ॒त्युर्जा॑यते। यत्र॑यत्रै॒व मृ॒त्युर्जा॑यते। तत॑ ए॒वैन॑मव॒यज॑ते।
 तस्मा॑द्वा॒जसू॑र्ये॒नेजा॒नो ना॑भिच॑रित॒वै। प्र॒त्यगे॑नमभिचा॒रः
 स्तृ॑णुते॥४५॥

रुन्धे समंष्ट्रा असिच्यत स्थापयति जायते पञ्च च॥—————[७]

सोम॑स्य॒ त्विषि॑रसि॒ तवे॑व मे॒ त्विषि॑र्भूया॒दिति॑ शा॒र्दूल-
 च॒र्मोप॑स्तृणाति। यैव सोमे॒ त्विषिः॑। या शा॒र्दूले॑। ता॒मे॒वाव॑
 रु॒न्धे। मृ॒त्योर्वा॑ ए॒ष वर्णः॑। यच्छा॑र्दूलः। अ॒मृत॑ हिर॑ण्यम्।

अमृतमसि मृत्योर्मा पाहीति हिरण्यमुपास्यति। अमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्ते। शतमानं भवति॥४६॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। दिद्योन्मा पाहीत्युपरिष्ठादधि निदधाति। उभयत एवास्मै शर्म दधाति। अवैष्टा दन्दशूका इति क्लीबं सीसेन विध्यति। दन्दशूकानेवावयजते। तस्मात्क्लीबं दन्दशूका दंशुकाः। निरस्तं नमुचेः शिर इति लोहितायुसं निरस्यति। पाप्मानमेव नमुचिं निरवदयते। प्राणा आत्मनः पूर्वेऽभिषिच्या इत्याहुः॥४७॥

सोमो राजा वरुणः। देवा धर्मसुवश्च ये। ते ते वाचं सुवन्तां ते ते प्राणं सुवन्तामित्याह। प्राणानेवाऽऽत्मनः पूर्वानभिषिञ्चति। यद्व्यात्। अग्नेस्त्वा तेजसाऽभिषिञ्चामीति। तेजस्व्येव स्यात्। दुश्चर्मा तु भवेत्। सोमस्य त्वा द्युम्नेनाभिषिञ्चामीत्याह। सौम्यो वै देवतया पुरुषः॥४८॥

स्वयैवैनं देवतयाऽभिषिञ्चति। अग्नेस्तेजसेत्याह। तेज एवास्मिन्दधाति। सूर्यस्य वर्चसेत्याह। वर्च एवास्मिन्दधाति। इन्द्रस्येन्द्रियेणेत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। मित्रावरुणयोर्वीर्येणेत्याह। वीर्यमेवास्मिन्दधाति। मरुतामोजसेत्याह॥४९॥

ओज एवास्मिन्दधाति। क्षत्राणां क्षत्रपतिरसीत्याह। क्षत्राणामेवैनं क्षत्रपतिं करोति। अतिं दिवस्पाहीत्याह।

अत्यन्यान्पाहीति वावैतदाह। समावंवृत्रन्नधरागुदीचीरित्याह।
राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमंकः। उच्छेषणेन जुहोति। उच्छेषणभागो
वै रुद्रः। भागधेयेनैव रुद्रं निरवंदयते॥५०॥

उदङ्गुरेत्याग्नीध्रे जुहोति। एषा वै रुद्रस्य दिक्। स्वायामेव
दिशि रुद्रं निरवंदयते। रुद्र यत्ते क्रयी परं नामेत्याह। यद्वा
अस्य क्रयी परं नाम। तेन वा एष हिनस्ति। यः हिनस्ति।
तेनैवैनः सह शमयति। तस्मै हुतमसि यमेष्टमसीत्याह।
यमादेवास्य मृत्युमवयजते॥५१॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इति तस्यै गृहे जुहुयात्। यां
कामयेत राष्ट्रमस्यै प्रजा स्यादिति। राष्ट्रमेवास्यै प्रजा
भवति। पूर्णमयेनाध्वर्युरभिषिञ्चति। ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्त्विषिं
दधाति। औदुम्बरेण राजन्यः। ऊर्जमेवास्मिन्नन्नाद्यं दधाति।
आश्वत्थेन वैश्यः। विशमेवास्मिन्पुष्टिं दधाति। नैयग्रोधेन
जन्यः। मित्राण्येवास्मै कल्पयति। अथो प्रतिष्ठित्यै॥५२॥

भुवत्याहुः पुरुष ओजसेत्याह निरवंदयते यजते जन्यो द्वे च॥ [८]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनज्मीत्याह। ब्रह्मणैवैनं
देवताभ्यां युनक्ति। प्रष्टिवाहिनं युनक्ति। प्रष्टिवाही वै देवरथः।
देवरथमेवास्मै युनक्ति। त्रयोऽश्वा भवन्ति। रथश्चतुर्थः। द्वौ
संव्येष्टसारथी। षट्थसम्पद्यन्ते॥५३॥

षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं युनक्ति। विष्णुऋमान्क्रमते।
विष्णुरेव भूत्वेमाँल्लोकानभिजयति। यः क्षत्रियः प्रतिहितः।
सोऽन्वारभते। राष्ट्रमेव भवति। त्रिष्टुभाऽन्वारभते। इन्द्रियं
वै त्रिष्टुकं। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति॥५४॥

मरुतां प्रसवे जेषमित्याह। मरुद्विरेव प्रसूत उज्जयति। आप्तं
मनु इत्याह। यदेव मनुसैफ्सीत्। तदापत्। राजन्यं जिनाति।
अनाक्रान्त एवाक्रमते। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यो
राजन्यं जिनाति। समहमिन्द्रियेण वीर्येणेत्याह॥५५॥

इन्द्रियमेव वीर्यमात्मन्धत्ते। पशूनां मन्युरसि तवेव मे
मन्युर्भूयादिति वाराही उपानहावुपं मुञ्चते। पशूनां वा एष
मन्युः। यद्वराहः। तेनैव पशूनां मन्युमात्मन्धत्ते। अग्नि वा
इयं सुषुवाणं कामयते। तस्यैश्वरेन्द्रियं वीर्यमादातोः।
वाराही उपानहावुपमुञ्चते। अस्या एवान्तर्धत्ते। इन्द्रियस्य
वीर्यस्यानात्यै॥५६॥

नमो मात्रे पृथिव्या इत्याहाहिंसायै। इयं दस्यायुं रस्यायुं मे
धेहीत्याह। आयुरेवाऽऽत्मन्धत्ते। ऊर्गस्यूर्जं मे धेहीत्याह।
ऊर्जमेवाऽऽत्मन्धत्ते। युङ्क्षि वचोऽसि वचो मयि धेहीत्याह।
वचं एवाऽऽत्मन्धत्ते। एकधा ब्रह्मण उपहरति। एकधैव
यजमान आयुरूर्जं वचो दधाति। रथविमोचनीया जुहोति

प्रतिष्ठित्यै॥५७॥

त्रयोऽश्वा भवन्ति। रथश्चतुर्थः। तस्माच्चतुर्जुहोति। यदुभौ
सहावतिष्ठेताम्। समानं लोकमियाताम्। सह संङ्गहीत्रा
रथवाहने रथमादधाति। सुवर्गादिवैनं लोकादन्तर्दधाति।
ह॒सः शुचिषदित्यादधाति। ब्रह्मणैवैनमुपावहरति। ब्रह्मणा-
ऽऽदधाति। अतिच्छन्दसाऽऽदधाति। अतिच्छन्दा वै सर्वाणि
छन्दांसि। सर्वेभिरेवैनं छन्दोभिरादधाति। वर्ष्म वा
एषा छन्दसाम्। यदतिच्छन्दाः। यदतिच्छन्दसा दधाति।
वर्ष्मेवैनं समानानां करोति॥५८॥

पद्यन्ते दधाति वीर्येणेत्याहानात्ये प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणाऽऽदधाति सुप्त च॥ [९]

मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह। मैत्रं वा अहं। वारुणी रात्रिः।
अहोरात्राभ्यामेवैनमुपावहरति। मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह।
मैत्रो वै दक्षिणः। वारुणः सव्यः। वैश्वदेव्यामिक्षा। स्वमेवैनौ
भागधेयमुपावहरति। समहं विश्वैर्देवैरित्याह॥५९॥

वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। ता एवाद्याः कुरुते। क्षत्रस्य नाभिरसि
क्षत्रस्य योनिरसीत्यधीवासमास्तृणाति संयोनित्वाय।
स्योनामा सीद सुषदामा सीदेत्याह। यथायजुरेवैतत्।
मा त्वा हिंसीन्मा मा हिंसीदित्याहाहिंसायै।
निषसाद धृतव्रतो वरुणः पुस्त्यास्वा साम्राज्याय
सुक्रतुरित्याह। साम्राज्यमेवैनं सुक्रतुं करोति।
ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्ब्रह्माऽसि सविताऽसि सत्यसंव

इत्याह। स॒वि॒तार॑मे॒वैन॑ꣳ स॒त्यस॑वं करोति॥६०॥

ब्रह्मा(३)न्त्वꣳ रा॑ज॒न्ब्रह्मा॑ऽसीन्द्रो॑ऽसि स॒त्यौजा॑ इत्याह।
इन्द्र॑मे॒वैन॑ꣳ स॒त्यौज॑सं करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वꣳ
रा॑ज॒न्ब्रह्मा॑ऽसि मि॒त्रो॑ऽसि सु॒शेव॑ इत्याह। मि॒त्रमे॒वैन॑ꣳ
सु॒शेव॑ करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वꣳ रा॑ज॒न्ब्रह्मा॑सि वरु॑णोऽसि
स॒त्यध॑र्मेत्याह। वरु॑णमे॒वैन॑ꣳ स॒त्यध॑र्माणं करोति।
स॒वि॒ताऽसि॑ स॒त्यस॑व इत्याह। गा॒य॒त्रीमे॒वैतेना॑भि
व्याह॑रति। इन्द्रो॑ऽसि स॒त्यौजा॑ इत्याह। त्रि॒ष्टुभ॑मे॒वैतेना॑भि
व्याह॑रति॥६१॥

मि॒त्रो॑ऽसि सु॒शेव॑ इत्याह। जग॑तीमे॒वैतेना॑भि व्याह॑रति।
स॒त्यमे॒ता दे॒वताः॑। स॒त्यमे॒तानि॑ छन्दाꣳसि। स॒त्यमे॒वाव॑
रुन्धे। वरु॑णोऽसि स॒त्यध॑र्मेत्याह। अ॒नु॒ष्टुभ॑मे॒वैतेना॑भि
व्याह॑रति। स॒त्या॒नृते॑ वा अ॒नु॒ष्टुप्। स॒त्या॒नृते॑ वरु॑णः।
स॒त्या॒नृते॑ ए॒वाव॑ रुन्धे॥६२॥

नैन॑ꣳ स॒त्या॒नृते॑ उ॒दिते॑ हिꣳस्तः। य ए॒वं वेद॑। इन्द्र॑स्य
वज्रो॑ऽसि वा॒त्रघ्न॑ इति स्फ्यं प्रयच्छति। वज्रो॑ वै स्फ्यः।
वज्रे॑णैवास्मा॑ अवरपरꣳ रन्धयति। ए॒वꣳ हि तच्छे॑यः। यद॑स्मा
ए॒ते र॒ध्यैयुः॑। दि॒शोऽभ्य॑यꣳ राजा॑ऽभूदिति पश्चा॒क्षान्प्रय॑च्छति।
ए॒ते वै सर्वे॑ऽयाः। अप॑राजायिनमे॒वैन॑ करोति॥६३॥

ओ॒दन॑मुद्ध॒वते॑। प॒रमे॒ष्टी वा ए॒षः। यदो॑दनः। प॒रमा॑मे॒वैन॑ꣳ
श्रियं॑ गमयति। सु॒श्लोकाँ(४) सु॒मङ्गलाँ(४) स॒त्यरा॒जा(३)-

नित्याह। आ॒मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। शौ॒नः शे॒पमा॒ख्याप॑यते।
 व॒रुण॑पा॒शादे॒वैन॑ मुञ्चति। प॒रः श॒तं भ॑वति। श॒तायुः
 पु॒रुषः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति ति॑ष्ठति। मा॒रुत॑स्य
 चैक॑विंश॒तिक॑पालस्य वैश्व॑दे॒व्यै चा॒मिक्षा॑या अ॒ग्नये॑
 स्विष्ट॑कृते॒ सम॑व॒द्यति॑। दे॒वता॑भिरे॒वैन॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णाति।
 अ॒पान्न॑न्ने स्वा॒होर्जो॑ न॒न्ने स्वा॒हाऽग्नये॑ गृह॑प॒तये॒ स्वाहे॑ति
 ति॒स्र आ॒हुती॑र्जुहोति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेव॑ लो॒केषु॑ प्र॒ति
 ति॑ष्ठति॥६४॥

देवैरित्याह सत्यसंव करोति त्रिष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति सत्यानृते एवाव रुन्धे करोति शतेन्द्रियः पद च॥[१०]

एतद्ब्राह्मणानि धात्रे रत्निनान्देवसुवामर्थतो देवीर्दिशः सोमस्येन्द्रस्य मित्रो दश॥१०॥

एतद्ब्राह्मणानि वैष्णवं त्रिकपालमन्त्रं वै पूषा वाशाः स्थेत्याह दिशो व्यास्थापयत्युदङ्गरेत्य
 ब्रह्मा(३)न्त्व९ राजञ्चतुष्पष्टिः॥६४॥

एतद्ब्राह्मणानि प्रति तिष्ठति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

वरुणस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं पराऽपतत्।
तथ्स॒सृद्धिरनु॑ समसर्पत्। तथ्स॒सृपा॑ स॒सृत्वम्।
अ॒ग्निना॑ दे॒वेन॑ प्रथ॒मेऽह॑न्ननु प्रायुङ्क्त। सर॑स्वत्या वा॒चा
द्वितीये॑। स॒वित्रा॑ प्र॒सवे॑न तृतीये॑। पू॒ष्णा प॒शुभि॑श्चतुर्थे॑।
बृह॑स्पति॒ना ब्र॒ह्मणा॑ पञ्चमे॑। इन्द्रे॑ण दे॒वेन॑ ष॒ष्ठे। वरु॑णेन॒
स्वया॑ दे॒वत॑या सप्त॒मे॥१॥

सोमे॑न॒ राज्ञा॑ऽष्ट॒मे। त्वष्ट्रा॑ रू॒पेण॑ नव॒मे। विष्णु॑ना
य॒ज्ञेना॑ऽऽप्रोत्। यथ्स॒सृपो॑ भव॑न्ति। इन्द्रि॒यमे॒व तद्वी॑र्यं
यज॑मान आप्रोति। पूर्वा॑पूर्वा वेदि॑र्भवति। इन्द्रि॒यस्य॑
वी॒र्यस्या॑वरुद्धौ। पुरस्ता॑दुप॒सदा॑ सौम्ये॒न प्रच॑रति। सोमो॒
वै रेतो॑धाः। रेतं॑ ए॒व तद्द॑धाति। अ॒न्तरा॑ त्वाष्ट्रेण॑। रेतं॑ ए॒व
हितं॑ त्वष्ट्रा॑ रू॒पाणि॑ विक॑रोति। उ॒परि॑ष्टाद्वैष्ण॒वेन॑। य॒ज्ञो वै
विष्णुः॑। य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः प्रति॑ तिष्ठति॥२॥

सप्तमे दधाति पञ्च च॥

[१]

जामि॑ वा ए॒तत्कु॑र्वन्ति। यथ्स॒द्यो दी॑क्षय॑न्ति स॒द्यः सोमं॑
क्री॒णन्ति॑। पुण्ड॒रिस्र॒जां प्र॑यच्छ॒त्यजो॑मित्वाय। अङ्गि॑रसः
सुव॒र्गं लो॒कं यन्तः॑। अ॒प्सु दी॑क्षात॒पसी॑ प्रावे॑शयन्।
तत्पुण्ड॒रीक॑मभवत्। यत्पुण्ड॒रिस्र॒जां प्र॑यच्छ॒ति। सा॒क्षादे॒व
दी॑क्षात॒पसी॑ अ॒व रु॒न्धे। द॒शभि॑र्वथ्स॒तरैः॑ सोमं॑ क्रीणाति।

दशाक्षरा विराट्॥३॥

अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। मुष्कुरा भवन्ति
सेन्द्रत्वाय। दशपेयो भवति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। शतं ब्राह्मणाः
पिबन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति
तिष्ठति। सप्तदशः स्तोत्रं भवति। सप्तदशः प्रजापतिः॥४॥

प्रजापतेरास्यै। प्राकाशावध्वर्यवे ददाति। प्रकाशमेवैनं
गमयति। स्रजमुद्गात्रे। व्यैवास्मै वासयति। रुक्मः होत्रे।
आदित्यमेवास्मा उन्नयति। अश्वं प्रस्तोतृप्रतिहर्तृभ्याम्।
प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतेरास्यै॥५॥

द्वादश पष्ठौहीर्ब्रह्मणै। आयुरेवाव रुन्धे। वशां मैत्रावरुणाय।
राष्ट्रमेव वश्यकः। ऋषभं ब्राह्मणाच्छुःसिने। राष्ट्रमेवेन्द्रिया-
व्यकः। वासंसी नेष्टापोतृभ्याम्। पवित्रे एवास्यैते। स्थूरि
यवाचितमच्छावाकाय। अन्तत एव वरुणमव यजते॥६॥

अनङ्वाहमग्नीधै। वह्निर्वा अनङ्वान्। वह्निर्ग्रीत्। वह्निर्नैव वह्नि
यज्ञस्याव रुन्धे। इन्द्रस्य सुषुवाणस्य त्रेधेन्द्रियं वीर्यं परा-
ऽपतत्। भृगुस्तृतीयमभवत्। श्रायन्तीयं तृतीयम्। सरस्वती
तृतीयम्। भार्गवो होता भवति। श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं
भवति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामम्। सारस्वतीरपो गृह्णाति।
इन्द्रियस्य वीर्यस्यावरुद्धौ। श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति।
इन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं श्रयति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामम्।

इन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं वारयति॥७॥

विराट्प्रजापतिरश्वः प्रजापतेरास्यै यजते ब्रह्मसामं भवति सप्त च॥ [२]

ईश्वरो वा एष दिशोऽनून्मदितोः। यं दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति। दिशामवेष्टयो भवन्ति। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठत्यनुन्मादाय। पञ्च देवता यजति। पञ्च दिशः। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति। हविषो हविष इष्ट्वा बार्हस्पत्यमभिघारयति। यजमानदेवत्यो वै बृहस्पतिः। यजमानमेव तेजसा समर्धयति॥८॥

आदित्यां मल्हां गर्भिणीमा लभते। मारुतीं पृश्निं पष्ठौहीम्। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। आदित्यया पूर्वया प्रचरति। मारुत्योत्तरया। राष्ट्र एव विशमनुबध्नाति। उच्चैरादित्याया आश्रावयति। उपांशु मारुत्यै। तस्माद्राष्ट्रं विशमतिवदति। गर्भिण्यादित्या भवति॥९॥

इन्द्रियं वै गर्भः। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यंकः। अगर्भा मारुती। विद्वे मरुतः। विशमेव निरिन्द्रियामकः। देवासुराः संयन्ता आसन्। ते देवा अश्विनोः पूषन्वाचः सत्यं सन्निधाय। अनृतेनासुरानभ्यभवन्। तेऽश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालं निरवपन्। ततो वै ते वाचः सत्यमवारुन्धत॥१०॥

यदश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति। अनृतेनैव भ्रातृव्यानभिभूय। वाचः सत्यमव रुन्धे। सरस्वते

सत्यवाचै चरुम्। पूर्वमेवोदितम्। उत्तरेणाभि गृणाति।
सवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपालं प्रसूत्यै।
दूतान्प्रहिणोति। आविदं एता भवन्ति। आविदमेवैनं
गमयन्ति। अथो दूतेभ्य एव न छिद्यते। तिसृधन्वः
शुष्कदृतिर्दक्षिणा समृद्धौ॥११॥

अर्धयति भवत्यरुन्धत गमयन्ति द्वे च॥ [३]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति। तस्माच्छिशिरे कुरुपश्चालाः
प्राश्चो यान्ति। सौम्यं चरुम्। तस्माद्वसन्तं व्यवसायादयन्ति।
सावित्रं द्वादशकपालम्। तस्मात्पुरस्ताद्यवानाः सवित्रा
विरुन्धते। बारुहस्पत्यं चरुम्। सवित्रैव विरुध्य। ब्रह्मणा
यवानादधते। त्वाष्ट्रमष्टाकपालम्॥१२॥

रूपाण्येव तेन कुर्वते। वैश्वानरं द्वादशकपालम्। तस्माज्जघन्ये
नैदाघे प्रत्यञ्चः कुरुपश्चाला यान्ति। सारस्वतं चरुं निर्वपति।
तस्मात्प्रावृषि सर्वा वाचो वदन्ति। पौष्णेन व्यवस्यन्ति। मैत्रेण
कृषन्ते। वारुणेन विधृता आसते। क्षेत्रपत्येन पाचयन्ते।
आदित्येनादधते॥१३॥

मासिमास्येतानि हवीःषि निरुप्याणीत्याहुः। तेनैवर्तून्रयुङ्क्ते
इति। अथो खल्वाहुः। कः संवत्सरं जीविष्यतीति।
षडेव पूर्वैर्द्युनिरुप्याणि। षडुत्तरेद्युः। तेनैवर्तून्रयुङ्क्ते।
दक्षिणो रथवाहनवाहः पूर्वेषां दक्षिणा। उत्तर उत्तरेषाम्।
संवत्सरस्यैवान्तौ युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥१४॥

त्वाष्ट्रमुष्टाकपालं दधते युनक्त्येकं च॥

[४]

इन्द्रस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं पराऽपतत्। स
यत्प्रथमं निरर्णीवत्। तत्कलमभवत्। यद्वितीयम्। तद्वदरम्।
यत्तृतीयम्। तत्कर्कन्धुः। यन्नस्तः। स सिं॒हः। यदक्ष्योः॥१५॥

स शार्दूलः। यत्कर्णयोः। स वृकः। य ऊर्ध्वः। स
सोमः। याऽवाची। सा सुरा। त्रयाः सक्तवो भवन्ति।
इन्द्रियस्यावरुद्धौ। त्रयाणि लोमानि॥१६॥

त्विषिमेवाव रुन्धे। त्रयो ग्रहाः। वीर्यमेवाव रुन्धे। नाम्ना
दशमी। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। प्राणा इन्द्रियं
वीर्यम्। प्राणानेवेन्द्रियं वीर्यं यजमान आत्मन्यत्ते। सीसेन
क्लीबाच्छृष्पाणि क्रीणाति। न वा एतदयो न हिरण्यम्॥१७॥

यथ्सीसम्। न स्त्री न पुमान्। यत्क्लीबः। न सोमो न सुरा।
यथ्सौत्रामणी समृद्धौ। स्वाद्वीं त्वा स्वादुनेत्याह। सोममेवेना
करोति। सोमोऽस्यश्विभ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय
सुत्राम्णे पच्यस्वेत्याह। एताभ्यो ह्येषा देवताभ्यः पच्यते।
तिस्रः स॒सृष्टा वसति॥१८॥

तिस्रो हि रात्रीः क्रीतः सोमो वसति। पुनातु ते परिस्नुतमिति
यजुषा पुनाति व्यावृत्त्यै। पवित्रेण पुनाति। पवित्रेण हि
सोमं पुनन्ति। वारेण शश्वता तनेत्याह। वारेण हि सोमं
पुनन्ति। वायुः पूतः पवित्रेणेति नैतया पुनीयात्। व्यृद्धा

ह्येषा। अतिपवितस्यैतया पुनीयात्। कुविदङ्गेत्यनिरुक्तया
प्राजापत्यया गृह्णाति॥१९॥

अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। एकयुर्चा गृह्णाति।
एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। अश्विनं धूम्रमालभते।
अश्विनौ वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति।
सारस्वतं मेषम्। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनं भिषज्यति।
ऐन्द्रमृषभं सैन्द्रत्वाय॥२०॥

अक्षयोरामानि हिरण्यं वसति गृह्णाति भिषज्यत्येकं च॥ [५]

यत्रिषु यूपेष्वालभेता। बहिर्धाऽस्मादिन्द्रियं वीर्यं
दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकयूप आलभते।
एकधैवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं दधाति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
नैतेषां पशूनां पुरोडाशा भवन्ति। ग्रहपुरोडाशा ह्येते। युवः
सुराममश्विनेति सर्वदेवत्ये याज्यानुवाक्ये भवतः। सर्वा एव
देवताः प्रीणाति॥२१॥

ब्राह्मणं परिक्रीणीयादुच्छेषणस्य पातारम्। ब्राह्मणो
ह्याहुत्या उच्छेषणस्य पाता। यदि ब्राह्मणं न विन्देत्।
वल्मीकवपायामवं नयेत्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यद्वै
सौत्रामण्यै व्यृद्धम्। तदस्यै समृद्धम्। नानादेवत्याः पशवश्च
पुरोडाशाश्च भवन्ति समृद्धौ। ऐन्द्रः पशूनामुत्तमो भवति।
ऐन्द्रः पुरोडाशानां प्रथमः॥२२॥

इन्द्रिये एवास्मै समीचीं दधाति। पुरस्तादनूयाजानां
पुरोडाशैः प्रचरति। पशवो वै पुरोडाशाः। पशून्वाव रुन्धे।
ऐन्द्रमेकादशकपालं निर्वपति। इन्द्रियमेवाव रुन्धे। सावित्रं
द्वादशकपालं प्रसूत्यै। वारुणं दशकपालम्। अन्त एव
वरुणमव यजते। वड्बा दक्षिणा॥ २३॥

उत वा एषाऽश्वः सूते। उताऽश्वतरम्। उत सोमं उत सुरां।
यथ्सौत्रामणी समृद्धौ। बार्हस्पत्यं पशुं चतुर्थमतिपवितस्या
लभते। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैव यज्ञस्य
व्यृद्धमपि वपति। पुरोडाशवानेष पशुर्भवति। न ह्येतस्य
ग्रहं गृह्णन्ति। सोमप्रतीकाः पितरस्तृष्णुतेति शतातृष्णायाः
समवनयति॥ २४॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति।
दक्षिणेऽग्नौ जुहोति। पापवस्यसस्य व्यावृत्यै। हिरण्यमन्तरा
धारयति। पूतामेवैनां जुहोति। शतमानं भवति। शतायुः
पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। यत्रैव
शतातृष्णां धारयति॥ २५॥

तन्निदधाति प्रतिष्ठित्यै। पितृन् वा एतस्यैन्द्रियं वीर्यं गच्छति।
यः सोमोऽति पवंते। पितृणां योज्यानुवाक्याभिरुपं तिष्ठते।
यदेवास्य पितृनिन्द्रियं वीर्यं गच्छति। तदेवाव रुन्धे।
तिसृभिरुपं तिष्ठते। तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव

प्रीणाति। अथो त्रीणि वै यज्ञस्येन्द्रियाणि। अध्वर्युरहोता
ब्रह्मा। त उपतिष्ठन्ते। यान्येव यज्ञस्येन्द्रियाणि। तैरेवास्मै
भेषजं करोति॥२६॥

प्रीणाति प्रथमो दक्षिणा समवनयति धारयतीन्द्रियाणि चत्वारि च॥ [६]

अग्निष्टोममग्र आहरति। यज्ञमुखं वा अग्निष्टोमः।
यज्ञमुखमेवारभ्य सवमा क्रमते। अथैषोऽभिषेचनीयश्चतु-
स्त्रिंशपवमानो भवति। त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः। ता
एवाऽऽप्नोति। प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशः। तमेवाऽऽप्नोति।
संशर एष स्तोमानामयथापूर्वम्। यद्विषमाः स्तोमाः॥२७॥

एतावान् वै यज्ञः। यावान्पवमानाः। अन्तः श्लेषणं त्वा
अन्यत्। यथ्समाः पवमानाः। तेनाऽसंशरः। तेन यथापूर्वम्।
आत्मनैवाग्निष्टोमेनर्ध्नोति। आत्मना पुण्यो भवति। प्रजा वा
उक्थानि। पशव उक्थानि। यदुक्थ्यो भवत्यनु सन्तत्यै॥२८॥

स्तोमाः पशव उक्थान्येकं च॥ [७]

उप त्वा जामयो गिर इति प्रतिपद्भवति। वाग्वै वायुः। वाच
एवैषोऽभिषेकः। सर्वासामेव प्रजानां सूयते। सर्वा एनं प्रजा
राजेति वदन्ति। एतमु त्यन्दश क्षिप इत्याह। आदित्या वै
प्रजाः। प्रजानामेवैतेन सूयते। यन्ति वा एते यज्ञमुखात्। ये
सम्भार्या अक्रन्॥२९॥

यदाह पवस्व वाचो अग्निय इति। तेनैव यज्ञमुखान्नयन्ति।
अनुष्टुक्प्रथमा भवति। अनुष्टुगुत्तमा। वाग्वा अनुष्टुक्। वाचैव

प्रयन्ति। वाचोद्यन्ति। उद्वतीर्भवन्ति। उद्वद्वा अनुष्टुभौ रूपम्।
आनुष्टुभो राजन्यः॥३०॥

तस्मादुद्वतीर्भवन्ति। सौर्यनुष्टुगुत्तमा भवति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। यो वै सवादेति। नैनः सव उपनमति।
यः सामभ्य एति। पापीयान्सुषुवाणो भवति। एतानि खलु
वै सामानि। यत्पृष्ठानि। यत्पृष्ठानि भवन्ति॥३१॥

तैरेव सवान्नैति। यानि देवराजानां सामानि। तैरमुष्मिल्लोक
ऋध्नोति। यानि मनुष्यराजानां सामानि। तैरस्मिल्लोक
ऋध्नोति। उभयोरेव लोकयोर् ऋध्नोति। देवल्लोके च
मनुष्यलोके च। एकविंशोऽभिषेचनीयस्योत्तमो भवति।
एकविंशः केशवपनीयस्य प्रथमः। सप्तदशो दशपेयः॥३२॥

विद्वा एकविंशः। राष्ट्रं सप्तदशः। विश एवैतन्मध्यतो-
ऽभिषिच्यते। तस्माद्वा एष विशां प्रियः। विशो हि
मध्यतोऽभिषिच्यते। यद्वा एनमदो दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति।
तत्सुवर्गं लोकमभ्या रोहति। यदिमं लोकं न प्रत्यवरोहति।
अतिजनं वेयात्। उद्वा माद्येत्। यदेष प्रतीचीनः स्तोमो
भवति। इममेव तेन लोकं प्रत्यवरोहति। अथो अस्मिन्नेव
लोके प्रति तिष्ठत्यनुन्मादाय॥३३॥

अक्रत्राजन्त्यो भवन्ति दशपेयो माद्युन्नोणिं च॥ [८]

इयं वै रजता। असौ हरिणी। यद्रुकमौ भवतः।
आभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णाति। वरुणस्य वा

अभिषिच्यमानस्याऽऽपः। इन्द्रियं वीर्यं निरघ्नन्। तत्सुवर्णं
 हिरण्यमभवत्। यद्रुक्ममन्तर्दधाति। इन्द्रियस्य वीर्यस्या-
 निर्घाताय। शतमानो भवति शतक्षरः। शतायुः पुरुषः
 शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। आयुर्वै हिरण्यम्।
 आयुष्या एवैनमभ्यति क्षरन्ति। तेजो वै हिरण्यम्।
 तेजस्या एवैनमभ्यति क्षरन्ति। वर्चो वै हिरण्यम्। वर्चस्या
 एवैनमभ्यति क्षरन्ति॥३४॥

शतक्षरोऽष्टौ च॥

[९]

अप्रतिष्ठितो वा एष इत्याहुः। यो राजसूयेन यजत
 इति। यदा वा एष एतेन द्विरात्रेण यजते। अथ प्रतिष्ठा।
 अथ संवत्सरमाप्नोति। यावन्ति संवत्सरस्याहोरात्राणि।
 तावतीरेतस्य स्तोत्रीयाः। अहोरात्रेष्वेव प्रति तिष्ठति।
 अग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति। अतिरात्र उत्तरम्॥३५॥

नानैवाहोरात्रयोः प्रति तिष्ठति। पौर्णमास्यां पूर्वमहर्भवति।
 व्यष्टकायामुत्तरम्। नानैवार्धमासयोः प्रति तिष्ठति।
 अमावास्यायां पूर्वमहर्भवति। उद्दृष्ट उत्तरम्। नानैव मासयोः
 प्रति तिष्ठति। अथो खलु। ये एव समानपक्षे पुण्याहे
 स्याताम्। तयोः कार्यं प्रतिष्ठित्यै॥३६॥

अपशव्यो द्विरात्र इत्याहुः। द्वे ह्येते छन्दसी। गायत्रं
 च त्रैष्टुभं च। जगतीमन्तर्यन्ति। न तेन जगती
 कृतेत्याहुः। यदेनान्तृतीयसवने कुर्वन्तीति। यदा वा

ए॒षाऽही॒न॒स्याह॑र्भज॑ते। सा॒हस्य॑ वा॒ स॒र्व॒नम्। अथै॒व जग॑ती
 कृ॒ता। अथ॑ प॒श॒व्यः। व्यु॑ष्टि॒र्वा ए॒ष द्वि॑रा॒त्रः। य ए॒वं
 वि॒द्वान्द्वि॑रा॒त्रेण॑ यज॑ते। व्यै॒वास्मा॑ उच्छ॒ति। अथो॒ तम॑ ए॒वाप॑
 ह॒ते। अ॒ग्नि॒ष्टोम॑म॒न्त॒त आ ह॑रति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑।
 दे॒वता॑स्वे॒व प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥३७॥

उत्तरं प्रतिष्ठित्यै पशव्यः सप्त च॥

[१०]

वरु॑णस्य जा॒मि वा ई॒श्वर आ॑ग्ने॒यमिन्द्र॑स्य॒ यत्रि॑ष्व॒ग्नि॒ष्टोम॑मुप॑ त्वेयं॒ वै रज॑ताऽप्रतिष्ठि॒तो
 दश॑॥१०॥

वरु॑णस्य॒ यद॒श्विभ्यां॑ यत्रि॑षु॒ तस्मा॑दुद्व॑तीः स॒प्तत्रिं॑शत्॥३७॥

वरु॑णस्य॒ प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके अष्टमः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टकम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अङ्गिरसो वै स॒त्रमा॑सत। तेषां पृ॒श्निर्घ॑र्म॒धुगा॑सीत्।
सर्जी॑षेणाजीवत्। तै॑ऽब्रुवन्। कस्मै॒ नु स॒त्रमा॑स्महे। यै॑ऽस्या
ओष॑धीर्न ज॒नया॑म् इति॑। ते दि॒वो वृ॑ष्टि॒मसृ॑जन्त। याव॑न्तः
स्तो॒का अ॒वाप॑द्यन्त। ताव॑न्ती॒रोष॑धयोऽजायन्त। ता जा॒ताः
पि॒तरो॑ वि॒षेणा॑लिम्पन्॥१॥

तासां॑ ज॒ग्ध्वा रु॒प्यन्त्यै॑त्। तै॑ऽब्रुवन्। क इ॒दमि॒त्थम॑क॒रिति॑।
व॒यं भा॑ग॒धेय॑मिच्छ॒माना॒ इति॑ पि॒तरो॑ऽब्रुवन्। किं वो
भा॑ग॒धेय॑मिति॑। अ॒ग्नि॒होत्र॑ ए॒व नोऽप्य॑स्त्वित्य॑ब्रुवन्। तेभ्य॑
ए॒तद्भा॑ग॒धेयं॑ प्राय॑च्छन्। यद्धु॒त्वा नि॒मार्ष्टि॑। ततो॒ वै त
ओष॑धीर॒स्वद॑यन्। य ए॒वं वेद॑॥२॥

स्वद॑न्तेऽस्मा॒ ओष॑धयः। ते वृ॒त्समु॑पावा॑सृजन्। इ॒दं नो॑
ह॒व्यं प्र॑दा॒पये॑ति। सो॑ऽब्रवी॒द्वरं॑ वृ॒णै। दश॑ मा॒ रात्री॑र्जा॒तं न
दो॑हन्। आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रा॒णीति॑। तस्मा॑द्वृ॒त्सं जा॒तं
दश॑ रात्री॒र्न दु॑हन्ति। आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रति। वा॒रेवृ॑त॒ः
ह्य॑स्य। तस्मा॑द्वृ॒त्सं स॑ः सृष्ट॒धयः॑ रु॒द्रो घा॑तु॒कः। अति॑ हि
स॒न्धान्ध॑यति॥३॥

प्रजापतिरग्निमसृजत। तं प्रजा अन्वसृज्यन्त। तमभाग
उपास्त। सोऽस्य प्रजाभिरपाक्रामत्। तमवरुरुथ्समानो-
ऽन्वैत्। तमवरुधं नाशक्रोत्। स तपोऽतप्यत।
सोऽग्निरुपांरमतातापि वै स्य प्रजापतिरिति। स
रराटादुदमृष्ट॥४॥

तदधृतमभवत्। तस्माद्यस्य दक्षिणतः केशा उन्मृष्टाः।
ताअ्यैष्ठलक्ष्मी प्राजापत्येत्याहुः। यद्रराटादुदमृष्ट। तस्माद्रराटे
केशा न सन्ति। तदग्नौ प्रागृह्णात्। तद्वचिकिथ्सत्।
जुहवानी(३) मा हौषा(३)मिति। तद्वचिकिथ्सायै जन्म।
य एवं विद्वान् विचिकिथ्सति॥५॥

वसीय एव चेतयते। तं वाग्भ्यवदञ्जुहुधीति। सोऽब्रवीत्।
कस्त्वमसीति। स्वैव ते वागित्यब्रवीत्। सोऽजुहोथ्स्वाहेति।
तथ्स्वाहाकारस्य जन्म। य एवऽस्वाहाकारस्य जन्म वेद।
करोति स्वाहाकारेण वीर्यम्। यस्यैवं विदुषः स्वाहाकारेण
जुह्वति॥६॥

भोगायैवास्य हुतं भवति। तस्या आहुत्यै पुरुषमसृजत।
द्वितीयमजुहोत्। सोऽश्वमसृजत। तृतीयमजुहोत्। स गाम-
सृजत। चतुर्थमजुहोत्। सोऽविमसृजत। पञ्चममजुहोत्।
सोऽजामसृजत॥७॥

सोऽग्निरभिभेत्। आहुतीभिर्वै माऽऽप्नोतीति। स प्रजापतिं
पुनः प्राविशत्। तं प्रजापतिरब्रवीत्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्।

किं भागधेयमभि जनिष्य इति। तुभ्यमेवेदं हूयात्
इत्यब्रवीत्। स एतद्भागधेयमभ्यंजायत। यदग्निहोत्रम्॥८॥

तस्मादग्निहोत्रमुच्यते। तद्धूयमानमादित्योऽब्रवीत्। मा हौषीः।
उभयोर्वै नावेतदिति। सोऽग्निरब्रवीत्। कथं नौ होष्यन्तीति।
सायमेव तुभ्यं जुहवन्। प्रातर्मह्यमित्यब्रवीत्। तस्मादग्नये
सायं हूयते। सूर्याय प्रातः॥९॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुह्यात्।
उभयमेवाग्नेयं स्यात्। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। तथाऽग्नये
सायं हूयते। सूर्याय प्रातः। रात्रिं वा अनु प्रजाः प्र जायन्ते।
अह्ना प्रति तिष्ठन्ति। यथ्सायं जुहोति॥१०॥

प्रेव तेन जायते। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। प्रत्येव तेन
तिष्ठति। प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स एतदग्निहोत्रं
मिथुनमपश्यत्। तदुदिते सूर्येऽजुहोत्। यजुषाऽन्यत्।
तूष्णीमन्यत्। ततो वै स प्राजायत। यस्यैवं विदुष उदिते
सूर्येऽग्निहोत्रं जुहोति॥११॥

प्रेव जायते। अथो यथा दिवा प्रजानन्नेति। तादृगेव तत्।
अथो खल्वाहुः। यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे वसंतः। यस्तयोरन्यं
राधयत्यन्यं न। उभौ वाव स तावच्छ्रुतीति। अग्निं वावा-
ऽऽदित्यः सायं प्र विशति। तस्मादग्निर्दूरान्नक्तं ददृशे। उभे

हि तेजसी सम्पद्येते॥१२॥

उद्यन्तं वावाऽऽदित्यमग्निरनुं समारोहति। तस्माद्धूम
एवाग्नेर्दिवा ददृशे। यदग्नये सायं जुहुयात्। आ सूर्याय
वृश्चेत। यथ्सूर्याय प्रातर्जुहुयात्। आऽग्नये वृश्चेत। देवताभ्यः
समदं दध्यात्। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेत्येव सायं
होतव्यम्। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति प्रातः।
तथोभाभ्यां सायं हूयते॥१३॥

उभाभ्यां प्रातः। न देवताभ्यः समदं दधाति। अग्निर्ज्योति-
रित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। प्रजा ज्योतिरित्याह। प्रजा एवास्मै
प्र जनयति। सूर्यो ज्योतिरित्याह। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतो
दधाति। ज्योतिरग्निः स्वाहेत्याह। प्रजा एव प्रजाता अस्यां
प्रतिष्ठापयति॥१४॥

तूष्णीमुत्तरामाहुतिं जुहोति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
यदुदिते सूर्ये प्रातर्जुहुयात्। यथाऽतिथये प्रद्वुताय
शून्यायावसथायाहार्यं हरन्ति। तादृगेव तत्। काऽऽह
ततस्तद्भवतीत्याहुः। यथ्स न वेद। यस्मै तद्धरन्तीति।
तस्माद्यदौषसं जुहोति। तदेव सम्प्रति। अथो यथा
प्रार्थमौषसं परिवेवेष्टि। तादृगेव तत्॥१५॥

अमृष्टं विचिकिर्ष्यन्ति जुह्वत्यजामंसजताग्निहोत्रं सूर्याय प्रातर्जुहोति जुह्वति सम्पद्येते हूयते स्थापयति सम्प्रति द्वे
च॥

[२]

रुद्रो वा एषः। यदग्निः। पत्नी स्थाली। यन्मध्येऽग्नेरधिश्चर्येत्।

रुद्राय॑ पत्नी॒मपि॑ दध्यात्। प्र॒मायु॑का स्यात्। उदी॒चो-
ऽङ्गा॑रान्नि॒रूह्या॑धिं श्रयति। पत्नि॑यै गोपी॒थाय॑। व्य॒न्तान्क॑रोति।
तथा॒ पत्न्य॑प्र॒मायु॑का भवति॥१६॥

घ॒र्मो वा ए॒षोऽशा॑न्तः। अ॒हर॑हः प्र वृ॒ज्यते। यद॑ग्नि॒होत्र॑म्।
प्रति॑षि॒श्वेत्प॒शुकाम॑स्य। शा॒न्तमि॑व हि प॒शव्य॑म्। न प्रति॑-
षि॒श्वेद्ब्र॒ह्मव॑र्च॒सकाम॑स्य। स॒मिद्ध॑मि॒व हि ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्। अथो॒
खलु॑। प्र॒ति॒षिच्य॑मे॒व। यत्प्र॑ति॒षि॒श्वति॑॥१७॥

तत्प॑श॒व्यम्। य॒ज्जु॑होति। तद्ब्र॑ह्मव॒र्चसि॑। उ॒भय॑मे॒वाकः॑।
प्रच्यु॑तं वा ए॒तद॑स्मा॒ल्लो॒कात्। अ॒गंतं॑ दे॒वलोक॑म्। यच्छ्रु॑तं
ह॒विरन॑भि॒घारि॑तम्। अ॒भि द्यो॑तयति। अ॒भ्ये॒वैन॑द्धारयति।
अथो॑ दे॒वत्रै॒वैन॑द्गमयति॥१८॥

पर्य॑ग्नि करोति। रक्ष॑साम॒पह॑त्यै। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति।
त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्य॒त्वाय॑। यत्प्रा॒चीन॑मु॒द्वास॑यैत्।
यज॑मानं शु॒चाऽर्प॑येत्। यद॑क्षि॒णा। पि॒तृदे॒वत्य॑ः स्यात्।
यत्प्र॒त्यक्॥१९॥

पत्नी॑ः शु॒चाऽर्प॑येत्। उ॒दी॒चीन॑मु॒द्वास॑यति। ए॒षा वै
दे॒वमनु॑ष्याणां॑ शा॒न्ता दिक्। तामे॒वैन॑द॒नूद्वास॑यति॒ शान्त्यै॑।
व॒र्त्म करोति॑। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॒त्यै। निष्ट॑पति। उपै॒व तथ्स्तृ॑णाति।
च॒तुरु॑न्नयति। चतु॑ष्पादः प॒शवः॑॥२०॥

प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे। सर्वा॑न्पू॒र्णानु॑न्नयति। सर्वे॑ हि पु॒ण्या रा॒द्धाः।

अ॒नू॒च उ॒न्नय॑ति। प्र॒जायां अ॒नू॒ची॒न॒त्वाय॑। अ॒नू॒च्ये॒वास्यं प्र॒जा॒
ऽर्धु॒का भ॑वति। स॒म्मृ॑शति॒ व्यावृ॑त्यै। नाहो॑ष्यन्नुप॑ सादयेत्।
यदहो॑ष्यन्नुपसा॒दये॑त्। यथा॒ऽन्य॒स्मा उप॑नि॒धाय॑॥२१॥

अ॒न्यस्मै॑ प्र॒यच्छ॑ति। ता॒दृगे॒व तत्। आ॒ऽस्मै वृ॑श्चेत।
यदे॒व गा॒र्हप॑त्येऽधि श्रय॑ति। तेन॑ गा॒र्हप॑त्यं प्रीणाति।
अ॒ग्निर॑बिभेत्। आहु॑तयो॒ माऽत्ये॑ष्यन्तीति॑। स ए॒ताः
स॒मिधं॑मपश्यत्। तामा॑ऽधत्त। ततो॒ वा अ॒ग्रावाहु॑तयो॒
ऽधि॑यन्त॥२२॥

यदे॒नः स॒मय॑च्छत्। तथ्स॒मिधः॑ स॒मित्त्व॑म्। स॒मिध॑मा
द॒धाति॑। स॒मेवैनं॑ यच्छति। आहु॑तीनां धृत्यै॑। अथो
अ॒ग्निहो॑त्रमेवेध्मवत्करोति। आहु॑तीनां प्रति॑ष्ठित्यै। ब्र॒ह्मवा॒दिनो
वद॑न्ति। यदे॒काः स॒मिधं॑मा॒धाय॑ द्वे आहु॑ती जुहोति॑। अथ॒
कस्या॑ः स॒मिधि॑ द्वितीया॒माहु॑तिं जुहोतीति॑॥२३॥

यद्वे स॒मिधा॑वा द॒ध्यात्। भ्रातृ॑व्यमस्मै जनयेत्। ए॒काः
स॒मिधं॑मा॒धाय॑। यजु॑षा॒ऽन्यामाहु॑तिं जुहोति। उ॒भे ए॒व
स॒मिद्व॑ती आहु॑ती जुहोति। नास्मै॒ भ्रातृ॑व्यं जनयति।
आदी॑प्तायां जुहोति। स॒मिद्ध॑मिव॒ हि ब्र॑ह्मवर्च॒सम्। अथो
यथा॑ऽतिथिं॒ ज्योति॑ष्कृत्वा प॒रि वेवै॑ष्टि। ता॒दृगे॒व तत्।
च॒तुरु॑न्नयति। द्विजु॑होति। तस्मा॑द्वि॒पाच्चतु॑ष्पादमत्ति। अथो
द्वि॒पद्ये॒व चतु॑ष्पदः प्रति॑ष्ठापयति॥२४॥

उत्तरावतीं वै देवा आहुतिमजुहवुः। अवाचीमसुराः। ततो
देवा अभवन्। पराऽसुराः। यं कामयेत् वसीयान्स्यादिति।
कनीयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरं भूयो जुहुयात्। एषा वा
उत्तरावत्याहुतिः। तान्देवा अजुहवुः। ततस्तेऽभवन्॥ २५॥

यस्यैवं जुहति। भवत्येव। यं कामयेत् पापीयान्स्यादिति।
भूयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरं कनीयो जुहुयात्। एषा वा
अवाच्याहुतिः। तामसुरा अजुहवुः। ततस्ते पराऽभवन्।
यस्यैवं जुहति। परैव भवति॥ २६॥

हुत्वोप सादयत्यजामित्वाय। अथो व्यावृत्त्यै। गार्हपत्यं
प्रतीक्षते। अननुध्यायिनमेवैनं करोति। अग्निहोत्रस्य वै
स्थाणुरस्ति। तं य ऋच्छेत्। यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। एष वा
अग्निहोत्रस्य स्थाणुः। यत्पूर्वाऽऽहुतिः। तां यदुत्तरयाऽभि
जुहुयात्॥ २७॥

यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। अतिहाय पूर्वमाहुतिं जुहोति।
यज्ञस्थाणुमेव परि वृणक्ति। अथो भ्रातृव्यमेवास्वाऽति
क्रामति। अवाचीनं सायमुपमार्ष्टि। रेतं एव तदधाति।
ऊर्ध्वं प्रातः। प्र जनयत्येव तत्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति।
चतुरुन्नयति॥ २८॥

द्विर्जुहोति। अथ कं द्वे आहुती भवत इति। अग्नौ वैश्वानर
इति ब्रूयात्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः। यद्वाह्मणः। हुत्वा द्विः

प्राश्नाति। अ॒ग्रावे॒व वै॑श्वान॒रे द्वे॑ आहु॑ती जुहोति। द्विर्जुहोति।
द्विर्निमा॑ष्टि। द्विः प्राश्नाति॥२९॥

षट्थ॑सम्प॒द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति।
ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। किं दे॒वत्य॑मग्निहोत्रमिति। वै॒श्वदे॒वमि॑ति
ब्रूयात्। यद्यजु॑षा जुहोति। तदैन्द्रा॑ग्रम्। यत्तू॒ष्णीम्।
तत्प्रा॑जापत्यम्॥३०॥

यन्नि॒माष्टि॑। तदोष॑धीनाम्। यद्वि॒तीयम्। तत्पि॑तृणाम्।
यत्प्राश्ना॑ति। तद्गर्भा॑णाम्। तस्माद्गर्भा॑ अन॑श्नन्तो वर्धन्ते।
यदा॒चाम॑ति। तन्म॑नुष्याणाम्। उद॑ङ्घ॒र्यावृ॒त्याचा॑मति॥३१॥

आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। निर्णे॑नेक्ति शुद्धै॑। निष्ट॑पति स्व॒गाकृ॑त्यै।
उद्दि॑शति। स॒प्त॒र॒षीने॒व प्री॑णाति। द॒क्षिणा॑ प॒र्याव॑र्तते। स्वमे॒व
वी॒र्य॑मनु॒ प॒र्याव॑र्तते। तस्माद्द॒क्षिणो॑ऽर्ध आ॒त्मनो॑ वी॒र्या॑वत्तरः।
अथो॑ आदि॒त्यस्यै॒वावृ॑तमनु॒ प॒र्याव॑र्तते। हु॒त्वोप॑ समि॒न्धे॥३२॥

ब्र॒ह्म॒वर्च॑सस्य॒ समि॑द्धौ। न ब॒र्हि॒रनु॑ प्र हरेत्। अस॑ङ्स्थि॒तो वा
ए॒ष य॒ज्ञः। यद॑ग्निहोत्रम्। यद॑नु प्र॒हरे॑त्। य॒ज्ञं वि॒च्छि॑न्धात्।
तस्मा॒न्नानु॑ प्र॒हृत्य॑म्। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॒त्यै। अ॒पो नि॑ नयति।
अ॒व॒भृ॒थस्यै॒व रू॒पम॑कः॥३३॥

अ॒व॒भृ॒न्भव॑ति जुहु॒यात्र॑यति मा॒ष्टि द्विः प्राश्ना॑ति प्रा॒जाप॒त्यमा॑चा॒मती॒न्धेऽकः॥ [४]

ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। अ॒ग्नि॒हो॒त्रप्रा॑यणा य॒ज्ञाः। किं
प्रा॑यणमग्निहोत्रमिति। व॒त्सो वा अ॑ग्निहोत्रस्य प्राय॑णम्।
अ॒ग्नि॒हो॒त्रं य॒ज्ञाना॑म्। तस्य॑ पृथि॒वी सदः॑। अ॒न्तरि॑क्ष॒माग्नी॑द्धम्।

द्यौरहंविधानम्। दिव्या आपः प्रोक्षणयः। ओषधयो
बर्हिः॥ ३४॥

वनस्पतय इध्मः। दिशः परिधयः। आदित्यो यूपः। यजमानः
पशुः। समुद्रोऽवभृथः। संवत्सरः स्वंगाकारः। तस्मादाहिताग्नेः
सर्वमेव बर्हिष्यं दत्तं भवति। यत्सायं जुहोति। रात्रिमेव तेन
दक्षिण्यां कुरुते। यत्प्रातः॥ ३५॥

अहरेव तेन दक्षिण्यं कुरुते। यत्ततो ददाति। सा दक्षिणा।
यावन्तो वै देवा अहुतमादन्। ते पराऽभवन्। त एतदग्निहोत्रं
सर्वस्यैव समवदायाजुहवुः। तस्मादाहुः। अग्निहोत्रं वै देवा
गृहाणां निष्कृतिमपश्यन्निति। यत्सायं जुहोति। रात्रिया एव
तद्धुताद्याय॥ ३६॥

यजमानस्यापराभावाय। यत्प्रातः। अहं एव तद्धुताद्याय।
यजमानस्यापराभावाय। यत्ततोऽश्नाति। हुतमेव तत्। द्वयोः
पर्यसा जुहुयात्पशुकामस्य। एतद्वा अग्निहोत्रं मिथुनम्। य
एवं वेद। प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥ ३७॥

इमामेव पूर्वया दुहे। अमूमुत्तरया। अधिश्रित्योत्तरमा
नयति। योनावेव तद्रेतः सिञ्चति प्रजनने। आज्येन
जुहुयात्तेजस्कामस्य। तेजो वा आज्यम्। तेजस्यैव भवति।
पर्यसा पशुकामस्य। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैवास्मै
पशूनव रुन्धे॥ ३८॥

प॒शु॒मा॒ने॒व भ॑वति। द॒ध्ने॒न्द्रि॒यका॑मस्य। इ॒न्द्रि॒यं वै दधि॑।
इ॒न्द्रि॒या॒व्ये॒व भ॑वति। य॒वा॒ग्वा॑ ग्राम॑कामस्योष॒धा वै म॑नुष्याः।
भा॒ग॒धे॒ये॒नै॒वास्मै॑ स॒जा॒तान॑व रुन्धे। ग्रा॒म्ये॒व भ॑वति। अ॒यं॒ज्ञो
वा ए॒षः। योऽ॒सामा॑॥३९॥

च॒तु॒रु॒न्नय॑ति। च॒तु॒रक्ष॑रः रथ॒न्त॒रम्। र॒थ॒न्त॒रस्यै॑ष वर्णः।
उ॒प॒री॒व ह॑रति। अ॒न्त॒रि॒क्षं वा॑मदे॒व्यम्। वा॑मदे॒व्यस्यै॑ष वर्णः।
द्वि॒र्जु॒होति॑। द्य॑क्षरं बृ॒हत्। बृ॒हत् ए॒ष वर्णः। अ॒ग्नि॒हो॒त्रमे॒व
तथ्सा॑म॒न्वत्क॑रोति॥४०॥

यो वा अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्यो॑प॒सदो॑ वेद॑। उ॒पै॒नमु॑प॒सदो॑ नमन्ति।
वि॒न्दत॑ उप॒स॒त्ता॒रम्। उ॒न्नी॒योप॑ सादयति। पृ॒थि॒वीमे॒व
प्री॑णाति। हो॒ष्यन्नु॑प॒साद॑यति। अ॒न्त॒रि॒क्षमे॒व प्री॑णाति।
हु॒त्वोप॑ सादयति। दि॒वंमे॒व प्री॑णाति। ए॒ता वा
अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्यो॑प॒सदः॑॥४१॥

य ए॒वं वेद॑। उ॒पै॒नमु॑प॒सदो॑ नमन्ति। वि॒न्दत॑ उप॒स॒त्ता॒रम्।
यो वा अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्या॑श्रा॒वितं॑ प्र॒त्याश्रा॑वित॒ः हो॒ता॑रं
ब्र॒ह्माणं॑ वष॒ट्कारं॑ वेद॑। तस्य॒ त्वे॒व हु॒तम्। प्रा॒णो वा
अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्या॑श्रा॒वितम्। अ॒पा॒नः प्र॒त्याश्रा॑वितम्। म॒नो हो॒ता॑।
चक्षु॑र्ब्र॒ह्मा। नि॒मेषो॑ वष॒ट्कारः॑॥४२॥

य ए॒वं वेद॑। तस्य॒ त्वे॒व हु॒तम्। सा॒यं या॒वान॑श्च॒ वै दे॒वाः
प्रा॒त॒र्या॒वा॑णश्चा॒ग्नि॒हो॒त्रिणो॑ गृ॒हमा॑गच्छन्ति। तान् यन्न त॒र्पये॑त्।

प्रजयाँऽस्य पशुभिर्वि तिष्ठेरन्। यत्तर्पयेत्। तृप्ता एनं प्रजयाँ
पशुभिस्तर्पयेयुः। सजूर्देवैः सायं यावभिरिति सायं
सम्मृशति। सजूर्देवैः प्रातर्यावभिरिति प्रातः। ये चैव देवाः
सायं यावानो ये च प्रातर्यावाणः॥४३॥

तानेवोभयांस्तर्पयति। त एनं तृप्ताः प्रजयाँ पशुभिस्तर्प-
यन्ति। अरुणो ह स्माहौपवेशिः। अग्निहोत्र एवाहं सायं
प्रातर्वज्रं भ्रातृव्येभ्यः प्र हरामि। तस्मान्मत्पापीयांसो
भ्रातृव्या इति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। समिध्सप्तमी।
सप्तपदा शक्करी। शाक्करो वज्रः। अग्निहोत्र एव तथ्सायं
प्रातर्वज्रं यजमानो भ्रातृव्याय प्र हरति। भवत्यात्मना।
पराँऽस्य भ्रातृव्यो भवति॥४४॥

बृहिः प्रातरहुताद्यां जायते रुन्धेऽसामा करोत्येता वा अग्निहोत्रस्योपसदो वषट्कारश्च प्रातर्यावाणो वज्रस्त्रीणि च॥[५]

प्रजापतिरकामयताऽऽत्मन्वन्मे जायेतेति। सोऽजुहोत्।
तस्याँऽऽत्मन्वदजायत। अग्निर्वायुरादित्यः। तैऽब्रुवन्। प्रजा-
पतिरहौषीदात्मन्वन्मे जायेतेति। तस्य वयमंजनिष्महि।
जायतान्न आत्मन्वदिति तैऽजुहवुः। प्राणानांमग्निः। तनुवै
वायुः॥४५॥

चक्षुष आदित्यः। तेषां हुतादजायत गौरेव। तस्यै
पर्यसि व्यायच्छन्त। मम हुतादजनि ममेति। ते प्रजा-
पतिं प्रश्जमायन्। स आदित्योऽग्निमब्रवीत्। यतरो
नौ जयात्। तन्नौ सहासदिति। कस्यै कोऽहौषीदिति
प्रजापतिरब्रवीत्कस्यै क इति। प्राणानांमहमित्यग्निः॥४६॥

तनुवां अहमिति वायुः। चक्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव प्राणानामहौषीत्। तस्य हुतादंजनीति। अग्नेरहुतादंजनीति। तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम्। गौर्वा अग्निहोत्रम्। य एव वेद गौरग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निः समर्धयति। अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति॥४७॥

य एवं वेद। तौ वायुरब्रवीत्। अनु मा भजतमिति। यदेव गार्हपत्येऽधिश्चित्याहवनीयमभ्युद्धवान्। तेन त्वां प्रीणानित्यब्रूताम्। तस्माद्यद्गार्हपत्येऽधिश्चित्याहवनीयमभ्युद्धवति। वायुमेव तेन प्रीणाति। प्रजापतिर्देवताः सृजमानः। अग्निमेव देवतानां प्रथममसृजत। सौऽन्यदालम्भ्यमवित्वा॥४८॥

प्रजापतिमभि पर्यावर्तत। स मृत्योरबिभेत्। सौऽमुमादित्यमात्मनो निरमिमीत। तं हुत्वा पराङ्पर्यावर्तत। ततो वै स मृत्युमपाजयत्। अपं मृत्युं जयति। य एवं वेद। तस्माद्यस्यैवं विदुषः। उतैकाहमुत द्वहं न जुह्वति। हुतमेवास्य भवति। असौ ह्यादित्योऽग्निहोत्रम्॥४९॥

तनुर्वै वायुरग्निमवित्वा भवत्येकं च॥

[६]

रौद्रं गविं। वायव्यमुपसृष्टम्। आश्विनं दुह्यमानम्। सौम्यं दुग्धम्। वारुणमधि श्रितम्। वैश्वदेवा भिन्दवः। पौष्णमुदन्तम्। सारस्वतं विष्यन्दमानम्। मैत्रं शरः। धातुरुद्धासितम्। बृहस्पतेरुन्नीतम्। सवितुः प्र क्रान्तम्।

द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्यं॑ ह्रिय॑माणम्। ऐ॒न्द्रा॒ग्नमु॑प॑सन्नम्। अ॒ग्नेः पूर्वा॑-
ऽऽह॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रुत्त॑रा। ऐ॒न्द्रं हु॑तम्॥५०॥

उद्वा॑सितं सप्त च॥ _____[७]

दक्षि॑णत॒ उप॑ सृजति। पि॒तृल॑ोकमे॒व तेन॑ जयति। प्राची॑मा
वर्त॑यति। दे॒वल॑ोकमे॒व तेन॑ जयति। उदी॑चीमा॒वृत्य॑
दो॒ग्धि। म॒नुष्य॑ल॒ोकमे॒व तेन॑ जयति। पूर्वा॑ दु॒ह्याज्ये॑ष्ठस्य
ज्यै॑ष्ठिने॒यस्य॑। यो वा॒ ग॒तश्रीः॑ स्यात्। अप॑रौ दु॒ह्यात्क॑निष्ठस्य
का॒नि॒ष्ठिने॒यस्य॑। यो वा॒ बुभू॑षेत्॥५१॥

न सं मृ॑शति। पा॒पव॑स्य॒सस्य॑ व्यावृ॑त्त्यै। वा॒य॒व्यं वा॑
ए॒तदु॑प॑सृष्टम्। आ॒श्विनं॑ दु॒ह्यमा॑नम्। मै॒त्रं दु॒ग्धम्। अ॒र्य॒म्ण
उ॒द्वा॒स्यमा॑नम्। त्वा॒ष्ट्रमु॑न्नीय॒मानम्। बृह॑स्पते॒रुन्नी॑तम्। स॒वि॒तुः
प्र॒क्रान्त॑म्। द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्यं॑ ह्रिय॑माणम्॥५२॥

ऐ॒न्द्रा॒ग्नमु॑प॑ सादितम्। सर्वा॑भ्यो॒ वा ए॒ष दे॒वता॑भ्यो जुहोति।
यो॑ऽग्नि॒होत्रं॑ जुहोति। यथा॒ खलु॑ वै धे॒नुं ती॒र्थे त॑र्पयति।
ए॒वम॑ग्नि॒होत्री॑ यज॑मानं तर्पयति। तृ॒प्यति॑ प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। प्र
सु॑व॒र्गं लो॒कं जा॑नाति। पश्य॑ति पु॒त्रम्। पश्य॑ति पौ॒त्रम्। प्र
प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जायते। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ऽग्नि॒होत्रं॑ जुह्वति।
य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑॥५३॥

बुभू॑षेद्वि॒यमा॑णञ्जायते द्वे च॥ _____[८]

त्रयो॑ वै प्रै॒यमे॒धा आ॑सन्। तेषां॒ त्रिरे॒कोऽग्नि॑होत्रम॑जुहोत्।
द्विरे॒कः। स॒कृदे॒कः। तेषां॒ यस्मि॑रजुहोत्। स ऋ॒चाऽजु॑होत्।

यो द्विः। स यजुषा। यः सकृत्। स तूष्णीम्॥५४॥

यश्च यजुषाऽजुहोद्यश्च तूष्णीम्। तावुभावार्धुताम्।
तस्माद्यजुषाऽऽहुतिः पूर्वा होतव्या। तूष्णीमुत्तरा। उभे
एवर्धी अव रुन्धे। अग्निज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सायं
जुहोति। रेत एव तदधाति। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः
स्वाहेति प्रातः। रेत एव हितं प्र जनयति। रेतो वा एतस्य
हितं न प्र जायते॥५५॥

यस्याग्निहोत्रमहुतं सूर्योऽभ्युदेति। यद्यन्ते स्यात्। उन्नीय
प्राङ्मुद्रावेत्। स उपसाद्यातमितोरासीत्। स यदा ताम्येत्।
अथ भूः स्वाहेति जुहुयात्। प्रजापतिर्वै भूतः। तमेवोपासरत्।
स एवैनं तत् उन्नयति। नार्तिमाच्छति यजमानः॥५६॥

तूष्णीं जायते यजमानः॥ [९]

यदग्निमुद्धरति। वसवस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे
जुहति। वसुष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। निहितो
धूपायच्छेते। रुद्रास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति।
रुद्रेष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। प्रथममिध्ममर्चिरा लभते।
आदित्यास्तर्ह्यग्निः॥५७॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। सर्व एव सर्वश इध्म आदीप्तो भवति। विश्वे
देवास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। विश्वेष्वेवास्य

देवेष्वग्निहोत्रं हुतं भवति। नितरामुर्चिरुपावैति लोहिनीकैव भवति। इन्द्रस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। इन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥५८॥

अङ्गारा भवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योऽर्चिरुदेति। प्रजापतिस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। प्रजापतावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। शरोऽङ्गारा अध्यहन्ते। ब्रह्म तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। ब्रह्मन्नेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। वसुषु रुद्रेष्वदित्येषु विश्वेषु देवेषु। इन्द्रे प्रजापतौ ब्रह्मन्। अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहति। य उ चैनदेवं वेद॥५९॥

आदित्यास्तर्ह्यग्निन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति देवेषु चत्वारि च (यदग्निर्हितः प्रथमं सर्व एव नितरामङ्गाराः शरोऽङ्गारा ब्रह्म वसुष्वष्टौ॥)॥

[१०]

ऋतं त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं परिषिञ्चति। सत्यं त्वर्तेन परिषिञ्चामीति प्रातः। अग्निर्वा ऋतम्। असावादित्यः सत्यम्। अग्निमेव तदादित्येन सायं परिषिञ्चति। अग्निनाऽऽदित्यं प्रातः सः। यावदहोरात्रे भवतः। तावदस्य लोकस्य। नार्तिर्न रिष्टिः। नान्तो न पर्यन्तोऽस्ति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहति। य उचैनदेवं वेद॥६०॥

अस्ति द्वे च॥

[११]

अङ्गिरसः प्रजापतिरग्निं रुद्र उत्तरावर्ती ब्रह्मवादिनोऽग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः प्रजापतिरकामयताऽऽत्मन्ब्रह्मद्रङ्गविं दक्षिणतस्त्रयो वै यदग्निमृतं त्वा सत्येनैकादश॥११॥

अङ्गिरस् प्रैव तेन पशूनेव यन्निमार्ष्टि यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो दक्षिणतः षष्टिः॥६०॥
 अङ्गिरसो य उचैनदेवं वेदं॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति। स एतं दशहोतारम-
पश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बेऽजुहोत्। ततो वै स प्रजा
असृजत। ता अस्मात्सृष्टा अपाक्रामन्। ता ग्रहेणागृह्णात्।
तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। यः कामयेत् प्रजायेयेति। स दशहोतारं
मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बे जुहुयात्। प्रजापतिर्वै दशहोता॥१॥

प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। मनसा जुहोति। मन इव हि
प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। पूर्णया जुहोति। पूर्ण इव हि प्रजा-
पतिः। प्रजापतेराप्त्यै। न्यूनया जुहोति। न्यूनाद्धि प्रजापतिः
प्रजा असृजत। प्रजानां सृष्ट्यै॥२॥

दर्भस्तम्बे जुहोति। एतस्माद्वै योनेः प्रजापतिः प्रजा
असृजत। यस्मादेव योनेः प्रजापतिः प्रजा असृजत।
तस्मादेव योनेः प्रजायते। ब्राह्मणो दक्षिणत उपोस्ते।
ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येव प्रजायते। ग्रहो
भवति। प्रजानां सृष्टानां धृत्यै। यं ब्राह्मणं विद्यां विद्वांसं
यशो नर्च्छेत्॥३॥

सोऽरण्यं पुरेत्य। दर्भस्तम्बमुद्धृत्य। ब्राह्मणं दक्षिणतो
निषाद्य। चतुर्होतृन्व्याचक्षीत। एतद्वै देवानां परमं गुह्यं
ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। तदेव प्रकाशं गमयति। तदेनं

प्रकाशं गतम्। प्रकाशं प्रजानां गमयति। दर्भस्तम्बमुद्रथ्य
व्याचष्टे॥ ४॥

अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्निवत्येव व्याचष्टे। ब्राह्मणो
दक्षिणत उपोस्ते। ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येवैनं
यशं ऋच्छति। ईश्वरन्तं यशोर्तो रित्याहुः। यस्यान्ते व्याचष्ट
इति। वरस्तस्मै देयः। यदेवैनं तत्रोपनमति। तदेवाव
रुन्धे॥ ५॥

अग्निमादधानो दशहोत्राऽरणिमव दध्यात्। प्रजातमेवैनमा
धत्ते। तेनैवोद्भूत्याग्निहोत्रं जुहुयात्। प्रजातमेवैनं जुहोति।
हविर्निर्वपस्यं दशहोतारं व्याचक्षीत। प्रजातमेवैनं निर्वपति।
सामिधेनीरनुवक्ष्यं दशहोतारं व्याचक्षीत। सामिधेनीरेव
सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। अथो यज्ञो वै दशहोता। यज्ञमेव
तनुते॥ ६॥

अभिचरं दशहोतारं जुहुयात्। नव वै पुरुषे प्राणाः।
नाभिर्दशमी। सप्राणमेवैनमभि चरति। एतावद्वै पुरुषस्य
स्वम्। यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तदभि चरति। स्वकृत
इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतम्।
निर्ऋतिगृहीत एवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति। यद्वाचः
क्रूरम्। तेन वषट्करोति। वाच एवैनं क्रूरेण प्र वृश्चति।
ताजगार्तिमार्च्छति॥ ७॥

प्रजापतिरकामयत दृशपूर्णमासौ सृजेयेति। स एतं
चतुर्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्।
ततो वै स दृशपूर्णमासावसृजत। तावस्मात्सृष्टावपा-
क्रामताम्। तौ ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्।
दृशपूर्णमासावालभमानः। चतुर्होतारं मनसाऽनुद्रुत्या-
हवनीये जुहुयात्। दृशपूर्णमासावेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते॥८॥

ग्रहो भवति। दृशपूर्णमासयोः सृष्टयोर्धृत्यै। सौऽकामयत
चातुर्मास्यानि सृजेयेति। स एतं पञ्चहोतारमपश्यत्। तं
मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स चातुर्मास्यान्य-
सृजत। तान्यस्मात्सृष्टान्यपाक्रामन्। तानि ग्रहेणागृह्णात्।
तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। चातुर्मास्यान्यालभमानः॥९॥

पञ्चहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीये जुहुयात्। चातुर्मास्या-
न्येव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। ग्रहो भवति। चातुर्मास्यानां
सृष्टानां धृत्यै। सौऽकामयत पशुबन्धं सृजेयेति। स एतं
षड्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्।
ततो वै स पशुबन्धमसृजत। सौस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं
ग्रहेणागृह्णात्॥१०॥

तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। पशुबन्धेन यक्ष्यमाणः। षड्होतारं मनसा-
ऽनुद्रुत्याऽऽहवनीये जुहुयात्। पशुबन्धमेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्र-
तनुते। ग्रहो भवति। पशुबन्धस्य सृष्टस्य धृत्यै। सौऽकामयत

सौम्यमध्वरः सृजेयेति। स एतः सप्तहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स सौम्यमध्वरमसृजत॥११॥

सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। दीक्षिष्यमाणः। सप्तहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीये जुहुयात्। सौम्यमेवाध्वरः सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। ग्रहो भवति। सौम्यस्याध्वरस्य सृष्टस्य धृत्यै। देवेभ्यो वै यज्ञो न प्राभवत्। तमेतावच्छः समभरन्॥१२॥

यत्सम्भाराः। ततो वै तेभ्यो यज्ञः प्राभवत्। यत्सम्भारा भवन्ति। यज्ञस्य प्रभूत्यै। आतिथ्यमासाद्य व्याचष्टे। यज्ञमुखं वा आतिथ्यम्। मुखत एव यज्ञः सम्भृत्य प्रतनुते। अयज्ञो वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्। पत्नीर्व्याचष्टे। यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय। उपसत्सु व्याचष्टे। एतद्वै पत्नीनामायतनम्। स्व एवैनां आयतनेऽवकल्पयति॥१३॥

तनुतु आलभमानोऽगृह्णादसृजताभरायेरन्यद्दृष्टं॥

[२]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। स त्रिवृतः स्तोममसृजत। तं पञ्चदशः स्तोमो मध्यत उदतृणत्। तौ पूर्वपक्षश्चापरपक्षश्चाभवताम्। पूर्वपक्षं देवा अन्वसृज्यन्त। अपरपक्षमन्वसुराः। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। यं कामयेत् वसीयान्त्स्यादिति॥१४॥

तं पूर्वपक्षे याजयेत्। वसीयानेव भवति। यं कामयेत्

पापी॑यान्॒स्यादि॑तिं। तम॑पर॒पक्षे॑ या॒जये॑त्। पापी॑याने॒व भ॑वति। तस्मा॑त्पूर्व॒पक्षो॑ऽपर॒पक्षात्क॑रुण्य॒तरः। प्र॒जाप॑तिर्वै द॒शहो॑ता। चतु॑र्होता प॒ञ्चहो॑ता। षड्दो॑ता स॒प्तहो॑ता। ऋ॒तवः॑ संव॒त्सरः॑॥१५॥

प्र॒जाः प॒शव॑ इ॒मे लो॒काः। य ए॒वं प्र॒जाप॑तिं ब॒होर्भू॑याँसं वे॒द। ब॒होरे॒व भू॑याँभवति। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वासुरा॑न॒सृज॑त। स इन्द्र॑मपि नासृ॒जत। तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्। इन्द्रं॑ नो ज॒नये॑ति। सो॑ऽब्रवीत्। यथा॑ऽहं यु॒ष्माँस्त॑प॒साऽसृ॑क्षि। ए॒वमिन्द्रं॑ ज॒नय॑ध्वमि॒ति॥१६॥

ते तपो॑ऽतप्यन्त। त आ॒त्मन्निन्द्र॑मपश्यन्। तम॑ब्रुवन्। जाय॑स्वेति। सो॑ऽब्रवीत्। किं भा॒गधे॑यम॒भि ज॑निष्य॒ इति॑। ऋ॒तून्सं॑व॒त्सर॑म्। प्र॒जाः प॒शून्। इ॒माँल्लो॒कानि॑त्य॒ब्रुवन्। तं वै मा॑ऽऽहु॒त्या प्र॑ ज॒नय॑तेत्य॒ब्रवीत्॥१७॥

तं चतु॑र्होत्रा प्राज॑नयन्। यः का॒मये॑त वी॒रो म॒ आजा॑येतेति। स चतु॑र्होतारं जुहु॒यात्। प्र॒जाप॑तिर्वै चतु॑र्होता। प्र॒जाप॑तिरे॒व भू॒त्वा प्र॒जाय॑ते। ज॒जन॑दिन्द्रमिन्द्रि॒याय॑ स्वा॒हेति॑ ग्रहे॑ण जुहोति। आ॑ऽस्य वी॒रो जा॑यते। वी॒रँ हि दे॒वा ए॒तया॑ऽऽहु॒त्या प्राज॑नयन्। आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सुव॑र्गे लोके॑ऽस्प॒र्धन्त। व॒यं पूर्वे॑ सुव॑र्गे लो॒कमि॑याम व॒यं पूर्वे॑ इति॑॥१८॥

त आ॒दि॒त्या ए॒तं प॒ञ्चहो॑तारमपश्यन्। तं पु॒रा प्रा॑तरनु-

वा॒कादा॒ग्नी॒ध्रेऽजु॒हवुः। ततो॒ वै ते पूर्वे॑ सु॒वर्गं लो॒कमा॑यन्। यः
सु॒वर्गका॑मः स्यात्। स पञ्च॑होतारं पुरा प्रा॑तरनुवा॒कादा॒ग्नी॒ध्रे
जुहु॑यात्। सं॒व॒त्स॒रो वै पञ्च॑होता। सं॒व॒त्स॒रः सु॒वर्गो लो॒कः।
सं॒व॒त्स॒र ए॒वर्तु॑षु प्र॒ति॒ष्ठाय॑। सु॒वर्गं लो॒कमे॑ति। तेऽब्रु॒वन्नङ्गि॑रस
आदि॒त्यान्॥१९॥

क्व॑ स्थ। क्व॑ वः स॒द्भ्यो ह॒व्यं व॑क्ष्याम॒ इति॑। छन्दः॑ स्वि॒त्य॑ब्रुवन्।
गा॒य॒त्रि॒यां त्रि॒ष्टुभि॑ जग॑त्या॒मिति॑। तस्मा॑च्छन्दः॑ सु स॒द्भ्य
आदि॒त्येभ्यः॑। आ॒ङ्गीर॒सीः प्र॒जा ह॒व्यं व॑हन्ति। वह॑न्त्यस्मै
प्र॒जा ब॒लिम्। ऐ॒न॒मप्र॑ति॒ख्यातं॑ गच्छति। य ए॒वं वेद॑। द्वा॒दश॑
मा॒साः पञ्च॑त॒वः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। असा॑वादि॒त्य ए॒कवि॑ंशः।
ए॒तस्मि॒न्वा ए॒ष श्रि॑तः। ए॒तस्मि॒न्प्रति॑ष्ठितः। य ए॒वमे॒तं श्रि॑तं
प्रति॑ष्ठितं वेद॑। प्र॒त्ये॒व ति॑ष्ठति॥२०॥

स्यादिति संवत्सरो जनयध्वमितीत्यब्रवीत्पूर्वं इत्यादित्यानुतवः षट्॥ [३]

प्र॒जाप॑तिरकामयत् प्रजा॑येयेति। स ए॒तं दश॑होतारमपश्यत्।
तेन॑ दशधाऽऽत्मानं वि॒धाय॑। दश॑होत्राऽतप्यत। तस्य॑ चि॒त्तिः
स्रु॒गासी॑त्। चि॒त्तमा॑ज्यम्। तस्यै॒ताव॑त्ये॒व वा॒गासी॑त्। ए॒तावा॑न्
यज्ञ॑क्र॒तुः। स चतु॑र्होतारमसृजत। सोऽन॑न्दत्॥२१॥

असृ॑क्षि वा इ॒ममि॑ति। तस्य॑ सोमो॑ ह॒विरा॑सीत्। स
चतु॑र्होत्राऽतप्यत। सोऽता॑म्यत्। स भू॑रिति॒ व्याह॑रत्।
स भू॑मिमसृजत। अ॒ग्नि॒होत्रं॑ दर्शपूर्णमा॒सौ यजू॑ंषि। स
द्वि॒तीय॑मतप्यत। सोऽता॑म्यत्। स भुव॑ इति॒ व्याह॑रत्॥२२॥

सोऽन्तरिक्षमसृजत। चातुर्मास्यानि सामानि। स
तृतीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स सुवरिति व्याहरत्।
स दिवमसृजत। अग्निष्टोममुक्थ्यमतिरात्रमृचः। एता वै
व्याहृतय इमे लोकाः। इमान्खलु वै लोकाननु प्रजाः
पशवश्छन्दांसि प्राजायन्त। य एवमेताः प्रजापतेः प्रथमा
व्याहृतीः प्रजाता वेद॥ २३॥

प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते। स पञ्चहोतारमसृजत।
स हविर्नाविन्दत। तस्मै सोमस्तनुवं प्रायच्छत्। एतत्तै
हविरिति। स पञ्चहोत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स
प्रत्यङ्मुखाबाधत। सोऽसुरानसृजत। तदस्याप्रियमासीत्॥ २४॥

तद्दुर्वर्णः हिरण्यमभवत्। तद्दुर्वर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। स
द्वितीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स प्राङ्मुखाबाधत। स देवान-
सृजत। तदस्य प्रियमासीत्। तत्सुवर्णः हिरण्यमभवत्।
तत्सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। य एव सुवर्णस्य हिरण्यस्य
जन्म वेद॥ २५॥

सुवर्ण आत्मना भवति। दुर्वर्णोऽस्य भ्रातृव्यः। तस्मात्सुवर्णः
हिरण्यं भार्यम्। सुवर्ण एव भवति। ऐनं प्रियं गच्छति
नाप्रियम्। स सप्तहोतारमसृजत। स सप्तहोत्रैव सुवर्णं
लोकमैत्। त्रिणवेन स्तोमैर्नैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदत।
त्रयस्त्रिंशेन प्रत्यतिष्ठत्। एकविंशेन रुचमधत्त॥ २६॥

सप्तदशेन प्राजायत। य एवं विद्वान्त्सोमेन यजते।
 सप्तहोत्रैव सुवर्गं लोकमेति। त्रिणवेन स्तोमेनैभ्यो लोकेभ्यो
 भ्रातृव्यान्प्रणुदते। त्रयस्त्रिंशेन प्रति तिष्ठति। एकविंशेन
 रुचं धत्ते। सप्तदशेन प्र जायते। तस्मात्सप्तदशः स्तोमो न
 निरूह्यः। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजापतिमेव मध्यतो धत्ते
 प्रजात्यै॥ २७ ॥

अनन्दब्रुव इति व्याहरद्वेदासीद्वेदाधत् प्रजात्यै॥ [४]

देवा वै वरुणमयाजयन्। स यस्यैयस्यै देवतायै
 दक्षिणामनयत्। तामं व्रीणात्। तैऽब्रुवन्। व्यावृत्य प्रतिगृह्णाम।
 तथा नो दक्षिणा न व्लेप्यतीति। ते व्यावृत्य प्रत्यंगृह्णन्। ततो
 वै तान्दक्षिणा नाव्रीणात्। य एवं विद्वान्व्यावृत्य दक्षिणां
 प्रतिगृह्णाति। नैनं दक्षिणा व्रीणाति॥ २८ ॥

राजा त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणेऽग्नये हिरण्यमित्याह।
 आग्नेयं वै हिरण्यम्। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति। सोमाय
 वास इत्याह। सौम्यं वै वासः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति।
 रुद्राय गामित्याह। रौद्री वै गौः। स्वयैवैनं देवतया प्रति-
 गृह्णाति। वरुणायाश्चमित्याह॥ २९ ॥

वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति। प्रजापतये
 पुरुषमित्याह। प्राजापत्यो वै पुरुषः। स्वयैवैनं देवतया प्रति
 गृह्णाति। मनवे तल्पमित्याह। मानवो वै तल्पः। स्वयैवैनं
 देवतया प्रति गृह्णाति। उत्तानायाङ्गीरसायान् इत्याह। इयं
 वा उत्तान आङ्गीरसः॥ ३० ॥

अ॒न॒यै॒वैन॒त्प्रति॑ गृह्णाति। वै॒श्वान॒र्यर्चा॑ रथं॒ प्रति॑ गृह्णाति।
वै॒श्वान॒रो वै दे॒वत॑या॒ रथः॑। स्व॒यै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ प्रति॑ गृह्णाति।
तेना॑मृ॒तत्व॑म॒श्यामि॒त्याह॑। अ॒मृत॑मे॒वाऽऽत्म॑न्धत्ते। व॒यो दा॒त्र
इ॒त्याह॑। व॒यं ए॒वैनं॑ कृ॒त्वा। सु॒वर्गं॑ लो॒कं ग॑मयति। म॒यो
म॒ह्यम॑स्तु॒ प्रति॑ग्रही॒त्र इ॒त्याह॑॥ ३१॥

यद्वै शि॒वम्। तन्म॑यः। आ॒त्मन॑ ए॒वैषा॑ प॒री॒तिः। क इ॒दं कस्मा॑
अ॒दादि॒त्याह॑। प्र॒जाप॑तिर्वै॒ कः। स प्र॒जाप॑तये द॒दाति॑। का॒मः
का॒मा॒ये॒त्याह॑। का॒मेन॑ हि द॒दाति॑। का॒मेन॑ प्रतिगृह्णाति॑। का॒मो
दा॒ता का॒मः प्रति॑ग्रही॒ते॒त्याह॑॥ ३२॥

का॒मो हि दा॒ता। का॒मः प्रति॑ग्रही॒ता। का॒मः॑ स॒मुद्र॑मावि॒शे॒-
त्या॑ह। स॒मुद्र इ॒व हि का॒मः। ने॒व हि का॒मस्या॑न्तोऽस्ति॑।
न स॑मु॒द्रस्य॑। का॒मेन॑ त्वा॒ प्रति॑गृह्णामी॒त्याह॑। येन॑ का॒मेन॑
प्रति॑गृह्णाति॑। स ए॒वैनं॑म॒मुष्मि॑ल्लो॒के का॒म आ॑गच्छति।
का॒मेत॑त्त ए॒षा ते॑ का॒म दक्षि॑णे॒त्याह॑। का॒म ए॒व तद्य॑ज॒मानो॑-
ऽमुष्मि॑ल्लो॒के दक्षि॑णामिच्छति। न प्र॑तिग्रही॒तरि॑। य ए॒व
वि॒द्वान्दक्षि॑णां प्रतिगृह्णाति॑। अ॒नृ॒णामे॒वैनां॑ प्रति॑ गृह्णाति॥ ३३॥

ह्येनात्यश्वमित्याहाङ्गीरसः प्रतिग्रहीत्र इत्याह प्रतिग्रहीतेत्याह दक्षिणेत्याह चत्वारि च॥ [५]

अ॒न्तो वा ए॒ष य॒ज्ञस्य॑। यद्व॑श॒मम॑हः। द॒शमे॑ऽह॒न्त्सर्प॑रा॒ज्ञियां॑
ऋ॒ग्भिः स्तु॑वन्ति। य॒ज्ञस्यै॒वान्तं॑ ग॒त्वा। अ॒न्नाद्य॑म॒व रु॑न्धते।
ति॒सृभिः॑ स्तुवन्ति। त्र॒यं इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒व लो॒केभ्यो॑-
ऽन्नाद्य॑म॒व रु॑न्धते। पृ॒श्नि॒वती॑र्भवन्ति। अ॒न्नं वै पृ॒श्नि॑॥ ३४॥

अन्नमेवाव रुन्धते। मनसा प्रस्तौति। मनसोद्गायति। मनसा
प्रति हरति। मन इव हि प्रजापतिः। प्रजापतेरात्यै। देवा वै
सर्पाः। तेषामियं राज्ञी। यथ्सर्पराज्ञिया ऋग्भिः स्तुवन्ति।
अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥३५॥

चतुर्होतृन् होता व्याचष्टे। स्तुतमनुशंसति शान्त्यै। अन्तो
वा एष यज्ञस्य। यद्वशममहः। एतत्खलु वै देवानां परमं
गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। दशमेऽहंश्चतुर्होतृव्याचष्टे।
यज्ञस्यैवान्तं गत्वा। परमं देवानां गुह्यं ब्रह्माव रुन्धे। तदेव
प्रकाशं गमयति॥३६॥

तदेनं प्रकाशं गतम्। प्रकाशं प्रजानां गमयति। वाचं यच्छति।
यज्ञस्य धृत्यै। यजमानदेवत्यं वा अहः। भ्रातृव्यदेवत्या
रात्रिः। अहा रात्रिं ध्यायेत्। भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकं वृङ्क्ते।
यद्विवा वाचं विसृजेत्। अहर्भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। यन्नक्तं
विसृजेत्। रात्रिं भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। अधिवृक्षसूर्ये
वाचं विसृजति। एतावन्तमेवास्मै लोकमुच्छिषति।
यावदादित्योऽस्तमेति॥३७॥

पृष्ठं तिष्ठन्ति गमयति शिषेत्पञ्च च॥

[६]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टाः समश्लिष्यन्। ता
रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपं वै प्रजापतिरिति। ता
नाम्नाऽनु प्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति।
तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेदध्वयेते॥३८॥

मि॒त्रमे॒व भ॑वतः। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वासुरा॑न॒सृज॑त। स इन्द्र॑मपि॒
ना॑सृज॑त। तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्। इन्द्रं॑ नो ज॒नये॑ति।
स आ॒त्मन्निन्द्र॑मपश्यत्। तम॑सृज॑त। तं त्रि॒ष्टुग्वी॑र्यं
भू॒त्वाऽनु॑ प्रावि॑शत्। तस्य॑ वज्रः॑ पञ्चद॒शो ह॑स्त॒ आप॑द्यत।
तेनो॑दय्यासुरा॒नभ्य॑भवत्॥ ३९॥

य ए॒वं वेद॑। अ॒भि भ्रात॑व्यान्भवति। ते दे॒वा अ॑सुरैर्विजित्य॑।
सु॒वर्गं॑ लो॒कमा॑यन्। तेऽमु॑ष्मिँल्लो॒के व्य॑क्षुध्यन्। तेऽब्रु॑वन्।
अ॒मृतः॑ प्र॒दानं॑ वा उ॒पजि॑जीवि॒मेति॑। ते स॒प्तहो॑तारं
य॒ज्ञं वि॒धाय॑यास्यम्। आ॒ङ्गीर॒सं प्रा॑हिण्वन्। ए॒तेना॒मुत्र॑
क॒ल्पये॑ति॥ ४०॥

तस्य॑ वा इ॒यं क्लृप्तिः॑। यद्वि॒दं किं॑ च। य ए॒वं वेद॑।
क॒ल्पते॑ऽस्मै। स वा अ॒यं म॑नुष्येषु य॒ज्ञः स॒प्तहो॑ता। अ॒मुत्र॑
स॒द्भ्यो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑हति। य ए॒वं वेद॑। उ॒पैनं॑ य॒ज्ञो न॑मति।
सोऽम॑न्यत। अ॒भि वा इ॒मेऽस्मा॑ल्लो॒काद्मुं॑ लो॒कं क॑मिष्यन्त॒
इति॑। स वाच॑स्पते॒ हृदि॑ति॒ व्याह॑रत्। तस्मा॑त्पु॒त्रो हृद॑यम्।
तस्मा॑द्स्मा॒ल्लो॒काद्मुं॑ लो॒कं ना॑भि का॒मय॑न्ते। पु॒त्रो हि॑
हृद॑यम्॥ ४१॥

हृद्यंते अभवत्कल्पयेतीति चत्वारि च॥

[७]

दे॒वा वै च॑तुर्होतृभि॒र्यज्ञ॑म॒तन्व॑त। ते वि पा॒प्मना॑
भ्रात॑व्ये॒णाज॑यन्त। अ॒भि सु॒वर्गं॑ लो॒कम॑जयन्। य ए॒वं
वि॒द्वाश्च॑तुर्होतृभि॒र्यज्ञं॑ त॒नुते॑। वि पा॒प्मना॑ भ्रात॑व्ये॒ण ज॑यते।

अ॒भि सु॒व॒र्गं लो॒कं ज॑यति। षड्ढो॑त्रा प्राय॒णीय॒मा सा॑दयति।
अ॒मुष्मै॒ वै लो॒काय॒ षड्ढो॑ता। घ्नन्ति॒ खलु॒ वा ए॒तत्सोम॑म्।
यद॑भिषु॒ण्वन्ति॑॥ ४२॥

ऋ॒जुधै॒वैन॑म॒मुं लो॒कं ग॑मयति। चतु॑र्होत्राऽऽति॒थ्यम्। यशो॒ वै
चतु॑र्होता। यश॑ ए॒वाऽऽत्म॑न्ध॒त्ते। प॒ञ्च॑होत्रा प॒शुमु॑प॒साद॑यति।
सु॒व॒र्ग्यो वै प॒ञ्च॑होता। यज॑मानः प॒शुः। यज॑मानमे॒व सु॒व॒र्गं
लो॒कं ग॑मयति। ग्रहा॑न्गृही॒त्वा स॒प्तहो॑तारं जुहोति। इ॒न्द्रि॒यं वै
स॒प्तहो॑ता॥ ४३॥

इ॒न्द्रि॒यमे॒वाऽऽत्म॑न्ध॒त्ते। यो वै चतु॑र्होतृ॒ननु॑स॒वनं॒ तृ॒प्य॑ति।
तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति।
ब॒हिष्प॒व॒माने॒ दश॑होतारं॒ व्याच॑क्षीत। मा॒ध्यं दि॒ने
प॒व॒माने॒ चतु॑र्होतारम्। आ॒र्भवे॑ प॒व॒माने॒ प॒ञ्च॑होतारम्।
पि॒तृ॒य॒ज्ञे षड्ढो॑तारम्। य॒ज्ञाय॒ज्ञिय॑स्य स्तो॒त्रे स॒प्तहो॑तारम्।
अ॒नु॒स॒वन॑मे॒वैना॑ऽस्त॒र्पय॑ति॥ ४४॥

तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति।
दे॒वा वै चतु॑र्होतृभिः स॒त्रमा॑सत। ऋ॒द्धि॑परिमि॒तं
यश॑स्का॒माः। ते॑ऽब्रु॒वन्। यन्नः॑ प्रथ॒मं यश॑ ऋ॒च्छा॑त्।
सर्व॑षान्नस्त॒त्सहा॑स॒दिति॑। सोम॒श्चतु॑र्होत्रा। अ॒ग्निः प॒ञ्च॑होत्रा।
धा॒ता षड्ढो॑त्रा॥ ४५॥

इन्द्रः॑ स॒प्तहो॑त्रा। प्र॒जाप॑ति॒र्दश॑होत्रा। तेषा॒ं सोम॑ः

राजा॑नं॒ यश॑ आ॒र्च्छत्। तन्न्य॑कामयत्। तेनापा॑क्रामत्।
तेन॑ प्र॒लाय॑मचरत्। तं दे॒वाः प्रैषैः॑ प्रैष॑मैच्छन्। तत्प्रै॒षाणां॑
प्रैष॒त्वम्। नि॒विद्वि॒न्यवे॑दयन्। तन्नि॒विदा॑न्नि॒वित्त्व॑म्॥४६॥

आ॒प्रीभि॑राप्नुवन्। तदा॒प्रीणा॑माप्रित्वम्। तम॑घ्नन्। तस्य॑ यशो
व्य॑गृह्णता। ते ग्र॒हा अभ॑वन्। तद्ग्र॒हाणां॑ ग्र॒हत्व॑म्। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑
ग्र॒हा गृ॑ह्यन्ते। तस्य॑ त्वे॒व गृ॑हीताः। ते॑ऽब्रुवन्। यो वै नः॑ श्रेष्ठो-
ऽभू॑त्॥४७॥

तम॑वधिष्म। पुन॑रि॒मं सु॑वामहा इति॑। तं छन्दो॑भिरसुवन्त।
तच्छ॒न्दसां॑ छन्द॒स्त्वम्। साम्ना॑ समान॑यन्। तथ्साम्नैः॑
साम॒त्वम्। उ॒क्त्यैरु॑दस्थापयन्। तदु॒क्त्याना॑मु॒क्त्य॒त्वम्। य ए॒वं
वेद॑। प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॥४८॥

सर्व॑मायुरेति॑। सोमो॒ वै यशः॑। य ए॒वं वि॒द्वान्थसोम॑मागच्छ॑ति।
यश॑ ए॒वैन॑मृच्छति। तस्मा॑दाहुः। यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ न। तावु॑भौ
सोम॒माग॑च्छतः। सोमो॒ हि यशः॑। तं त्वाऽव॑ यश॑
ऋच्छ॑तीत्याहुः। यः सोमे॒ सोमं॑ प्राहेति॑। तस्मा॑त्सोमे॒ सोमः॑
प्रोच्यः॑। यश॑ ए॒वैन॑मृच्छति॥४९॥

अभिपुष्वन्ति स्महोता तर्पयति षड्विंश निवित्त्वमभूतिष्ठति प्राहेति द्वे च॥ [८]

इदं॑ वा अ॒ग्रे नै॒व किं॑ च॒ नाऽऽसी॑त्। न द्यौरा॑सीत्। न
पृ॒थि॒वी। नान्तरि॑क्षम्। तदस॑दे॒व सन्मनो॑ऽकुरु॒त् स्यामि॑ति।
तद॑तप्यत। तस्मा॑त्तेपा॒नाद्धू॑मोऽजायत। तद्भू॒योऽत॑प्यत।
तस्मा॑त्तेपा॒नाद॒ग्निर॑जायत। तद्भू॒योऽत॑प्यत॥५०॥

तस्मात्तेपा॒नाज्योति॑रजायत। तद्भूयो॑ऽतप्यत। तस्मात्तेपा॒ना-
द॒र्चिर॑जायत। तद्भूयो॑ऽतप्यत। तस्मात्तेपा॒नान्मरी॑चयो-
ऽजायन्त। तद्भूयो॑ऽतप्यत। तस्मात्तेपा॒नादु॑दारा अ॑जायन्त।
तद्भूयो॑ऽतप्यत। तद॒भ्रमि॑व॒ सम॑हन्यत। तद्वस्ति॑म॒भिन॑त्॥५१॥

स स॑मु॒द्रोऽभव॑त्। तस्मा॑त्समु॒द्रस्य॑ न पि॑बन्ति। प्र॒जन॑नमि॒व
हि म॑न्यन्ते। तस्मा॑त्प॒शोर्जा॑यमाना॒दापः॑ पु॒रस्ता॑द्यन्ति।
तद्व॑श॒होता॑ऽन्व॑सृज्यत। प्र॒जाप॑तिर्वै द॑श॒होता॑। य ए॒वं
तप॑सो वी॒र्यं वि॒द्वाऽस्त॑प्यते। भव॑त्ये॒वा तद्वा इ॒दमापः॑
सलि॒लमा॑सीत्। सोऽरो॑दीत्प्र॒जाप॑तिः॥५२॥

स कस्मा॑ अ॒ज्ञि। यद्य॒स्या अ॑प्र॒तिष्ठा॒या इति॑।
यद॒प्स्व॑वाप॑द्यत। सा पृ॒थिव्य॑भवत्। यद्व॒मृष्ट॑। तद॒न्तरि॑क्षम-
भवत्। यदूर्ध्व॑मुद॒मृष्ट॑। सा द्यौर॑भवत्। यदरो॑दीत्। तद॒नयो॑
रोद॒स्त्वम्॥५३॥

य ए॒वं वेद॑। नास्य॑ गृ॒हे रु॑दन्ति। ए॒तद्वा ए॒षां लो॒कानां॑ जन्म॑।
य ए॒वमे॒षां लो॒कानां॑ जन्म॑ वेद॑। नैषु लो॒केष्वा॒र्तिमा॑र्च्छति।
स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाम॑विन्दत। स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठां वि॒त्वाऽका॑मयत्
प्रजा॑येयेति॑। स तपो॑ऽतप्यत। सोऽन्त॑र्वा॒नभव॑त्। स
ज॒घना॑द॒सुरा॑नसृजत॥५४॥

तेभ्यो॑ मृ॒न्मये॑ पात्रेऽन्न॑मदुहत्। याऽस्य॑ सा त॒नूरा॑सीत्।
तामपा॑हत्। सा तमि॑स्त्राऽभवत्। सोऽका॑मयत् प्रजा॑येयेति॑।
स तपो॑ऽतप्यत। सोऽन्त॑र्वा॒नभव॑त्। स प्र॒जन॑नादे॒व प्र॒जा अ॑-

सृजत। तस्मादिमा भूयिष्ठाः। प्रजननाद्धेना असृजत॥५५॥
 ताभ्यो दारुमये पात्रे पयोऽदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीत्।
 तामपाहता सा जोध्नाऽभवत्। सोऽकामयत् प्रजायेयेति।
 स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स उपपक्षाभ्यामेवर्तून-
 सृजत। तेभ्यो रजते पात्रे घृतमदुहत्। याऽस्य सा
 तनूरासीत्॥५६॥

तामपाहता सोऽहोरात्रयोः सन्धिरभवत्। सोऽकामयत्
 प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स
 मुखोद्देवानसृजत। तेभ्यो हरिते पात्रे सोममदुहत्। याऽस्य
 सा तनूरासीत्। तामपाहता तदहरभवत्॥५७॥

एते वै प्रजापतेर्दोहाः। य एवं वेद। दुह एव प्रजाः। दिवा
 वै नोऽभूदिति। तद्देवानां देवत्वम्। य एवं देवानां देवत्वं
 वेद। देववानेव भवति। एतद्वा अहोरात्राणां जन्म। य
 एवमहोरात्राणां जन्म वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति॥५८॥

असतोऽधि मनोऽसृज्यत। मनः प्रजापतिमसृजत।
 प्रजापतिः प्रजा असृजत। तद्वा इदं मनस्येव परमं
 प्रतिष्ठितम्। यदिदं किं च। तदेतच्छ्रोवस्यसन्नाम् ब्रह्म।
 व्युच्छन्तीव्युच्छन्त्यस्मै वस्यसीवस्यसी व्युच्छति। प्रजायते
 प्रजयां पशुभिः। प्र परमेष्ठिनो मात्रामाप्नोति। य एवं
 वेद॥५९॥

धूमोऽग्निर्ज्योतिरिर्वर्मरीचय उदारास्तद्विभ्रं स जघनात्सा तमिस्रा स प्रजननात्सा जोत्सा स उपपक्षाभ्यां सौऽहोरात्रयोः सन्धिः स मुखात्तदहर्देववान्मृन्मये दारुमये रजते हरिते तेभ्यस्ताभ्यो द्वे तेऽन्नं पयो घृतं सोमम्॥—[९]

प्रजापतिरिन्द्रमसृजतानुजावरं देवानाम्। तं प्राहिणोत्। परेहि। एतेषां देवानामधिपतिरेधीति। तं देवा अब्रुवन्। कस्त्वमसि। वयं वै त्वच्छ्रेयांसः स्म इति। सोऽब्रवीत्। कस्त्वमसि। वयं वै त्वच्छ्रेयांसः स्म इति। मा देवा अवोचन्निति। अथ वा इदं तर्हि प्रजापतौ हर आसीत्॥६०॥

यदस्मिन्नादित्ये। तदेनमब्रवीत्। एतन्मे प्रयच्छ। अथाहमेतेषां देवानामधिपतिर्भविष्यामीति। कोऽहं स्यामित्यब्रवीत्। एतत्प्रदायेति। एतत्स्या इत्यब्रवीत्। यदेतद्वीषीति। को ह वै नाम प्रजापतिः। य एवं वेद॥६१॥

विदुरेनं नाम्ना। तदस्मै रुक्मं कृत्वा प्रत्यमुञ्चत्। ततो वा इन्द्रो देवानामधिपतिरभवत्। य एवं वेद। अधिपतिरेव समानानां भवति। सोऽमन्यत। किं किं वा अकरमिति। स चन्द्रं म आहरेति प्रालपत्। तच्चन्द्रमसश्चन्द्रमस्त्वम्। य एवं वेद॥६२॥

चन्द्रवानेव भवति। तं देवा अब्रुवन्। सुवीर्यो मर्या यथा गोपायत् इति। तत्सूर्यस्य सूर्यत्वम्। य एवं वेद। नैनं दध्नोति। कश्च नास्मिन्वा इदमिन्द्रियं प्रत्यस्थादिति। तदिन्द्रस्येन्द्रत्वम्। य एवं वेद। इन्द्रियाव्येव भवति॥६३॥

अयं वा इदं परमोऽभूदिति। तत्परमेष्ठिनः परमेष्ठित्वम्।

य एवं वेद। प॒र॒मा॒मे॒व का॒ष्ठां गच्छ॑ति। तं दे॒वाः सं॒मु॒न्तं
पर्य॑विशन्। वस॑वः पुर॒स्तात्। रु॒द्रा दक्षि॑णतः। आ॒दि॒त्याः
प॒श्चात्। वि॒श्वे दे॒वा उत्त॑रतः। अङ्गि॑रसः प्र॒त्यश्च॑म्॥६४॥

सा॒ध्याः परा॑श्चम्। य एवं वेद। उ॒पै॒न॑ समा॒नाः
संवि॑शन्ति। स प्र॒जाप॑तिरे॒व भू॒त्वा प्र॒जा आव॑यत्। ता
अ॒स्मै नाति॑ष्ठन्तान्नाद्याय। ता मुखं॑ पुर॒स्तात्पश्य॑न्तीः।
दक्षि॑णतः पर्या॑यन्। स दक्षि॑णतः पर्य॑वर्तयत। ता मुखं॑
पुर॒स्तात्पश्य॑न्तीः। मुखं॑ दक्षि॑णतः॥६५॥

प॒श्चात्प॑र्या॑यन्। स प॒श्चात्प॑र्य॑वर्तयत। ता मुखं॑ पुर॒स्ता॒-
त्पश्य॑न्तीः। मुखं॑ दक्षि॑णतः। मुखं॑ प॒श्चात्। उत्त॑रतः पर्या॑यन्।
स उत्त॑रतः पर्य॑वर्तयत। ता मुखं॑ पुर॒स्तात्पश्य॑न्तीः। मुखं॑
दक्षि॑णतः। मुखं॑ प॒श्चात्॥६६॥

मुखं॑मुत्त॑रतः। ऊ॒र्ध्वा उदा॑यन्। स उ॒परि॑ष्टान्प॒र्यव॑र्तयत।
ताः स॒र्वतो॑मुखो भू॒त्वाऽऽव॑यत्। ततो॑ वै तस्मै॑ प्र॒जा
अति॑ष्ठन्तान्नाद्याय। य एवं वि॒द्वान्परि॑ च वर्त॑यन्ते नि
च। प्र॒जाप॑तिरे॒व भू॒त्वा प्र॒जा अ॑त्ति। तिष्ठ॑न्तेऽस्मै प्र॒जा
अ॒न्नाद्या॑य। अ॒न्नाद॑ ए॒व भ॑वति॥६७॥

आसीद्वेदं चन्द्रमुस्त्वं य एवं वेदोन्द्रियाव्येव भवति प्रत्यश्च मुखं दक्षिणतो मुखं पश्चात्रव च॥—[१०]

प्र॒जाप॑तिरकामयत ब॒होर्भू॒याँ॑न्थ॒स्यामि॑ति। स ए॒तं
दश॑होतारमपश्यत्। तं प्रायु॑ङ्क्त। तस्य॑ प्रयु॑क्ति ब॒होर्भू॒याँ॑नभवत्।

यः कामयेत ब॒होर्भूया॑न्थस्या॒मिति॑। स दश॑होतारं प्रयु॑ञ्जीत।
ब॒होरे॒व भूया॑न्भवति। सौ॑ऽकामयत वी॒रो म॒ आज॑ायेतेति॑।
स दश॑होतुश्चतु॑र्होतारं निर॑मिमीत। तं प्रायु॑ङ्क्त॥६८॥

तस्य॒ प्रयु॑क्तीन्द्रो॑ऽजायत। यः कामयेत वी॒रो म॒ आज॑ायेतेति॑।
स चतु॑र्होतारं प्रयु॑ञ्जीत। आ॑ऽस्य वी॒रो जा॑यते। सौ॑ऽकामयत
पशु॒मान्थस्या॒मिति॑। स चतु॑र्होतुः पञ्च॑होतारं निर॑मिमीत।
तं प्रायु॑ङ्क्त। तस्य॒ प्रयु॑क्ति पशु॒मान॑भवत्। यः कामयेत
पशु॒मान्थस्या॒मिति॑। स पञ्च॑होतारं प्रयु॑ञ्जीत॥६९॥

प॒शुमाने॒व भ॑वति। सौ॑ऽकामयत॒र्तवो॑ मे कल्पे॑र॒न्निति॑। स
पञ्च॑होतुः षड्दो॑तारं निर॑मिमीत। तं प्रायु॑ङ्क्त। तस्य॒ प्रयु॑क्त्यृ॒तवो॑-
ऽस्मा॒ अक॑ल्पन्त। यः कामयेत॒र्तवो॑ मे कल्पे॑र॒न्निति॑। स
षड्दो॑तारं प्रयु॑ञ्जीत। कल्प॑न्तेऽस्मा ऋ॒तवः॑। सौ॑ऽकामयत
सोम॒पः सोम॑या॒जी स्या॑म्। आ मे॒ सोम॒पः सोम॑या॒जी
जा॑येतेति॑॥७०॥

स षड्दो॑तुः स॒प्तहो॑तारं निर॑मिमीत। तं प्रायु॑ङ्क्त। तस्य॒
प्रयु॑क्ति सोम॒पः सोम॑या॒ज्य॑भवत्। आ॑ऽस्य सोम॒पः
सोम॑या॒ज्य॑जायत। यः कामयेत सोम॒पः सोम॑या॒जी स्या॑म्।
आ मे॒ सोम॒पः सोम॑या॒जी जा॑येतेति॑। स स॒प्तहो॑तारं प्रयु॑ञ्जीत।
सोम॒प ए॒व सोम॑या॒जी भ॑वति। आ॑ऽस्य सोम॒पः सोम॑या॒जी
जा॑यते। स वा ए॒ष प॒शुः पञ्च॑धा प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥७१॥

प॒द्भिर्मुखे॑न। ते दे॒वाः प॒शून् वि॒त्वा। सु॒व॒र्गं लो॒कमा॑यन्।

तैऽमुष्मिँल्लोके व्यक्षुध्यन्। तैऽब्रुवन्। अमुतः प्रदानं वा
उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं यज्ञं विधायायास्यम्।
आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र कल्पयेति। तस्य वा इयं
क्लृप्तिः॥७२॥

यदिदं किं च। य एवं वेद। कल्पतेऽस्मै। स वा
अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सद्भ्यो देवेभ्यो
हव्यं वहति। य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। यो वै
चतुर्होतृणां निदानं वेद। निदानवान्भवति। अग्निहोत्रं वै
दशहोतुर्निदानम्। द्रश्पूर्णमासौ चतुर्होतुः। चातुर्मास्यानि
पञ्चहोतुः। पशुबन्धः षड्होतुः। सौम्योऽध्वरः सप्तहोतुः। एतद्वै
चतुर्होतृणां निदानम्। य एवं वेद। निदानवान्भवति॥७३॥

अग्निमीतु तं प्रायुङ्क्त पञ्चहोतारं प्र युञ्जीत जायेतेति तिष्ठति क्लृप्तिर्दशहोतुर्निदानं सप्त च॥——[११]

प्रजापतिरकामयत् प्रजाः सृजेयेति प्रजापतिरकामयत् द्रश्पूर्णमासौ सृजेयेति प्रजा-
पतिरकामयत् प्रजायेयेति स तपः स त्रिवृतं प्रजापतिरकामयत् दशहोतारं तेन दशधा-
ऽऽत्मानं देवा वै वरुणमन्तो वै प्रजापतिस्ताः सृष्टाः समश्लिष्यं देवा वै चतुर्होतृभिरिदं
वा अग्नें प्रजापतिरिन्द्रं प्रजापतिरकामयत् बहुर्भूयानेकादश॥११॥

प्रजापतिस्तद्ब्रह्मस्य प्रजापतिरकामयत् नयैवैनत्तस्य वा इयं क्लृप्तिस्तस्मात्तेपानाज्योतिर-
यदस्मिन्नादित्ये स षड्होतुः सप्तहोतारं त्रिसप्ततिः॥७३॥

प्रजापतिरकामयत् निदानवान्भवति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किं चतुर्होतॄणां चतुर्होतृत्वमिति। यदेवैषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तच्चतुर्होतॄणां चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रः सप्तहोता॥१॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवं चतुर्होतॄणामृद्धिं वेद। ऋध्नोत्येव। य एषामेवं बन्धुतां वेद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं क्लृप्तिं वेद। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनं वेद। आयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठां वेद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्त इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रः श्रेष्ठं देवतानामुपदेशनाद्वेद। वसिष्ठः समानानां भवति। तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति। कीर्तिरस्य पूर्वाऽऽगच्छति जनतामायतः। अथो एनं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति॥३॥

सप्तहोता प्रतिष्ठां वेद बुध्यन्ते षड्॥ [१]

दक्षिणां प्रतिग्रहीष्यन्सप्तदशकृत्वोऽपान्यात्। आत्मानमेव समिन्धे। तेजसे वीर्याय। अथो प्रजापतिरेवैनो भूत्वा

प्रतिगृह्णाति। आत्मनोऽनार्त्यै। यद्येनमात्विज्याद्वृतं सन्तं
निर्हरेरन्। आग्नीध्रे जुहुयादशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाऽऽज्येन।
पुरस्तात्प्रत्यङ्घ्रिष्ठन्। प्रतिलोमं विग्राहम्॥४॥

प्राणानेवास्योप दासयति। यद्येनं पुनरुप शिष्येयुः।
आग्नीध्रे एव जुहुयादशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाऽऽज्येन।
पश्चात्प्राडासीनः। अनुलोममविग्राहम्। प्राणानेवास्मै
कल्पयति। प्रायश्चित्ती वाग्धोतेत्यृतुमुखऋतुमुखे जुहोति।
ऋतूनेवास्मै कल्पयति। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः॥५॥

कृता अस्मा ऋतव आयन्ति। षड्भोता वै भूत्वा प्रजा-
पतिरिदं सर्वमसृजत। स मनोऽसृजत। मनसोऽधि
गायत्रीमसृजत। तद्गायत्रीं यश आर्च्छत्। तामाऽलभत।
गायत्रिया अधि छन्दांस्यसृजत। छन्दोभ्योऽधि सामं।
तत्सामं यश आर्च्छत्। तदाऽलभत॥६॥

साम्नोऽधि यजूंष्यसृजत। यजुर्भ्योऽधि विष्णुम्।
तद्विष्णुं यश आर्च्छत्। तमाऽलभत। विष्णोरध्योषधीर-
सृजत। ओषधीभ्योऽधि सोमम्। तत्सोमं यश आर्च्छत्।
तमाऽलभत। सोमादधि पशूनसृजत। पशुभ्योऽधीन्द्रम्॥७॥

तदिन्द्रं यश आर्च्छत्। तदेनन्नाति प्राच्यवत। इन्द्र इव
यशस्वी भवति। य एवं वेद। नैनं यशोऽति प्रच्यवते। यद्वा इदं
किं च। तत्सर्वमुत्तान एवाऽऽङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्। तदेनं प्रति-

गृहीतं नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृह्णीयात्। तत्सर्वमुत्तानस्त्वा-
ऽऽङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृह्णीयात्। इयं वा उत्तान
आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रतिगृह्णाति। नैनं हिनस्ति। बर्हिषा
प्रतीयाद्वां वाऽश्वं वा। एतद्वै पशूनां प्रियं धाम। प्रियेणैवैनं
धाम्ना प्रत्येति॥८॥

विग्राहंमृतवस्तदाऽलभतेन्द्रं गृह्णीयाथद्वं॥

[२]

यो वा अविद्वान्निवर्तयते। विशीर्षा सपाप्माऽमुष्मिल्लोके
भवति। अथ यो विद्वान्निवर्तयते। सशीर्षा विपाप्मा-
ऽमुष्मिल्लोके भवति। देवता वै सप्त पुष्टिकामा न्यवर्तयन्त।
अग्निश्च पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षं च। आदित्यश्च द्यौश्च
चन्द्रमाः। अग्निरन्यवर्तयत। स साहस्रमपुष्यत्॥९॥

पृथिवी न्यवर्तयत। सौषधीभिर्वनस्पतिभिरपुष्यत्। वायुर्न्य-
वर्तयत। स मरीचीभिरपुष्यत्। अन्तरिक्षं न्यवर्तयत।
तद्वयोभिरपुष्यत्। आदित्यो न्यवर्तयत। स रुश्मिभिरपुष्यत्।
द्यौरन्यवर्तयत। सा नक्षत्रैरपुष्यत्। चन्द्रमा न्यवर्तयत।
सोऽहोरात्रैरर्धमासैर्मासैर्ऋतुभिः संवत्सरेणापुष्यत्।
तान्योषान्पुष्यति। यांस्तेऽपुष्यन्। य एवं विद्वान्नि च
वर्तयते परि च॥१०॥

अपुष्यन्नक्षत्रैरपुष्यत्यर्थं च॥

[३]

तस्य वा अग्नेर्हरिण्यं प्रतिजग्रहुषः। अर्धमिन्द्रियस्यापा-
क्रामत्। तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सोऽर्धमिन्द्रिय-

स्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। अर्धमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् हिरण्यं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अर्धमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः प्रतिजग्रहुषः। तृतीयमिन्द्रियस्यापक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। तृतीयमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् वासः प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। तृतीयमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै रुद्रस्य गां प्रतिजग्रहुषः। चतुर्थमिन्द्रियस्यापक्रामत्। तामेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त॥१२॥

चतुर्थमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्गां प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहुषः। पञ्चममिन्द्रियस्यापक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स पञ्चममिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। पञ्चममिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति॥१३॥

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजग्रहुषः। षष्ठमिन्द्रियस्यापक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स षष्ठमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। षष्ठमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्पुरुषं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति।

षष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामति॥१४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रुहुषः। सप्तममिन्द्रिय-
स्यापक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स
सप्तममिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। सप्तममिन्द्रियस्या-
ऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वांस्तल्पं प्रतिगृह्णाति। अथ
योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। सप्तममस्येन्द्रियस्यापक्रामति।
तस्य वा उत्तानस्याऽऽङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रुहुषः।
अष्टममिन्द्रियस्यापक्रामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सौऽष्टममिन्द्रियस्या-
ऽऽत्मन्नुपाधत्त। अष्टममिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं
विद्वान्प्राणत्प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टम-
मस्येन्द्रियस्यापक्रामति। यद्वा इदं किं च। तत्सर्वमुत्तान
एवाऽऽङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्। तदेनं प्रतिगृहीतं नाहिनत्।
यत्किं च प्रतिगृहीयात्। तत्सर्वमुत्तानस्त्वाऽऽङ्गीरसः
प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृहीयात्। इयं वा उत्तान आङ्गीरसः।
अनयैवैनत्प्रतिगृह्णाति। नैनं हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापक्रामत्तुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्तार्थं प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामत्यष्टममिन्द्रियस्यापक्रामत्प्रतिगृहीयाच्चत्वारि
च (तस्य वा अग्नेरहिरण्यं सोमस्य वासुस्तदेतेन रुद्रस्य गान्तामेतेन वरुणस्याथ प्रजापतेः पुरुषं मनोस्तल्पन्तमेतेनोत्तानस्य
तदेतेनाप्राणद्वे। अथ तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमं षष्ठं संसृजन्तम्। तदेतेन द्वे तामेतेनैकं तमेतेन त्रीणि
तदेतेनैकम्॥)॥

[४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्दशहोतारः सत्रमासन्त। केन ते
गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन प्रजा असृजन्तेति। प्रजा-
पतिना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन प्रजा असृजन्त।

यच्चतुर्होतारः सत्रमासंत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
केनौषधीरसृजन्तेति। सोमेन वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१७॥

तेनौषधीरसृजन्त। यत्पञ्चहोतारः सत्रमासंत। केन ते
गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त।
केनैषां पशूनवृञ्जतेति। अग्निना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। तेनैषां पशूनवृञ्जत।
यथ्यङ्गोतारः सत्रमासंत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१८॥

केनतूनकल्पयन्तेति। धात्रा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
तेनतूनकल्पयन्त। यथ्सप्तहोतारः सत्रमासंत। केन ते
गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन सुवरायन्। केनेमाँल्लोकान्थ्सम-
तन्वन्निति। अर्यम्णा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन
सुवरायन्। तेनेमाँल्लोकान्थ्समतन्वन्निति॥१९॥

एते वै देवा गृहपतयः। तान् य एवं विद्वान्। अप्यन्यस्य
गार्हपते दीक्षते। अवान्तरमेव सत्रिणामृध्नोति। यो वा
अर्यमणं वेद। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यज्ञो
वा अर्यमा। आर्यावसतिरिति वै तमाहुर्न्य प्रशंसन्ति।
आर्यावसतिर्भवति। य एवं वेद॥२०॥

यद्वा इदं किं च। तथ्सर्वं चतुर्होतारः। चतुर्होतृभ्योऽधि यज्ञो
निर्मितः। स य एवं विद्वान् विवदेत। अहमेव भूयो वेद।
यश्चतुर्होतृन् वेदेति। स ह्येव भूयो वेद। यश्चतुर्होतृन् वेद।

यो वै चतुर्होतृणां होतृन् वेद। सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति॥ २१॥

सर्वा दिशोऽभि जयति। प्रजापतिर्वै दशहोतृणां होता।
सोमश्चतुर्होतृणां होता। अग्निः पञ्चहोतृणां होता।
धाता षड्होतृणां होता। अर्यमा सप्तहोतृणां होता। एते
वै चतुर्होतृणां होतारः। तान् य एवं वेद। सर्वासु
प्रजास्वन्नमत्ति। सर्वा दिशोऽभि जयति॥ २२॥

आधुवन्नाधुवन्नित्येवं वेदोति सर्वा दिशोऽभि जयति (वै तेनं सत्रङ्केन॥) [५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा व्यस्रंसत। स हृदयं भूतोऽशयत्।
आत्मन् हा (३) इत्यह्वयत्। आपः प्रत्यशृण्वन्। ता
अग्निहोत्रेणैव यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त। ताः कुसिन्धुमुपौहन्।
तस्मादग्निहोत्रस्य यज्ञक्रतोः। एकं ऋत्विक्। चतुष्कृत्वो-
ऽह्वयत्। अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः॥ २३॥

ते प्रत्यशृण्वन्। ते दशपूर्णमासाभ्यामेव यज्ञक्रतुनोप-
पर्यावर्तन्त। त उपौहंश्चत्वार्यङ्गानि। तस्माद्दशपूर्ण-
मासयोर्यज्ञक्रतोः। चत्वारं ऋत्विजः। पञ्चकृत्वोऽह्वयत्।
पशवः प्रत्यशृण्वन्। ते चातुर्मास्यैरेव यज्ञक्रतुनोप-
पर्यावर्तन्त। त उपौहं लोमं छवीं मांसमस्थिं मज्जानम्।
तस्माच्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोः॥ २४॥

पञ्चर्त्विजः। षड्कृत्वोऽह्वयत्। ऋतवः प्रत्यशृण्वन्। ते
पशुबन्धेनैव यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त। त उपौहन्थस्तनावाण्डौ
शिश्नमवांश्च प्राणम्। तस्मात्पशुबन्धस्य यज्ञक्रतोः।

षडृत्विजः। सप्तकृत्वोऽह्वयत्। होत्राः प्रत्यशृण्वन्। ताः
सौम्येनैवाध्वरेण यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त॥ २५॥

ता उपौहन्त्सप्त शीर्षण्यान्प्राणान्। तस्मात्सौम्यस्याध्वरस्य
यज्ञक्रतोः। सप्त होत्राः प्राचीर्वषट्कुर्वन्ति। दशकृत्वोऽह्वयत्।
तपः प्रत्यशृणोत्। तत्कर्मणैव संवत्सरेण सर्वैर्यज्ञक्रतुभिरुप
पर्यावर्तत। तत्सर्वमात्मानमपरिवर्गमुपौहत्। तस्मात्संवत्सरे
सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरोध्यन्ते। तस्माद्दशहोता चतुर्होता।
पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। एकहोत्रे बलिः ५ हरन्ति।
हरन्त्यस्मै प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं
वेद॥ २६॥

चन्द्रमाश्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोरेध्वरेण यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त सप्तहोता चत्वारि च॥ ————— [६]

प्रजापतिः पुरुषमसृजत। सोऽग्निरब्रवीत्। ममायमन्न-
मस्त्विति। सोऽबिभेत्। सर्वं वै माऽयं प्र धक्ष्यतीति।
स एतांश्चतुर्होतृनात्मस्पर्णानपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै
स आत्मानमस्पृणोत्। यदग्निहोत्रं जुहोति। एकहोतारमेव
तद्यज्ञक्रतुमाप्नोत्यग्निहोत्रम्॥ २७॥

कुसिन्धं चाऽऽत्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
गच्छति। चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
दर्शपूर्णमासौ। चत्वारि चाऽऽत्मनोऽङ्गानि स्पृणोति।
आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। समित्यश्चमी।
पञ्चहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति चातुर्मास्यानि। लोमं छुर्वी
मा ५ समस्थि मज्जानम्॥ २८॥

तानि चाऽऽत्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। षड्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
पशुबन्धम्। स्तनावाण्डौ शिश्रमवाञ्चं प्राणम्। तानि
चाऽऽत्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति॥ २९॥

समिथ्संसमी। सप्तहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सौम्यमध्वरम्।
सप्त चाऽऽत्मनः शीर्षण्यान्प्राणान्स्पृणोति। आदित्यस्य च
सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। द्विर्निर्माष्टि। द्विः
प्राश्नाति। दशहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति संवत्सरम्। सर्वं
चाऽऽत्मानमपरिवर्गं स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
गच्छति॥ ३०॥

अग्निहोत्रं मज्जान्द्विर्जुहोत्यपरिवर्गं स्पृणोत्येकं च॥ [७]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत।
सोऽन्तर्वानभवत्। स हरितः श्यावोऽभवत्। तस्मात्स्त्र्यन्तर्वली।
हरिणी सती श्यावा भवति। स विजायमानो गर्भेणाताम्यत्।
स तान्तः कृष्णः श्यावोऽभवत्। तस्मात्तान्तः कृष्णः श्यावो
भवति। तस्यासुरेवार्जीवत्॥ ३१॥

तेनासुनाऽसुरानसृजत। तदसुराणामसुरत्वम्। य एवम-
सुराणामसुरत्वं वेद। असुमानेव भवति। नैनमसुर्जहाति।
सोऽसुरान्श्च पितेवामन्यत। तदनु पितृनसृजत।
तत्पितृणां पितृत्वम्। य एवं पितृणां पितृत्वं वेद। पितेवैव

स्वानां भवति॥३२॥

यन्त्यस्य पितरो हवम्। स पितृन्सृष्ट्वाऽऽमनस्यत्। तदनु
मनुष्यान्सृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्। य एवं मनुष्याणां
मनुष्यत्वं वेद। मनुष्यैव भवति। नैनं मनुर्जहाति। तस्मै
मनुष्यान्सृजानाय। दिवा देवत्राऽभवत्। तदनु देवान्-
सृजत। तद्देवानां देवत्वम्। य एवं देवानां देवत्वं वेद। दिवा
हैवास्य देवत्रा भवति। तानि वा एतानि चत्वार्यम्भांसि।
देवा मनुष्याः पितरोऽसुराः। तेषु सर्वेष्वम्भो नभ इव भवति।
य एवं वेद॥३३॥

अजीवस्वानां भवति देवान्सृजत सुप्तं च॥ [८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यो वा इमं विद्यात्। यतोऽयं पवते।
यदभि पवते। यदभि सम्पवते। सर्वमायुरियात्। न पुरा-
ऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्स्यात्। विन्देत प्रजाम्। यो वा
इमं वेद॥३४॥

यतोऽयं पवते। यदभि पवते। यदभि सम्पवते। सर्वमायुरेति।
न पुराऽऽयुषः प्र मीयते। पशुमान्भवति। विन्देत प्रजाम्।
अद्ध्यः पवते। अपोऽभि पवते। अपोऽभि सम्पवते॥३५॥

अस्याः पवते। इमामभि पवते। इमामभि सम्पवते।
अग्नेः पवते। अग्निमभि पवते। अग्निमभि सम्पवते।
अन्तरिक्षात्पवते। अन्तरिक्षमभि पवते। अन्तरिक्षमभि
सम्पवते। आदित्यात्पवते॥३६॥

आदित्यम॒भि प॑वते। आदित्यम॒भि सम्प॑वते। द्योः प॑वते।
 दि॒वंम॒भि प॑वते। दि॒वंम॒भि सम्प॑वते। दि॒ग्भ्यः प॑वते। दि॒शोऽभि
 प॑वते। दि॒शोऽभि सम्प॑वते। स यत्पु॒रस्ता॑द्वाति॑। प्रा॒ण ए॒व
 भू॒त्वा पु॒रस्ता॑द्वाति॑॥३७॥

तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑द्वा॒न्तम्। सर्वाः॑ प्र॒जाः प्र॑ति॑ नन्दन्ति। प्रा॒णो हि
 प्रि॒यः प्र॒जाना॑म्। प्रा॒ण इ॒व प्रि॒यः प्र॒जाना॑ भवति। य ए॒वं वेद॑।
 स वा ए॒ष प्रा॒ण ए॒व। अथ॑ यद्दक्षि॑ण॒तो वा॑ति॑। मा॒त॒रि॒श्चै॒व
 भू॒त्वा दक्षि॑ण॒तो वा॑ति॑। तस्मा॑द्दक्षि॑ण॒तो वा॒न्तं वि॒द्यात्। सर्वा॑
 दि॒श आ॑ वा॒ति॥३८॥

सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ वि॒ वा॑ति॑। सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ सं वा॒तीति॑।
 स वा ए॒ष मा॒त॒रि॒श्चै॒व। अथ॑ यत्प॒श्चाद्वा॑ति॑। प॒व॒मान ए॒व
 भू॒त्वा प॒श्चाद्वा॑ति॑। पू॒तम॑स्मा॒ आह॑रन्ति। पू॒तमु॑प॒हर॑न्ति।
 पू॒तम॑श्जाति॑। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष प॒व॒मान ए॒व॥३९॥

अथ॑ यदु॒त्तर॑तो वा॒ति॑। स॒वि॒तै॒व भू॒त्वोत्तर॑तो वा॒ति॑। स॒वि॒तै॒व
 स्वा॒ना भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष स॒वि॒तै॒व। ते य
 ए॒नं पु॒रस्ता॑दा॒यन्त॑मु॒प॒वद॑न्ति। य ए॒वास्य॑ पु॒रस्ता॑त्पा॒प्मानः॑।
 ता॒स्तेऽप॑ घ्नन्ति। पु॒रस्ता॑दि॒तरा॑न्या॒प्मानः॑ सचन्ते। अथ॑ य
 ए॒नं दक्षि॑ण॒त आ॒यन्त॑मु॒प॒वद॑न्ति॥४०॥

य ए॒वास्य॑ दक्षि॑ण॒तः पा॒प्मानः॑। ता॒स्तेऽप॑ घ्नन्ति। दक्षि॑ण॒त
 इ॒तरा॑न्या॒प्मानः॑ सचन्ते। अथ॑ य ए॒नं प॒श्चादा॑यन्त॑मु॒प॒
 वद॑न्ति। य ए॒वास्य॑ प॒श्चात्पा॒प्मानः॑। ता॒स्तेऽप॑ घ्नन्ति।

प॒श्चादित॑रान्पा॒प्मनः॑ सचन्ते। अथ॒ य ए॑नमुत्तर॒त आ॒यन्त॑मुप॒
वद॑न्ति। य ए॒वास्यो॑त्तर॒तः पा॒प्मानः॑। ता॒ऽस्तेऽप॑ घ्नन्ति॥४१॥

उत्तर॒त इत॑रान्पा॒प्मनः॑ सचन्ते। तस्मा॑दे॒वं वि॒द्वान्। वी॒वं
नृ॒त्येत्। प्रे॒वं च॒लेत्। व्यस्ये॑वा॒क्ष्यौ भा॑षेत। म॒ण्टये॑दिव।
क्रा॒थये॑दिव। शृ॒ङ्गाये॑ते॒वा। उ॒त मो॑प॒ वदे॒युः। उ॒त मे॑
पा॒प्मान॒मप॑ ह॒न्युरि॑ति। स या॒न्दिश॑ः स॒निमे॑ष्यन्थ॒स्यात्।
यदा॑ ता॒न्दिशं॑ वा॒तो वा॒यात्। अथ॒ प्रवे॑यात्। प्र वा॑ धावयेत्।
सा॒तमे॒व र॑दितं व्यूढं ग॒न्धम॑भि प्रच्य॒वते। आ॒ऽस्य॒ तं ज॑नप॒दं
पूर्वा॑ की॒र्तिर्गच्छ॑ति। दान॑कामा अस्मै प्र॒जा भ॑वन्ति। य ए॒वं
वेद॑॥४२॥

वेद सम्प॑वत आदित्या॑र्पवते वा॒त्या वा॑त्येष प॒र्वमान॑ ए॒व दक्षि॑णत आय॒न्त॑मुप॒ वद॑न्त्युत्तर॒तः पा॒प्मान॑स्ता॒ऽस्तेप॑
घ्नन्तीत्यु॒द्यौ च॑॥

[९]

प्र॒जाप॑तिः सोम॒ः राजा॑नमसृजत। तं त्रयो वेदा॒
अन्व॑सृज्यन्त। तान् हस्ते॑ऽकुरुत। अथ॒ ह सी॒ता सा॒वित्री।
सोम॒ः राजा॑नं चकमे। श्र॒द्धामु॒ स च॑कमे। सा॒ऽऽहं पि॒तरं॑
प्र॒जाप॑तिमुप॑ससार। त॒ः हो॑वाच। नम॑स्ते अस्तु भगवः।
उप॑ त्वा॒ऽयानि॑॥४३॥

प्र त्वा॑ पद्ये। सोमं॒ वै राजा॑नं कामये। श्र॒द्धामु॒ स का॑मयत्
इति॑। तस्या॑ उ॒ ह स्था॑ग॒रम॑लङ्का॒रं क॑ल्पयित्वा। दश॑होतारं
पु॒रस्ता॑द्वा॒ख्याय॑। चतु॑र्होतारं दक्षि॒णतः॑। पञ्च॑होतारं प॒श्चात्।
षड्द्वो॑तारमुत्तर॒तः। स॒प्तहो॑तारमुपरि॑ष्ठात्। स॒म्भारै॑श्च प॒र्निभि॑श्च
मुखे॑ऽलङ्क॒त्य॑॥४४॥

आऽस्यार्धं वव्राज। तां होदीक्ष्योवाच। उप मा वर्तस्वेति।
तं होवाच। भोगं तु म आचक्ष्व। एतन्म आचक्ष्व। यत्ते
पाणाविति। तस्या उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादुह स्त्रियो
भोगमैव हारयन्ते। स यः कामयेत प्रियः स्यामिति॥४५॥

यं वा कामयेत प्रियः स्यादिति। तस्मा एतं
स्थागुरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं पुरस्ताद्वाख्याय।
चतुर्होतारं दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्होतारमुत्तरतः।
सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य।
आस्यार्धं व्रजेत्। प्रियो हैव भवति॥४६॥

अयान्यलङ्कृत्य स्यामिति भवति॥ [१०]

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
आत्मन्नात्मन्त्रित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
दशहूतं सन्तम्। दशहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया
इव हि देवाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्त्रित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
सप्तहूतं सन्तम्। सप्तहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया
इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्त्रित्यामन्त्रयत। तस्मै षष्ठं हूतः
प्रत्यशृणोत्। स षड्हूतोऽभवत्॥४८॥

षड्हूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं षड्हूतं सन्तम्।

षड्भूतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै पञ्चमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
पञ्चहूतं सन्तम्। पञ्चहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण॥४९॥

पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै
चतुर्थं हूतः प्रत्यशृणोत्। स चतुर्हूतोऽभवत्। चतुर्हूतो ह
वै नामैषः। तं वा एतं चतुर्हूतं सन्तम्। चतुर्होतेत्याचक्षते
पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वं वै मे
नेदिष्ठं हूतः प्रत्यश्रोषीः। त्वयैनानाख्यातार इति। तस्मान्नु
हैनांश्चतुर्होतार इत्याचक्षते। तस्माच्छ्रूषुः पुत्राणां
हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य एवं
वेद॥५०॥

देवाः षड्भूतोऽभवत्पञ्चहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेणाश्रोषीः षट्॥ [११]

ब्रह्मवादिनः किं दक्षिणां यो वा अविद्वान्तस्य वै ब्रह्मवादिनो यदशहोतारः प्रजा-
पतिर्व्यसं प्रजापतिः पुरुषं प्रजापतिरकामयत् स तपः सौऽन्तर्वाङ्मन्त्रब्रह्मवादिनो यो वा इमं
विद्यात्प्रजापतिः सोमं राजानं ब्रह्मात्मन्वदेकादश॥११॥

ब्रह्मवादिनस्तस्य वा अग्रेयद्वा इदं किं च प्रजापतिरकामयत् य एवास्य दक्षिणतः
पञ्चाशत्॥५०॥

ब्रह्मवादिनो य एवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोणे। इमं नो यज्ञमुप याहि
विद्वान्। विश्वा अग्नेऽभियुजो विहत्य। शत्रूयतामा भरा
भोजनानि। अग्ने शर्धं महते सौभगाय। तवं द्युमन्युत्तमानि
सन्तु। सञ्जास्पत्यः सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि
तिष्ठा महासि। अग्ने यो नोऽभितो जनः। वृको वारो
जिघासति॥१॥

तास्त्वं वृत्रहं जहि। वस्वस्मभ्यमा भरा। अग्ने यो नो-
ऽभिदासति। समानो यश्च निष्ठ्यः। इध्मस्यैव प्रक्षायतः। मा
तस्योच्छेषि किञ्चन। त्वमिन्द्राभिभूरसि। देवो विज्ञातवीर्यः।
वृत्रहा पुरुचेतनः। अप प्राचं इन्द्र विश्वाः अमित्रान्॥२॥

अपापांचो अभिभूते नुदस्व। अपोदींचो अपशूराधरा च ऊरौ।
यथा तव शर्मन्मदैमा। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय
हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। युजे रथं गवेषणं हरिभ्याम्।
उप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः। विबाधिष्टास्य रोदसी महित्वा।
इन्द्रो वृत्राण्यप्रतीजघ्नवान्॥३॥

हव्यवाहमभिमातिषाहम्। रक्षोहणं पृतनासु जिष्णुम्।
ज्योतिष्मन्तं दीद्यतं पुरन्धिम्। अग्निः स्विष्टकृतमा हुवेम।
स्विष्टमग्ने अभि तत्पृणाहि। विश्वा देव पृतना अभि ष्या

उरुं नः पन्थां॑ प्रदि॒शन्विभा॑हि। ज्योति॑ष्मद्वेह्य॒जरं न॒ आयुः॑।
त्वाम॑ग्रे ह॒विष्मन्तः॑। दे॒वं मर्ता॑स ईडते॥४॥

मन्ये॑ त्वा जा॒तवे॑दसम्। स ह॒व्या व॑क्ष्यानुषक्। विश्वा॑नि नो
दुर्ग॑हा जा॒तवे॑दः। सिन्धुं॑ न ना॒वा दु॑रि॒ताऽति॑ पर्षि। अ॒ग्रे
अ॒त्रिव॒न्मन॑सा गृणा॒नः। अ॒स्माकं॑ बो॒ध्यवि॒ता त॒नूना॑म्। पू॒षा
गा अ॒न्वे॑तु नः। पू॒षा र॑क्ष॒त्वर्व॑तः। पू॒षा वाज॑ꣳ स॒नोतु॑ नः।
पू॒षेमा॑ आशा॒ अनु॑वेद॒ सर्वाः॑॥५॥

सो अ॒स्माꣳ अ॒भय॑तमेन नेषत्। स्व॒स्ति॒दा अ॒घृणिः॑
सर्व॑वीरः। अ॒प्रयु॑च्छन्पु॒र ए॑तु प्रजा॒नन्। त्वम॑ग्रे स॒प्रथा॑ असि।
जुष्टो॑ होता॒ वरे॑ण्यः। त्वया॑ य॒ज्ञं वि॑त॒न्वते॑। अ॒ग्नी र॑क्षाꣳसि
सेध॑ति। शु॒क्रशो॑चि॒रम॑र्त्यः। शुचिः॑ पाव॒क ईड्यः॑। अ॒ग्रे र॑क्षा
णो अꣳह॑सः॥६॥

प्रति॑ ष्म दे॒व री॑ष॒तः। तपि॑ष्ठैर॒जरो॑ दह। अ॒ग्रे हꣳसि॑
न्य॒त्रिण॑म्। दी॒द्यन्म॑र्त्ये॒ष्वा। स्वे क्ष॑ये शुचि॒व्रत॑। आ वा॑त
वाहि॑ भेष॒जम्। वि वा॑त वाहि॒ यद्र॑पः। त्वꣳ हि वि॒श्वभे॑षजः।
दे॒वानां॑ दू॒त ईय॑से। द्वावि॒मौ वा॑तौ वातः॥७॥

आ सिन्धो॑रा प॒राव॑तः। दक्षं॑ मे अ॒न्य आ॒वातु॑। प॒रा॒न्यो वा॑तु
यद्र॑पः। यद॒दो वा॑त ते गृहे। अ॒मृत॑स्य नि॒धिर्हि॑तः। ततो॑ नो
देहि॑ जी॒वसे॑। ततो॑ नो धेहि॑ भेष॒जम्। ततो॑ नो म॒ह आ॑व॒ह।

वा॒त् आ॒वा॒त् भे॒ष॒जम् । श॒म्भूर्म॑यो॒भूर्नो॑ हृ॒दे ॥८॥

प्र ण॒ आयू॑षि॒ तारि॑षत् । त्वम॑ग्रे अ॒यासि॑ । अ॒या स॒न्मन॑सा
हि॒तः । अ॒या सन् ह॒व्यमू॑हिषे । अ॒या नो॑ धेहि भे॒ष॒जम् । इ॒ष्टो
अ॒ग्निरा॑हुतः । स्वाहा॑कृतः पिप॑र्तु नः । स्व॒गा दे॒वेभ्य॑ इ॒दं नमः॑ ।
कामो॑ भू॒तस्य॑ भव्य॑स्य । स॒म्राडे॑को वि॒राज॑ति ॥९॥

स इ॒दं प्र॑ति पप्रथे । ऋ॒तूनु॑त्सृजते व॒शी । का॒मस्त॑दग्रे
सम॑वर्त॒ताधि॑ । मन॑सो रे॒तः प्रथ॑मं यदासी॑त् । स॒तो
बन्धु॑मसं॒ति नि॑रविन्दन् । हृ॒दि प्र॑ती॒ष्या क॒वयो॑ मनी॒षा ।
त्वया॑ मन्यो स॒रथ॑मारु॒जन्तः॑ । ह॒र्षमा॑णासो धृष॒ता म॑रुत्वः ।
ति॒ग्मेष॑व आयु॑धा स॒श्शि॒शा॒नाः । उप॑ प्रय॑न्ति नरो
अ॒ग्निरू॑पाः ॥१०॥

म॒न्युर्भ॑गो म॒न्युरे॒वास॑ दे॒वः । म॒न्युर॑होता वरु॑णो वि॒श्ववे॑दाः ।
म॒न्युं वि॑श ईडते दे॒वय॑न्तीः । पा॒हि नो॑ मन्यो तप॑सा श्रमे॑ण ।
त्वम॑ग्रे व्र॒तभृ॑च्छुचिः । दे॒वा आ॑सा॒दया॑ इ॒ह । अ॒ग्रे ह॒व्याय॑
वोढ॑वे । व्र॒तानु॑बिभ्र॑द्व्र॒तपा॑ अदा॑भ्यः । यजा॑ नो दे॒वा अ॒जरः॑
सु॒वीरः॑ । दध॑द्र॒त्नानि॑ सु॒विदा॑नो अ॒ग्रे । गो॒पाय॑ नो जी॒वसे॑
जा॒तवे॑दः ॥११॥

जिघा॑सत्यग्नि॒त्राङ्घ्रि॒न्वानी॑डते सर्वा॒ अ॒हंसो॑ वातो हृ॒दे रा॑जत्य॒ग्निरू॑पाः सु॒विदा॑नो अ॒ग्रे ए॒कं च॥ — [१]

चक्षु॑षो हे॒ते मन॑सो हे॒ते । वाचो॑ हे॒ते ब्र॒ह्म॑णो हे॒ते । यो मा॑-
ऽघा॒युर॑भि॒दास॑ति । तम॑ग्रे मे॒न्या मे॒निं कृ॑णु । यो मा॑ चक्षु॑षा
यो मन॑सा । यो वा॒चा ब्र॒ह्म॑णाऽघा॒युर॑भि॒दास॑ति । तया॑ऽग्रे त्वं
मे॒न्या । अ॒मुम॑मे॒निं कृ॑णु । यत्कि॑श्चा॒सौ मन॑सा यच्च॑ वा॒चा ।

य॒ज्ञैर्जु॒होति॒ यजु॑षा ह॒विर्भिः॑॥१२॥

तन्मृत्यु॒र्निर्ऋ॑त्या संवि॒दानः॑। पुरादि॒ष्टादाहु॑तीरस्य हन्तु।
या॒तु॒धाना॒ निर्ऋ॑तिरादुरक्षः। ते अस्य घ्नन्त्व॒नृतेन॑ स॒त्यम्।
इन्द्रे॑षिता आज्य॒मस्य॑ मघ्नन्तु। मा तत्समृ॑द्धि॒ यदसौ॑
क॒रोति॑। ह॒न्मि॑ तेऽहं कृत॑ ह॒विः। यो मे॑ घो॒रम॑र्चीकृतः।
अपा॑ञ्चौ त उ॒भौ बा॒हू। अप॑न॒ह्याम्या॒स्यम्॥१३॥

अप॑ न॒ह्यामि॑ ते बा॒हू। अप॑ न॒ह्याम्या॒स्यम्। अ॒ग्नेर्दे॒वस्य॑
ब्रह्म॑णा। सर्व॑ तेऽवधिषं कृतम्। पुराऽमुष्य॑ वषट्कारात्। य॒ज्ञं
दे॒वेषु॑ नस्कृधि। स्वि॑ष्ट॒मस्माकं॑ भूयात्। माऽस्मान्प्रा॒पन्न॑-
रा॒तयः॑। अ॒न्ति॑ दूरे स॒तो अ॒ग्ने। भ्रातृ॑व्यस्याभि॒दास॑तः॥१४॥

व॒षट्का॒रेण॒ वज्रे॑ण। कृत्या॑ ह॒न्मि॑ कृताम॒हम्। यो मा॒ नक्तं॑
दिवा॑ सा॒यम्। प्रा॒तश्चाहो॑ नि॒पीय॑ति। अ॒द्या तमि॑न्द्र वज्रे॑ण।
भातृ॑व्यं पादयामसि। इन्द्र॑स्य गृहो॑ऽसि॒ तन्त्वा॑। प्रप॑द्ये सगुः
साध्वः॑। स॒ह यन्मे॒ अस्ति॒ तेन॑। ईडे॑ अ॒ग्निं वि॑प॒श्चित॑म्॥१५॥

गिरा॑ य॒ज्ञस्य॒ साध॑नम्। श्रु॒ष्टीवा॑न॒न्धिता॑वा॒नम्। अ॒ग्ने श॒केम॑
ते व॒यम्। यम॑ दे॒वस्य॑ वा॒जिनः॑। अति॑ द्वे॒षासि॑ तरेम।
अव॑तं मा॒ सम॑नसौ॒ समो॑कसौ। सच॑तसौ॒ सर॑तसौ। उ॒भौ
मा॒मव॑त॒ज्जात॑वेदसौ। शि॒वौ भ॑वतम॒द्य नः॑। स्व॒यं कृ॑ण्वानः
सु॒गम॑प्रयावम्॥१६॥

ति॒ग्मशृ॑ङ्गो वृष॒भः शोशु॑चानः। प्र॒ल॑ स॒धस्थ॑मनु पश्य॑मानः।

आ तन्तुमग्निर्दिव्यं ततान। त्वन्नस्तन्तुरुत सेतुरग्रे। त्वं पन्था
भवसि देवयानः। त्वयाऽग्रे पृष्ठं वयमारुहेम। अथा देवैः
संधुमादं मदेम। उदुत्तमं मुमुग्धि नः। वि पाशं मध्यमश्चत।
अवाधमानि जीवसे॥१७॥

व॒यं सोम॑ व्र॒ते तवा॑। मन॑स्त॒नूषु॑ बिभ्र॑तः। प्र॒जाव॑न्तो
अशीम॑हि। इन्द्रा॑णी दे॒वी सु॒भगा॑ सु॒पत्नी॑। उद॑र॒शेन॑
पति॑विद्ये जिगाय। त्रि॑र॒शद॑स्या ज॒घनं॑ यो॒ज॒नानि॑। उ॒प॒स्थ
इन्द्र॑र॒थं स्थ॑वि॒रं बिभ॑र्ति। सेना॑ ह॒ नाम॑ पृथि॒वी ध॑नञ्जया।
वि॒श्वव्य॑चा॒ अदि॑तिः सूर्य॑त्वक्। इन्द्रा॑णी दे॒वी प्रा॒सहा
ददा॑ना॥१८॥

सा नो॑ दे॒वी सु॒हवा॒ शर्म॑ यच्छतु। आत्वा॑ऽहार्षम॒न्तर॑भूः।
ध्रुव॑स्तिष्ठावि॒चाच॑लिः। वि॒शस्त्वा॒ सर्वा॑ वाञ्छन्तु। मा
त्वद्रा॑ष्ट्रमधि॒ भ्रश॑त्। ध्रुवा॑ द्यौर्ध्रुवा॑ पृथि॒वी। ध्रुवं॑ वि॒श्वमि॑दं
जग॑त्। ध्रुवा॑ ह॒ पर्व॑ता इमे। ध्रुवो॑ राजा॑ वि॒शाम॑यम्।
इ॒हैवैधि॑ मा व्य॑थिष्ठाः॥१९॥

पर्व॑त इ॒वावि॑चाचलिः। इन्द्र॑ इवे॒ह ध्रुव॑स्तिष्ठ। इ॒ह रा॑ष्ट्रमुं
धारय। अ॒भिति॑ष्ठ पृतन्युतः। अध॑रे सन्तु शत्र॑वः। इन्द्र॑ इव
वृत्र॑हा तिष्ठ। अपः॑ क्षे॒त्राणि॑ स॒ञ्जय॑न्। इन्द्र॑ एणमदीधरत्।
ध्रुवं॑ ध्रुवे॑ण ह॒विषा॑। तस्मै॑ दे॒वा अधि॑ब्रवन्। अ॒यं च॒
ब्रह्म॑णस्पतिः॥२०॥

हविर्भिरास्यमभि दासतो विपुश्चित्तमप्रयावञ्जीवसे ददाना व्यथिष्ठा ब्रवन्नेकं च॥—————[२]

जुष्टीं नरो ब्रह्मणा वः पितृणाम्। अक्षमव्ययं न किलारिषाथ।
यच्छक्करीषु बृहता रवेण। इन्द्रे शुष्ममदधाथा वसिष्ठाः।
पावका नः सरस्वती। वाजैर्भिर्वाजिनीवती। यज्ञं वष्टु धिया
वसुः। सरस्वत्यभिनी नेषि वस्यः। मा पस्फरीः पयसा मा
न आधक्। जुषस्व नः सख्या वेश्या च॥२१॥

मा त्वक्षेत्राण्यरणानि गन्म। वृञ्जे हविर्नमसा बृहिरग्नौ।
अयामि सुगृधृतवती सुवृक्तिः। अम्यक्षि सद्यः सदने पृथिव्याः।
अश्रायि यज्ञः सूर्ये न चक्षुः। इहार्वाञ्चमति ह्वये। इन्द्रं जैत्राय
जेतवे। अस्माकमस्तु केवलः। अर्वाञ्चमिन्द्रममुतो हवामहे।
यो गोजिद्धं न जिदंश्च जिघ्रः॥२२॥

इमं नो यज्ञं विह्वे जुषस्व। अस्य कुर्मो हरिवो
मेदिनं त्वा। असम्मृष्टो जायसे मातृवोः शुचिः। मन्द्रः
कविरुदतिष्ठो विवस्वतः। घृतेन त्वा वर्धयन्नग्न आहुत।
धूमस्ते केतुरभवद्विवि श्रितः। अग्निरग्रे प्रथमो देवतानाम्।
संयातानामुत्तमो विष्णुरासीत्। यजमानाय परिगृह्य देवान्।
दीक्षयेदं हविरा गच्छतन्नः॥२३॥

अग्निश्च विष्णो तप उत्तमं महः। दीक्षापालेभ्योऽवनतं हि
शक्रा। विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः संविदानौ। दीक्षामस्मै यजमानाय
धत्तम्। प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो
गिरिष्ठाः। यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधि क्षियन्ति भुवनानि

विश्वा॑। नूम॑र्तो दय॑ते सनि॒ष्यन् यः। विष्णा॑व उरुगा॒याय॒
दाश॑त्॥ २४॥

प्र यः स॒त्राचा॒ मन॑सा॒ यजा॑तै। ए॒ताव॑न्त॒न्नर्य॑मा वि॒वासा॑त्।
विच॑क्रमे पृथि॒वीमेष॑ ए॒ताम्। क्षे॒त्राय॑ विष्णु॑र्मनु॒षे द॑श॒स्यन्।
ध्रु॒वासो॑ अस्य की॒रयो॒ जना॑सः। उ॒रुक्षि॑तिः सु॒जनि॑मा
चका॑र। त्रि॒देवः॑ पृथि॒वीमेष॑ ए॒ताम्। विच॑क्रमे श॒तर्च॑सं
महि॑त्वा। प्र विष्णु॑रस्तु त॒वस॑स्तवी॒यान्। त्वे॒षः ह्य॑स्य
स्थवि॑रस्य॒ नाम॑॥ २५॥

होता॑रं चि॒त्रर॑थमध्व॒रस्य॑। य॒ज्ञस्य॑य॒ज्ञस्य॑ के॒तुः रु॑श॒न्तम्।
प्रत्य॑र्धि दे॒वस्य॑दे॒वस्य॑ म॒ह्ना। श्रि॒या त्व॑ग्निमति॑थिं जना॑नाम्।
आ नो॑ वि॒श्वाभि॑रू॒तिभिः॑ स॒जोषाः॑। ब्रह्म॑ जुषा॒णो ह॑र्यश्च याहि।
वरी॑वृ॒ज्स्थवि॑रेभिः सुशि॒प्रा। अ॒स्मे दध॑द्वृष॒णः शु॒ष्ममि॑न्द्र।
इन्द्रः॑ सुव॒र्षा ज॒नय॑न्नहा॒नि। जि॒गायो॒शिग्भिः॑ पृ॒तना॑ अभि॒
श्रीः॥ २६॥

प्रा॒रोच॑य॒न्मन॑वे के॒तुम॑ह्ना॒म्। अ॒विन्द॑ज्योति॑र्बृ॒हते॑ रणा॑य।
अ॒श्विना॒वव॑से निह॑ये वाम्। आ नूनं॑ या॒तः सु॒कृता॑य॒ विप्रा॑।
प्रा॒तर्यु॑क्तेन॑ सु॒वृता॒ रथे॑न। उ॒पाग॑च्छ॒तम॒वसा॑तन्नः। अ॒विष्टं॑
धी॒ष्वश्वि॑ना न आ॒सु। प्र॒जाव॑द्रेतो॒ अह॑यं नो अस्तु। आवा॑
तो॒के तन॑ये तू॒तुजा॑नाः। सु॒रत्ना॑सो दे॒ववी॑तिं गमे॒म॥ २७॥

त्वः सो॒म क्र॑तु॒भिः सु॒क्रतु॑र्भूः। त्वं दक्षैः॑ सु॒दक्षो॑ वि॒श्ववे॑दाः।
त्वं वृषा॑ वृष॒त्वेभि॑र्महि॒त्वा। द्यु॒म्नेभि॑र्द्यु॒म्यभ॑वो नृ॒चक्षाः॑। अषा॑ढं

यु॒त्सु पृ॒तना॒सु प॒प्रिम्। सु॒व॒र्षाम॒प्स्वां वृ॒जन॑स्य गो॒पाम्।
भ॒रेषु॒जाः सु॑क्षि॒तिः सु॒श्रव॑सम्। जय॑न्तं त्वा॒मनु॑ मदे॒म सोम॑।
भवा॑ मि॒त्रो न शे॒व्यो घृ॒तासु॑तिः। वि॒भूत॑द्युम्न ए॒व या॒ उ॒
स॒प्रथाः॑॥ २८॥

अधा॑ ते वि॒ष्णो वि॒दुषां॑ चि॒दृध्यः॑। स्तोमो॑ य॒ज्ञस्य॒ राध्यो॑
ह॒विष्म॑तः। यः पू॒र्व्याय॑ वे॒धसे॒ नवी॑यसे। सु॒म॒ज्ज्ञान॑ये
वि॒ष्णवे॒ ददा॑शति। यो जा॒तम॒स्य म॑हतो म॒हि ब्रवा॑त्। सेदु॒
श्रवो॑भिर्यु॒ज्यं चि॒दभ्य॑सत्। तमु॑ स्तो॒तारः पू॒र्व्यं यथा॑ वि॒द
ऋ॒तस्य॑। गर्भ॑ः ह॒विषां॑ पि॒प॒र्तन॑। आ॒ऽस्य॑ जा॒नन्तो॒ नाम॑
चि॒द्वि॒वक्त॑न। बृ॒हते॑ वि॒ष्णो सु॒म॒तिं भ॑जामहे॥ २९॥

इ॒मा धा॒ना घृ॒त॒स्रुवः॑। ह॒रीं इ॒होप॑वक्षतः। इन्द्र॑ः सु॒खत॑मे॒ रथे॑।
ए॒ष ब्र॒ह्मा प्र॑ते॒महे॑। वि॒दथे॑ श॑ः॒सिष॑ः॒ हरी॑। य ऋ॒त्वियः॑ प्र॑ते
व॒न्वे। व॒नुषो॑ ह॒र्य॑तं म॒दम्। इन्द्रो॒ नाम॑ घृ॒तन्न॑यः। ह॒रि॒भिश्चा॒रु
से॒च॑ते। श्रु॒तो गु॒ण आ॒ त्वा॑ वि॒शन्तु॑॥ ३०॥

ह॒रि॒व॒र्षस॒ङ्गिरः॑। आच॑र्षणि॒प्रा वृ॑ष॒भो जना॑नाम्। राजा॑
कृ॒ष्टी॒नां पु॑रु॒हूत॑ इन्द्रः। स्तु॒तश्र॑व॒स्यन्न॑व॒सोप॑म॒द्रिक्। यु॒क्ता
ह॒री वृ॑ष॒णाया॑ह्य॒र्वाङ्। प्र य॒त्सिन्ध॑वः प्र॒स॒वं यदा॑यन्। आपः॑
स॒मु॒द्रः र॒थ्ये॒व जग्मुः॑। अ॒तश्चि॒दिन्द्रः॑ स॒द॒सो वरी॑यान्।
यदी॑ः सोमः॑ पृ॒णति॑ दु॒ग्धो अ॒शुः। ह्या॑म॒सि त्वेन्द्र॑
या॒ह्य॒र्वाङ्॥ ३१॥

अरन्ते॒ सोम॑स्त॒नुवे॑ भ॒वाति॑ । शत॑क्रतो मा॒दय॑स्वा सु॒तेषु॑ ।
 प्रा॒स्मा॑ ५ अ॒व॒ पृत॑नासु प्रयु॒त्सु । इन्द्रा॑य सोमाः॑ प्र॒दिवो॑
 वि॒दा॒नाः । ऋ॒भुर्ये॑भिर्वृष॑पर्वा॒ विहा॑याः । प्र॒य॒म्यमा॑णान्प्रति॒ षू
 गृ॒भाय॑ । इन्द्र॑ पिब॒ वृष॑धूतस्य॒ वृष्णाः॑ । अहै॑डमान॒ उप॑याहि
 य॒ज्ञम् । तुभ्य॑ पवन्त॒ इन्द्र॑वः सु॒तासः॑ । गावो॑ न व॒ज्रिन्ध्र॑स्व॒मोको॑
 अच्छ॑ ॥ ३२ ॥

इन्द्रा॑ ग॒हि प्र॑थ॒मो य॒ज्ञिया॑नाम् । या ते॑ का॒कुत्सु॑कृता॒ या
 वरि॑ष्ठा । यया॒ शश्व॑त्पिब॑सि॒ मध्व॑ ऊ॒र्मिम् । तया॑ पाहि॒ प्र ते॑
 अध्व॑र्युर॑स्थात् । सन्ते॒ वज्रो॑ वर्त॒तामिन्द्र॑ ग॒व्युः । प्रा॒तर्यु॑जा
 वि बो॑धय । अ॒श्विना॒वेह॑ गच्छ॒तम् । अ॒स्य सोम॑स्य पी॒तये॑ ।
 प्रा॒तर्या॑वा॒णा प्र॑थ॒मा य॑जध्वम् । पु॒रा गृ॒ध्राद॑ररुषः पि॒बाथः॑ ।
 प्रा॒तर॑हि य॒ज्ञम॒श्विना॒ दधा॑ते । प्र॒श॑ ५ सन्ति॒ क॒वयः॑ पूर्॒वभाजः॑ ।
 प्रा॒तर्य॑जध्वम॒श्विना॑ हि॒नोत॑ । न सा॒यम॑स्ति दे॒वया॑ अ॒जुष्ट॑म् ।
 उ॒तान्यो॑ अ॒स्मद्य॑जते॒ विचा॑यः । पूर्॒वः पूर्॒वो य॑ज॒मानो॑
 वनी॑यान् ॥ ३३ ॥

चाश्वजिघ्रो गच्छतं नो दाशन्नामाभिश्चोर्गमेम सुप्रथां भजामहे विशन्तु याहर्वाडच्छं पिबाथः पदं ॥ [३]

न॒क्तं जा॒ताऽस्यो॑षधे । रामे॒ कृष्णे॑ अ॒सि॑क्रि च । इ॒द॑ ५ र॑जनि
 रज॑य । कि॒लासं॑ प॒लितं॑ च॒ यत् । कि॒लासं॑ च प॒लितं॑ च ।
 निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त् । आ नः॒ स्वो अ॑श्नुतां॒ वर्णः॑ । परा॑
 श्वे॒तानि॑ पातय । अ॒सितं॑ ते नि॒लय॑नम् । आ॒स्थान॑म॒सितं॑
 तव॑ ॥ ३४ ॥

असिंक्रियस्योषधे। निरितो नाशया पृषत्। अस्थिजस्य
 किलासस्य। तनूजस्य च यत्त्वचि। कृत्यया कृतस्य ब्रह्मणा।
 लक्ष्मं श्वेतमनीनशम्। सरूपा नाम ते माता। सरूपो नाम
 ते पिता। सरूपाऽस्योषधे सा। सरूपमिदं कृधि॥३५॥

शुनः हुवेम मघवानमिन्द्रम्। अस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ।
 शृण्वन्तमुग्रमृतये समथ्सु। घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम्।
 धूनुथ द्यां पर्वतान्दाशुषे वसु। नि वो वना जिहते
 यामं नो भिया। कोपयथ पृथिवीं पृश्निमातरः। युधे
 यदुग्राः पृषतीरयुग्धम्। प्रवेपयन्ति पर्वतान्। विविञ्चन्ति
 वनस्पतीन्॥३६॥

प्रोवारत मरुतो दुर्मदा इव। देवासः सर्वया विशा। पुरुत्रा
 हि सदृङ्ङुसि। विशो विश्वा अनु प्रभु। समथ्सु त्वा हवामहे।
 समथ्स्वग्निमवसे। वाजयन्तो हवामहे। वाजेषु चित्रराधसम्।
 सङ्गच्छध्वः संवदध्वम्। सं वो मनांसि जानताम्॥३७॥

देवा भागं यथा पूर्वे। सञ्जानाना उपासन्त। समानो मन्त्रः
 समितिः समानी। समानं मनः सह चित्तमेषाम्। समानं
 केतो अभि सः रभध्वम्। संज्ञानेन वो हविषा यजामः।
 समानी व आकूतिः। समाना हृदयानि वः। समानमस्तु वो
 मनः। यथा वः सुसहासति॥३८॥

संज्ञानं नः स्वैः। संज्ञानमरणैः। संज्ञानमश्विना युवम्।

इहास्मासु नियच्छतम्। संज्ञानं मे बृहस्पतिः। संज्ञानं
सविता कर्तुः। संज्ञानंमश्विना युवम्। इह मह्यं नि यच्छतम्।
उपं च्छायामिव घृणैः। अगन्म शर्म ते वयम्॥३९॥

अग्ने हिरण्यसन्दृशः। अदब्धेभिः सवितः पायुभिश्चम्।
शिवेभिरद्य परिपाहि नो गयम्। हिरण्यजिह्वः सुविताय
नव्यसे। रक्षा माकिर्नो अघशंस ईशत। मदेमदे हि नो
ददुः। यूथा गवामृजुक्रतुः। सङ्गभाय पुरुशता। उभया
हस्त्या वसु। शिशीहि राय आ भर॥४०॥

शिप्रिन्वाजानां पते। शचीवस्तवं दंसना। आ तू न
इन्द्र भाजय। गोष्वश्वेषु शुभ्रेषु। सहस्रेषु तुवीमघ। यद्देवा
देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
यूयम्। ऋतस्यर्तेन मुञ्चत। ऋतस्यर्तेनाऽऽदित्याः॥४१॥

यजत्रा मुञ्चतेह मा। यज्ञैर्वो यज्ञवाहसः। आशिक्षन्तो
न शेकिम। मेदस्वता यजमानाः। स्रुचाऽऽज्येन जुह्वतः।
अकामा वो विश्वेदेवाः। शिक्षन्तो नोप शेकिम। यदि
दिवा यदि नक्तम्। एनं एनस्योर्कर्तुः। भूतं मा तस्माद्भव्यं
च॥४२॥

द्रुपदादिव मुञ्चतु। द्रुपदादिवेन्मुचानः। स्विन्नः स्नात्वी
मलादिव। पूतं पवित्रेणेवाऽऽज्यम्। विश्वे मुञ्चन्तु मैतसः।
उद्वयं तमसस्परि। पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवं देवत्रा
सूर्यम्। अगन्म ज्योतिरुत्तमम्॥४३॥

तव कृपि वनस्पतीञ्जानतामसंति वयं भेरादित्याश्च नव च॥ [४]

वृषा सो अ॒शुः प॑वते ह॒विष्मा॒न्त्सोमः॑। इन्द्र॑स्य भा॒ग
ऋ॒तयुः श॒तायुः॑। स मा वृषा॑णं वृष॒भं कृ॑णोतु। प्रि॒यं
वि॒शा॒ सर्व॑वीर॒ सु॒वीरम्। कस्य॑ वृषा॑ सु॒ते सचा॑।
नि॒युत्वा॑न्वृष॒भो र॑णत्। वृ॒त्रहा सोम॑पीतये। यस्ते॑ शृङ्ग
वृषो॑नपात्। प्रण॑पात्कुण्ड॒पाय्यः॑। न्य॑स्मिन्दध्र॒ आ मनः॑॥४४॥

त॒ स॒ध्रीची॑रू॒तयो वृ॑ष्णि॒यानि॑। पौ॒स्यानि॑ नि॒युतः॑
सश्चुरिन्द्र॑म्। स॒मुद्रं॑ न सि॒न्धव उ॒क्थशु॑ष्माः। उ॒रुव्य॑च॒सङ्गि॒र
आ वि॑शन्ति। इन्द्रा॑य॒ गिरो॑ अ॒नि॒शित॑सर्गाः। अ॒पः
प्रेर॑य॒न्त्सग॑रस्य बु॒ध्रात्। यो अ॒क्षेणे॑व च॒क्रिया॑ श॒चीभिः॑।
विष्व॑क्त॒स्तम्भं॑ पृथि॒वीमु॒त द्याम्। अ॒क्षोद॑य॒च्छव॑सा
क्षाम॑बुध्रम्। वा॒र्णवा॑न्त॒स्तवि॑षीभि॒रिन्द्रः॑॥४५॥

दृ॒ढान्यौ॑घ्रादु॒शमा॑न् ओजः॑। अवा॑भि॒नत्कु॒भुः प॑र्व॒ताना॑म्। आ
नो अ॒ग्ने सु॒के॒तुना॑। र॒यिं वि॒श्वायु॑पोष॒सम्। मा॒र्डीकं॑ धै॒हि
जी॒वसे॑। त्व॒ सौम॑ म॒हे भग॑म्। त्वं यू॒नं ऋ॒तायु॑ते। दक्ष॑
दधा॑सि जी॒वसे॑। रथं॑ यु॒ञ्जते॑ म॒रुतः॑ शु॒भे सु॒गम्। सू॒रो न
मि॒त्रावरु॑णा॒ गवि॑ष्टिषु॥४६॥

रजा॑सि चि॒त्रा वि॑चरन्ति त॒न्यवः॑। दि॒वः स॑म्राजा प॒यसा॑
न उ॒क्षत॑म्। वाच॒ सु॒मि॒त्रावरु॑णा॒ विरा॑वतीम्। प॒र्जन्य॑श्चि॒त्रां
व॑दति॒ त्विषी॑मतीम्। अ॒भ्रा व॑सत म॒रुतः॑ सु॒मा॒यया॑। द्यां
व॑र्षय॒तम॒रुणाम॑रे॒पस॑म्। अयु॑क्त स॒प्त शु॒न्यवः॑। सू॒रो रथ॑स्य

न॒त्रियः। ताभि॑र्याति॒ स्वयु॑क्तिभिः। वहि॑ष्ठेभिर्वि॒हरन् यासि॑
तन्तु॑म्॥४७॥

अ॒व॒व्यय॑न्नसितं दे॒व व॒स्वः। दवि॑ध्वतो र॒श्मयः॑ सूर्य॑स्य।
चर्मे॑वावा॒धुस्तमो॑ अ॒प्स्वन्तः। प॒र्जन्या॑य प्र गा॑यत।
दि॒वस्पु॑त्राय मी॒ढुषै॑। स नो॑ य॒वस॑मिच्छतु। अ॒च्छा वद॑ त॒वसं॑
गी॒र्भिरा॑भिः। स्तु॒हि प॒र्जन्यं॑ नम॒साऽऽवि॑वासा। कनि॑क्रदद्वृष॒भो
जी॒रदा॑नुः। रेतो॑ दधा॒त्वोष॑धीषु गर्भ॑म्॥४८॥

यो गर्भ॑मोष॑धीनाम्। गवा॑ कृ॒णोत्य॑र्वताम्। प॒र्जन्यः॑
पुरु॑षीणा॑म्। तस्मा॒ इदा॑स्ये ह॒विः। जु॒होता॒ मधु॑मत्तमम्।
इडा॑ नः सं॒यतं॑ करत्। ति॒स्रो यद॑ग्रे श॒रद॑स्त्वामित्। शुचि॑
घृ॒तेन॑ शुच॑यः सप॒र्यन्। नामा॑नि चिद्व॒धिरे॑ य॒ज्ञिया॑नि।
असू॑दयन्त त॒नुवः॑ सुजा॑ताः॥४९॥

इन्द्र॑श्च नः शुना॑सीरौ। इ॒मं य॒ज्ञं मि॑मिक्षतम्। गर्भं॑ धत्त॑
स्व॒स्तये॑। ययो॑रिदं वि॒श्वं भु॑वनमा वि॒वेश। ययो॑रान॒न्दो
निहि॑तो म॒हश्च। शुना॑सीरावृ॒तुभिः॑ संवि॒दानौ। इन्द्र॑वन्तौ
ह॒विरि॑दं जु॒षेथाम्। आघा॑ये अ॒ग्निमि॑न्ध॒ते। स्तृ॑णन्ति
ब॒र्हि॒रानु॑षक्। येषा॑मिन्द्रो॒ युवा॒ सखा॑। अ॒ग्न इन्द्र॑श्च
मे॒दिना॑। ह॒थो वृ॒त्राण्य॑प्रति। यु॒व॑ हि वृ॒त्रह॑न्त॒मा। याभ्या॑
सु॒व॒रज॑यन्न॒ग्र ए॒व। यावा॑तस्थ॒तुर्भु॑वनस्य म॒ध्ये। प्रच॑र॒षणी
वृ॑षणा॒ वज्र॑बाहू। अ॒ग्नी इन्द्रा॑वृ॒त्रह॑णा॒ हुवे॑ वाम्॥५०॥

उ॒त नः॑ प्रि॒या प्रि॒यासु॑। स॒प्तस्व॑सा सु॒जुष्टा॑। सर॑स्वती स्तोम्या-
ऽभू॒त्। इ॒मा जु॒ह्वा॑नायुष्म॒दा नमो॑भिः। प्रति॒ स्तोम॑ꣳ सर॒स्वति॑
जुष॑स्व। तव॒ शर्म॑न्प्रिय॒तमे॒ दधा॑नाः। उप॑स्थेयाम शरणं न
वृक्ष॑म्। त्रीणि॒ प॒दा विच॑क्रमे। विष्णु॑र्गो॒पा अदा॑भ्यः। ततो॒
धर्मा॑णि धा॒रयन्॑॥५१॥

तद॑स्य प्रि॒यम॒भि पाथो॑ अश्याम्। नरो॒ यत्र॑ देव॒यवो॑ मद॑न्ति।
उ॒रु॒क्र॒मस्य॑ स हि बन्धु॑रि॒त्था। विष्णोः॑ प॒दे पर॑मे मध्व॒ उ॒त्सः॑।
क्र॒त्वा॒दा अ॑स्थु श्रेष्ठः॑। अ॒द्य त्वा॑ व॒न्वन्त्सु॑रे॒क्णाः॑। म॒र्त आ॑नाश
सुवृ॑क्तिम्। इ॒मा ब्र॑ह्म ब्रह्म॒वाह॑। प्रि॒या त॒ आ ब॑र्हिः सी॒दा।
वी॒हि सूर॑ पुरो॒डाश॑म्॥५२॥

उप॑ नः सून॒वो गिरः॑। शृ॒ण्वन्त्व॒मृत॑स्य॒ ये। सु॒मृ॒डीका॑ भव॑न्तु
नः। अ॒द्या नो॑ देव स॒वितः॑। प्र॒जाव॑त्सा॒वीः सौभ॑गम्। परा॑
दुःष्व॒प्रि॒यꣳ सु॒वा। वि॒श्वा॑नि देव स॒वितः॑। दुरि॑तानि॒ परा॑ सु॒वा।
यद्भ॒द्रं तन्म॒ आ सु॒वा। शुचि॑म॒कैर्बृ॑हस्पतिम्॥५३॥

अ॒ध्व॒रेषु॑ नमस्यत। अ॒ना॒म्यो॒ज॒ आ च॑के। या धा॒रय॑न्त दे॒वा
सु॒दक्षा॑ दक्ष॑पिता॒रा। अ॒सुर्या॑य प्रम॑हसा। स इ॒त् क्षेति॑ सुधि॑त
ओक॑सि॒ स्वे। तस्मा॑ इ॒डा पि॑न्वते वि॒श्वदा॑नी। तस्मै॑ वि॒शः
स्व॒यमे॒वान॑मन्ति। यस्मि॑न्ब्रह्मा राज॑नि॒ पूर्वं॑ एति॑। सकू॑तिमिन्द्र
सच्यु॑तिम्। सच्यु॑तिं ज॒घन॑च्युतिम्॥५४॥

क॒नात्का॒भान्न॒ आ भ॑र। प्र॒य॒प्स्यन्नि॑व स॒क्थ्यौ॑। वि न॑

इन्द्र मृधो जहि। कर्नीखुनदिव सापयन्। अभि नः
सुष्टुतिं नय। प्रजापतिः स्त्रियां यशः। मुष्कयोरदधात्सपम्।
कामस्य तृप्तिमानन्दम्। तस्याग्ने भाजयेह मा। मोदः प्रमोद
आनन्दः॥५५॥

मुष्कयोर्निहितः सपः। सृत्वेव कामस्य तृप्याणि। दक्षिणानां
प्रतिग्रहे। मनसश्चित्तमाकूतिम्। वाचः सत्यमशीमहि।
पशूनां रूपमन्नस्य। यशः श्रीः श्रयतां मयि। यथाऽहमस्या
अतृपः स्त्रियै पुमान्। यथा स्त्री तृप्यति पुंसि प्रिये प्रिया।
एवं भगस्य तृप्याणि॥५६॥

यज्ञस्य काम्यः प्रियः। ददामीत्यग्निर्वदति। तथेति वायुराह
तत्। हन्तेति सत्यं चन्द्रमा। आदित्यः सत्यमोमिति।
आपस्तथ्सत्यमा भरन्। यशो यज्ञस्य दक्षिणाम्। असौ
मे कामः समृद्धताम्। न हि स्पशमविदन्नन्यमस्मात्।
वैश्वानरात्पुरएतारमग्नेः॥५७॥

अथेममन्थन्नमृतममूराः। वैश्वानरं क्षेत्रजित्याय देवाः।
येषामिमे पूर्वे अर्मास आसन्। अयूपाः सद्म विभृता पुरूणि।
वैश्वानर त्वया ते नुत्ताः। पृथिवीमन्यामभितस्थुर्जनांसः।
पृथिवीं मातरं महीम्। अन्तरिक्षमुप ब्रुवे। बृहतीमृतये
दिवम्। विश्वं बिभर्ति पृथिवी॥५८॥

अन्तरिक्षं वि पप्रथे। दुहे द्यौर्बृहती पयः। न ता नशन्ति न

दंभाति तस्करः। नैनां अमित्रो व्यथिरादधर्षति। देवाश्च
याभिर्यजते ददाति च। ज्योगित्ताभिः सचते गोपतिः सह।
न ता अर्वा रेणुककाटो अश्नुते। न सङ्स्कृतत्रमुप यन्ति
ता अभि। उरुगायमभयं तस्य ता अनु। गावो मर्त्यस्य वि
चरन्ति यज्वनः॥५९॥

रात्री व्यख्यदायती। पुरुत्रा देव्यक्षभिः। विश्वा अधि
श्रियोऽधिता। उप ते गा इवाकरम्। वृणीष्व दुहितर्दिवः।
रात्री स्तोमं न जिग्युषी। देवीं वाचमजनयन्त देवाः। तां
विश्वरूपाः पशवो वदन्ति। सा नो मन्द्रेषमूर्जं दुहाना।
धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतु॥६०॥

यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि। राष्ट्रीं देवानां निषसाद मन्द्रा।
चतस्र ऊर्जं दुदुहे पयांसि। क्वं स्विदस्याः परमं जंगाम।
गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती। एकपदी द्विपदी सा
चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवुषी। सहस्राक्षरा परमे
व्योमन्। तस्यां समुद्रा अधि विक्षरन्ति। तेन जीवन्ति
प्रदिशश्चतस्रः॥६१॥

ततः क्षरत्यक्षरम्। तद्विश्वमुप जीवति। इन्द्रासूरा
जनयन्विश्वकर्मा। मरुत्वां अस्तु गणवांश्चसजातवान्।
अस्य स्नुषा श्वशुरस्य प्रशिष्टिम्। सपत्न्या वाचं मनसा
उपासताम्। इन्द्रः सूरौ अतरद्रजांसि। स्नुषा सपत्न्या

श्वशुरोऽयमस्तु। अयं शत्रूञ्जयतु जरहृषाणः। अयं
वाजं जयतु वाजंसातौ। अग्निः क्षत्रभृदनिभृष्टमोजः।
सहस्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन्। विभ्राजमानः समिधा न
उग्रः। आऽन्तरिक्षमरुहदगन्धाम्॥६२॥

धारयन्परोडाशं बृहस्पतिं जुघनं च्युतिमानन्दो भगंस्य तृप्याण्यग्नेः पृथिवी यज्वन एतु प्रदिशश्चतस्रो वाजंसातौ चत्वारि
च॥ [६]

वृषाऽस्यं शुर्वृषभायं गृह्यसे। वृषाऽयमुग्रो नृचक्षसे। दिव्यः
कर्मण्यो हितो बृहन्नाम। वृषभस्य या ककुत्। विषूवान् विष्णो
भवतु। अयं यो मामको वृषा। अथो इन्द्र इव देवेभ्यः। वि
ब्रवीतु जनेभ्यः। आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्। अथो अधिपतिं
विशाम्॥६३॥

अस्याः पृथिव्या अध्यक्षम्। इममिन्द्र वृषभं कृणु। यः सुशृङ्गः
सुवृषभः। कल्याणो द्रोण आर्हितः। कार्षीवल प्रगाणेन।
वृषभेण यजामहे। वृषभेण यजमानाः। अक्रूरेणेव सर्पिषां।
मृद्धश्च सर्वा इन्द्रेण। पृतनाश्च जयामसि॥६४॥

यस्यायमृषभो हविः। इन्द्राय परिणीयते। जयाति
शत्रुमायन्तम्। अथो हन्ति पृतन्यतः। नृणामहं प्रणीरसत्।
अग्रं उद्धिन्दतामसत्। इन्द्र शुष्मं तनुवा मेरयस्व। नीचा
विश्वा अभितिष्ठाभिमातीः। नि शृणीह्याबाधं यो नो अस्ति।
उरुं नो लोकं कृणुहि जीरदानो॥६५॥

प्रेह्यभि प्रेहि प्र भरा सहस्व। मा विवेनो वि शृणुष्व। जनेषु।

उदीडितो वृषभ॒ तिष्ठ॒ शुष्मैः॑। इन्द्र॒ शत्रूँ॑न्पुरो अ॒स्माकं॑ यु॒ध्य।
अग्ने॒ जेता॒ त्वं ज॑य। शत्रूँ॑न्सहस्र॒ ओज॑सा। वि शत्रूँ॑न् विमृ॒धो
नुद। ए॒तं ते॒ स्तोमं॑ तुविजात॒ विप्रः॑। रथं॒ न धीरः॑ स्वपा
अतक्षम्। यदीद॑ग्ने॒ प्रतित्वं॑ दे॒व ह॑र्याः॥६६॥

सुव॑र्वतीर॒प ए॑ना जयेम। यो घृ॒तेना॒भिमा॑नितः। इन्द्र॒ जैत्रा॑य
जज्ञिषे। स नः॒ सङ्का॑सु पारय। पृ॒तना॒साह्ये॑षु च। इन्द्रो
जिगा॑य पृथि॒वीम्। अ॒न्तरि॑क्ष॒ः सुव॑र्म॒हत्। वृ॒त्रहा॑ पु॒रुचे॑तनः।
इन्द्रो॑ जिगा॑य सह॑सा॒ सहा॑सि। इन्द्रो॑ जिगा॑य पृ॒तनानि॑
विश्वा॑॥६७॥

इन्द्रो॑ जा॒तो वि॒ पुरो॑ रुरोज। स नः॒ पर॒स्पा वरि॑वः कृ॒णोतु।
अ॒यं कृ॒तुरगृ॑भीतः। वि॒श्वजि॑दु॒द्धिदि॒त्सोमः॑। ऋषि॑र्विप्रः
काव्ये॑न। वा॒युर॑ग्रेगा य॒ज्ञप्रीः॑। सा॒कङ्ग॑न्मन॑सा य॒ज्ञम्। शि॒वो
नियु॑द्धिः शि॒वाभिः॑। वा॒यो शु॒क्रो अ॑यामि ते। मध्वो॒ अग्रं॑
दि॒र्विष्टि॑षु॥६८॥

आ या॑हि सोमं पीतये। स्वा॒रु॒हो दे॒व नियु॑त्व॒ता। इ॒ममिन्द्र॑
वर्ध॑य क्ष॒त्रिया॑णाम्। अ॒यं वि॒शां वि॒श्वति॑रस्तु॒ राजा॑। अ॒स्मा
इन्द्र॑ म॒हि वर्चा॑सि धेहि। अ॒वर्च॑सं क॒णुहि॑ शत्रु॑मस्य। इ॒ममा
भ॑ज॒ ग्रामे॒ अश्वे॑षु गोषु। नि॒रमुं॑ भ॑ज॒ योऽमि॑त्रो॒ अस्य॑। वर्ष्म॑न्
क्ष॒त्रस्य॑ क॒कुभि॑ श्रयस्व। ततो॑ न उ॒ग्रो वि॑ भ॑जा॒ वसू॑नि॥६९॥

अ॒स्मे द्या॑वापृथि॒वी भूरि॑ वामम्। सन्दु॑हाथां घर्म॒दुघे॑व

धेनुः। अयं राजा प्रिय इन्द्रस्य भूयात्। प्रियो
गवामोषधीनामुतापाम्। युनज्मिं त उत्तरावन्तमिन्द्रम्। येन
जयासि न परा जयासै। स त्वाऽकरेकवृषभं स्वानाम्।
अथो राजन्नुत्तमं मानवानाम्। उत्तरस्त्वमधरे ते सपत्नाः।
एकवृषा इन्द्रसखा जिगीवान्॥७०॥

विश्वा आशाः पृतनाः सञ्जयं जयन्। अभि तिष्ठ शत्रूयतः
सहस्व। तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ। बलिमग्ने अन्तित
ओत दूरात्। आ भन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्धि। बृहत्ते
अग्ने महि शर्म भद्रम्। यो देह्यो अनमयद्वधस्त्रैः। यो
अर्यपत्नीरुषसश्चकार। स निरुध्या नहुषो यद्वो अग्निः।
विशश्चक्रे बलिहृतः सहोभिः॥७१॥

प्र सद्यो अग्ने अत्येष्यन्यान्। आविर्यस्मै चारुतरो बभूथ।
ईडेन्यो वपुष्यो विभावा। प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम्।
ब्रह्मज्येष्ठा वीर्या सम्भृतानि। ब्रह्माग्ने ज्येष्ठं दिवमा ततान।
ऋतस्य ब्रह्म प्रथमोत जज्ञे। तेनार्हति ब्रह्मणा स्पर्धितुङ्कः।
ब्रह्म स्रुचो घृतवतीः। ब्रह्मणा स्वरवो मिताः॥७२॥

ब्रह्म यज्ञस्य तन्तवः। ऋत्विजो ये हविष्कृतः।
शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सन्ददृश्रिरे। चषालवन्तः स्वरवः
पृथिव्याम्। ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः। नमः सखिभ्यः
सन्नान्माऽवगात। अभिभूरग्निरतरद्रजांसि। स्पृधो विहत्य

पृत॑ना अभि॒श्रीः। जु॒षा॒णो म॒ आहु॑तिं मामहिष्ट। ह॒त्वा
स॒पत्ना॑न् वरि॑वस्करन्नः। ई॒शानं॑ त्वा॒ भुव॑नानामभि॒श्रिय॑म्।
स्तौम्य॑ग्र उरु॒कृत॑ सु॒वीर॑म्। ह॒विर्जु॑षा॒णः स॒पत्ना॑
अभि॒भूर॑सि। ज॒हि शत्रू॑ रप॒ मृधो॑ नुदस्व॥७३॥

विशां जंयामसि जीरदानो हयां विश्वा दिर्विष्टिषु वसूनि जिगीवांश्महोभिर्मिता नश्चत्वारि च॥——[७]

स प्र॑ल॒वन्न॑वीयसा। अ॒ग्रे द्यु॒मेन॑ संयता॥ बृ॒हत्त॑तन्थ भा॒नुना॑।
नव॑ नु स्तोम॑म॒ग्रये॑। दि॒वः श्ये॑नाय॒ जीजन॑म्। वसोः॑
कु॒विद्व॑नाति॒ नः। स्वा॒रु॒हा यस्य॑ श्रियो॑ दृ॒शे। र॒यिर्वी॑रव॒तो
यथा॑। अ॒ग्रे य॒ज्ञस्य॑ चे॒ततः॑। अ॒द॒भ्यः पुर॑ए॒ता॥७४॥

अ॒ग्निर्वि॑शां मानु॑षीणाम्। तू॒र्णी रथः॑ सदा॒ नवः॑। नव॑ सोमा॒य
वा॒जिनै॑। आ॒ज्यं प॑य॒सोऽज॑नि। जु॒ष्टं शु॑चित॒मं वसु॑। नव॑
सोम॑ जुषस्व नः। पी॒यूष॑स्येह तृ॒ष्णुहि॑। यस्ते॑ भा॒ग ऋ॒ता
व॒यम्। नव॑स्य सोम ते व॒यम्। आ सु॑म॒तिं वृ॑णीमहे॥७५॥

स नो॑ रास्व स॒हस्रि॑णः। नव॑ ह॒विर्जु॑षस्व नः। ऋ॒तुभिः॑
सोम॑ भूत॑मम्। तद॒ङ्गं प्र॑ति॒हर्य॑ नः। राज॑न्त्सोम स्व॒स्तये॑।
नव॑ स्तोम॒न्नव॑ ह॒विः। इ॒न्द्रा॒ग्निभ्यां॑ नि वै॒दया॑। तज्जु॑षेता॒
सचै॑तसा। शु॒चिं नु॑ स्तोमं॒ नव॑जात॒मद्य॑। इ॒न्द्रा॒ग्नी वृ॑त्रहणा
जुषे॒थाम्॥७६॥

उ॒भा हि वा॑ सु॒हवा॑ जोह॑वीमि। ता वाज॑ स॒द्य उ॑श॒ते
धे॒ष्टा। अ॒ग्निरि॒न्द्रो नव॑स्य नः। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यता॑म्।
इ॒ह दे॒वौ स॑ह॒स्रिणौ॑। य॒ज्ञं न॒ आ हि॑ गच्छ॑ताम्। वसु॑मन्त॑

सुव॒र्विद॑म्। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यता॑म्। अ॒ग्निरिन्द्रो॑ नव॑स्य नः।
वि॒श्वान्दे॒वाः स्त॑र्पयत॥ ७७ ॥

ह॒विषो॒ऽस्य नव॑स्य नः। सुव॒र्विदो॑ हि ज॑ज्ञिरे। ए॒दं ब॒र्हिः
सु॒ष्टरी॑मा॒ नवे॑न। अ॒यं य॒ज्ञो यज॑मानस्य भा॒गः। अ॒यं
ब॑भूव॒ भुव॑नस्य॒ गर्भः॑। वि॒श्वे दे॒वा इ॒दम॒द्याग॑मिष्ठाः। इ॒मे नु
द्या॒वापृ॑थि॒वी स॒मीची॑। त॒न्वा॒ने य॒ज्ञं पु॑रु॒पेश॑सन्धिया। आ॒ऽस्मै
पृ॒णीतां॑ भुव॑नानि॒ विश्वा॑। प्र॒जां पु॒ष्टि॒म॒मृतं॑ नवे॑न॥ ७८ ॥

इ॒मे धे॒नू अ॒मृतं॑ ये दु॒हाते॑। प॒यंस्व॑त्युत्त॒रामे॑तु पु॒ष्टिः। इ॒मं
य॒ज्ञं जु॒षमा॑णे॒ नवे॑न। स॒मीची॑ द्या॒वापृ॑थि॒वी घृ॒ताची॑। य॒विष्ठो
ह॒व्य॒वाह॑नः। चि॒त्रभा॑नु॒र्घृता॑सु॒तिः। नव॑जातो॒ वि रो॑चसे।
अ॒ग्ने तत्ते॑ म॒हित्व॑नम्। त्वम॑ग्ने दे॒वता॑भ्यः। भा॒गे दे॒व न
मी॑यसे॥ ७९ ॥

स ए॒ना वि॒द्वान् य॑क्ष्यसि। नव॑ः स्तोमं॑ जुषस्व नः।
अ॒ग्निः प्र॑थ॒मः प्रा॑श्नातु। स हि वे॒द यथा॑ ह॒विः। शि॒वा
अ॒स्मभ्य॑मोष॑धीः। कृ॒णोतु॑ वि॒श्वच॑र्षणिः। भ॒द्रान्नः॑ श्रेयः
सम॑नैष्ट दे॒वाः। त्वया॑ऽव॒सेन॑ सम॑शीमहि त्वा। स नो॑
मयो॒भूः पि॑तो॒ आ वि॑शस्व। शं तो॒काय॑ त॒नुवे॑ स्यो॒नः। ए॒तमु॒
त्यं म॑धु॒ना सं॑यु॒तं य॒वम्। सर॑स्वत्या॒ अधि॑म॒नाव॑चर्कृषुः।
इन्द्र॑ आसी॒त्सीर॑पतिः श॒तक्र॑तुः। की॒नाशा॑ आसन्म॒रुतः॑
सु॒दान॑वः॥ ८० ॥

जुष्टश्चक्षुषो जुष्टीनरो नक्तञ्जाता वृषास उत नो वृषाऽस्य॑ः सप्र॑त्नवदष्टौ॥८॥

जुष्टो म॒न्युर्भ॒गो जुष्टी॑ नरो॒ हरि॑वर्षसङ्गिरः॒ शिप्रि॑न्वाजानामुत नः प्रि॒या यद्वाग्ब॑दन्ती॒ विश्वा॒
आशा॒ अशी॑तिः॥८०॥

जुष्टः सु॒दान॑वः॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

प्रा॒णो र॑क्षति॒ विश्व॑मेज॑त्। इ॒र्यो भू॑त्वा बहु॒धा ब॒हूनि॑। स
इ॒त्सर्वं॑ व्या॒नशे॑। यो दे॒वो दे॒वेषु॑ वि॒भूर॑न्तः। आवृ॑द्ददात्
क्षेत्रि॑यध्व॒गद्व॑षा॑। तमि॒त्प्रा॒णं म॒नसो॑प॒ शिक्ष॑त। अ॒ग्रं
दे॒वाना॑मि॒दम॑त्तु नो ह॒विः। म॒नस॑श्चित्ते॒दम्। भू॒तं भव्यं॑ च
गु॒प्यते। तद्धि दे॒वेष्व॑ग्रि॒यम्॥१॥

आ न॑ ए॒तु पुर॑श्च॒रम्। स॒ह दे॒वैरि॒मं ह॒वम्। म॒नः
श्रेय॑सि॒श्रेय॑सि। क॒र्मन् य॒ज्ञप॑तिं दध॑त्। जु॒षतां॑ मे वा॒ग्निद॑
ह॒विः। वि॒राड्दे॒वी पु॒रोहि॑ता। ह॒व्यवा॒डन॑पायिनी। यया॑ रू॒पाणि॑
बहु॒धा वद॑न्ति। पेशा॑सि दे॒वाः प॑र॒मे ज॒नित्रे॑। सा नो॑
वि॒राडन॑पस्फुरन्ती॥२॥

वाग्दे॒वी जु॑षतामि॒दं ह॒विः। चक्षु॑र्दे॒वानां॑ ज्योति॑र॒मृते॑ न्य॒क्तम्।
अ॒स्य वि॒ज्ञाना॑य बहु॒धा निधी॑यते। तस्य॑ सु॒म्रम॑शीमहि। मा
नो॑ हासीद्विचक्षणम्। आयु॑रि॒न्नः प्रती॑र्यताम्। अन॑न्धाश्चक्षु॑षा
व॒यम्। जी॒वा ज्योति॑रशीमहि। सु॒व॒ज्योति॑रु॒तामृ॑तम्। श्रोत्रे॑ण
भ॒द्रमु॑त शृ॒ण्वन्ति स॒त्यम्। श्रोत्रे॑ण॒ वाचं॑ बहु॒धोद्य॑मानाम्।
श्रोत्रे॑ण॒ मोद॑श्च॒ मह॑श्च श्रूयते। श्रोत्रे॑ण॒ सर्वा॑ दि॒श आ शृ॑णोमि।
येन॑ प्रा॒च्या उ॒त दक्षि॑णा। प्र॒तीच्यै॑ दि॒शः शृ॑ण्वन्त्यु॒त्तरा॑त्।
तदिच्छो॑त्रं बहु॒धोद्य॑मानम्। अ॒रान्न ने॒मिः परि॑ सर्वं बभू॒व॥३॥

अग्रियमनपस्फुरन्ती सत्यं सप्त च॥ [१]

उदेहि वाजिन्यो अस्युप्स्वन्तः। इदं राष्ट्रमा विश
सूनृतावत्। यो रोहितो विश्वमिदं जजान। स नो राष्ट्रेषु
सुधितान्दधातु। रोहंरोहं रोहितं आरुरोह। प्रजाभिर्वृद्धिं
जनुषामुपस्थम्। ताभिः स रब्धो अविदथ्यदुर्वीः। गातुं
प्रपश्यन्निह राष्ट्रमाऽहः। आऽहार्षीद्राष्ट्रमिह रोहितः। मृधो
व्यास्थदभयं नो अस्तु॥ ४॥

अस्मभ्यं द्यावापृथिवी शक्करीभिः। राष्ट्रं दुहाथामिह रेवतीभिः।
विममर्श रोहितो विश्वरूपः। समाचक्राणः प्ररुहो रुहश्च।
दिवं गत्वायं महता महिम्ना। वि नो राष्ट्रमुनत्तु पयसा
स्वेन। यास्ते विशस्तपसा सं बभूवुः। गायत्रं वथ्समनु तास्त
आऽगुः। तास्त्वा विशन्तु महसा स्वेन। सं माता पुत्रो अभ्येतु
रोहितः॥ ५॥

यूयमुग्रा मरुतः पृश्निमातरः। इन्द्रेण सयुजा प्रमृणीथ
शत्रून्। आ वो रोहितो अशृणोदभिद्यवः। त्रिसप्तासो
मरुतः स्वादुसम्मुदः। रोहितो द्यावापृथिवी जजान।
तस्मिंस्तन्तुं परमेष्ठी ततान। तस्मिञ्छिश्रिये अज
एकपात्। अदहद्द्यावापृथिवी बलेन। रोहितो द्यावापृथिवी
अदहत्। तेन सुवः स्तमितन्तेन नाकः॥ ६॥

सो अन्तरिक्षे रजसो विमानः। तेन देवाः सुवरन्वविन्दन्।
सुशेवं त्वा भानवो दीदिवांसम्। समग्रासो जुहो

जातवेदः। उ॒क्षन्ति॑ त्वा वा॒जिन॒मा घृ॒तेन॑। स॒संम॑ग्रे युवसे
भो॒ज॒नानि॑। अ॒ग्रे श॒र्धं मह॑ते सौभ॒गाय॑। तव॑ द्यु॒म॒न्युत्त॑मानि
सन्तु। स॒ञ्जा॑स्प॒त्यः सु॒यम॒मा कृ॑णुष्व। श॒त्रूय॒ताम॒भि ति॑ष्ठा
महा॑सि॥७॥

अ॒स्त्वितु॑ रोहि॒तो ना॒को महा॑सि॥ [२]

पुन॑र्न॒ इन्द्रो॑ म॒घवा॑ ददातु। धनानि॑ श॒क्रो धन्यः॑ सु॒राधाः॑।
अ॒र्वा॒चीनं॑ कृणुतां याचि॒तो मनः॑। श्रु॒ष्टी नो॑ अ॒स्य ह॒विषो॑
जुषा॑णः। यानि॑ नोऽजि॒नं धना॑नि। ज॒हर्धं॑ शूर म॒न्युना॑।
इन्द्रा॑नु॒विन्द न॒स्तानि॑। अ॒नेन॑ ह॒विषा॒ पुनः॑। इन्द्र॒ आशा॑भ्यः
परि॑। सर्वा॒भ्योऽभ्यं॑ करत्॥८॥

जेता॒ शत्रून् विच॑र॒षणिः॑। आकू॑त्यै त्वा॒ कामा॑य त्वा स॒मृधे॑
त्वा। पु॒रो द॑धे अमृ॒तत्वाय॑ जी॒वसे॑। आकू॑तिम॒स्याव॑से।
काम॑मस्य स॒मृद्धौ॑। इन्द्र॑स्य यु॒ञ्जते॒ धियः॑। आकू॑तिं दे॒वीं
मन॑सः पु॒रो द॑धे। य॒ज्ञस्य॑ मा॒ता सु॒हवा॑ मे अस्तु। यद्वि॒च्छामि॑
मन॑सा॒ सका॑मः। वि॒देय॑मेन॒द्धृद॑ये नि॒र्विष्ट॑म्॥९॥

सेद॑ग्निर॒ग्नीर॑त्ये॒त्यन्यान्॑। यत्र॑ वा॒जी तन॑यो वी॒डुपा॑णिः।
स॒हस्र॑पा॒था अ॒क्षरो॑ स॒मेति॑। आशा॑नां त्वाऽऽशा॒पा॒लेभ्यः॑।
च॒तुर्भ्यो॑ अ॒मृतै॑भ्यः। इ॒दं भू॒तस्या॑ध्यक्षेभ्यः। वि॒धेम॑ ह॒विषा॑
व॒यम्। विश्वा॒ आशा॒ मधु॑ना स॒सृजामि॑। अ॒न॒मी॒वा आप॑
ओष॑धयो भवन्तु। अ॒यं यज॑मानो मृ॒धो व्य॑स्यताम्॥१०॥

अ॒गृभी॑ताः प॒शवः॑ सन्तु सर्वे॑। अ॒ग्निः सोमो॑ वरु॒णो

मि॒त्र इन्द्रः॑। बृ॒हस्पतिः॑ सवि॒ता यः स॑ह॒स्री। पू॒षा नो॑
गोभि॒रव॑सा॒ सर॑स्वती। त्वष्टा॑ रू॒पाणि॑ सम॑नक्तु य॒ज्ञैः। त्वष्टा॑
रू॒पाणि॑ दध॑ती॒ सर॑स्वती। पू॒षा भग॑ꣳ सवि॒ता नो॑ ददातु।
बृ॒हस्पति॑र्दद॒दिन्द्रः॑ स॒हस्र॑म्। मि॒त्रो दा॒ता वरु॑णः सोमो॑
अ॒ग्निः॥११॥

कर्त्त्रिविष्टमस्यतान्नं च॥

[३]

आ नो॑ भ॒र् भग॑मिन्द्र द्युमन्त॑म्। नि ते॑ दे॒ष्णस्य॑ धीमहि प्र॒रेके।
उ॒र्व इ॒व प॒प्रथे॑ का॒मो अ॒स्मे। तमा॑प॒णा वसु॑पते॒ वसू॑नाम्।
इ॒मं का॒मं म॒न्दया॑ गोभि॒रश्वैः॑। च॒न्द्रव॑ता॒ राध॑सा प॒प्रथ॑श्च।
सु॒व॒र्यवो॑ म॒तिभि॒स्तुभ्यं॑ वि॒प्राः। इन्द्रा॑य॒ वाहः॑ कु॒शिका॑सो
अ॒क्रन्। इन्द्र॑स्य॒ नु वी॒र्या॑णि॒ प्रवो॑चम्। या॒नि च॒कार॑ प्रथ॒मानि॑
व॒ज्री॥१२॥

अह॑न्नहि॒मन्व॑पस्त॑तर्द। प्रव॑क्षणा॑ अभि॒नृत्प॑र्व॒ताना॑म्। अह॑न्नहि॒
पर्व॑ते शि॒श्रिया॑णम्। त्वष्टा॑ऽस्मै॒ वज्र॑ꣳ स्व॒र्यन्त॑तक्ष। वा॒श्रा इ॒व
धे॒नवः॑ स्यन्द॑मानाः। अ॒ञ्जः स॒मुद्र॑मव॒ जग्मु॑रापः। वृषा॑यमा॒णो-
ऽवृ॑णीत॒ सोम॑म्। त्रि॒क॑द्रुकेष्वपि॒बथ॑सु॒तस्य॑। आ सा॒यकं॑ म॒घवा॑
दत्त॒ वज्र॑म्। अह॑न्नेनं प्रथम॒जा मही॑नाम्॥१३॥

यदिन्द्रा॑ह॒न्प्रथ॑म॒जा मही॑नाम्। आन्मा॒यिना॒ममि॑नाः प्रोत
मा॒याः। आ॒थ्सूर्य॑ ज॒नय॑न्द्यामुषा॒सम्। ता॒दीक्रा॑ शत्रू॒न्न
कि॒ला॑वि॒विथ्से। अह॑न्वृ॒त्रं वृ॒त्रत॑रं व्य॒सम्। इन्द्रो॑ वज्रेण
मह॑ता व॒धेन॑। स्कन्धा॑ꣳसीव॒ कुलि॑शेना॒विवृ॑क्ष्णा। अहिः॑

शयत उपपृक्पृथिव्याम्। अयोध्येव दुर्मद आ हि जुह्वे।
महावीरं तुविबाधमृजीषम्॥१४॥

नाता॑रीरस्य॒ समृ॑तिं व॒धाना॑म्। स॒ रु॒जानाः॑ पिपिषु
इन्द्र॑शत्रुः। विश्वो॑ विहा॒या अर॑तिः। वसु॑र्दधे ह॒स्ते दक्षि॑णे।
तर॑णिर्न शिश्रथत्। श्रव॑स्य॒या न शि॑श्रथत्। विश्व॑स्मा
इदि॑षुध्यसे। देव॑त्रा ह॒व्यमू॑हिषे। विश्व॑स्मा इत्थ॒सुकृ॑ते
वार॑मृण्वति। अ॒ग्निर्द्वा॒रा व्य॑ण्वति॥१५॥

उदु॑ज्जिहा॒नो अ॒भि काम॑मीरयन्। प्र॒पृश्न॑न्विश्वा भुव॑नानि
पूर्व॑था। आ के॒तुना॒ सुष॑मिद्धो यजि॑ष्ठः। काम॑ नो अग्ने
अ॒भिह॑र्य दि॒ग्भ्यः। जुषा॑णो ह॒व्यम॑मृतेषु दृढ्यः। आ नो॑
र॒यिं ब॑हुलां गोम॑तीमिषम्। नि धे॑हि यक्ष॑दमृतेषु भूषन्।
अ॒श्विना॒ यज्ञ॑मागतम्। दा॒शुषः॒ पुरु॑द॒ससा॑। पूषा र॑क्षतु नो
र॒यिम्॥१६॥

इ॒मं य॒ज्ञम॒श्विना॑ वर्धयन्ता। इ॒मौ र॒यिं यज॑मानाय धत्तम्। इ॒मौ
प॒शून् र॑क्षतां वि॒श्वतो॑ नः। पूषा नः॑ पातु स॒दम॑प्रयच्छन्। प्रते॑ म॒हे
स॑रस्वति। सुभ॑गे वाजि॑नीवति। स॒त्यवा॑चे भरे म॒तिम्। इ॒दं ते॑
ह॒व्यं घृ॒तव॑त्सरस्वति। स॒त्यवा॑चे प्रभे॑रेमा ह॒वी॒षि॑। इ॒मानि॑
ते दुरि॑ता सौभ॑गानि। तेभि॑र्वय॒सुभगा॑सः स्याम॥१७॥

वज्रहानामृजीषं व्यण्वति रक्षतु नो रयि॑ सौभगा॒न्येकं च॥ [४]

य॒ज्ञो रा॒यो य॒ज्ञ ई॒शे वसू॑नाम्। य॒ज्ञः स॒स्याना॑मु॒त
सु॑क्षिती॒नाम्। य॒ज्ञ इ॒ष्टः पू॒र्वचि॑त्तिं दधातु। य॒ज्ञो ब्र॑ह्म॒ण्वा॒सु॑

अप्येतु देवान्। अयं यज्ञो वर्धतां गोभिरश्वैः। इयं वेदिः
स्वपत्या सुवीरा। इदं बरुहिरतिं बरुहीऽप्यन्या। इमं यज्ञं
विश्वे अवन्तु देवाः। भग एव भगवाँ अस्तु देवाः। तेन
वयं भगवन्तः स्याम॥१८॥

तं त्वां भग सर्वं इज्जोहवीमि। स नो भग पुरएता भवेह।
भग प्रणेतुर्भग सत्यराधः। भगेमां धियमुदव ददन्नः। भग प्र
णो जनय गोभिरश्वैः। भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम। शश्वतीः
समा उपयन्ति लोकाः। शश्वतीः समा उपयन्त्यापः। इष्टं
पूर्तं शश्वतीनां समांनां शाश्वतेन। हविषेष्ट्वाऽनन्तं लोकं
परमा रुरोह॥१९॥

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छत्। सा रूपाणि कुरुते
पञ्च देवी। द्वे स्वसारौ वयतस्तत्रमेतत्। सनातनं विततं
षण्मयूखम्। अवान्याऽस्तन्तून्किरतो धत्तो अन्यान्।
नावपृज्याते न गमाते अन्तम्। आ वो यन्तूदवाहासौ
अद्या वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति। अयं यो अग्निर्मरुतः
समिद्धः। एतं जुषध्वं कवयो युवानः॥२०॥

धारावरा मरुतो धृष्णुवोजसः। मृगा न भीमास्तविषेभि-
रूर्मिभिः। अग्रयो न शुशुचाना ऋजीषिणः। भूमिन्धमन्त
उप गा अवृण्वत। वि चक्रमे त्रिदेवः। आ वेधसं नीलपृष्ठं
बृहन्तम्। बृहस्पतिः सदने सादयध्वम्। सादद्यौनिं दम्
आ दीदिवाँसम्। हिरण्यवर्णमरुषं सपेमा। स हि शुचिः

शतपत्रः स शुन्ध्युः॥२१॥

हिरण्यवाशीरिषिरः सुवर्षाः। बृहस्पतिः स स्वावेश ऋष्याः।
पूरू सखिभ्य आसुतिं करिष्ठः। पूषं स्तवं व्रते वयम्।
नरिष्येम कदाचन। स्तोतारस्त इह स्मसि। यास्ते पूषन्ना
वो अन्तः समुद्रे। हिरण्ययीरन्तरिक्षे चरन्ति। याभिर्यासि
दूत्याः सूर्यस्य। कामेन कृतश्रवं इच्छमानः॥२२॥

अरण्यान्यरण्यान्यसौ। या प्रेव नश्यसि। कथा ग्रामं
न पृच्छसि। न त्वाभीरिव विन्दती (३)। वृषारवाय
वदते। यदुपावति चिच्चिकः। आघाटीभिरिव धावयन्।
अरण्यानिर्महीयते। उत गावं इवादन्। उतो वेश्मेव
दृश्यते॥२३॥

उतो अरण्यानिः सायम्। शकटीरिव सर्जति। गामङ्गैष
आ ह्वयति। दार्वङ्गैष उपावधीत्। वसन्त्ररण्यान्याः
सायम्। अक्रुक्षदिति मन्यते। न वा अरण्यानिर्हन्ति।
अन्यश्चेन्नाभिगच्छति। स्वादोः फलस्य जग्ध्वा। यत्र कामं
नि पद्यते। आज्ञनगन्धीः सुरभीम्। बहून्नामकृषीवलाम्।
प्राहं मृगाणां मातरम्। अरण्यानीमशंसिषम्॥२४॥

स्याम् रुरोह युवानः शुन्ध्युच्छिमानो दृश्यते निपद्यते चत्वारि च॥ [५]

वार्त्रहत्याय शवंसे। पृतनासाहाय्यं च। इन्द्र त्वा वर्तयामसि।
सुब्रह्माणं वीरवन्तं बृहन्तम्। उरुं गभीरं पृथुबुधमिन्द्र।
श्रुतर्षिमुग्रमभिमातिषाहम्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं

दाः। क्षे॒त्रि॒यै त्वा॒ नि॒र्ऋ॒त्यै त्वा। द्रु॒हो मु॑ञ्चामि वरु॒णस्य॑
पाशा॑त्। अ॒ना॒गसं॑ ब्रह्म॑णे त्वा करोमि॥ २५॥

शि॒वे ते॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। शं ते॑ अ॒ग्निः स॒हाद्भि॑रस्तु। शं
द्यावा॑पृथि॒वी स॒होष॑धीभिः। शम॒न्तरि॑क्ष॒ः स॒ह वा॑तेन ते। शं ते
चत॑स्रः प्र॒दिशो॑ भवन्तु। या दै॒वीश्चत॑स्रः प्र॒दिशः॑। वात॑प॒त्नीर॒भि
सूर्यो॑ विच॒ष्टे। तासां॑ त्वा ज॒रस॒ आ द॑धामि। प्र यक्ष्मं॑ ए॒तु
नि॒र्ऋ॒तिं परा॑चैः। अमो॑चि॒ यक्ष्मा॑द्दु॒रिता॑दव॒त्यै॥ २६॥

द्रु॒हः पाशा॑न्नि॒र्ऋ॒त्यै चोद॑मोचि। अ॒हा अ॒वर्ति॑मवि॒दथ्स्यो॑नम्।
अ॒प्य॒भूद्भू॒द्रे सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। सूर्य॑मृतं तम॑सो ग्राह्या॒ यत्। दे॒वा
अमु॑ञ्चन्न॒सृज॑न्व्ये॒नसः॑। ए॒वम॒हमि॑मं क्षे॒त्रिया॑ज्जामि॒श॒ः सात्।
द्रु॒हो मु॑ञ्चामि वरु॒णस्य॑ पाशा॑त्। बृ॒हस्प॑ते यु॒वमि॑न्द्रश्च
वस्वः॑। दि॒व्यस्यै॑शा॒थे उ॒त पा॑रि॒थिव॑स्य। ध॒त्त॒ः र॒यि॒ः स्तु॑वते
की॒रयै॑चित्॥ २७॥

यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः। दे॒वायु॑ध॒मिन्द्र॑मा जोहु॑वानाः।
वि॒श्वावृ॑ध॒मभि॑ ये रक्ष॑माणाः। येन॑ ह॒ता दी॒र्घम॑ध्वा॒नमा॑यन्।
अ॒नन्त॑मर्थ॒मनि॑व॒थ्स्य॑मानाः। यत्ते॑ सु॒जाते॑ हि॒मव॑त्सु भेष॒जम्।
म॒यो॒भूः श॑न्त॒मा यद्धृ॑दोऽसि॑। ततो॑ नो दे॒हि सी॑बले। अ॒दो
गि॒रि॒भ्यो अ॒धि य॑त्प्र॒धाव॑सि। स॒ः शो॑भ॒माना॑ क॒न्यैव॑
शु॒भ्रे॥ २८॥

तां त्वा॒ मुद्ग॑ला ह॒विषा॑ वर्धयन्ति। सा नः॑ सी॒बले॑ र॒यिमा॑

भाजये॒ह। पूर्वं॑ दे॒वा अप॑रेणानुपश्यं॒ जन्म॑भिः। जन्मान्यव॑रैः
परा॑णि। वेदा॑नि दे॒वा अ॒यम॒स्मीति॑ माम्। अ॒ह॒५ ह॒ित्वा
शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। प्रा॒णापा॑नौ चक्षुः॒ श्रोत्र॑म्। वाचं
मन॑सि॒ सम्भृ॑ताम्। ह॒ित्वा शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। आ
भूतिं॑ भूतिं॑ व॒यम॑श्नवामहे। इ॒मा ए॒व ता उ॒षसो॑ याः प्र॑थ॒मा
व्यौच्छ॑न्। ता दे॒व्यः कुर्व॑ते पञ्च॒रूपा। श॒श्वेती॒र्नाव॑पृज्यन्ति।
न ग॑मन्त्यन्तम्॥२९॥

करोम्यवर्त्ये चिच्छुभ्रेऽश्नवामहे चत्वारि च॥ [६]

वसू॑नां त्वा॒ऽधी॑तेन। रु॒द्राणा॑मृ॒म्या। आ॒दि॒त्यानां॑ तेज॑सा।
विश्वे॑षां दे॒वानां॑ क्रतु॑ना। म॒रुता॑मे॒म्रा जु॑होमि॒ स्वाहा॑।
अ॒भिभू॑तिर॒हमा॑गमम्। इन्द्र॑सखा॒ स्वायु॑धः। आ॒स्वाशा॑सु
दु॒ष्पहः॑। इ॒दं वर्चो॑ अ॒ग्निना॑ द॒त्तमा॑गात्। यशो॑ भर्गः॒ सह
ओजो॑ बलं॑ च॥३०॥

दी॒र्घायु॑त्वायं श॒तशा॑रदाय। प्र॒तिगृ॑भ्णामि म॒ह॒ते वी॒र्या॑य।
आयु॑रसि वि॒श्वायु॑रसि। स॒र्वायु॑रसि॒ सर्व॑मायु॑रसि। सर्वं॑ म॒
आयु॑र्भूयात्। सर्व॑मायु॑र्गेषम्। भूर्भुवः॑ सु॒वः। अ॒ग्निर्ध॑र्मेणान्नादः।
मृ॒त्युर्ध॑र्मेणान्नपतिः। ब्र॒ह्म क्ष॒त्रं॒ स्वाहा॑॥३१॥

प्र॒जाप॑तिः प्रणे॒ता। बृ॒ह॒स्पतिः॑ पु॒र॒ए॒ता। य॒मः प॒न्थाः॑। च॒न्द्रमाः॑
पुन॑र॒सुः स्वाहा॑। अ॒ग्निर्न॑न्नादोऽन्नपतिः। अ॒न्नाद्य॑म॒स्मिन्
य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु॒ स्वाहा॑। सोमो॑ राजा॒ राज॑पतिः।

राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॑। वरुणः
सम्राट्सम्रादितिः। साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु
स्वाहा॑॥ ३२॥

मित्रः क्षत्रं क्षत्रपतिः। क्षत्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु
स्वाहा॑। इन्द्रो बलं बलपतिः। बलमस्मिन् यज्ञे यजमानाय
ददातु स्वाहा॑। बृहस्पतिर्ब्रह्म ब्रह्मपतिः। ब्रह्मस्मिन् यज्ञे
यजमानाय ददातु स्वाहा॑। सविता राष्ट्रं राष्ट्रपतिः।
राष्ट्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॑। पूषा विशां
विदितिः। विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॑।
सरस्वती पुष्टिः पुष्टिपती। पुष्टिमस्मिन् यज्ञे यजमानाय
ददातु स्वाहा॑। त्वष्टा पशूनां मिथुनानां रूपकृद्रूपपतिः।
रूपेणास्मिन् यज्ञे यजमानाय पशून्ददातु स्वाहा॑॥ ३३॥

चु स्वाहा साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा चत्वारिं च
(अग्निः सोमो वरुणो मित्र इन्द्रो बृहस्पतिः सविता पूषा सरस्वती त्वष्टा दश॥)॥ [७]

स ई॑ पाहि॒ य ऋ॑जी॒षी तरु॑त्रः। यः शि॒प्रवान्वृष॑भो यो
म॑ती॒नाम्। यो गो॑त्र॒भिद्वज्र॑भृ॒द्यो हरि॑ष्ठाः। स इन्द्र॑ चि॒त्रां
अ॒भि तृ॑न्धि॒ वाजा॑न्। आ ते॒ शुष्मो॑ वृष॒भ ए॑तु प॒श्चात्।
ओ॒त्तरा॑द॒धरा॑गा पु॒रस्ता॑त्। आ वि॒श्वतो॑ अ॒भिस॑मै॒त्वर्वा॑ङ्।
इन्द्र॑ द्यु॒म्नं सु॑र्व॒र्वद्वेह्य॑स्मे। प्रो॒ष्वस्मै॑ पु॒रोर॑थम्। इन्द्रा॑य
शूष॑मर्चत॥ ३४॥

अ॒भीके॑ चिदु॒ लोक॑कृत्। स॒ङ्गे स॒मथ्सु॑ वृ॒त्रहा॑। अ॒स्माकं॑
बो॒धि चो॒दिता॑। नभ॑न्तामन्य॒केषा॑म्। ज्या॒का अधि॑ धन्व॒सु।

इन्द्रं वयं शुनासीरम्। अस्मिन् यज्ञे हवामहे। आ वाजैरुप
नो गमत्। इन्द्राय शुनासीराय। सुचा जुहुत नो हविः॥ ३५॥

जुषतां प्रति मेधिरः। प्र हव्यानि घृतवन्त्यस्मै। हर्यश्वाय
भरता सजोषाः। इन्द्रर्तुभिर्ब्रह्मणा वावृधानः। शुनासीरी
हविरिदं जुषस्व। वयः सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रम्। प्रियमेधा
ऋषयो नाधमानाः। अप ध्वान्तमूर्णुहि पृथि चक्षुः।
मुमुग्ध्यस्मान्निधयेऽव बद्धान्। बृहदिन्द्राय गायत॥ ३६॥

मरुतो वृत्रहन्तमम्। येन ज्योतिरजनयन्नृतावृधः। देवं
देवाय जागृवि। कामिहैकाः क इमे पतङ्गाः। मान्थालाः
कुलिपरिमापतन्ति। अनावृतैनान्प्रधमन्तु देवाः। सौपर्णं
चक्षुस्तनुवा विदेय। एवा वन्दस्व वरुणं बृहन्तम्।
नमस्याधीरममृतस्य गोपाम्। स नः शर्म त्रिवरूथं
वियंसत्॥ ३७॥

यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। नाकै सुपर्णमुप यत्पतन्तम्।
हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा। हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतम्।
यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम्। शं नो देवीरभिष्टये। आपो
भवन्तु पीतये। शं योरभि स्रवन्तु नः। ईशाना वार्याणाम्।
क्षयन्तीश्चर्षणीनाम्॥ ३८॥

अपो याचामि भेषजम्। अप्सु मे सोमो अब्रवीत्।
अन्तर्विश्वानि भेषजा। अग्निं च विश्वशम्भुवम्। आपश्च

वि॒श्वभै॑षजीः। यद॒प्सु ते॑ सर॒स्वति॑। गोष्व॑श्वेषु॒ यन्मधु॑।
तेन॑ मे वाजिनीवति। मुखंम॒ङ्घ्रि सर॒स्वति॑। या सर॑स्वती
वैश॒म्भल्या॑॥३९॥

तस्या॑ मे रास्व। तस्या॑स्ते भक्षीय। तस्या॑स्ते भूयिष्ठभाजो
भूयास्म। अ॒हं त्वद॑स्मि म॒दसि॑ त्वमे॒तत्। ममा॑सि
योनि॒स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्व॑हं ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒क॒कृ॒ञ्जात॑वेदः। इ॒हैव॑ सन्तत्र॒ सन्त॑ त्वाऽग्रे। प्रा॒णेन॑ वा॒चा
मन॑सा बिभर्मि। ति॒रो मा॒ सन्त॑मायु॒र्मा प्रहा॑सीत्॥४०॥

ज्योति॑षा त्वा वैश्वान॒रेणो॑पतिष्ठे। अ॒यं ते॒ योनि॑र॒ऋत्वि॑यः।
यतो॑ जा॒तो अरो॑चथाः। तं जा॒नन्न॑ग्र आ॒रोह॑। अथा॑ नो वर्धया
र॒यिम्। या ते॑ अ॒ग्रे य॒ज्ञिया॑ त॒नूस्त॑येह्यारो॑हात्माऽऽत्मानम्।
अच्छा॒ वसू॑नि कृ॒ण्वन्न॒स्मे नर्या॑ पुरु॒णि। य॒ज्ञो भू॒त्वा य॒ज्ञमा
सीद॑ स्वां योनिम्। जा॒तवे॑दो भुव॒ आ जा॑यमानः सक्षय॒
एहि॑। उ॒पाव॑रोह जा॒तवे॑दः पुन॒स्त्वम्॥४१॥

दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑ह नः प्रजा॒नन्। आयुः॑ प्र॒जा॒ र॒यिम॒स्मासु॑
धेहि। अज॑स्रो दीदिहि नो दुरो॒णे। तमिन्द्र॑ जोहवीमि
म॒घवा॑नमु॒ग्रम्। स॒त्रा द॑धान॒मप्र॑तिष्कुत॒ शवा॑सि।
म॒हि॒ष्ठो गी॒र्भिरा॑ च॒ य॒ज्ञियो॑ऽववर्तत्। रा॒ये नो॑ वि॒श्वा सु॑पथा
कृ॒णोतु॑ व॒ज्री। त्रि॒क॒द्रु॒केषु॑ म॒हि॒षो यवा॑शिरं तुवि॒शुष्म॑स्तृपत्।
सोम॑मपिब॒द्विष्णु॑ना सु॒तं यथा॑ऽव॑शत्। स ई॑ ममा॒द म॒हि

कर्म कर्त॑वे म॒हामुरुम्॥४२॥

सैनः॑ स॒श्वदे॒वं दे॒वः स॒त्यमि॒न्दुः स॒त्य इन्द्रः॑। वि॒दद्यती॑
स॒रमा॑ रु॒ग्णम॒द्रैः। महि॑ पाथः पू॒र्व्यः स॒द्धि॒य॒क्कः। अ॒ग्रं
नय॑त्सुप॒द्यक्ष॑राणाम्। अ॒च्छा र॒वं प्रथ॑मा जा॒न॒तीगा॑त्।
वि॒द॒द्रव्यः॑ स॒रमा॑ दृ॒ढमूर्॒वम्। येना॒नु॒कं मा॒नु॒षी भो॒ज॒ते वि॒द।
आ ये वि॒श्वाः स्व॒प॒त्यानि॑ च॒क्रुः। कृ॒ण्वाना॒सौ अ॒मृत॒त्वाय॑
गा॒तुम्। त्वं नृ॒भिर्नृ॒पते॑ दे॒वहू॑तौ॥४३॥

भूरी॑णि वृ॒त्वा ह॑र्य॒श्व ह॑सि। त्वन्नि॒द॒स्यु॒श्चुमु॑रिम्। धुनिं॑ चा॒
स्वा॒प॒यो द॒भीत॑ये सु॒हन्तु॑। ए॒वा पा॑हि प्र॒ल॒था म॒न्द॒तु त्वा।
श्रु॒धि ब्र॒ह्म वा॒वृ॒धस्वो॒त गी॑र्भिः। आ॒विः सूर्य॑ कृ॒णु॒हि पी॒पि॒ही॒षः।
ज॒हि श॒त्रूः र॒भि गा॑ इन्द्र॒ तृ॒न्धि। अ॒ग्रे बा॒धस्व॑ वि मृ॒धो
नु॒द॒स्व। अ॒पा॒मी॒वा अ॒प र॒क्षाः॑सि से॒ध। अ॒स्मा॒त्स॒मु॒द्राद्बृ॑ह॒तो
दि॒वो नः॑॥४४॥

अ॒पां भू॒मा॒न॒मु॒पं नः॑ सृ॒जे॒ह। यज्ञ॑ प्र॒ति ति॒ष्ठ सु॒म॒तौ सु॒शे॒वा आ
त्वा॑। व॒सूनि॑ पु॒रु॒धा वि॑शन्तु। दी॒र्घ॒मा॒यु॒र्य॒ज॒मा॒नाय॑ कृ॒ण्वन्।
अ॒थामृ॑तेन ज॒रि॒तार॑म॒ङ्घ्रि। इन्द्रः॑ शु॒नाव॒द्वि॒त॒नोति॑ सी॒र॒म॑।
स॒ंव॒त्स॒रस्य॑ प्र॒ति॒मा॒ण॒मे॒तत्। अ॒र्कस्य॑ ज्यो॒ति॒स्त॒दि॒दा॒स
ज्ये॑ष्ठ॒म॑। स॒ंव॒त्स॒रः शु॒न॒व॒त्सी॒र॒मे॒तत्। इन्द्र॑स्य रा॒धः प्र॑य॒तं
पु॒रु त्म॑ना। त॒दर्क॑रूपं वि॒मि॒मा॒न॒मे॒ति। द्वा॒द॒शा॒रे प्र॑ति
ति॒ष्ठ॒ती॒द्वृषा॑। अ॒श्वा॒य॒न्तो ग॒व्य॒न्तो वा॒ज॒य॒न्तः। ह॒वा॒म॒हे

त्वोपगन्त॒वा उ॑। आ॒भूष॑न्तस्त्वा सु॒म॒तौ न॒वा॒याम्। व॒यमिन्द्र॑
त्वा शु॒न॑ ५ हु॒वेम॥४५॥

अ॒र्च॒त॒ ह॒विर्गा॑यत य॑ ५ स॒च्च॒र॒ण॒ीनां॑ वैश॒म्भ॒ल्या हा॑सी॒त्त्वमु॑रुं दे॒वहू॑तौ न॒स्मना॑ ष॒ट्॥ [८]

प्रा॒ण उ॒देहि॑ पु॒न॒रा नो॑ भर य॒ज्ञो रा॒यो वा॒त्र॒ह॒त्याय॑ वसू॒ना॑ ५ स ई॑ पा॒ह्यष्टौ॥८॥

प्रा॒णो र॑क्ष॒त्यगृ॑भीता धारा॒व॒रा म॒रुतो॑ दी॒र्घायु॑त्वाय॒ ज्योति॑षा त्वा पञ्च॑च॒त्वारि॑ ५ शत्॥४५॥

प्रा॒णः शु॒न॑ ५ हु॒वेम॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

पञ्चमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

स्वा॒र्द्धीं त्वा॑ स्वा॒दुना॑। ती॒व्रां ती॒व्रेण॑। अ॒मृता॑म॒मृते॑न। मधु॑मतीं
मधु॑मता। सृ॒जामि॒ स॒ सोमे॑न। सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ पच्य॒स्व।
सर॑स्वत्यै पच्य॒स्व। इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑ पच्य॒स्व। परी॒तो षि॑ञ्चता
सुत॑म्। सोमो॑ य उ॒त्तम॑ ह॒विः॥१॥

द॒ध॒न्वा यो न॑र्यो अ॒प्स्वन्तरा॑। सु॒षाव॒ सोम॑मद्रि॒भिः। पु॒नातु॑
ते परि॒सुत॑म्। सोम॑ सूर्य॑स्य दुहि॒ता। वारे॑ण शश्व॑ता तना॑।
वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्रा॒ङ्ख॒सोमो॑ अति॑द्रुतः। इन्द्र॑स्य यु॒ज्यः
सखा॑। वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्र॒त्यङ्ख॒सोमो॑ अति॑द्रुतः॥२॥

इन्द्र॑स्य यु॒ज्यः सखा॑। ब्रह्म॑ क्ष॒त्रं प॑वते तेज॑ इन्द्रि॒यम्। सुर॑या
सोमः॑ सु॒त आसु॑तो मदा॒या। शु॒क्रेण॑ देव॒ देवताः॑ पिपृ॒ग्धि।
रसे॒नान्नं॑ यज॑मानाय धेहि। कु॒विद॑ङ्ग॒ यव॑मन्तो॒ यव॑ञ्चित्। यथा॒
दान्त्य॑नुपूर्वं वि॒यूय॑। इहे॒हैषां॑ कृणु॒त भो॑ज॒नानि॑। ये ब॒र्हिषो॑
नमो॑वृत्तिं न ज॒ग्मुः। उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒श्विभ्या॑ त्वा जुष्टं॑
गृह्णामि॥३॥

सर॑स्वत्या॒ इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑। ए॒ष ते॒ योनि॒स्तेज॑से त्वा। वी॒र्या॑य
त्वा बला॑य त्वा। तेजो॑ऽसि तेजो॒ मयि॑ धेहि। वी॒र्य॑मसि वी॒र्यं॑
मयि॑ धेहि। बल॑मसि बलं॒ मयि॑ धेहि। नाना॑ हि वा॑ देव॒हित॑ स॒दः
कृत॑म्। मा स॑सृ॒क्षाथां॑ पर॒मे व्यो॑मन्। सुरा॒ त्वम॑सि

शुष्मिणी सोमं एषः। मा मां हिंसीः स्वां योनिमाविशन्॥४॥

उपयामगृहीतोऽस्याश्विनं तेजः। सारस्वतं वीर्यम्। ऐन्द्रं बलम्। एष ते योनिर्मोदाय त्वा। आनन्दाय त्वा महंसे त्वा। ओजोऽस्योजो मयि धेहि। मन्युरसि मन्युं मयि धेहि। महोऽसि महो मयि धेहि। सहोऽसि सहो मयि धेहि। या व्याघ्रं विषूचिका। उभौ वृकं च रक्षति। श्येनं पतत्रिणं सिंहम्। सेमं पात्वहंसः। सम्पृचः स्थ सं मा भद्रेण पृङ्ग। विपृचः स्थ वि मा पाप्मनो पृङ्ग॥५॥

हविः प्रत्यङ्मुखो अतिद्रुतो गृह्णाम्याविशन्विषूचिका पञ्च च॥ [१]

सोमो राजाऽमृतं सुतः। ऋजीषेणाजहान्मृत्युम्। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। विपानं शुक्रमन्धसः। इन्द्रस्येन्द्रियम्। इदं पयोऽमृतं मधु। सोममद्भ्यो व्यपिबत्। छन्दसा हंसः शुचिषत्। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। अद्भ्यः क्षीरं व्यपिबत्॥६॥

क्रुडुङ्गिरसो धिया। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। अत्रात्परिस्सुतो रसम्। ब्रह्मणा व्यपिबत् क्षत्रम्। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। रेतो मूत्रं विजहाति। योनिं प्रविशदिन्द्रियम्। गर्भो जरायुणाऽऽवृतः। उत्बं जहाति जन्मना। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्॥७॥

वेदेन रूपे व्यकरोत्। सुतासुती प्रजापतिः। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। सोमेन सोमौ व्यपिबत्। सुतासुतो प्रजापतिः। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। दृष्ट्वा रूपे व्याकरोत्। सत्यानृते प्रजापतिः। अश्रद्धामनृतेऽदधात्। श्रद्धां सत्ये

प्रजापतिः। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। दृष्ट्वा परिस्नुतो रसम्।
 शुक्रेण शुक्रं व्यपिबत्। पयः सोमं प्रजापतिः। ऋतेन
 सत्यमिन्द्रियम्। विपानं शुक्रमन्यसः। इन्द्रस्येन्द्रियम्। इदं
 पयोऽमृतं मधु॥८॥

अद्भ्यः क्षीरं व्यपिबज्जन्मनतेन सत्यमिन्द्रियं श्रद्धां सत्ये प्रजापतिरष्टौ च॥ [२]

सुरावन्तं बर्हिषदं सुवीरम्। यज्ञं हिंन्वन्ति महिषा
 नमोभिः। दधानाः सोमं दिवि देवतासु। मदेमेन्द्रं
 यजमानाः स्वर्काः। यस्ते रसः सम्भृतो ओषधीषु। सोमस्य
 शुष्मः सुरया सुतस्य। तेन जिन्व यजमानं मदेन।
 सरस्वतीमश्विनाविन्द्रमग्निम्। यमश्विना नमुचेरासुरादधि।
 सरस्वत्यसनोदिन्द्रियाय॥९॥

इमन्तं शुक्रं मधुमन्तमिन्दुम्। सोमं राजानमिह
 भक्षयामि। यदत्र रिप्तं रसिनः सुतस्य। यदिन्द्रो
 अपिबच्छचीभिः। अहं तदस्य मनसा शिवेन। सोमं
 राजानमिह भक्षयामि। पितृभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नमः।
 पितामहेभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नमः। प्रपितामहेभ्यः
 स्वधाविभ्यः स्वधा नमः। अक्षन्पितरः॥१०॥

अमीमदन्त पितरः। अतीतृपन्त पितरः। अमीमृजन्त पितरः।
 पितरः शुन्धध्वम्। पुनन्तु मा पितरः सोम्यासः। पुनन्तु मा
 पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः। पवित्रेण शतायुषा। पुनन्तु
 मा पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः॥११॥

पुवित्रेण शतायुषा। विश्वमायुर्व्यश्जवै। अग्न आयूँषि
पवसेऽग्ने पवस्व। पवमानः सुवर्जनः पुनन्तु मा देवजनाः।
जातवेदः पुवित्रवृद्धते पुवित्रमर्चिषि। उभाभ्यां देव
सवितर्वैश्वदेवी पुनती। ये समाः समनसः। पितरो
यमराज्ये। तेषां लोकः स्वधा नमः। यज्ञो देवेषु
कल्पताम्॥१२॥

ये संजाताः समनसः। जीवा जीवेषु मामकाः। तेषां
श्रीर्मयि कल्पताम्। अस्मिँल्लोके शतं समाः। द्वे स्मृती
अशृणवं पितृणाम्। अहं देवानामुत मर्त्यानाम्। याभ्यामिदं
विश्वमेजुत्समेति। यदन्तरा पितरं मातरं च। इदं
हविः प्रजननं मे अस्तु। दशवीरं सर्वगणं स्वस्तये।
आत्मसनिं प्रजासनिं। पशुसन्यभयसनिं लोकसनिं। अग्निः
प्रजां बहुलां मे करोतु। अन्नं पयो रेतो अस्मासु धत्त।
रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत्स्वाहा॥१३॥

इन्द्रियाय पितरं शतायुषा पुनन्तु मा पितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः कल्पतां स्वस्तये पञ्च च॥—[३]

सीसेन तन्न मनसा मनीषिणः। ऊर्णासूत्रेण कवयो वयन्ति।
अश्विना यज्ञं सविता सरस्वती। इन्द्रस्य रूपं वरुणो
भिषज्यन्। तदस्य रूपममृतं शचीभिः। तिस्रोऽदधुर्देवताः
संरराणाः। लोमानि शर्षपैर्बहुधा न तोक्मभिः। त्वगस्य
मांसमभवन्न लाजाः। तदश्विना भिषजा रुद्रवर्तनी।
सरस्वती वयति पेशो अन्तरः॥१४॥

अस्थिं मज्जानं मासरैः। कारोतरेण दधतो गवां त्वचि।
 सरस्वती मनसा पेशलं वसु। नासत्याभ्यां वयति दर्शतं
 वपुः। रसं परिस्रुता न रोहितम्। नृग्रहूर्धोरस्तसरत्र
 वेमं। पयसा शुक्रमृतं जनित्रम्। सुरया मूत्राञ्जनयन्ति
 रेतः। अपामतिं दुर्मतिं बाधमानाः। ऊर्वध्यं वातं
 सबुवन्तदारात्॥१५॥

इन्द्रः सुत्रामा हृदयेन सत्यम्। पुरोडाशेन सविता जंजान।
 यकृत्क्लोमानं वरुणो भिषज्यन्। मतस्त्रे वायव्यैर्न मिनाति
 पित्तम्। आन्त्राणि स्थाली मधु पिन्वमाना। गुदा पात्राणि
 सुदुघा न धेनुः। श्येनस्य पत्रं न प्लीहा शर्चीभिः। आसन्दी
 नाभिरुदरं न माता। कुम्भो वनिष्ठुर्जनिता शर्चीभिः।
 यस्मिन्नग्रे योन्यां गर्भो अन्तः॥१६॥

प्लाशीर्व्यक्तः शतधार उथ्सः। दुहे न कुम्भीः स्वधां पितृभ्यः।
 मुखं सदस्य शिर इथ्सदेन। जिह्वा पवित्रमश्विना स
 सरस्वती। चप्पन्न पायुर्भिषगस्य वालः। वस्तिर्न शेषो हरसा
 तरस्वी। अश्विभ्यां चक्षुरमृतं ग्रहाभ्याम्। छागेन तेजो हविषा
 श्रुतेन। पक्ष्माणि गोधूमैः क्लैरुतानि। पेशो न शुक्लमसितं
 वसाते॥१७॥

अविर्न मेषो नसि वीर्याय। प्राणस्य पन्थां अमृतो ग्रहाभ्याम्।
 सरस्वत्युपवाकैर्व्यानम्। नस्यानि बर्हिर्बदरैर्जजान। इन्द्रस्य

रूपमृषभो बलाय। कर्णाभ्यां श्रोत्रममृतं ग्रहाभ्याम्। यवा
न बर्हिर्भुवि केसराणि। कर्कन्धुं जज्ञे मधुं सारघं
मुखात्। आत्मन्नुपस्थे न वृकस्य लोमं। मुखे श्मश्रूणि न
व्याघ्रलोमम्॥१८॥

केशा न शीर्षन् यशसे श्रिये शिखां। सिंहस्य
लोमं त्विषिरिन्द्रियाणि। अङ्गान्यात्मभिषजा तदश्विनौ।
आत्मानमङ्गैः समधात्सरस्वती। इन्द्रस्य रूपं
शतमानमायुः। चन्द्रेण ज्योतिरमृतं दधाना। सरस्वती
योन्यां गर्भमन्तः। अश्विभ्यां पत्नी सुकृतं बिभर्ति। अपां
रसेन वरुणो न साम्नां। इन्द्रं श्रिये जनयन्नप्सु राजां।
तेजः पशूनां हविरिन्द्रियावत्। परिस्रुता पयसा सारघं
मधुं। अश्विभ्यां दुग्धं भिषजा सरस्वत्या सुतासुताभ्याम्।
अमृतः सोम इन्दुः॥१९॥

अन्तर आरादन्तर्वसाते व्याघ्रलोमं राजां चत्वारि च॥ [४]

मित्रोऽसि वरुणोऽसि। समहं विश्वेदेवैः। क्षत्रस्य नाभिरसि।
क्षत्रस्य योनिरसि। स्योनामा सीद। सुषदा मा सीद। मा
त्वा हिंसीत्। मा मां हिंसीत्। निषसाद धृतव्रतो वरुणः।
पुस्त्यास्वा॥२०॥

साम्नाज्याय सुक्रतुः। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। अश्विनोर्भेषज्येन।
तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः

प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। सरस्वत्यै
भैषज्येन॥२१॥

वीर्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। इन्द्रस्येन्द्रियेण।
श्रियै यशसे बलायाभिषिञ्चामि। कोऽसि कतमोऽसि। कस्मै
त्वा कायं त्वा। सुश्लोकाँ(४) सुमङ्गलाँ(४) सत्यराजा(३)न्।
शिरो मे श्रीः॥२२॥

यशो मुखम्। त्विषिः केशाश्च श्मश्रूणि। राजा मे प्राणो-
ऽमृतम्। सम्राट्क्षुः। विराट्त्रयम्। जिह्वा मे भद्रम्। वाङ्महः।
मनो मन्युः। स्वराङ्गामः। मोदाः प्रमोदा अङ्गुलीरङ्गानि॥२३॥

चित्तं मे सहः। बाहू मे बलमिन्द्रियम्। हस्तौ मे कर्म
वीर्यम्। आत्मा क्षत्रमुरो मम। पृथीर्मे राष्ट्रमुदरमसौ।
ग्रीवाश्च श्रोण्यौ। ऊरू अरली जानुनी। विशो मेऽङ्गानि
सर्वतः। नाभिर्मे चित्तं विज्ञानम्। पायुर्मेऽपचितिर्भसत्॥२४॥

आनन्दनन्दावाण्डौ मे। भगः सौभाग्यं पसः। जङ्घाभ्यां
पद्भ्यां धर्मोऽस्मि। विशि राजा प्रतिष्ठितः। प्रति क्षत्रे प्रति
तिष्ठामि राष्ट्रे। प्रत्यश्वेषु प्रति तिष्ठामि गोषु। प्रत्यङ्गेषु
प्रति तिष्ठाम्यात्मन्। प्रति प्राणेषु प्रति तिष्ठामि पुष्टे। प्रति
द्यावापृथिव्योः। प्रति तिष्ठामि यज्ञे॥२५॥

त्रया देवा एकादश। त्रयस्त्रिंशाः सुरार्धसः। बृहस्पतिपुरो-

हिताः। देवस्य सवितुः सवे। देवा देवैरवन्तु मा। प्रथमा
द्वितीयैः। द्वितीयास्तृतीयैः। तृतीयाः सत्येन। सत्यं यज्ञेन।
यज्ञो यजुर्भिः॥२६॥

यजूंषि सामभिः। सामान्यृग्भिः। ऋचो याज्याभिः।
याज्या वषट्कारैः। वषट्कारा आहुतिभिः। आहुतयो मे
कामान्समर्धयन्तु। भूः स्वाहा। लोमानि प्रयतिर्मम। त्वङ्म
आनतिरागतिः। मांसं म उपनतिः। वस्वस्थि। मज्जा म
आनतिः॥२७॥

पुस्त्यांस्वा सरस्वत्यै भेषज्येन श्रीरङ्गानि भुसद्यज्ञे यज्ञो यजुर्भिरुपनतिर्द्वे च॥—————[५]

यदेवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। अग्निर्मा
तस्मादेनसः। विश्वान्मुञ्चत्वहंसः। यदि दिवा यदि
नक्तम्। एनांसि चकृमा वयम्। वायुर्मा तस्मादेनसः।
विश्वान्मुञ्चत्वहंसः। यदि जाग्रद्यदि स्वप्ने। एनांसि
चकृमा वयम्॥२८॥

सूर्यो मा तस्मादेनसः। विश्वान्मुञ्चत्वहंसः। यद्गामे यदरण्ये।
यत्सभायां यदिन्द्रिये। यच्छूद्रे यदर्ये। एनश्चकृमा वयम्।
यदेकस्याधि धर्मणि। तस्यावयजनमसि। यदापो अघ्निया
वरुणेति शपामहे। ततो वरुण नो मुञ्च॥२९॥

अवभृथ निचङ्कुण निचेरुरसि निचङ्कुण। अव देवैर्देवकृतमेनो-
ऽयाद्। अव मर्त्यैर्मर्त्यकृतम्। उरोरा नो देव रिषस्पाहि।
सुमित्रा न आप ओषधयः सन्तु। दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुः।

योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं द्विष्मः। द्रुपदादिवेन्मुचानः। स्विन्नः
स्नात्वी मलादिव॥३०॥

पूतं पवित्रेणेवाऽऽज्यम्। आपः शुन्यन्तु मेनसः। उद्वयं
तमसस्परि। पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवं देवत्रा सूर्यम्।
अगन्म ज्योतिरुत्तमम्। प्रतियुतो वरुणस्य पाशः। प्रत्यस्तो
वरुणस्य पाशः। एधोऽस्येधिषीमहि। समिदसि॥३१॥

तेजोऽसि तेजो मयि धेहि। अपो अन्वचारिषम्। रसेन
समसृक्ष्महि। पयस्वा९ अग्र आगमम्। तं मा स९सृज
वर्चसा। प्रजया च धनेन च। समाववर्ति पृथिवी। समुषाः।
समु सूर्यः। समु विश्वमिदं जगत्। वैश्वानरज्योतिर्भूयासम्।
विभुं कामं व्यश्जवै। भूः स्वाहा॥३२॥

स्वप्न एनांसि चक्रमा वयं मुञ्च मलादिव समिदसि जगन्नीणि च॥ [६]

होता यक्षत्समिधेन्द्रमिडस्पदे। नाभा पृथिव्या अधि। दिवो
वर्ष्मन्त्समिध्यते। ओजिष्ठश्चर्षणी सहान्। वेत्वाऽऽज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातम्। ऊतिभिर्जेतारमपराजितम्।
इन्द्रं देव९ सुवर्विदम्। पृथिभिर्मधुमत्तमैः। नराश९सेन
तेजसा॥३३॥

वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदिडाभिरिन्द्रमीडितम्।
आजुह्वानममर्त्यम्। देवो देवैः सर्वीर्यः। वज्रहस्तः पुरन्दरः।
वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होतायक्षद्वरुहिषीन्द्रन्निषद्वरम्।
वृषभं नर्यापसम्। वसुभीरुद्रैरादित्यैः। सयुग्भिर्बर्हि-
रा-

सदत्॥३४॥

वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदोजो न वीर्यम्। सहो
द्वार इन्द्रमवर्धयन्। सुप्रायणा विश्रयन्तामृतावृधः। द्वार
इन्द्राय मीदुषै। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदुषे
इन्द्रस्य धेनू। सुदुधे मातरौ मही। सवातरौ न तेजसी।
वृथ्समिन्द्रमवर्धताम्॥३५॥

वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतांरा। भिषजा
सखाया। हविषेन्द्रं भिषज्यतः। कवी देवौ प्रचेतसौ। इन्द्राय
धत्त इन्द्रियम्। वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्त्रो
देवीः। त्रयस्त्रिधातवोपसः। इडा सरस्वती भारती॥३६॥

महीन्द्रपत्नीर्हविष्मतीः। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षत्वष्टारमिन्द्रं देवम्। भिषजं सुयजं घृतश्रियम्।
पुरु रूपं सुरेतसं मघोनिम्। इन्द्राय त्वष्टा दधदिन्द्रियाणि।
वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारं
शतक्रतुम्। धियो जोष्टारमिन्द्रियम्॥३७॥

मध्वा समञ्जन्पृथिभिः सुगेभिः। स्वदाति हव्यं मधुना घृतेन।
वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदिन्द्रं स्वाहाऽऽज्यस्य।
स्वाहा मेदसः। स्वाहा स्तोकानाम्। स्वाहा स्वाहाकृतीनाम्।
स्वाहा हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवाः आज्यपान्। स्वाहेन्द्रं
होत्राङ्गुषाणाः। इन्द्र आज्यस्य वियन्तु। होतर्यजं॥३८॥

तेजसाऽऽसदवर्धतां भारतीन्द्रियं जुषाणा द्वे चं (समिधेन्द्रन्तनूनपातमिडाभिर्बृहद्विष्योजं उपे देव्यां तिस्रस्त्वष्टारं वनस्पतिमिन्द्रम्॥
समिधेन्द्रं चतुर्वत्वेकं वियन्तु द्विवीतामेकं वियन्तु द्विवत्वेकं वियन्तु होतर्यजं॥) [७]

समिद्धं इन्द्रं उषसामनीके। पुरोरुचां पूर्वकृद्वावृधानः।
 त्रिभिर्देवैस्त्रिंशता वज्रबाहुः। जघान वृत्रं वि दुरो ववार।
 नराशंसः प्रतिशूरो मिमानः। तनूनपात्प्रति यज्ञस्य
 धाम। गोभिर्वपावान्मधुना समञ्जन्। हिरण्यैश्चन्द्री यजति
 प्रचेताः। ईडितो देवैर्हरिवां अभिष्टिः। आजुह्वानो हविषा
 शर्धमानः॥३९॥

पुरन्दरो मघवान् वज्रबाहुः। आयातु यज्ञमुपनो जुषाणः।
 जुषाणो ब्रह्मर्हिरिवात्र इन्द्रः। प्राचीनं सीदत्प्रदिशा
 पृथिव्याः। उरुव्यचाः प्रथमानं स्योनम्। आदित्यैरक्तं
 वसुभिः सजोषाः। इन्द्रं दुरः कवृष्यो धावमानाः। वृषाणं
 यन्तु जनयः सुपत्नीः। द्वारो देवीरभितो विश्रयन्ताम्। सुवीरा
 वीरं प्रथमाना महोभिः॥४०॥

उषासानक्ता बृहती बृहन्तम्। पयस्वती सुदुधे शूरमिन्द्रम्।
 पेशस्वती तन्तुना संव्ययन्ती। देवानां देवं यजतः सुरुक्मे।
 दैव्या मिमाना मनसा पुरुत्रा। होतारविन्द्रं प्रथमा सुवाचा।
 मूर्धन् यज्ञस्य मधुना दधाना। प्राचीनं ज्योतिर्हविषा वृधातः।
 तिस्रो देवीर्हविषा वर्धमानाः। इन्द्रं जुषाणा वृषणं न
 पत्नीः॥४१॥

अच्छिन्नं तन्तुं पयसा सरस्वती। इडा देवी भारती
 विश्वतूर्तिः। त्वष्टा दधदिन्द्राय शुष्मम्। अपाकोचिष्टुर्यशसे
 पुरूणि। वृषा यजन्वृषणं भूरिरेताः। मूर्धन् यज्ञस्य समनक्तु

देवान्। वनस्पतिरवसृष्टो न पाशैः। तन्यां समञ्जच्छमिता
न देवः। इन्द्रस्य हव्यैर्जठरं पृणानः। स्वदाति हव्यं
मधुना घृतेन। स्तोकानामिन्दुं प्रति शूर इन्द्रः। वृषायमाणो
वृषभस्तुराषाट्। घृतप्रुषा मधुना हव्यमुन्दन्। मूर्धन् यज्ञस्य
जुषतां स्वाहा॥४२॥

शर्धमानो महोभिः पलोघृतेन चत्वारि च॥ [८]

आचरषणिप्रा विवेष यन्मां। तं सध्रीचीः। सत्यमित्तन्न
त्वावां अन्यो अस्ति। इन्द्र देवो न मर्त्यो ज्यायान्।
अहन्नहिं परिशयानमर्णः। अवासृजोऽपो अच्छा समुद्रम्।
प्रसंसाहिषे पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्मं इह रातिरेस्तु।
इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्।
स शेवृधमधि धाद्युम्नस्मे। महि क्षत्रं जनाषाडिन्द्र तव्यम्।
रक्षां च नो मघोनः पाहि सूरीन्। राये च नः स्वपत्या इषे
धाः॥४३॥

रेवतीनां चत्वारि च॥ [९]

देवं बरुहिरिन्द्रं सुदेवं देवैः। वीरवथ्स्तीर्णं वेद्यामवर्धयत्।
वस्तोर्वृतं प्राक्तोर्भृतम्। राया बरुहिष्मतोऽत्यगात्।
वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज्ञं। देवीद्वार इन्द्रं सङ्घाते।
विद्वीर्यामन्नवर्धयन्। आ वथ्सेन तरुणेन कुमारेण चमीविता
अपार्वणम्। रेणुककाटं नुदन्ताम्। वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यज्ञं॥४४॥

दे॒वी उ॒षासा॒नक्ता॑। इन्द्रं॑ य॒ज्ञे प्र॑य॒त्य॒ह्वेता॑म्। दै॒वीर्वि॒शः
प्राया॑सि॒ष्टाम्। सु॒प्री॑ते सु॒धिते॑ अ॒भूता॑म्। व॒सुव॑ने वसु॒धेय॑स्य
वी॒तां य॑ज। दे॒वी जो॒ष्ट्री वसु॑धिती। दे॒वमिन्द्र॑मव॒र्धता॑म्।
अया॑व्य॒न्याघा॑ द्वे॒षांसि॑। आ॒न्यावा॑क्षी॒द्वसु॑ वा॒र्याणि॑।
यज॑मानाय शि॒क्षिते॑॥४५॥

व॒सुव॑ने वसु॒धेय॑स्य वी॒तां य॑ज। दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दु॒धे
सु॒दुधे॑। पय॒सेन्द्र॑मव॒र्धता॑म्। इ॒षमूर्ज॑म॒न्याऽवा॑क्षीत्। स॒ग्धिः
स॒पी॑तिम॒न्या। नवे॑न॒ पूर्वं॒ दय॑माने। पु॒रा॒णेन॒ नव॑म्।
अधा॑ता॒मूर्ज॑मूर्जाहु॑ती वसु॑ वा॒र्याणि॑। यज॑मानाय शि॒क्षिते॑।
व॒सुव॑ने वसु॒धेय॑स्य वी॒तां य॑ज॥४६॥

दे॒वा दै॒व्या हो॑ता॒रा। दे॒वमिन्द्र॑मव॒र्धता॑म्। ह॒ताघं॑श॒सावा॑-
भा॑ष्टा वसु॒वार्या॑णि। यज॑मानाय शि॒क्षितौ॑। व॒सुव॑ने वसु॒धेय॑स्य
वी॒तां य॑ज। दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। पति॑मिन्द्र॑मव॒र्धय॑न्।
अस्पृ॑क्षद्भार॑ती दि॒वम्। रु॒द्रैर्य॑ज्ञः सर॑स्वती। इडा॒ वसु॑मती
गृ॒हान्॥४७॥

व॒सुव॑ने वसु॒धेय॑स्य वि॒यन्तु॑ यज। दे॒व इन्द्रो॑ नरा॒शंसः॑।
त्रि॒व॒रूथ॑स्त्रि॒वन्धुरः॑। दे॒वमिन्द्र॑मव॒र्धय॑त्। श॒तेन॑ शि॒ति-
पृ॒ष्ठाना॑माहि॒तः। स॒हस्रे॑ण॒ प्रव॑र्तते। मि॒त्रावरु॑णेद॑स्य
हो॒त्रम॑र्ह॒तः। बृ॒हस्प॑तिः स्तो॒त्रम्। अ॒श्विनाऽऽध्व॑र्यवम्।
व॒सुव॑ने वसु॒धेय॑स्य वेतु॑ यज॥४८॥

देव इन्द्रो वनस्पतिः। हिरण्यपर्णो मधुशाखः सुपिप्पलः।
 देवमिन्द्रमवर्धयत्। दिवमग्रेणाप्रात्। आऽन्तरिक्षं
 पृथिवीमदृ०हीत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं। देवं
 बर्हिर्वारितीनाम्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्वासस्थमिन्द्रेणा-
 संन्नम्। अन्या बर्ही०ष्यभ्यभूत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु
 यजं। देवो अग्निः स्विष्टकृत्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्विष्टं
 कुर्वन्स्विष्टकृत्। स्विष्टमद्य करोतु नः। वसुवने वसुधेयस्य
 वेतु यजं॥४९॥

वियन्तु यजं शिक्षिते शिक्षिते वसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं गृहान् वेतु यजाभूथदं (देवं बर्हिर्देवीद्वारं
 देवी उपास्मानकां देवी जोष्टीं देवी ऊर्जाहुंती देवा दैव्या होतांरा शिक्षितो देवीस्तिष्ठस्तिष्ठो देवीदेव इन्द्रो
 नराश०सं देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो अग्निः स्विष्टकृदेवम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु
 चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयन्निरवर्धतामेकोऽवर्धयश्चतुर्वर्धयत्। वस्तोरा वध्मेन देवीरयावीष०हृताऽस्यक्षच्छुतेन दिव० स्वासस्थ०
 स्विष्ट० शिक्षिते शिक्षिते शिक्षितो॥)॥

[१०]

होता यक्षत्समिधाऽग्निमिडस्पदे। अश्विनेन्द्र० सरस्वतीम्।
 अजो धूम्रो न गोधूमैः क्लैर्भेषजम्। मधु शष्पैर्न तेजं
 इन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपात्सरस्वती। अविर्मेषो न
 भेषजम्। पथा मधुमताभरन्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्॥५०॥

बदरैरुपवाकाभिर्भेषजं तोक्मभिः। पयः सोमः परिस्नुता घृतं
 मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षं नराश०सं न
 नृग्रहम्। पति० सुरायै भेषजम्। मेषः सरस्वती भिषक्। रथो
 न चन्द्राश्विनोर्वपा इन्द्रस्य वीर्यम्। बदरैरुपवाकाभिर्भेषजं
 तोक्मभिः। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
 होतर्यजं॥५१॥

होता यक्षदिडेडित आजुह्वानः सरस्वतीम्। इन्द्रं बलेन
वर्धयन्। ऋषभेण गवैन्द्रियम्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्। यवैः
कर्कन्धुभिः। मधुं लाजैर्न मासरम्। पयः सोमः परिस्नुता
घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वरुहिः
सुष्टरीमोर्णम्रदाः। भिषङ्गासत्या॥५२॥

भिषजाऽश्विनाऽश्वा शिशुमती। भिषग्धेनुः सरस्वती।
भिषग्दुह इन्द्राय भेषजम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु।
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वरो दिशः। कवष्यो न
व्यचस्वतीः। अश्विभ्यां न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी दुधौ।
दुहे कामान्त्सरस्वती॥५३॥

अश्विनेन्द्राय भेषजम्। शुक्रं न ज्योतिरिन्द्रियम्। पयः
सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षत्सुपेशसोषे नक्तं दिवा। अश्विना सञ्जानाने। समं जाते
सरस्वत्या। त्विषिमिन्द्रे न भेषजम्। श्येनो न रजसा हृदा।
पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु॥५४॥

वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतारा भिषजा-
ऽश्विना। इन्द्रं न जागृवी दिवा नक्तं न भेषजैः। शूष-
सरस्वती भिषक्। सीसेन दुह इन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुता
घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्रो देवीर्न
भेषजम्। त्रयस्त्रिधातवोऽपसः। रूपमिन्द्रे हिरण्ययम्॥५५॥

अश्विनेडा न भारती। वाचा सरस्वती। मह इन्द्राय

दधुरिन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षत्वष्टारमिन्द्रमश्विना। भिषजं न
 सरस्वतीम्। ओजो न जूतिरिन्द्रियम्। वृको न रभसो
 भिषक्। यशः सुरया भेषजम्॥५६॥

श्रिया न मासरम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु।
 वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारं
 शतक्रतुम्। भीमं न मन्युं राजानं व्याघ्रं नमसाऽश्विना
 भामम्। सरस्वती भिषक्। इन्द्राय दुह इन्द्रियम्। पयः
 सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं॥५७॥

होता यक्षदग्निं स्वाहाऽऽज्यस्य स्तोकानाम्। स्वाहा मेदसां
 पृथक्। स्वाहा छागमश्विभ्याम्। स्वाहा मेषं सरस्वत्यै।
 स्वाहर्षभमिन्द्राय सिंहाय सहसेन्द्रियम्। स्वाहाऽग्निं न
 भेषजम्। स्वाहा सोममिन्द्रियम्। स्वाहेन्द्रं सुत्रामाणं
 सवितारं वरुणं भिषजां पतिम्। स्वाहा वनस्पतिं प्रियं
 पाथो न भेषजम्। स्वाहा देवां औज्यपान्॥५८॥

स्वाहाऽग्निं होत्राञ्जुषाणो अग्निर्भेषजम्। पयः सोमः परिस्नुता
 घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदश्विना
 सरस्वतीमिन्द्रं सुत्रामाणम्। इमे सोमाः सुरामाणः। छागैर्न
 मेषैर्ऋषभैः सुताः। शष्पैर्न तोकाभिः। लाजैर्महस्वन्तः। मदा
 मासरेण परिष्कृताः। शुक्राः पयस्वन्तोऽमृताः। प्रस्थिता वो
 मधुश्चुतः। तानश्विना सरस्वतीन्द्रः सुत्रामा वृत्रहा। जुषन्तां

सौम्यं मधु। पिबन्तु मदन्तु वियन्तु सोमम्। होतर्यज॥५९॥

वीर्यं वियन्वाज्यंस्य होतर्यज् नासत्या सरस्वती मधु हिरण्यं भेषजं वियन्वाज्यंस्य होतर्यजांज्युपानमृताः पञ्च च (सुमिधाऽग्निः षट्। तनूनपांश्मस। नराशःसुमृषिः। इडेडितो यवैष्टो। बरुहिः सुप्त। दुरोऽश्विना नवा सुपेशुसर्षिः। दैव्या होतारा सोसेन रसः। तिस्रस्वष्टारमष्टावष्टो। वनुस्पतिमृषिः। अग्नित्रयोदश। अश्विना द्वादश त्रयोदश। सुमिधाऽग्निं बदरेर्बदरेयवैरश्विना त्विषिमश्विना न भेषजं रूपमश्विना भीमं भामम्॥) [११]

समिद्धो अग्निरश्विना। तप्तो घर्मो विराट्थ्सुतः। दुहे धेनुः सरस्वती। सोमः शुक्रमिहेन्द्रियम्। तनूपा भिषजा सुते। अश्विनोभा सरस्वती। मध्वा रजाःसीन्द्रियम्। इन्द्राय पृथिभिर्वहान्। इन्द्रायेन्दुः सरस्वती। नराशःसेन नग्नहः॥६०॥

अधातामश्विना मधु। भेषजं भिषजा सुते। आजुह्वाना सरस्वती। इन्द्रायेन्द्रियाणि वीर्यम्। इडाभिरश्विनाविषम्। समूर्जः सः रयिं दधुः। अश्विना नमुचेः सुतम्। सोमः शुक्रं परिस्नुता। सरस्वती तमाभरत्। बरुहिषेन्द्राय पातवे॥६१॥

कवष्यो न व्यचंसवतीः। अश्विभ्यां न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी दुधै। दुहे कामान्थसरस्वती। उषासा नक्तमश्विना। दिवेन्द्रः सायमिन्द्रियैः। सञ्जानाने सुपेशसा। समं जाते सरस्वत्या। पातं नो अश्विना दिवा। पाहि नक्तः सरस्वति॥६२॥

दैव्या होतारा भिषजा। पातमिन्द्रः सचा सुते। तिस्रस्त्रेधा सरस्वती। अश्विना भारतीडा। तीव्रं परिस्नुता सोमम्। इन्द्राय सुषवुर्मदम्। अश्विना भेषजं मधु। भेषजं नः सरस्वती।

इन्द्रे त्वष्टा यशः श्रियम्। रूपं रूपमधुः सुते। ऋतुथेन्द्रो
वनस्पतिः। शशमानः परिस्रुता। कीलालमश्विभ्यां मधु। दुहे
धेनुः सरस्वती। गोभिर्न सोममश्विना। मासरेण परिष्कृता।
समधातां सरस्वत्या। स्वाहेन्द्रे सुतं मधु॥६३॥

नग्रहुः पातवे सरस्वत्यधुः सुतेऽष्टौ च॥ [१२]

अश्विना हविरिन्द्रियम्। नमुचेर्धिया सरस्वती। आ
शुक्रमासुराद्वसु। मधमिन्द्राय जभिरे। यमश्विना सरस्वती।
हविषेन्द्रमवर्धयन्। स बिभेद बलं मधम्। नमुचावासुरे
सचा। तमिन्द्रं पशवः सचा। अश्विनोभा सरस्वती॥६४॥

दधाना अभ्यनूषत। हविषा यज्ञमिन्द्रियम्। य इन्द्र इन्द्रियं
दधुः। सविता वरुणो भगः। स सुत्रामा हविष्पतिः।
यजमानाय सश्रत। सविता वरुणोऽदधत्। यजमानाय
दाशुषे। आदत्त नमुचेर्वसु। सुत्रामा बलमिन्द्रियम्॥६५॥

वरुणः क्षत्रमिन्द्रियम्। भगेन सविता श्रियम्। सुत्रामा
यशसा बलम्। दधाना यज्ञमाशत। अश्विना गोभिरिन्द्रियम्।
अश्वैभिर्वीर्यं बलम्। हविषेन्द्रं सरस्वती। यजमानमवर्धयन्।
ता नासत्या सुपेशसा। हिरण्यवर्तनी नरा। सरस्वती
हविष्मती। इन्द्र कर्मसु नोऽवत। ता भिषजा सुकर्मणा।
सा सुदुघा सरस्वती। स वृत्रहा शतक्रतुः। इन्द्राय
दधुरिन्द्रियम्॥६६॥

उभा सरस्वती बलमिन्द्रियत्रा षट्॥ [१३]

दे॒वं ब॒र्हिः सर॑स्वती। सु॒दे॒वमिन्द्रे॑ अ॒श्विना॑। तेजो॒ न
चक्षु॑र॒क्ष्योः। ब॒र्हिषा॑ दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य
वियन्तु॒ यज॑। दे॒वीर्द्वारो॑ अ॒श्विना॑। भि॒षजेन्द्रे॑ सर॑स्वती।
प्रा॒णं न वी॒र्य॑न्न॒सि। द्वा॒रो दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य
वियन्तु॒ यज॑॥६७॥

दे॒वी उ॒षासा॑व॒श्विना॑। भि॒षजेन्द्रे॑ सर॑स्वती। बलं॒ न
वाच॑मा॒स्यै। उ॒षाभ्या॑ दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य
वियन्तु॒ यज॑। दे॒वी जोष्टी॑ अ॒श्विना॑। सु॒त्रामेन्द्रे॑ सर॑स्वती।
श्रो॒त्रं न कर्ण॑यो॒र्यशः॑। जोष्टी॑भ्यां दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑
वसुधेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥६८॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दु॒घे सु॒दुघे॑। प॒यसेन्द्र॑ सर॑स्वत्य॒श्विना॑
भि॒षजा॑ऽवत। शु॒क्रं न ज्योतिः॒ स्तन॑यो॒राहु॑ती धत्त इन्द्रि॒यम्।
व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वा दे॒वाना॑ भि॒षजा॑।
होता॑रा॒विन्द्र॑म॒श्विना॑। व॒षट्कारैः॑ सर॑स्वती। त्विषि॑ न हृद॑ये
म॒तिम्। होतृ॑भ्यां दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य वियन्तु॒
यज॑॥६९॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। सर॑स्वत्य॒श्विना॒ भार॒तीडा॑।
शू॒षन्न मध्ये॑ नाभ्या॑म्। इन्द्रा॑य दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑
वसुधेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒व इन्द्रो॑ नरा॒शंसः॑। त्रि॒व॒रूथः॑
सर॑स्वत्या॒ऽश्विभ्या॑मीयते रथः॑। रेतो॒ न रू॒पम॒मृतं॑ ज॒नित्र॑म्।

इन्द्राय॒ त्वष्टा॒ दध॑दिन्द्रियाणि॑। व॒सुव॑नै॒ वसु॑धेय॑स्य वियन्तु॒
यज॑॥७०॥

दे॒व इन्द्रो॑ वन॒स्पतिः॑। हिर॑ण्यपर्णो अ॒श्विभ्या॑म्। सर॑स्वत्याः
सुपिप्प॒लः। इन्द्राय॒ पच्य॑ते मधु॑। ओजो॒ न जू॑तिमृ॒षभो॑
न भाम॑म्। वन॒स्पति॑र्नो॒ दध॑दिन्द्रियाणि॑। व॒सुव॑नै॒
वसु॑धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वं ब॒रुहि॑र्वारि॑तीनाम्। अध्व॑रे
स्ती॒र्णम॑श्विभ्या॑म्। ऊ॒र्णम॑द्रा॒ः सर॑स्वत्याः॥७१॥

स्यो॒नमि॑न्द्र ते॒ सदः॑। ई॒शायै॑ म॒न्युः॑ राजा॑नं ब॒रुहि॑षा
दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुव॑नै॒ वसु॑धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वो अ॒ग्निः
स्वि॑ष्टकृत्। दे॒वान् य॑क्षद्यथा॒यथ॑म्। हो॒ता॒रा॒विन्द्र॑म॒श्विना॑।
वा॒चा वाच॑ः सर॑स्वतीम्। अ॒ग्निः॑ सोम॑ः स्वि॑ष्टकृत्। स्वि॑ष्ट
इन्द्रः॑ सु॒त्रा॒मा॑ सवि॒ता वरु॑णो भि॒षक्। इ॒ष्टो दे॒वो वन॑स्पतिः।
स्वि॑ष्टा दे॒वा आ॑ज्य॒पाः। इ॒ष्टो अ॒ग्निर॒ग्निना॑। हो॒ता॑ हो॒त्रे
स्वि॑ष्टकृत्। यशो॑ न दध॑दिन्द्रि॒यम्। ऊ॒र्जम॑प॒चितिः॑ स्व॒धाम्।
व॒सुव॑नै॒ वसु॑धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥७२॥

द्वारो॑ दधुरिन्द्रि॒यं व॑सुव॒नै॒ वसु॑धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑ जोष्टी॑भ्यां दधुरिन्द्रि॒यं व॑सुव॒नै॒ वसु॑धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑ होत॑भ्यां
दधुरिन्द्रि॒यं व॑सुव॒नै॒ वसु॑धेय॑स्य वियन्तु॒ यजो॑न्द्रियाणि॑ वसुव॒नै॒ वसु॑धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑ सर॑स्वत्या॒ वन॑स्पतिः प॒द्वं (दे॒वं
ब॒रुहि॑र्दे॒वीर्द्वारो॑ दे॒वी उ॒पासा॑व॒श्विना॑ दे॒वी जोष्टी॑ दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दे॒वा दे॒वानां॑ भि॒षजां॑ वष॒ट्कारै॑र्दे॒वीस्ति॒ष्ठस्ति॒ष्ठो दे॒वीर्दे॒व
इन्द्रो॑ नरा॒शः॑ सो॒ दे॒व इन्द्रो॑ वन॒स्पति॑र्दे॒वं ब॒रुहि॑र्वारि॑तीना॒दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्टकृद्दे॒वान्। सु॒मि॒धाऽ॒ग्निं दे॒वं ब॒रुहिः॑ सर॑स्वत्या॒श्विना॑
सर्व॑ वियन्तु। द्वा॒रस्ति॒ष्ठः सर्व॑वियन्तु। अ॒ज इन्द्रो॑मो॒जोऽ॒ग्निं प॒रः सर॑स्वतीम्। नक्तं॑ पूर्वं सर॑स्वति। अन्यत्र॑ सर॑स्वती।
भि॒षक्पूर्वं॑ द॒ह इन्द्रि॒यम्। अ॒न्यत्र॑ दधुरिन्द्रि॒यम्। सौ॒त्रा॒म॒ण्याः सु॑तासुती। अ॒ञ्जन्य॑यं यज॑मानः॥)——[१४]

अ॒ग्निम॒द्य हो॒ता॒रम॑वृणीत। अ॒यः॑ सु॒तासु॑ती यज॑मानः।
पच॑न्प॒त्तीः। पच॑न्पुरो॒डाशा॑न्। गृ॒ह्णन्प्र॑हा॒न्। ब॒ध्नन्अ॑श्विभ्या॑
छा॒गः॑ सर॑स्वत्या॒ इन्द्रा॑य। ब॒ध्नन्सर॑स्वत्यै मे॒षमिन्द्रा॑या॒श्वि-

भ्याम्। ब॒ध्नन्निन्द्रा॑य॒र्षभ॑म॒श्विभ्या॑ꣳ सर॑स्वत्यै। सू॒प॒स्था
अ॒द्य दे॒वो वन॑स्पति॒रभवत्। अ॒श्विभ्यां॑ छा॒गेन॑ सर॑स्वत्या
इन्द्रा॑य॥ ७३॥

सर॑स्वत्यै मे॒षेणेन्द्रा॑या॒श्विभ्या॑म्। इन्द्रा॑य॒र्षभेणा॑श्विभ्या॑ꣳ
सर॑स्वत्यै। अक्ष॑ꣳस्ता॒न्मैद॑स्तः प्र॒तिप॑च॒ताग्र॑भीषुः। अ॒वीवृ॑धन्त॒
ग्रहैः॑। अ॒पाता॑म॒श्विना॒ सर॑स्व॒तीन्द्रः॑ सु॒त्रामा॑ वृ॒त्रहा॑।
सोम॑ान्त्सुरा॒म्णाः। उ॒पो उ॒क्थाम॑दाः श्रौ॒द्विमदा॑ अ॒दन्।
अ॒वीवृ॑धन्ताङ्गू॒षैः। त्वाम॑द्य॒र्ष आ॒र्षेय॒र्षीणा॑न्नपादवृणीत।
अ॒यꣳ सु॑तासुती यज॑मानः। ब॒हुभ्य॒ आ सङ्ग॑तेभ्यः। ए॒ष मे॑
दे॒वेषु॑ वसु॒वार्या य॑क्ष्यत॒ इति॑। ता या दे॒वा दे॒वदाना॑न्यदुः।
तान्य॑स्मा आ च शास्व॑। आ च॑ गुरस्व। इ॒षित॑श्च॒ होत॑रसि॒
भद्र॑वाच्या॒य प्रे॑षितो॒ मानु॑षः। सू॒क्तवा॑काय॒ सूक्ता॑ ब्रूहि॥ ७४॥

इन्द्राय॒ यज॑मानः सु॒प्त च॑॥ [१५]

उ॒शन्त॑स्त्वा हवाम॒ह आ नो॑ अ॒ग्ने सु॒केतु॑ना॒। त्वꣳ सो॑म
म॒हे भग॑ त्वꣳ सो॑म प्रचि॑कितो मनी॒षा। त्वया॒ हि नः॑
पि॒तरः॑ सोम॒ पूर्वे॑ त्वꣳ सो॑म पि॒तृभिः॑ संवि॒दानः॑। ब॒र्हिष॑दः
पि॒तर् आऽहं॑ पि॒तृन्। उ॒प॒हृताः॑ पि॒तरोऽग्नि॑ष्वात्ताः पि॒तरः॑।
अ॒ग्निष्वा॑त्तानृ॒तुमतौ॑ हवाम॒हे। नरा॑शꣳसै सोमपी॒थं य आ॑शुः।
ते नो॒ अर्व॑न्तः सु॒हवा॑ भवन्तु। शं नो॑ भवन्तु द्वि॒पदे॒ शं
चतु॑ष्पदे। ये अ॒ग्निष्वा॑त्ता येऽन॑ग्निष्वात्ताः॥ ७५॥

अꣳहो॒मुचः॑ पि॒तरः॑ सो॒म्यासः॑। पेरेऽव॑रेऽमृता॑सो भव॑न्तः।

अधि॑ ब्रुवन्तु॒ ते अ॑वन्त्व॒स्मान्। वा॒न्या॑यै दु॒ग्धे जु॒षमा॑णाः
 कर॒म्भम्। उ॒दीरा॑णा॒ अव॑रे॒ परे॑ च। अ॒ग्नि॒ष्वात्ता ऋ॑तुभिः
 संवि॒दानाः। इन्द्र॑वन्तो ह॒विरि॒दं जु॑षन्ताम्। यद॑ग्रे कव्यवाहन॒
 त्वम॑ग्न ईडि॒तो जा॑तवेदः। मात॑ली क॒व्यैः। ये ता॑तृपु॒र्देव॑त्रा
 जेह॑मानाः। हो॒त्रावृ॑धः स्तोम॑तष्टासो अ॒कैः। आ॒ऽग्रे
 याहि॑ सुवि॒दत्रे॑भिर्वाङ्। स॒त्यैः क॒व्यैः पि॒तृभि॑र्धर्म॒सद्भिः।
 ह॒व्यवा॑ह॒मजरं॑ पुरुप्रियम्। अ॒ग्निं घृ॑तेन॒ ह॒विषा॑ सपर्यन्।
 उपा॑सदं कव्यवाहं॑ पि॒तृणाम्। स नः॑ प्र॒जां वी॒रव॑ती॒ः
 समृ॑ण्वतु॥ ७६॥

अ॒ग्नि॒ष्वात्ता जेह॑मानाः सु॒त च॑॥ ————— [१६]

होता॑ यक्षदि॒डस्प॑दे। स॒मि॒धा॒नं म॒हद्य॑शः। सु॒षमि॑द्धं वर॑ण्यम्।
 अ॒ग्निमि॑न्द्रं वयो॒धस॑म्। गा॒य॒त्रीं छ॑न्द इन्द्रि॒यम्। त्र्यविं॑ गां
 वयो॒ दध॑त्। वे॒त्वाऽऽज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ यक्षच्छुचि॒व्रत॑म्।
 तनून॑पा॒तमु॒द्भिद॑म्। यं गर्भ॑मदि॒तिर्द॑धे॥ ७७॥

शुचि॑मि॒न्द्रं वयो॒धस॑म्। उ॒ष्णिहं॑ छ॑न्द इन्द्रि॒यम्। दि॒त्यवा॑हं गां
 वयो॒ दध॑त्। वे॒त्वाऽऽज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ यक्षदी॒डेन्य॑म्।
 ईडि॑तं वृ॒त्रह॑न्त॒मम्। इडा॑भिरीड्य॒ः सहः॑। सोम॑मि॒न्द्रं
 वयो॒धस॑म्। अ॒नु॒ष्टु॒भं छ॑न्द इन्द्रि॒यम्। त्रि॒व॒त्सं गां वयो॒
 दध॑त्॥ ७८॥

वे॒त्वाऽऽज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ यक्षत्सु॒बर्हि॑षदम्।
 पू॒षण्व॑न्त॒मम॑र्त्यम्। सी॒दन्तं॑ ब॒र्हिषि॑ प्रि॒ये। अ॒मृते॑न्द्रं

वयो॒धसम्। बृ॒हतीं॑ छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। पश्चा॑विं गां वयो॒ दध॑त्।
वेत्वाऽऽज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑यक्ष॒द्व्यच॑स्वतीः। सु॒प्रा॒य॒णा
ऋ॒तावृ॑धः॥७९॥

द्वारो॑ दे॒वीर्हि॑र॒ण्ययीः॑। ब्र॒ह्माण॑ इन्द्रं॑ वयो॒धसम्। पङ्क्तिं॑
छन्द॑ इहेन्द्रि॒यम्। तु॒र्यवा॑हं गां वयो॒ दध॑त्। वेत्वाऽऽज्य॑स्य॒
होत॑र्यजं। होता॑ यक्ष॒त्सुपे॑शसे। सु॒शि॒ल्पे बृ॒हती॑ उ॒भे।
नक्तो॑षासा॒ न द॑र॒शते। वि॒श्वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्। त्रि॒ष्टुभं॑ छन्द॑
इन्द्रि॒यम्॥८०॥

प॒ष्ठवा॑हं गां वयो॒ दध॑त्। वेत्वाऽऽज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं।
होता॑ यक्ष॒त्प्रचे॑तसा। दे॒वाना॑मु॒त्तमं॑ यशः। होता॑रा॒ दैव्या॑
क॒वी। स॒युजेन्द्रं॑ वयो॒धसम्। जग॑तीं॒ छन्द॑ इहेन्द्रि॒यम्।
अ॒न॒ङ्गाहं॑ गां वयो॒ दध॑त्। वेत्वाऽऽज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑
यक्ष॒त्पे॑शस्वतीः॥८१॥

ति॒स्रो दे॒वीर्हि॑र॒ण्ययीः॑। भा॒रती॑र्बृ॒हती॑र्म॒हीः। पति॑मिन्द्रं॑
वयो॒धसम्। वि॒राजं॑ छन्द॑ इहेन्द्रि॒यम्। धे॒नुं गां न वयो॒
दध॑त्। वेत्वाऽऽज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ यक्ष॒त्सुरे॑तसम्।
त्वष्टा॑रं पु॒ष्टि॒वर्ध॑नम्। रू॒पाणि॑ बिभ्र॑तं पृथ॑क्। पु॒ष्टिमिन्द्रं॑
वयो॒धसम्॥८२॥

द्वि॒पदं॑ छन्द॑ इहेन्द्रि॒यम्। उ॒क्षाणं॑ गां न वयो॒ दध॑त्।
वेत्वाऽऽज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ यक्ष॒च्छ्रु॑त॒क्र॒तुम्। हि॒र॒ण्य॒
पर्ण॑मु॒क्थि॑नम्। र॒श॒नां बिभ्र॑तं व॒शिम्। भग॑मिन्द्रं॑ वयो॒धसम्।

कुकुभं छन्द इहेन्द्रियम्। वशां वेहतं गां न वयो दधत्।
 वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्स्वाहाकृतीः। अग्निं
 गृहपतिं पृथक्। वरुणं भेषजं कविम्। क्षत्रमिन्द्रं वयोधसम्।
 अतिच्छन्दसं छन्द इन्द्रियम्। बृहदृषभं गां वयो दधत्।
 वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं॥८३॥

दधे दधत्तुवृषं इन्द्रियं पेशंस्वतोर्वयोधसं वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं सप्त च (इडस्पदेऽग्निज्ञायत्रोश्चविम्। शुचिं व्रतं शुचिमुष्णिर्हन्दित्युवाहम्। ईडेन्यः सोममनुष्टुभं त्रिवधम्। सुबर्हिपदंमृतेन्द्रं बृहती पञ्चाविम्। व्यचंस्वतीः सुप्रायणा द्वारौ ब्रह्माणः पङ्क्तिमिह तुर्यवाहम्। सुपेशंस्वत्स्वमिन्द्रं त्रिष्टुभं पष्ठवाहम्। प्रचेतसा स्युजेन्द्रं जगतीमिहानुवाहम्। पेशंस्वतीस्तिः पतिं विराजमिह धेनुना। सुरतंसन्त्वष्टारं पुष्टिमिन्द्रं द्विपदमिहोक्षाणना। शतक्रतुं भगमिन्द्रं कुकुर्भमिह वशाना। स्वाहाकृतीः क्षत्रमतिच्छन्दसं बृहदृषभं गां वयो दधन्दिन्द्रियमृषिं वसु नवं दशहेन्द्रियमष्टं नव दश गां न वयो दधन्दिडस्पदे सर्वं वेतु॥)॥ [१७]

समिद्धो अग्निः समिधा। सुषमिद्धो वरेण्यः। गायत्री छन्द इन्द्रियम्। त्र्यविर्गौर्वयो दधुः। तनूनपाच्छुचिं व्रतः। तनूपाच्च सरस्वती। उष्णिक्छन्द इन्द्रियम्। दित्यवाङ्गौर्वयो दधुः। इडाभिरग्निरीड्यः। सोमो देवो अमर्त्यः॥८४॥

अनुष्टुप्छन्द इन्द्रियम्। त्रिवधसो गौर्वयो दधुः। सुबर्हिरग्निः पूषण्वान्। स्तीर्णबर्हिरमर्त्यः। बृहती छन्द इन्द्रियम्। पञ्चाविर्गौर्वयो दधुः। दुरो देवीर्दिशो महीः। ब्रह्मा देवो बृहस्पतिः। पङ्क्तिश्छन्द इहेन्द्रियम्। तुर्यवाङ्गौर्वयो दधुः॥८५॥

उषे यद्वा सुपेशसा। विश्वे देवा अमर्त्याः। त्रिष्टुप्छन्द इन्द्रियम्। पष्ठवाङ्गौर्वयो दधुः। दैव्या होतारा भिषजा। इन्द्रेण स्युजा युजा। जगती छन्द इहेन्द्रियम्। अनुङ्गान्गौर्वयो दधुः। तिस्र इडा सरस्वती। भारती मरुतो विशः॥८६॥

विराट्छन्द इहेन्द्रियम्। धेनुर्गौर्न वयो दधुः। त्वष्टा तुरीपो

अद्भुतः। इन्द्राग्नी पुष्टिर्वर्धना। द्विपाच्छन्द इहेन्द्रियम्। उक्षा
गौर्न वयो दधुः। शमिता नो वनस्पतिः। सविता प्रसुवन्भगम्।
ककुच्छन्द इहेन्द्रियम्। वशा वेहद्रौर्न वयो दधुः। स्वाहा यज्ञं
वरुणः। सुक्षत्रो भेषजं करत्। अतिच्छन्दाश्छन्द इन्द्रियम्।
बृहदृषभो गौर्वयो दधुः॥८७॥

अमर्त्यस्तुर्वाङ्गौर्वयो दधुर्विशो वशा वेहद्रौर्न वयो दधुश्चत्वारि च॥—[१८]

वसन्तेनर्तुना देवाः। वसवस्त्रिवृता स्तुतम्। रथन्तरेण
तेजसा। हविरिन्द्रे वयो दधुः। ग्रीष्मेण देवा ऋतुना। रुद्राः
पञ्चदशे स्तुतम्। बृहता यशसा बलम्। हविरिन्द्रे वयो दधुः।
वर्षाभिर्ऋतुनाऽऽदित्याः। स्तोमै सप्तदशे स्तुतम्॥८८॥

वैरूपेण विशौजसा। हविरिन्द्रे वयो दधुः। शारदेनर्तुना देवाः।
एकविंश ऋभवः स्तुतम्। वैराजेन श्रिया श्रियम्। हविरिन्द्रे
वयो दधुः। हेमन्तेनर्तुना देवाः। मरुतस्त्रिणवे स्तुतम्। बलेन
शक्वरीः सहः। हविरिन्द्रे वयो दधुः। शैशिरेणर्तुना देवाः।
त्रयस्त्रिंशेऽमृतं स्तुतम्। सत्येन रेवतीः क्षत्रम्। हविरिन्द्रे
वयो दधुः॥८९॥

स्तोमै सप्तदशे स्तुतं सहो हविरिन्द्रे वयो दधुश्चत्वारि च (वसन्तेन ग्रीष्मेण वर्षाभिः शारदेन हेमन्तेन शैशिरेण
पद॥)॥—[१९]

देवं बर्हिरिन्द्रं वयोधसम्। देवं देवमवर्धयत्। गायत्रिया
छन्दसेन्द्रियम्। तेज इन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यज्ञं। देवीद्वारो देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवीर्देवमवर्धयन्।

उ॒ष्णिहा॒ छन्द॑सेन्द्रियम्। प्रा॒णमिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥१०॥

दे॒वी दे॒वं व॑यो॒धसम्॑। उ॒षे इन्द्र॑मवर्धताम्। अ॒नुष्टु॒भा
छन्द॑सेन्द्रियम्। वाच॒मिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
वीतां॒ यज॑। दे॒वी जो॒ष्टी दे॒वमिन्द्र॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वी
दे॒वम॑वर्धताम्। बृ॒हत्या॒ छन्द॑सेन्द्रियम्। श्रो॒त्रमिन्द्रे॒ वयो॒
दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑॥११॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दे॒वमिन्द्र॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वी दे॒वम॑वर्धताम्।
प॒ङ्क्ता॒ छन्द॑सेन्द्रियम्। शु॒क्रमिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑
वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑। दे॒वा दै॒व्या हो॑ता॒रा दे॒वमिन्द्र॑
वयो॒धसम्॑। दे॒वा दे॒वम॑वर्धताम्। त्रि॒ष्टुभा॒ छन्द॑सेन्द्रियम्।
त्वि॒षिमिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑॥१२॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीर्व॑यो॒धसम्॑। प॒तिमिन्द्र॑मवर्धयन्।
जग॑त्या॒ छन्द॑सेन्द्रियम्। ब॒लमिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वो न॒राश॑सो दे॒वमिन्द्र॑
वयो॒धसम्॑। दे॒वो दे॒वम॑वर्धयत्। वि॒राजा॒ छन्द॑सेन्द्रियम्। रे॒तु
इन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वे॒तु यज॑॥१३॥

दे॒वो व॒नस्प॑तिर्दे॒वमिन्द्र॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वो दे॒वम॑वर्धयत्। द्वि॒पदा॒
छन्द॑सेन्द्रियम्। भ॒गमिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
वे॒तु यज॑। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रि॒तीनां॑ दे॒वमिन्द्र॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वं

देवमवर्धयत्। ककुभा छन्दसेन्द्रियम्। यश इन्द्रे वयो दधत्।
 वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं। देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवमिन्द्रं
 वयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्। अतिच्छन्दसा छन्दसेन्द्रियम्।
 क्षत्रमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं॥१४॥

वियन्तु यजं वीतां यजं वीतां यजं वेतु यजं वेतु यजं पञ्च च (देवं बर्हिर्गायत्रिया तेजः। देवोद्वारं उष्णिहां प्राणम्। देवो देवमुषे अनुष्टुभा वाचम्। देवो जोष्ट्रीं बृहत्या श्रोत्रम्। देवो ऊर्जाहतां पृष्ठा शुकम्। देवा दैव्या होतांरा त्रिष्टुभा त्विषिम्। देवोस्तिस्तिस्तिस्ति देवोः पतिं जगत्या बलम्। देवो नराशंसो विराजा रेतः। देवो वनस्पतिर्द्विपदा भगम्। देवं बर्हिर्वारितीनां ककुभा यशः। देवो अग्निः स्विष्टकृदतिच्छन्दसा क्षत्रम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयः क्षतुर्वर्धतामेकोऽवर्धयः क्षतुर्वर्धयत्॥) [२०]

स्वाद्धीं त्वा सोमः सुरावन्तः सीसेन मित्रोऽसि यदेवा होता यक्षत्समिधेन्द्रः समिद्ध इन्द्र
 आचर्षणिप्रा देवं बर्हिर्होता यक्षत्समिधाऽग्निः समिद्धो अग्निरश्विनाऽश्विनां हविरिन्द्रियं
 देवं बर्हिः सरस्वत्यग्निमद्योशन्तो होता यक्षदिडस्पदे समिद्धो अग्निः समिधा वसन्तेनर्तुनां
 देवं बर्हिर्इन्द्रं वयोधसं विशतिः॥२०॥

स्वाद्धीं त्वाऽमीमदन्त पितरः साम्राज्याय पूतं पवित्रेणोपासान्ता बदैरैरधातां देव इन्द्रो
 वनस्पतिः पष्ठवाहृङ्गां देवी देवं वयोधसं चतुर्नवतिः॥१४॥

स्वाद्धीं त्वां वेतु यजं॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

त्रिवृ॒थ्स्तोमो॑ भवति। ब्र॒ह्मव॒र्चसं॑ वै त्रिवृत्। ब्र॒ह्मव॒र्चसमे॒वाव॑ रुन्धे। अ॒ग्नि॒ष्टोमः॑ सोमो॑ भवति। ब्र॒ह्मव॒र्चसं॑ वा अ॒ग्नि॒ष्टोमः॑। ब्र॒ह्मव॒र्चसमे॒वाव॑ रुन्धे। र॒थन्त॒रः॑ सामं भवति। ब्र॒ह्मव॒र्चसं॑ वै र॒थन्त॒रम्। ब्र॒ह्मव॒र्चसमे॒वाव॑ रुन्धे। प॒रि॒स्र॒जो॒ होता॑ भवति॥१॥

अ॒रु॒णो मि॒र्मिर॒स्त्रिशु॑क्रः। ए॒तद्वै ब्र॑ह्मव॒र्चसस्य॑ रू॒पम्। रू॒पेणै॒व ब्र॑ह्मव॒र्चसम॑व रुन्धे। बृ॒हस्प॑तिर॒काम॑यत दे॒वानां॑ पु॒रोधां॑ ग॒च्छेय॑मिति। स ए॒तं बृ॑हस्प॒तिस॒वम॑पश्यत्। तमाऽह॑रत्। तेना॑यजत। ततो॒ वै स दे॒वानां॑ पु॒रोधा॑म॒गच्छ॑त्। यः पु॒रोधा॑कामः स्यात्। स बृ॒हस्प॑तिस॒वेन॑ यजेत॥२॥

पु॒रोधा॑मे॒व ग॑च्छति। तस्य॑ प्रा॒तः स॒वने॑ स॒न्नेषु॑ ना॒राश॑ः॒सेषु॑। ए॒काद॑श दक्षि॒णा नी॑यन्ते। ए॒काद॑श मा॒ध्यं दि॒ने स॒वने॑ स॒न्नेषु॑ ना॒राश॑ः॒सेषु॑। ए॒काद॑श तृ॒तीय॑स॒वने॑ स॒न्नेषु॑ ना॒राश॑ः॒सेषु॑। त्रय॑स्त्रि॒ंश॒थ्सम्प॑द्यन्ते। त्रय॑स्त्रि॒ंश॒द्वै दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑ रुन्धे। अ॒श्वश्च॑तु॒स्त्रि॒ंशः। प्रा॒जाप॑त्यो वा अ॒श्वः॥३॥

प्रा॒जाप॑तिश्चतु॒स्त्रि॒ंशो दे॒वता॑नाम्। याव॑तीरे॒व दे॒वताः॑। ता ए॒वाव॑ रुन्धे। कृ॒ष्णाजि॑नैऽभिषि॑ञ्चति। ब्र॒ह्म॒णो वा ए॒तद्रू॑पम्। यत्कृ॒ष्णाजि॑नम्। ब्र॒ह्मव॒र्चसे॒नैवैन॑ः॒ सम॑र्धयति। आ॒ज्येना॑भिषि॑ञ्चति। तेजो॒ वा आ॒ज्यम्। तेज॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति॥४॥

होतां भवति यजेत वा अश्वौ दधाति॥ [१]

यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निमु॑खा ह्यृ॒द्धिः। अथ॒ यत्पौ॑ष्णः। पु॒ष्टिर्वै
पू॒षा। पु॒ष्टिर्वै॑श्यस्य। पु॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे। प्र॒स॒वाय॑ सावि॒त्रः।
अथ॒ यत्त्वा॑ष्ट्रः। त्वष्टा॒ हि रू॒पाणि॑ वि॒क॒रोति॑। निर्व॒रुण॑त्वाय॒
वा॒रुणः॥ ५॥

अथो॒ य ए॒व कश्च॑ सन्ध॒सूयते॑। स हि वा॒रुणः॑। अथ॒
यद्वै॑श्वदे॒वः। वै॒श्वदे॒वो हि वै॑श्यः। अथ॒ यन्मा॑रुतः। मा॒रुतो॑
हि वै॑श्यः। स॒प्तैतानि॑ ह॒वीःषि॑ भवन्ति। स॒प्तग॑णा॒ वै
म॒रुतः॑। पृ॒श्निः प॒ष्ठोही॑ मा॒रुत्या॑ ल॒भ्यते॑। वि॒द्वै म॒रुतः॑।
वि॒श ए॒वैतन्म॑ध्यतो॑ऽभिषि॑च्यते। तस्मा॒द्वा ए॒ष वि॒शः प्रि॒यः।
वि॒शो हि म॑ध्यतो॑ऽभिषि॑च्यते। ऋ॒षभ॑च॒र्मेऽध्य॑भिषि॑श्चति। स
हि प्र॑जनयि॒ता। द॒ध्राऽभि॑षि॑श्चति। ऊ॒र्वा अ॒न्नाद्यं॑ दधि॑।
ऊ॒र्जैवैन॑म॒न्नाद्ये॑न॒ सम॑र्धयति॥ ६॥

वारुणो विद्वै मरुतोऽष्टौ च॥ [२]

यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। आ॒ग्ने॒यो वै ब्रा॑ह्म॒णः। अथ॒ यत्सौ॑म्यः। सौ॒म्यो
हि ब्रा॑ह्म॒णः। प्र॒स॒वायै॒व सा॑वि॒त्रः। अथ॒ यद्वा॑र॒हस्प॑त्यः। ए॒तद्वै
ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ वाक्प॒तीयम्। अथ॒ यद॑ग्नी॒षोमी॑यः। आ॒ग्ने॒यो वै
ब्रा॑ह्म॒णः। तौ य॒दा स॒ङ्गच्छे॑ते॥ ७॥

अथ॒ वी॒र्या॑व॒त्तरो॑ भवति। अथ॒ यत्सा॑र॒स्वतः॑। ए॒तद्वि प्र॑त्यक्षं
ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ वाक्प॒तीयम्। निर्व॒रुण॑त्वायै॒व वा॒रुणः॑। अथो॒ य
ए॒व कश्च॑ सन्ध॒सूयते॑। स हि वा॒रुणः॑। अथ॒ यद्वा॑वापृथि॒व्यः।
इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ वज्र॒मुद॑यच्छत्। तं द्यावा॑पृथि॒वी नान्व॑मन्येताम्।

तमेतेनैव भागधेयेनान्वमन्येताम्॥८॥

वज्रस्य वा एषोऽनुमानाय। अनुमतवज्रः सूयाता इति।
अष्टावेतानि हवींषि भवन्ति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्री
ब्रह्मवर्चसम्। गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। हिरण्येन
घृतमुत्पुनाति। तेजस एव रुचे। कृष्णाजिनैऽभिषिञ्चति।
ब्रह्मणो वा एतदृक्सामयो रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्।
ब्रह्मन्नेवैनमृक्सामयोरध्यभिषिञ्चति। घृतेनाभिषिञ्चति। तथा
वीर्यावत्तरो भवति॥९॥

सङ्गच्छेते भागधेयेनान्वमन्येतां रूपं चत्वारि च॥ [३]

न वै सोमेन सोमस्य सवोऽस्ति। हतो ह्येषः। अभिषुतो
ह्येषः। न हि हतः सूयते। सौमीं सूतवशांमा लभते।
सोमो वै रेतोधाः। रेत एव तद्वधाति। सौम्यर्चाऽभिषिञ्चति।
रेतोधा ह्येषा। रेतः सोमः। रेत एवास्मिन्दधाति। यत्किं च
राजसूयमृते सोमम्। तत्सर्वं भवति। अषाढं युत्सु पृतनासु
पप्रिम्। सुवर्षामप्स्वां वृजनस्य गोपाम्। भरेषुजां
सुक्षितिं सुश्रवसम्। जयन्तं त्वामनु मदेम सोम॥१०॥

रेतः सोमः सुप्तं च॥ [४]

यो वै सोमेन सूयते। स देवसवः। यः पशुनां सूयते। स
देवसवः। य इष्ट्यां सूयते। स मनुष्यसवः। एतं वै पृथये
देवाः प्रायच्छन्। ततो वै सोऽप्यारुण्यानां पशूनामसूयत।
यावतीः कियतीश्च प्रजा वाचं वदन्ति। तासां सर्वासां

सूयते॥११॥

य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। ना॒रा॒श॒स्य॑र्चा-
ऽभिषि॑ञ्चति। म॒नु॒ष्या॑ वै नरा॒श॒सः॑। नि॒हु॒त्य॒ वा॒वे॒तत्।
अथा॒भिषि॑ञ्चति। यत्किं च॑ रा॒ज॒सूय॑मनुत्तरवे॒दीक॑म्। तथ्सर्व॑
भवति। ये मे॑ पञ्चा॒शत॑ द॒दुः। अ॒श्वाना॑सु॒धस्तु॑तिः। द्यु॒मद॑ग्रे
महि॑ श्रवः॑। बृ॒हत्कृ॑धि म॒घोना॑म्। नृ॒वद॑मृत नृ॒णाम्॥१२॥

सूयते सुधस्तुतिस्त्रीणि च॥

[५]

ए॒ष गो॑स॒वः। ष॒द्वि॒श उ॒क्थ्यो॑ बृ॒हत्सा॑मा। पव॑माने
कण्व॑रथन्त॒रं भ॑वति। यो वै वा॑ज॒पेयः॑। स स॑म्राट्थ॒सवः॑। यो
रा॑ज॒सूयः॑। स व॑रुणस॒वः। प्र॒जाप॑तिः स्वा॒रा॒ज्यं॑ परमे॒ष्ठी।
स्वा॒रा॒ज्यं॑ गो॒रे॒व। गो॒रि॒व भ॑वति॥१३॥

य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। उ॒भे बृ॑ह॒द्रथ॑न्त॒रे भ॑वतः।
तद्धि॑ स्वा॒रा॒ज्यम्। अ॒युतं॑ दक्षि॑णाः। तद्धि॑ स्वा॒रा॒ज्यम्।
प्र॒ति॒धुषा॑ऽभिषि॑ञ्चति। तद्धि॑ स्वा॒रा॒ज्यम्। अ॒नु॒द्ध॒ते वे॒द्यै
दक्षि॑णत आ॒हव॑नीय॑स्य बृ॒हतः॑ स्तो॒त्रं प्र॒त्य॒भिषि॑ञ्चति। इ॒यं
वा॒व र॑थन्त॒रम्॥१४॥

अ॒सौ बृ॑हत्। अ॒नयो॑रे॒वैन॑मन॒न्तर्हि॑तम॒भिषि॑ञ्चति। प॒शुस्तो॑मो
वा ए॒षः। तेन॑ गो॒स॒वः। ष॒द्वि॒शः सर्वः॑। रे॒व॒ज्जा॒तः
सह॑सा वृ॒द्धः। क्ष॒त्राणा॑ क्ष॒त्रभृ॑त्त॒मो वयो॑धाः। म॒हान्म॑हित्वे
त॑स्त॒भानः॑। क्ष॒त्रे रा॒ष्ट्रे च॑ जा॒गृहि॑। प्र॒जाप॑तेस्त्वा परमे॒ष्ठिनः॑
स्वा॒रा॒ज्येना॒भिषि॑ञ्चा॒मीत्या॑ह। स्वा॒रा॒ज्यमे॒वैनं॑ गमयति॥१५॥

इव भवति रथन्तरमाहैकं च॥ [६]

सि॒हे व्याघ्र॑ उ॒त या पृ॒दा॒कौ। त्विषि॑र॒ग्नौ ब्रा॑ह्म॒णे सूर्ये॑
या। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा
संविदा॒ना। या रा॑ज॒न्ये दु॒न्दुभा॑वाय॒तायाम्। अश्व॑स्य॒ क्रन्द्ये॑
पुरु॑षस्य मा॒यौ। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒
आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। या ह॒स्तिनि॑ द्वी॒पिनि॑ या हि॒रण्ये॑।
त्विषि॑र॒श्वेषु॑ पुरु॑षेषु गो॒षु॥१६॥

इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा
संविदा॒ना। रथे॑ अ॒क्षेपुं॑ वृष॒भस्य॑ वाजे॑। वाते॑ प॒र्जन्ये॑
वरु॑णस्य शु॒ष्मे। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒
आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। राड॑सि वि॒राड॑सि। स॒म्राड॑सि
स्व॒राड॑सि। इन्द्रा॑य त्वा तेज॑स्वते तेज॑स्वन्तः॒ श्री॑णामि।
इन्द्रा॑य त्वो॒ज॑स्वत॒ ओज॑स्वन्तः॒ श्री॑णामि॥१७॥

इन्द्रा॑य त्वा प॒य॑स्वते प॒य॑स्वन्तः॒ श्री॑णामि। इन्द्रा॑य
त्वाऽऽयु॑ष्मत् आयु॑ष्मन्तः॒ श्री॑णामि। तेजो॑ऽसि। तत्ते प्र
य॑च्छामि। तेज॑स्वदस्तु मे मुख॑म्। तेज॑स्वच्छि॒रो अस्तु॑
मे। तेज॑स्वान् वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। तेज॑सा॒ सम्पि॑पृग्धि मा।
ओजो॑ऽसि। तत्ते प्र य॑च्छामि॥१८॥

ओज॑स्वदस्तु मे मुख॑म्। ओज॑स्वच्छि॒रो अस्तु॑ मे।
ओज॑स्वान् वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। ओज॑सा॒ सं पि॑पृग्धि मा।

पयोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि। पयस्वदस्तु मे मुखम्।
पयस्वच्छिरो अस्तु मे। पयस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। पयसा
सं पिपृग्धि मा॥१९॥

आयुरसि। तत्ते प्र यच्छामि। आयुष्मदस्तु मे मुखम्।
आयुष्मच्छिरो अस्तु मे। आयुष्मान् विश्वतः प्रत्यङ्।
आयुषा सं पिपृग्धि मा। इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि।
प्रियं रेतो वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म
यच्छ। विश्वे देवा जरदष्टिर्यथाऽसत्॥२०॥

आयुरसि विश्वायुरसि। सर्वायुरसि सर्वमायुरसि। यतो वातो
मनोजवाः। यतः क्षरन्ति सिन्धवः। तासां त्वा सर्वासां
रुचा। अभिषिञ्चामि वर्चसा। समुद्र इवासि गृह्णन्। सोमं
इवास्यदाभ्यः। अग्निरिव विश्वतः प्रत्यङ्। सूर्य इव ज्योतिषा
विभूः॥२१॥

अपां यो द्रवणे रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। तेजसे
ब्रह्मवर्चसाय गृह्णामि। अपां य ऊर्मौ रसः। तमहमस्मा आ-
मुष्यायुणाय। ओजसे वीर्याय गृह्णामि। अपां यो मध्यतो
रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। पुष्ट्यै प्रजननाय गृह्णामि।
अपां यो यज्ञियो रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। आयुषे
दीर्घायुत्वाय गृह्णामि॥२२॥

अ॒भिप्रेहि॑ वी॒रय॑स्व। उ॒ग्रश्चेत्ता॑ सप॒त्न॒हा। आति॑ष्ठ मि॒त्रव॑र्धनः।
 तुभ्य॑ दे॒वा अ॒धि॒ब्रव॑न्। अ॒ङ्गौ न्य॒ङ्काव॑भित् आति॑ष्ठ वृ॒त्रह॑न्त्रथम्।
 आ॒तिष्ठ॑न्तं परि॒ विश्वे॑ अभूषन्। श्रियं॑ वसा॒नश्चर॑ति स्वरो॑चाः।
 म॒हत्तद॑स्यासु॒रस्य॑ नाम। आ वि॒श्वरू॑पो अ॒मृता॑नि तस्थौ।
 अनु॒ त्वेन्द्रो॑ मद॒त्वनु॒ बृह॑स्पतिः॥२३॥

अनु॒ सोमो॒ अन्व॑ग्निरा॒वीत्। अनु॑ त्वा॒ विश्वे॑ दे॒वा
 अ॒वन्तु। अनु॑ स॒प्त रा॒जा॒नो य उ॒ताभिषि॑क्ताः। अनु॑ त्वा
 मि॒त्रावरु॑णावि॒हाव॑तम्। अनु॑ द्यावा॒पृथि॑वी वि॒श्वश॑म्भू। सूर्यो॑
 अहो॑भिरनु॑ त्वाऽवतु। च॒न्द्रमा॒ नक्ष॑त्रैरनु॑ त्वाऽवतु। द्यौश्च
 त्वा पृथि॑वी च प्रचै॑तसा। शु॒क्रो बृ॒हद॑क्षिणा त्वा पिप॑र्तु।
 अनु॑ स्व॒धा चि॑किता॒ꣳ सोमो॑ अ॒ग्निः। आऽयं॑ पृण॑क्तु रज॑सी
 उ॒पस्थ॑म्॥२४॥

बृहस्पतिः सोमो अग्निरैकं च॥ [८]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः परा॑चीरायन्।
 स ए॒तं प्र॒जाप॑तिरोद॒नम॑पश्यत्। सोऽन्नं॑ भू॒तोऽति॑ष्ठत्। ता
 अ॒न्यत्रा॑न्नाद्य॒मवि॑त्वा। प्र॒जाप॑तिं प्र॒जा उ॒पाव॑र्तन्त। अन्नमे॒वैनं॑
 भू॒तं प॑श्यन्तीः प्र॒जा उ॒पाव॑र्तन्ते। य ए॒तेन॒ यज॑न्ते। य उ॑
 चैनमे॒वं वेद॑। सर्वा॑ण्यन्ना॒नि भव॑न्ति॥२५॥

सर्वे॑ पु॒रुषाः। सर्वा॑ण्ये॒वान्ना॒न्यव॑ रुन्धे। सर्वा॑न्पु॒रुषान्। राड॑सि
 वि॒राड॑सीत्या॒ह। स्वा॒राज्य॑मे॒वैनं॑ गमयति। यद्वि॒रण्यं॑ ददा॑ति।
 तेज॑स्तेना॒व रुन्धे॑। यत्ति॑सृ॒धन्व॑म्। वी॒र्यं॑ तेन। यदष्ट्रा॑म्॥२६॥

पुष्टिं तेन। यत्कमण्डलुम्। आयुष्टेन। यद्विरण्यमा बध्नाति।
ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवास्मिन्दधाति। अथो तेजो वै
हिरण्यम्। तेजं एवाऽऽत्मन्यत्ते। यदोदनं प्राश्नाति। एतदेव
सर्वमवरुध्य॥ २७ ॥

तदस्मिन्नेकधाऽधात्। रोहिण्यां कार्यः। यद्वाह्मण एव रोहिणी।
तस्मादेव। अथो वर्ष्मेवैनं समा नानां करोति। उद्यता सूर्येण
कार्यः। उद्यन्तं वा एतं सर्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति। दिदृक्षेण्यो
दर्शनीयो भवति। य एवं वेद। ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥ २८ ॥

अवेत्योऽवभृथा (३) ना (३) इति। यद्दर्मपुञ्जीलैः पवयति।
तथ्स्विदेवावैति। तन्नावैति। त्रिभिः पवयति। त्रयं इमे लोकाः।
एभिरेवैनं लोकैः पवयति। अथो अपां वा एतत्तेजो वर्चः।
यद्दर्भाः। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति। अपामेवैनं तेजसा वर्चसा-
ऽभिषिञ्चति॥ २९ ॥

भवन्त्यष्टांवरुध्यं वदन्ति दर्भा यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयत्येकं च॥ ————— [९]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं
पञ्चशारदीयमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो
वै स बहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्यामिति।
स पञ्चशारदीयेन यजेत। बहोरेव भूयान्भवति। मरुत्स्तोमो
वा एषः। मरुतो हि देवानां भूयिष्ठाः॥ ३० ॥

बहुर्भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। पञ्चशारदीयो
भवति। पञ्च वा ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति

तिष्ठति। अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः। पाङ्क्तौ यज्ञः। यज्ञमेवाव रुन्धे।
सप्तदशः स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजा-
पतेराप्त्यै॥ ३१॥

भूयिष्ठा यन्ति द्वे च॥ [१०]

अगस्त्यो मरुद्वा उक्ष्णः प्रौक्षत्। तानिन्द्र आदत्त।
त एनं वज्रमुद्यत्याभ्यायन्त। तानगस्त्यश्चैवेन्द्रश्च
कयाशुभीयेनाशमयताम्। ताञ्छान्तानुपाह्वयत। यत्कयाशुभीयं
भवति शान्त्यै। तस्मादेत ऐन्द्रामारुता उक्षाणः सवनीया
भवन्ति। त्रयः प्रथमेऽहन्ना लभ्यन्ते। एवं द्वितीयै। एवं
तृतीयै॥ ३२॥

एवं चतुर्थे। पञ्चोत्तमेऽहन्ना लभ्यन्ते। वर्षिष्ठमिव ह्येतदहः।
वर्षिष्ठः समानानां भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं
वेद। स्वाराज्यं वा एष यज्ञः। एतेन वा एकया वा
कान्दमः स्वाराज्यमगच्छत्। स्वाराज्यं गच्छति। य एतेन
यजते॥ ३३॥

य उ चैनमेवं वेद। मारुतो वा एषः स्तोमः। एतेन वै मरुतो
देवानां भूयिष्ठा अभवन्। भूयिष्ठः समानानां भवति। य एतेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद। पञ्चशार्दीयो वा एष यज्ञः।
आ पञ्चमात्पुरुषादन्नमत्ति। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं
वेद। सप्तदशः स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः।
प्रजापतेरेव नैति॥ ३४॥

तृतीयै गच्छति य एतेन यजतेऽति य एतेन यजते य उ चैनमेवं वेद त्रीणि च (अगस्त्यः स्वाराज्यं मारुतः
पञ्चशार्दीयो वा एष यज्ञः सप्तदशं प्रजापतेरेव नैति॥) [११]

अस्या जरांसो दमा मरित्राः। अर्चद्धूमासो अग्रयः पावकाः।
 श्विचीचयः श्वात्रासो भुरण्यवः। वनरुषदो वायवो न सोमाः।
 यजा नो मित्रावरुणा। यजा देवाः ऋतं बृहत्। अग्ने यक्षि
 स्वन्दमम्। अश्विना पिबन्तः सुतम्। दीद्यग्नी शुचित्रता।
 ऋतुना यज्ञवाहसा॥३५॥

द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे। अन्याऽन्या वृत्समुप धापयेते।
 हरिरन्यस्यां भवति स्वधावान्। शुक्रो अन्यस्यां ददृशे
 सुवर्चाः। पूर्वापरं चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परि
 यातो अध्वरम्। विश्वान्यन्यो भुवनाऽभि चष्टे। ऋतूनन्यो
 विदधञ्जायते पुनः। त्रीणि शता त्रीषहस्राण्यग्निम्। त्रिंशच्च
 देवा नव चाऽसपर्यन्तः॥३६॥

औक्षं घृतैरास्तृणन्बृहिरस्मै। आदिद्धोतारं न्यषादयन्त।
 अग्निनाऽग्निः समिध्यते। कविर्गृहपतिर्युवा। हव्यवाङ्मुह्यऽऽस्यः।
 अग्निर्देवानां जठरम्। पूतदक्षः कविक्रतुः। देवो देवेभिरा
 गमत्। अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टयः। आ त्वेषमुग्रमव
 ईमहे वयम्॥३७॥

ते स्वानिनो रुद्रिया वरुषनिर्णिजः। सिंहा न हेषकृतवः
 सुदानवः। यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा। यद्वाऽवमे सुभगासो
 दिवि ष्ठा। ततो नो रुद्रा उत वाऽन्वस्य। अग्ने वित्ताद्धविषो
 यद्यजामः। ईडे अग्निः स्ववसन्नमोभिः। इह प्रसप्तो वि च

यत्कृतं नः। रथैरिव प्रभरे वाजयद्भिः। प्रदक्षिणिन्मरुताः
स्तोममृद्धाम्॥३८॥

श्रुधि श्रुत्कर्ण वह्निभिः। देवैरग्ने सयावभिः। आसीदन्तु
बर्हिषि। मित्रो वरुणो अर्यमा। प्रातर्यावाणो अध्वरम्।
विश्वेषामदितिर्यज्ञियानाम्। विश्वेषामतिथिर्मानुषाणाम्।
अग्निर्देवानामव आवृणानः। सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः। त्वे
अग्ने सुमतिं भिक्षमाणाः॥३९॥

दिवि श्रवो दधिरे यज्ञियांसः। नक्ता च चक्रुरुषसा विरूपे।
कृष्णं च वर्णमरुणं च सन्धुः। त्वामग्न आदित्यास आस्यम्।
त्वां जिह्वाः शुचयश्चक्रिरे कवे। त्वाः रातिषाचो अध्वरेषु
सश्चिरे। त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम्। नि त्वा यज्ञस्य साधनम्।
अग्ने होतारमृत्विजम्। वनुष्वदेव धीमहि प्रचेतसम्। जीरं
दूतममर्त्यम्॥४०॥

यज्ञबाहुसासुपर्यन्त्यमृद्धा भिक्षमाणाः प्रचेतसमेकं च॥ [१२]

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि। वायुर्न नियुतो नो
अच्छ। पिबास्यन्धो अभिसृष्टो अस्मे। इन्द्रः स्वाहा ररिमा
ते मदाय। कस्य वृषा सुते सचो। नियुत्वान्वृषभो रणत्।
वृत्रहा सोमपीतये। इन्द्रं वयं महाधने। इन्द्रमर्भे हवामहे।
युजं वृत्रेषु वज्रिणम्॥४१॥

द्विता यो वृत्रहन्तमः। विद इन्द्रः शतक्रतुः। उप नो हरिभिः
सुतम्। स सूर आजनयं ज्योतिरिन्द्रम्। अया धिया

त॒रणि॒रद्रि॒र्बर्हाः। ऋ॒तेन॑ शु॒ष्मी न॑व॒मानो अ॒र्कैः। व्यु॒स्त्रिधो॑
अ॒स्रो अ॒द्रिर्बि॒भेद। उ॒तत्य॑दा॒श्वश्चि॑यम्। य॒दिन्द्र॒ नाहु॑षी॒ष्वा।
अ॒ग्रे वि॒क्षु प्र॑तीद॒यत्॥४२॥

भ॒रेष्विन्द्र॑ꣳ सु॒हव॑ꣳ ह॒वाम॑हे। अ॒ꣳहोमु॑चꣳ सु॒कृतं॑ दै॒व्यं
ज॒नम्। अ॒ग्निं मि॒त्रं व॑रु॒णꣳ सा॒तये॑ भ॒गम्। द्या॒वापृ॑थि॒वी
म॒रुतः॑ स्व॒स्तये॑। म॒हि क्षे॒त्रं पु॒रुश्च॒न्द्रं वि॑ वि॒द्वान्।
आदि॑त्स॒खिभ्य॑श्च॒रथꣳ स॑मै॒रत्। इन्द्रो॑ नृ॒भिर॑ज॒न॒दीद्या॑नः
सा॒कम्। सूर्य॑मु॒षसं॑ गा॒तुम॑ग्निम्। उ॒रुं नो॑ लो॒कम॑नु॒ नेषि॑
वि॒द्वान्। सु॒र्व॒ज्योति॑र॒भयꣳ स्व॒स्ति॥४३॥

ऋ॒ष्वा तं॑ इन्द्र॒ स्थवि॑रस्य बा॒हू। उ॒प॒स्थे॒याम॑ श॒रणा॑ बृ॒हन्ता॑।
आ नो॑ वि॒श्वाभि॑रू॒तिभिः॑ स॒जोषाः॑। ब्र॒ह्म जु॑षा॒णो ह॑र्य॒श्व या॑हि।
व॒रीवृ॑ज॒स्थवि॑रेभिः सु॒शि॒प्रा। अ॒स्मे दध॑द्व॒र्षणꣳ शु॒ष्ममिन्द्र॑।
इन्द्रा॑य॒ गाव॑ आ॒शिर॑म्। दु॒दुहे॑ व॒ज्रिणे॑ म॒धु। य॒त्सी॑मु॒पह॑रे
वि॒दत्। तास्ते॑ व॒ज्रि॒न्धेन॑वो॒ जोज॑युर्नः॥४४॥

ग॒भंस्त॑यो नि॒युतो॑ वि॒श्ववा॑राः। अ॒हर॑ह॒र्भूय॑ इ॒ज्जोगु॑वानाः। पू॒र्णा
इन्द्र॑ क्षु॒मतो॑ भो॒ज॒नस्य॑। इ॒मां ते॒ धियं॑ प्र॒ भरे॑ म॒हो म॒हीम्।
अ॒स्य स्तो॑त्रे धि॒षणा॑ य॒त्त आ॑न॒जे। तमु॑त्स॒वे च॑ प्र॒स॒वे च॑
सा॒स॒हिम्। इन्द्र॑ दे॒वासः॑ श॒वसा॑ म॒दं ननु॑॥४५॥

व॒ज्रि॒र्णम॑य॒ध्वस्ति॑ जो॒जयुर्नः॑ स॒प्त च॑॥

[१३]

प्र॒जाप॑तिः पु॒शून॑सृज॒त। ते॑ऽस्मात्सृ॒ष्टाः परा॑ च आ॒यन्।
ता॒न॒ग्नि॑ष्टो॒मेन॒ नाऽऽप्नो॑त्। ता॒नुक्थ्ये॑न॒ नाऽऽप्नो॑त्।

तान्थ्योडुशिना॒ नाऽऽप्रोत्। तान्नात्रिया॒ नाऽऽप्रोत्।
तान्थ्सन्धिना॒ नाऽऽप्रोत्। सोऽग्निम॑ब्रवीत्। इमान्म
ईप्सेति॑। तान्गिस्त्रिवृता॒ स्तोमे॑न॒ नाऽऽप्रोत्॥४६॥

स इन्द्र॑मब्रवीत्। इमान्म॑ ईप्सेति॑। तानिन्द्रः॑ पञ्चद॒शेन॒
स्तोमे॑न॒ नाऽऽप्रोत्। स विश्व॑न्देवान॑ब्रवीत्। इमान्म॑
ईप्सतेति॑। तान् विश्व॑देवाः सप्तद॒शेन॒ स्तोमे॑न॒ नाऽऽप्रुवन्।
स विष्णु॑मब्रवीत्। इमान्म॑ ईप्सेति॑। तान् विष्णु॑रेकवि॒ंशेन॒
स्तोमे॑नाऽऽप्रोत्। वार॒वन्तीये॑नावारयत॥४७॥

इदं विष्णु॑र्वि च॑क्रम॒ इति॒ व्य॑क्रमत। यस्मा॑त्पु॒शवः॒ प्रप्रे॒व
भ्र॑ंशैरन्। स ए॒तेन॑ यजेत। यदाप्रो॑त्। तद॒तो॒र्याम॑स्यातो॒र्याम॑-
त्वम्। ए॒तेन॒ वै दे॒वा जै॒त्वा॑नि जि॒त्वा। यं का॒मम॑का॒मय॑न्त
तमा॑ऽऽप्रुवन्। यं का॒मं का॒मय॑ते। तमे॒तेना॑ऽऽप्रोति॥४८॥

स्तोमे॑न॒ नाऽऽप्रो॑दवारयत् नव॑ च॥

[१४]

व्या॒घ्रोऽय॑म॒ग्नौ च॑रति॒ प्रवि॑ष्टः। ऋषी॑णां पु॒त्रो अ॑भि॒शस्ति॑पा
अ॒यम्। न॒म॒स्का॒रेण॒ नम॑सा ते जुहोमि। मा दे॒वानां॑
मिथु॑याकर्म॒ भा॒गम्। सावी॑रु॒हि दे॒व प्र॑स॒वाय॑ पित्रे।
व॒र्ष्माण॑मस्मै वरि॒माण॑मस्मै। अथा॒स्मभ्य॑ं स॒वितः॑
सर्व॑ता॒ता। दि॒वेदि॑व॒ आ सु॑वा॒ भूरि॑ प॒श्वः। भू॒तो भू॒तेषु॑ चरति॒
प्रवि॑ष्टः। स भू॒ताना॑मधि॒पति॑र्बभूव॥४९॥

तस्य॑ मृ॒त्यौ च॑रति॒ राज॒सूय॑म्। स राजा॑ रा॒ज्यम॑नु॒
मन्य॑तामि॒दम्। येभिः॑ शिल्पैः॑ पप्रथा॒नाम॑द॒हत्।

येभिर्द्यामभ्यपि॑ शत्रुजाप॑तिः। येभिर्वाचं॑ विश्वरूपा॑
समव्य॑यत्। तेनेमम॑ग्न इह वर्चसा॑ समंङ्घ्रिः। येभिरादित्यस्तप॑ति
प्र के॒तुभिः॑। येभिः॑ सूर्यो ददृ॒शे चि॒त्रभा॑नुः। येभिर्वाचं॑
पुष्क॒लेभिरव्य॑यत्। तेनेमम॑ग्न इह वर्चसा॑ समंङ्घ्रिः॥५०॥

आऽयं भा॑तु शर्वसा॑ पञ्च कृ॒ष्टीः। इन्द्र॑ इव ज्येष्ठो भ॑वतु
प्रजा॑वान्। अ॒स्मा अ॑स्तु पुष्क॒लं चि॒त्रभा॑नु। आऽयं
पृण॑क्तु रज॑सी उ॒पस्थ॑म्। यत्ते शिल्पं॑ कश्यप रोच॑नावत्।
इन्द्रि॒यावत्पुष्क॑लं चि॒त्रभा॑नु। यस्मिन्सूर्या॑ अर्पि॑ताः सप्त
सा॒कम्। तस्मिन्नाजा॑नमधि॒ विश्र॑येमम्। द्यौर॑सि पृथि॒व्यसि॑।
व्याघ्रो॑ वैयाघ्रेऽधि॑॥५१॥

विश्र॑यस्व दि॒शो म॒हीः। विश॑स्त्वा सर्वा॑ वाञ्छन्तु। मा
त्वद्राष्ट्र॑मधि॑ भ्रशत्। या दि॒व्या आपः॑ पय॑सा सम्बभूवुः। या
अ॒न्तरि॑क्ष उ॒त पार्थि॑वीर्याः। तासां॑ त्वा सर्वा॑सा॑ रु॒चा।
अ॒भिषि॑ञ्चामि वर्चसा॑। अ॒भि त्वा वर्चसा॑ऽसिचं दि॒व्येन॑।
पय॑सा सु॒ह। यथासां॑ राष्ट्रवर्ध॑नः॥५२॥

तथा॑ त्वा सवि॒ता क॑रत्। इन्द्रं॑ विश्वा॑ अवीवृधन्।
समु॒द्रव्य॑चसङ्गि॑रः। र॒थीत॑म॑ रथी॒नाम्। वाजा॑ना॒
सत्प॑तिं पति॑म्। वस॑वस्त्वा पुरस्ता॑दभिषि॑ञ्चन्तु गाय॒त्रेण॑
छन्द॑सा। रु॒द्रास्त्वा दक्षि॑णतो॑ऽभिषि॑ञ्चन्तु त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सा।
आदि॒त्यास्त्वा प॒श्चाद॑भिषि॑ञ्चन्तु जाग॑तेन॒ छन्द॑सा।

विश्वे॑ त्वा दे॒वा उत्त॑रतोऽभिषि॑ञ्च त्वाऽनु॑ष्टुभेन॒ छन्द॑सा।
बृह॒स्पति॑स्त्वोपरि॑ष्ठादभिषि॑ञ्चतु पाङ्के॑न॒ छन्द॑सा॥५३॥

अ॒रुणं॑ त्वा वृ॒कमु॑ग्रङ्ख॒जङ्क॑रम्। रोच॑मानं म॒रुता॒मग्रे॑ अ॒र्चिषः॑।
सूर्य॑वन्तं म॒घवा॑नं विषास॒हिम्। इन्द्र॑मुक्थेषु॒ नाम॒हूत॑म॒
हुवे॑म। प्र बा॒हवा॑ सि॒सृतं॑ जी॒वसे॑ नः। आ नो॒ गव्य॑तिमुक्षतं
घृ॒तेन॑। आ नो॒ जने॑ श्रवयतं यु॒वाना॑। श्रुतं मे॑ मि॒त्रावरु॑णा
हवे॑मा। इन्द्र॑स्य ते वी॒र्य॑कृतः। बा॒हू उ॒पाव॑ हरामि॥५४॥

बभूवाव्ययत्तेनेममंग्र इह वर्चसा समङ्कि वेयाग्रेऽधि राष्ट्रवर्धनः पाङ्केन छन्दसोपावहरामि॥ [१५]

अ॒भि प्रेहि॑ वी॒रय॑स्व। उ॒ग्रश्चे॑त्ता सप॒त्नहा॑। आति॑ष्ठ वृ॒त्रह॑न्तमः।
तुभ्यं॑ दे॒वा अधि॑ब्रवन्। अ॒ङ्कौ न्य॒ङ्काव॑भितो॒ रथं॑ यौ। ध्वा॒न्तं
वा॒ताग्र॑मनु॒ सञ्चर॑न्तौ। दूरे॑हेतिरिन्द्रि॒यावा॑न्यत॒त्री। ते नो॒ऽग्नयः॑
पप्र॑यः पारयन्तु। नम॑स्त ऋषे गद। अव्य॑थायै त्वा स्व॒धायै॑
त्वा॥५५॥

मा न॑ इन्द्रा॒भित॑स्त्वदृ॒ष्वारि॑ष्ठासः। ए॒वा ब्र॑ह्मन्तवेद॑स्तु। ति॒ष्ठा
रथे॑ अधि॒ यद्वज्र॑हस्तः। आ र॒श्मीन्दे॑व यु॒वसे॑ स्व॒श्वः। आ ति॑ष्ठ
वृ॒त्रह॑न्नाति॑ष्ठन्तं परि॑। अनु॒ त्वेन्द्रो॑ मद॒त्वनु॑ त्वा मि॒त्रावरु॑णौ।
द्यौश्च॑ त्वा पृथि॒वी च॒ प्रचे॑तसा। शु॒क्रो बृ॑हद॒क्षिणा॑ त्वा पिप॑र्तु।
अनु॑ स्व॒धा चि॑किता॒ः सोमो॑ अ॒ग्निः। अनु॑ त्वाऽवतु सवि॒ता
सवे॑न॥५६॥

इन्द्रं॑ वि॒श्वा अ॒वीवृ॑धन्। स॒मुद्र॑व्यचस॒ङ्गिरः॑। र॒थीत॑म॒
रथी॑नाम्। वाजा॑ना॒ः सत्य॑तिं पति॑म्। परि॑मा से॒न्या घोषाः॑।

ज्यानां वृञ्जन्तु गृध्रवः। मेथिष्ठाः पिन्वमाना इह। मां
गोपंतिमभि संविशन्तु। तन्मेऽनुमतिरनु मन्यताम्। तन्माता
पृथिवी तत्पिता द्यौः॥५७॥

तद्वावाणः सोमसुतो मयोभुवः। तदश्विना शृणुत
सौभगा युवम्। अव ते हेड उदुत्तमम्। एना व्याघ्रं
परिषस्वजानाः। सिहं हिन्वन्ति महते सौभगाय। समुद्रं
न सुहुवंतस्थिवांसम्। मर्मृज्यन्ते द्वीपिनमप्स्वन्तः।
उदसावेतु सूर्यः। उदिदं मामकं वचः। उदिहि देव सूर्य।
सह वशुना मम। अहं वाचो विवाचनम्। मयि वागस्तु
धर्णसिः। यन्तु नदयो वर्षन्तु पर्जन्याः। सुपिप्पला
ओषधयो भवन्तु। अन्नवतामोदनवतामामिक्षवताम्। एषा
राजा भूयासम्॥५८॥

स्वधायै त्वा सुवेन द्यौः सूर्यं सप्त च॥[१६]

ये केशिनः प्रथमाः सत्रमासन्त। येभिराभृतं यदिदं विरोचते।
तेभ्यो जुहोमि बहुधा घृतेन। रायस्पोषेणमं वर्चसा स
सृजाथ। नर्ते ब्रह्मणस्तपसो विमोकः। द्विनाम्नी दीक्षा
वशिनी ह्युग्रा। प्र केशाः सुवते काण्डिनो भवन्ति। तेषां
ब्रह्मेदीशे वपनस्य नान्यः। आ रौह प्रोष्ठं विषहस्व शत्रून्।
अवांस्त्राग्दीक्षा वशिनी ह्युग्रा॥५९॥

देहि दक्षिणां प्रतिरस्वायुः। अथामुच्यस्व वरुणस्य पाशात्।
येनावपथ्सविता क्षुरेण। सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान्। तेन

ब्रह्माणो वपतेदमस्योर्जेमम्। रय्या वर्चसा स९ सृजाथ। मा
ते केशाननु गाद्वर्च एतत्। तथा धाता करोतु ते। तुभ्यमिन्द्रो
बृहस्पतिः। सविता वर्च आदधात्॥६०॥

तेभ्यो निधानं बहुधा व्येच्छन्। अन्तरा द्यावापृथिवी अपः
सुवः। दर्भस्तम्बे वीर्यकृते निधाय। पौ९स्येनेमं वर्चसा स९
सृजाथ। बलं ते बाहुवोः सविता दधातु। सोमस्त्वाऽनक्तु
पयसा घृतेन। स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्नि धत्तम्। पौ९स्येनेमं
वर्चसा स९सृजाथ। यत्सीमन्तं कङ्कतस्ते लिलेख। यद्वा
क्षुरः परिववर्ज वप९स्ते। स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्नि धत्तम्।
पौ९स्येनेम९ स९ सृजाथो वीर्येण॥६१॥

अवाङ्मादीक्षा वशिनी ह्यग्राऽदधाद्ववर्ज वप९ स्ते द्वे च॥ [१७]

इन्द्रं वै स्वाविशो मरुतो नापाचायन्। सोऽनपचाय्यमान एतं
विघ्नमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। तेनैवासान्त९ स९
स्तम्भं व्यहन्। यद्वहन्। तद्विघ्नस्य विघ्नत्वम्। वि पाप्मानं
भ्रातृव्य९ हते। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥६२॥

य९ राजानं विशो नापचायेयुः। यो वा ब्राह्मणस्तमसा
पाप्मना प्रावृतः स्यात्। स एतेन यजेत। विघ्नेनैवैनद्विहत्य।
विशामाधिपत्यं गच्छति। तस्य द्वे द्वादशे स्तोत्रे भवतः। द्वे
चतुर्वि९शे। औद्विद्यमेव तत्। एतद्वै क्षत्रस्यौद्विद्यम्। यदस्मै
स्वाविशो बलि९ हरन्ति॥६३॥

हरन्त्यस्मै विशो बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं वेद। प्रबाहुग्वा अग्रे क्षत्राण्यातेपुः। तेषामिन्द्रः क्षत्राण्यादत्त। न वा इमानि क्षत्राण्यभूवन्निति। तन्नक्षत्राणां नक्षत्रत्वम्। आश्रेयसो भ्रातृव्यस्य तेज इन्द्रियं दत्ते। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥६४॥

तद्यथा ह वै संचक्रिणौ कप्लकावुपावहितौ स्याताम्। एवमेतौ युग्मन्तौ स्तोमौ। अयुक्षु स्तोमेषु क्रियेते। पाप्मनोऽपहत्ये। अप पाप्मानं भ्रातृव्यं हते। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद। तद्यथा ह वै सूतग्रामण्यः। एवं छन्दांसि। तेष्वसावादित्यो बृहतीरभ्यूढः॥६५॥

सुतोबृहतीषु स्तुवते सुतो बृहन्। प्रजयां पशुभिरसानीत्येव। व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तं वै क्षत्रं विशा। विशैवैनं क्षत्रेण व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तो वै ग्रामणीः संजातैः। सजातैरेवेनं व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तो वै पुरुषः पाप्मभिः। व्यतिषक्ताभिरेवास्य पाप्मनो नुदते॥६६॥

वेद हरन्त्येनमेवं वेदाभ्यूढः पाप्मभिरैकं च॥ [१८]

त्रिवृद्यदोग्रेयोऽग्निमुखा ह्यृद्धिर्यदोग्रेय आग्नेयो न वै सोमेन यो वै सोमेनैष गोसवः सिंहेऽभि प्रेहि मित्रवर्धनः प्रजापतिस्ता औदनं प्रजापतिरकामयत बृहोभूयान्गस्त्योस्या जरासस्तिष्ठा हरीं प्रजापतिः पशून्व्याघ्रोऽयमभिप्रेहि वृत्रहन्तमो ये केशिन इन्द्रं वा अष्टादश॥१८॥

त्रिवृद्यो वै सोमेनायुरसि बृहर्भवति तिष्ठा हरीरथ आयं भातु तेभ्यो निधानं पदर्थंष्टिः॥६६॥

त्रिवृत्पाप्मनो नुदते॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

पीवो॑न्ना॒ः रयि॑वृधः सुमे॒धाः। श्वे॒तः सि॑षक्ति॒ न्यु॒तांम॑भि॒श्रीः।
ते वा॒यवे॒ सम॑नसो॒ वित॑स्थुः। वि॒श्वेन्न॑रः स्वप॒त्यानि॑ चक्रुः।
रा॒येऽनु॒ यञ्ज॑तू रोद॑सी उ॒भे। रा॒ये दे॒वी धि॑षणा॒ धाति॑ देवम्।
अधा॑ वा॒युं न्यु॑तः सश्च॒त स्वाः। उ॒त श्वे॒तं वसु॑धिति॒न्निरे॑के।
आ वा॑यो प्र याभिः॑। प्र वा॒युम॑च्छा॒ बृह॑ती म॒नीषा॑॥१॥

बृह॑द्र॒यिं वि॒श्ववा॑रा॒ः रथ॑प्राम्। द्यु॒तद्या॑मा न्यु॒तः प॒त्य॑मानः।
क॒विः क॒विमि॑यक्षसि प्रय॒ज्यो। आ नो॑ न्यु॒द्धिः
श॒तिनी॑भि॒रध्व॑रम्। स॒हस्रि॑णी॒भिरु॑प॒ याहि॑ य॒ज्ञम्। वा॑यो
अ॒स्मिन् ह॒विषि॑ मादय॒स्व। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः।
प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यः। वि॒श्वा जा॑तानि॒ परि॒ ता ब॑भूव।
यत्का॑मास्ते जुहुम॒स्तं नो॑ अस्तु॥२॥

व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। रयी॑णां पति॑ यज॒तं बृ॒हन्त॑म्।
अ॒स्मिन्भ॑रे नृ॒तम॑ वाज॑सातौ। प्र॒जाप॑तिं प्रथम॒जामृ॑तस्य।
यजा॑म दे॒वमधि॑ नो ब्रवीतु। प्रजा॑पते॒ त्वन्नि॑धि॒पाः पु॒राणः॑।
दे॒वानां॑ पि॒ता ज॑नि॒ता प्र॒जाना॑म्। पति॑र्वि॒श्वस्य॒ जग॑तः
पर॑स्याः। ह॒विर्नो॑ देव वि॒हवे॑ जुष॒स्व। तवे॒मे लो॒काः प्र॒दिशो॑
दिश॑श्च॥३॥

प॒रा॒वतो॑ नि॒वत॑ उ॒द्धत॑श्च। प्रजा॑पते वि॒श्वसृ॒ज्जीव॑ध॒न्य इ॒दं

नो देव। प्रतिहय हव्यम्। प्रजापतिं प्रथमं यज्ञियानाम्।
 देवानामग्रे यजतं यजध्वम्। स नो ददातु द्रविणं सुवीर्यम्।
 रायस्पोषं विष्यंतु नाभिमुस्मे। यो राय ईशे शतदाय
 उक्थ्यः। यः पशूनां रक्षिता विष्टितानाम्। प्रजापतिः
 प्रथमजा ऋतस्य॥४॥

सहस्रधामा जुषतां हविर्नः। सोमापूषणेमौ देवौ।
 सोमापूषणा रजसो विमानम्। सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्वम्।
 विष्ववृतं मनसा युज्यमानम्। तं जिन्वथो वृषणा
 पञ्चरश्मिम्। दिव्यन्यः सदनं चक्र उच्चा। पृथिव्यामन्यो
 अध्यन्तरिक्षे। तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुम्। रायस्पोषं
 विष्यन्तान्नाभिमुस्मे॥५॥

धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वः। रयिं सोमो रयिपतिर्दधातु।
 अवतु देव्यदितिरनुर्वा। बृहद्वदेम विदथे सुवीराः।
 विश्वान्यन्यो भुवना जजान। विश्वमन्यो अभिचक्षाण
 एति। सोमापूषणाववतं धियं मे। युवभ्यां विश्वाः पृतना
 जयेम। उदुत्तमं वरुणास्तन्नाद्याम्। यत्किं चेदं कितवासः।
 अव ते हेडुस्तत्त्वा यामि। आदित्यानामवसा न दक्षिणा।
 धारयन्त आदित्यासंस्तिस्रो भूमिर्धारयन्। यज्ञो देवानां
 शुचिरपः॥६॥

मनोषाऽस्तु चर्तस्यास्मे कितवासंश्चत्वारि च॥ [१]

ते शुक्रासः शुचयो रश्मिवन्तः। सीदन्नादित्या अधि बरुहिषि

प्रिये। कामेन देवाः सरथं दिवो नः। आ यान्तु यज्ञमुप नो
जुषाणाः। ते सूनवो अदितेः पीवसामिषम्। घृतं पिन्वत्प्रति-
हर्यन्नृतेजाः। प्र यज्ञिया यजमानाय येमुरे। आदित्याः कामं
पितुमन्तमस्मे। आ नः पुत्रा अदितेर्यान्तु यज्ञम्। आदित्यासः
पृथिभिर्देवयानैः॥७॥

अस्मे कामं दाशुषे सन्नमन्तः। पुरोडाशं घृतवन्तं जुषन्ताम्।
स्कभायत निरृतिं५ सेधतामतिम्। प्र रश्मिभिर्यतमाना
अमृधाः। आदित्याः कामं प्रयतां वर्षदृतिम्। जुषध्वं नो
हव्यदातिं यजत्राः। आदित्यान्काममवसे हुवेम। ये भूतानि
जनयन्तो विचिख्युः। सीदन्तु पुत्रा अदितेरुपस्थम्। स्तीर्णं
बर्हिर्हविरद्याय देवाः॥८॥

स्तीर्णं बर्हिः सीदता यज्ञे अस्मिन्। धाजाः सेधन्तो अमतिं
दुरेवांम्। अस्मभ्यं पुत्रा अदितेः प्र य५सत। आदित्याः कामं
हविषो जुषाणाः। अग्ने नयं सुपथा राये अस्मान्। विश्वानि
देव वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मञ्जुहुराणमेनः। भूयिष्ठान्ते
नमं उक्तिं विधेम। प्र वः शुक्राय भानवे भरध्वम्। हव्यं मतिं
चाग्रये सुपूतम्॥९॥

यो दैव्यानि मानुषा जनू५षि। अन्तर्विश्वानि विद्वान्ना
जिगाति। अच्छा गिरो मतयो देवयन्तीः। अग्निं यन्ति
द्रविणं भिक्षमाणाः। सुसन्दश५ सुप्रतीक५ स्वश्रम्।

हव्यवाहमरतिं मानुषाणाम्। अग्ने त्वमस्मद्युयोध्यमीवाः।
अनग्नित्रा अभ्यमन्त कृष्टीः। पुनरस्मभ्यः सुविताय देवा
क्षां विश्वेभिरजरैभिर्यजत्र॥१०॥

अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्। स्वस्तिभिरति दुर्गाणि
विश्वा। पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी। भवां तोकाय तनयाय शं
योः। प्रकारवो मनना वच्यमानाः। देवद्रीचीं नयथ देवयन्तः।
दक्षिणावाङ्वाजिनी प्राच्येति। हविर्भरन्त्यग्रये घृताचीं। इन्द्रं
नरो युजे रथम्। जगृभ्णाते दक्षिणमिन्द्र हस्तम्॥११॥

वसूयवो वसुपते वसूनाम्। विद्महि त्वा गोपतिः शूर
गोनाम्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः। तवेदं विश्वमभितः
पशव्यम्। यत्पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य। गवामसि गोपतिरेकं
इन्द्र। भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः। समिन्द्र णो मनसा नेषि
गोभिः। सः सूरिभिर्मघवन्त्सः स्वस्त्या। सं ब्रह्मणा देवकृतं
यदस्ति॥१२॥

सं देवानां सुमत्या यज्ञियानाम्। आराच्छत्रुमपं
बाधस्व दूरम्। उग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन। अस्मे
धेहि यवमद्गोमदिन्द्र। कृधीधियं जरित्रे वाजरत्नाम्। आ
वेधसः स हि शुचिः। बृहस्पतिः प्रथमं जायमानः। महो
ज्योतिषः परमे व्योमन्। सप्तास्यस्तुविजातो रवेण। वि
सप्तरश्मिरधमत्तमांसि॥१३॥

बृहस्पतिः समंजयद्वसूनि। महो ब्रजान्गोमतो देव एषः।
 अपः सिषासन्थसुवरप्रतीतः। बृहस्पतिरुहन्त्यमित्रमर्कैः।
 बृहस्पते पर्येवा पित्रे। आ नो दिवः पार्वीरवी। इमा
 जुह्वाना यस्ते स्तनः। सरस्वत्यभि नो नेषि। इयं
 शुष्मेभिर्बिसखा इवारुजत्। सानुं गिरीणान्तविषेभिरूमिभिः।
 पारावदघ्नीमवसे सुवृक्तिभिः। सरस्वतीमा विवासेम
 धीतिभिः॥१४॥

देवयानैर्देवाः सुपूतं यजत्र हस्तमस्ति तमाङ्गस्युर्मिभिर्द्वे च॥ [२]

सोमो धेनुः सोमो अर्वन्तमाशुम्। सोमो वीरं कर्मण्यं
 ददातु। सादन्यं विदथ्यं सभेयम्। पितुः श्रवणं यो
 ददाशदस्मै। अषाढं युथ्सु त्वं सोमं क्रतुभिः। या ते
 धामानि हविषा यजन्ति। त्वमिमा ओषधीः सोमं विश्वाः।
 त्वमपो अंजनयस्त्वङ्गाः। त्वमातंतन्थोर्वन्तरिक्षम्। त्वं
 ज्योतिषा वि तमो ववर्थ॥१५॥

या ते धामानि दिवि या पृथिव्याम्। या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु।
 तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेडन्। राजन्थसोमं प्रति हव्या
 गृभाया। विष्णोर्नुकं तदस्य प्रियम्। प्र तद्विष्णुः। पुरो मात्रया
 तनुवा वृधान। न ते महित्वमन्वश्नुवन्ति। उभे ते विद्म
 रजंसी पृथिव्या विष्णो देव त्वम्। परमस्य विथ्से॥१६॥

विचक्रमे त्रिदेवः। आ ते महो यो जात एव। अभि
 गोत्राणि। आभिः स्पृधो मिथतीररिषण्यन्। अमित्रस्य

व्यथया म॒न्युमिन्द्र॑। आभि॒र्विश्वा॑ अभि॒युजो॑ विषू॒चीः।
 आर्या॑य॒ विशो॑व॒तारी॑र्दासीः॑। अ॒यः शृ॑ण्वे अध॒ जय॑न्नु॒त
 घ्नन्। अ॒यमु॑त प्र कृ॑णुते यु॒धा गाः। य॒दा स॒त्यं कृ॑णुते
 म॒न्युमिन्द्रः॑॥१७॥

विश्वं॑ दृ॒ढं भ॑यत॒ एज॑दस्मात्। अनु॑ स्व॒धाम॑क्षर॒न्नापो॑ अस्य।
 अव॑र्धत॒ मध्य॒ आ ना॒व्याना॑म्। स॒ध्रीची॑नेन॒ मन॑सा॒ तमिन्द्र॑
 ओजि॑ष्ठेन। ह॒न्मना॑ह॒न्नभि॑द्यून॒। म॒रुत्वे॑न्तं वृष॒भं वा॑वृ॒धानम्।
 अक॑वारिं दि॒व्यः शा॒समिन्द्र॑म्। वि॒श्वासा॑ह॒मव॑से॒ नूत॑नाय।
 उ॒ग्रः स॑हो॒दामि॑ह॒ तः हु॑वेम। जनि॑ष्ठा उ॒ग्रः स॑ह॒से
 तुरा॑य॥१८॥

म॒न्द्र ओजि॑ष्ठो बहु॒लाभि॑मानः। अव॑र्ध॒न्निन्द्र॑ म॒रुत॑श्चि॒दत्र॑।
 मा॒ता यद्वी॑रं द॒धन॑द्धनि॒ष्ठा। क॑स्यावो॑ मरुतः स्व॒धाऽऽसी॑त्।
 यन्मा॑मेकः॒ स॒मर्ध॑त्ताहि॒हत्ये॑। अ॒हः ह्यु॑ग्रस्त॒विष॑स्तुवि॒ष्मान्।
 विश्व॑स्य॒ शत्रो॑रन॒मं वध॑स्त्रैः। वृ॒त्रस्य॑ त्वा श्व॒सथा॒ दी॑ष॒माणाः।
 विश्वे॑ दे॒वा अ॑ज॒हुर्ये॑ सखा॒यः। म॒रुद्भि॑रिन्द्र स॒ख्यं ते॑
 अस्तु॑॥१९॥

अथे॒मा वि॒श्वाः पृ॑त॒ना जया॑सि। व॒धीं वृ॒त्रं म॑रुत इन्द्रि॒येण॑।
 स्वेन॒ भामे॑न तवि॒षो ब॑भू॒वान्। अ॒हमे॒ता मन॑वे वि॒श्वश्च॑न्द्राः।
 सु॒गा अ॒पश्च॑कर॒ वज्र॑बाहुः। स यो वृषा॒ वृष्णि॑येभिः स॒मोकाः॑।
 म॒हो दि॒वः पृ॑थि॒व्याश्च॑ स॒म्राट्। स॒तीन॑स॒त्वा ह॒व्यो भ॑रैषु।

म॒रु॒त्वां॑ नो भव॒त्विन्द्रं॑ ऊ॒ती। इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑तरद्धृ॒त्रतूर्ये॑॥ २०॥

अ॒ना॒धृ॒ष्यो म॒घवा॒ शूर॒ इन्द्रः॑। अ॒न्वे॒नं॒ वि॒शो॑ अ॒मद॑न्त
पूर्वीः। अ॒य॒ राजा॒ जग॑तश्च॒रष॑णी॒नाम्। स ए॒व वी॒रः
स उ॑ वी॒र्या॑वान्। स ए॒करा॑जो जग॑तः प॒र॒स्पाः। य॒दा
वृ॒त्रम॑त॒र॒च्छूर॒ इन्द्रः॑। अथा॑भवद्द॒मिता॑भि॒क्र॒तूना॑म्। इन्द्रो॑ य॒ज्ञं
व॒र्धय॑न्वि॒श्ववे॑दाः। पु॒रो॒डाश॑स्य जुष॒ता॒ ह॒विर्नः॑। वृ॒त्रं ती॒र्त्वा
दा॑न॒वं वज्र॑बाहुः॥ २१॥

दि॒शोऽदृ॑हद्दृ॒हि॒ता दृ॑हणेन। इ॒मं य॒ज्ञं व॒र्धय॑न्वि॒श्ववे॑दाः।
पु॒रो॒डाशं॑ प्र॒ति गृ॒भ्णा॒त्विन्द्रः॑। य॒दा वृ॒त्रम॑त॒र॒च्छूर॒ इन्द्रः॑।
अथै॑करा॒जो अ॑भव॒ज्जनाना॑म्। इन्द्रो॑ दे॒वाञ्छ॑म्ब॒रह॑त्य
आ॒वत्। इन्द्रो॑ दे॒वाना॑म॒भवत्पु॒रो॒गाः। इन्द्रो॑ य॒ज्ञे ह॒विषा॑
वावृ॒धानः॑। वृ॒त्रतू॒र्नो अ॑भ॒य॒ शर्म॑ य॒सत्। यः स॒प्त सि॒न्धूः
रद॑धात्पृ॒थि॒व्याम्। यः स॒प्त लो॒कान॑कृ॒णो॒द्विश॑श्च। इन्द्रो॑
ह॒विष्मा॒न्त्सग॑णो म॒रुद्भिः॑। वृ॒त्रतू॒र्नो य॒ज्ञमि॒होप॑ यासत्॥ २२॥

व॒वर्थ॑ वि॒त्स इन्द्र॑स्तुरा॒यास्तु॑ वृ॒त्रतूर्ये॑ वज्र॑बाहुः पृ॒थि॒व्यान्नी॑णि च॥ [३]

इन्द्र॑स्तर॒स्वान॑भि॒माति॑हो॒ग्रः। हि॒र॑ण्यवा॒शीरि॑षि॒रः सु॑व॒र॒षाः।
तस्य॑ व॒य॒ सु॑म॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य। अपि॑ भ॒द्रे सौ॑म॒न॒से स्या॑म।
हि॒र॑ण्यव॒र्णो अ॑भ॒यं कृ॑णोतु। अ॒भि॒मा॒ति॒हेन्द्रः॑ पृ॒त॒ना॒सु जि॒ष्णुः।
स नः॑ शर्म॑ त्रि॒व॒रूथं॑ वि य॒सत्। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑
नः। इन्द्र॑ स्तु॒हि व॒ज्रिण॑ स्तोम॑पृ॒ष्ठम्। पु॒रो॒डाश॑स्य जुष॒ता॒

ह॒विर्नः॑ ॥ २३ ॥

ह॒त्वाभि॑मा॒तीः पृ॒त॒नाः स॒ह॒स्वान्। अ॒थाभ॑यं कृ॒णु॒हि
वि॒श्वतो॑ नः। स्तु॒हि शू॒रं व॒ज्रि॒ण॒मप्र॑ती॒त्तम्। अ॒भि॒मा॒ति॒ह॒नं
पु॒रु॒हू॒तमि॑न्द्रम्। य ए॒क इ॒च्छ॒तप॑ति॒र्जनै॑षु। तस्मा॒ इन्द्रा॑य
ह॒विरा जु॑होत। इन्द्रो॑ दे॒वाना॑मधि॒पाः पु॒रोहि॑तः। दि॒शां
पति॑र॒भव॒द्वा॒जिनी॑वान्। अ॒भि॒मा॒ति॒हा त॑वि॒षस्तु॑विष्मा॒न्।
अ॒स्मभ्य॑ चि॒त्रं वृ॑ष॒णं र॒यि॒न्दा॑त् ॥ २४ ॥

य इ॒मे द्या॑वा॒पृथि॒वी म॑हि॒त्वा। ब॒ले॒नादृ॑ह॒दभि॑मा॒ति॒हेन्द्रः॑।
स नो॑ ह॒विः प्र॑ति॒ गृ॒भ्णा॒तु रा॒तये॑। दे॒वानां॑ दे॒वो नि॑धि॒पा
नो॑ अ॒व्यात्। अ॒न॒व॒स्ते रथं॑ वृ॒ष्णे य॑त्तै। इन्द्र॑स्य॒ नु
वी॒र्या॑ण्य॒ह॒न्नहि॑म्। इन्द्रो॑ या॒तोऽव॑सितस्य॒ राजा॑। श॒म॑स्य च
शृ॒ङ्गि॒णो व॒ज्र॑बाहुः। से॒दु राजा॑ क्षेति च॒र्षणी॑नाम्। अ॒रान्न
ने॒मिः परि॒ ता ब॑भूव ॥ २५ ॥

अ॒भि सि॒ध्मो अ॑जिगादस्य॒ शत्रू॑न्। वि॒ति॒ग्मेन॑ वृ॒ष॒भेणा॒
पु॒रो॑भेत्। सं व॒ज्रेणा॑सृजद्वृ॒त्रमि॑न्द्रः। प्र॒ स्वां म॒तिम॑ति॒र॒च्छा॑शदानः।
विष्णुं॑ दे॒वं व॑रु॒णमू॒तये॑ भग॒म्। मे॒द॑सा दे॒वा व॒पया॑ यजध्वम्।
ता नो॑ य॒ज्ञमा॑गतं वि॒श्वधे॑ना। प्र॒जाव॑दस्मे द्रवि॒णेह॑ ध॒त्तम्।
मे॒द॑सा दे॒वा व॒पया॑ यजध्वम्। विष्णुं॑ च दे॒वं व॑रु॒णं च
रा॒तिम् ॥ २६ ॥

ता नो॒ अमी॑वा अ॒प॒ बाध॑मानौ। इ॒मं य॒ज्ञं जु॑षमा॒णावु॑पेतम्।

विष्णूवरुणा युवमध्वराय नः। विशे जनाय महि शर्म
यच्छतम्। दीर्घप्रयञ्जू हविषा वृधाना। ज्योतिषा-
ऽरातीर्दहतन्तमांसि। ययोरोजसा स्कभिता रजांसि।
वीर्येभिर्वीरतमा शविष्ठा। याऽपत्ये ते अप्रतीत्ता सहोभिः।
विष्णू अगन्वरुणा पूर्वहूतौ॥२७॥

विष्णूवरुणावभिशस्तिपावाम्। देवा यजन्त हविषा घृतेन।
अपामीवांसं सेधतंसं रक्षसंश्च। अथाधत्तं यजमानाय शं
योः। अंसं होमुचा वृषभा सुप्रतूर्ती। देवानां देवतमा शचिष्ठा।
विष्णूवरुणा प्रतिहर्यतन्नः। इदं नरा प्रयतमृतये हविः। मही नु
द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे। रुचा भवतांसं शुचयद्विरकैः॥२८॥

यथ्सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वन्। नृवद्भ्योक्षा पंप्रथानेभिरेवैः।
प्रपूर्वजे पितरा नव्यसीभिः। गीर्भिः कृणुध्वंसं सदने ऋतस्य।
आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन। जनेन यातं महि वां वरूथम्।
स इत्स्वपा भुवनेष्वास। य इमे द्यावापृथिवी जजान। उर्वी
गभीरे रजसी सुमेकै। अवशे धीरः शच्या समैरत्॥२९॥

भूरिं द्वे अचरन्ती चरन्तम्। पृद्वन्तं गर्भमपदीदधाते। नित्यं
न सूनुं पित्रोरुपस्थे। तं पिपृतंसं रोदसी सत्यवाचम्। इदं
द्यावापृथिवी सत्यमस्तु। पितृमार्तर्यदिहोपं ब्रुवे वाम्। भूतं
देवानामवमे अवोभिः। विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्। उर्वी
पृथ्वी बहुले दूरे अन्ते। उपं ब्रुवे नमसा यज्ञे अस्मिन्।

दधाते॒ ये सु॒भगे॑ सु॒प्रतूर्ती॑। द्यावा॒ रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वात्।
या जा॒ता ओष॑धयोऽति॒ विश्वाः॑ परि॒ष्ठाः। या ओष॑धयः
सोम॑रा॒ज्ञीर॑श्वाव॒ती॒५ सोम॑व॒तीम्। ओष॑धीरिति॒ मातरो॑ऽन्या
वो अ॒न्याम॑वतु॥ ३०॥

हुविर्नो दाद्वभूव राति पूर्वहृतावकैरैरदस्मिन्यञ्च च॥ [४]

शुचिं॒ नु स्तोम॑ः॒ श्रज॑थद्व॒त्रम्। उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी प्र
च॑र्ष॒णिभ्यः॑। आ वृ॒त्रह॑णा गी॒र्भिर्वि॑प्रः। ब्रह्म॑णस्पते॒ त्वम॑स्य
य॒न्ता। सू॒क्तस्य॑ बोधि॒ तर्न॑यं च जि॒न्वा। विश्वं॒ तद्भू॑द्रं
यद॒वन्ति॑ दे॒वाः। बृ॒हद्व॑देम वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। स ई॒५
स॒त्येभिः॑ स॒खिभिः॑ शुच॒द्भिः। गो॒धाय॑सं वि॒धन॑सैर॒तर्द॑त्।
ब्रह्म॑णस्पतिर्वृष॑भिर्व॒राहैः॑॥ ३१॥

घ॒र्मस्वै॑देभिर्द्रवि॑णं व्या॒नट्। ब्रह्म॑णस्पतेर॒भव॑द्यथाव॒शम्।
स॒त्यो म॒न्युर्म॑हि कर्मा॑ करिष्य॒तः। यो गा उ॒दाज॑त्स दि॒वे
वि चा॑भजत्। म॒हीव॑ रीतिः श॒वसा॑ सरत्पृथ॑क्। इ॒न्धा॒नो
अ॒ग्निं व॑नवद्वनुष्य॒तः। कृ॒तब्र॑ह्मा शूशुव॒द्रात॑ह॒व्य इ॒त्। जा॒तेन॑
जा॒तम॑ति॒सृ॒त्र सृ॑सते। यं यं युजं॑ कृणुते ब्रह्म॑णस्पतिः।
ब्रह्म॑णस्पते सु॒यम॑स्य वि॒श्वहो॑॥ ३२॥

रा॒यः स्या॑म र॒थ्यो वि॑वस्वतः। वी॒रेषु॑ वी॒रा॒५ उप॑पृङ्क्षि न॒स्त्वम्।
यदी॑शा॒नो ब्र॑ह्म॒णा वे॑षि मे ह॒वम्। स इ॒ज्जन॑नेन॒ स वि॑शा स
जन्म॑ना। स पु॒त्रैर्वा॑जं भ॒रते॒ धना॑ नृ॒भिः। दे॒वानां॑ यः पि॒तर॑मा
वि॒वा॑सति। श्र॒द्धाम॑ना ह॒विषा॑ ब्रह्म॑णस्पतिम्। यास्ते॑ पूष॒न्नावो॑

अन्तः। शुक्रं ते अन्यत्पूषेमा आशाः। प्रपथे पथामजनिष्ट
पूषा॥ ३३॥

प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः। उभे अभि प्रियतमे सुधस्थे।
आ च परा च चरति प्रजानन्। पूषा सुबन्धुर्दिव आ
पृथिव्याः। इडस्पतिर्मघवा दस्मवर्चाः। तं देवासो अददुः
सूर्यायै। कामेन कृतं तवसः स्वश्चम्। अजाऽश्वः पशुपा
वाजबस्त्यः। धियं जिन्वो विश्वे भुवने अर्पितः। अष्टा पूषा
शिथिरामुद्वरीवृजत्॥ ३४॥

सञ्चक्षाणो भुवना देव ईयते। शुची वो हव्या मरुतः शुचीनाम्।
शुचिं हिनोम्यध्वरं शुचिभ्यः। ऋतेन सत्यमृतसाप आयन्।
शुचिजन्मानः शुचयः पावकाः। प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय।
मारुताय स्वतवसे भरध्वम्। ये सहांसि सहसा सहन्ते।
रेजन्ते अग्रे पृथिवी मखेभ्यः। असेष्वा मरुतः खादयो
वः॥ ३५॥

वक्षः सुरुक्मा उप शिश्रियाणाः। वि विद्युतो न वृष्टिभी
रुचानाः। अनु स्वधामायुधैर्यच्छमानाः। या वः शर्म
शशमानाय सन्ति। त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि। अस्मभ्यं
तानि मरुतो वियन्त। रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम्। इमे
तुरं मरुतो रामयन्ति। इमे सहः सहस आ नमन्ति। इमे
शसंवनुष्यतो नि पान्ति॥ ३६॥

गुरुद्वेषो अरुरुषे दधन्ति। अरा इवेदचरमा अहेवा प्रप्र

जायन्ते अकंवा महोभिः। पृश्नेः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः।
स्वया मृत्या मरुतः सं मिमिक्षुः। अनु ते दायि मह इन्द्रियाय।
सुत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु क्षत्रमनु सहो यजत्र। इन्द्र
देवेभिरनु ते नृषह्यै। य इन्द्र शुष्मो मघवन्ते अस्ति॥ ३७ ॥

शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः। त्वं हि दृढा मघवन्विचेताः।
अपावृधि परिवृतिं न राधः। इन्द्रो राजा जगतश्चरषणीनाम्।
अधिक्षमि विषुरूपं यदस्ति। ततो ददातु दाशुषे वसूनि।
चोदद्राध उपस्तुतश्चिदवाक्। तमुष्टुहि यो अभिभूत्योजाः।
वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः। अषाढमुग्रं सहमानमाभिः॥ ३८ ॥

गीर्भिर्वर्ध वृषभं चरषणीनाम्। स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशै।
तमुष्टुवाम विदथेष्विन्द्रम्। यो वायुना जयति गोमतीषु। प्र
धृष्णुया नयति वस्यो अच्छ। आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्।
ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमेत्वर्वाङ्। इन्द्र
द्युम्नं सुवर्वद्धेह्यस्मे॥ ३९ ॥

वराहैर्विश्वहांजनिष्ठ पृषोद्वरीवृजत्वाद्यौ वः पान्त्यस्त्याभिर्नवं च॥ [५]

आ देवो यातु सविता सुरत्रः। अन्तरिक्षप्रा वहमानो
अश्वैः। हस्ते दधानो नर्या पुरूणि। निवेशय च प्रसुवं
च भूमं। अभीवृतं कृशनैर्विश्वरूपम्। हिरण्यशम्यं यजतो
बृहन्तम्। आस्थाद्रथं सविता चित्रभानुः। कृष्णा रजांसि
तविषीं दधानः। सघा नो देवः सविता सवाय। आ
साविषद्वसुपतिर्वसूनि॥ ४० ॥

विश्रय॑माणो॒ अम॑तिमुरु॒चीम्। म॒र्त॒भो॒ज॒न॒म॒ध॒रा॒स॒ते॒न।
 वि॒ज॒न॑ञ्छ्या॒वाः शि॑तिपादो॒ अख्य॑न्। रथ॒ः हिर॑ण्यप्रउ॒गं
 वह॑न्तः। शश्व॒द्दि॒शः स॒वि॒तुर्दे॒व्य॑स्य। उ॒प॒स्थे वि॒श्वा भुव॑नानि
 तस्थुः। वि सु॑प॒र्णो अ॒न्तरि॑क्षाण्यख्यत्। ग॒भी॒र॒वे॒पा अ॒सुरः
 सुनी॒थः। क॑ेदानी॒ः सूर्यः॑ कश्चि॑केत। क॒त॒मा॒न्धा॒ः र॒श्मि॒र॒स्या
 त॑तान॥४१॥

भगं॑ धियं॑ वा॒ज॒य॑न्तः पुर॑न्धिम्। नरा॒श॒सो ग्रा॒स्प॒ति॒र्नो
 अव्या॑त्। आ ये वा॒म॒स्य॑ सङ्ग॒थे र॑यीणाम्। प्रि॒या दे॒व॒स्य
 स॒वि॒तुः स्या॑म। आ नो वि॒श्वे अ॒स्क्रा॑गमन्तु दे॒वाः। मि॒त्रो
 अ॒र्य॒मा वरु॑णः स॒जोषा॑ः। भुव॑न् यथा नो वि॒श्वे वृ॒धासः॑।
 कर॑न्ध्सुषाहा॑ वि॒थुरं॑ न शवः॑। शं नो दे॒वा वि॒श्वदे॒वा भव॑न्तु।
 श॒ः सर॑स्वती सु॒ह धी॒भि॒र॑स्तु॥४२॥

शम॑भिषाचः॒ शमु॑ रातिषाचः॑। शं नो दि॒व्याः पार्थि॑वाः
 शं नो अ॒प्याः। ये स॒वि॒तुः स॒त्यस॑वस्य॒ विश्वे॑। मि॒त्रस्य॑
 व्र॒ते वरु॑णस्य दे॒वाः। ते सौ॒भ॒गं वी॒रव॑द्भोम॒दप्रः॑। दधा॑तन्
 द्रवि॑णं चि॒त्रम॑स्मे। अ॒ग्ने या॒हि दू॒त्यं वा॒रि॑षेण्यः। दे॒वाः
 अ॒च्छा ब्र॒ह्म॒कृता॑ गु॒णेन॑। सर॑स्वतीं म॒रुतो॑ अ॒श्विना॒पः। य॒क्षि
 दे॒वात्र॑ब्र॒धेया॑य॒ विश्वा॑न्॥४३॥

द्यौः पि॑तुः पृथि॑वि मा॒तर॑ध्रुक्। अ॒ग्ने भ्रा॒त॒र्व॒सवो॑ मृ॒डता॑
 नः। वि॒श्व आ॒दि॒त्या अ॒दिते॑ स॒जोषा॑ः। अ॒स्मभ्य॑ः शर्म॑
 बहु॑लं वि य॑न्त। वि॒श्वे दे॒वाः शृ॒णु॒तेम॑ः ह॒वं मे। ये

अ॒न्तरि॑क्षे॒ य उ॒प॒ द्यवि॑ ष्ठा॒ ये अ॑ग्निजि॒ह्वा उ॒त वा॒ यज॑त्राः।
 आ॒सद्या॑स्मिन्ब॒र्हिषि॑ मादयध्वम्। आ वा॑ मि॒त्रावरु॑णा
 ह॒व्यजु॑ष्टिम्। नम॑सा दे॒वाव॑व॒साऽऽव॑वृ॒त्याम्॥४४॥

अ॒स्माकं॑ ब्र॒ह्म पृ॑त॒नासु॑ स॒ह्या अ॒स्माक॑म्। वृ॒ष्टिर्दि॒व्या सु॑पा॒रा।
 यु॒वं वस्त्रा॑णि पी॒वसा॑ व॒साथे॑। यु॒वोरच्छि॑द्रा मन्त॑वो ह॒ सर्गाः॑।
 अवा॑तिर॒तम॑नृ॒तानि॑ वि॒श्वाः। ऋ॒तेन॑ मि॒त्रावरु॑णा स॒चेथे॑। तथ्सु॑
 वा॑ मि॒त्रावरु॑णा म॒हित्व॑म्। ई॒र्मा त॒स्थुषी॑र॒हभि॑र्दु॒दुहे॑। वि॒श्वाः
 पि॒न्वथ॒ स्वस॑र॒स्य धे॒नाः। अ॒नु वा॒मेकः॑ प॒विरा॑ व॒वर्ति॑॥४५॥

यद्व॒॑हिष्ठ॑न्नाति॒ विदे॑ सु॒दानू॑। अ॒च्छि॑द्र॒ शर्म॑ भु॒वन॑स्य
 गो॒पा। ततो॑ नो मि॒त्रावरु॑णाववीष्टम्। सि॒षास॑न्तो
 जी॒गिवा॑सः स्या॒म। आ नो॑ मि॒त्रावरु॑णा ह॒व्यदा॑तिम्।
 घृ॒तैर्गव्यू॑तिमु॒क्षत॑मि॒डाभिः॑। प्र॒ति वा॒मत्र॒ वर॑मा जना॑य।
 पृ॒णीत॑मु॒द्रो दि॒व्यस्य॒ चारोः॑। प्र बा॒हवा॑ सि॒सृतं॑ जी॒वसे॑ नः।
 आ नो॑ ग॒व्यूति॑मु॒क्षतं॑ घृ॒तेन॑॥४६॥

आ नो॑ जने॑ श्रव॒यतं॑ यु॒वाना॑। श्रु॒तं मे॑ मि॒त्रावरु॑णा ह॒वेमा॑। इ॒मा
 रु॒द्राय॑ स्थि॒रध॑न्वने गि॒रः। क्षि॒प्रेष॑वे दे॒वाय॑ स्व॒धाम्ने॑। अ॒षाढा॑य
 स॒हमा॑नाय मी॒ढुषे॑। ति॒ग्मायु॑धाय भ॒रता॑ शृ॒णोत॑न। त्वा॒दत्ते॑भी
 रु॒द्र श॑न्त॒मेभिः॑। श॒त॒ हि॒मा अ॑शीय भेष॒जेभिः॑। व्य॑स्मद्वे॒षो
 वि॒तरं॑ व्य॒हः। व्य॒मीवा॑श्चा॒तय॑स्वा वि॒षूचीः॑॥४७॥

अ॒र्हन्वि॑भ॒र्षि मा॑ न॒स्तो॒के। आ ते॑ पि॒तर्म॑रु॒ता सु॒म्रमे॑तु। मा

नः सूर्यस्य सन्दृशो युयोथाः। अ॒भि नो॑ वी॒रो अ॒र्वति॑ क्षमेत।
 प्र जा॑येमहि रु॒द्र प्र॒जाभिः॑। ए॒वा ब॑भ्रो वृषभ चे॒कितान॑।
 यथा॑ दे॒व न ह॑णी॒षे न ह॑सि॑। हा॒व॒न॒श्रू॒नो रु॒द्रेह॑ बोधि।
 बृ॒ह॒द्व॒दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। परि॑ णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः स्तु॒हि श्रु॒तम्।
 मी॒दु॒ष्ट॒मा॒र्ह॒न्विभ॑र्षि। त्वम॑ग्रे रु॒द्र आ वो॒ राजा॑नम्॥४८॥

वसूनि ततानास्तु विश्वानं ववृत्त्यां ववर्ति घृतेन विपूचीः श्रुतन्दे च॥ [६]

सूर्यो॑ दे॒वीमु॒षस॑ २ रोच॑माना॒मर्यः॑। न योषा॑म॒भ्येति॑ प॒श्चात्।
 यत्रा॒ नरो॑ दे॒व॒यन्तो॑ यु॒गानि॑। वि॒त॒न्वते॒ प्रति॑ भ॒द्राय॑ भ॒द्रम्।
 भ॒द्रा अ॒श्वा ह॑रितः सूर्यस्य। चि॒त्रा ए॒द॒ग्वा अ॒नु॒मा॒द्या॑सः।
 न॒म॒स्यन्तो॑ दि॒व आ पृ॑ष्ठम॒स्थुः। परि॒ द्यावा॑पृथि॒वी य॑न्ति
 स॒द्यः। तत्सूर्य॑स्य दे॒व॒त्वं तन्म॑ह॒ित्वम्। म॒ध्या क॑र्तो॒र्वित॑त॒ २
 सञ्ज॑भार॥४९॥

य॒दे॒दयु॑क्त ह॒रितः॑ स॒धस्था॑त्। आ॒द्रा॒त्री वा॑स॒स्तनु॑ते सि॒मस्मै॑।
 तन्मि॒त्रस्य॑ वरु॒णस्या॑भिचक्षे॑। सूर्यो॑ रू॒पं कृ॑णुते द्यो॒रु॒प॒स्थे॑।
 अ॒न॒न्तम॒न्यद्रु॑श॒दस्य॑ पा॒जः। कृ॒ष्णम॒न्यद्ध॑रितः सं भ॑रन्ति।
 अ॒द्या दे॒वा उ॒दिता॑ सूर्यस्य। निर॑ह॒सः पि॒पृ॒तान्नि॑र॒व॒द्यात्।
 तन्नो॑ मि॒त्रो वरु॑णो मामहन्ताम्। अ॒दि॒तिः सि॒न्धुः पृ॒थि॒वी उ॒त
 द्यौः॥५०॥

दि॒वो रु॒क्म उ॑रु॒चक्षा॑ उ॒देति॑। दू॒रे अ॑र्थ॒स्तर॑णि॒भ्राज॑मानः। नू॒नं
 जनाः॑ सूर्ये॒ण प्र॑सू॒ताः। आ॒य॒न्न॒र्था॑नि कृ॒णव॑न्नपा॒सि। शं नो॑

भव॒ चक्ष॑सा॒ शं नो॒ अह्ना॑। शं भा॒नुना॒ श॑ हि॒मा शं घृ॑णेन।
यथा॒ शम॑स्मै शमस॑द्गुरोणे। तथ्सूर्य॑ द्रवि॑णं धेहि चि॒त्रम्। चि॒त्रं
दे॒वाना॑मुद॑गादनी॒कम्। चक्षु॑र्मित्र॒स्य वरु॑णस्याग्नेः॥५१॥

आप्रा॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒न्तरि॑क्षम्। सूर्य॑ आ॒त्मा जग॑तस्त॒स्थुष॑श्च।
त्वष्टा॒ दध॑त्तन्नस्तुरी॒पम्। त्वष्टा॑ वी॒रं पि॒शङ्ग॑रूपः।
दशे॑मन्त्वष्टु॒र्जन॑यन्त॒ गर्भ॑म्। अत॑न्द्रासो युव॒तयो बिभ॑र्त्रम्।
ति॒ग्मानी॑कः॒ स्वय॑शसं॒ जने॑षु। वि॒रोच॑मानं॒ परि॑षीन्नयन्ति।
आवि॑ष्ठ्यो॒ वर्ध॑ते॒ चारु॑रासु। जि॒ह्माना॑मूर्ध्व॒स्वय॑शा
उप॑स्थे॥५२॥

उ॒भे त्वष्टु॑र्बिभ्यतु॒र्जाय॑मानात्। प्र॒तीचीं॑ सि॒ंहं प्र॑तिजोषयेते।
मि॒त्रो जना॑न्प्र स मि॒त्रा। अ॒यं मि॒त्रो नम॑स्यः सुशेवः। राजा॑
सुक्ष॒त्रो अ॑जनिष्ट वे॒धाः। तस्य॑ व॒यं सु॑म॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य। अपि॑
भ॒द्रे सौ॑मनसे स्या॒म। अ॒नमी॑वास॒ इड॑या म॒दन्तः॑। मि॒तज्म॑वो
वरि॑म॒न्ना पृ॑थि॒व्याः। आ॒दि॒त्यस्य॑ व्र॒तमु॑प॒क्ष्यन्तः॑॥५३॥

व॒यं मि॒त्रस्य॑ सु॒म॒तौ स्या॑म। मि॒त्रं न ई॑ शि॒म्या गो॑षु
ग॒व्यव॑त्। स्वा॒धियो॑ वि॒दथे॑ अ॒प्स्वजी॑जनन्। अ॒रेज॑यता॒
रोद॑सी पाज॑सा गि॒रा। प्र॑ति॒ प्रियं॑ यंज॒तं ज॒नुषा॑मवः। म॒हा
आ॒दि॒त्यो नम॑सोप॒सद्यः॑। या॒तय॑ज्जनो गृण॑ते सुशेवः। तस्मा॑
ए॒तत्प॒न्य॒तमा॑य जुष्टम्। अ॒ग्नौ मि॒त्राय॑ ह॒विरा जु॑होत। आ
वा॒ रथो॑ रोद॑सी बद्ध॒धानः॑॥५४॥

हि॒र॒ण्ययो॑ वृष॑भिर्या॒त्वश्चै॑। घृ॒तव॑र्तनिः प॒विर्भी॑रु॒चानः॑। इ॒षां

वो॒ढा नृ॒पति॑र्वा॒जिनी॑वान्। स पंप्र॒थानो॑ अ॒भि पञ्च॑ भू॒मः।
 त्रि॒वन्धु॑रो मन॒साया॑तु यु॒क्तः। वि॒शो येन॑ गच्छ॒थो दे॒व॒यन्तीः॑।
 कु॒त्रा चि॒द्याम॑म॒श्विना॑ दधा॒ना। स्व॒श्वा य॒शसा॑ऽऽया॒तम॒र्वाक्।
 द॒स्ना नि॒धिं मधु॑मन्तं पि॒बाथः॑। वि वा॒५ रथो॑ व॒ध्वा
 याद॑मानः॥५५॥

अन्ता॑ दि॒वो बा॑धते वर्त॒निभ्या॑म्। यु॒वोः श्रि॒यं परि॑ योषा॑वृणीत।
 सू॒रो दु॒हिता॑ परि॒तक्मि॑यायाम्। यद्वै॒व॒यन्त॑मव॒थः शर्ची॑भिः।
 परि॑घ्न॒५ सवा॑ मना॑वां वयो॑गाम्। यो ह॒स्यवा॑५ रथि॒राव॑स्त
 उ॒स्त्राः। रथो॑ यु॒जानः॑ परि॒याति॑ वर्तिः। तेन॑ नः॒ शं यो॑रुष॒सो
 व्यु॑ष्टौ। न्य॒श्विना॑ वह॒तं य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। यु॒वं भु॒ज्युम॑ववि॒द्ध५
 समु॑द्रे॥५६॥

उदू॑ह॒थुर॑र्ण॒सो अ॒स्त्रि॑धानैः। प॒त॒त्रिभि॑रश्र॒मैर॑व्य॒थिभिः॑।
 द॒५स॒नाभि॑रश्वि॒ना पा॒रय॑न्ता। अ॒ग्नी॑षोमा॒ यो अ॒द्य वा॑म्।
 इ॒दं वचः॑ स॒पर्य॑ति। तस्मै॑ धत्त५ सु॒वीर्य॑म्। ग॒वां पोष॑५
 स्व॒श्वेय॑म्। यो अ॒ग्नी॑षोमा॒ ह॒विषा॑ स॒पर्या॑त्। दे॒व॒द्री॑चा॒ मन॑सा॒
 यो घृ॑तेन। तस्य॑ व्र॒त५ र॑क्ष॒तं पा॒तम॑५ह॒सः॥५७॥

वि॒शे जना॑य॒ महि॑ शर्म॒ यच्छ॑तम्। अ॒ग्नी॑षोमा॒ य
 आ॒हु॒तिम्। यो वा॑ दा॒शाद्ध॑विष्कृ॒तिम्। स प्र॒जया॑ सु॒वीर्य॑म्।
 विश्व॑मायुर्व्य॒ञ्जव॑त्। अ॒ग्नी॑षोमा॒ चेति॑ तद्वी॒र्यं॑ वा॒म्।
 यदमु॑ष्णी॒तम॒व॒सं प॒णि॒ङ्गोः। अ॒वा॒ति॒रतं॑ प्रथ॒यस्य॑ शेषः।

अविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः। अग्नीषोमाविमं सु
मेऽग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य॥५८॥

जुभार द्यौरग्रेरुपस्थं उपक्ष्यन्तो बद्धधानो वृथा यादमानः समुद्रेऽरहंसः प्रस्थितस्य॥—————[७]

अहमस्मि प्रथमजा ऋतस्य। पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य
नाभिः। यो मा ददाति स इदेव माऽऽवाः। अहमन्नमन्न-
मदन्तमद्भि। पूर्वमग्रेरपि दहत्यन्नम्। यत्तौ हांसाते
अहमुत्तरेषु। व्यात्तमस्य पशवः सुजम्भम्। पश्यन्ति धीराः
प्रचरन्ति पाकाः। जहाम्यन्यन्न जहाम्यन्यम्। अहमन्नं
वशमिच्चरामि॥५९॥

समानमर्थं पर्येमि भुञ्जत्। को मामन्नं मनुष्यो दयेत। पराके
अन्नं निहितं लोक एतत्। विश्वेदेवैः पितृभिर्गुप्तमन्नम्।
यदद्यते लुप्यते यत्परोप्यते। शततमी सा तनूर्मे बभूव।
महान्तौ चरू सकृद्गुधेन पप्रौ। दिवं च पृथिवीं च
साकम्। तत्सम्पिबन्तो न मिनन्ति वेधसः। नैतद्भूयो भवति
नो कनीयः॥६०॥

अन्नं प्राणमन्नमपानमाहुः। अन्नं मृत्युं तमु जीवातुमाहुः।
अन्नं ब्रह्माणो जरसं वदन्ति। अन्नमाहुः प्रजननं प्रजानाम्।
मोघमन्नं विन्दते अप्रचेताः। सत्यं ब्रवीमि वध इत्थं तस्य।
नार्यमणं पुष्यति नो सखायम्। केवलाघो भवति केवलादी।
अहं मेघः स्तनयन्वर्षन्नस्मि। मामदन्त्यहमद्व्यन्यान्॥६१॥

अ॒ह॒ꣳ स॒द॒मृ॒तो॑ भ॒वामि॑। म॒दा॑दि॒त्या अ॒धि॒ सर्वे॑ त॒पन्ति॑।
 दे॒वीं वाच॑म॒जन॒यन्त॒ यद्वा॑ग्वद॒न्ती। अ॒न॒न्ता॒म॒न्ता॒दधि॑ निर्मि॒तां
 म॒हीम्। यस्यां॑ दे॒वा अ॑दधु॒र्भोज॑नानि। एका॑क्ष॒रां द्वि॒पदा॑ꣳ
 ष॒द्वदां॑ च। वाचं॑ दे॒वा उप॑ जी॒वन्ति॑ वि॒श्वे। वाचं॑ दे॒वा उप॑
 जी॒वन्ति॑ वि॒श्वे। वाचं॑ ग॒न्ध॒र्वाः प॒शवो॑ म॒नुष्याः॑। वा॒ची॒मा वि॒श्वा
 भुव॑ना॒न्यर्पि॑ता॥६२॥

सा नो॑ ह॒वं जुष॑ता॒मिन्द्र॑पत्नी। वा॒ग॒क्षरं॑ प्रथ॒म॒जा ऋ॒तस्य॑।
 वेदा॑नां मा॒ताऽमृ॑तस्य॒ नाभिः॑। सा नो॑ जुषा॒णोप॑ य॒ज्ञमागा॑त्।
 अव॑न्ती दे॒वी सु॒हवा॑ मे अस्तु। या॒मृष॑यो म॒त्रकृ॑तो
 मनी॒षिणः॑। अ॒न्वैच्छं॑ दे॒वास्तप॑सा॒ श्रमे॑ण। ता॒न्दे॒वीं वाच॑ꣳ
 ह॒विषां॑ य॒जाम॑हे। सा नो॑ दधातु सु॒कृत॑स्य॒ लोके॑। च॒त्वारि॑
 वाक्प॑रि॒मिता॒ प॒दानि॑॥६३॥

तानि॑ विदुर्ब्रा॒ह्मणा॑ ये मनी॒षिणः॑। गुहा॒ त्रीणि॑ निहि॒ता
 नेङ्ग॑यन्ति। तुरी॒यं वा॒चो म॑नुष्या॒ वद॑न्ति। श्र॒द्धया॑ऽग्निः
 समि॑ध्यते। श्र॒द्धया॑ वि॒न्दते॑ ह॒विः। श्र॒द्धां भग॑स्य मूर्ध॒नि।
 वच॑सा वे॒दयाम॑सि। प्रि॒यꣳ श्र॑द्धे द॒दतः॑। प्रि॒यꣳ श्र॑द्धे
 दि॒दास॑तः। प्रि॒यं भो॒जेषु॑ यज्व॑सु॥६४॥

इ॒दं म॑ उ॒दितं॑ कृ॒धि। यथा॑ दे॒वा असु॑रेषु। श्र॒द्धा॒मु॒ग्रेषु॑ च॒क्रिरे॑।
 ए॒वं भो॒जेषु॑ यज्व॑सु। अ॒स्माक॑मु॒दितं॑ कृ॒धि। श्र॒द्धां दे॒वा
 यज॑मानाः। वा॒युगो॑पा॒ उपा॑सते। श्र॒द्धाꣳ ह॑द॒य्याऽऽकू॑त्या।

श्रद्धया हूयते हविः। श्रद्धां प्रातरह्वामहे॥६५॥

श्रद्धां मध्यन्दिनं परि। श्रद्धां सूर्यस्य निमृचि। श्रद्धे
श्रद्धापयेह मा। श्रद्धा देवानधि वस्ते। श्रद्धा विश्वमिदं
जगत्। श्रद्धां कामस्य मातरम्। हविषां वर्धयामसि। ब्रह्म
जज्ञानं प्रथमं पुरस्तात्। वि सीमतः सुरुचो वेन आवः। स
बुधिया उप मा अस्य विष्ठाः॥६६॥

सुतश्च योनिमसंतश्च विवः। पिता विराजामृषभो रयीणाम्।
अन्तरिक्षं विश्वरूप आविवेश। तमर्कैरभ्यर्चन्ति वत्सम्। ब्रह्म
सन्तं ब्रह्मणा वर्धयन्तः। ब्रह्म देवानंजनयत्। ब्रह्म विश्वमिदं
जगत्। ब्रह्मणः क्षत्रं निर्मितम्। ब्रह्म ब्राह्मण आत्मना।
अन्तरस्मिन्निमे लोकाः॥६७॥

अन्तर्विश्वमिदं जगत्। ब्रह्मैव भूतानां ज्येष्ठम्। तेन कोऽरहति
स्पर्धितुम्। ब्रह्मन्देवास्त्रयस्त्रिंशत्। ब्रह्मन्निन्द्रप्रजापती। ब्रह्मन्
ह विश्वा भूतानि। नावीवान्तः समाहिता। चतस्र आशाः
प्रचरन्त्वग्नयः। इमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्। घृतं पिन्वन्नजरं
सुवीरम्॥६८॥

ब्रह्म समिद्धवत्याहुतीनाम्। आ गावो अग्नन्नुत भद्रमक्रन्।
सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे। प्रजावतीः पुरुरूपा इह स्युः।
इन्द्राय पूर्वीरुषसो दुहानाः। इन्द्रो यज्वने पृणते च शिक्षति।
उपेद्वदाति न स्वं मुषायति। भूयोभूयो रयिमिदस्य वर्धयन्।

अभिन्ने खिले नि दधाति देवयुम्। न ता नशन्ति न ता
अर्वा॥६९॥

गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छात्। गावः सोमस्य प्रथमस्य
भक्षः। इमा या गावः सजनास इन्द्रः। इच्छामीद्धृदा
मनसा चिदिन्द्रम्। यूयं गावो मेदयथा कृशं चित्। अश्लीलं
चित्कृणुथा सुप्रतीकम्। भद्रं गृहं कृणुथ भद्रवाचः। बृहद्वो
वयं उच्यते सभासु। प्रजावतीः सूर्यवसः रिशन्तीः। शुद्धा
अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः। मा वः स्तेन ईशत् माऽघशः सः।
परि वो हेती रुद्रस्य वृज्यात्। उपेदमुपपर्वनम्। आसु
गोषूपपृच्यताम्। उपर्षभस्य रेतसि। उपेन्द्र तव वीर्ये॥७०॥

चरामि कनीयोऽन्यानिर्पिता पदानि यज्वसु हवामहे विष्टा लोकाः सुवीरमर्वा पिबन्तीः षड्॥———[८]

ता सूर्याचन्द्रमसा विश्वभृत्तमा महत्। तेजो वसुमद्राजतो
दिवि। सामात्माना चरतः सामचारिणा। ययोर्व्रतं न ममे जातु
देवयोः। उभावन्तौ परि यातु अम्या। दिवो न रश्मीः स्तनुतो
व्यर्णवे। उभा भुवन्ती भुवना कविक्रतू। सूर्या न चन्द्रा
चरतो हतामती। पती द्युमद्विश्वविदा उभा दिवः। सूर्या उभा
चन्द्रमसा विचक्षणा॥७१॥

विश्ववारा वरिवोभा वरेण्या। ता नोऽवतं मतिमन्ता महिब्रता।
विश्ववपरी प्रतरणा तरन्ता। सुवर्विदा दृशये भूरिरश्मी।
सूर्या हि चन्द्रा वसु त्वेषदर्शता। मनस्विनोभानुचरतोनु
सन्दिवम्। अस्य श्रवो नद्यः सप्त बिभ्रति। द्यावा क्षामा पृथिवी

दर्शतं वपुः। अस्मे सूर्याचन्द्रमसांभिचक्षे। श्रद्धेकमिन्द्र
चरतो विचर्तुर्म॥७२॥

पूर्वापरं चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परि यातो अध्वरम्।
विश्वान्यन्यो भुवनांभि चष्टे। ऋतूनन्यो विदधञ्जायते पुनः।
हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासां राजा। यासां देवाः
शिवेन मा चक्षुषा पश्यत। आपो भद्रा आदित्यश्यामि।
नासदासीन्नो सदासीत्तदानीम्। नासीद्रजो नो व्योमा परो
यत्। किमावरीवः कुह कस्य शर्मन्॥७३॥

अम्भः किमासीद्गहनं गभीरम्। न मृत्युरमृतं तर्हि ना
रात्रिया अहं आसीत्प्रकेतः। आनीदवातं स्वधया तदेकम्।
तस्माद्ध्यानं न परः किञ्चनास। तम आसीत्तमसा गूढमग्रे
प्रकेतम्। सलिलं सर्वमा इदम्। तुच्छेनाभ्वपिहितं
यदासीत्। तमसस्तन्महिना जायतैकम्। कामस्तदग्रे
समवर्तताधि॥७४॥

मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्। सतो बन्धुमसन्ति निरविन्दन्।
हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा। तिरश्चीनो विततो
रश्मिरेषाम्। अधः स्विदासी(३)दुपरि स्विदासी(३)त्।
रेतोधा आसन्महिमान आसन्। स्वधा अवस्तात्प्रयतिः
परस्तात्। को अद्धा वेद क इह प्र वोचत्। कुत आजाता
कुत इयं विसृष्टिः। अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनाय॥७५॥

अथा॒ को वे॒द यत॑ आब॒भूव॑। इ॒यं वि॒सृष्टि॑र्यत॑ आब॒भूव॑।
 यदि॑ वा द॒धे यदि॑ वा॒ न। यो अ॒स्याध्य॑क्षः पर॒मे व्यो॑मन्।
 सो अ॒ङ्ग वे॒द यदि॑ वा॒ न वे॒द। कि॒ं॒स्वि॒द्वन॑ङ्क उ॒ स वृ॑क्ष
 आसीत्। यतो॒ द्यावा॑पृथि॒वी नि॑ष्टत॒क्षुः। मनी॑षिणो॒ मन॑सा
 पृ॒च्छते॑दुतत्। यद॒ध्यति॑ष्ठद्भु॒वनानि॑ धा॒रयन्। ब्र॒ह्म वनं॑ ब्र॒ह्म स
 वृ॒क्ष आसीत्॥७६॥

यतो॒ द्यावा॑पृथि॒वी नि॑ष्टत॒क्षुः। मनी॑षिणो॒ मन॑सा वि॒ब्रवी॑मि वः।
 ब्र॒ह्मा॒ध्यति॑ष्ठद्भु॒वनानि॑ धा॒रयन्। प्रा॒तर॒ग्निं प्रा॒तरि॒न्द्रं ह॒वाम॑हे।
 प्रा॒तर्मि॒त्रावरु॑णा प्रा॒तर॒श्विना॑। प्रा॒तर्भ॒गं पू॒षणं॑ ब्र॒ह्मण॑स्पतिम्।
 प्रा॒तः सोम॑मु॒त रु॒द्रं हु॑वेम। प्रा॒तर्जि॑तं भ॒गमु॒ग्रं हु॑वेम। व॒यं
 पु॒त्रमदि॑ते॒र्यो वि॑ध॒र्ता। आ॒ध्रश्चि॒द्यं मन्य॑मानस्तु॒रश्चि॑त्॥७७॥

राजा॑ चि॒द्यं भ॒गं भ॒क्षीत्या॑हं। भ॒ग प्र॑णेत॒र्भग॑ सत्य॑राधः। भ॒गेमां
 धिय॑मुद॒व दद॑न्नः। भ॒ग प्र णो॑ जनय॒ गोभि॑र॒श्वैः। भ॒ग प्र
 नृभि॑र्नृ॒वन्तः स्या॑म। उ॒तेदा॑नीं भ॒गव॑न्तः स्या॑म। उ॒त प्र॑पि॒त्व
 उ॒त मध्ये॑ अ॒ह्नाम्। उ॒तोदि॑ता मघव॒न्त्सूर्य॑स्य। व॒यं दे॒वानां॑
 सु॒म॒तौ स्या॑म। भ॒ग ए॒व भ॒गवा॑ं अस्तु॒ देवाः॥७८॥

तेन॑ व॒यं भ॒गव॑न्तः स्या॑म। तं त्वां भ॒ग स॒र्व इ॒ज्जो॑हवीमि। स
 नो॑ भ॒ग पुर॑ ए॒ता भ॑वे॒ह। स॒म॒ध्वरा॑योष॒सो न॑मन्त। द॒धि॒क्रावे॑व
 शुच॑ये प॒दाय॑। अ॒र्वा॒ची॒नं व॑सु॒विदं॑ भ॒ग नः॑। रथ॑मि॒वाश्वा॑
 वा॒जिन॑ आ॒व॒हन्तु॑। अ॒श्वा॒वती॑र्गो॒मती॑र्न उ॒षासः॑। वी॒र॒वती॑ः
 स॒दमु॑च्छन्तु भ॒द्राः। घृ॒तं दु॒हा॑ना वि॒श्वतः॑ प्रपी॑नाः। यू॒यं पा॑त

स्वस्तिभिः सदा नः॥७९॥

विचक्षणा विचतुर्९ शर्मन्त्रिं विसर्जनाय ब्रह्म वनं ब्रह्म स वृक्ष आसीतुरधिदेवाः प्रपीना एकं च॥—[९]

पीवोन्नान्ते शुक्रासः सोमो धेनुमिन्द्रस्तरस्वाञ्छुचिमा देवो यातु सूर्यो देवीमहमस्मि ता
सूर्याचन्द्रमसा नव॥९॥

पीवोन्नामग्रे त्वं पारयानाधृष्यः शुचिं नु विश्रयमाणो दिवो रुक्मोऽन्नं प्राणमन्नन्ता
सूर्याचन्द्रमसा नवसप्ततिः॥७९॥

पीवोन्नां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑। नक्ष॑त्रं दे॒वमिन्द्रि॑यम्। इ॒दमा॑सां
विचक्ष॑णम्। ह॒विरा॒सं जु॑होतन। यस्य॒ भान्ति॑ र॒श्मयो॒ यस्य॑
के॒तवः॑। यस्ये॒मा वि॒श्वा भु॑व॒नानि॒ सर्वा॑। स कृ॒त्तिका॑भि॒-
र॒भिसं॑वसानः। अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वः सु॑वि॒ते द॑धातु। प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी
वे॒तु प॒त्नी। वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः॥१॥

सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सु॒वि॒ते द॑धातु। यथा॒ जीवे॑म श॒रदः॑ सर्वा॑राः।
रोहि॑णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्रति॒मोद॑माना।
प्र॒जाप॑ति॒ः ह॒विषा॑ वर्ध॒यन्ती॑। प्रि॒या दे॒वाना॑मुप॒यातु॑ य॒ज्ञम्।
सोमो॑ रा॒जा मृ॑गशी॒र्षेण॑ आ॒गन्। शि॒वं नक्ष॑त्रं प्रि॒यम॑स्य॒ धाम॑।
आ॒प्याय॑मानो बहु॒धा जने॑षु। रे॒तः प्र॒जां यज॑माने दधातु॥२॥

यत्ते॒ नक्ष॑त्रं मृ॒गशी॒र्षम॑स्ति। प्रि॒यः रा॑जन् प्रि॒यत॑मं
प्रि॒याणा॑म्। तस्मै॑ ते सोम ह॒विषा॑ वि॒धेम। शं न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॑
शं चतु॑ष्पदे। आ॒र्द्रया॑ रु॒द्रः प्रथ॑मा न ए॒ति। श्रेष्ठो॑ दे॒वाना॑
पति॑र॒घ्नियाना॑म्। नक्ष॑त्रमस्य ह॒विषा॑ वि॒धेम। मा नः॑ प्र॒जाः
री॑रिष॒न्मोत॑ वी॒रान्। हे॒ती रु॒द्रस्य॑ परि॑ णो वृ॒णक्तु॑। आ॒र्द्रा
नक्ष॑त्रं जुष॒ताः ह॒विर्नः॑॥३॥

प्रमुञ्चमानौ दुरितानि विश्वा। अपाघशः सन्नुदतामरातिम्।
 पुनर्नो देव्यदितिः स्पृणोतु। पुनर्वसू नः पुनरेतां यज्ञम्। पुनर्नो
 देवा अभियन्तु सर्वे। पुनः पुनर्वो हविषा यजामः। एवा
 न देव्यदितिरनर्वा। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। पुनर्वसू
 हविषा वर्धयन्ती। प्रियं देवानामप्येतु पार्थः॥४॥

बृहस्पतिः प्रथमं जायमानः। तिष्यं नक्षत्रमभि सम्बभूव। श्रेष्ठो
 देवानां पृतनासु जिष्णुः। दिशोऽनु सर्वा अभयं नो अस्तु।
 तिष्यः पुरस्तादुत मध्यतो नः। बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चात्।
 बार्धेतां द्वेषो अभयं कृणुताम्। सुवीर्यस्य पतयः स्याम। इदं
 सर्पेभ्यो हविरस्तु जुष्टम्। आश्रेषा येषामनुयन्ति चेतः॥५॥

ये अन्तरिक्षं पृथिवीं क्षियन्ति। ते नः सर्पासो हवमागमिष्ठाः।
 ये रोचने सूर्यस्यापि सर्पाः। ये दिवं देवीमनु सञ्चरन्ति।
 येषामाश्रेषा अनुयन्ति कामम्। तेभ्यः सर्पेभ्यो मधुमञ्जुहोमि।
 उपहृताः पितरो ये मघासु। मनोजवसः सुकृतः सुकृत्याः। ते
 नो नक्षत्रे हवमागमिष्ठाः। स्वधाभिर्यज्ञं प्रयतं जुषन्ताम्॥६॥

ये अग्निदग्धा येऽनग्निदग्धाः। येऽमुं लोकं पितरः क्षियन्ति।
 याश्च विद्म याश्च उ च न प्रविद्म। मघासु यज्ञं
 सुकृतं जुषन्ताम्। गवां पतिः फल्गुनीनामसि त्वम्।
 तदर्यमन्वरुणमित्र चारुं। तं त्वा वयं सनितारं
 सनीनाम्। जीवा जीवन्तमुप संविशेम। येनेमा विश्वा

भुव॑नानि स॒ज्जिता॑। यस्य॑ दे॒वा अ॑नु स॒ं यन्ति॑ चे॒तः॥७॥

अ॒र्य॒मा रा॒जाऽज॒र॒स्तुवि॑ष्मान्। फल्गु॑नीनामृष॒भो रौर॑वीति।
श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ भ॒गवो॑ भ॒गासि॑। तत्त्वा॑ वि॒दुः फल्गु॑नी॒स्तस्य॑
वि॒त्तात्। अ॒स्मभ्य॑ क्ष॒त्रम॒जर॑ सु॒वीर्य॑म्। गोम॑दश्व॒वदु॑प॒ सन्नु॑-
दे॒ह। भ॒गो ह दा॑ता भ॒ग इ॒त्प्रदा॑ता। भ॒गो दे॒वीः फल्गु॑नी॒रा
वि॒वेश। भ॒गस्ये॑त्तं प्र॒स॒वं ग॑मेम। यत्र॑ दे॒वैः स॑ध॒माद॑ म॒देम॥८॥

आया॑तु दे॒वः स॑वि॒तोप॑यातु। हि॒र॒ण्यये॑न सुवृ॒ता र॑थेन। वह॑न्
ह॒स्तः सु॒भगं॑ वि॒द्मना॑प॒सम्। प्र॒यच्छ॑न्तं प॒पु॒रिं पु॒ण्यम॑च्छं।
ह॒स्तः प्र॒यच्छ॑त्व॒मृतं॑ व॒सीयः॑। दक्षि॑णेन॒ प्रति॑गृ॒णीम॑ ए॒नत्।
दा॒ता र॑म॒द्य स॑वि॒ता वि॑दे॒य। यो नो॑ ह॒स्ताय॑ प्र॒सुवा॑ति
य॒ज्ञम्। त्वष्टा॑ नक्ष॒त्रम॒भ्येति॑ चि॒त्राम्। सु॒भः स॑सं यु॒वति॑
रोच॑मानाम्॥९॥

नि॒वेश॑यन्न॒मृता॒न्मर्त्या॑श्च। रू॒पाणि॑ पि॒शन् भुव॑नानि
वि॒श्वा। तन्न॑स्त्वष्टा॒ तदु॑ चि॒त्रा वि॑च॒ष्टाम्। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा
अ॑स्तु॒ मह्य॑म्। तन्नः॑ प्र॒जां वी॑र॒वती॑ स॒नोतु॑। गोभि॑र्नो॒ अश्वैः॑
स॒म॒न॒क्तु य॒ज्ञम्। वा॒युर्नक्ष॑त्रम॒भ्येति॑ नि॒ष्ट्याम्। ति॒ग्मशृ॑ङ्गो
वृष॑भो रोरु॒वाणः॑। स॒मी॒रय॑न् भुव॑ना मा॒तरि॑श्वा। अप॒
द्वेषा॑सि नु॒दता॑म॒रातीः॥१०॥

तन्नो॑ वा॒युस्तदु॑ नि॒ष्ट्या शृ॑णोतु। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा अ॑स्तु॒
मह्य॑म्। तन्नो॑ दे॒वासो॑ अ॒नु॒जान॑न्तु॒ काम॑म्। यथा॑ तरे॑म

दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। दूर॒म॒स्मच्छ॑त्र॒वो य॒न्तु भी॒ताः। तदिन्द्रा॒ग्नी
कृ॑णुतां तद्विशा॑खे। तन्नो॑ दे॒वा अ॒नु॒म॒दन्तु॒ य॒ज्ञम्। प॒श्चात्
पु॒रस्ता॒दभ॑यं नो अ॒स्तु। नक्ष॑त्राणा॒मधि॑प॒त्नी वि॒शा॑खे।
श्रे॒ष्ठाविन्द्रा॒ग्नी भुव॑नस्य गो॒पौ॥११॥

विषू॑चः शत्रू॑नप॒ बाध॑मानौ। अप॒ क्षुधं॑ नुदता॒मरा॑तिम्। पूर्णा
प॒श्चादु॒त पूर्णा॑ पु॒रस्ता॑त्। उ॒न्म॑ध्य॒तः पौ॑र्ण॒मासी॒ जि॑गाय।
तस्या॑ दे॒वा अधि॑ सं॒वस॑न्तः। उ॒त्त॒मे नाकं॑ इ॒ह मा॑दयन्ताम्।
पृ॒थ्वी सु॒वर्चा॑ यु॒वतिः॑ स॒जोषाः॑। पौ॑र्ण॒मास्यु॑द॒गाच्छो॑भ॒माना॑।
आ॒प्याय॑यन्ती दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। उ॒रुं दु॒हां य॒ज॑मानाय
य॒ज्ञम्॥१२॥

चित्रभा॑नुर्यज॑माने दधातु ह॒विर्नः॑ पाथ॒श्चेतो॑ जु॒पन्ता॒श्चेतो॑ म॒देम् रोच॑माना॒मरा॑ती॒गो॒पौ य॒ज्ञम्॥—————[१]

ऋ॒द्ध्यास्म॑ ह॒व्यैर्न॑म॒सोप॑सद्य। मि॒त्रं दे॒वं मि॒त्र॒धेयं॑ नो अ॒स्तु।
अ॒नूरा॒धान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तः। श॒तं जी॑वेम श॒रदः॑ स॒र्वीराः॑।
चि॒त्रं नक्ष॑त्र॒मुद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। अ॒नूरा॒धास॒ इति॑ यद्वद॑न्ति।
तन्मि॒त्र ए॑ति प॒थिभि॑र्दे॒व्यानैः॑। हि॒र॒ण्ययै॑र्वि॒ततै॑र॒न्तरि॑क्षे।
इन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठाम॑नु नक्ष॑त्रमेति। यस्मि॑न्वृ॒त्रं वृ॒त्रतू॑र्ये॒ त॒तार॑॥१३॥

तस्मि॑न्व॒यम॑मृ॒तं दु॒हांनाः॑। क्षुधं॑ तरेम॒ दुरि॑तिं॒ दुरि॑ष्टिम्।
पु॒र॒न्द॒राय॑ वृष॒भाय॑ धृ॒ष्णवे॑। अषा॑ढाय॒ सह॑मानाय मी॒ढुषे॑।
इन्द्रा॑य ज्ये॒ष्ठा म॑धु॒म॒द्दु॒हांना॑। उ॒रुं कृ॑णोतु॒ यज॑मानाय
लो॒कम्। मूलं॑ प्र॒जां वी॒रव॑तीं वि॒देय॑। परा॑च्येतु॒ निर्ऋ॑तिः
परा॑चा। गोभि॑र्नक्ष॑त्रं प॒शुभिः॑ स॒म॒क्तम्। अह॑र्भूया॒द्यज॑मानाय॒

मह्यम्॥१४॥

अहर्नो अद्य सुविते दधातु। मूलं नक्षत्रमिति यद्वदन्ति।
पराचीं वाचा निर्ऋतिं नुदामि। शिवं प्रजायै शिवमस्तु
मह्यम्। या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः। या अन्तरिक्ष
उत पार्थिवीर्याः। यासामषाढा अनुयन्ति कामम्। ता न आपः
शः स्योना भवन्तु। याश्च कूप्या याश्च नाद्याः समुद्रियाः।
याश्च वैशन्तीरुत प्रासचीर्याः॥१५॥

यासामषाढा मधु भक्षयन्ति। ता न आपः शः स्योना भवन्तु।
तन्नो विश्वे उप शृण्वन्तु देवाः। तदषाढा अभिसंयन्तु यज्ञम्।
तन्नक्षत्रं प्रथतां पशुभ्यः। कृषिर्वृष्टिर्यजमानाय कल्पताम्।
शुभ्राः कन्या युवतयः सुपेशसः। कर्मकृतः सुकृतो वीर्यावतीः।
विश्वान् देवान् हविषा वर्धयन्तीः। अषाढाः काममुप यान्तु
यज्ञम्॥१६॥

यस्मिन् ब्रह्माऽभ्यजयत्सर्वमेतत्। अमुं च लोकमिदम् च
सर्वम्। तन्नो नक्षत्रमभिजिद्विजित्य। श्रियं दधात्वहणीय-
मानम्। उभौ लोकौ ब्रह्मणा सञ्जितेमौ। तन्नो
नक्षत्रमभिजिद्विचष्टाम्। तस्मिन्वयं पृतनाः सञ्जयेम।
तन्नो देवासो अनुजानन्तु कामम्। शृण्वन्ति श्रोणाममृतस्य
गोपाम्। पुण्यामस्या उपशृणोमि वाचम्॥१७॥

महीं देवीं विष्णुपत्नीमजूर्याम्। प्रतीचीमेनाः हविषा
यजामः। त्रेधा विष्णुरुरुगायो विचक्रमे। महीं दिवं

पृथिवीमन्तरिक्षम्। तच्छ्रोणैतिश्रवं इच्छमाना। पुण्यं श्लोकं
यजमानाय कृण्वती। अष्टौ देवा वसंवः सोम्यासः। चतस्रो
देवीरजराः श्रविष्ठाः। ते यज्ञं पान्तु रजसः पुरस्तात्।
संवत्सरीणममृतं स्वस्ति॥१८॥

यज्ञं नः पान्तु वसंवः पुरस्तात्। दक्षिणतोऽभियन्तु श्रविष्ठाः।
पुण्यं नक्षत्रमभि संविशाम। मा नो अरातिरघशः साऽगन्।
क्षत्रस्य राजा वरुणोऽधिराजः। नक्षत्राणां शतभिषग्वसिष्ठः।
तौ देवेभ्यः कृणुतो दीर्घमायुः। शतं सहस्रां भेषजानि धत्तः।
यज्ञं नो राजा वरुण उपयातु। तन्नो विश्वे अभि संयन्तु
देवाः॥१९॥

तन्नो नक्षत्रं शतभिषग्जुषाणम्। दीर्घमायुः प्रतिरद्धेषजानि।
अज एकपादुदगात्पुरस्तात्। विश्वा भूतानि प्रति मोदमानः।
तस्य देवाः प्रसवं यन्ति सर्वे। प्रोष्ठपदासो अमृतस्य गोपाः।
विभ्राजमानः समिधान उग्रः। आऽन्तरिक्षमरुहदगन्द्याम्।
तं सूर्यं देवमजमेकपादम्। प्रोष्ठपदासो अनुयन्ति
सर्वे॥२०॥

अहिर्बुध्नियः प्रथमान एति। श्रेष्ठो देवानामुत मानुषाणाम्। तं
ब्राह्मणाः सोमपाः सोम्यासः। प्रोष्ठपदासो अभि रक्षन्ति सर्वे।
चत्वार एकमभि कर्म देवाः। प्रोष्ठपदास इति यान् वदन्ति।
ते बुध्नियं परिषद्यं स्तुवन्तः। अहिं रक्षन्ति नमसोपसद्यं।
पूषा रेवत्यन्वेति पन्थाम्। पुष्टिपती पशुपा वाजबस्त्यौ॥२१॥

इ॒मानि॑ ह॒व्या प्र॑य॒ता जु॒षा॒णा। सु॒गैर्नो॑ या॒नैरु॒प॑या॒तां य॒ज्ञम्।
क्षु॒द्रान् प॒शून् र॑क्षतु रे॒वती॑ नः। गा॒वो नो॑ अ॒श्वाः५ अ॒न्वे॑तु
पू॒षा। अ॒न्नः५ र॑क्ष॒न्तौ बहु॑धा वि॒रूप॑म्। वा॒जः५ स॒नुता॑
यज॑मानाय य॒ज्ञम्। तद॑श्विना॒वश्च॑युजो॒प॑या॒ताम्। शु॒भ॒ङ्गमि॑ष्टौ
सु॒यमे॑भि॒रश्वैः॑। स्वं नक्ष॑त्रः५ ह॒विषा॑ यज॒न्तौ। म॒ध्वा स॒म्पृ॑क्तौ
यजु॑षा॒ सम॑क्तौ॥२२॥

यौ दे॒वानां॑ भि॒षजौ॑ ह॒व्यवा॒हौ। वि॒श्वस्य॑ दू॒ताव॑मृत॒स्य
गो॒पौ। तौ नक्ष॑त्रं जुजुषा॒णोप॑या॒ताम्। नमो॑ऽश्विभ्यां॑
कृ॒णुमो॑ऽश्च॒युग्भ्या॑म्। अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु। तद्य॑मो
राजा॒ भग॑वान् विच॑ष्टाम्। लो॒कस्य॑ रा॒जा मह॑तो म॒हान्
हि। सु॒गं नः॑ प॒न्था॒मभ॑यं कृ॒णोतु। यस्मि॑न्नक्ष॑त्रे य॒म ए॒ति
राजा॑। यस्मि॑न्नेनम॒भ्यषि॑ञ्चन्त दे॒वाः। तद॑स्य चि॒त्रः५ ह॒विषा॑
य॒जाम। अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु। नि॒वेश॑नी॒ यत्तै दे॒वा
अ॒दधुः॑॥२३॥

तृतां म॒ह्यं प्रा॒सूची॑र्या या॒न्तु य॒ज्ञं वा॒चः५ स्व॒स्ति दे॒वा अ॒न॑यन्ति॒ सर्वे॑ वा॒जव॑स्यौ॒ सम॑क्तौ दे॒वास्त्री॑णि च॥[२]

नवो॑नवो भवति॒ जाय॑मानो॒ यमा॑दि॒त्या अ॒ःशुमा॑प्या॒यय॑न्ति।
ये वि॒रूपे॑ स॒मन॑सा स॒व्यय॑न्ती। स॒मानं॑ तन्तुं प॒रिता॑त॒ना तै॑।
वि॒भू प्र॒भू अ॒नुभू॑ वि॒श्वतो॑ हुवे। ते नो॑ नक्ष॑त्रे ह॒वमा॑गमेतम्।
व॒यं दे॒वी ब्र॒ह्म॑णा स॒विदा॑नाः। सु॒रत्ना॑सो दे॒ववी॑तिं दधा॑नाः।
अ॒होरा॑त्रे ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तः। अ॒ति पा॒प्मान॑म॒ति मु॒क्त्या ग॑मेम।
प्र॒त्यु॒वदृ॑श्याय॒ती॥२४॥

व्युच्छन्तीं दुहिता दिवः। अपो मही वृणुते चक्षुषा।
तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी। उदुस्त्रियाः सचते सूर्यः।
सचा उद्यन्नक्षत्रमर्चिमत्। तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च। सं
भुक्तेन गमेमहि। तन्नो नक्षत्रमर्चिमत्। भानुमत्तेज उच्चरत्।
उपयज्ञमिहागमत्॥२५॥

प्र नक्षत्राय देवाय। इन्द्रायेन्दुः हवामहे। स नः सविता
सुवत्सनिम्। पुष्टिदां वीरवत्तमम्। उदुत्यं चित्रम्। अदिर्तिर्न
उरुष्यतु महीम्। षु मातरम्। इदं विष्णुः प्रतद्विष्णुः।
अग्निर्मूर्धा भुवः। अनुनोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्।
हव्यवाहः स्विष्टम्॥२६॥

आयत्यंगमश्चिष्टम्॥

[३]

अग्निर्वा अकामयत। अन्नादो देवानां स्यामिति। स एतमग्नये
कृत्तिकाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो वै सो-
ऽन्नादो देवानामभवत्। अग्निर्वै देवानामन्नादः। यथा ह वा
अग्निर्देवानामन्नादः। एवम् ह वा एष मनुष्याणां भवति। य
एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
अग्नये स्वाहा कृत्तिकाभ्यः स्वाहा। अम्बायै स्वाहा दुलायै
स्वाहा। नितत्यै स्वाहाऽभ्रयन्त्यै स्वाहा। मेघयन्त्यै स्वाहा
वर्षयन्त्यै स्वाहा। चुपुणीकायै स्वाहेति॥२७॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्।
तासां रोहिणीमभ्यध्यायत्। सोऽकामयत। उप मा वर्तेत।

समेनया गच्छेयेति। स एतं प्रजापतये रोहिण्यै चरुं
निरवपत्। ततो वै सा तमुपावर्तत। समेनयागच्छत। उप ह
वा एनं प्रियमावर्तते। सं प्रियेण गच्छते। य एतेन हविषा
यजते। य उचैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये स्वाहा
रोहिण्यै स्वाहा। रोचमानायै स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहेति॥२८॥

सोमो वा अकामयत। ओषधीनां राज्यमभिजयेयमिति। स
एतं सोमाय मृगशीर्षाय श्यामाकं चरुं पयंसि निरवपत्।
ततो वै स ओषधीनां राज्यमभ्यजयत्। समानानां ह
वै राज्यमभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उचैनदेवं
वेद। सोऽत्र जुहोति। सोमाय स्वाहा मृगशीर्षाय स्वाहा।
इन्वकाभ्यः स्वाहौषधीभ्यः स्वाहा। राज्याय स्वाहाऽभिजित्यै
स्वाहेति॥२९॥

रुद्रो वा अकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतं
रुद्रायाऽऽर्द्रायै प्रैयङ्गवं चरुं पयंसि निरवपत्। ततो
वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन
हविषा यजते। य उचैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
रुद्राय स्वाहाऽऽर्द्रायै स्वाहा। पिन्वमानायै स्वाहा पशुभ्यः
स्वाहेति॥३०॥

ऋक्षा वा इयमलोमकाऽऽसीत्। साऽकामयत।
ओषधीभिर्वनस्पतिभिः प्रजायेयेति। सैतमदित्यै पुनर्वसुभ्यां
चरुं निरवपत्। ततो वा इयमोषधीभिर्वनस्पतिभिः प्राजायत।

प्रजायते ह वै प्रजयां पशुभिः। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अदित्यै स्वाहा पुनर्वसुभ्याम्। स्वाहा भूत्यै स्वाहा प्रजात्यै स्वाहेति॥३१॥

बृहस्पतिर्वा अंकामयत। ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतं बृहस्पतये तिष्याय नैवारं चरुं पर्यसि निरवपत्। ततो वै स ब्रह्मवर्चस्यभवत्। ब्रह्मवर्चसी ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। बृहस्पतये स्वाहा तिष्याय स्वाहा। ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥३२॥

देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवाः सर्पेभ्य आश्रेषाभ्य आज्ये करम्भं निरवपन्। तानेताभिरेव देवताभिरुपानयन्। एताभिर्ह वै देवताभिर्द्विषन्तं भ्रातृव्यमुपनयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सर्पेभ्यः स्वाहाऽऽश्रेषाभ्यः स्वाहा। दन्द्रशूकेभ्यः स्वाहेति॥३३॥

पितरो वा अंकामयन्त। पितृलोक ऋध्रुयामेति। त एतं पितृभ्यो मघाभ्यः पुरोडाशं षट्कपालं निरवपन्। ततो वै ते पितृलोक आर्ध्रुवन्। पितृलोके ह वा ऋध्नोति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। पितृभ्यः स्वाहा मघाभ्यः। स्वाहाऽनघाभ्यः स्वाहाऽगदाभ्यः। स्वाहा-ऽरुन्धतीभ्यः स्वाहेति॥३४॥

अर्यमा वा अंकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतमर्यम्णे फल्गुनीभ्यां चरुं निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्।

प॒शु॒मा॒न् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒र्य॒म्णे स्वाहा॒ फल्गु॑नीभ्या॒ꣳ स्वाहा॑।
प॒शु॒भ्यः स्वाहे॑ति॥३५॥

भ॒गो वा अ॑कामयत। भ॒गी श्रे॑ष्ठी दे॒वाना॑ꣳस्यामि॒ति। स ए॒तं भ॒गाय॑ फल्गु॑नीभ्यां च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स भ॒गी श्रे॑ष्ठी दे॒वाना॑मभवत्। भ॒गी ह॒ वै श्रे॑ष्ठी संमा॒नाना॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। भ॒गाय॑ स्वाहा॒ फल्गु॑नीभ्या॒ꣳ स्वाहा॑। श्रे॒ष्ठाय॑ स्वाहेति॥३६॥

स॒वि॒ता वा अ॑कामयत। श्र॒न्मे दे॒वा द॑धी॒रन्। स॒वि॒ता स्यामि॑ति। स ए॒तꣳ स॒वि॒त्रे ह॑स्ताय पुरो॒डाशं॑ द्वा॒द॒शक॑पालं निर॑वपदाशूनां व्री॒ही॒णाम्। ततो॒ वै तस्मै॑ श्रद्धे॒वा अ॑दधत। स॒वि॒ताऽभव॑त्। श्रद्ध॒वा अ॑स्मै मनु॒ष्या द॑धते। स॒वि॒ता संमा॑नाना॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। स॒वि॒त्रे स्वाहा॒ हस्ता॑य। स्वाहा॑ द॒द॒ते स्वाहा॑ पृ॒ण॒ते। स्वाहा॑ प्र॒यच्छ॑ते स्वाहा॑ प्रतिगृ॒भ्ण॒ते स्वाहे॑ति॥३७॥

त्वष्टा॒ वा अ॑कामयत। चि॒त्रं प्र॒जां वि॑न्देयेति। स ए॒तं त्वष्ट्रे॑ चि॒त्रायै॑ पुरो॒डाशं॑ म॒ष्टाक॑पालं निर॑वपत्। ततो॒ वै स चि॒त्रं प्र॒जाम॑विन्दत। चि॒त्रꣳ ह॒ वै प्र॒जां वि॑न्दते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। त्वष्ट्रे॑ स्वाहा॑ चि॒त्रायै॑ स्वाहा॑। चै॒त्राय॑ स्वाहा॑ प्र॒जायै॑ स्वाहेति॥३८॥

वा॒युर्वा अ॑कामयत। का॒म॒चा॒र॒मे॒षु लो॒केष्व॒भिज॑येय॒मिति॑। स
ए॒तद्वा॒यवे॒ नि॒ष्ट्या॑यै गृ॒ष्ट्यै दु॒ग्धं प॒यो नि॒र॑वपत्। ततो॒ वै
स का॒म॒चा॒र॒मे॒षु लो॒केष्व॒भ्य॑जयत्। का॒म॒चा॒र॑ ह वा ए॒षु
लो॒केष्व॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑।
सोऽत्र॑ जुहोति। वा॒यवे॒ स्वाहा॒ नि॒ष्ट्या॑यै स्वाहा॑। का॒म॒चा॒रा॒य
स्वाहा॑ऽभिजित्यै स्वाहेति॥ ३९॥

इ॒न्द्रा॒ग्नी वा अ॑कामयेताम्। श्रे॒ष्ठ्यं दे॒वाना॑म॒भिज॑येवेति॑।
तावे॒तमि॑न्द्रा॒ग्निभ्या॑ विशा॑खाभ्यां पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपालं
नि॒र॑वपताम्। ततो॒ वै तौ श्रे॒ष्ठ्यं दे॒वाना॑म॒भ्य॑जयताम्।
श्रे॒ष्ठ्यं ह वा॒ वै स॑मा॒नाना॑म॒भि ज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒
यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। इ॒न्द्रा॒ग्निभ्या॑ऽ
स्वाहा॒ विशा॑खाभ्या॑ऽ स्वाहा॑। श्रे॒ष्ठ्या॒य स्वाहा॑ऽभिजित्यै
स्वाहेति॥ ४०॥

अथै॒तत्पौ॑र्ण॒मास्या॒ आज्यं॑ निर्वपति। का॒मो वै पौ॑र्ण॒मासी॑।
का॒म॒ आज्य॑म्। का॒मेनै॒व का॒मः स॑म॒र्धय॑ति। क्षि॒प्रमे॑न॒ः
सका॒म॒ उप॑नमति। येन॑ का॒मेन॑ यज॑ते। सोऽत्र॑ जुहोति।
पौ॑र्ण॒मास्यै॒ स्वाहा॒ का॒मा॒य स्वाहा॑ऽऽगत्यै स्वाहेति॥ ४१॥

अग्निः पञ्चदश प्रजापतिः षोडश सोम एकादश रुद्रो दशर्क्षेकादश बृहस्पतिर्दश देवासुरा नव पितर एकादशर्यमा भगो
दश दश सविता चतुर्दश त्वष्टा वायुर्निन्द्राग्नी दश दशाथैतत्पौर्णमास्या अष्टौ पञ्चदश॥ [४]

मि॒त्रो वा अ॑कामयत। मि॒त्र॒धेय॑मेषु लो॒केष्व॒भिज॑येय॒मिति॑।
स ए॒तं मि॒त्राया॑नू॒रा॒धेभ्य॑श्चरुं नि॒र॑वपत्। ततो॒ वै स
मि॒त्र॒धेय॑मेषु लो॒केष्व॒भ्य॑जयत्। मि॒त्र॒धेय॑ ह वा ए॒षु

लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। मित्राय स्वाहाऽनूराधेभ्यः स्वाहा। मित्रधेयाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४२॥

इन्द्रो वा अकामयत। ज्यैष्ठ्यं देवानामभिजयेयमिति। स एतमिन्द्राय ज्यैष्ठ्यायै पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपन्महार्त्रीहीणाम्। ततो वै स ज्यैष्ठ्यं देवानामभ्यजयत्। ज्यैष्ठ्यं ह वै समानानामभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राय स्वाहा ज्यैष्ठ्यायै स्वाहा। ज्यैष्ठ्याय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४३॥

प्रजापतिर्वा अकामयत। मूलं प्रजां विन्देयेति। स एतं प्रजापतये मूलाय चरुं निरवपत्। ततो वै स मूलं प्रजामविन्दत। मूलं ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये स्वाहा मूलाय स्वाहा। प्रजायै स्वाहेति॥४४॥

आपो वा अकामयन्त। समुद्रं काममभिजयेमेति। ता एतमद्भ्योऽषाढाभ्यश्चरुं निरवपन्। ततो वै ताः समुद्रं काममभ्यजयन्। समुद्रं ह वै काममभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अद्भ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। समुद्राय स्वाहा कामाय स्वाहा। अभिजित्यै स्वाहेति॥४५॥

विश्वे वै देवा अकामयन्त। अनपज्यं जयेमेति। त

ए॒तं वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यो॑ऽषा॒ढाभ्य॑श्च॒रुं निर॑वपन्। ततो॒ वै
तै॑ऽन॒प॒ज॒य्यम॑जयन्। अ॒न॒प॒ज॒य्य॑ ह॒ वै ज॑यति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। वि॒श्वेभ्यो॑
दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑ऽषा॒ढाभ्यः॑ स्वाहा॑। अ॒न॒प॒ज॒य्याय॑ स्वाहा॑
जित्यै॑ स्वाहेति॑॥४६॥

ब्रह्म॒ वा अ॑कामयत। ब्रह्म॒लो॒कम॑भिज॑येयमिति॑। तदे॒तं ब्रह्म॑णे-
ऽभि॒जिते॑ च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै तद्ब्रह्म॑लो॒कम॑भ्य॑जयत्।
ब्रह्म॒लो॒क॑ ह॒ वा अ॑भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। ब्रह्म॑णे स्वाहा॑ऽभि॒जिते॑
स्वाहा॑। ब्रह्म॒लो॒काय॑ स्वाहा॑ऽभि॒जित्यै॑ स्वाहेति॑॥४७॥

विष्णु॒र्वा अ॑कामयत। पु॒ण्य॑ऽ॒श्लोक॑ः शृ॒ण्वीय॑। न मां
पा॒पी की॒र्तिराग॑च्छेदिति॑। स ए॒तं विष्ण॑वे श्रो॒णायै॑ पुरो॒डाशं॑
त्रि॒कपा॒लं निर॑वपत्। ततो॒ वै स पु॒ण्य॑ऽ॒श्लोक॑मशृ॒णुत॑।
नैनं॑ पा॒पी की॒र्तिराग॑च्छत्। पु॒ण्य॑ ह॒ वै श्लोक॑ः शृ॒णुते॑।
नैनं॑ पा॒पी की॒र्तिराग॑च्छति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य
उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। विष्ण॑वे स्वाहा॑ श्रो॒णायै॑
स्वाहा॑। श्लो॒काय॑ स्वाहा॑ श्रु॒ताय॑ स्वाहेति॑॥४८॥

वस॑वो वा अ॑कामयन्त। अ॒ग्रं दे॒वता॑नां प॒र्याय॑मेति॑। त ए॒तं
वसु॑भ्यः श्रवि॑ष्ठाभ्यः पुरो॒डाशं॑ म॒ष्टाक॑पालं निर॑वपन्। ततो॒ वै
तेऽ॒ग्रं दे॒वता॑नां प॒र्याय॑न्। अ॒ग्र॑ ह॒ वै संमा॑नानां प॒र्येति॑। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।

वसुभ्यः स्वाहा श्रविष्ठाभ्यः स्वाहा। अग्राय स्वाहा परीत्यै स्वाहेति॥४९॥

इन्द्रो वा अंकामयत। दृढोऽशितिलः स्यामिति। स एतं वरुणाय शतभिषजे भेषजेभ्यः पुरोडाशं दशकपालं निरवपत्कृष्णानां व्रीहीणाम्। ततो वै स दृढोऽशितिलोऽभवत्। दृढो ह वा अशितिलो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वरुणाय स्वाहा शतभिषजे स्वाहा। भेषजेभ्यः स्वाहेति॥५०॥

अजो वा एकपादकामयत। तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतमजायैकपदे प्रोष्ठपदेभ्यश्चरुं निरवपत्। ततो वै स तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यभवत्। तेजस्वी ह वै ब्रह्मवर्चसी भवति। य एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अजायैकपदे स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा। तेजसे स्वाहा ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥५१॥

अहिर्वै बुध्रियोऽकामयत। इमां प्रतिष्ठां विन्देयेति। स एतमहये बुध्रियाय प्रोष्ठपदेभ्यः पुरोडाशं भूमिकपालं निरवपत्। ततो वै स इमां प्रतिष्ठामविन्दत। इमां ह वै प्रतिष्ठां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अहये बुध्रियाय स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा। प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥५२॥

पूषा वा अंकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतं पूष्णे रेवत्यै

च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्। प॒शु॒मान् ह॒ वै
भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र
जु॒होति॑। पू॒ष्णे स्वाहा॑ रे॒वत्यै॒ स्वाहा॑। प॒शु॒भ्यः स्वा॑हेति॥५३॥

अ॒श्विनौ वा अ॑कामयेताम्। श्रो॒त्रस्विना॒वब॑धिरो॒ स्यावे॑ति।
तावे॒तम॑श्वि॒भ्याम॑श्व॒युग्भ्या॑ पुरो॒डाशं॑ द्वि॒कपालं॑ निर॑वपताम्।
ततो॒ वै तौ श्रो॑त्रस्विना॒वब॑धिरावभवताम्। श्रो॒त्रस्वी ह॒ वा
अ॑ब॒धिरो भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र
जु॒होति॑। अ॒श्विभ्या॑ꣳ स्वाहा॑ऽश्व॒युग्भ्या॑ꣳ स्वाहा॑।
श्रो॒त्राय॒ स्वाहा॒ श्रुत्यै॒ स्वाहे॑ति॥५४॥

य॒मो वा अ॑कामयत। पि॒तृणां॑ राज्यम॒भिज॑येय॒मिति॑। स
ए॒तं य॒माया॑प॒भर॑णीभ्यश्च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स पि॑तृणां॑
रा॒ज्यम॒भ्यज॑यत्। स॒मा॒नानां॑ ह॒ वै रा॒ज्यम॒भि ज॑यति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॒होति॑।
य॒माय॒ स्वाहा॑ऽप॒भर॑णीभ्यः स्वाहा॑। रा॒ज्याय॒ स्वाहा॑ऽभिजि॑त्यै
स्वा॑हेति॥५५॥

अथै॒तद॑मा॒वास्या॑या॒ आज्यं॑ निर॑वपति। का॒मो वा अ॑मा॒वास्या॑।
का॒म॒ आज्य॑म्। का॒मेनै॒व का॒मꣳ स॒मर्ध॑यति। क्षि॒प्रमे॑नꣳ
स॒का॒म॒ उप॑नमति। येन॑ का॒मेन॑ यज॑ते। सोऽ॒त्र जु॒होति॑।
अ॒मा॒वास्या॑यै स्वाहा॒ कामा॑य॒ स्वाहा॑ऽऽग॑त्यै स्वा॑हेति॥५६॥

मित्रं इन्द्रः प्रजापतिं दश दशाप एकादश विश्वे ब्रह्म दशदश विष्णुस्योदश वसव इन्द्रोऽजोऽहिर्वै बुध्नयः पूषाऽश्विनौ
यमो दश दशाथैतदमावास्याया अष्टौ पञ्चदश॥

[५]

च॒न्द्रमा॒ वा अ॑कामयत। अ॒होरा॒त्रान॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्त्सं॑-

वत्स॒रमा॒त्वा। च॒न्द्रम॑सः सायु॑ज्य॒ः सलो॒कता॑माप्नुया॒मिति॑।
 स ए॒तं च॒न्द्रम॑से प्रती॒दृश्या॑यै पुरो॒डाशं॑ पञ्च॒दश॑कपालं
 निर॑वपत्। ततो॒ वै सोऽहो॑रा॒त्रान॑र्धमा॒सान्मासा॑नृतून्त्स॑वत्स॒र-
 मा॒त्वा। च॒न्द्रम॑सः सायु॑ज्य॒ः सलो॒कता॑माप्नोत्। अ॒होरा॒त्रान्
 ह वा अ॑र्धमा॒सान्मासा॑नृतून्त्स॑वत्स॒रमा॒त्वा। च॒न्द्रम॑सः
 सायु॑ज्य॒ः सलो॒कता॑माप्नोति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑
 चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। च॒न्द्रम॑से स्वाहा॑ प्रती॒दृश्या॑यै
 स्वाहा॑। अ॒होरा॒त्रेभ्यः॑ स्वाहा॑ऽर्धमा॒सेभ्यः॑ स्वाहा॑। मा॒सेभ्यः॑
 स्वाह॑र्तुभ्यः स्वाहा॑। स॒वत्स॒राय॒ स्वाहे॑ति॥ ५७॥

अ॒होरा॒त्रे वा अ॑कामयेताम्। अत्य॑हो॒रात्रे॑ मु॒च्येव॑हि। न
 ना॑वहो॒रात्रे॑ आ॑प्नुयाता॒मिति॑। ते ए॒तम॑हो॒रात्रा॑भ्यां च॒रुं
 निर॑वपताम्। द्वा॒यानां॑ व्रीही॒णाम्। शु॒क्लानां॑ च कृ॒ष्णानां॑ च।
 स॒वा॒त्योर्दु॒ग्धे। श्वे॒तायै॑ च कृ॒ष्णायै॑ च। ततो॒ वै ते अत्य॑हो॒रात्रे॑
 अ॑मुच्येते। नैन॑ अहो॒रात्रे॑ आ॑प्नुताम्। अति॑ ह वा अ॑हो॒रात्रे॑
 मु॒च्यते। नैन॑महो॒रात्रे॑ आ॑प्नुतः। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑
 चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ह्ने स्वाहा॑ रा॒त्रियै॑ स्वाहा॑।
 अति॑मु॒क्त्यै॒ स्वाहे॑ति॥ ५८॥

उ॒षा वा अ॑कामयत। प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑ सु॒भगा॑ स्या॒मिति॑।
 सै॒तमु॒षसे॑ च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै सा प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑
 सु॒भगा॑ऽभवत्। प्रि॒यो ह वा स॑मा॒नाना॑ः सु॒भगो॑ भवति। य
 ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति।

उ॒षसे॒ स्वाहा॒ व्यु॒ष्ठ्यै॒ स्वाहा॑। व्यू॒षुष्यै॒ स्वाहा॑ व्यु॒च्छन्त्यै॒ स्वाहा॑।
व्यु॒ष्टायै॒ स्वाहेति॑॥५९॥

अथै॒तस्मै॒ नक्ष॑त्राय च॒रुं निर्व॑पति। यथा॒ त्वं दे॒वाना॒मसि॑।
ए॒वम॒हं म॑नु॒ष्याणां॑ भू॒यास॒मिति॑। यथा॑ ह॒ वा ए॒तद्दे॒वाना॑म्।
ए॒व५ ह॒ वा ए॒ष म॑नु॒ष्याणां॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते।
य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। नक्ष॑त्राय॒ स्वाहो॑दे॒ष्यते
स्वाहा॑। उ॒द्यते॒ स्वाहो॑दि॒ताय॒ स्वाहा॑। हर॑से॒ स्वाहा॒ भर॑से॒
स्वाहा॑। भ्राज॑से॒ स्वाहा॒ तेज॑से॒ स्वाहा॑। तप॑से॒ स्वाहा॑
ब्रह्म॑वर्च॒साय॒ स्वाहेति॑॥६०॥

सूर्यो॑ वा अ॒काम॑यत। नक्ष॑त्राणां प्र॒तिष्ठा॒ स्या॒मिति॑। स ए॒त५
सूर्या॑य॒ नक्ष॑त्रेभ्यश्च॒रुं निर्व॑पत्। ततो॒ वै स नक्ष॑त्राणां प्र॒तिष्ठा॒
ऽभ॑वत्। प्र॒तिष्ठा॒ ह॒ वै स॑मा॒नाना॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒
यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। सूर्या॑य॒ स्वाहा॒
नक्ष॑त्रेभ्यः॒ स्वाहा॑। प्र॒तिष्ठा॒यै॒ स्वाहेति॑॥६१॥

अथै॒तमदि॑त्यै च॒रुं निर्व॑पति। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व
प्रति॑ तिष्ठति। सोऽत्र॑ जुहोति। अदि॑त्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒तिष्ठा॒यै॒
स्वाहेति॑॥६२॥

अथै॒तं वि॒ष्णावे॒ चरुं॑ निर्व॑पति। य॒ज्ञो वै वि॒ष्णुः। य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः
प्रति॑ तिष्ठति। सोऽत्र॑ जुहोति। वि॒ष्णावे॒ स्वाहा॑ य॒ज्ञाय॒ स्वाहा॑।
प्र॒तिष्ठा॒यै॒ स्वाहेति॑॥६३॥

(सविताऽऽशूनां ब्रीहीणामिन्द्रो महाब्रीहीणामिन्द्रः कृष्णानां ब्रीहीणामहोरात्रे द्वयानां ब्रीहीणाम्। पितरः षड्पालं सविता द्वादशकपालमिन्द्राग्नी एकादशकपालमिन्द्र एकादशकपालमिन्द्रो दशकपालं विष्णुं श्विकपालमहिर्भूमिकपालमश्विनौ द्विकपालं चन्द्रमाः पञ्चदशकपालमग्निस्त्वष्टा वसवोऽष्टाकपालमन्यत्रं चरुम्। रुद्रोऽर्यमा पूषा पशुमान्यस्यां सोमो रुद्रो बहुस्पतिः पर्यसि वायुः पयः सोमो वायुरिन्द्राग्नी मित्र इन्द्र आपो ब्रह्म यमोऽभिजित्यै त्वष्टा प्रजापतिः प्रजायै पौर्णमास्या अमावास्याया अगंत्ये विश्वे जित्या अश्विनो श्रुत्यै। ब्रह्म तदेतं विष्णुः स एतं वायुः स एतदापस्ताः। पितरो विश्वे वसवोऽकामयन्त मेति त एतन्निरवपन्। आपोऽकामयन्त मेति ता एतन्निरवपन्। इन्द्राग्नी अश्विनांवकामयेतां वेति तावेतन्निरवपताम्। अहोरात्रे वा अकामयेतामिति ते एतन्निरवपताम्। अन्यत्राकामयेतेति स एतन्निरवपत्। इन्द्राग्नी श्रेष्ठमिन्द्रो ज्येष्ठमिन्द्रो दृढः। अहिः सूर्योऽदित्ये विष्णवे प्रतिष्ठायै। सोमो यमः संमानानाम्। अग्निर्नो रीरिषदन्यत्र रीरिषः॥)॥ [६]

अग्निर्न ऋध्यास्म नवोनवोऽग्निर्मित्रश्चन्द्रमाः षट्॥६॥

अग्निर्नस्तत्रो वायुरहिर्बुध्नियं ऋक्षा वा इयमथैतत्पौर्णमास्या अजो वा एकपात्सूर्यस्त्रिषष्टिः॥६३॥

अग्निर्नः पातु प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

तृतीयस्यामि॒तो दि॒वि सोमं॑ आसीत्। तं गा॒य॒त्र्या-
ऽह॑रत्। तस्य॑ पु॒र्णम॑च्छिद्यत्। तत्पु॒र्णोऽभ॑वत्। तत्पु॒र्णस्य॑
पु॒र्णत्व॑म्। ब्रह्म॒ वै पु॒र्णः। यत्पु॒र्णशा॒ख्या व॑त्स॒नपा॑करोति।
ब्रह्म॒णैवैना॑न॒पाक॑रोति। गा॒य॒त्रो वै पु॒र्णः। गा॒य॒त्राः पु॒शवः॑॥१॥
तस्मा॒त्रीणि॑त्रीणि पु॒र्णस्य॑ पला॒शानि॑। त्रि॒पदा॑ गा॒य॒त्री।
यत्पु॒र्णशा॒ख्या गाः॑ प्रा॒र्पय॑ति। स्वयै॒वैना॑ दे॒वता॑या प्रा॒र्पय॑ति।
यं का॒मये॑ताप॒शुः स्या॑दि॒ति। अ॒पु॒र्णान्त॑स्मै शु॒ष्का॑ग्रा॒माह॑रेत्।
अ॒प॒शुरे॒व भ॑वति। यं का॒मये॑त प॒शुमा॑न्थस्या॒दि॒ति।
ब॒हुप॒र्णान्त॑स्मै बहु॒शा॒खा॒माह॑रेत्। प॒शुम॑न्तमे॒वैनं॑ करोति॥२॥

यत्प्राची॑मा॒ हरे॑त्। दे॒वल॑ोकम॒भि ज॑येत्। यदु॒दीची॑
मनु॒ष्यल॑ोकम्। प्राची॑मु॒दीची॑मा॒ हरे॑ति। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र॒भि-
जि॑त्यै। इ॒षे त्वो॒र्जे त्वे॒त्याह॑। इ॒षमे॑वो॒र्जं य॑ज॒माने॑
दधा॑ति। वा॒यवः॑ स्थे॒त्याह॑। वा॒युर्वा अ॒न्तरि॑क्षस्या॒ध्यक्षाः॑।
अ॒न्तरि॑क्षदे॒वत्याः॑ खलु॒ वै पु॒शवः॑॥३॥

वा॒यव॑ ए॒वैना॑न्प॒रि द॑दाति। प्र वा ए॒नाने॑तदा करोति। यदाह॑।
वा॒यवः॑ स्थे॒त्युपा॑यवः स्थे॒त्याह॑। यज॑मानायै॒व प॒शूनु॑प॒
ह्वय॑ते। दे॒वो वः॑ स॒विता॑ प्रा॒र्पय॑त्वित्या॒हु प्र॑सू॒त्यै। श्रेष्ठ॑तमा॒य
कर्म॑ण॒ इत्या॑ह। य॒ज्ञो हि श्रेष्ठ॑तमं॒ कर्म॑। तस्मा॑दे॒वमा॑ह।

आप्यायध्वमग्निया देवभागमित्याह॥४॥

व॒त्सेभ्य॑श्च॒ वा ए॒ताः पु॒रा म॑नुष्येभ्यश्चाप्यायन्त। दे॒वेभ्य॑ ए॒वेना॒
इन्द्रा॑याप्याययति। ऊ॒र्ज॒स्वतीः॑ प॒य॒स्वती॒रित्या॑ह। ऊ॒र्ज॒ः हि
प॒यः॑ स॒म्भर॑न्ति। प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा इत्या॑ह प्रजा॒त्यै।
मा वः॑ स्तेन ई॒शत॑ माऽघ॒शः स॑ इत्या॒ह गु॒प्त्यै। रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः
परि॑ वो वृ॒णक्त्वित्या॑ह। रु॒द्रादे॒वेना॑स्त्रायते। ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गोप॑तौ
स्यात॑ ब॒ह्वीरित्या॑ह। ध्रु॒वा ए॒वास्मि॑न्ब॒ह्वीः के॒रोति॥५॥

यज॑मानस्य प॒शून्पा॒हीत्या॑ह। प॒शूनां॑ गो॒पीथा॑य। तस्मा॑त्सायं
प॒शव॑ उप॑स॒माव॑र्तन्ते। अन॑धः सादयति। गर्भा॑णां धृत्या
अप्र॑पादाय। तस्मा॑द्गर्भाः प्र॒जाना॑मप्र॒पादु॑काः। उ॒परी॑व
नि॒दधा॑ति। उ॒परी॑व हि सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै॥६॥

पुशवः करोति पुशवो देवभागमित्याह करोति नव च॥ [१]

दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॑स॒व इत्य॑श्चप॒र॒शुमा॑दत्ते प्र॑सू॒त्यै।
अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह। अ॒श्विनौ॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यु
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह य॒त्यै। यो वा ओष॑धीः
पर्व॑शो वे॒द। नैनाः॑ स हि॒नस्ति॑। प्र॒जाप॑तिर्वा ओष॑धीः
पर्व॑शो वे॒द। स ए॒ना न हि॑नस्ति। अ॒श्वप॑र्श्वा ब॒र्हि॒रच्छै॑ति।
प्रा॒जाप॑त्यो वा अ॒श्वः स॑योनि॒त्वाय॑॥७॥

ओष॑धीना॒महि॑सायै। य॒ज्ञस्य॑ घोष॒दसीत्या॑ह। यज॑मान
ए॒व र॒यिं द॑धाति। प्र॒त्युष्ट॑ र॒क्षः प्र॒त्युष्टा॑ अरा॑तय॒ इत्या॑ह।

रक्षं॑साम॒पंह॑त्यै। प्रेयम॑ंगाद्विष॒णां ब॒र्हिर॑च्छेत्या॒ह। वि॒द्या
वै धि॒षणा॑। वि॒द्ययै॑वैन॒दच्छै॑ति। मनु॑ना कृ॒ता स्व॒धया
वि॒त॒ष्टेत्या॑ह। मा॒न॒वी हि प॒र॒शुः स्व॒धाकृ॑ता॥८॥

त आ॒व॑हन्ति क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑दि॒त्याह॑। शु॒श्रु॒वाँसो॑ वै क॒वयः॑।
य॒ज्ञः पु॒रस्ता॑त्। मु॒ख॒त ए॒व य॒ज्ञमा॑ र॒भते॑। अथो॑ यदे॒तदु॒क्ता
यतः॑ कु॒तश्चा॑ ह॒रति॑। तत्प्रा॒च्या ए॒व दि॒शो भ॑वति। दे॒वेभ्यो॑
जुष्ट॑मि॒ह ब॒र्हि॒रास॑द इत्या॒ह। ब॒र्हिषः॑ स॒मृद्धौ॑। क॒र्म॒णो-
ऽन॑परा॒धाय॑। दे॒वानां॑ प॒रिषू॑त॒मसी॑त्या॒ह॥९॥

यद्वा इ॒दं किं॑ च। तद्दे॒वानां॑ प॒रिषू॑तम्। अथो॑ यथा॒ वस्य॑से
प्रति॑प्रोच्याहे॒दं क॑रिष्या॒मीति॑। ए॒वमे॒व तद॑ध्व॒र्युर्दे॒वेभ्यः॑
प्रति॑प्रोच्यं ब॒र्हिर्दा॑ति। आ॒त्मनो॑ऽहिँसा॒यै। याव॑तः
स्त॒म्बान्प॑रिदि॒शेत्। यत्तेषा॑मुच्छि॒ङ्घ्यात्। अति॑ तद्य॒ज्ञस्य॑
रेच॑येत्। एकँ॑ स्त॒म्बं प॑रिदि॒शेत्। तँ॑ स॒र्वं दा॑यात्॥१०॥

य॒ज्ञस्यान॑तिरेकाय। व॒र्षवृ॑द्ध॒मसी॑त्या॒ह। व॒र्षवृ॑द्धा वा
ओष॑धयः। दे॒व॑ब॒र्हिरि॑त्या॒ह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति। मा त्वा-
ऽन्व॑ङ्गा ति॒र्यगि॑त्या॒हाहिँ॑सा॒यै। प॒र्व ते रा॑ध्यास॒मित्या॑ह॒र्यै।
आ॒च्छे॒त्ता ते॒ मा रि॑ष॒मित्या॑ह। नास्या॒ऽऽत्म॑नो मी॒यते॑। य
ए॒वं वेद॑॥११॥

दे॒व॑ब॒र्हिः श॒तव॑ल्शं वि॒रोहे॑त्या॒ह। प्र॒जा वै ब॒र्हिः।
प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। स॒हस्र॑वल्शा वि॒वयँ॑ रु॒हेमे॑त्या॒ह।

आ॒मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। पृ॒थि॒व्याः स॒म्पृ॒चः पा॒हीत्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै।
अ॒यु॒ङ्गायु॒ङ्गान्मु॒ष्टीं लु॑नोति। मि॒थु॒न॒त्वाय॑ प्र॒जा॑त्यै। सु॒स॒म्भृता॑
त्वा॒ सम्भ॑रा॒मीत्या॑ह। ब्रह्म॑णै॒वैन॒त्सम्भ॑रति॥१२॥

अ॒दि॒त्यै रा॒स्त्राऽसी॑त्या॒ह। इ॒यं वा अ॒दि॒तिः। अ॒स्या
ए॒वैन॒द्रास्त्रा॑ करोति। इ॒न्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑न॒मित्या॑ह। इ॒न्द्रा॒णी वा
अ॒ग्रे दे॒वता॑ना॒ः स॒म॒न॒ह्यता॑ साऽऽ॒ध्नोत्। ऋ॒द्ध्यै स॒न्नह्य॑ति।
प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जाना॑म॒परा॑वापाय। तस्मा॒त्स्नाव॑स॒न्तताः
प्र॒जा जा॑यन्ते॥१३॥

पू॒षा ते॑ ग्र॒न्थिं ग्र॑श्ना॒त्वित्या॑ह। पु॒ष्टि॑मे॒व यज॑माने दधाति।
स ते॒ मा॒स्था॒दित्या॑हा॒हि॒सा॒यै। प॒श्चात्प्रा॑श्चमु॒पगू॑हति।
प॒श्चाद्वै प्रा॒चीन॑ः॒ रेतो॑ धीयते। प॒श्चादे॒वास्मै॑ प्रा॒चीन॑ः॒ रेतो॑
दधाति। इ॒न्द्र॒स्य त्वा बा॒हुभ्या॑मु॒द्यच्छु॑ इत्या॒ह। इ॒न्द्रि॒यमे॒व
यज॑माने दधाति। बृ॒ह॒स्पते॑र्मूर्धा॒ ह॒रा॒मीत्या॑ह। ब्रह्म॑ वै दे॒वानां॑
बृ॒ह॒स्पतिः॑॥१४॥

ब्रह्म॑णै॒वैन॑द्धरति। उ॒र्वन्त॑रि॒क्षम॑न्विहीत्या॒ह ग॒त्यै। दे॒व॒ङ्गम॑म॒सी॒
त्या॑ह। दे॒वाने॒वैन॑द्रमयति। अ॒न॒धः सा॑दयति। गर्भा॑णां धृ॒त्या
अ॒प्र॒पा॒दाय। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑म॒प्रपा॑दुकाः। उ॒परी॑व नि
द॒धाति। उ॒परी॑व हि सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै॥१५॥

स्योनित्वायं स्वधाकृताऽसीत्याह दायद्वेदं भरति जायन्ते बृहस्पतिः समष्ट्यै॥ [२]

पूर्वेद्युरिध्माबर्हिः करोति। यज्ञमेवारभ्य गृहीत्वोपवसति।

प्रजापतिर्यज्ञमसृजत। तस्योखे अस्रसेताम्। यज्ञो वै
प्रजापतिः। यत्साँनाय्योखे भवतः। यज्ञस्यैव तदुखे
उपदधात्यप्रस्रसाय। शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया
इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। मातरिश्वनो
घर्मोऽसीत्याह॥१६॥

अन्तरिक्षं वै मातरिश्वनो घर्मः। एषां लोकानां विधृत्यै।
द्यौरसि पृथिव्यसीत्याह। दिवश्च ह्येषा पृथिव्याश्च सम्भृता।
यदुखा। तस्मादेवमाह। विश्वधाया असि परमेण धाम्नेत्याह।
वृष्टिर्वै विश्वधायाः। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दृहस्व मा हारित्याह
धृत्यै॥१७॥

वसूनां पवित्रमसीत्याह। प्राणा वै वसवः। तेषां
वा एतद्भागधेयम्। यत्पवित्रम्। तेभ्य एवैनत्करोति।
शतधारं सहस्रधारमित्याह। प्राणेष्वेवायुर्दधाति सर्वत्वाय।
त्रिवृत्पलाशशाखायां दर्भमयं भवति। त्रिवृद्वै प्राणः।
त्रिवृत्मेव प्राणं मध्यतो यजमाने दधाति॥१८॥

सौम्यः पूर्णः संयोनित्वाय। साक्षात्पवित्रं दर्भाः।
प्राख्सायमधिनि दधाति। तत्प्राणापानयो रूपम्। तिर्यक्प्रातः।
तद्दर्शस्य रूपम्। दाश्यं ह्येतदहः। अन्नं वै चन्द्रमाः। अन्नं
प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयं सर्वतः पवते। हुतः स्तोको हुतो द्रप्स
इत्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतं

स्वाहाकृतं॑ स्कन्दति। दिवि॑ नाको॒ नामाग्निः॑। तस्य॑
वि॒पुषो॑ भा॒ग॒धेयम्। अ॒ग्नये॑ बृ॒हते॑ नाका॒येत्या॑ह। नाकमे॒वाग्निं
भा॒ग॒धेये॑न॒ सम॑र्धयति। स्वाहा॒ द्यावा॑पृ॒थिवी॒भ्यामित्या॑ह।
द्यावा॑पृ॒थिव्योरे॒वैन॒त्प्रति॑ष्ठापयति॥ २० ॥

प॒वित्रं॑व॒त्यान॑यति। अ॒पां चै॒वौष॑धीनां च॒ रस॑ꣳ सꣳसृ॑जति।
अथो॒ ओष॑धीष्वे॒व प॑शून्प्रतिष्ठापयति। अ॒न्वार॒भ्य॒ वाचं॑
यच्छति। य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै॑। धा॒रय॑न्नास्ते। धा॒रय॑न्त इ॒व हि
दु॒हन्ति॑। का॒मधु॑क्ष॒ इत्या॒हातृ॑तीयस्यै। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः।
इ॒माने॒व लो॒कान् यज॑मानो दुहे॥ २१ ॥

अ॒मूमि॑ति॒ नामं॑ गृह्णाति। भ॒द्रमे॒वासां॑ कर्मा॒ विष्क॑रोति।
सा वि॒श्वायुः॑ सा वि॒श्वव्य॑चाः सा वि॒श्वक॑र्मेत्या॑ह।
इ॒यं वै वि॒श्वायुः॑। अ॒न्तरि॑क्षं वि॒श्वव्य॑चाः। अ॒सौ
वि॒श्वक॑र्मा। इ॒माने॒वैताभि॑र्लो॒कान् य॑थापूर्वं दुहे। अथो॒
यथा॑ प्रदा॒त्रे पु॒ण्यमा॒शास्तै॑। ए॒वमे॒वैना॑ ए॒तदुप॑स्तौति।
तस्मा॒त्प्रादा॑दित्यु॒न्नीय॑ वन्द॑माना उपस्तु॒वन्तः प॑शून्दु॒-
हन्ति॥ २२ ॥

ब॒हु दु॒ग्धीन्द्रा॑य दे॒वेभ्यो॑ ह॒विरि॑ति॒ वाचं॑ वि॒सृज॑ते।
य॒थादे॒वत॑मे॒व प्र॑सौति। दै॒व्यस्य॑ च मा॒नुष॑स्य च॒ व्यावृ॑त्यै।
त्रि॒राह॑। त्रिष॑त्या हि दे॒वाः। अ॒वाचं॑ य॒मोऽन॑न्वार॒भ्योत्तराः॑।
अप॑रिमितमे॒वाव॑ रुन्धे। न दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्। अ॒ग्नि॒वद्वै
दा॑रुपा॒त्रम्। यद्दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्॥ २३ ॥

या॒तया॑न्ना ह॒विषा॑ यजेत। अथो॒ खल्वा॑हुः। पुरो॒डाश॑मु॒खानि॑
वै ह॒वीः॑र्षिः। नेत इ॒तः पुरो॒डाश॑ः ह॒विषो॑ या॒मोऽस्ती॑ति।
का॒ममे॒व दा॑रुपा॒त्रेण॑ दु॒ह्यात्। शू॒द्र ए॒व न दु॑ह्यात्। अ॒सतो॑
वा ए॒ष स॒म्भूतः॑। यच्छू॒द्रः। अ॒ह॒विरे॒व तदि॒त्याहुः॑। यच्छू॒द्रो
दो॒ग्धी॑ति॥ २४॥

अ॒ग्नि॒होत्र॑मे॒व न दु॑ह्याच्छू॒द्रः। तद्धि॒ नोत्पु॑नन्ति। य॒दा खलु॑ वै
प॒वित्रं॑म॒त्येति॑। अथ॒ तद्धि॒विरि॑ति। स॒म्पृच्य॑ध्वमृ॒तावरी॑रि॒त्याह॑।
अ॒पां चै॒वौष॑धी॒नां च॒ रस॑ः स॒ः सृ॑जति। तस्मा॑द॒पां चो॑षधी॒नां
च॒ रस॑मु॒पजी॑वामः। म॒न्द्रा धन॑स्य सा॒तय॑ इ॒त्याह॑। पु॒ष्टिमे॒व
यज॑माने दधाति। सोमे॑न॒ त्वात॑न॒च्मीन्द्रा॑य॒ दधी॑त्याह॥ २५॥

सोम॑मे॒वैन॑त्करोति। यो वै सोमं॑ भक्षयित्वा। स॒व॒त्स॒रः
सोमं॑ न पिब॑ति। पुन॒र्भक्ष्यो॑ऽस्य सोमपी॒थो भ॑वति। सोमः
खलु॑ वै सा॒न्नाय्य॑म्। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सा॑न्नाय्यं पिब॑ति।
अ॒पुन॒र्भक्ष्यो॑ऽस्य सोमपी॒थो भ॑वति। न मृ॒न्मये॑नापि दध्यात्।
यन्मृ॒न्मये॑नापि दध्यात्। पि॒तृदे॒वत्य॑ः स्यात्॥ २६॥

अ॒य॒स्पात्रे॑ण वा दा॒रुपात्रे॑ण वाऽपि दधाति। तद्धि सदे॒वम्।
उ॒द॒न्वद्भव॑ति। आपो॒ वै र॑क्षो॒घ्नीः। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। अ॒द॒स्तम॑सि
वि॒ष्णावे॒ त्वेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै वि॒ष्णुः। य॒ज्ञायै॒वैन॑दद॒स्तं करो॑ति।
वि॒ष्णो ह॒व्यः र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह गु॒प्त्यै। अ॒न॒धः सा॑दयति। गर्भा॑णां
धृ॒त्या अ॒प्र॒पादा॑य। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑म॒प्र॒पादु॑काः। उ॒परी॑व
नि॒दधा॑ति। उ॒परी॑व हि सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑

समष्ट्यै॥२७॥

असीत्याहु धृत्यै यजमाने दधात्यजांमित्राय स्थापयति दुहे दुहन्ति दुद्यादोग्धीति दधीत्याहु स्यात्स्नादयति पञ्च च॥ [३]

कर्मणे वां देवेभ्यः शकेयमित्याहु शक्त्यै। यज्ञस्य वै सन्ततिमनु प्रजाः पशवो यजमानस्य सन्तायन्ते। यज्ञस्य विच्छित्तिमनु प्रजाः पशवो यजमानस्य विच्छिद्यन्ते। यज्ञस्य सन्ततिरसि यज्ञस्य त्वा सन्तत्यै स्तृणामि सन्तत्यै त्वा यज्ञस्येत्याहुवनीयात्सन्तनोति। यजमानस्य प्रजायै पशूनां सन्तत्यै। अपः प्रणयति। श्रद्धा वा आपः। श्रद्धामेवारभ्य प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। यज्ञो वा आपः॥२८॥

यज्ञमेवारभ्य प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। वज्रो वा आपः। वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहृत्य प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। आपो वै रक्षोघ्नीः। रक्षसामपहृत्यै। अपः प्रणयति। आपो वै देवानां प्रियं धाम। देवानामेव प्रियं धाम प्रणीय प्रचरति॥२९॥

अपः प्रणयति। आपो वै सर्वा देवताः। देवता एवारभ्य प्रणीय प्रचरति। वेषाय त्वेत्याहु। वेषाय ह्येनदादत्ते। प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याहु। रक्षसामपहृत्यै। धूरसीत्याहु। एष वै धुर्योऽग्निः। तं यदनुपस्पृश्यातीयात्॥३०॥

अध्वर्युं च यजमानं च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्यैति। अध्वर्योश्च यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तं योऽस्मान्धूर्वति तं धूर्वं यं वयं धूर्वाम् इत्याहु। द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव धूर्वति। यश्चैनं धूर्वति।

तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वं देवानामसि सस्त्रितम् पप्रितम्
जुष्टतम् वह्नितम् देवहूतममित्याह। यथायजुरेवैतत्॥३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। द॰हंस्व मा हारित्याह
धृत्यै। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्ष इत्याह मित्रत्वाय। मा भेर्मा
संविक्था मा त्वा हि॰सिषमित्याहाहि॰सायै। यद्वै किं च
वातो नाभि वाति। तथ्सर्वं वरुणदेवत्यम्। उरु वातायेत्याह।
अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह
प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥३२॥

अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। अग्नये जुष्टं निर्वपामीत्याह। अग्नय एवैनां जुष्टं
निर्वपति। त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामात्यै।
तूष्णीं चतुर्थम्। अपरिमितमेवाव रुन्धे। स एवमेवानुपूर्व॰
हवी॰षि निर्वपति॥३३॥

इदं देवानामिदमु नः सहेत्याह व्यावृत्यै। स्फात्यै त्वा
नारात्या इत्याह गुप्त्यै। तमसीव वा एषोऽन्तश्चरति।
यः परीणहि। सुवरेभि वि ख्येष वैश्वानरं ज्योतिरित्याह।
सुवरेवाभि वि पश्यति वैश्वानरं ज्योतिः। द्यावापृथिवी हविषि
गृहीत उदवेपेताम्। द॰हंन्तान्दुर्या द्यावापृथिव्योरित्याह।
गृहाणां द्यावापृथिव्योर्धृत्यै। उर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याह गत्यै।
अदित्यास्त्वोपस्थे सादयामीत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या

ए॒वैन॑दुपस्थे॑ सादयति। अ॒ग्रे ह॒व्यः र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह॒ गुप्त्यै॑॥ ३४॥

यज्ञो वा आपो धामं प्रणीय प्रवरत्यतीयादेतद्वाहुभ्यामित्याह हुवीःपि निर्वपति गत्यै चत्वारि च॥—[४]

इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। सौ॒ऽपः। अ॒भ्य॑ग्नियत। तासां॑ यन्मे॒ध्यं
य॒ज्ञिय॑ः सदे॒वमासी॑त्। तदपो॑द॒क्राम॑त्। ते द॒र्भा अ॑भवन्।
यद्भैर॑प उ॒त्पु॑नाति। या ए॒व मे॒ध्या य॒ज्ञियाः सदे॑वा॒ आपः॑।
ताभिरे॒वैना॒ उ॒त्पु॑नाति। द्वाभ्या॒मु॒त्पु॑नाति॥ ३५॥

द्वि॒पाद्यज॑मानः॒ प्रति॑ष्ठित्यै। दे॒वो वः॑ सवि॒तोत्पु॑ना॒त्वित्या॑ह।
स॒वितृ॑प्रसूत ए॒वैना॒ उ॒त्पु॑नाति। अ॒च्छि॒द्रेण॑ प॒वित्रे॑णेत्या॑ह।
अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽच्छि॑द्रं प॒वित्रम्। तेनै॒वैना॒ उ॒त्पु॑नाति।
व॒सोः सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॑रित्या॑ह। प्रा॒णा वा आपः॑। प्रा॒णा
व॒सवः॑। प्रा॒णा र॒श्मयः॑॥ ३६॥

प्रा॒णैरे॒व प्रा॑णान्त्सं पृ॒णक्ति॑। सा॒वि॒त्रिय॑र्चा। स॒वि॒तृप्र॑सूतं
मे कर्मा॑स॒दिति॑। स॒वि॒तृप्र॑सूतमे॒वास्य॑ कर्म॒ भव॑ति। प॒च्छो
गा॑यत्रिया॒ त्रि॒ष्वमृ॑द्धत्वाय॑। आपो॑ दे॒वीर॒ग्रेपु॒वो अ॒ग्रेगु॒व
इत्या॑ह। रू॒पमे॒वासा॑मे॒तन्महि॑मानं॒ व्याच॑ष्टे। अ॒ग्रं इ॒मं य॒ज्ञं
न॑य॒ताग्रे॑ य॒ज्ञप॑ति॒मित्या॑ह। अ॒ग्रं ए॒व य॒ज्ञं न॑यन्ति। अ॒ग्रे
य॒ज्ञप॑तिम्॥ ३७॥

युष्मा॑निन्द्रोऽवृ॒णीत॑ वृ॒त्रतूर्ये॑ यू॒यमिन्द्र॑मवृ॒णीध्वं॑ वृ॒त्रतूर्य॑
इत्या॑ह। वृ॒त्रः हं ह॑नि॒ष्यन्निन्द्र॑ आपो॑ व॒त्रे। आपो॑ हेन्द्र॑
व॒त्रिरे। सं॒ज्ञामे॒वासा॑मे॒तत्सामा॑नं॒ व्याच॑ष्टे। प्रो॒क्षिताः॑
स्थे॒त्याह। तेना॑ऽऽपः॒ प्रो॒क्षिताः॑। अ॒ग्नये॑ वो॒ जुष्टं॑

प्रोक्षा॑म्य॒ग्री॒षोमा॑भ्या॒मित्या॑ह। य॒था॒दे॒व॒तमे॒वैनान्प्रोक्ष॑ति।
त्रिः प्रोक्ष॑ति। त्र्या॑वृद्धि॒ य॒ज्ञः॥३८॥

अथो रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै। शु॒न्ध॑ध्वं दै॒व्याय॑ कर्म॒णे दे॒व॒य॒ज्याया॑
इत्या॑ह। दे॒व॒य॒ज्याया॑ ए॒वैनानि॑ शु॒न्धति॑। त्रिः प्रोक्ष॑ति।
त्र्या॑वृद्धि॒ य॒ज्ञः। अथो मे॒ध्य॒त्वाय॑। अ॒व॒धू॒तः रक्षोऽ॒व॒धू॒ता
अ॒रा॒तय॑ इत्या॑ह। रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै। अ॒दि॒त्या॒स्त्व॒ग॒सीत्या॑ह।
इ॒यं वा अ॒दि॒तिः॥३९॥

अ॒स्या ए॒वैन॒त्त्वचं॑ करोति। प्र॒ति॒ त्वा पृ॒थि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह
प्र॒ति॒ष्ठि॒त्यै। पु॒र॒स्ता॑त्प्र॒ती॒चीन॑ग्री॒वमु॒त्तर॑लो॒मोप॑स्तृणाति
मे॒ध्य॒त्वाय॑। तस्मा॑त्पु॒र॒स्ता॑त्प्र॒त्यञ्चः॑ प॒शवो॑ मे॒धमु॑प॒तिष्ठ॑न्ते।
तस्मा॑त्प्र॒जा मृ॒गं ग्रा॒हु॒काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ नि॒ला॒यत॑। कृ॒ष्णो
रू॒पं कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजि॒ने ह॒विरे॑ध्य॒व॒हन्ति॑। य॒ज्ञादे॒व तद्य॑ज्ञं
प्रयु॑ङ्क्ते। ह॒विषोऽ॒स्क॑न्दाय॥४०॥

अ॒धिष॑व॒णम॑सि॒ वान॑स्प॒त्यमि॒त्याह॑। अ॒धिष॑व॒णमे॒वैन॑त्करोति।
प्र॒ति॒ त्वाऽदि॒त्या॒स्त्व॒ग॒वे॒त्त्वित्या॑ह स॒य॒त्वाय॑। अ॒ग्नेस्त॑नूर॒सी॒
त्या॑ह। अ॒ग्नेर्वा ए॒षा त॑नूः। यदोष॑धयः। वा॒चो वि॒स॒र्जन॑मि॒त्याह॑।
य॒दा हि प्र॒जा ओष॑धीनाम॒श्नन्ति॑। अथ॒ वाचं॑ वि॒सृ॑जन्ते।
दे॒ववी॑तये॒ त्वा गृ॒ह्णामी॒त्याह॑॥४१॥

दे॒वता॑भिरे॒वैन॑त्सम॒र्धय॑ति। अ॒द्रि॒रसि॑ वानस्प॒त्य इत्या॑ह।
ग्रा॒वा॒णमे॒वैन॑त्करोति। स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यः सु॑शमि॒
शमि॑ष्वेत्या॒ह शान्त्यै॑। ह॒विष्कृ॑देहीत्या॒ह। य ए॒व दे॒वाना॑ः

हविष्कृतः। तान् ह्वयति। त्रिह्वयति। त्रिषत्या हि देवाः।
इषमावदोर्जमावदेत्याह॥४२॥

इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। द्युमद्वदत वयं सङ्घातं
जेष्मेत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै। मनोः श्रद्धादेवस्य यजमानस्या-
सुरघ्नी वाक्। यज्ञायुधेषु प्रविष्टाऽसीत्। तेऽसुरा यावन्तो
यज्ञायुधानामुद्वदतामुपाशृण्वन्। ते पराभवन्। तस्मात्स्वानां
मध्येऽवसायं यजेत। यावन्तोऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानां-
मुद्वदतामुपशृण्वन्ति। ते परा भवन्ति। उच्चैः समाहन्त वा
आह विजित्यै॥४३॥

वृङ्क् एषामिन्द्रियं वीर्यम्। श्रेष्ठं एषां भवति। वरुषवृद्धमसि
प्रति त्वा वरुषवृद्धं वेत्त्वित्याह। वरुषवृद्धा वा ओषधयः।
वरुषवृद्धा इषीकाः समृद्धौ। यज्ञं रक्षांस्यनु प्राविशन्।
तान्यस्मा पशुभ्यो निरवादयन्त। तुषैरोषधीभ्यः। परापूतं
रक्षः परापूता अरातय इत्याह। रक्षसामपहृत्यै॥४४॥

रक्षासां भागोऽसीत्याह। तुषैरेव रक्षांसि निरवादयते। अप
उपस्पृशति मेध्यत्वायं। वायुर्वो विविनक्तित्याह। पवित्रं वै
वायुः। पुनात्येवैनान्। अन्तरिक्षादिव वा एते प्रस्कन्दन्ति। ये
शूर्पात्। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वित्याह प्रति-
ष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। त्रिष्फलीकर्तवा आह। त्र्यावृद्धि
यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय॥४५॥

द्वाम्यामुत्पुनति रश्मयो नयन्त्यग्रं यज्ञपतिं यज्ञोदितिरस्कन्दाय गृह्णामीत्याह वृदेत्याह विजित्या अपहृत्या अस्कन्दाय त्रीणि

च॥ _____ [५]

अवधूत॑ꣳ रक्षोऽवधूता॑ अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै।
अदि॑त्या॒स्त्वग॑सीत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अस्या॑ ए॒वैन॑त्त्वचं
करोति। प्रति॑ त्वा पृथि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै।
पुर॑स्ता॒त्प्रती॑चीन॒ग्रीव॑मुत्त॑रलो॒मोप॑स्तृणाति मे॒ध्यत्वा॑य।
तस्मा॑त्पुर॑स्ता॒त्प्रत्य॑ञ्चः प॒शवो॑ मे॒धमु॑पतिष्ठन्ते। तस्मा॑त्प्र॒जा
मृ॒गं ग्राह॑काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त॥ ४६॥

कृ॒ष्णो रू॒पं कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजिने ह॒विर॑धिपि॒नष्टि॑।
य॒ज्ञादे॒व तद्य॑ज्ञं प्रयु॑ङ्के। ह॒विषो॑ऽस्क॒न्दाय॑। द्यावा॑पृथि॒वी
स॒हास्ता॑म्। ते श॑म्यामा॒त्रमे॒कम॑ह॒र्व्येता॑ꣳ श॑म्यामा॒त्रमे॒कम॑हः।
दि॒वः स्क॑म्भ॒निर॑सि॒ प्रति॑ त्वाऽदि॑त्या॒स्त्वग्वे॒त्त्वित्या॑ह।
द्यावा॑पृथि॒व्योर्वी॑त्यै। धि॒षणा॑ऽसि पर्व॒त्या प्रति॑ त्वा दि॒वः
स्क॑म्भ॒निर्वे॒त्त्वित्या॑ह। द्यावा॑पृथि॒व्योर्वि॑धृत्यै॥ ४७॥

धि॒षणा॑ऽसि पा॒र्वते॑यी॒ प्रति॑ त्वा पर्व॒तिर्वे॒त्त्वित्या॑ह।
द्यावा॑पृथि॒व्योर्वि॑धृत्यै। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॑स॒व इत्या॑ह॒
प्रसू॑त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॑ह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑म॒ध्वर्यु॑
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामि॑त्या॑ह॒ यत्यै॑। अधि॑वपा॒मीत्या॑ह।
य॒थादे॒वत॑मे॒वैना॑नधि॒ वप॑ति। धा॒न्यम॑सि धि॒नुहि॑ दे॒वानि॑त्या॑ह।
ए॒तस्य॑ य॒जुषो॑ वी॒र्ये॑ण॥ ४८॥

याव॑देका॑ दे॒वता॑ का॒मय॑ते॒ याव॑देका॑। ताव॑दाहु॒तिः प्र॑थते। न हि
तद॑स्ति। यत्ताव॑दे॒व स्या॑त्। याव॑ञ्जुहोति। प्रा॒णाय॑ त्वाऽपा॒नाय॑

त्वेत्याह। प्राणानेव यजमाने दधाति। दीर्घामनु प्रसितिमायुषे
धामित्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। अन्तरिक्षादिव वा एतानि
प्रस्कन्दन्ति। यानि दृषदः। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः
प्रतिगृह्णात्वित्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। असंवपन्ती
पिष्पाणूनि कुरुतादित्याह मेध्यत्वाय॥४९॥

निलायत् विधृत्यै वीर्येण स्कन्दन्ति चत्वारि च॥ [६]

धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेत्याह धृत्यै। अपाग्नेऽग्निमामादं जहि
निष्क्रव्यादः सेधा देवयजं वहेत्याह। य एवामात्क्रव्यात्।
तमपहत्य। मध्येऽग्नौ कपालमुपदधाति। निर्दग्धः
रक्षो निर्दग्धा अरातय इत्याह। रक्षाऽस्येव निर्दहति।
अग्निवत्युपदधाति। अस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते। अङ्गारमधि
वर्तयति॥५०॥

अन्तरिक्ष एव ज्योतिर्धत्ते। आदित्यमेवामुष्मिल्लोके
ज्योतिर्धत्ते। ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति। य एवं
वेद। ध्रुवमसि पृथिवीं दृष्ट्वेत्याह। पृथिवीमेवैतेन दृष्ट्वेति।
धूर्त्रमस्यन्तरिक्षं दृष्ट्वेत्याह। अन्तरिक्षमेवैतेन दृष्ट्वेति।
धरुणमसि दिवं दृष्ट्वेत्याह। दिवमेवैतेन दृष्ट्वेति॥५१॥

धर्मासि दिशो दृष्ट्वेत्याह। दिश एवैतेन दृष्ट्वेति।
इमानेवैतैर्लोकान्दृष्ट्वेति। दृष्ट्वेन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजया
पशुभिः। य एवं वेद। त्रीण्यग्ने कपालान्युपदधाति। त्रय इमे
लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एकमग्ने कपालमुप दधाति।

एकं वा अग्रं कपालं पुरुषस्य सम्भवति॥५२॥

अथ द्वे। अथ त्रीणि। अथ चत्वारि। अथाष्टौ। तस्मादष्टा-
कपालं पुरुषस्य शिरः। यदेवं कपालान्युपदधाति। यज्ञो वै
प्रजापतिः। यज्ञमेव प्रजापतिः सः स्मरति। आत्मानमेव
तथ्सः स्मरति। तः सः स्मृतमात्मानम्॥५३॥

अमुष्मिल्लोकेऽनु परैति। यदष्टावुपदधाति। गायत्रिया
तथ्सम्मिताम्। यन्नवा। त्रिवृता तत्। यद्विंशति। विराजा तत्।
यदेकादश। त्रिष्टुभा तत्। यद्वादश॥५४॥

जगत्या तत्। छन्दः सम्मितानि स उपदधत्कपालानि।
इमाँल्लोकाननुपूर्वं दिशो विधृत्यै दृष्टव्यं। अथाऽऽयुः
प्राणान्प्रजां पशून् यजमाने दधाति। सृजानान्स्मा
अभितो बहुलान्करोति। चितः स्थेत्याह। यथायजुरेवैतत्।
भृगूणामङ्गिरसां तपसा तप्यध्वमित्याह। देवतानामेवैनानि
तपसा तपति। तानि ततः सः स्थिते। यानि घर्मे
कपालान्युपचिन्वन्ति वेधस इति चतुष्पदयर्चा वि मुञ्चति।
चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवंमेवेतेन दृष्टव्यं सम्भवति तः सः स्मृतमात्मानं द्वादश सः स्थिते त्रीणि च॥—[७]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामि-
त्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो
हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। सं वपामीत्याह। यथादेवतमेवैनानि
संवपति। समापो अद्विरङ्गमतु समोषधयो रसेनेत्याह। आपो

वा ओषधीर्जिन्वन्ति। ओषधयोऽपो जिन्वन्ति। अन्या वा
एतासामन्या जिन्वन्ति॥५६॥

तस्मादेवमाह। स९ रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः
सृज्यध्वमित्याह। आपो वै रेवतीः। पशवो जगतीः।
ओषधयो मधुमतीः। आप ओषधीः पशून्। तानेवास्मा
एकधा स९सृज्य। मधुमतः करोति। अद्भ्यः परि प्रजाताः
स्थ समद्भिः पृच्यध्वमिति पर्याप्लावयति। यथा सुवृष्ट
इमामनुविसृत्य॥५७॥

आप ओषधीर्महयन्ति। तादृगेव तत्। जनयत्यै
त्वा संयौमीत्याह। प्रजा एवैतेन दाधार। अग्र्यै
त्वाऽग्नीषोमाभ्यामित्याह व्यावृत्त्यै। मुखस्य शिरो-
ऽसीत्याह। यज्ञो वै मुखः। तस्यैतच्छिरः। यत्पुरोडाशः।
तस्मादेवमाह॥५८॥

घर्मोऽसि विश्वायुरित्याह। विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति।
उरु प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतामित्याह। यजमानमेव
प्रजया पशुभिः प्रथयति। त्वचं गृह्णीष्वेत्याह। सर्वमेवैन९
सतनुं करोति। अथाऽऽप आनीय परिमार्ष्टि। मा९स एव
तत्त्वचं दधाति। तस्मात्त्वचा मा९सं छन्नम्। घर्मो वा
एषोऽशान्तः॥५९॥

अर्धमासेऽर्धमासे प्रवृज्यते। यत्पुरोडाशः। स ईश्वरो
यजमान९ शुचा प्रदहः। पर्यग्नि करोति। पशुमेवैनमकः।

शान्त्या अप्रदाहाय। त्रिः पर्यग्निं करोति। त्र्यावृद्धिं यज्ञः।
अथो रक्षसामपहत्यै। अन्तरितं रक्षोऽन्तरिता अरांतय
इत्याह॥६०॥

रक्षसामन्तरहित्यै। पुरोडाशं वा अधिश्रितं रक्षांस्य-
जिघांसन्। दिवि नाको नामाग्नी रक्षोहा। स
एवास्माद्रक्षांस्यपाहन्। देवस्त्वां सविता श्रपयत्वित्याह।
सवितृप्रसूत एवैनं श्रपयति। वर्षिष्ठे अधि नाक
इत्याह। रक्षसामपहत्यै। अग्निस्ते तनुवं माऽतिधागित्याहा-
ऽनंतिदाहाय। अग्ने हव्यं रक्षस्वेत्याह गुप्त्यै॥६१॥

अविदहन्तः श्रपयतेति वाचं विसृजते। यज्ञमेव हवींष्यभि-
व्याहृत्य प्रतनुते। पुरोरुचमविदाहाय श्रुत्यै करोति।
मस्तिष्को वै पुरोडाशः। तं यन्नाभिं वासयैत्। आविर्मस्तिष्कः
स्यात्। अभिवासयति। तस्माद्गुहां मस्तिष्कः। भस्मना-
ऽभिवासयति। तस्मान्मांसेनास्थिं छुन्नम्॥६२॥

वेदेनाभिवासयति। तस्मात्केशैः शिरश्छुन्नम्। अखलति-
भावुको भवति। य एवं वेद। पशोर्वै प्रतिमा पुरोडाशः। स
नायजुष्कमभिवास्यः। वृथैव स्यात्। ईश्वरा यजमानस्य
पशवः प्रमेतोः। सं ब्रह्मणा पृच्यस्वेत्याह। प्राणा वै
ब्रह्म॥६३॥

प्राणाः पशवः। प्राणैरेव पशून्ध्वसम्पृणक्ति। न प्रमायुका
भवन्ति। यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा पशवः पुरीषम्।

यदेवमभिवासयति। यजमानमेव प्रजयां पशुभिः समर्धयति।
देवा वै हविर्भृत्वाऽब्रुवन्। कस्मिन्निदं म्रक्ष्यामह इति।
सोऽग्निरब्रवीत्॥६४॥

मयिं तनूः सं निधध्वम्। अहं वस्तं जनयिष्यामि।
यस्मिन्म्रक्ष्यध्व इति। ते देवा अग्नौ तनूः सन्न्यदधत।
तस्मादाहुः। अग्निः सर्वा देवता इति। सोऽङ्गारेणाऽऽपः।
अभ्यपातयत्। तत एकतोऽजायत। स द्वितीयमभ्य-
पातयत्॥६५॥

ततो द्वितोऽजायत। स तृतीयमभ्यपातयत्। ततस्त्रितो-
ऽजायत। यदद्ध्योऽजायन्त। तदाप्यानामाप्यत्वम्।
यदात्मभ्योऽजायन्त। तदात्म्यानामात्म्यत्वम्। ते देवा
आप्येष्वमृजत। आप्या अमृजत सूर्याभ्युदिते। सूर्याभ्युदितः
सूर्याभिनिमृक्ते॥६६॥

सूर्याभिनिमृक्तः कुनखिनि। कुनखी श्यावदति। श्यावदन्नग्र-
दिधिषौ। अग्रदिधिषुः परिवित्ते। परिवित्तो वीरहणि।
वीरहा ब्रह्महणि। तद्ब्रह्महणं नात्यच्यवत। अन्तर्वेदि
निनेयत्यवरुद्धौ। उल्मुकेनाभि गृह्णाति शृतत्वाय। शृतकामा
इव हि देवाः॥६७॥

अन्या जिन्वन्त्यनु विसृत्येवमाहाशान्त आह गुप्तं छत्रं ब्रह्माब्रवीद्वितीयमभ्यपातयध्मूर्याभिनिमृक्ते देवाः॥—[८]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू

आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। आदद् इन्द्रस्य
बाहुरसि दक्षिण इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति।
सहस्रभृष्टिः शततेजा इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं
व्याचष्टे। वायुरसि तिग्मतेजा इत्याह। तेजो वै वायुः॥६८॥

तेज एवास्मिन्दधाति। विषाद्वे नामासुर आसीत्। सोऽबिभेत्।
यज्ञेन मा देवा अभिभविष्यन्तीति। स पृथिवीमभ्यवमीत्।
सा मेध्याऽभवत्। अथो यदिन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य
लोहितं पृथिवीमनु व्यधावत्। सा मेध्याऽभवत्। पृथिवि
देवयजनीत्याह॥६९॥

मेध्यामेवेना देवयजनीं करोति। ओषध्यास्ते मूलं मा
हिंसिषमित्याह। ओषधीनामहिंसायै। व्रजं गच्छ
गोस्थानमित्याह। छन्दांसि वै व्रजो गोस्थानः।
छन्दांस्येवास्मै व्रजं गोस्थानं करोति। वर्षतु ते
द्यौरित्याह। वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे। बधान देव
सवितः परमस्यां परावतीत्याह॥७०॥

द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव द्वेष्टि। यश्चैनं द्वेष्टि। तावुभौ बध्नाति
परमस्यां परावति शतेन पाशैः। योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विष्मस्तमतो मा मौगित्याहानिमुक्त्यै। अरुरुर्वै नामासुर
आसीत्। स पृथिव्यामुपमुतोऽशयत्। तं देवा अपहतोऽरुरुः
पृथिव्या इति पृथिव्या अपाघ्नन्। भ्रातृव्यो वा अरुरुः।
अपहतोऽरुरुः पृथिव्या इति यदाह॥७१॥

भ्रातृव्यमेव पृथिव्या अपहन्ति। तैऽमन्यन्त। दिवं वा
अयमितः पतिष्यतीति। तमरुरुस्ते दिवं माऽस्कानिति दिवः
पर्यबाधन्त। भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अरुरुस्ते दिवं मा स्कानिति
यदाह। भ्रातृव्यमेव दिवः परिबाधते। स्तम्बयजुरहरति।
पृथिव्या एव भ्रातृव्यमपहन्ति। द्वितीयः हरति॥ ७२॥

अन्तरिक्षादेवैनमपहन्ति। तृतीयः हरति। दिव
एवैनमपहन्ति। तूष्णीं चतुर्थः हरति। अपरिमितादेवैनमप-
हन्ति। असुराणां वा इयमग्र आसीत्। यावदासीनः
परापश्यति। तावद्देवानाम्। ते देवा अब्रुवन्। अस्त्वेव
नोऽस्यामपीति॥ ७३॥

क्यन्नो दास्यथेति। यावत्स्वयं परिगृह्णीथेति। ते
वसवस्त्वेति दक्षिणतः पर्यगृह्णन्। रुद्रास्त्वेति पश्चात्।
आदित्यास्त्वेत्युत्तरतः। तैऽग्निना प्राञ्चोऽजयन्। वसुभिर्दक्षिणा।
रुद्रैः प्रत्यञ्चः। आदित्यैरुदञ्चः। यस्यैवं विदुषो वेदिं
परिगृह्णन्ति॥ ७४॥

भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। देवस्य सवितुः
सव इत्याह प्रसूत्यै। कर्म कृण्वन्ति वेधस इत्याह। इषितः
हि कर्म क्रियते। पृथिव्यै मेध्यं चामेध्यं च व्युदक्रामताम्।
प्राचीनमुदीचीनं मेध्यम्। प्रतीचीनं दक्षिणाऽमेध्यम्।
प्राचीमुदीचीं प्रवृणां करोति। मेध्यामेवेना देवयजनीं
करोति॥ ७५॥

प्राश्चौ वेद्यं सावुन्नयति। आहवनीयस्य परिगृहीत्यै। प्रतीची श्रोणीं। गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै। अथो मिथुनत्वाय। उद्धन्ति। यदेवास्यां अमेध्यम्। तदपहन्ति। उद्धन्ति। तस्मादोषधयः पराभवन्ति॥७६॥

मूलं छिनत्ति। भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति। मूलं वा अतितिष्ठद्रक्षाः स्यनूत्तिपते। यद्धस्तेन छिन्द्यात्। कुनखिनीः प्रजाः स्युः। स्फ्येन छिनत्ति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षाः स्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता। इयतीं खनति॥७७॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताम्। वेदिदेवेभ्यो निलायत। तां चतुरङ्गुलेऽन्विन्दन्। तस्माच्चतुरङ्गुलं खेयां। चतुरङ्गुलं खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति। देवयजनस्यैव रूपमकः॥७८॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवैनं पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति। एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्यां एतावन्त एव भ्रातृव्यं निर्भज्य। आत्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति। ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह। यथायजुरेवैतत्॥७९॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि स्वधा असीति योयुष्यते शान्त्यै। उर्वी चासि वस्वी

चासीत्याह। उर्वीमेवैनां वस्वीं करोति। पुरा क्रूरस्य
 विसृपो विरप्शिन्नित्याह मेध्यत्वाय। उदादाय पृथिवीं
 जीरदानुर्यामैरयं चन्द्रमसि स्वधाभिरित्याह। यदेवास्यां
 अमेध्यम्। तदपहत्य। मेध्यां देवयजनीं कृत्वा॥८०॥

यददश्चन्द्रमसि मेध्यम्। तदस्यामेरयति। तां धीरांसो
 अनुदृश्य यजन्त इत्याहानुख्यात्यै। प्रोक्षणीरा सादय।
 इध्माबर्हिरुपसादय। स्रुवं च स्रुचंश्च सम्मृद्धि। पत्नीं
 सन्नह्य। आज्येनोदेहीत्याहानुपूर्वतायै। प्रोक्षणीरा सादयति।
 आपो वै रक्षोघ्नीः॥८१॥

रक्षंसामपहत्यै। स्फ्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै।
 उवाच हासितो दैवलः। एतावतीर्वा अमुष्मिल्लोक आप
 आसन्। यावतीः प्रोक्षणीरिति। तस्माद्ब्रह्मीरासाद्याः।
 स्फ्यमुदस्यन्। यं द्विष्यात्तं ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति॥८२॥

वै वायुराह परावतीत्याहर्हं द्वितीयं हर्तीति परिगृह्णति देवयजनीं करोति भवन्ति खनत्यकरोतकृत्वा
 रक्षोघ्नीरर्पयति॥

[९]

वज्रो वै स्फ्यः। यदन्वञ्चं धारयेत्। वज्रेऽध्वर्युः क्षण्वीत।
 पुरस्तात्तिर्यञ्चं धारयति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
 दक्षिणतो रक्षाऽस्यपहन्ति। अग्निभ्यां प्राचंश्च प्रतीचंश्च।
 स्फ्येनोदीचश्चाधराचंश्च। स्फ्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
 भ्रातृव्यमपहत्य। उत्क्रेऽधि प्रवृश्चति॥८३॥

यथोपधाय वृश्चन्त्येवम्। हस्तावव नेनित्ते। आत्मानमेव

पवयते। स्फ्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वाय। अथो पाप्मनं एव
भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबर्हिरुपसादयति युक्त्यै।
यज्ञस्य मिथुनत्वाय। अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य
कर्मणोऽनुख्यात्यै। न पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्। अन्यत्राऽऽहुतिपथादिध्मं प्रति-
पादयेत्। प्रजा वै बर्हिः। अपराध्रुयाद्वर्हिषां प्रजानां
प्रजननम्। पश्चात्प्रागुपसादयति। आहुतिपथेनेध्मं प्रति-
पादयति। सम्प्रत्यैव बर्हिषां प्रजानां प्रजननमुपैति।
दक्षिणमिध्मम्। उत्तरं बर्हिः। आत्मा वा इध्मः। प्रजा
बर्हिः। प्रजा ह्यात्मन उत्तरतरा तीर्थे। ततो मेधमुपनीय।
यथादेवतमेवैनत्प्रतिष्ठापयति। प्रति तिष्ठति प्रजयां
पशुभिर्यजमानः॥८५॥

वृश्चति सादयेदिध्मः पञ्च च॥ [१०]

तृतीयस्यां देवस्यांश्चपर्शुं यो वै पूर्वद्युः कर्मणे वामिन्द्रो वृत्रमहन्त्सोऽपोऽवधूतं
धृष्टिर्देवस्येत्याह सं वंपामि देवस्य स्फ्यमा ददे वज्रो वै स्फ्यो दश॥१०॥

तृतीयस्यां यज्ञस्यानतिरेकाय पवित्रवत्यध्वर्युं चाधिषवणमस्यन्तरिक्ष एव रक्षंसामन्तरहित्यै
द्वौ वाव पुरुषौ यददश्चन्द्रमसि मेध्यं पञ्चाशीतिः॥८५॥

तृतीयस्यां यजमानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके
द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

प्रत्युष्ट॑ रक्षः प्रत्युष्टा॑ अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑साम॒प॒हत्यै॑।
अ॒ग्नेर्व॑स्तेजि॑ष्ठेन॒ तेज॑सा॒ निष्ट॑पा॒मीत्या॑ह मेध्य॒त्वाय॑। सुचः॑
सम्मा॑र्ष्टि। सु॒वम॑ग्रै। पु॒मा॑समे॒वाभ्यः॑ स॒श्यति॑ मिथु॒नत्वाय॑।
अथ॑ जुह॒म्। अथो॑प॒भृतम्। अथ॑ ध्रु॒वाम्। अ॒सौ वै जुहूः॥१॥
अ॒न्तरि॑क्षमु॒पभृ॑त्। पृथि॒वी ध्रु॒वा। इ॒मे वै लो॒काः सुचः॑। वृष्टिः॑
स॒म्मार्ज॑नानि। वृष्टि॑र्वा इ॒माँल्लो॒कान॑नुपूर्वं क॑ल्पयति। ते ततः॑
क्लृ॒प्ताः समे॑धन्ते। समे॑धन्तेऽस्मा इ॒मे लो॒काः प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑।
य ए॒वं वेद॑। यदि॑ का॒मये॑त् व॒र्षुकः॑ प॒र्जन्यः॑ स्या॒दिति॑।
अ॒ग्रतः॑ सम्मृ॑ज्यात्॥२॥

वृष्टि॑मे॒व नि य॑च्छति। अ॒वाची॑ना॒ग्रा हि वृष्टिः॑। यदि॑
का॒मये॑ताव॒र्षुकः॑ स्या॒दिति॑। मूल॒तः सम्मृ॑ज्यात्।
वृष्टि॑मे॒वोद्य॑च्छति। तदु॒ वा आ॑हुः। अ॒ग्रत॑ ए॒वोपरि॑ष्टा॒थ्सम्मृ॑-
ज्यात्। मूल॒तोऽध॑स्तात्। तद॑नुपूर्वं क॑ल्पते। व॒र्षुको॑
भ॒वतीति॑॥३॥

प्राची॑म॒भ्याका॑रम्। अ॒ग्रैरन्त॑रतः। ए॒वमि॑व॒ ह्यन्न॑म॒द्यते॑।
अथो॑ अ॒ग्राद्वा ओष॑धीना॒मूर्जं॑ प्र॒जा उप॑जीवन्ति। ऊ॒र्ज
ए॒वान्नाद्य॑स्याव॒रुद्धै॑। अ॒धस्ता॑त्प्रा॒तीची॑म्। द॒ण्डमु॑त्त॒मतः॑।
मूले॑न॒ मूलं॑ प्रति॑ष्ठित्यै। तस्मा॑द॒रत्नौ॑ प्राश्नु॒परि॑ष्टा॒ल्लोमा॑नि।

प्रत्यश्च्यधस्तात्॥ ४॥

स्रुग्ध्येषा। प्रा॒णो वै स्रुवः॑। जु॒हूर्दक्षि॑णो ह॒स्तः॑। उ॒प॒भृ॒त्स॒व्यः॑।
आ॒त्मा ध्रु॒वा। अन्नं॑ स॒म्मार्ज॑नानि। मुख॒तो वै प्रा॒णोऽपा॒नो
भू॒त्वा। आ॒त्मान॑मन्नं प्रविश्य॑। बा॒ह्यत॑स्त॒नुव॑ः शुभयति।
तस्मा॑त्स्रुवमेवाग्रे स॒म्मा॑र्ष्टि। मुख॒तो हि प्रा॒णोऽपा॒नो
भू॒त्वा। आ॒त्मान॑मन्नमाविशति॑। तौ प्रा॑णापा॒नौ। अव्य॑र्धुकः
प्रा॒णापा॒नाभ्यां॑ भवति। य ए॒वं वेद॑॥ ५॥

जुहूर्मृज्याद्वृत्तीति प्रत्यश्च्यधस्तान्मार्ष्टि पञ्च च॥ [१]

दि॒वः शिल्प॑मवततम्। पृ॒थि॒व्याः क॒कुभि॑ श्रितम्।
तेन॑ व॒यः॑ स॒हस्र॑वल्शेन। स॒पत्नं॑ नाशयामसि
स्वा॒हेति॑ स्रु॒ख्स॒म्मार्ज॑नान्यग्नौ प्र ह॑रति। आपो॒ वै
दर्भाः॑। रू॒पमे॒वैषा॑मे॒तन्महि॑मानं व्याच॑ष्टे। अ॒नु॒ष्टु॒भ॒र्चा।
आ॒नु॒ष्टु॒भः प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॑त्यो वे॒दः। वे॒दस्या॑ग्रं
स्रु॒ख्स॒म्मार्ज॑नानि॥ ६॥

स्वेनै॒वैना॑नि छन्द॑सा। स्वया॑ दे॒वत॑या सम॑र्धयति। अथो
ऋ॒गवा॑व योषा॑। द॒र्भो वृ॑षा॑। तन्मि॑थुनम्। मि॒थुन॑मे॒वास्य॑
तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय। प्रजा॑यते प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॑मानः।
तान्ये॒के वृ॒थैवापा॑स्यन्ति। तत्तथा॒ न का॑र्यम्। आ॒रब्ध॑स्य
य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑णः सवि॑दोहः॥ ७॥

यद्ये॒नानि॑ प॒शवो॑ऽभि तिष्ठे॑युः। न तत्प॒शुभ्यः॑ कम्।

अ॒द्धिर्मा॑र्जयित्वा॒त्क॒रे न्य॑स्येत्। यद्वै य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑णो-
ऽन्य॒त्राऽऽहु॑तीभ्यः स॒न्तिष्ठ॑ते। उ॒त्क॒रो वा॒व तस्य॑ प्रति॒ष्ठा।
ए॒ता९ हि तस्मै॑ प्रति॒ष्ठां दे॒वाः स॒मभ॑रन्। यद॒द्धिर्मा॑र्जयति।
तेन॑ शा॒न्तम्। यदु॑त्क॒रे न्य॑स्यति। प्र॒ति॒ष्ठामे॒वैनानि॑
तद्व॑मयति॥८॥

प्रति॑ तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभिर्य॑जमानः। अथो॑ स्त॒म्बस्य॒ वा
ए॒तद्रूप॑म्। यत्सु॑खस॒म्मार्ज॑नानि। स्त॒म्बशो॒ वा ओष॑धयः।
तासां॑ जरत्क॒क्षे प॒शवो॑ न र॑मन्ते। अप्रि॑यो ह्येषां॑ जरत्क॒क्षः।
याव॑दप्रियो॒ ह वै ज॑रत्क॒क्षः प॑शूनाम्। ताव॑दप्रियः प॒शूनां
भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒न्यत्रा॑ग्नेर्दधति। न॒व॒दाव्या॑सु वा ओष॑धीषु
प॒शवो॑ रमन्ते॥९॥

न॒व॒दा॒वो ह्येषां॑ प्रि॒यः। याव॑त्प्रियो॒ ह वै न॑वदा॒वः प॑शूनाम्।
ताव॑त्प्रियः प॒शूनां भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒ग्नौ प्र॑हरन्ति।
तस्मा॑दे॒तान्य॒ग्नावे॒व प्र॑हरेत्। य॒तरस्मि॑न्स॒म्मृज्या॑त्। प॒शूनां
धृ॒त्यै। यो भू॑ताना॒मधि॑पतिः। रु॒द्रस्त॑न्तिच॒रो वृषा॑। प॒शूना॒स्माकं
मा हि॑सीः। ए॒तद॑स्तु हु॒तं तव॒ स्वाहे॑त्य॒ग्निस॒म्मार्ज॑नान्य॒ग्नौ
प्र॑हरति। ए॒षा वा ए॒तेषां॑ योनिः। ए॒षा प्र॑ति॒ष्ठा। स्वामे॒वैनानि॑
योनि॑म्। स्वां॑ प्र॒ति॒ष्ठां ग॑मयति। प्रति॑ तिष्ठति प्र॒जया॑
प॒शुभिर्य॑जमानः॥१०॥

वेदस्याग्रं सुखसम्मार्जनानि विदोहो गमयति पशवो रमन्ते हिंसीः षट् च॥ [२]

अयंज्ञो वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्।

पत्यन्वा॑स्ते। य॒ज्ञमे॒वाकः॑। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। यत्तिष्ठ॑न्ती
सन्न॑ह्येत। प्रि॒यं ज्ञा॒तिः रु॒न्ध्यात्। आसी॑ना सन्न॑ह्यते।
आसी॑ना ह्येषा वी॒र्यं क॒रोति॑॥११॥

यत्प॒श्चात्प्राच्य॑न्वासी॑त। अ॒नया॑ स॒मद॑न्दधीत। दे॒वानां॑
पत्न्या॑ स॒मद॑न्दधीत। देशा॑द्वक्षिण॒त उदी॑च्यन्वा॑स्ते।
आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। आ॒शासा॑ना सौम॒नस॑मित्या॒ह।
मे॒ध्यामे॒वेनां॑ के॒वलीं॑ कृ॒त्वा। आ॒शिषा॑ स॒मर्ध॑यति। अ॒ग्रेरनु॑-
व्र॒ता भू॒त्वा सन्न॑ह्ये सुकृ॒ताय॑ क॒मित्या॑ह। ए॒तद्वै पत्न्या॑
व्रतो॒पन॑यनम्॥१२॥

तेनै॒वेनां॑ व्र॒तमु॑प॒नय॑ति। तस्मा॑दाहुः। यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ न।
यो॒क्रमे॒व यु॑ते। यम॑न्वास्ते॑। तस्यामु॒ष्मिँल्लो॒के भ॑व॒तीति॑
यो॒क्रेण॑। यद्यो॒क्रम॑। स यो॒गः। यदास्ते॑। स क्षे॒मः॥१३॥

यो॒गक्षे॒मस्य॑ क्लृ॒प्त्यै। यु॒क्तं क्रि॑याता आ॒शीः का॒मे यु॒ज्याता॑
इति॑। आ॒शिषः॑ स॒मृद्धौ॑। ग्र॒न्थिं ग्र॑भ्राति। आ॒शिषं॑ ए॒वास्यां॑
परि॑ गृह्णाति। पु॒मान् वै ग्र॑न्थिः। स्त्री प॒त्नी। तन्मि॑थुनम्।
मि॒थुनमे॒वास्य॑ तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय। प्र जा॑यते प्र॒जया॑
प॒शुभि॑र्यज॑मानः॥१४॥

अथो॑ अ॒र्धो वा ए॒ष आ॒त्मनः॑। यत्प॒त्नी। य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्या
अ॒शिथि॑लं भा॒वाय॑। सु॒प्रज॑संस्त्वा व॒यः सु॒पत्नी॑रुपं
सेदि॑मेत्या॒ह। य॒ज्ञमे॒व तन्मि॑थुनीक॑रोति। ऊ॒नेऽति॑रिक्तं

धीयाता इति प्रजा॑त्यै। म॒हीनां पयोऽस्योष॑धीना॒ ५
रस॒ इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मानं व्याच॑ष्टे। तस्य
तेऽक्षी॑यमाणस्य निर्व॑पामि देवय॒ज्याया॒ इत्या॑ह। आ॒-
मे॒वैता॑मा शा॑स्ते॥१५॥

क॒रोति॑ व्रतोप॒नय॑नं क्षेमो यज॑मानः शा॒स्ते॥ [३]

घृ॒तं च॒ वै म॒धुं च॒ प्र॒जाप॑तिरासीत्। यतो॒ मध्वा॑सीत्।
ततः॑ प्र॒जा अ॑सृजत। तस्मा॒न्मधु॑षि प्र॒जन॑नमिवास्ति।
तस्मा॒न्मधु॑षा न प्रच॑रन्ति। या॒तया॑म॒ हि। आ॒ज्ये॑न प्रच॑रन्ति।
य॒ज्ञो वा आ॒ज्यम्। य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञं प्रच॑रन्त्यया॒तयाम॑त्वाय।
प॒त्यवे॑क्षते॥१६॥

मि॒थुन॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै। यद्वै पत्नी॑ य॒ज्ञस्य॑ क॒रोति॑। मि॒थुनं
तत्। अथो॒ पत्न्या॑ ए॒वैष य॒ज्ञस्या॑न्वा॒रम्भोऽन॑वच्छि॒त्यै।
अ॒मे॒ध्यं वा ए॒तत्क॑रोति। यत्प॒त्यवे॑क्षते। गा॒रुह॑प॒त्येऽधि॑
श्रय॑ति मे॒ध्यत्वा॑य। आ॒हुव॒नीय॑म॒भ्युद्भव॑ति। य॒ज्ञस्य॒ सन्त॑त्यै।
तेजो॑ऽसि॒ तेजोऽनु॒ प्रेही॑त्याह॥१७॥

तेजो॑ वा अ॒ग्निः। तेज॒ आ॒ज्यम्। तेज॑सै॒व तेजः॑
सम॑र्धयति। अ॒ग्निस्ते॒ तेजो॒ मा वि॒नैदि॑त्या॒हाहि॑सायै।
स्फ्य॑स्य॒ वर्त्म॑न्त्सादयति। य॒ज्ञस्य॒ सन्त॑त्यै। अ॒ग्नेर्जि॑ह्वाऽसि॒
सु॒भूर्दे॒वाना॑मि॒त्याह॑। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। धाम्ने॑धाम्ने॒ देवे॑भ्यो
यजु॑षेयजुषे भ॒वेत्या॑ह। आ॒मे॒वैता॑मा शा॑स्ते॥१८॥

तद्वा अतः॑ प॒वित्रा॑भ्यामे॒वोत्पु॑नाति। यज॑मानो॒ वा आ॒ज्यम्।

प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑। यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति।
पुन॑रा॒हारम्। ए॒वमि॑व हि प्रा॑णापा॒नौ स॒ञ्चर॑तः। शु॒क्रम॑सि
ज्योति॑रसि तेजोऽसीत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मानं व्याच॑ष्टे।
त्रि॒र्यजु॑षा। त्रयं इ॒मे लो॒काः॥१९॥

ए॒षां लो॒काना॒माप्त्यै॑। त्रिः। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मेध्य॒त्वाय॑।
अथाऽऽज्य॑वतीभ्यामपः। रू॒पमे॒वासा॑मे॒तद्वर्णं॑ दधाति। अपि
वा उ॒ताऽऽहुः॑। यथा॑ ह॒ वै योषां॑ सु॒वर्णं॑ हिर॑ण्यं पेश॒लं
बिभ्र॑ती रू॒पाण्यास्ते॑। ए॒वमे॒ता ए॒तर॑हीति। आपो॒ वै सर्वा॑
दे॒वताः॥२०॥

ए॒षा हि वि॒श्वेषां॑ दे॒वानां॑ त॒नूः। यदाज्य॑म्। तत्रो॒भयो॑र्मीमा॒सा।
जा॒मि स्यात्। यद्यजु॑षाऽऽज्यं यजु॑षाऽप॒ उ॒त्पुनी॑यात्।
छन्द॑साऽप॒ उ॒त्पुना॑त्यजा॒मित्वाय॑। अथो॑ मिथुन॒त्वाय॑।
सा॒वि॒त्रि॒यर्चा॑। स॒वि॒तृप्र॑सूतं मे॒ कर्मा॑स॒दिति॑। स॒वि॒तृप्र॑सूतमे॒वास्य॑
कर्म॑ भवति। प॒च्छो गा॑यत्रि॒या त्रि॑ष्वमृद्ध॒त्वाय॑। अ॒द्विरे॒वौष॑धीः
सं न॑यति। ओष॑धीभिः प॒शून्। प॒शुभि॑र्यज॑मानम्। शु॒क्रं
त्वा॑ शु॒क्रायां॑ ज्योति॑स्त्वा॒ ज्योति॑ष्य॒र्चिस्त्वा॒ऽर्चिषी॑त्या॑ह
सर्व॑त्वाय॑। पर्या॑प्त्या॒ अन॑न्तरायाय॥२१॥

ईक्षत् आहु शास्ते लोका देवता भवति पद च॥

[४]

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आसन्। स ए॒तमिन्द्र॑ आज्य॑स्याव॒
का॒शम॑पश्यत्। तेनावै॑क्षत। ततो॑ दे॒वा अ॑भवन्। पराऽसुराः।
य ए॒वं वि॒द्वाना॑ज्य॑म॒वेक्ष॑ते। भव॑त्या॒त्मना॑। परा॑ऽस्य

भ्रातृव्यो भवति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदाज्येनान्यानि
हवींष्यभिघारयति॥२२॥

अथ केनाऽऽज्यमिति। सत्येनेति ब्रूयात्। चक्षुर्वै सत्यम्।
सत्येनैवेनदभि घारयति। ईश्वरो वा एषोऽन्धो भवितोः।
यश्चक्षुषाऽऽज्यमवेक्षते। निमील्यावेक्षेत। दाधारात्मश्चक्षुः।
अभ्याज्यं घारयति। आज्यं गृह्णाति॥२३॥

छन्दांसि वा आज्यम्। छन्दांस्येव प्रीणाति। चतुर्जुह्वां
गृह्णाति। चतुष्पादः पशवः। पशून्नेवाव रुन्धे। अष्टावुपभृति।
अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रः प्राणः। प्राणमेव पशुषु दधाति।
चतुर्ध्रुवायाम्॥२४॥

चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। चतुर्जुह्वां
गृह्णन्भूयो गृह्णीयात्। अष्टावुपभृति गृह्णन्कनीयः। यजमानायैव
भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति। गौर्वै सुचः। चतुर्जुह्वां गृह्णाति।
तस्माच्चतुष्पदी॥२५॥

अष्टावुपभृति। तस्मादष्टाशफा। चतुर्ध्रुवायाम्। तस्माच्चतुः
स्तना। गामेव तथ्संस्करोति। साऽस्मै सस्कृतेषमूर्जं
दुहे। यज्जुह्वां गृह्णाति। प्रयाजेभ्यस्तत्। यदुपभृति।
प्रयाजानूयाजेभ्यस्तत्। सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्यते।
यद्ध्रुवायामाज्यम्॥२६॥

आपो॑ देवीरग्रे॑पुवो अग्रे॑गुव॒ इत्या॑ह। रूप॑मे॒वासा॑मे॒तन्महि॑मानं
व्याच॑ष्टे। अग्रं॑ इ॒मं य॒ज्ञं न॑य॒ताग्रे॑ य॒ज्ञप॑ति॒मित्या॑ह। अग्रं॑ ए॒व
य॒ज्ञं न॑यन्ति। अग्रे॑ य॒ज्ञप॑तिम्। यु॒ष्मानिन्द्रो॑ऽवृणीत वृ॒त्रतूर्य॑
यू॒यमिन्द्र॑मवृणीध्वं वृ॒त्रतूर्य॑ इत्या॑ह। वृ॒त्रं ह॑ ह॒निष्य॑न्निन्द्र
आपो॑ वव्रे। आपो॑ हेन्द्र॑ वव्रिरे। सं॒ज्ञामे॒वासा॑मे॒तत्सामा॑नं
व्याच॑ष्टे। प्रोक्षि॑ताः स्थेत्या॑ह॥२७॥

तेनाऽऽपुः प्रोक्षि॑ताः। अ॒ग्निर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। कृ॒ष्णो रू॒पं
कृ॒त्वा। स वन॑स्पतीन्प्रावि॑शत्। कृ॒ष्णोऽस्या॑खरे॒ष्ठोऽग्नये॑ त्वा
स्वाहे॑त्या॑ह। अ॒ग्नय॑ ए॒वैनं॑ जुष्टं करोति। अथो॑ अ॒ग्रेरे॒व मेध॑मव
रुन्धे। वेदि॑रसि ब॒र्हिषे॑ त्वा स्वाहे॑त्या॑ह। प्र॒जा वै ब॒र्हिः।
पृथि॒वी वेदिः॑॥२८॥

प्र॒जा ए॒व पृथि॒व्यां प्रति॑ष्ठापयति। ब॒र्हिर्हि॑रसि सु॒ग्न्यस्त्वा
स्वाहे॑त्या॑ह। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। यज॑मानः सु॒चः। यज॑मानमे॒व
प्र॒जासु॑ प्रति॑ष्ठापयति। दि॒वे त्वाऽन्तरि॑क्षाय त्वा पृथि॒व्यै त्वेति॑
ब॒र्हिरा॒साद्य॑ प्रोक्ष॑ति। ए॒भ्य ए॒वैनं॑लो॒केभ्यः॑ प्रोक्ष॑ति। अथ॒ ततः॑
स॒ह सु॒चा पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑ ग्र॒न्थिं प्रत्यु॑क्षति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः।
यथा॒ सू॒त्यै का॒ल आपः॑ पु॒रस्ता॑द्यन्ति॥२९॥

ता॒दृगे॒व तत्। स्व॒धा पि॒तृभ्य॑ इत्या॑ह। स्व॒धाका॒रो हि
पि॒तृणाम्। ऊ॒र्ध्वं ब॒र्हिष॑द्भ्य इति॑ दक्षि॑णायै श्रोणे॒रोत्तर॑स्यै
नि॒नय॑ति सन्त॑त्यै। मा॒सा वै पि॒तरो॑ ब॒र्हिष॑दः। मा॒साने॒व

प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः पचन्ति
समृद्धौ। अनन्तिस्कन्दन् ह पर्जन्यो वर्षति। यत्रैतदेवं
क्रियते॥३०॥

ऊर्जा पृथिवीं गच्छतेत्याह। पृथिव्यामेवोर्जं दधाति। तस्मात्-
पृथिव्या ऊर्जा भुञ्जते। ग्रन्थिं वि स्रंसयति। प्रजनयत्येव
तत्। ऊर्ध्वं प्राश्चमुद्धूढं प्रत्यश्चमा यच्छति। तस्मात्प्राचीनं
रेतो धीयते। प्रतीचीः प्रजा जायन्ते। विष्णोः स्तूपोऽसीत्याह।
यज्ञो वै विष्णुः॥३१॥

यज्ञस्य धृत्यै। पुरस्तात्प्रस्तरं गृह्णाति। मुख्यमेवैनं करोति।
इयन्तं गृह्णाति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितम्। इयन्तं
गृह्णाति। यज्ञपुरुषा सम्मितम्। इयन्तं गृह्णाति। एतावद्वै पुरुषे
वीर्यम्। वीर्यसम्मितम्॥३२॥

अपरिमितं गृह्णाति। अपरिमितस्यावरुद्धौ। तस्मिन्पवित्रे
अपि सृजति। यजमानो वै प्रस्तरः। प्राणापानौ पवित्रौ।
यजमान एव प्राणापानौ दधाति। ऊर्णाम्रदसं त्वा
स्तृणामीत्याह। यथायजुरेवैतत्। स्वासस्थं देवेभ्य इत्याह।
देवेभ्य एवैनंस्वासस्थं करोति॥३३॥

बर्हिः स्तृणाति। प्रजा वै बर्हिः। पृथिवी वेदिः। प्रजा एव
पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। अनन्तिदृश्जं स्तृणाति। प्रजयैवैनं
पशुभिरनन्तिदृश्जं करोति। धारयन्प्रस्तरं परिधीन्परि दधाति।
यजमानो वै प्रस्तरः। यजमान एव तथस्वयं परिधीन्परि

दधाति। गन्धर्वोऽसि विश्वावसुरित्याह॥३४॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिण इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। मित्रावरुणौ त्वोत्तरतः परिधत्तामित्याह। प्राणापानौ मित्रावरुणौ। प्राणापानावेवास्मिन्दधाति। सूर्यस्त्वा पुरस्तात् पात्वित्याह। रक्षसामपहत्यै। कस्याश्चिदभिषस्त्या इत्याह। अपरिमितादेवैनं पाति॥३५॥

वीतिहोत्रं त्वा कव इत्याह। अग्निमेव होत्रेण समर्धयति। द्युमन्तः५ समिधीमहीत्याह समिद्धौ। अग्ने बृहन्तमध्वर इत्याह वृद्धौ। विशो यन्त्रे स्थ इत्याह। विशां यत्यै। उदीचीनाग्ने नि दधाति प्रतिष्ठित्यै। वसूनाः५ रुद्राणामादित्यानाः५ सदसि सीदेत्याह। देवतानामेव सदेन प्रस्तरः५ सादयति। जुहूरसि घृताची नाम्नेत्याह॥३६॥

असौ वै जुहूः। अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। तासामेतदेव प्रियं नाम। यद्घृताचीति। यद्घृताचीत्याह। प्रियेणैवैना नाम्ना सादयति। एता असदन्धसुकृतस्य लोक इत्याह। सत्यं वै सुकृतस्य लोकः। सत्य एवैनाः सुकृतस्य लोके सादयति। ता विष्णो पाहीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञस्य धृत्यै। पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञनियमित्याह। यज्ञाय यजमानायाऽऽत्मनै। तेभ्य एवाऽऽशिषमाशास्ते-
ऽनात्यै॥३७॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसम्मितं करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सांदयति षट् च॥—[६]

अ॒ग्निना॒ वै हो॒त्राः॑। दे॒वा असु॑रान॒भ्य॑भवन्। अ॒ग्नये॑
समि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ब्रूहीत्याह॒ भ्रातृ॑व्याऽभिभूत्यै। एक॑विंशति-
मिध्मदा॒रूणि॑ भवन्ति। एक॑विंशो वै पुरु॑षः। पुरु॑षस्याऽऽस्यै॑।
पञ्च॑दशेध्मदा॒रूण्य॑भ्या द॑धाति। पञ्च॑दश॒ वा अ॑र्धमा॒सस्य॑
रात्र॑यः। अ॒र्धमा॒सशः॑ संवत्स॒र आ॑प्यते। त्री॒न्प॑रि॒धीन्प॑रि॒
दधा॑ति॥ ३८॥

ऊ॒र्ध्वे स॒मिधा॑वा द॑धाति। अ॒नूया॒जेभ्यः॑ स॒मिध॑मतिं शिनष्टि।
षट्॑त्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देनो॑प॒
वाज॑यति। प्रा॒जाप॑त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॑त्यः प्रा॒णः। यज॑मान
आह॑वनीयः। यज॑मान ए॒व प्रा॒णं द॑धाति॥ ३९॥

त्रि॒रुप॑ वाजयति। त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति।
वे॒देनो॑प॒यत्य॑ सु॒वेण॑ प्रा॒जाप॑त्यमा॒घार॑मा घा॒रय॑ति। य॒ज्ञो
वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑तिं मुख॒त आर॑भते। अथो॑
प्र॒जाप॑तिः सर्वा॑ दे॒वताः॑। सर्वा॑ ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति।
अ॒ग्निम॑ग्री॒त्रिस्त्रिः॑ सं मृ॒द्धीत्या॑ह। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः॥ ४०॥

अथो॑ रक्ष॑साम॒प॑हत्यै। प॒रि॒धीन्त्सं मा॑र्ष्टि। पु॒नात्ये॒वैनान्॑।
त्रिस्त्रिः॑ सं मा॑र्ष्टि। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्य॒त्वाय॑। अथो॑
ए॒ते वै दे॒वाश्वाः॑। दे॒वाश्वा॑ने॒व तत्सं मा॑र्ष्टि। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै। आसी॑नोऽन्यमा॒घार॑मा घा॒रय॑ति॥ ४१॥

तिष्ठ॑न्नन्यम्। यथाऽनो॑ वा॒ रथं॑ वा यु॒ज्यात्। ए॒वमे॒व

तदध्वर्युर्यज्ञं युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्याभ्यूढ्यै। वहन्त्येनं
ग्राम्याः पशवः। य एवं वेद। भुवनमसि वि प्रथस्वेत्याह।
यज्ञो वै भुवनम्। यज्ञ एव यजमानं प्रजया पशुभिः
प्रथयति। अग्ने यष्टरिदं नम इत्याह॥४२॥

अग्निर्वै देवानां यष्टा। य एव देवानां यष्टा। तस्मा एव
नमस्करोति। जुहेह्यग्निस्त्वा ह्वयति देवयज्याया उपभृदेहि
देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया इत्याह। आग्नेयी वै
जुहूः। सावित्र्युपभृत्। ताभ्यामेवैने प्रसूत आदत्ते। अग्नाविष्णू
मा वामवं क्रमिषमित्याह। अग्निः पुरस्तात्। विष्णुर्यज्ञः
पश्चात्॥४३॥

ताभ्यामेव प्रतिप्रोच्यात्या क्रामति। विजिहाथां मा
मा सन्ताप्तमित्याहाहिंसायै। लोकं मे लोककृतौ
कृणुतमित्याह। आमेवैतामा शास्ते। विष्णोः स्थानमसीत्याह।
यज्ञो वै विष्णुः। एतत्खलु वै देवानामपराजितमायतनम्।
यद्यज्ञः। देवानामेवापराजित आयतने तिष्ठति। इत इन्द्रो
अकृणोद्वीर्याणीत्याह॥४४॥

इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। समारभ्योर्ध्वो अध्वरो
दिविस्पृशमित्याह वृद्ध्यै। आघारमाघार्यमाणमनु समारभ्य।
एतस्मिन्काले देवाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अथो समृद्धेनैव यज्ञेन यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अहुतो यज्ञो यज्ञपतेरित्याहानात्यै।
इन्द्रावान्त्स्वाहेत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहद्वा

इत्याह॥४५॥

सुवर्गो वै लोको बृहद्भाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। प्राण
आधारः। यत्संस्पर्शयेत्। भ्रातृव्येऽस्य प्राणं दध्यात्।
असंस्पर्शयन्नत्या क्रामति। यजमान एव प्राणं दधाति।
पाहि मांऽग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भजेत्याह॥४६॥

अग्निर्वाव पवित्रम्। वृजिनमनृतं दुश्चरितम्। ऋजुकर्म
सत्यं सुचरितम्। अग्निरेवैनं वृजिनादनृतादुश्चरितात्पाति।
ऋजुकर्मे सत्ये सुचरिते भजति। तस्मादेवमा शास्ते।
आत्मनो गोपीथाय। शिरो वा एतद्यज्ञस्य। यदाधारः।
आत्मा ध्रुवा॥४७॥

आधारमाधार्य ध्रुवां समनक्ति। आत्मन्नेव यज्ञस्य शिरः
प्रति दधाति। द्विः समनक्ति। द्वौ हि प्राणापानौ। तदाहुः।
त्रिरेव समञ्ज्यात्। त्रिधातु हि शिर इति। शिरं इवैतद्यज्ञस्य।
अथो त्रयो वै प्राणाः। प्राणानेवास्मिन्दधाति। मुखस्य
शिरोऽसि सञ्ज्योतिषा ज्योतिरङ्गामित्याह। ज्योतिरेवास्मा
उपरिष्ठादधाति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै॥४८॥

परिदधाति प्राणं दधाति हि यज्ञो धारयति नम इत्याह पश्चाद्व्याणीत्याह भा इत्याह भजेत्याह ध्रुवेवास्मिन्दधाति
त्रिणि च॥

[७]

धिष्ण्या वा एते न्युप्यन्ते। यद्वह्मा। यद्धोता। यदध्वर्युः।
यदग्नीत्। यद्यजमानः। तान् यदन्तरेयात्। यजमानस्य
प्राणान्त्सङ्कर्षेत्। प्रमायुकः स्यात्। पुरोडाशमपगृह्य

सञ्चरत्यध्वर्युः॥४९॥

यजमानायैव तल्लोकः शिषति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति।
न प्रमायुको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्मुसीनः। इडाया इडाया
दधाति। हस्त्याः होत्रे। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः।
पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। इडाये वा एषा प्रजातिः॥५०॥
तां प्रजातिं यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति
पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति। द्विरा
दधाति। सकृदभि घोरयति। चतुः सम्पद्यते। चत्वारि वै
पशोः प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत। सम्मुखानेव पशूनुप ह्वयते। पशवो
वा इडा। तस्मात्त्साऽन्वारभ्या। अध्वर्युणा च यजमानेन च।
उपहूतः पशुमानं सानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडाये
देवतानामुपह्वे। उपहूतः पशुमान्भवति। य एवं वेद॥५२॥

यां वै हस्त्यामिडाया दधाति। वाचः सा भागधेयम्।
यामुपह्वयते। प्राणानाः सा। वाचं चैव प्राणाश्चाव रुन्धे।
अथ वा एतर्ह्युपहूतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव बर्हिषदो
मीमाः सा। यजमानं देवा अब्रुवन्। हविर्नो निर्वपेति।
नाहमभागो निर्वपस्यामीत्यब्रवीत्॥५३॥

न मयाऽभागयाऽनुवक्ष्यथेति वागब्रवीत्। नाहमभागा
पुरोनुवाक्या भविष्यामीति पुरोनुवाक्या। नाहमभागा याज्या
भविष्यामीति याज्या। न मयाऽभागेन वर्षद्वरिष्यथेति

वषट्कारः। यद्यजमानभागं निधाय पुरोडाशं बर्हिषदं करोति। तानेव तद्वाग्निः करोति। चतुर्धा करोति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति। बर्हिषदं करोति॥५४॥

यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा बर्हिः। यजमानमेव प्रजासु प्रतिष्ठापयति। तस्मादस्त्राऽन्याः प्रजाः प्रतितिष्ठन्ति। मा२सेनान्याः। अथो खल्वाहुः। दक्षिणा वा एता हविर्यज्ञस्यान्तर्वेद्यव रुध्यन्ते। यत्पुरोडाशं बर्हिषदं करोतीति। चतुर्धा करोति। चत्वारो ह्येते हविर्यज्ञस्यर्त्विजः॥५५॥

ब्रह्मा होताऽध्वर्युरग्नीत्। तमभि मृशेत्। इदं ब्रह्मणः। इदं होतुः। इदमध्वर्योः। इदमग्नीध इति। यथैवादः सौम्येऽध्वरे। आदेशमृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्ते। तादृगेव तत्। अग्नीधे प्रथमाया दधाति॥५६॥

अग्निमुखा हृद्धिः। अग्निमुखामेवर्द्धिं यजमान ऋध्नोति। सकृदुपस्तीर्य द्विरादधत्। उपस्तीर्य द्विरभि धारयति। षट्थसम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। वेदेन ब्रह्मणे ब्रह्मभागं परिहरति। प्राजापत्यो वै वेदः। प्राजापत्यो ब्रह्मा॥५७॥

सविता यज्ञस्य प्रसूत्यै। अथ काममन्येन। ततो होत्रे। मध्यं वा एतद्यज्ञस्य। यद्धोता। मध्यत एव यज्ञं प्रीणाति। अथाध्वर्यवे। प्रतिष्ठा वा एषा यज्ञस्य। यदध्वर्युः।

तस्माद्धविर्यज्ञस्यैतामेवाऽऽवृतमनु॥५८॥

अन्या दक्षिणा नीयन्ते। यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै। अग्निमग्नीथ्सकृथ्स-
कृथ्सं मृड्डीत्याह। पराडिव ह्यैतर्हि यज्ञः। इषिता दैव्या
होतार इत्याह। इषितं हि कर्म क्रियते। भद्रवाच्याय
प्रेषितो मानुषः सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहीत्याह। आ-
मेवैतामा शास्ते। स्वगा दैव्या होतृभ्य इत्याह। यज्ञमेव
तत्स्वगा करोति। स्वस्तिर्मानुषेभ्य इत्याह। आमेवैतामा
शास्ते। शं योर्ब्रूहीत्याह। शंयुमेव बार्हस्पत्यं भागधेयेन
समर्धयति॥५९॥

चरत्यध्वर्युः प्रजातिह्वयते वेदाब्रवीद्वरहिपदं करोत्यृत्विजो दधाति ब्रह्माऽनुकरोति चत्वारि च॥—————[८]

अथ सूचावनुष्टुभ्यां वाजवतीभ्यां व्यूहति। प्रतिष्ठा वा
अनुष्टुक्। अन्नं वाजः प्रतिष्ठित्यै। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। प्राचीं
जुहूमूहति। जातानेव भ्रातृव्यान्प्रणुदते। प्रतीचीमुपभृतम्।
जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते। सविषूच एवापोह्य सपत्नान्
यजमानः। अस्मिँल्लोके प्रति तिष्ठति॥६०॥

द्वाभ्याम्। द्विप्रतिष्ठो हि। वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वा-
ऽऽदित्येभ्यस्त्वेत्याह। यथायजुरेवैतत्। सुक्षु प्रस्तरमनक्ति।
इमे वै लोकाः सूचः। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव
तेजसाऽनक्ति। त्रेधाऽनक्ति। त्रयं इमे लोकाः॥६१॥

एभ्य एवैनं लोकेभ्योऽनक्ति। अभिपूर्वमनक्ति। अभिपूर्वमेव
यजमानं तेजसाऽनक्ति। अक्तं रिहाणा इत्याह। तेजो वा

आज्यम्। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति।
वियन्तु वय इत्याह। वय एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं
गमयति॥६२॥

प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमित्याह। प्रजायै गोपीथाय।
आप्यायन्तामाप ओषधय इत्याह। आप एवौषधीरा
प्याययति। मरुतां पृषतयः स्थेत्याह। मरुतो वै वृष्ट्या
ईशते। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दिवं गच्छ ततो नो वृष्टिमेरयेत्याह।
वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे॥६३॥

यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्यायुर्मियते।
आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मे पाहीत्याह। आयुरेवाऽऽत्मन्धत्ते।
यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्य चक्षुर्मियते।
चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मे पाहीत्याह। चक्षुरेवाऽऽत्मन्धत्ते।
ध्रुवाऽसीत्याह प्रतिष्ठित्यै। यं परिधिं पर्यधत्था इत्याह॥६४॥

यथायजुरेवैतत्। अग्ने देव पणिभिर्वीयमाण इत्याह। अग्रयं
एवैनं जुष्टं करोति। तन्त एतमनु जोषं भरामीत्याह।
सजातानेवास्मा अनुकान्करोति। नेदेष त्वदपचेतयाता
इत्याहानुख्यात्यै। यज्ञस्य पाथ उप समितमित्याह।
भूमानमेवोपैति। परिधीन्प्र हरति। यज्ञस्य समिष्ट्यै॥६५॥

सुचौ सं प्रस्त्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन
शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः।
भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति।

स॒ऽस्रावभा॒गाः स्थे॒त्याह। वस॑वो॒ वै रु॒द्रा आ॑दि॒त्याः
स॒ऽस्रावभा॒गाः। तेषां॑ तद्भा॒गधे॒यम्॥६६॥

ताने॒व तेन॑ प्रीणाति। वै॒श्वदे॒व्यर्चा। ए॒ते हि वि॒श्वे दे॒वाः।
त्रि॒ष्टुभ॑वति। इन्द्रि॒यं वै त्रि॒ष्टुक्। इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने
दधाति। अ॒ग्नेर्वा॒मप॑न्नगृहस्य॒ सद॑सि सादया॒मीत्या॑ह। इ॒यं
वा अ॒ग्निरप॑न्नगृहः। अ॒स्या ए॒वैने॒ सद॑ने सादयति। सु॒म्राय॑
सु॒मिनी सु॒म्रे मा॑ धत्त॒मित्या॑ह॥६७॥

प्र॒जा वै प॒शवः॑ सु॒म्रम्। प्र॒जामे॒व प॒शूना॒त्मन्ध॑त्ते। धु॒रि धु॒र्यौ
पा॒त॒मित्या॑ह। जा॒याप॒त्योर्गो॑पी॒थाय॑। अ॒ग्नेऽद॒ब्धायो॑ऽशीततनो
इ॒त्याह। य॒थाय॒जुरे॒वैतत्। पा॒हि मा॒ऽद्य दि॒वः पा॒हि प्र॑सि॒त्यै
पा॒हि दु॒रि॒ष्ट्यै पा॒हि दु॒र॒द्भन्यै॑ पा॒हि दु॒श्च॑रिता॒दित्या॑ह।
आ॒मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। अ॒वि॒षन्नः पि॒तुं कृ॑णु सु॒षदा॒ योनि॑ऽ
स्वाहे॒ती॒ध्मसं॑वृ॒श्च॒नान्य॑न्वाहा॒र्यप॑चनेऽभ्या॒धाय॑ फलीकरणहोमं
जु॒होति। अ॒ति॒रि॒क्तानि॑ वा इ॒ध्मसं॑ वृ॒श्च॒नानि॑॥६८॥

अ॒ति॒रि॒क्ताः फ॒ली॒कर॑णाः। अ॒ति॒रि॒क्तमा॒ज्योच्छे॑षणम्।
अ॒ति॒रि॒क्त ए॒वाति॑रि॒क्तं द॑धाति। अथो अ॒ति॒रि॒क्तेनै॒वाति॑रि॒क्त-
मा॒त्वाऽवं रु॑न्धे। वेदि॑र्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। तां वे॒देना॒न्ववि॑न्दन्।
वे॒देन॒ वेदिं॑ वि॒विदुः पृ॒थि॒वीम्। सा प॑प्रथे पृ॒थि॒वी पार्थि॑वानि।
ग॒र्भं बि॑भर्ति॒ भुव॑नेष्वन्तः। ततो॑ य॒ज्ञो जा॑यते वि॒श्वदा॒निरि॑तिं
पु॒रस्ता॑त्स्थ॒म्बय॒जुषो॑ वे॒देन॒ वेदि॑ऽ सम्मा॒र्ष्यनु॑वित्यै॥६९॥

अथो यद्वे॒दश्च॒ वेदि॑श्च॒ भव॑तः। मि॒थुन॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै।

प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्न्या उपस्थ
आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदः होता-
ऽऽहवनीयाः स्तृणन्नेति। यज्ञमेव तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादर्ध-
मासात्। तः सन्ततमुत्तरेऽर्धमास आलभते॥ ७०॥

तं कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा
अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति।
वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। देवा गातुविदो गातुं वित्वा
गातुमितेत्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयति।
प्रति तिष्ठति प्रजया पशुभिर्यजमानः॥ ७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवाव रुन्धे पर्यधत्था इत्याहु समिष्टे भागधेयन्धत्तमित्याहु वा इध्मसं वृक्षनान्यनुवित्यै
लभते यजमानः॥

[९]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते।
पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते।
वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्यामि वरुणस्य
पाशमित्याह। वरुणपाशादेवैनां मुञ्चति। सवितृप्रसूतो
यथादेवतम्॥ ७२॥

न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। धातुश्च योनौ
सुकृतस्य लोक इत्याह। अग्निर्वै धाता। पुण्यं कर्म
सुकृतस्य लोकः। अग्निरेवैनां धाता। पुण्ये कर्मणि
सुकृतस्य लोके दधाति। स्योनं मे सह पत्या करोमीत्याह।
आत्मनश्च यजमानस्य चानात्सै सन्त्वाय। समायुषा सं
प्रजयेत्याह॥ ७३॥

आमेवैतामा शास्ते पूर्णपात्रे। अन्ततोऽनुष्टुभा। चतुष्पद्वा
 एतच्छन्दः प्रतिष्ठितं पत्नियै पूर्णपात्रे भवति। अस्मिँल्लोके
 प्रति तिष्ठानीति। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। अथो वाग्वा
 अनुष्टुक्। वाङ्मिथुनम्। आपो रेतः प्रजननम्। एतस्माद्वै
 मिथुनाद्विद्योतमानः स्तनयन्वर्षति। रेतः सिञ्चन्॥ ७४॥

प्रजाः प्रजनयन्। यद्वै यज्ञस्य ब्रह्मणा युज्यते। ब्रह्मणा वै तस्य
 विमोकः। अद्भिः शान्तिः। विमुक्तं वा एतर्हि योऽक्रं ब्रह्मणा।
 आदायै न त्वर्त्नी सहाप उपगृहीते शान्त्यै। अञ्जलौ पूर्णपात्रमा
 नयति। रेतं एवास्यां प्रजां दधाति। प्रजया हि मनुष्यः पूर्णः।
 मुखं वि मृष्टे। अवभृथस्यैव रूपं कृत्वोत्तिष्ठति॥ ७५॥

सवितृप्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकं च॥ [१०]

परिवेषो वा एष वनस्पतीनाम्। यदुपवेषः। य एवं
 वेदं विन्दते परिवेष्टारम्। तमुत्करे। यं देवा मनुष्येषु।
 उपवेषमधारयन्। ये अस्मदपं चेतसः। तानस्मभ्यमिहा
 कुरु। उपवेषोपं विद्धि नः॥ ७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नश्चतुष्पदः। ध्रुवाननप-
 गान्कुर्विति पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपं गूहति। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चः
 शूद्रा अवस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति। अप्रतिवादिन
 एवैनान्कुरुते। धृष्टिर्वा उपवेषः। शुचर्तो वज्रो ब्रह्मणा
 सञ्शितः। योपवेषे शुक्। साऽमुमृच्छतु यं द्विष्म
 इति॥ ७७॥

अथा॑स्मै नाम॒ गृह्य॒ प्रहर॑ति। निर॒मुन्नु॑द् ओक॑सः। स॒पत्नो॒
 यः पृ॑त॒न्यति॑। नि॒र्बा॒ध्येन॑ ह॒विषा॑। इन्द्र॑ एण॒ं परा॑शरीत्। इ॒हि
 ति॒स्रः परा॑वतः। इ॒हि प॒ञ्च जना॑५ अ॒ति। इ॒हि ति॒स्रोऽति॑
 रोच॑नायावत्। सूर्यो॑ अस॑द्वि॒वि। पर॒मान्त्वा॑ परा॒वतम्॑॥७८॥
 इन्द्रो॑ नयतु वृ॒त्रहा॑। यतो॒ न पुन॑राय॑सि। श॒श्वती॑भ्यः
 सम॑भ्य॒ इति॑। त्रि॒वृ॒द्धा ए॒ष वज्रो॑ ब्रह्म॑णा स॒शितः॑। शु॒चैवैनं॑
 वि॒ध्वा। ए॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ नि॒र्णु॑द्य। वज्रेण॑ ब्रह्म॑णा स्तृणु॑ते।
 ह॒तोऽसा॑वव॑धिष्मा॒मुमित्या॑ह॒ स्तृत्यै॑। यं द्वि॒ष्यात्तं॑ ध्या॑येत्।
 शु॒चैवैनं॑म॒र्पय॑ति॥७९॥

प्रत्युष्टं दिवः शिल्पमयंज्ञो घृतं च देवासुराः स एतमिन्द्र आपो देवीरग्निना धिष्णिंया
 अथ स्रुचौ यो वा अयथादेवतं परिवेषो वा एकादश॥११॥

प्रत्युष्टमयंज्ञ एषा हि विश्वेषां देवानामूर्जा पृथिवीमथो रक्षंसान्तां प्रजातिं द्वाभ्यां तं
 कालेकाले नवसप्ततिः॥७९॥

प्रत्युष्टमर्पयति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभते। क्षत्राय राजन्यम्। मरुद्भ्यो वैश्यम्।
तपसे शूद्रम्। तमसे तस्करम्। नारकाय वीरहणम्। पाप्मने
क्लीबम्। आक्रयायायोगूम्। कामाय पुंश्चलूम्। अतिक्रुष्टाय
मागधम्॥१॥

गीताय सूतम्। नृत्ताय शैलूषम्। धर्माय सभाचरम्। नर्माय
रेभम्। नरिष्ठायै भीमलम्। हसाय कारिम्। आनन्दाय
स्त्रीषखम्। प्रमुदे कुमारीपुत्रम्। मेधायै रथकारम्। धैर्याय
तक्षाणम्॥२॥

श्रमाय कौलालम्। मायायै कार्मारम्। रूपाय मणिकारम्।
शुभे वपम्। शरव्याया इषुकारम्। हेत्यै धन्वकारम्। कर्मणे
ज्याकारम्। दिष्टाय रज्जुसर्गम्। मृत्यवे मृगयुम्। अन्तकाय
श्वनितम्॥३॥

सन्ध्यै जारम्। गेहायोपपतिम्। निर्ऋत्यै परिवित्तम्।
आर्त्यै परिविविदानम्। अराध्यै दिधिषूपतिम्। पवित्राय
भिषजम्। प्रज्ञानाय नक्षत्रदर्शम्। निष्कृत्यै पेशस्कारीम्।
बलायोपदाम्। वर्णायानूरुधम्॥४॥

नदीभ्यः पौञ्जिष्टम्। ऋक्षीकाभ्यो नैषादम्। पुरुषव्याघ्राय
दुर्मदम्। प्रयुज्य उन्मत्तम्। गन्धर्वाप्सरभ्यो ब्रात्यम्।

स॒र्प॒दे॒व॒ज॒ने॒भ्योऽप्र॑तिपदम्। अवे॑भ्यः कि॒त॒वम्। इ॒र्य॑ता॒या
अकि॑तवम्। पि॒शा॒चे॒भ्यो बि॑दलका॒रम्। या॒तु॒धा॒ने॑भ्यः
कण्ट॑कका॒रम्॥ ५॥

उ॒त्सा॒दे॒भ्यः कु॑ञ्जम्। प्र॒मु॒दे॑ वा॒म॒नम्। द्वा॒र्भ्यः स्ना॒मम्।
स्व॒प्रा॒या॒न्धम्। अ॒ध॒र्मा॒य ब॑धि॒रम्। सं॒ज्ञा॒ना॒य स्म॑रका॒रीम्।
प्र॒का॒मो॒द्या॒योप॑सदम्। आ॒शि॒क्षा॒यै प्र॑श्जिनम्। उ॒प॒शि॒क्षा॒या
अभि॑प्र॒श्जिन॑म्। म॒र्या॒दा॒यै प्र॑श्जविवा॒कम्॥ ६॥

ऋ॒त्यै स्ते॒न॒हृ॒दय॑म्। वैर॑ह॒त्या॒य पि॑शु॒नम्। वि॒वि॒त्त्यै क्ष॑त्तारम्।
औ॒प॒न्द्र॒ष्टा॒य स॒ङ्ग॒ही॒तार॑म्। ब॒ला॒या॒नु॒च॒रम्। भू॒म्ने प॑रिष्क॒न्दम्।
प्रि॒या॒य प्रि॒यवा॑दि॒नम्। अरि॑ष्ट्या अ॒श्व॒सा॒दम्। मे॒धा॒य वा॑सः
प॒ल्पू॒लीम्। प्र॒का॒मा॒य र॑जयि॒त्रीम्॥ ७॥

भा॒यै दा॑र्वाहा॒रम्। प्र॒भा॒या आ॒ग्ने॒न्धम्। नाक॑स्य पृ॒ष्ठा॒याभि॑-
षे॒त्तार॑म्। ब्र॒ध्न॒स्य वि॑ष्टपा॒य पा॒त्रनि॑र्ण॒गम्। दे॒व॒लो॒का॒य
पे॒शि॒तार॑म्। म॒नु॒ष्य॒लो॒का॒य प्र॑करि॒तार॑म्। स॒र्वे॒भ्यो लो॒के॒भ्य
उ॒प॒से॒त्तार॑म्। अ॒व॒र्त्यै व॒धा॒योप॑मन्थि॒तार॑म्। सु॒व॒र्गा॒य लो॒का॒य
भा॒ग॒दु॒घम्। व॒र्षि॑ष्ठाय॒ नाका॑य परि॒वे॒ष्टार॑म्॥ ८॥

अ॒र्मे॒भ्यो ह॑स्ति॒पम्। ज॒वा॒या॒श्व॒पम्। पु॒ष्ट्यै गो॑पा॒लम्।
तेज॑सेऽज॒पा॒लम्। वी॒र्या॑यावि॒पा॒लम्। इ॒रा॒यै की॒ना॒शम्।
की॒ला॒ला॒य सु॑राका॒रम्। भ॒द्रा॒य गृ॑ह॒पम्। श्रेय॑से वि॒त्त॒धम्।
अध्य॑क्षा॒यानु॑क्ष॒त्तार॑म्॥ ९॥

म॒न्यवे॑ऽयस्ता॒पम् । क्रो॒धा॒य॒ नि॒स॒रम् । शोका॑याभि॒स॒रम् ।
 उ॒त्कूल॑वि॒कूला॒भ्यां॑ त्रि॒स्थि॒नम् । यो॒गा॒य॒ यो॒क्ता॒रम् । क्षे॒मा॒य॒
 वि॒मो॒क्ता॒रम् । व॒पु॒षे॒ मान॑स्कृतम् । शी॒ला॒या॒ञ्जनी॑का॒रम् ।
 नि॒र॒ऋ॒त्यै॒ को॒शका॑रीम् । य॒मा॒या॒सूम् ॥ १० ॥

य॒म्यै॒ य॒म॒सूम् । अथ॑र्व॒भ्यो॑ऽव॒तो॒काम् । सं॒व॒त्स॒रा॒य॒
 पर्या॑रिणीम् । प॒रि॒व॒त्स॒रा॒या॒वि॒जा॒ताम् । इ॒दा॒व॒त्स॒रा॒या॒प॒-
 स्क॑द्व॒रीम् । इ॒द्व॒त्स॒रा॒या॒ती॒त्व॒रीम् । व॒त्स॒रा॒य॒ वि॒ज॑र्ज॒राम् ।
 सं॒व॒त्स॒रा॒य॒ प॒लि॒क्री॑म् । व॒ना॒य॒ व॒न॒पम् । अ॒न्य॒तो॒र॒ण॒या॒य॒
 दा॒व॒पम् ॥ ११ ॥

स॒रो॒भ्यो॒ धै॒व॒रम् । वेश॑न्ता॒भ्यो॒ दा॒शम् । उ॒प॒स्था॑व॒री॒भ्यो॒
 बै॒न्दम् । न॒ङ्ग॒ला॒भ्यः॒ शौ॒ष्क॒लम् । पा॒र्या॑य॒ कै॒व॒र्तम् । अ॒वा॒र्या॑य॒
 मा॒र्गा॒रम् । ती॒र्थे॒भ्य॑ आ॒न्दम् । वि॒ष॑मे॒भ्यो॒ मै॒ना॒लम् । स्व॒ने॒भ्यः॒
 प॒र्ण॑कम् । गु॒हा॒भ्यः॒ कि॒रा॑तम् । सा॒नु॒भ्यो॒ ज॒म्भ॑कम् । प॒र्व॑ते॒भ्यः॒
 कि॒म्पू॒रुष॑म् ॥ १२ ॥

प्र॒ति॒श्रु॒त्का॑या ऋ॒तु॒लम् । घो॒षा॒य॒ भू॒षम् । अ॒न्ता॒य॒ बहु॑वा॒दि॒नम् ।
 अ॒न॒न्ता॒य॒ मू॒कम् । म॒ह॑से वी॒णा॒वा॒दम् । क्रो॒शा॒य॒ तू॒णव॑ध्मम् ।
 आ॒क्र॒न्दा॒य॒ दु॒न्दु॒भ्या॒घा॒तम् । अ॒व॒र॒स्प॒रा॒य॒ श॒ङ्ख॑ध्मम् ।
 ऋ॒भु॒भ्यो॑जि॒नस॑न्धा॒यम् । सा॒ध्ये॒भ्य॑श्च॒र्म॒म्णम् ॥ १३ ॥

बी॒भ॒त्सा॒यै॒ पौ॒ल्क॑सम् । भू॒त्यै॒ जा॒गर॑णम् । अ॒भू॒त्यै॒ स्व॒प॒नम् ।
 तु॒ला॒यै॒ वा॒णि॒जम् । वर्णा॑य॒ हि॒र॒ण्यका॑रम् । वि॒श्वे॑भ्यो॒ दे॒वे॒भ्यः॒

सिध्मलम्। पश्चाद्दोषाय ग्लान्वम्। ऋत्यै जनवादिनम्। व्युद्ध्या
अपगल्भम्। सञ्शराय प्रच्छिदम्॥१४॥

हसाय पुञ्चलूमा लभते। वीणावादं गणकं गीताय। यादसे
शाबुल्याम्। नर्माय भद्रवतीम्। तूणवध्मं ग्रामण्यं पाणिसङ्घातं
नृताय। मोदायानुक्रोशकम्। आनन्दाय तल्वम्॥१५॥

अक्षराजाय कितवम्। कृताय सभाविनम्। त्रेताया आदि-
नवदरुशम्। द्वापराय बहिः सदम्। कलये सभास्थाणुम्।
दुष्कृताय चरकाचार्यम्। अध्वने ब्रह्मचारिणम्। पिशाचेभ्यः
सैलगम्। पिपासायै गोव्यच्छम्। निर्ऋत्यै गोघातम्। क्षुधे
गौविकर्तम्। क्षुत्तृष्णाभ्यान्तम्। यो गां विकृन्तन्तं मांसं
भिक्षमाण उपतिष्ठते॥१६॥

भूम्यै पीठसर्पिणमा लभते। अग्नयेऽसलम्। वायवे
चाण्डालम्। अन्तरिक्षाय वञ्शनर्तिनम्। दिवे खलतिम्।
सूर्याय हर्यक्षम्। चन्द्रमसे मिर्मिरम्। नक्षत्रेभ्यः किलासम्।
अह्ने शुक्लं पिङ्गलम्। रात्रियै कृष्णं पिङ्गाक्षम्॥१७॥

वाचे पुरुषमा लभते। प्राणमपानं व्यानमुदानं समानं तान्
वायवै। सूर्याय चक्षुरा लभते। मनश्चन्द्रमसे। दिग्भ्यः श्रोत्रम्।
प्रजापतये पुरुषम्॥१८॥

अथैतानरूपेभ्य आलभते। अतिह्रस्वमतिदीर्घम्। अति-
कृशमत्यसलम्। अतिशुक्लमतिकृष्णम्। अतिश्लक्ष्णमति-

लोमशम्। अति॑किरि॒ट्मति॑दन्तुरम्। अति॑मिर्मि॒र॒मति॑-
मेमिषम्। आ॒शायै॑ जा॒मिम्। प्र॒ती॒क्षायै॑ कुमा॒रीम्॥१९॥

ब्रह्म॑णे गी॒ताय॒ श्रमा॑य स॒न्धये॑ न॒दीभ्य॑ उ॒त्सा॒देभ्य॒ ऋत्यै॒ भाया॒ अ॒र्मेभ्यो॑ म॒न्यवे॑ य॒म्यै
दश॑दश॒ सरौ॑भ्यो॒ द्वाद॑श प्र॒ति॒श्रुत्का॑यै बी॒भ॒त्सायै॑ दश॑दश॒ ह॒साय॑ स॒प्ताक्ष॑रा॒जाय॑ त्रयो॑दश॒
भू॒म्यै दश॑ वा॒चे षड॑थ॒ नवैका॑न्नवि॒ंशतिः॥१९॥

ब्रह्म॑णे य॒म्यै न॒वद॑श॥१९॥

ब्रह्म॑णे कुमा॒रीम्॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

स॒त्यं प्रप॑द्ये। ऋ॒तं प्रप॑द्ये। अ॒मृतं प्रप॑द्ये। प्र॒जाप॑तेः प्रि॒यां
त॒नुव॑मना॒र्तां प्रप॑द्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॒ वज्रे॑ण। द्विष॑न्तं
भ्रातृ॑व्य॒मव॑ क्रामामि। योऽ॒स्मान्द्वेष्टि॑। यं च॒ व॒यं द्विष्मः॑।
भूर्भुवः॑ सु॒वः। हिम्॥१॥

सत्यं दश॥

[१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्या॑। दे॒वाञ्जि॑गाति
सु॒म्र॒युः। अ॒ग्न आया॑हि वी॒तये॑। गृ॒णानो॑ ह॒व्यदा॑तये। नि होता॑
स॒त्सि ब॒र्हिषि॑। तं त्वा॑ स॒मिद्वि॑रङ्गि॒रः। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि।
बृ॒हच्छो॑चा यविष्य। स नः॑ पृ॒थुः श्र॒वाय्य॑म्॥२॥

अच्छा॑ दे॒व वि॒वास॑सि। बृ॒हद॑ग्ने सु॒वीर्य॑म्। ई॒डेन्यो॑
नम॒स्यस्ति॑रः। तमा॑सि द॒र्शतः॑। स॒मग्नि॑रि॒ध्यते॑ वृषा॑। वृषो॑
अ॒ग्निः स॒मिध्य॑ते। अ॒श्वो न दे॑ववा॒हेनः॑। तं ह॒विष्म॑न्त
ई॒डते॑। वृष॑णं त्वा व॒यं वृष॑न्। वृषा॑णः स॒मिधी॑महि॥३॥

अ॒ग्ने दी॑द्यतं बृ॒हत्। अ॒ग्निं द॑त्तं वृ॒णीम॑हे। होता॑रं वि॒श्ववे॑दसम्।
अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतु॑म्। स॒मिध्य॑मानो अ॒ध्वरे॑। अ॒ग्निः पा॑व॒क
ई॒ड्यः। शो॒चिर्क्वेष॑स्तमी॒महे। स॒मिद्धो॑ अ॒ग्न आ॑हुत। दे॒वान्
य॑क्षि स्व॒ध्वर॑। त्वं हि ह॒व्यवा॑डसि। आ जु॑होत दु॒वस्य॑त।
अ॒ग्निं प्र॑य॒त्यध्व॑रे। वृ॒णीध्व॑ ह॒व्यवा॑हनम्। त्वं वरु॑ण उ॒त
मि॒त्रो अ॑ग्ने। त्वां वर्ध॑न्ति म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥४॥

श्रुवाय्यमिधोमृद्वसि सुप्त चं॥ [२]

अग्ने॑ म॒हा॑ अ॒सि ब्रा॒ह्मण॑ भार॒त। अ॒साव॒सौ। दे॒वेद्धो॑
मन्वि॑द्धः। ऋषि॑ष्टुतो वि॒प्रा॑नुम॒दितः। क॒वि॒श॒स्तो ब्र॒ह्म॑स॒ शितो॑
घृ॒ताह॑वनः। प्र॒णीर्य॑ज्ञाना॑म्। र॒थीर॑ध्व॒राणा॑म्। अ॒तूर्तो॑ हो॒ता।
तू॒र्णि॑र॒हव्य॑वाट। आ॒स्पात्रं॑ जुहू॒र्दे॒वाना॑म्॥५॥

च॒म॒सो दे॒व॒पा॒नः। अ॒रा॑ इ॒वाग्ने॑ ने॒मि॒र्दे॒वाः स्त्वं प॑रि॒भूर॑सि।
आ व॑ह दे॒वान् यज॑मानाय। अ॒ग्निम॑ग्न आ॒व॑ह। सोम॑मा॒व॑ह।
अ॒ग्निमा॑व॑ह। प्र॒जाप॑ति॒माव॑ह। अ॒ग्नीषो॑मा॒वाव॑ह। इ॒न्द्रा॒ग्नी
आ॑व॑ह। इ॒न्द्र॒माव॑ह। म॒हेन्द्र॑मा॒व॑ह। दे॒वाः आ॑ज्य॒पाः
आ॑व॑ह। अ॒ग्निः हो॒त्राया॑ऽऽव॑ह। स्वं म॑हि॒मान॒माव॑ह। आ
चा॑ग्ने दे॒वान् व॑ह। सु॒यजा॑ च यज जा॒तवे॑दः॥६॥

देवानामिन्द्रमा वंह पद चं॥ [३]

अ॒ग्निर्हो॒ता वे॒त्व॒ग्निः। हो॒त्रं वे॑त्तु प्रा॒वि॒त्रम्। स्मो व॒यम्। सा॒धु
ते॑ यज॒मान॑ दे॒वता॑। घृ॒तव॑तीमध्व॒र्यो सु॒च॒मास्य॑स्व। दे॒वायु॑वं
वि॒श्ववा॑राम्। ई॒डा॑म॒है दे॒वाः ई॒डे॒न्यान्। न॒म॒स्याम॑ न॒म॒स्यान्।
यजा॑म॒ यज्ञि॑यान्॥७॥

अग्निर्होता नवं॥ [४]

स॒मिधो॑ अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु। तनून॑पा॒द॒ग्न आ॒ज्य॑स्य
वे॒तु। इ॒डो अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु। ब॒र्हि॒र॒ग्न आ॒ज्य॑स्य
वे॒तु। स्वा॒हाऽग्नि॑म्। स्वा॒हा सोम॑म्। स्वा॒हाऽग्नि॑म्। स्वा॒हा
प्र॒जाप॑तिम्। स्वा॒हाऽग्नी॑षोमौ। स्वा॒हेन्द्रा॒ग्नी। स्वा॒हेन्द्र॑म्।

स्वाहा॑ महेन्द्रम्। स्वाहा॑ दे॒वाः आ॑ज्य॒पान्। स्वाहा॑ऽग्निः
हो॒त्राञ्जु॑षा॒णाः। अ॒ग्न आ॑ज्यस्य वियन्तु॥८॥

इन्द्राग्नी पञ्च च॥

[५]

अ॒ग्निर्वृ॑त्राणि॑ जङ्घ॒नत्। द्र॒विण॑स्युर्वि॒प॒न्यया॑। स॒मिद्धः॑ शु॒क्र
आहु॑तः। जु॒षा॒णो अ॒ग्निरा॑ज्यस्य वेतु। त्वः॑ सोमा॒सि
सत्प॑तिः। त्वः॑ राजो॒त वृ॑त्र॒हा। त्वं भ॒द्रो अ॑सि॒ क्रतुः॑।
जु॒षा॒णः सोम॑ आ॒ज्यस्य॑ ह॒विषो॑ वेतु। अ॒ग्निः प्र॒त्नेन॑
जन्म॑ना। शु॒म्भान॑स्त॒नुव॑ः स्वाम्। क॒विर्वि॑प्रेण वावृधे।
जु॒षा॒णो अ॒ग्निरा॑ज्यस्य वेतु। सोमं॑ गी॒र्भिष्ठा॑ व॒यम्। व॒र्धया॑मो
वचो॑विदः। सु॒मृ॒डी॒को न॒ आवि॑श। जु॒षा॒णः सोम॑ आ॒ज्यस्य॑
ह॒विषो॑ वेतु॥९॥

स्वाः षट् च॥

[६]

अ॒ग्निर्मूर्धा॑ दि॒वः क॒कुत्। पतिः॑ पृथि॒व्या अ॒यम्। अ॒पाः
रेता॑ः॒सि जि॒न्वति॑। भुवो॑ य॒ज्ञस्य॑ रज॒सश्च॑ ने॒ता। यत्रा॑ नि॒युद्धिः॑
सच॑से शि॒वाभिः॑। दि॒वि मूर्धा॑नं दधिषे सुव॒रुषाम्। जि॒ह्वाग्ने॑
चकृ॑षे ह॒व्यवा॑हम्। प्रजा॑पते न त्वदे॒तान्य॒न्यः। वि॒श्वा जा॑तानि
परि॒ ता ब॑भूव। यत्का॑मास्ते जहु॒मस्तं॑ नो॒ अस्तु॥१०॥

व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। स वे॑द पु॒त्रः पि॒तर॑ः स
मा॒तरम्। स सू॒नुर्भु॑व॒त्स भु॑व॒त्पुन॑र्मघः। स द्यामौ॒र्णोद॑न्तरि॒क्षः
स सु॑वः। स वि॒श्वा भुवो॑ अभव॒त्स आ॑भवत्। अ॒ग्नीषो॑मा
सवे॑दसा। सहू॑ती वनत॒ङ्गिरः॑। सन्दे॑व॒त्रा ब॑भूवथुः। यु॒वमे॒तानि॑

दिवि रोच॒नानि॑। अ॒ग्निश्च॑ सोम॒ सक्र॑तू अध॒त्तम्॥११॥

यु॒वः सि॒न्धूः र॒भि॒श॒स्तेर॒व॒द्यात्। अ॒ग्नी॒षो॒मा॒वमु॑ञ्चतं
गृ॒भी॒तान्। इन्द्रा॑ग्नी रोच॒ना दि॒वः। परि॒ वाज॑ेषु भूष॒थः।
तद्वा॑ञ्चेति॒ प्रवी॑र्यम्। श्व॒थ॑द्वृ॒त्रमु॑त संनोति॒ वाज॑म्। इन्द्रा॑
यो अ॒ग्नी स॒हु॒री स॒प॒र्यात्। इ॒र॒ज्यन्ता॑ वस॒व्यस्य॑ भू॒रैः।
सह॑स्त॒मा सह॑सा वाज॒यन्ता॑। ए॒न्द्र सान॑सिः र॒यिम्॥१२॥

स॒जित्वा॑नः सदा॒सह॑म्। व॒र्षि॑ष्ठमू॒तये॑ भ॒रा। प्रस॑साहिषे
पु॒रु॒हूत॑ शत्रून्। ज्येष्ठ॑स्ते शु॒ष्म इ॒ह रा॒तिर॑स्तु। इन्द्रा॑ भ॒र
दक्षि॑णेना॒ वसू॑नि। पतिः॒ सिन्धू॑नामसि रे॒वती॑नाम्। म॒हाः
इन्द्रो॑ य ओज॑सा। पु॒र्जन्यो॑ वृ॒ष्टि॒माः इ॒व। स्तोमै॑र्व॒त्सस्य॑
वावृ॑धे। म॒हाः इन्द्रो॑ नृ॒वदा॑च॒र्षणि॒प्राः॥१३॥

उ॒त द्वि॒ब॒र्हा अ॒मि॒नः स॒हो॒भिः। अ॒स्म॒द्रिय॑ग्वावृ॒धे वी॒र्या॑य।
उ॒रुः पृ॒थुः सु॒कृतः॑ क॒र्तृभि॑र्भूत्। पि॒प्री॒हि दे॒वाः उ॑श॒तो
य॑विष्ठ। वि॒द्वाः ऋ॒तूः र॒ऋ॒तु॒पते॑ यजे॒ह। ये दै॒व्या
ऋ॒त्वि॒ज॒स्तेभि॑र॒ग्ने। त्वः॑ हो॒तृ॒णाम॒स्यार्य॑जिष्ठः। अ॒ग्निः
स्वि॑ष्ट॒कृत॑म्। अया॑ड॒ग्नि॒र॒ग्नेः प्रि॒या धा॑मानि। अया॑ट्त्सोम॑स्य
प्रि॒या धा॑मानि॥१४॥

अया॑ड॒ग्नेः प्रि॒या धा॑मानि। अया॑द्वृ॒जाप॑तेः प्रि॒या धा॑मानि।
अया॑ड॒ग्नी॒षोम॑योः प्रि॒या धा॑मानि। अया॑डिन्द्रा॒ग्नि॒योः प्रि॒या
धा॑मानि। अया॑डिन्द्र॑स्य प्रि॒या धा॑मानि। अया॑ण्महेन्द्र॑स्य
प्रि॒या धा॑मानि। अया॑ड्वे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धा॑मानि।

यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्ष्थस्वं महिमानम्।
 आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः।
 जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः। पावक
 शोचे वेष्ट्वं हि यज्वा। ऋता यजासि महिना वियद्भूः।
 हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥१५॥

अस्त्वध्वत्वं रयिं चरषणिप्राः सोमस्य प्रिया धामानीषः षट्॥ [७]

उपहूतं रथन्तरं सह पृथिव्या। उप मा रथन्तरं सह
 पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण। उप मा
 वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा।
 उप मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूताः सप्त होत्राः। उप
 मा सप्त होत्रा ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुः सहर्षभा। उप मा
 धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥१६॥

उपहूतो भक्षः सखा। उप मा भक्षः सखा ह्वयताम्।
 उपहूताँ(४)हो। इडोपहूता। उपहूतेडा। उपो अस्मां
 इडा ह्वयताम्। इडोपहूता। उपहूतेडा। मानवी घृतपदी
 मैत्रावरुणी। ब्रह्म देवकृतमुपहूतम्॥१७॥

दैव्या अध्वर्यव उपहूताः। उपहूता मनुष्याः। य इमं
 यज्ञमवान्। ये यज्ञपतिं वर्धन्। उपहूते द्यावापृथिवी।
 पूर्वजे ऋतावरी। देवी देवपुत्रे। उपहूतोऽयं यजमानः।
 उत्तरस्यान्देवयज्यायामुपहूतः। भूयसि हविष्करणे उपहूतः।
 दिव्ये धामन्नुपहूतः। इदं मे देवा हविर्जुषन्तामिति

तस्मिन्नुपहृतः। विश्वमस्य प्रियमुपहृतम्। विश्वस्य
प्रियस्योपहृतस्योपहृतः॥१८॥

सुहर्षभा ह्ययतामुपहृतं हविष्करणं उपहृतश्चत्वारि च॥ [८]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो नरा॒शंसः॑।
व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा
म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्माय॒जी होता॑। होतु॑र्होतु॒राय॑जीयान्।
अ॒ग्ने या॒न्दे॒वानया॑द्। या॑ अ॒पि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अम॑त्स॒त।
ता॑ सं॒स॒नुषी॑ हो॒त्रा॒न्दे॒वङ्ग॑माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मम्।
स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने होता॑ऽभूः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य नमो॒वा॒के
वी॒हि॥१९॥

अपिप्रेः पञ्च च॥ [९]

इ॒दं द्या॑वापृ॒थिवी॑ भ॒द्रम॑भूत्। आ॒र्धं सू॒क्तवा॑कम्। उ॒त
न॑मो॒वा॒कम्। ऋ॒ध्यास्म॑ सू॒क्तोच्य॑म॒ग्ने। त्वं सू॒क्तवा॑गंसि।
उ॒प॒श्रितो॑ दि॒वः पृ॑थि॒व्योः। ओ॒मन्व॑ती ते॒ऽस्मिन् य॒ज्ञे य॑ज॒मान्
द्या॑वापृ॒थिवी॑ स्ता॒म्। श॒ङ्गये॑ जी॒रदा॑न्। अ॒त्र॒सू अ॒प्र॒वेदे॑।
उ॒रु॒ग॒व्यूती॑ अ॒भयं॑ कृ॒तौ॥२०॥

वृ॒ष्टि॒द्या॒वा री॒त्या॒पा। श॒म्भुवौ॑ म॒यो॒भुवौ॑। ऊ॒र्ज॒स्वती॑ च
प॒य॒स्वती॑ च। सू॒प॒च॒र॒णा च॑ स्व॒धि॒च॒र॒णा च॑। तयो॑रा॒विदि॑।
अ॒ग्निरि॒दं ह॒विर॑जुष॒त। अ॒वी॒वृ॒धत् महो॑ ज्यायो॑ऽकृ॒त।
सोमं॑ इ॒दं ह॒विर॑जुष॒त। अ॒वी॒वृ॒धत् महो॑ ज्यायो॑ऽकृ॒त।
अ॒ग्निरि॒दं ह॒विर॑जुष॒त॥२१॥

अवी॑वृ॒धत् महो॑ ज्यायो॑ऽकृत। प्र॒जाप॑तिरि॒दः॑ ह॒विर॑जुषत।
 अवी॑वृ॒धत् महो॑ ज्यायो॑ऽकृत। अ॒ग्नीषो॑मा॒विदः॑
 ह॒विर॑जुषेताम्। अवी॑वृ॒धेतां महो॑ ज्यायो॑ऽक्राताम्। इन्द्रा॑ग्नी
 इ॒दः॑ ह॒विर॑जुषेताम्। अवी॑वृ॒धेतां महो॑ ज्यायो॑ऽक्राताम्।
 इन्द्र॑ इ॒दः॑ ह॒विर॑जुषत। अवी॑वृ॒धत् महो॑ ज्यायो॑ऽकृत।
 म॒हेन्द्र॑ इ॒दः॑ ह॒विर॑जुषत॥२२॥

अवी॑वृ॒धत् महो॑ ज्यायो॑ऽकृत। दे॒वा आ॑ज्य॒पा आ॑ज्यमजुषन्त।
 अवी॑वृ॒धन्त महो॑ ज्यायो॑ऽकृत। अ॒ग्निर्हो॒त्रेणे॒दः॑ ह॒विर॑जुषत।
 अवी॑वृ॒धत् महो॑ ज्यायो॑ऽकृत। अ॒स्यामृ॒धद्धो॒त्राया॑न्देवङ्ग॒माया॑म्।
 आशा॑स्तेऽयं यज॑मानोऽसौ। आयु॑रा शा॑स्ते। सु॒प्रजा॒स्त्वमा
 शा॑स्ते। स॒जात॒वन॒स्यामा शा॑स्ते॥२३॥

उत्त॑रान्देवय॒ज्यामा शा॑स्ते। भूयो॑ ह॒विष्कर॑ण॒मा शा॑स्ते।
 दि॒व्यं धा॑मा शा॑स्ते। वि॒श्वं प्रि॒यमा शा॑स्ते। यद॒नेन॑
 ह॒विषा॑ऽऽशा॑स्ते। तद॑श्या॒त्तदृ॑ध्यात्। तद॑स्मै दे॒वा रा॑सन्ताम्।
 तद॒ग्निर्दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ वन॑ते। व॒यम॒ग्नेर्मानु॑षाः। इ॒ष्टं च॑ वी॒तं च॑।
 उ॒भे च॑ नो द्यावा॑पृथि॒वी अ॒हंस॑प्ताताम्। इ॒ह ग॒तिर्वा॒मस्ये॒दं
 च॑। नमो॑ दे॒वेभ्यः॑॥२४॥

अभ्यं कृतावकृताग्निरिदं ह॒विर॑जुषत महेन्द्र इ॒दः॑ ह॒विर॑जुषत सजातवनस्यामा शा॑स्ते वी॒तं च॑ त्रीणि च॥[१०]

तच्छुं॑ योरावृ॒णीमहे॑। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवी॑
 स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मा॑नु॒षेभ्यः॑। ऊ॒र्ध्वं जि॑गातु भेष॒जम्।
 शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॑। शं चतु॑ष्पदे॥२५॥

तच्छुं योष्टौ॥

[११]

आप्यायस्व सन्ते। इह त्वष्टारमग्रियं तन्नस्तुरीपम्। देवानां
पत्नीरुशतीरेवन्तु नः। प्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये। याः
पार्थिवासो या अपामपि व्रते। ता नो देवीः सुहवाः शर्म
यच्छता। उत गा विंयन्तु देवपत्नीः। इन्द्राण्यग्राय्यश्विनी
राट्। आ रोदसी वरुणानी शृणोतु। विंयन्तु देवीर्य
ऋतुर्जनीनाम्॥२६॥

अग्निर्होता गृहपतिः स राजा। विश्वा वेद जनिमा
जातवेदाः। देवानामुत यो मर्त्यानाम्। यजिष्ठः स प्र
यजतामृतावा। वयमु त्वा गृहपते जनानाम्। अग्ने अकर्म
समिधा बृहन्तम्। अस्थूरि णो गार्हपत्यानि सन्तु। तिग्मेन
नस्तेजसा सः शिशाधि॥२७॥

जनीनामष्टौ च॥

[१२]

उपहूतः रथन्तरः सह पृथिव्या। उप मा रथन्तरः सह
पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतं वामदेव्यः सहान्तरिक्षेण। उप मा
वामदेव्यः सहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा।
उप मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूताः सप्त होत्राः। उप
मा सप्त होत्रा ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुः सहर्षभा। उप मा
धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥२८॥

उपहूतो भुक्षः सखा। उप मा भुक्षः सखा ह्वयताम्।
उपहूताँ(४)हो। इडोपहूता। उपहूतेडा। उपो अस्माः
इडा ह्वयताम्। इडोपहूता। उपहूतेडा। मानवी घृतपदी

मैत्रावरुणी। ब्रह्म देवकृतमुपहृतम्॥२९॥

दैव्या अध्वर्यव उपहृताः। उपहृता मनुष्याः। य इमं
यज्ञमवान्। ये यज्ञपत्नीं वर्धान्। उपहृते द्यावापृथिवी। पूर्वजे
ऋतावरी। देवी देवपुत्रे। उपहृतेयं यजमाना। इन्द्राणीवा-
ऽविधवा। अदितिरिव सुपुत्रा। उत्तरस्यान्देवयज्यायामुपहृता।
भूयसि हविष्करणे उपहृता। दिव्ये धामन्नुपहृता। इदं मे देवा
हविर्जुषन्तामिति तस्मिन्नुपहृता। विश्वमस्याः प्रियमुपहृतम्।
विश्वस्य प्रियस्योपहृतस्योपहृता॥३०॥

सुहर्षभा ह्ययतामुपहृतं सुपुत्रा षट्॥

[१३]

सत्यं प्रवोऽग्ने महानग्निर्होता समिधोऽग्निर्वृत्राण्यग्निर्मूर्धोपहृतं देवं बर्हिदिदं द्यावापृथिवी
तच्छुं योरा प्यायस्वोपहृतत्रयोदश॥१३॥

सत्यं वयं स्याम वृष्टिद्यावा त्रिंशत्॥३०॥

सत्यमुपहृता॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

अ॒ञ्जन्ति॒ त्वाम॑ध्व॒रे दे॒व॒यन्तः॑। वन॑स्पते॒ मधु॑ना॒ दैव्ये॑न।
यद॒ध्वस्ति॑ष्ठा॒द्विणे॑ह ध॒त्तात्। यद्वा॒ क्षयो॑ मा॒तुर॒स्या
उ॒प॒स्थे। उच्छ्र॑यस्व वनस्पते। वर्ष॑न्पृथि॒व्या अधि॑। सुमि॑ती
मी॒य॒मा॒नः। वर्चो॑धा य॒ज्ञवा॑हसे। समि॑द्धस्य॒ श्रय॑माणः
पु॒रस्ता॑त्। ब्रह्म॑ वन्वा॒नो अ॒जर॑ सु॒वीर॑म्॥१॥

आ॒रे अ॒स्मद॑म॒तिं बा॑ध॒मानः॑। उच्छ्र॑यस्व मह॒ते सौभ॑गाय।
ऊ॒र्ध्व ऊ॒ षु ण॑ ऊ॒तये॑। तिष्ठा॑ दे॒वो न स॑वि॒ता। ऊ॒र्ध्वो
वाज॑स्य॒ सनि॑ता॒ यद॒ञ्जिभिः॑। वा॒घद्वि॑र्वि॒ह्याम॑हे। ऊ॒र्ध्वो नः॑
पा॒ह्य॑ ह॒सो नि॑ के॒तुना॑। वि॒श्व॑ स॒म॒त्रिण॑ दह। कृ॒धी न॑ ऊ॒र्ध्वा
च॒ रथा॑य जी॒वसे॑। वि॒दा दे॒वेषु॑ नो॒ दुवः॑॥२॥

जा॒तो जा॑यते सुदि॒न॒त्वे अ॒ह्नाम्। स॒म॒र्य आ वि॒दथे॑ वर्ध॒मानः॑।
पुन॑न्ति॒ धीरा॑ अ॒पसो॑ मनी॒षा। दे॒व्या वि॒प्र उ॒दिय॑र्ति॒ वाच॑म्।
युवा॑ सु॒वासाः॒ परि॑वीत॒ आगा॑त्। स उ॒ श्रेया॑न्भवति॒
जाय॑मानः। तं धीरा॑सः क॒वय॑ उन्नयन्ति। स्वा॒धियो॑
मन॑सा दे॒व॒यन्तः॑। पृथु॑पाजा॒ अम॑र्त्यः। घृ॒तनि॑र्णि॒ख्स्वाहु॑तः।
अ॒ग्निर्य॑ज्ञस्य॒ हव्य॑वाद्। त॑ स॒बाधो॑ य॒तः सु॑चः। इ॒त्था
धि॒या य॑ज्ञव॒न्तः। आच॑क्रु॒रग्नि॑मू॒तये॑। त्वं वरु॑ण उ॒त मि॒त्रो
अ॒ग्ने। त्वां वर्ध॑न्ति म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥३॥

सुवीरं द्रुवः स्वाहृतोऽष्टौ च॥ [१]

होता यक्षदग्निः समिधा सुषमिधा समिद्धं नाभा पृथिव्याः
सङ्गृथे वामस्य। वर्षमन्दिव इडस्पदे वेत्वाऽऽज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातमदितेर्गर्भं भुवनस्य गोपाम्।
मध्वाद्य देवो देवेभ्यो देवयानान्पथो अनक्तु वेत्वाऽऽज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षन्नराशःसं नृशस्त्रं नृङ्ः प्रणेत्रम्।
गोभिर्वपावान्थस्याद्वीरैः शक्तीवात्रथैः प्रथमया वा हिरण्यैश्चन्द्री
वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदग्निमिड ईडितो देवो
देवाः आवक्षद्दूतो हव्यवाडमूरः। उपेमं यज्ञमुपेमां देवो
देवहूतिमवतु वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वरुहिः
सुष्टरीमोर्णम्रदा अस्मिन् यज्ञे वि च प्र च प्रथताः
स्वासस्थं देवेभ्यः। एमेनदद्य वसवो रुद्रा आदित्याः सन्दन्तु
प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं॥४॥

होता यक्षद्वरुः ऋष्याः कवष्यो कोषधावनीरुदाताभीर्जिहतां
विपक्षोभिः श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे
विश्रयन्तामृतावृधौ वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षदुषासानक्ता बृहती सुपेशसा नृङ्ः पतिभ्यो योनिं
कृण्वाने। सःस्मयमाने इन्द्रेण देवैरेदं बरुहिः सीदतां
वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतांरा
मन्द्रा पोतांरा कवी प्रचेतसा। स्विष्टमद्यान्यः करदिषा

स्वभिगूर्तमन्य ऊर्जा सतवसेमं यज्ञं दिवि देवेषु धत्तां
 वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्रो देवीरपसामपस्तमा
 अच्छिद्रमद्येदमपस्तन्वताम्। देवेभ्यो देवीर्देवमपो
 वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्त्वष्टारमर्चिष्टुमपाकं
 रेतोधां विश्रवसं यशोधाम्। पुरुरूपमकामकर्शनं
 सुपोषः पोषैः स्यात्सुवीरो वीरैर्वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं।
 होता यक्षद्वनस्पतिमुपावस्रक्षद्वियो जोष्टारं शशमन्नरः।
 स्वदात्स्वर्धितिरऋतुथाद्य देवो देवेभ्यो हव्यावाङ्मेत्वाऽऽज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षदग्निं स्वाहाऽऽज्यस्य स्वाहा मेदसः
 स्वाहा स्तोकानां स्वाहा स्वाहाकृतीनां स्वाहा
 हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवां औज्यपान्स्वाहाऽग्निं
 होत्राञ्जुषाणा अग्र आज्यस्य वियन्तु होतर्यजं॥५॥

प्रियमित्रस्यास्तु वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं सुवीरो वीरैर्वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं चत्वारि च (अग्निन्तनूनपातन्नराशं संमग्निमिड
 ईडितो बरुहिदुरं उपासान्ता दैव्यां तिस्रस्त्वष्टारं वनस्पतिमग्निम्। पञ्च वेत्वेको वियन्तु द्विर्वीतामेको वियन्तु द्विर्वेत्वेको
 वियन्तु होतर्यजं॥) [२]

समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे। देवो देवान् यजसि जातवेदः।
 आ च वह मित्रमहश्चिकित्वान्। त्वं दूतः कविरसि प्रचेताः।
 तनूनपात्पथ ऋतस्य यानान्। मध्वा समञ्जस्वदया सुजिह्व।
 मन्मानि धीभिरुत यज्ञमृन्धन्। देवत्रा च कृणुह्यध्वरं नः।
 नराशंसस्य महिमानमेषाम्। उप स्तोषाम यज्ञतस्य
 यज्ञैः॥६॥

ते सुक्रतवः शुचयो धियन्धाः। स्वदन्तु देवा उभयानि हव्या।
 आजुह्वान ईड्यो वन्द्यश्च। आयाह्यग्ने वसुभिः सजोषाः। त्वं

दे॒वानां॑म॒सि य॒ह्नु॒ होता॑। स ए॒नान् यक्षी॑षि॒तो यजी॑यान्।
प्रा॒चीनं॑ ब॒र्हिः प्र॒दिशा॑ पृथि॒व्याः। वस्तो॑र॒स्या वृ॑ज्यते
अ॒ग्रे अ॒ह्नाम्। व्यु॑ प्रथते वि॒तरं वरी॑यः। दे॒वेभ्यो॑ अ॒दितये॑
स्यो॒नम्॥७॥

व्यच॑स्वतीरुर्वि॒या वि॒श्रय॑न्ताम्। पति॑भ्यो न ज॒नयः॑
शु॒म्भ॑मानाः। दे॒वीर्द्वारो॑ बृ॒हतीर्वि॑श्वमि॒न्वाः। दे॒वेभ्यो॑ भव॒थ
सु॒प्राय॑णाः। आ॒सुष्व॑यन्ती य॒जते॑ उ॒पा॒के। उ॒पासा॑न॒क्ता
स॒दतां॑ नि यो॒नौ। दि॒व्ये योष॑णे बृ॒हती सु॑रु॒क्मे। अ॒धि
श्रि॒यः शु॒क्रपि॑शं द॒धाने॑। दै॒व्या हो॑ता॒रा प्र॒थ॒मा सु॒वाचा॑।
मि॒मा॒ना य॒ज्ञं म॒नुषो॑ य॒ज॑ध्यै॥८॥

प्र॒चोद॑यन्ता वि॒दथे॑षु का॒रू। प्रा॒चीनं॑ ज्योतिः प्र॒दिशा॑ दि॒शन्ता॑।
आ नो॑ य॒ज्ञं भा॑र॒ती तू॒यमे॑तु। इ॒डां म॒नुष्व॑दि॒ह चे॒तय॑न्ती। ति॒स्रो
दे॒वीर्ब॒र्हिरे॑दः स्यो॒नम्। सर॑स्वती॒ स्वप॑सः स॒दन्तु॑। य इ॒मे
द्यावा॑पृथि॒वी ज॒नि॒त्री। रू॒पैर॑पि॒शद्भु॑व॒नानि॑ वि॒श्वा। त॒म॒द्य
हो॑तरि॒षितो॑ यजी॑यान्। दे॒वं त्व॑ष्टा॒रमि॒ह य॑क्षि वि॒द्वान्॥९॥

उ॒पाव॑सृ॒ज॒त्म॒न्या॑ स॒म॒ञ्जन्। दे॒वानां॑ पा॒थं ऋ॒तु॒था ह॒वीःषि॑।
व॒न॒स्पतिः॑ श॒मि॒ता दे॒वो अ॒ग्निः। स्व॑दन्तु ह॒व्यं म॒धु॒ना घृ॑तेन।
स॒द्यो जा॒तो व्य॑मिमीत य॒ज्ञम्। अ॒ग्निर्दे॒वानां॑म॒भव॑त्पु॒रोगाः।
अ॒स्य हो॑तुः प्र॒दि॒श्य॒तस्य॑ वा॒चि। स्वा॒हा॒कृतः॑ ह॒विरे॑दन्तु
दे॒वाः॥१०॥

अ॒ग्निर्होता॑ नो अध्व॑रे। वा॒जी सन्परि॑णीयते। दे॒वो दे॒वेषु॑
य॒ज्ञियः॑। परि॑त्रिवि॒ष्ट्यध्व॑रम्। यात्य॒ग्नी र॒थीरि॑व। आ दे॒वेषु॑
प्रयो॑ दधत्। परि॑ वाज॑पतिः क॒विः। अ॒ग्निर्ह॒व्यान्य॑क्रमीत्।
दध॒द्रत्नानि॑ दा॒शुषे॑॥११॥

अ॒ग्निर्होता॑ नो नव॑॥ [४]

अजै॑द॒ग्निः। अस॑न॒द्वाज॑न्नि। दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑ट्।
प्रा॒ञ्जोभि॑र्हिन्वा॒नः। धेना॑भिः कल्प॑मानः। य॒ज्ञस्यायुः॑
प्रति॑रन्। उप॒ प्रेष्य॑ होतः। ह॒व्या दे॒वेभ्यः॑॥१२॥

अजै॑दृष्टो॥ [५]

दै॒व्याः श॑मितार उ॒त म॑नुष्या आ॒र॑भध्वम्। उप॑नयत् मे॒ध्या
दुः॑। आ॒शासा॑ना मे॒ध॑पतिभ्यां मे॒धम्। प्रा॒स्मा अ॒ग्निं भ॑रत।
स्तृ॒णीत ब॑र्हिः। अन्वे॑न मा॒ता म॑न्यताम्। अनु॑ पि॒ता। अनु॑
भ्रा॒ता स॑गर्भ्यः। अनु॑ सखा॒ सयू॑थ्यः। उ॒दी॒चीना॑ अस्य प॒दो
नि॒धत्तात्॥१३॥

सूर्यं॑ चक्षु॑र्गमयतात्। वा॒तं प्रा॑णम॒न्वव॑सृजतात्। दि॒शः
श्रो॒त्रम्। अ॒न्तरि॑क्षम॒सुम्। पृ॒थि॒वी शरी॑रम्। ए॒क॒धाऽस्य॑
त्वच॑माच्छ्र॑तात्। पु॒रा नाभ्या॑ अपि॒शसो॑ व॒पामु॑त्खि॑दतात्।
अ॒न्तरे॑वोष्माणं॑ वा॒रय॑तात्। श्ये॒नम॑स्य॒ वक्षः॑ कृणु॑तात्।
प्र॒शसो॑ बा॒हू॥१४॥

श॒ला दो॑षणी॑। क॒श्यपे॒वाः सा॑। अ॒च्छि॑द्रे श्रो॒णी॑।
क॒वषो॑रू स्ने॒कप॑र्णा॒ष्टीव॑न्ता॑। षड्वि॑ंशति॒रस्य॑ व॒ङ्कयः॑।

ता अनु॒ष्ठ्यो॒च्याव॑यतात्। गात्रं॑ गात्रम॒स्यानू॑नं कृणुतात्।
ऊ॒व॒ध्य॒गो॒हं॑ पार्थि॒वं॑ खनतात्। अ॒स्त्रा र॒क्षः॑ स॒सृ॑जतात्।
व॒नि॒ष्ठुम॑स्य॒ मा रा॑विष्ट॥१५॥

उरू॒कं म॑न्यमानाः। नेद्व॑स्तो॒के तन॑ये। रवि॑तारवच्छमि॒तारः॑।
अ॒घ्नि॒गो श॑मी॒ध्वम्। सु॒शमि॑ शमी॒ध्वम्। श॒मी॒ध्वम॑घ्निगो।
अ॒घ्नि॒गुश्चा॑पापश्च। उ॒भौ दे॒वाना॑ः शमि॒तारौ॑। तावि॑मं प॒शूः
श्र॑पयतां प्रवि॒द्वाः॑सौ। यथा॑यथाऽस्य॒ श्रप॑ण॒न्तथा॑तथा॥१६॥
धृ॒ताद्वा॒ह मा रा॑विष्ट॒ तथा॑तथा॥ [६]

जुष॑स्व स॒प्रथ॑स्तमम्। वचो॑ दे॒वप्स॑रस्तमम्। ह॒व्या जु॒ह्वान॑
आ॒सनि॑। इ॒मं नो॑ य॒ज्ञम॒मृतै॑षु धेहि। इ॒मा ह॒व्या जा॑तवेदो
जुष॑स्व। स्तो॒काना॑म॒ग्ने मे॑द॒सो घृ॑तस्य। होतुः॑ प्राशा॒न प्रथ॑मो
नि॒षद्य॑। घृ॒तव॑न्तः पावक ते। स्तो॒काः श्रो॑तन्ति॒ मेद॑सः। स्व॒धर्म॑
दे॒ववी॑तये॥१७॥

श्रेष्ठं॑ नो धेहि॒ वार्य॑म्। तुभ्य॑ः स्तो॒का घृ॑तश्चुतः। अ॒ग्ने
वि॒प्राय॑ सन्त्य। ऋषिः॑ श्रेष्ठः॑ स॒मि॒ध्यसे॑। य॒ज्ञस्य॑ प्रावि॒ता
भ॑व। तुभ्य॑ः श्रो॒तन्त्य॑घ्निगो शचीवः। स्तो॒कासौ॑ अ॒ग्ने
मे॑द॒सो घृ॑तस्य। क॒वि॒श॒स्तो बृ॑ह॒ता भा॒नुना॑गाः। ह॒व्या
जुष॑स्व मे॒धिर। ओजि॑ष्ठन्ते मध्य॒तो मे॑द॒ उद्धृ॑तम्। प्र ते
व॒यं द॑दामहे। श्रो॒तन्ति॑ ते वसो स्तो॒का अधि॑त्व॒चि। प्रति॑
तान्दे॒वशो॑वि॒हि॥१८॥

दे॒ववी॑तय॒ उद्धृ॑त॒श्रीणि॑ च॥ [७]

आवृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मैः। इन्द्रं यातन्नमोभिरग्रे अर्वाक्।
युव५ राधोभिरकवेभिरिन्द्र। अग्रे अस्मे भवतमुत्तमेभिः। होता
यक्षदिन्द्राग्नी। छागंस्य वपाया मेदसः। जुषेता५ हविः।
होतर्यजं। विह्यख्यन्मनसा वस्य इच्छन्। इन्द्राग्नी ज्ञास उत
वा सजातान्॥१९॥

नान्या युवत्प्रमतिरस्ति मह्यम्। स वां धियं वाजयन्तीमतक्षम्।
होता यक्षदिन्द्राग्नी। पुरोडाशस्य जुषेता५ हविः। होतर्यजं।
त्वामीडते अजिरं दूत्याय। हविष्मन्तः सदमिन्मानुषासः।
यस्य देवैरासदो बर्हिर्ग्रे। अहान्यस्मे सुदिना भवन्तु। होता
यक्षदग्निम्। पुरोडाशस्य जुषेता५ हविः। होतर्यजं॥२०॥

सजातान्निन्दे च॥

[८]

गीर्भिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमानः। ईदृ रयिं यशसं पूर्वभाजम्।
इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा। प्र णो नव्येभिस्तिरतं देष्णैः।
माच्छेद्व रश्मीरिति नाधमानाः। पितृणा५ शक्तीरनु-
यच्छमानाः। इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणो मदन्ति। ताह्यद्रीं
धिषणाया उपस्थे। अग्नि५ सुदीति५ सुदृशं गृणन्तः।
नमस्यामस्त्वेड्यं जातवेदः। त्वां दूतमरति५ हव्यवाहम्।
देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम्॥२१॥

जातवेदो द्वे च॥

[९]

त्व५ ह्यग्रे प्रथमो मनोता। अस्या धियो अभवो दस्महोता।
त्व५ सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु। सहो विश्वस्मे सहसे सहध्वे।

अथा होता न्यसीदो यजीयान्। इडस्पद इषयन्नीड्यः
सन्। तं त्वा नरः प्रथमं देवयन्तः। महो राये चितयन्तो
अनुगमन्। वृतेव यन्तं बहुभिर्वसव्यैः। त्वे रयिं जागृवांसो
अनुगमन्॥२२॥

रुशन्तमग्निं दर्शतं बृहन्तम्। वपावन्तं विश्वहां दीदिवांसम्।
पदं देवस्य नमसा वियन्तः। श्रवस्यवः श्रवं आपन्नमृक्तम्।
नामानि चिदधिरे यज्ञियानि। भद्रायां ते रणयन्त सन्दृष्टौ।
त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्याम्। त्वं राय उभयांसो
जनानाम्। त्वं त्राता तरणे चेत्योऽभूः। पिता माता
सदमिन्मानुषाणाम्॥२३॥

सपर्येण्यः स प्रियो विक्ष्वग्निः। होता मन्द्रो निषसादा
यजीयान्। तं त्वा वयं दम आ दीदिवांसम्। उपजुबाधो
नमसा सदेम। तं त्वा वयं सुधियो नव्यमग्ने। सुम्रायव
ईमहे देवयन्तः। त्वं विशो अनयो दीद्यानः। दिवो अग्ने
बृहता रौचनेन। विशां कविं विशपतिं शश्वतीनाम्।
नितोशनं वृषभं चर्षणीनाम्॥२४॥

प्रेतीषणि मिषयन्तं पावकम्। राजन्तमग्निं यजतं
रयीणाम्। सो अग्र ईजे शशमे च मर्तः। यस्त
आनदथ्समिधां हव्यदातिम्। य आहुतिं परि वेदा नमोभिः।
विश्वेथ्सवामा दधते त्वोतः। अस्मा उ ते महि महे विधेम।
नमोभिरग्ने समिधोत हव्यैः। वेदीसूनो सहसो गीर्भिरुक्थैः।

आ ते भद्राया॑ सु॒म॒तौ य॑तेम॥२५॥

आ यस्त॑तन्थ॒ रोद॑सी विभा॒सा। श्रवो॑भिश्च श्रव॒स्य॑स्तरु॒त्रः।
बृह॑द्वि॒र्वाजैः स्थ॑विरेभि॒र॒स्मे। रे॒वद्वि॑र॒ग्ने वि॒तरं॑ वि भा॑हि।
नृ॒वद्व॑सो॒ सद॑मिद्वे॒ह्य॒स्मे। भूरि॑तो॒काय॑ तन॑याय प॒श्वः। पूर्वी॑रिषो
बृह॑तीरा॒रे अ॑घाः। अ॒स्मे भ॒द्रा सौ॑श्रव॒सानि॑ सन्तु। पुरु॑ण्य॒ग्ने
पुरु॑धा त्वा॒या। वसू॑नि राजन्व॒सुता॑ते अश्याम्। पुरु॑णि हि
त्वे पु॑रुवार॒ सन्ति॑। अ॒ग्ने वसु॑ विध॒ते राज॑नित्वे॥२६॥

जागृवा॑सो अनु॒ग्मन्मानु॑षाणाश्चर॒षणी॑नां य॑तेमाश्या॒न्द्रे च॑॥ [१०]

आभ॑रत॑ शिक्ष॒तं वज्र॑बाहू। अ॒स्मा॑ इन्द्रा॒ग्नी अव॑त॒ः
शची॑भिः। इ॒मे नु ते र॑श्मयः सूर्य॑स्य। येभिः स॒पित्वं॑ पि॒तरो॑
न॒ आय॑न्। होता॑ यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। छाग॑स्य ह॒विष॑ आ॒त्ताम॑द्य।
म॒ध्यतो॑ मेद॒ उद्ध॑तम्। पुरा॑ द्वेषो॒भ्यः। पुरा॑ पौरु॒षेय्या॑ गृभः।
घस्ता॑न्नूनम्॥२७॥

घा॒से अ॑ज्राणां॒ यव॑सप्रथ॒मानाम्। सु॒म॒त्क्ष॑राणा॑ श॒तरु॑द्रि॒-
याणा॑म्। अ॒ग्निष्वा॑त्तानां॒ पीवो॑पवस॒नानाम्। पा॒र्श्वतः॑ श्रो॒णितः॑
शि॒ताम॑त उ॒त्साद॑तः। अ॒ङ्गाद॑ङ्गाद॒वत्तानाम्। कर॑त ए॒वेन्द्रा॒ग्नी।
जुषे॑ता॑ ह॒विः। हो॒तर्य॑जं। दे॒वेभ्यो॑ वनस्प॒ते ह॒वी॑षि।
हिर॑ण्यपर्ण॒ प्र॒दिव॑स्ते अ॒र्थम्॥२८॥

प्र॒दक्षि॑णिद्र॒शनया॑ नि॒यूय॑। ऋ॒तस्य॑ वक्षि प॒थिभी॑
रजि॑ष्ठैः। होता॑ यक्ष॒द्वन॑स्पति॒मभि॑हि। पि॒ष्टत॑मया
रभि॑ष्ठया र॒शनया॑धित। यत्रेन्द्रा॒ग्नियो॑श्छाग॑स्य ह॒विषः॑

प्रिया धामानि। यत्र वनस्पतेः प्रिया पाथांसि।
 यत्र देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि। यत्राग्नेरहोतुः
 प्रिया धामानि। तत्रैतं प्रस्तुत्येवोपस्तुत्ये वोपावस्रक्षत्।
 रभीयांसमिव कृत्वी॥२९॥

करदेवं देवो वनस्पतिः। जुषतां हविः। होतर्यजं। पिप्रीहि
 देवां उशतो यविष्ठ। विद्वां ऋतूँर्ऋतुपते यजेह।
 ये दैव्यां ऋत्विजस्तेभिरग्ने। त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः।
 होता यक्षदग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छागंस्य
 हविषः प्रिया धामानि। अयाङ्वनस्पतेः प्रिया पाथांसि।
 अयाङ्देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि। यक्षदग्नेरहोतुः
 प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्। आयजतामेज्या
 इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः। जुषतां हविः।
 होतर्यजं॥३०॥

नूनमर्थं कृत्वी पाथांसि सप्त च॥ [११]

उपो ह यद्विदथं वाजिनो गूः। गीर्भिर्विप्राः प्रमतिमिच्छमानाः।
 अर्वन्तो न काष्ठान्नक्षमाणाः। इन्द्राग्नी जोहुवतो नरस्ते।
 वनस्पते रशनयाऽभिधायं। पिष्टतमया वयुनानि विद्वान्।
 वहं देवत्रा दिधिषो हवींषि। प्र चंदातारममृतेषु वोचः।
 अग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छागंस्य हविषः
 प्रिया धामानि॥३१॥

अयाङ्वनस्पतेः प्रिया पाथांसि। अयाङ्देवानामाज्यपानां

प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वम्
महिमानम्। आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा
जातवेदाः। जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य
होतः। पावक शोचे वेष्ट्वं हि यज्वा। ऋता यजासि महिना
वियद्भूः। हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥३२॥

धामानि भूरकं च॥

[१२]

देवं बर्हिः सुदेवं देवैः स्यात्सुवीरं वीरैर्वस्तोर्वृज्येताक्तोः
प्रभ्रियेतात्यन्यान्नाया बर्हिष्मतो मदेम वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यज। देवीद्वारः सङ्घाते विद्वीर्यामञ्छिथिरा ध्रुवा देवहूतौ
वत्स ईमेनास्तरुण आमिमीयात्कुमारो वा नवजातो
मैना अर्वा रेणुककाटः पृणग्वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु
यज। देवी उषासानक्ताऽद्यास्मिन् यज्ञे प्रयत्यहेतामपि
नूनं दैवीर्विशः प्रायासिष्टां सुप्रीते सुधिते वसुवने
वसुधेयस्य वीतां यज। देवी जोष्ट्री वसुधिति ययोरन्या-
ऽद्याद्वेषांसि युयवदान्यावक्षद्वसु वार्याणि यजमानाय
वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवी ऊर्जाहुती
इषमूर्जमन्यावक्षत्सग्धिः सर्पीतिमन्या नवेन पूर्वं
दयमानाः स्याम पुराणेन नवं तामूर्जमूर्जाहुती ऊर्जयमाने
अधातां वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवा दैव्या
होतारा नेष्टारा पोतारा हुताघशंसावाभरद्वसू वसुवने

वसुधेयस्य वीतां यज। देवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीरिडा
 सरस्वती भारती द्यां भारत्यादित्यैरस्पृक्षत्सरस्वतीम्*
 रुद्रैर्यज्ञमावीदिहैवेडया वसुमत्या सधमादं मदेम वसुवने
 वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवो नराश*संस्त्रिशीरूषा
 षडक्षः शतमिदेन*शितिपृष्ठा आदधति सहस्रमीं प्रवहन्ति
 मित्रावरुणेदस्य होत्रमरहतो बृहस्पतिः स्तोत्रमश्विना-
 ऽऽध्वर्यवं वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवो
 वनस्पतिर्वरुषप्रावा घृतनिर्णिग्दामग्रेणास्पृक्षदान्तरिक्षं
 मध्येनाप्राः पृथिवीमुपरेणाद*हीद्वसुवने वसुधेयस्य वेतु
 यज। देवं बर्हिर्वारितीनां निधेधाऽसि प्रच्युतीनामप्र-
 च्युतन्निकामधरणं पुरुस्पार्हं यशस्वदेना बर्हिषाऽन्या
 बर्हीऽप्यभि प्याम वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवो
 अग्निः स्विष्टकृत्सुद्रविणा मन्द्रः कविः सत्यमन्माऽऽयजी
 होता होतुर्होतुरायजीयानग्रे यान्देवानयाड्या* अपिप्रेर्ये
 ते होत्रे अमत्सत ता* संसनुषी* होत्रां देवङ्गमान्दिवि
 देवेषु यज्ञमेरयेम* स्विष्टकृच्चाग्रे होताऽभूर्वसुवने वसुधेयस्य
 नमोवाके वीहि यज॥३३॥

यजेकं च॥

[१३]

देवं बर्हिः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु। देवीद्वारिः। वसुवने
 वसुधेयस्य वियन्तु। देवी उषासानक्ता। वसुवने वसुधेयस्य
 वीताम्। देवी जोष्टी। वसुवने वसुधेयस्य वीताम्। देवी

ऊ॒र्जाहुं॑ती। व॒सुवने॑ वसुधेयस्य॑ वीताम्॥३४॥

दे॒वा दै॒व्या होता॑रा। व॒सुवने॑ वसुधेयस्य॑ वीताम्।
दे॒वीस्ति॒स्त्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। व॒सुवने॑ वसुधेयस्य॑ वियन्तु। दे॒वो
नरा॒शंसः॑। व॒सुवने॑ वसुधेयस्य॑ वेतु। दे॒वो वन॒स्पतिः॑।
व॒सुवने॑ वसुधेयस्य॑ वेतु। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॒रितीनाम्। व॒सुवने॑
वसुधेयस्य॑ वेतु॥३५॥

दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा म॒न्द्रः क॒विः।
स॒त्यम॑न्माय॒जी होता॑। होतु॑र्होतुराय॑जीयान्। अ॒ग्ने
या॒न्दे॒वानया॑द्। या॒ अपि॑प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अम॑त्स॒त। ता॒
स॑स॒नुषी॑ हो॒त्रा॒न्दे॒वङ्ग॑माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मम्।
स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने होता॑ऽभूः। व॒सुवने॑ वसुधेयस्य॑ नमोवा॒के
वी॒हि॥३६॥

वी॒तां वे॒त्वभू॑रेकं च॥ ————— [१४]

अ॒ग्निम॒द्य होता॑रमवृणीता॒यं यज॑मानः पच॑न्प॒त्तीः
पच॑न्पुरोडाशं ब॒ध्नन्नि॒न्द्रा॒ग्निभ्यां॑ छाग॑ सूप॒स्था अ॒द्य
दे॒वो वन॒स्पति॑रभवदिन्द्रा॒ग्निभ्यां॑ छागे॒नाघ॑स्तान्तं मे॒दस्तः
प्रति॑पच॒ताग्र॑भीष्टामवी॒वृधे॑तां पुरोडाशे॒न त्वाम॒द्यर्ष॑ आ॒र्षेय
ऋ॒षीणा॑न्नपादवृणीता॒यं यज॑मानो ब॒हुभ्य॑ आ सङ्ग॑तेभ्य
ए॒ष मे॑ दे॒वेषु॑ वसु॒ वार्या॑ यक्ष्यत॒ इति॑ ता या दे॒वा
दे॒व॒दाना॑न्यदु॒स्तान्य॑स्मा॒ आ च॑ शास्वा च॑ गुरस्वे॒षित॑श्च
होत॑रसि॒ भद्र॒वाच्या॑य॒ प्रेषि॑तो॒ मानु॑षः सू॒क्तवा॒काय॑ सू॒क्ता

ब्रूहि॥ ३७॥

अग्निमथैकम्॥

[१५]

अ॒ञ्जन्ति॑ होता॑ यक्ष॒त्समि॑द्धो अ॒द्याग्नि॑रजे॒द्वैव्या॑ जुष॒स्वा वृ॑त्रहणा गी॒र्भिस्त्व॑ ह्य॒भर॑तमुपो॒ह
यद्दे॒वं ब॒र्हिः सु॒दे॒वं दे॒वं ब॒र्हिर्ग॒ग्निम॑द्य पञ्चदश॥१५॥

अ॒ञ्जन्त्य॒ग्निर्होता॑ नो गी॒र्भिरु॑पो ह॒ यद्वि॑दथं वा॒जिनः॑ स॒प्तत्रि॑ंशत्॥३७॥

अ॒ञ्जन्ति॑ सू॒क्ताब्रू॑हि॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

सर्वान् वा ए॒षोऽग्नौ॑ कामा॒न्प्रवेश॑यति। योऽ॒ग्नीन॑न्वा॒धाय॑
व्र॒तमु॑पैति। स॒यद॑नि॒ष्ट्वा प्र॑या॒यात्। अ॒काम॑प्री॒ता ए॒नं कामा॑
ना॒नुप्र॑या॒युः। अ॒तेजा॑ अ॒वीर्यः॑ स्यात्। स जु॑हुयात्। तुभ्यं॑ ता
अ॒ङ्गिर॑स्तम। वि॒श्वोः सु॑क्षि॒तयः॑ पृथक्। अ॒ग्ने कामा॑य॒ येमि॑र
इति॑। कामा॑ने॒वास्मि॑न्दधाति॥१॥

काम॑प्री॒ता ए॒नं कामा॑ अनु॒ प्रया॑न्ति। ते॒ज॒स्वी वी॒र्या॑वान्भवति।
सन्त॑ति॒र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। योऽ॒ग्नीन॑न्वा॒धाय॑ व्र॒तमु॑पैति। स
यदु॑द्वायति। वि॒च्छि॑त्तिरे॒वास्य॑ सा। तं प्रा॒ञ्चमु॑द्धृत्य।
मन॑सोप॒तिष्ठे॑त। मनो॑ वै प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॑त्यो य॒ज्ञः॥२॥

मन॑सै॒व य॒ज्ञः सन्त॑नोति। भूरि॑त्याह। भू॒तो वै प्र॒जा-
प॑तिः। भू॒तिमे॒वोपै॑ति। वि॒ वा ए॒ष इ॒न्द्रि॒येण॑ वी॒र्ये॑ण॒र्ध्यते॑।
यस्याऽऽहि॑ता॒ग्नेर॒ग्निर॑प॒क्षाय॑ति। याव॑च्छ॒म्यया॑ प्र॒विध्यै॑त्।
यदि॑ ताव॑दप॒क्षायै॑त्। त॑ सम्भ॑रेत्। इ॒दं त॒ एकं॑ प॒र उ॑ त॒
एक॑म्॥३॥

तृतीये॑न॒ ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व। सं॒वेश॑नस्त॒नुवै॑ चारु॑रेधि। प्रि॒ये
दे॒वानां॑ पर॒मे ज॒नित्र॑ इति॑। ब्रह्म॑णै॒वैन॑ सम्भ॑रति। सै॒व ततः॑
प्राय॑श्चित्तिः। यदि॑ पर॒स्तरा॑मप॒क्षायै॑त्। अनु॒प्रया॑याव॑स्येत्। सो
ए॒व ततः॑ प्राय॑श्चित्तिः। ओष॑धी॒र्वा ए॒तस्य॑ प॒शून्प॑यः प्रवि॑शति।

यस्य हविषे वृथा अपाकृता धरन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। यातयाम्ना हविषा यजेत। यन्न दुह्यात्।
यज्ञपरुरन्तरियात्। वायव्यां यवागूं निर्वपेत्। वायुर्वै पयसः
प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः।
पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽव रुन्धे॥५॥

अथोत्तरस्मै हविषे वृथानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
अन्यतरान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य
सायं गृहमा गच्छन्ति। यस्य सायं दुग्धं हविरार्तिमाच्छति।
इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योप वसेत्। पयो वा ओषधयः। पय
एवारभ्य गृहीत्वोप वसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं
कुर्यात्॥६॥

अथेतर एन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं
दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयो-
ऽव रुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वृथानपाकुर्यात्। सैव ततः
प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये
यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं
हविरार्तिमाच्छति॥७॥

एन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्।
अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निं वा अन्वन्या देवताः।
इन्द्रमन्वन्याः। ता एवोभयीः प्रीणाति। पयो वा ओषधयः।

पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवं रुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे
वृत्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते।
यस्य व्रत्येऽह्न्यत्पत्यनालम्भुका भवति। तामपुरुध्यं यजेत।
सर्वेणैव यज्ञेन यजेत। तामिद्धोप ह्वयेत। अमूहमस्मि।
सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋत्नम्।
तावेहि सम्भवाव। सह रेतो दधावहै। पुंसे पुत्राय वेत्तवै।
रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुप
ह्वयेत। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्ययन्ति रुन्धे कुर्यादाच्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै यदि परस्तरामोपधीरन्यतरानुभयानर्धो
वे॥)॥

[१]

यद्विष्ण्वेण जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्।
यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। प्राजापत्ययर्चा
वल्मीकवपायामव नयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः
प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह।
भूतो वै प्रजापतिः॥१०॥

भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्कीटावपन्नेन जुहुयात्। अप्रजा
अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनः
स्यात्। मध्यमेन पर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः परिधि
निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैतत्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।

यदववृष्टेन जुहुयात्। अपरूपमस्याऽऽत्मञ्जायेत। किलासो
वास्यादरशसो वा। यत्प्रत्येयात्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्। स
जुहुयात्। मित्रो जनांन्कल्पयति प्रजानन्॥१२॥

मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाऽभि
चष्टे। सत्यायं हव्यं घृतवञ्जुहोतेति। मित्रेणैवैनत्कल्पयति।
तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यत्पूर्वस्यामाहुत्या२ हुतायामुत्तराऽऽहुतिः स्कन्देत्। द्विपाद्भिः
पशुभिर्यजमानो व्यृध्येत। यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥१३॥

चतुष्पाद्भिः पशुभिर्यजमानो व्यृध्येत। यत्र वेत्थं वनस्पते
देवानां गुह्या नामानि। तत्र हव्यानि गामयेति वानस्पत्ययर्चा
समिधमाधाय। तूष्णीमेव पुनर्जुहुयात्। वनस्पतिनैव
यज्ञस्यार्ता चानार्ता चाऽऽहुती वि दाधार। तत्कृत्वा।
अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पुरा
प्रयाजेभ्यः प्राडङ्गारः स्कन्देत्। अध्वर्यवे च यजमानाय
चाकं स्यात्॥१४॥

यदक्षिणा। ब्रह्मणे च यजमानाय चाकं स्यात्। यत्प्रत्यक्।
होत्रे च पत्नियै च यजमानाय चाकं स्यात्। यदुदङ्। अग्नीधे
च पशुभ्यश्च यजमानाय चाकं स्यात्। यदभिजुहुयात्।
रुद्रोऽस्य पशून्घातुकः स्यात्। यन्नाभिजुहुयात्। अशान्तः
प्रहियेत॥१५॥

सुवस्य बुध्रेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा
 यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते।
 नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति
 येन स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः।
 स्तोमपृष्ठो घृतवान्शुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्वा
 जहाम। गोपोषं नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवेनं प्र
 हरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वे प्रजापतिः स्थापयति प्रजानत्रभि जुहुयात्स्याद्विद्येत जहाम त्रीणि च (यद्विष्वण्णेन प्राजापत्यया यत्कीटा मध्यमेन
 यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङङ्गांरो यदक्षिणा यत्प्रत्यग्यदुदङ्क॥)॥ [२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याऽऽहिताग्ने-
 रग्निर्मथ्यमानो न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहृत्य
 होतव्यम्। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यत्र
 विन्देत्। अजायां होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा।
 अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१७॥

अजस्य तु नाश्नीयात्। यदजस्याश्नीयात्। यामेवाग्नावाहुतिं
 जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाश्यम्। यद्यजान्न
 विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा
 अग्निर्वैश्वानरः। यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं
 भवति॥१८॥

ब्राह्मणं तु वसत्यै नाप रुन्ध्यात्। यद्ब्राह्मणं वसत्या
 अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तं भागधेयेन
 व्यर्धयेत्। तस्माद्ब्राह्मणो वसत्यै नापरुध्यः। यदि

ब्राह्मणं न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भांस्तु नाध्यासीत्॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत्। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत्। तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत्। यदापः परिचक्षीत्॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत्। तस्मादापो न परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सः सृज्येते। यस्याऽऽहिताग्नेरन्यैरग्निभिर्ग्नयः सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्यां चैवास्यामेध्यां च तनुवौ व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं व्रतमा लम्बयति॥२१॥

गर्भः स्रवन्तमगदमंकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः। पृथिव्यामव चुश्नोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः। रेतो वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्स्रवेत्। रेतोऽस्य वाजिनः स्रवेत्। गर्भः स्रवन्तमगदमंकुरित्याह। रेतं एवास्मिन्वाजिनं दधाति॥२२॥

अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेतं एव तदधाति। इन्द्र

इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा वै
 पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति।
 बृहस्पतिरित्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै
 प्रजाः प्र जनयति। पृथिव्यामव चुश्चोतैतदित्याह।
 अस्यामेवैनत्प्रतिष्ठापयति। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं
 पराचैरित्याह। रक्षसामपहत्यै॥२३॥

अजाऽग्रावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत परिचक्षीत लम्भयति दधाति देवानां बृहस्पतिः पञ्च च (वि वै
 यद्यन्यमुजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तुम्बेऽप्सु हतव्यम्)॥ [३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठात्सर्वतश्च याः। ताभीं
 रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धां यज्ञमा रभे। देवां गातुविदः।
 गातुं यज्ञाय विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र
 युज्यताम्। तृतीयस्यै दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥
 सोमपीथाय सन्नयितुम्। वक्त्रलमन्तरमा ददे। आपो देवीः
 शुद्धाः स्थ। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्काय देवानाम्।
 पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो
 वत्सेषु पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन।
 पयः सोमं करोत्विमम्॥२५॥

अग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभूः। य उद्यन्तमारोहति
 सूर्यमह्ने। आदित्यं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम्। श्वो यज्ञाय
 रमतां देवताभ्यः। वसून्नुद्रानादित्यान्। इन्द्रेण सह देवताः।
 ताः पूर्वः परिं गृह्णामि। स्व आयतने मनीषया। इमामूर्जं
 पञ्चदशीं ये प्रविष्टाः। तान्देवान्परिं गृह्णामि पूर्वः॥२६॥

अ॒ग्नि॒र्हव्य॒वाडि॒ह ताना॑ व॒हतु। पौ॒र्ण॒मा॒सः॑ ह॒विरि॒दमै॑षां
मयि॑। आ॒मा॒वा॒स्यः॑ ह॒विरि॒दमै॑षां मयि॑। अ॒न्त॒रा॒ऽग्नी प॒शवः॑।
दे॒व॒सः॑ स॒द॒मा ग॑मन्। तान्पूर्वः॑ परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒य॒त॒ने
मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं गृ॒हप॑तिम॒भि
सं॒वसा॑नाः। ताः पूर्वः॑ परि॑ गृह्णामि॥२७॥

स्व आ॒य॒त॒ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्।
अ॒ग्निं गृ॒हप॑तिम॒भि सं॒वसा॑नाः। तान्पूर्वः॑ परि॑ गृह्णामि। स्व
आ॒य॒त॒ने मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृणाम॒ग्निः। अवा॑ङ्मु॒व्या पि॑तृभ्य
आ। तं पूर्वः॑ परि॑ गृह्णामि। अ॒विष॑न्नः पि॒तुं क॑रत्। अज॑स्रं
त्वाः॑ स॒भापा॒लाः॥२८॥

वि॒ज॒यभा॑गः॑ स॒मिन्ध॑ताम्। अ॒ग्ने दी॒दाय॑ मे स॒भ्या।
विजि॑त्यै श॒रदः॑ श॒तम्। अ॒न्नमा॑वस॒थीय॑म्। अ॒भि ह॑राणि
श॒रदः॑ श॒तम्। आ॒व॒स॒थे श्रि॑यं म॒न्त्रम्। अ॒हिर्बु॑ध्नियो॒ नि
य॑च्छतु। इ॒दम॒हम॒ग्निज्यै॑ष्ठेभ्यः। वसु॑भ्यो य॒ज्ञं प्र॑ब्रवीमि।
इ॒दम॒हमिन्द्र॑ज्येष्ठेभ्यः॥२९॥

रु॒द्रेभ्यो॑ य॒ज्ञं प्र॑ ब्रवीमि। इ॒दम॒हं वरु॑णज्येष्ठेभ्यः। आ॒दि॒त्येभ्यो॑
य॒ज्ञं प्र॑ ब्रवीमि। प॒यस्व॑तीरोष॒धयः॑। प॒यस्व॑द्वीरु॒धां प॑यः। अ॒पां
प॒यसो॑ यत्प॒यः। तेन॑ मा॒मिन्द्र॑ सः॑ सृ॒जा। अ॒ग्ने व्र॑तप॒ते व्र॑तं
च॑रिष्यामि। तच्छ॑केयं तन्मे॑ रा॒ध्यता॑म्। वा॒यो व्र॑तप॒त आ॑दि॒त्य
व्र॑तप॒ते॥३०॥

व्र॒तानां॑ व्र॒तप॑ते व्र॒तं च॑रिष्यामि। तच्छ॑केयं तन्मे॑

राध्यताम्। इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि सङ्स्कृताम्।
बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्। यत्कृष्णो रूपं
कृत्वा। प्राविशस्त्वं वनस्पतीन्। ततस्त्वामैकविंशतिधा।
सम्भरामि सुसम्भृता॥३१॥

त्रीन्यरिधीः स्तिस्रः समिधः। यज्ञायुरनुसञ्चरान्। उपवेषं
मेक्षणं धृष्टिम्। सं भरामि सुसम्भृता॥ या जाता ओषधयः।
देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। तासां पर्व राध्यासम्। परिस्तरमाहरन्।
अपां मेध्यं यज्ञियम्। सदेवः शिवमस्तु मे॥३२॥

आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवानि शरदः शतम्।
अपरिमितानां परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो
मा निगाङ्गतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु।
सकृदाच्छिन्नं बरुहिरूणामृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा
भराम्यहम्। अस्मिन्त्सीदन्तु मे पितरः सोम्याः। पितामहाः
प्रपितामहाश्चानुगैः सह॥३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्।

त्वया॑ य॒ज्ञो जा॑यते विश्व॒दानिः॑। अच्छि॑द्रं य॒ज्ञमन्वै॑षि वि॒द्वान्।
त्वया॑ हो॒ता सन्त॑नोत्य॒र्धमा॑सान्। त्रय॑स्त्रि॒ंशोऽसि॑ तन्तूनाम्।
प॒वित्रे॑ण स॒हाग॑हि॥ ३५॥

शि॒वेय॑ र॒ञ्जुरभि॑धानी॑। अ॒घ्नियामु॑प॒ सेव॑ताम्। अ॒प्र॒स्र॑साय
य॒ज्ञस्य॑। उ॒खे उ॑प॒दधाम्य॑हम्। प॒शुभिः॑ स॒न्नीतं॑ बिभृताम्।
इन्द्रा॑य श्रु॒तं दधि॑। उ॒प॒वे॒षोऽसि॑ य॒ज्ञाय॑। त्वां
प॒रि॒वे॒षम॑धारयन्। इन्द्रा॑य ह॒विः कृ॑ण्वन्तः। शि॒वः श॒ग्नो
भ॑वासि नः॥ ३६॥

अमृ॑न्मयन्देवपा॒त्रम्। य॒ज्ञस्याऽऽयु॑षि प्र यु॒ज्यता॑म्। ति॒रः
प॒वि॒त्रम॑तिनीताः। आपो॑ धारय॒ माति॑गुः। दे॒वेन॑ सवि॒त्रोत्पू॑ताः।
वसोः॑ सूर्य॑स्य र॒श्मिभिः॑। गां दौ॒हप॑वित्रे र॒ञ्जुम्। सर्वा॑ पात्राणि
शु॒न्धत। ए॒ता आ च॑रन्ति॒ मधु॑म॒द्गुहा॑नाः। प्र॒जाव॑तीर्य॒शसो॑
वि॒श्वरू॑पाः॥ ३७॥

ब॒ह्वीर्भ॑वन्तीरुप॒जाय॑मानाः। इ॒ह व॒ इन्द्रो॑ रमयतु गावः।
पू॒षा स्थ॑। अ॒य॒क्ष्मा वः॑ प्र॒जया॑ स॒ सं॒जामि॑। रा॒यस्पोषे॑ण
ब॒हुला॑भ॒वन्तीः। ऊ॒र्जं प॑यः पि॒न्वमा॑ना घृ॒तं च॑। जी॒वो
जी॒वन्ती॑रुप॒वः स॑देयम्। द्यौश्चे॒मं य॒ज्ञं पृ॑थि॒वी च॑ सन्दुहाताम्।
धा॒ता सो॑मेन स॒ह वा॑तेन वा॒युः। य॒ज॑मानाय॒ द्रवि॑णं
द॒धातु॑॥ ३८॥

उ॒थ्सं दु॑हन्ति क॒लशं॑ चतुर्बिलम्। इडां॑ दे॒वीं मधु॑मती॑
सुव॒र्विद॑म्। तदिन्द्रा॒ग्नी जि॑न्वत॑ सूनृता॒वत्। तद्य॑ज॒मान-

ममृतत्वे दधातु। कामधुक्षः प्र णौ ब्रूहि। इन्द्राय
हविरिन्द्रियम्। अमूं यस्यां देवानाम्। मनुष्याणां पयो
हितम्। बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यः। हव्यमा प्यायतां पुनः॥ ३९॥

वत्सेभ्यो मनुष्येभ्यः। पुनर्दोहाय कल्पताम्। यज्ञस्य सन्त-
तिरसि। यज्ञस्य त्वा सन्ततिमनु सन्तनोमि। अदस्तमसि
विष्णवे त्वा। यज्ञायापि दधाम्यहम्। अद्विररित्तेन पात्रेण।
याः पूताः परिशेरते। अयं पयः सोमं कृत्वा। स्वां योनिमपि
गच्छतु॥ ४०॥

पूर्णवल्कः पवित्रम्। सौम्यः सोमाद्धि निर्मितः। इमौ पूर्णं च
दर्भं च। देवानां हव्यशोधनौ। प्रातर्वेषाय गोपाय। विष्णो
हव्यं हि रक्षसि। उभावग्री उपस्तृणते। देवता उपवसन्तु
मे। अहं ग्राम्यानुप वसामि। मह्यं गोपतये पशून्॥ ४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसुम्भतां मे सह पुनातु गहि
नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा इह पशवोऽयं पितृणामग्निः॥) — [४]

देवां देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु। द्वितीयास्तृतीयेषु।
त्रिरैकादशा इह माऽवत। इदं शंकेयं यदिदं करोमि।
आत्मा करोत्वात्मनै। इदं करिष्ये भेषजम्। इदं मे
विश्वभेषजा। अश्विना प्रावतं युवम्। इदमहं सेनाया
अभीत्वैर्यै॥ ४२॥

मुखमपोहामि। सूर्य ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
आ प्यायतां घृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमंङ्ख

त्वचमङ्घ्रिः। सुरूपं त्वा वसुविदम्। पशूनां तेजसा। अग्नये
जुष्टमभि धारयामि। स्योनं ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते प्रति
तिष्ठ। व्रीहीणां मेधं सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथसुर्भुवनस्य
गोपाः। शृत उच्छ्वाति जनिता मतीनाम्। यस्त आत्मा
पशुषु प्रविष्टः। देवानां विष्टामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्त्सोम
घृतवान् हि भूत्वा। देवान्गच्छ सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्।
इरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे।
यस्यास्मि न तमन्तरैमि। स्वं मं इष्टं स्वं दत्तम्। स्वं
पूर्तं स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा।
वायुरुपश्रोता। आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता॥४५॥

पृथिवी माता। प्रजापतिर्बन्धुः। य एवास्मि स सन् यजे।
मा भेर्मा संविक्था मा त्वा हिंसिषम्। मा ते तेजोऽप
क्रमीत्। भरतमुद्धरेमनुषिञ्च। अवदानानि ते प्रत्यवदास्यामि।
नमस्ते अस्तु मा मा हिंसोः। यदवदानानि तेऽवघ्नन्।
विलोमाकार्षमात्मनः॥४६॥

आज्येन प्रत्यनज्येनत्। तत् आ प्यायतां पुनः।
अज्यायो यवमात्रात्। आव्याधात्कृत्यतामिदम्। मा
रूरुपाम यज्ञस्य। शुद्धं स्विष्टमिदं हविः। मनुना दृष्टां
घृतपदीम्। मित्रावरुणसमीरिताम्। दक्षिणार्धादसम्भिन्दन्।

अवद्याम्येकतोमुखाम्॥४७॥

इडे॑ भा॒गं जु॒षस्व नः। जिन्व॑ गा जिन्वा॒र्वतः। तस्या॑स्ते
भक्षि॒वाणः॑ स्याम। सर्वा॑त्मानः॒ सर्व॑गणाः। ब्र॒ध्न पिन्व॑स्व।
दद॑तो मे॒ मा क्षा॑यि। कुर्व॑तो मे॒ मोप॑दसत्। दि॒शां कृ॒त्तिर॑सि।
दि॒शो मे॒ कल्प॑न्ताम्। कल्प॑न्तां मे॒ दि॒शः॥४८॥

दैवी॑श्च॒ मानु॑षीश्च। अ॒होरा॒त्रे मे॑ कल्पेताम्। अ॒र्धमा॒सा
मे॑ कल्पन्ताम्। मा॒सा मे॑ कल्पन्ताम्। ऋ॒तवो॑ मे॒
कल्प॑न्ताम्। सं॒वत्स॒रो मे॑ कल्पताम्। कृ॒त्तिर॑सि॒ कल्प॑तां
मे। आशा॑नां त्वाऽऽशापा॒लेभ्यः॑। च॒तुर्भ्यो॑ अ॒मृते॑भ्यः। इ॒दं
भू॒तस्या॑ध्यक्षेभ्यः॥४९॥

वि॒धेम॑ ह॒विषा॑ व॒यम्। भज॑तां भा॒गी भा॒गम्। मा भा॒गोऽभ॑क्त।
नि॒रभा॑गं भ॒जामः॑। अ॒पस्मि॑न्व। ओष॑धीर्जिन्व। द्वि॒पात्पा॑हि।
चतु॑ष्पादव। दि॒वो वृ॒ष्टिमे॑रय। ब्रा॒ह्मणा॑नामि॒दं ह॒विः॥५०॥

सो॒म्याना॑ं सोमपी॒थिना॑म्। निर्भ॑क्तो ब्रा॒ह्मणः॑। नेहा
ब्रा॒ह्मण॑स्यास्ति। सम॑ङ्कां ब॒र्हिर्ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑। समा॑दि॒त्यैर्वसु॑भिः
सं म॒रुद्भिः॑। समि॑न्द्रेण॒ विश्वे॑भिर्दे॒वेभि॑रङ्गाम्। दि॒व्यं नभो॑
गच्छ॑तु यथ्स्वाहा॑। इन्द्रा॑णीवावि॒धवा॑ भूयासम्। अदि॑तिरिव
सुपु॑त्रा। अ॒स्थूरि॑ त्वा गार्हपत्य॥५१॥

उप॒निष॑दे सुप्रजा॒स्त्वाय॑। सं पत्नी॒ पत्या॑ सुकृ॒तेन॑ गच्छताम्।
य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभूताम्। स॒ञ्जाना॑नौ विज॑हतामरा॒तीः।

दिवि ज्योतिरुज्जमा रभेताम्। दशते तनुवो यज्ञ यज्ञियाः।
ताः प्रीणातु यजमानो घृतेन। नारिष्ठयैः प्रशिषमीडमानः।
देवानां दैव्येऽपि यजमानोऽमृतोऽभूत्। यं वा देवा
अकल्पयन्॥५२॥

ऊर्जो भागः शतक्रतू। एतद्वा तेन प्रीणानि। तेन
तृप्यतमहहौ। अहं देवानां सुकृतामस्मि लोके।
ममेदमिष्टं न मिथुर्भवाति। अहं नारिष्ठावनु यजामि विद्वान्।
यदाभ्यामिन्द्रो अदधाद्वाग्धेयम्। अदारसृद्धवत देवसोम।
अस्मिन् यज्ञे मरुतो मृडता नः। मा नो विददभिभामो
अशस्तिः॥५३॥

मा नो विदद्वृजना द्वेष्या या। ऋषभं वाजिनं वयम्। पूर्णमांसं
यजामहे। स नो दोहताः सुवीर्यम्। रायस्पोषः सहस्रिणम्।
प्राणाय सुराधंसे। पूर्णमांसाय स्वाहा। अमावास्या सुभगा
सुशेवा। धेनुरिव भूय आप्यायमाना। सा नो दोहताः
सुवीर्यम्। रायस्पोषः सहस्रिणम्। अपानाय सुराधंसे।
अमावास्यायै स्वाहा। अभि स्तृणीहि परि धेहि वेदिम्।
जामि मा हिःसीरमुया शयाना। होतृषदना हरिताः
सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य ब्रध्ने॥५४॥

अभीत्वैयं करोमि क्रमीत्पिताऽऽत्मन एकतो मुखां मे दिशोऽध्यक्षेभ्यो हविर्गार्हपत्या कल्पयुन्नशस्तिः सा नो दोहताः
सुवीर्यं सप्त च॥

[५]

परिस्तृणीत् परिधत्ताग्निम्। परिहितोऽग्निर्यजमानं भुनक्तु।
अपाः रस ओषधीनाः सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य

सन्तु कामदुघाः। अमुत्रामुष्मिल्लोके। भूपते भुवनपते।
महतो भूतस्य पते। ब्रह्माणं त्वा वृणीमहे। अहं भूपतिरहं
भुवनपतिः। अहं महतो भूतस्य पतिः॥५५॥

देवेन सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यं करिष्यामि। देवं सवितरेतं
त्वा वृणते। बृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणम्। तदहं मनसे प्र ब्रवीमि।
मनो गायत्रियै। गायत्री त्रिष्टुभै। त्रिष्टुजगत्यै। जगत्यनुष्टुभै।
अनुष्टुक्पङ्क्तौ। पङ्क्तिः प्रजापतये॥५६॥

प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः। विश्वे देवा बृहस्पतये।
बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा।
अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञं गोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं
करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा
तपस्वी॥५७॥

अन्तर्दूतश्चरति मानुषीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। मर्मज्यमाना महते सौभगाय।
मह्यं धुक्ष्व यजमानाय कामान्। भूमिर्भूत्वा महिमानं पुपोष।
ततो देवी वर्धयते पयांसि। यज्ञिया यज्ञं वि च यन्ति शं
च। ओषधीराप इह शक्नोतीश्व। यो मा हृदा मनसा यश्च
वाचा॥५८॥

यो ब्रह्मणा कर्मणा द्वेष्टि देवाः। यः श्रुतेन हृदयेनेष्णता च।
तस्येन्द्र वज्रेण शिरश्छिनद्मि। ऊर्णामृदु प्रथमानं स्योनम्।

दे॒वेभ्यो जुष्टं॑ स॒दनाय॑ ब॒र्हिः। सु॒वर्गे लो॒के यज॑मानं॒ हि
धे॒हि। मां ना॒कस्य॑ पृ॒ष्ठे प॑र॒मे व्यो॑मन्। च॒तुः शि॒खण्डा॑ यु॒वतिः
सु॒पेशाः॑। घृ॒तप्र॑तीका व॒युना॑नि व॒स्ते। साऽऽस्ती॒र्यमा॑णा म॒हते
सौ॒भगा॑य॥५९॥

सा मे॑ धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामा॑न्। शि॒वा च॑ मे श॒ग्मा चै॑धि।
स्यो॒ना च॑ मे सु॒षदा॑ चैधि। ऊ॒र्जस्व॑ती च मे॒ पय॑स्वती चैधि।
इ॒षमू॑र्ज मे पि॒न्वस्व। ब्र॒ह्म तेजो॑ मे पि॒न्वस्व। क्ष॒त्रमो॑जो मे
पि॒न्वस्व। वि॒शं पु॒ष्टिं मे पि॒न्वस्व। आ॒युर॒न्नाद्यं॑ मे पि॒न्वस्व।
प्र॒जां प॒शून्मे॑ पि॒न्वस्व॥६०॥

अ॒स्मिन् य॒ज्ञ उ॒प भू॑य॒ इन्नु मे॑। अ॒वि॒क्षोभा॑य परि॒धीं द॑धामि।
ध॒र्ता ध॑रु॒णो ध॑री॒यान्। अ॒ग्निर्द्वे॒षांसि॑ नि॒रितो नु॑दाते।
वि॒च्छिन्न॑न्नि वि॒धृती॑भ्यां॒ स॒पत्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये
च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः। वि॒शो य॒न्त्राभ्यां॑ वि॒धमा॑म्ये॒नान्। अ॒हं
स्वा॒नामु॑त्त॒मोऽसा॑नि दे॒वाः। वि॒शो य॒न्त्रे नु॑द॒माने॒ अरा॑तिम्।
वि॒श्वं पा॒प्मान॒मम॑तिं दु॒र्मरा॑युम्॥६१॥

सीद॑न्ती दे॒वी सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। धृ॒तीं स्थो॑ वि॒धृती॑
स्व॒धृती॑। प्रा॒णान्म॑रि॒धं धा॑रयतम्। प्र॒जां म॑रि॒धं धा॑रयतम्।
प॒शून्म॑रि॒धं धा॑रयतम्। अ॒यं प्र॑स्तर उ॒भय॑स्य ध॒र्ता। ध॒र्ता
प्र॑या॒जाना॑मु॒तानू॑या॒जाना॑म्। स दा॑धार स॒मिधो॑ वि॒श्वरू॑पाः।
तस्मि॒न्त्सु॒चो अ॒ध्या सा॑दयामि। आ रो॑ह प॒थो जु॑हु
दे॒वया॑नान्॥६२॥

यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। हिरण्यपक्षाऽजिरा
सम्भृताङ्गा। वहांसि मा सुकृतां यत्र लोकाः। अवाहं बोध
उपभृतां सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः।
दोहै यज्ञं सुदुघामिव धेनुम्। अहमुत्तरो भूयासम्।
अधरे मथ्सपत्नाः। यो मां वाचा मनसा दुर्मरायुः।
हृदाऽरातीयादभिदासदग्ने॥६३॥

इदमस्य चित्तमधरं ध्रुवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे
मथ्सपत्नाः। ऋषभोऽसि शाकुरः। घृताचीनां सूनुः।
प्रियेण नाम्नां प्रिये सदसि सीद। स्योनो मे सीद सुषदः
पृथिव्याम्। प्रथयि प्रजयां पशुभिः सुवर्गे लोके। दिवि सीद
पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो भूयासम्॥६४॥

अधरे मथ्सपत्नाः। इयं स्थाली घृतस्य पूर्णा। अच्छिन्नपयाः
शतधार उथ्सः। मारुतेन शर्मणा दैव्येन। यज्ञोऽसि सर्वतः
श्रितः। सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः।
सहस्रं मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। प्रजापतिरसि
सर्वतः श्रितः॥६५॥

सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः। सहस्रं
मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। इदमिन्द्रियममृतं
वीर्यम्। अनेनेन्द्राय पशवोऽचिकिथ्सन्। तेन देवा अवतोप
माम्। इहेषमूर्जं यशः सह ओजः सनेयम्। शृतं मयि

श्रयताम्। यत्पृथिवीमचरत्तत्प्रविष्टम्॥६६॥

येनासिञ्चद्वलमिन्द्रे प्रजापतिः। इदं तच्छुक्रं मधुं वाजिनीवत्।
येनोपरिष्ठादधिनोन्महेन्द्रम्। दधि मां धिनोतु। अयं वेदः
पृथिवीमन्वविन्दत्। गुहां सतीं गहने गह्वरेषु। स विन्दतु
यजमानाय लोकम्। अच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोतु।
अयं यज्ञः समसदद्धविष्मान्। ऋचा साम्ना यजुषा
देवताभिः॥६७॥

तेन लोकान्त्सूर्यवतो जयेम। इन्द्रस्य सुख्यममृतत्वमंश्याम्।
यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय
मह्यम्। अप तमिन्द्राग्नी भुवनान्नुदेताम्। अहं प्रजां वीरवतीं
विदेय। अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा सरिष्यन्तम्। वाजं
जेष्यन्तम्। वाजिनं वाजजितम्॥६८॥

वाजजित्यायै सं मांज्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। उपहूतो द्यौः
पिता। उप मां द्यौः पिता ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्। आयुषे
वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। उपहूता पृथिवी माता। उप मां
माता पृथिवी ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्॥६९॥

आयुषे वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। मनो ज्योतिर्जुषतामा-
ज्यम्। अच्छिद्रं यज्ञं समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं
नः। विश्वे देवा इह मादयन्ताम्। यन्तै अग्न आवृश्मि।
अहं वा क्षिपितश्चरन्। प्रजां च तस्य मूलं च। नीचैर्देवा नि

वृश्चत॥ ७०॥

अग्ने॒ यो नोऽभि॑दास॑ति। स॒मा॒नो यश्च॒ नि॒ष्ठ्यः। इ॒ध्मस्ये॑व
प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॑न। यो मां द्वेष्टि॑ जातवेदः।
यं चाऽऽहं॑ द्वेष्मि॒ यश्च॒ माम्। सर्वा॑ऽस्तान॑ग्रे सन्द॑ह।
या॑ऽश्वाहं॑ द्वेष्मि॒ ये च॒ माम्। अग्ने॑ वाजजित्। वाजं॑ त्वा
ससृ॑वा॒ऽसम्॥ ७१॥

वाजं॑ जिगि॒वा॒ऽसम्। वा॒जिनं॑ वाज॒जितम्। वा॒ज॒जि॒त्याये॒
सम्मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्नादम॒न्नाद्या॑य। वेदि॑र्ब॒रुहिः॑ श्रुत॑ऽह॒विः।
इ॒ध्मः परि॑धयः सुचः॑। आज्यं॑ य॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः। या॒ज्याश्च॑
वष॑ट्काराः। सं मे॒ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्म॒स॒न्नह॑ने हुते॥ ७२॥

दि॒वः खी॑लोऽव॑ततः। पृथि॒व्या अ॒ध्युत्थि॑तः। तेनां॑
स॒हस्र॑काण्डेन। द्विष॑न्त॑ऽशोचयामसि। द्विष॑न्मे॒ बहु
शो॑चतु। ओष॑धे॒ मो अ॒ह॑ऽशुचम्। य॒ज्ञ नम॑स्ते य॒ज्ञ।
नमो॑ नम॑श्च ते य॒ज्ञ। शि॒वेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व। स्यो॒नेन॑ मे॒
सन्ति॑ष्ठस्व॥ ७३॥

सु॒भूतेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व।
य॒ज्ञस्य॑र्द्धि॒मनु॑ सन्ति॑ष्ठस्व। उप॑ ते य॒ज्ञ नमः॑। उप॑ ते॒ नमः॑।
उप॑ ते॒ नमः॑। त्रि॒ष्फली॑क्रियमा॑णानाम्। यो न्य॒ङ्गो अ॑व॒शिष्य॑ते।
रक्ष॑सां भाग॒धेयम्। आप॑स्तत्र॒ वह॑तादि॒तः॥ ७४॥

उ॒लूख॑ले॒ मुस॑ले॒ यच्च॑ शूर्पे॑। आ॒शि॒श्लेष॑ दृषदि॒ यत्क॑पाले॑।
अ॒व॒प्रुषो॑ वि॒प्रुषः॑ संय॑जामि। वि॒श्वे दे॒वा ह॒विरि॑दं जु॒षन्ता॑म्।

य॒ज्ञे या वि॒प्रुषः सन्ति॑ ब॒ह्वीः। अ॒ग्नौ ताः सर्वाः॑ स्वि॑ष्टाः सु॒हुता
जु॒होमि। उ॒द्यन्न॑द्यमि॒त्र महः॑। स॒पत्नान्मे॑ अनीनशः। दि॒वैनान्
वि॒द्युतां जहि॑। नि॒म्रोच॑न्नध॒रान्कृधि॥ ७५॥

उ॒द्यन्न॑द्य वि नो॑ भज। पि॒ता पु॒त्रेभ्यो॑ यथा॑। दी॒र्घायु॑त्वस्य
हे॒शिषे। तस्य॑ नो देहि सूर्य।

॥ हृद्रोगघ्न-मन्त्राः ॥

उ॒द्यन्न॑द्य मि॒त्रमहः॑। आ॒रोह॑न्नुत्त॒रां दि॒वम्। हृ॒द्रो॒गं मम॑ सूर्य।
ह॒रि॒माणं॑ च नाशय। शु॒केषु॑ मे ह॒रि॒माणम्। रो॒प॒णाका॑सु
द॒ध्मसि॥ ७६॥

अथो॑ ह॒रि॒द्र॒वेषु॑ मे। ह॒रि॒माणं॑ नि द॒ध्मसि॑। उद॑गा॒द्यमा॑दित्यः।
वि॒श्वेन॑ स॒हसा॑ स॒ह। द्विष॑न्तं मम॑ र॒न्धयन्। मो अ॒हं द्विष॑तो
र॒धम्।

यो नः॑ शपा॒दश॑पतः। यश्च॑ नः॑ शप॑तः शपा॑त्। उ॒षाश्च॑ तस्मै॑
नि॒म्रुक्क॑। सर्व॑ पा॒पं समू॑हताम्॥ ७७॥

यो नः॑ स॒पत्नो॑ यो रणः॑। म॒र्तोऽभि॑दास॑न्ति दे॒वाः।
इ॒ध्मस्यै॑व प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्यो॒च्छैषि॑ किञ्च॒न। अ॒वसृ॑ष्टः
परा॑पत। श॒रो ब्र॒ह्मसं॑शितः। गच्छा॑ऽमि॒त्रान्प्र वि॑श। मैषां॑
कश्च॑नो॒च्छिषः॑॥ ७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सोभगाय पशून्मे पितृस्व दुर्मरायुं देवयानानग्रेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो भूयासं प्रजापतिरसि
सर्वतः श्रितः प्रविष्टं देवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामगिराग्नौ प्राद्वक्षत समुवांसं हुते स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि
दध्मस्यूहतामष्टौ च॥

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
 पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो
 अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि
 तपसो योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः॥७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्यृतस्य योनिः। ऋतमसि
 भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षां तपसा। विश्वस्य
 भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
 प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः।
 स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसः॥८०॥

ज्योग्जीवा जरामशीमहि। इन्द्रं शाक्र गायत्रीं प्रपद्ये। तान्ते
 युनज्मि। इन्द्रं शाक्र त्रिष्टुभं प्रपद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं
 शाक्र जगतीं प्रपद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्रानुष्टुभं
 प्रपद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्र पङ्क्तिं प्रपद्ये॥८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहं दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण
 छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतं सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि।
 ऋतं च मे सत्यं चाभूताम्। ज्योतिरभूवहं सुवर्गमम्।
 सुवर्गं लोकं नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी
 दीक्षा॥८२॥

तयाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। ययाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। तया
 त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षं दीक्षा। तया वायुर्दीक्षया
 दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया

दीक्षयामि। द्यौर्दीक्षा। तयाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः।
ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः॥८३॥

तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। दिशो दीक्षा। तया चन्द्रमा
दीक्षया दीक्षितः। यया चन्द्रमा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
दीक्षया दीक्षयामि। आपो दीक्षा। तया वरुणो राजा दीक्षया
दीक्षितः। यया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
दीक्षया दीक्षयामि। ओषधयो दीक्षा॥८४॥

तया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया सोमो राजा दीक्षया
दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। वाग्दीक्षा। तया
प्राणो दीक्षया दीक्षितः। यया प्राणो दीक्षया दीक्षितः। तया
त्वा दीक्षया दीक्षयामि। पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्।
अन्तरिक्षं त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु
दीक्षताम्॥८५॥

दिशस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। आपस्त्वा दीक्षमाणमनु
दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा
दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। ऋचस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्।
सामानि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। यजूंषि त्वा
दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। अहश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च।
त्विषिश्चापचितिश्च॥८६॥

आपश्चोषधयश्च। ऊर्क् सूनृता च। तास्त्वा दीक्षमाणमनु
दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद। देवानां सुम्नो महते
रणाय। स्वासस्थस्तनुवा संविशस्व। पितेवैधि सूनव आ

सुशेवः। शिवो मां शिवमा विंश। सत्यं मं आत्मा। श्रद्धा
मेऽक्षितिः॥८७॥

तपो मे प्रतिष्ठा। सवितृप्रसूता मा दिशो दीक्षयन्तु।
सत्यमस्मि। अहं त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि
योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्रे। पुत्रः पित्रे
लोककृज्जातवेदः। आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तात्। अग्रे स्वां
योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्॥८८॥

विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। एकमिषे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु।
द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु।
चत्वारि मायोभवाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। पञ्च पशुभ्यो
विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। षड्रायस्पोषाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सप्त
सप्तभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सखायः सप्तपदा
अभूम। सख्यं ते गमेयम्॥८९॥

सख्यात्ते मा योषम्। सख्यान्मे मा योष्ठाः। साऽसि सुब्रह्मण्ये।
तस्यास्ते पृथिवी पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्तेऽन्तरिक्षं
पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते द्यौः पादः। साऽसि
सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते दिशः पादः॥९०॥

पुरोरजास्ते पञ्चमः पादः। सा न इषमूर्जं धुक्वा तेजं
इन्द्रियम्। ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यम्। वि मिमे त्वा पयस्वतीम्।
देवानां धेनुः सुदुधामनपस्फुरन्तीम्। इन्द्रः सोमं पिबतु।
क्षेमो अस्तु नः। इमान्नराः कृणुत वेदिमेत्या। वसुमतीः

रुद्रवतीमादित्यवतीम्॥११॥

वर्ष्मन्दि॒वः। नाभा॑ पृथि॒व्याः। यथा॒ऽयं यज॑मानो न रिष्ये॒त्।
दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। चतुः॑ शिखण्डा युव॒तिः सु॒पेशाः॑।
घृत॑प्रतीका भुवनस्य॒ मध्ये॑। तस्या॑ सु॒पर्णा॒वधि॒ यो
निर्वि॑ष्टौ। तयोर्दे॒वाना॒मधि॑ भाग॒धेयम्॑। अप॒ जन्यं॑ भ॒यं नु॑द।
अप॑ चक्राणि॒ वर्तय॑। गृह॑ सोमस्य गच्छ॒तम्। न वा उ॑
वे॒तन्म्रि॒यसे॒ न रि॑ष्यसि। दे॒वा इ॒देषि॑ पृथिभिः सु॒गेभिः॑।
यत्र॑ यन्ति सु॒कृतो॒ नापि॑ दुष्कृतः। तत्र॑ त्वा दे॒वः स॒वि॒ता
द॑धातु॥१२॥

ब्रह्मणो योनिरहंसः पङ्क्तिं प्रपद्ये दीक्षा ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितस्तया त्वा दीक्षया दीक्षयाम्योपधयो दीक्षा द्यौस्त्वा
दीक्षमाणमनु दीक्षतामपचित्तिश्चाक्षितिरुत्तरस्मिन्नामेयं दिशः पादं आदित्यवतीं वर्तय पञ्च च॥—————[७]

यद॒स्य पा॒रे रज॑सः। शु॒क्रं ज्योति॑रजायत। तन्नः॑ पर्ष॒दति॒
द्विषः॑। अ॒ग्ने वैश्वान॑र॒ स्वाहा॑। यस्मा॑द्भीषा॒ऽवाशि॑ष्ठाः। ततो॑ नो॒
अभ॑यं कृधि। प्र॒जाभ्यः॒ सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑।
यस्मा॑द्भीषा न्यष॑दः। ततो॑ नो॒ अभ॑यं कृधि॥१३॥

प्र॒जाभ्यः॒ सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑। उ॒दुस्त्र तिष्ठ॑
प्रति॑ तिष्ठ॒ मारि॑षः। मेमं॑ य॒ज्ञं यज॑मानं च रीरिषः। सु॒वर्गे
लो॒के यज॑मानः॒ हि धे॑हि। शन्न॑ एधि द्विपदे शं चतु॑ष्पदे।
यस्मा॑द्भीषा॒ऽवेषि॑ष्ठाः पु॒लायि॑ष्ठाः स॒मज्ञा॑स्थाः। ततो॑ नो॒ अभ॑यं
कृधि। प्र॒जाभ्यः॒ सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑॥१४॥

य इ॒दम॑कः। तस्मै॒ नमः॑। तस्मै॒ स्वाहा॑। न वा उ॑वे॒तन्म्रि॒यसे॑।

आशा॑नां त्वा॒ विश्वा॒ आशाः॑। य॒ज्ञस्य॒ हि स्थ ऋ॒त्वियौ॑।
 इन्द्रा॑ग्नी॒ चेत्त॑नस्य च। हु॒ताहु॒तस्य॑ तृ॒प्यतम्। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑
 च। हु॒तस्य॒ चाहु॑तस्य च। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑ च। इन्द्रा॑ग्नी
 अ॒स्य सोम॑स्य। वी॒तं पि॑बतं जु॒षेथा॑म्। मा यज॑मानं तमो॑
 विदत्। म॒र्त्विजो॒ मो इ॒माः प्र॒जाः। मा यः सोम॑मि॒मं पि॑बात्।
 स॒सृष्ट॑मु॒भयं॑ कृतम्॥१५॥

कृधि मीढुपेऽहुतस्य च सप्त च॥ [८]

अ॒ना॒गस॑स्त्वा व॒यम्। इन्द्रे॑ण॒ प्रेषि॑ता॒ उप। वा॒युष्टे॑
 अ॒स्त्व॒श॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अ॒स्त्व॒श॒भूः। वरु॑णस्ते
 अ॒स्त्व॒श॒भूः। अपा॑ङ्ग्या॒ ऋत॑स्य गर्भाः। भुव॑नस्य
 गोपाः॒ श्येना॑ अतिथयः। पर्व॑तानां ककुभः प्र॒युतो॑ नपातारः।
 व॒शुनेन्द्र॑ ह्वयत। घोषे॒णामी॑वा॒श्वात॑यत॥१६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रा॑वा॒ण इन्द्रु॑रिन्द्र॒ इत्य॑वादिषुः।
 एन्द्र॑मचुच्यवुः पर॒मस्याः॑ परा॒वतः॑। आ॒ऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
 ओरोर॑न्तरि॒क्षात्। आ सु॑भू॒तम॑सुषवुः। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सं म॒
 आसु॑षवुः। सम॑रे रक्षा॑स्यवधिषुः। अप॑ह॒तं ब्र॒ह्मज्य॑स्य।
 वाक्क्र॑ त्वा॒ मन॑श्च श्रीणीताम्॥१७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वा॒ऽपान॑श्च॒ श्रीणी॑ताम्। चक्षु॑श्च त्वा॒ श्रोत्रं॑ च
 श्रीणी॑ताम्। दक्ष॑श्चत्वा॒ बलं॑ च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा॒
 सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वा॒ऽजरा॑ च॒ श्रीणी॑ताम्। आ॒त्मा
 च॑ त्वा॒ तनू॑श्च॒ श्रीणी॑ताम्। श्रु॒तोऽसि॑ श्रु॒तं कृ॑तः। श्रु॒ताय॑ त्वा

श्रुतेभ्यस्त्वा। यमिन्द्रमाहुर्वरुणं यमाहुः। यं मित्रमाहुर्यमुं
सत्यमाहुः॥९८॥

यो देवानां देवतमस्तपोजाः। तस्मै त्वा तेभ्यस्त्वा। मयि
त्यदिन्द्रियं महत्। मयि दक्षो मयि क्रतुः। मयि धायि
सुवीर्यम्। त्रिशुङ्घर्मो वि भातु मे। आकूत्या मनसा
सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पयसा सह। तस्य
दोहमशीमहि॥९९॥

तस्य सुम्रमशीमहि। तस्य भुक्षमशीमहि। वाग्जुषाणा
सोमस्य तृप्यतु। मित्रो जनान् स मित्रा यस्मान्न जातः
परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः
प्रजया संविदानः। त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी।
एष ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शंसिष हरी। य ऋत्वियः प्र ते वन्वे।
वनुषो हर्यतं मदम्। इन्द्रो नाम घृतं नयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्षसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं देवानामसि। अधिपतिं माम्।
आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भुक्षं चक्रतुरग्र एतम्।
तयोरनु भुक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु। प्रजा-
पतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्। अर्थेगा
अस्य जहितः। अवसानपतेऽवसानं मे विन्द। नमो रुद्राय

वास्तोष्पतये। आयने विद्रवणे॥१०२॥

उ॒द्याने॒ यत्प॒राय॑णे। आ॒वर्त॑ने वि॒वर्त॑ने। यो गो॑पायति
त॑ ५ हु॒वे। या॒न्य॑पा॒मित्या॒न्यप्र॑ती॒त्तान्य॑स्मि॑। य॒मस्य॑ ब॒लिना॑
चरा॑मि। इ॒हैव॑ सन्तः॒ प्रति॑ तद्या॑तयामः। जी॒वा जी॒वेभ्यो॑ नि
ह॑राम ए॒नत्। अ॒नृणा॑ अ॒स्मिन्न॑नृणाः पर॑स्मिन्। तृती॑ये लो॒के
अ॒नृणाः स्या॑म। ये दे॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृयाणाः॥१०३॥

सर्वा॑न्प॒थो अ॑नृणा आक्षी॑येम। इ॒दमू॒नु श्रेयो॑ऽव॒सान॒मा ग॑न्म।
शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। गो॒मृद्ध॑न॒वद॑श्व॒वदूर्ज॑स्वत्।
सु॒वीरा॑ वी॒रैर॑नु सञ्च॑रेम। अ॒र्कः प॒वित्र॑ ५ रज॑सो वि॒मानः॑।
पु॒नाति॑ दे॒वानां॑ भु॒व॑नानि॒ विश्वा॑। द्यावा॑पृथि॒वी प॒य॑सा
संवि॑दाने। घृ॒तं दु॑हाते अ॒मृतं॑ प्रपी॑ने। प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो
वि॒मानः॑। पु॒नाति॑ दे॒वानां॑ भु॒व॑नानि॒ विश्वा॑। सु॒व॒ज्योति॑र्यशो
म॒हत्। अ॒शीम॑हि॒ गा॒धमु॑त प्र॑तिष्ठाम्॥१०४॥

चात॒यत् श्री॑णी॒ता ५ स॒त्यमा॑हु॒रंशीम॑हि ग॒णे कुरु॑ वि॒द्रव॑णे पि॒तृया॑णां अ॒र्को रज॑सो वि॒मान॑स्त्रीणि च॥—[९]

उद॑स्ताम्प॒सीथ्स॑वि॒ता मि॒त्रो अ॑र्य॒मा। सर्वा॑न्मि॒त्रान॑वधीद्युगे॑न।
बृ॒हन्तं॑ मा॒मंकर॑द्वी॒रव॑न्तम्। र॒थ॒न्तरे॑ श्र॒यस्व॑ स्वाहा॑ पृथि॒व्याम्।
वा॒म॒दे॒व्ये श्र॑यस्व॑ स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षे। बृ॒ह॒ति श्र॑यस्व॑ स्वाहा॑
दि॒वि। बृ॒ह॒ता त्वोप॑स्त॒भ्रोमि॑। आ त्वा॑ ददे॒ यश॑से वी॒र्या॑य च।
अ॒स्मास्व॑घ्निया यू॒यं द॑धाथेन्द्रि॒यं प॒यः। यस्ते॑ द्र॒प्सो यस्त॑
उ॒द॒र॒षः॥१०५॥

दैव्यः केतुर्विश्वं भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्ठ्यै स्वाहा॥
 अनु मा सर्वो यज्ञोऽयमेतु। विश्वे देवा मरुतः सामार्कः।
 आप्रियश्छन्दांसि निविदो यजूंषि। अस्यै पृथिव्यै
 यद्यज्ञियम्। प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व। अनुवीरैरनु
 राध्याम गोभिः। अन्वश्चैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु प्रजया-
 ऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिक्षत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्रे।
 प्रत्यश्वेषु प्रति तिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि
 भव्यै। विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामर्धिश्रितम्। दिवे च
 विश्वकर्मणे। पृथिव्यै चाकरं नमः। अस्कान्द्यौः पृथिवीम्।
 अस्कानृषभो युवागाः॥१०७॥

स्कन्नेमा विश्वा भुवना। स्कन्नो यज्ञः प्र जनयतु।
 अस्कानजनि प्राजनि। आ स्कन्नाज्जायते वृषा। स्कन्नात्प्र
 जनिषीमहि। ये देवा येषामिदं भागधेयं बभूव। येषां प्रयाजा
 उतानूयाजाः। इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यः। अग्निहोतृभ्यो
 देवेभ्यः स्वाहा॥ उत त्या नो दिवा मतिः॥१०८॥

अदितिरूत्या गमत्। सा शन्ताची मयस्करत्। अप
 स्त्रिधः। उत त्या दैव्या भिषजा। शन्नस्करतो अश्विना।
 यूयातामस्मद्रपः। अप स्त्रिधः। शमग्रिरग्निभिस्करत्।
 शन्नस्तपतु सूर्यः। शं वातो वात्वरूपाः॥१०९॥

अप स्त्रिधः। तदित्यदं न विचिकेत विद्वान्। यन्मृतः पुनरप्येति

जी॒वान्। त्रि॒वृ॒द्यद्भु॒वं॒नस्य॑ रथ॒वृत्। जी॒वो ग॒र्भो न मृ॒तः स
जी॒वात्। प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। वि॒श्वानि॑ वि॒दुषे॑ भर। अ॒र॒ङ्ग॒माय॑
जग्म॑वे। अप॑श्चाद॒ध्वने॑ नरै॑। इ॒न्दुरि॒न्दुम॑वा॒गात्। इ॒न्दो॒रिन्द्रो॑-
ऽपात्। तस्य॑ त इ॒न्दुवि॒न्द्रपी॑तस्य॒ मधु॑मतः। उप॑हूत॒स्योप॑हूतो
भक्ष॑यामि॥११०॥

उ॒दर॒प इन्द्रि॒येण॑ गा म॒तिर॑र॒पा अ॒ंगु॒त्राणि॑ च॥ ————— [१०]

ब्र॒ह्म॑ प्र॒ति॒ष्ठा म॑न॒सो ब्र॒ह्म॑ वा॒चः। ब्र॒ह्म॑ य॒ज्ञाना॑
ह॒विषा॑माज्य॒स्य। अति॑रि॒क्तं क॑र्म॒णो यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः
प॒र्वाणि॑ प्र॒ति॒र॒न्नेति॑ क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु
दे॒वान्। आ॒श्रा॒वित॑म॒त्याश्रा॑वितम्। वष॑ट्कृतम॒त्यनू॑क्तं च य॒ज्ञे।
अति॑रि॒क्तं क॑र्म॒णो यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः प॒र्वाणि॑ प्र॒ति॒र॒न्नेति॑
क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु दे॒वान्॥१११॥

यद्वो॑ दे॒वा अति॑पा॒दया॑नि। वा॒चा चि॒त्प्रय॑तं दे॒वहे॑डनम्। अ॒रा॒यो
अ॒स्मा॑५ अ॒भिदु॑च्छु॒नाय॑ते। अ॒न्यत्रा॑स्मन्म॒रुत॑स्तन्निधे॑तन। त॒तं
म॒ आ॒प॒स्तदु॑ ता॒यते॑ पु॒नः। स्वादि॑ष्टा धी॒तिरु॑च॒थाय॑ शस्यते।
अ॒य॑५ संमु॒द्र उ॒त वि॒श्वभै॑षजः। स्वाहा॑कृतस्य॒ समु॑तृ॒ष्णुत॑र्भुवः।
उद्व॑यं तम॑स॒स्परि॑। उदु॒त्यं चि॒त्रम्॥११२॥

इ॒मं मे॑ वरु॒ण तत्त्वा॑ यामि। त्व॒न्नो अ॒ग्ने स त्व॒न्नो अ॒ग्ने।
त्वम॑ग्ने अ॒यासि॑ प्रजा॑पते। इ॒मं जी॒वेभ्यः॑ परि॒धिं द॑धामि।
मैषा॑न्नु॒गाद॑प॒रो अ॒र्धमे॑तम्। श॒तं जी॑वन्तु श॒रदः॑ पु॒रूचीः॑।
ति॒रो मृ॒त्युं द॑धतां प॒र्वते॑न। इ॒ष्टेभ्यः॑ स्वाहा॒ वष॑डनि॒ष्टेभ्यः॑

स्वाहा॥ भेषजं दुरिष्ठ्यै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा॥ दौराध्यै
स्वाहा दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्धौ स्वाहा समृद्धौ स्वाहा॥ यतं इन्द्र भयामहे। ततो नो
अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतयै। वि द्विषो वि
मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी।
वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो
न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
रुजासि। भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम। अनज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
वेत्थ यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थ यथातथम्। यत्पाक्त्रा
मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवाश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥ [११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवांसश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुश्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्। वाचा-
ऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः प्रमुश्चतु।
दुरिता यानि चकृमा। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं संरस्वति। ऋतान्मा
मुश्चताहंसः। यदन्यकृतमारिम। सजातशसादुत वा

जामि॒शः॑ सात्। ज्याय॑सः श॑सा॒दुत वा कनी॑यसः।
अना॑ज्ञातं दे॒वकृ॑तं यदे॒नः। तस्मा॒त्त्वम॒स्माञ्जा॑तवेदो मुमु॒ग्धि।
यद्वा॒चा यन्मन॑सा। बा॒हुभ्या॑म॒रूभ्या॑म॒ष्टीव॒द्भ्या॑म्॥११७॥

शि॒श्जैर्य॑दनृ॒तं च॑कृ॒मा व॒यम्। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः।
यद्ध॑स्ता॒भ्यां च॑कर् कि॒ल्बिषा॑णि। अ॒क्षाणां॑ व॒ग्नुमु॑प॒जिघ्र॑मानः।
दूरे॑प॒श्या च॑ रा॒ष्ट्रभृ॑च्च। तान्य॑प्स॒रसा॒वनु॑दत्तामृ॒णानि॑।
अदी॑व्य॒वृणं॑ यद॒हं च॑कार। यद्वादा॑स्यन्थ्स॒ञ्जग्रा॒ जनै॑भ्यः।
अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः। यन्मयि॑ मा॒ता गर्भे॑ स॒ति॥११८॥

ए॒नंश्च॑का॒र यत्पि॑ता। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः। यदा॑ पि॒पेष् मा॒तरं॑
पि॒तर॑म्। पु॒त्रः प्र॑मु॒दितो॑ ध॒यन्। अहि॑सि॒तौ पि॒तरौ॑ म॒या
तत्। तद॑ग्रे अ॒नृणो॑ भ॒वामि॑। यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॑त द्याम्।
यन्मा॒तरं॑ पि॒तरं॑ वा जिहि॑सि॒म। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः।
यदा॑श॒सा नि॒शसा॒ यत्प॑रा॒शसा॑॥११९॥

यदे॒नंश्च॑कृ॒मा नू॒तनं॑ यत्पु॑रा॒णम्। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः। अति॑
क्रामा॑मि दुरि॒तं यदे॒नः। जहा॑मि रि॒प्रं प॑र॒मे स॒धस्थे॑। यत्र॑ यन्ति॑
सु॒कृतो॑ नापि॑ दुष्कृ॒तः। तमा॑ रो॒हामि॑ सु॒कृतां॑ नु लो॒कम्। त्रि॒ते
दे॒वा अ॑मृ॒जतै॑तदे॒नः। त्रि॒त ए॒तन्म॑नु॒ष्येषु॑ मामृ॒जे। ततो॑ मा॒ यदि॑
किञ्चि॑दान॒शे। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः॥१२०॥

गा॒र्हप॑त्यः प्रमु॑श्चतु। दुरि॒ता या॒नि च॑कृ॒मा क॒रोतु॑
मा॒मने॑नसम्। दि॒वि जा॒ता अ॒प्सु जा॒ताः। या जा॒ता

ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नः शुन्धन्तु
 शुन्धनीः। यदापो नक्तं दुरितं चराम। यद्वा दिवा नूतनं
 यत्पुराणम्। हिरण्यवर्णास्तत उत्पुनीत नः। इमं मे
 वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
 अयासि॥१२१॥

अनेनसमष्टीवद्वाꣳ सति पंराशसाऽऽनृशैऽग्निमा तस्मादेनसः पुनीत नृन्नीणि च (यद्देवा देवां कृतेनं सजातशꣳसाद्यद्वाचा
 यद्धस्ताऽयामदीव्यं यन्मयि माता यदा पिपेषु यदन्तरिक्षं यदाशसाऽति क्रामामि त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता
 यदापं इमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने त्वमग्ने अयासि।)॥—————[१२]

यत्ते ग्रावणां चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि स्वधिता
 परूꣳषि। तथ्सन्धुत्स्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
 अधमिथ्सङ्क्षयेम। यत्ते ग्रावां बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो यत्ते
 दुदुहुर्दक्षिणेन। तत्त आप्यायतां तत्ते। निष्ठायतां देव सोम।
 यत्ते त्वचं बिभिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि
 त्मना॥१२२॥

त्वया तथ्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः सन्धासत्परमे व्योमन्।
 अहाच्छरीरं पर्यसा समेत्य। अन्योन्यो भवति वर्णो अस्य।
 तस्मिन्वयमुपहृतास्तव स्मः। आ नो भज सदसि विश्वरूपे।
 नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो वि हासीद्भिर
 आवृणानः। अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो रूपं वहतु
 जायमानः॥१२३॥

उप क्षरन्ति जुह्वो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तव वर्धयन्तीः।
 तस्मै ते सोम नम इद्वषट्। उप मा राजन्सुकृते ह्वयस्व।

सं प्राणापानाभ्या॒ऽ समु चक्षु॑षा॒ त्वम्। स॒ऽ श्रोत्रेण॑ गच्छस्व
सोम॑ राजन्। यत्तु॑ आस्थि॑त॒ऽ शमु॑ तत्ते॑ अस्तु। जा॒नी॒ता॒न्नः
स॒ङ्ग॒म॒ने पथी॑नाम्। ए॒तं जा॑नी॒ता॒त्पर॒मे व्यो॑मन्। वृ॒काः
सध॑स्था वि॒द रू॒पम॑स्य॥१२४॥

यदा॑गच्छा॑त्प॒थिभिर्दे॒व्या॒नैः। इ॒ष्टा॒पूर्ते॑ कृ॒णु॒तादा॒विर॑स्मै।
अरि॑ष्टो राज॒न्नग॒दः परे॑हि। नम॑स्ते अस्तु॒ चक्ष॑से रघू॒य॒ते।
ना॒क॒मा॒रो॒ह स॒ह यज॑मानेन। सू॒र्यं गच्छ॑तात्पर॒मे व्यो॑मन्।
अ॒भू॒द्दे॒वः स॒वि॒ता व॒न्द्यो॒नु नः॑। इ॒दानी॑म॒हं उ॒प॒वा॒च्यो नृ॒भिः।
वि॒ यो रत्ना॑ भज॑ति मा॒नवे॒भ्यः। श्रेष्ठ॑ नो अ॒त्र द्र॒विणं॑ यथा॒
दध॑त्। उ॒प नो॑ मि॒त्राव॑रुणावि॒हाव॑तम्। अ॒न्वादी॑ध्या॒थामि॑ह
नः॑ सखा॒या। आ॒दि॒त्यानां॑ प्र॒सि॒तिर्हे॒तिः। उ॒ग्रा श॒तापा॑ष्ठा
घृ॒विषा॑ परि॑ णो वृ॒णक्तु॑। आ॒प्या॒यस्व॒ सन्ते॑॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्यर्धं च॥

[१३]

यदि॑दी॒क्षे म॒नसा॑ यच्च॑ वा॒चा। यद्वा॑ प्रा॒णैश्चक्षु॑षा॒ यच्च॑
श्रोत्रे॑ण। यद्रे॑त॒सा मि॒थु॒नेना॒प्या॒त्म॒ना। अ॒द्भ्यो लो॒का द॑धिरे॒
तेज॑ इन्द्रि॒यम्। शु॒क्रा दी॒क्षा॒यै तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑
वि॒मो॒क्त्रीर्म॒यि तेज॑ इन्द्रि॒यम्। यदृ॒चा सा॒म्रा यजु॑षा। प॒शूनां॑
चर्म॑न् ह॒विषा॑ दिदी॒क्षे। यच्छ॒न्दोभि॑रोष॒धीभिर्व॑न॒स्पतौ॑। अ॒द्भ्यो
लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑ इन्द्रि॒यम्॥१२६॥

शु॒क्रा दी॒क्षा॒यै तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑ वि॒मो॒क्त्रीर्म॒यि तेज॑
इन्द्रि॒यम्। येन॑ ब्र॒ह्म येन॑ क्ष॒त्रम्। येन॑न्द्रा॒ग्नी प्र॒जाप॑तिः

सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः।
अद्ध्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो
विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेज इन्द्रियम्। अपां
पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम॥१२७॥

अग्नेः प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः।
सोमस्य प्रियं धाम। इन्द्रस्य प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां
पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम। विश्वेषां देवानां
प्रियतमं हविः स्वाहा। वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु
पिप्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि॥१२८॥

देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। कव्येभ्यः
पितृभ्यः स्वाहा। देवांस इह मादयध्वम्। सोम्यांस इह
मादयध्वम्। कव्यांस इह मादयध्वम्। अनन्तरिताः पितरः
सोम्याः सोमपीथात्। अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्। वैवस्वतो
नो अभयं कृणोतु। पूर्णं वनस्पतेरिव॥१२९॥

अभि नः शीयतां रयिः। सचतां नः शचीपतिः। परं मृत्यो
अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते
शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान्।
इदमूनु श्रेयोवसानमागन्म। यद्भोजिद्धं न जिदंश्च जिद्यत्।
पूर्णं वनस्पतेरिव। अभि नः शीयतां रयिः। सचतां नः
शचीपतिः॥१३०॥

सर्वान् यद्विष्वण्णेन वि वै याः पुरस्ताद्देवा देवेषु परिस्तृणीत सक्षेदं यदस्य पारैऽनागस
उदस्ताम्पसीद्वह्मं प्रतिष्ठा यद्वैवा यत्ते ग्राव्णा यद्विदीक्षे चतुर्दश॥१४॥

सर्वान्भूतिमेव यामेवाप्स्वाहुतिं व्रतानां पर्णवल्कः सोम्यानामस्मिन् युजेऽग्ने यो नो
ज्योग्जीवाः पुरोरजाः प्रतेमहे ब्रह्मं प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्त्रिंशदुत्तरशतम्॥१५॥

सर्वाञ्छचीपतिः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥अष्टमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः॥

साङ्गहृण्येष्ट्या यजते। इमाञ्जनता९ सङ्गह्नीति। द्वादशारत्नी
रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेवाव रुन्धे।
मौञ्जी भवति। ऊर्वे मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव रुन्धे। चित्रा नक्षत्रं
भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः
समावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समृद्धौ।
केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति।
अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहत्यै। वाचं यत्वोप
वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते।
सुवर्गस्य लोकस्य समृद्धौ॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥_____ [१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः समाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं
वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।
तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव तदधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय।
सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय। चत्वार आर्षेयाः प्राश्नन्ति।

दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। चत्वारि हिरण्यानि ददाति।
दिशामेव ज्योतीं ऽप्यव रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन्नशनान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
ओदनः। रेत आज्यम्। यदाज्ये रशनान्युनत्ति। प्रजापतिमेव
रेतसा समर्धयति। दर्भमयीं रशना भवति। बहु वा एष
कुचुरो मेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रं वै दर्भाः॥५॥

यदर्भमयीं रशना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनं मेध्यमा
लभते। अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्।
स महर्त्विजः प्राविशत्। तन्महर्त्विजां महर्त्विक्कम्।
यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति। महिमानमेवास्मिन्तद्धति।
अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत्। तथ्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। यथ्सुवर्णं हिरण्यं ददाति। रेत एव
तद्धति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्।
रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अभवत्थद च॥ [२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं बध्नाति।
आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यः प्रतिप्रोच्ये। न
देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। यदाहं ब्रह्मन्नश्वं मेध्यं
भन्त्स्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन राध्यासमिति। ब्रह्म वै
ब्रह्मा। ब्रह्मण एव देवेभ्यः प्रजापतये प्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं
बध्नाति॥७॥

न दे॒वता॑भ्य॒ आ वृ॑श्च्यते। वसी॑यान्भवति। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑
 प्र॑स॒व इति॑ र॒शना॑मादत्ते प्र॒सूत्यै॑। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह।
 अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामि॒त्याह॑
 यत्यै॑। व्यृ॒द्धं वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद॑य॒जुष्के॑ण क्रि॒यते॑।
 इ॒माम॑गृ॒भ्णत्र॑श॒नामृ॒तस्ये॒त्यधि॑ वदति॒ यजु॑ष्कृत्यै। य॒ज्ञस्य॑
 समृ॑द्धौ॥८॥

तदा॑हुः। द्वा॒द॒शा॒र॒त्नी र॒शना॑ क॑र्त॒व्या(३) त्रयो॑द॒शा॒र॒त्नी(३)-
 रि॒ति। ऋ॒षभो॑ वा ए॒ष ऋ॑तूनाम्। यथ्स॑व॒थ्स॒रः। तस्य॑ त्रयो॒द॒शो
 मा॒सो वि॒ष्टप॑म्। ऋ॒षभ ए॒ष य॒ज्ञाना॑म्। यद॑श्वमे॒धः। यथा॑ वा
 ऋ॒षभ॑स्य॒ वि॒ष्टप॑म्। ए॒वमे॒तस्य॑ वि॒ष्टप॑म्। त्रयो॑द॒शम॑र॒त्नि॑
 र॒शना॑या॒मुपा॑ द॒धाति॑॥९॥

यथ॑र्ष॒भस्य॑ वि॒ष्टप॑ स॒स्क्रोति॑। ता॒दृगे॒व तत्। पू॒र्व
 आ॒युषि॑ वि॒दथे॑षु क॒व्येत्या॑ह। आ॒युरे॒वास्मि॑न्द॒धाति॑।
 तया॑ दे॒वाः सु॒तमा॑ ब॒भूवु॑रित्या॒ह। भू॒तिमे॒वोपा॑व॒र्तते॑।
 ऋ॒तस्य॑ सा॒मन्थ्स॒रमा॑र॒पन्ती॑त्या॒ह। स॒त्यं वा ऋ॒तम्।
 स॒त्येनै॒वैन॑मृ॒तेना॑र॒भते॑। अ॒भिधा॑ अ॒सीत्या॑ह॥१०॥

तस्मा॑द॒श्वमे॒धया॒जी सर्वा॑णि भू॒तान्य॒भि भ॑वति।
 भु॒वन॑म॒सीत्या॑ह। भू॒मान॑मे॒वोपै॑ति। य॒न्ताऽसी॑त्या॒ह।
 य॒न्तार॑मे॒वैन॑ करोति। ध॒र्ताऽसी॑त्या॒ह। ध॒र्तार॑मे॒वैन॑ करोति।
 सो॑ऽग्निं वै॒श्वान॑रमित्या॒ह। अ॒ग्रावे॒वैन॑ वै॒श्वान॑रे जु॒होति॑।
 सप्र॑थ॒समि॑त्या॒ह॥११॥

प्र॒जयै॒वैनं॑ प॒शुभिः॑ प्रथयति। स्वाहा॑कृत॒ इत्या॑ह। होमं
 ए॒वा॒स्यैषः॑। पृ॒थि॒व्यामि॒त्याह॑। अ॒स्यामे॒वैनं॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति।
 य॒न्ता रा॒ज्यन्ता॑ऽसि॒ यम॑नो ध॒र्ताऽसि॑ ध॒रुण॑ इत्या॑ह।
 रू॒पमे॒वा॒स्यैत॑न्महि॒मानं॑ व्याच॑ष्टे। कृ॒ष्यै त्वा॒ क्षेमा॑य त्वा
 र॒य्यै त्वा॒ पोषा॑य त्वे॒त्याह॑। आ॒मे॒वैता॑मा शा॒स्ते। स्व॒गा
 त्वा॑ दे॒वेभ्य॑ इत्या॑ह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैनं॑ स्व॒गा क॑रोति। स्वाहा॑
 त्वा प्र॒जाप॑तय॒ इत्या॑ह। प्रा॒जाप॒त्यो वा अश्वः॑। यस्या॑ ए॒व
 दे॒वता॑या आल॒भ्यते॑। तयै॒वैनं॑ सम॑र्धयति॥१२॥

बभ्रा॑ति सम्ब्र॑ह्मा उ॒पाद॑धात्वसीत्या॑ह सप्र॑थस॒मित्या॑ह दे॒वेभ्य॑ इत्या॑ह पञ्च॑ च॥ [३]

यः पि॒तुर॑नु॒जायाः॑ पु॒त्रः। स पु॒रस्ता॑न्नयति। यो मा॒तुर॑नु॒जायाः॑
 पु॒त्रः। स प॒श्चान्न॑यति। विष्व॑श्चमे॒वास्मा॑त्पा॒प्मानं॑ विवृ॑हतः। यो
 अर्व॑न्तं जिघा॑सति॒ तम॒भ्यमी॑ति॒ वरु॑ण॒ इति॑ श्वानं॑ चतुर॒क्षं
 प्रसौ॑ति। प॒रो म॑र्तः प॒रः श्वे॑ति॒ शुन॑श्चतुर॒क्षस्य॑ प्रह॑न्ति। श्वे॒व
 वै पा॒प्मा भ्रातृ॑व्यः। पा॒प्मानं॑मे॒वास्य॑ भ्रातृ॑व्यं ह॑न्ति। सै॒ध्रकं॑
 मुस॑लं भवति॥१३॥

कर्म॑कर्मै॒वास्मै॑ साधयति। पौ॒ऽश्च॒ले॒यो ह॑न्ति। पु॒ऽश्च॒ल्वां
 वै दे॒वाः शुचं॑ न्य॑दधुः। शु॒चैवा॑स्य॒ शुचं॑ ह॑न्ति। पा॒प्मा
 वा ए॒तमी॑प्स॒तीत्या॑हुः। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑ यज॑त॒ इति॑।
 अश्व॑स्याध॒स्पद॑मुपा॑स्यति। व॒ज्री वा अश्वः॑ प्राजाप॒त्यः।
 वज्रे॑णै॒व पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॑व्यमव॑क्रामति। द॒क्षिणा॑ऽप
 प्ला॒वय॑ति॥१४॥

पाप्मानमेवास्माच्छमलमपं प्लावयति। ऐषीक उदूहो
 भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा
 इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा
 भवति। अप्सुर्योनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः।
 स्वादेवैनं योनेर्निर्मिमीते। पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदूहति।
 पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतं दधाति। अहं च त्वं च
 वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति। ब्रह्मक्षत्रे
 एव सन्दधाति। अभिऋत्वेन्द्र भूरधृज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं
 वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥

[४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। आभ्य एवैनं चतसृभ्यो
 दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेन राजपुत्रैः सहाध्वर्युः।
 पुरस्तात्प्रत्यङ्घ्निष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः।
 राज्येनैवास्मिन्क्षत्रं दधाति। शतेना राजभिरुग्रैः सह
 ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्घ्निष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजा प्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः।
 बलं नैवास्मिन्बलं दधाति। शतेन सूतग्रामणिभिः सह
 होता। पश्चात्प्राङ्घ्निष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजाऽस्यै विशः॥१७॥

बहुग्वै बहुश्वायै बहुजाविकायै। बहुव्रीहियवायै बहुमाष-
तिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदासपुरुषायै
रयिमत्यै पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषायै राजास्त्विति। भूमा
वै होता। भूमा सूतग्रामण्यः। भूमैवास्मिन्भूमानं दधाति।
शतेन क्षत्तसङ्ग्रहीतृभिः सहोद्गाता। उत्तरतो दक्षिणा
तिष्ठन्प्रोक्षति॥१८॥

अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजा सर्वमायुरेत्विति। आयुर्वा
उद्गाता। आयुः क्षत्तसङ्ग्रहीतारः। आयुषैवास्मिन्नायुर्दधाति।
शतं शतं भवन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
प्रति तिष्ठति। चतुः शता भवन्ति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव
प्रति तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उक्षति दिश एकं च॥

[५]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यन्निक्तमनालब्धमुत्सृजन्ति। यथस्तोक्या अन्वाह।
सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्। यद्धुतस्य
स्कन्दति। सहस्रमन्वाह। सहस्रसम्मितः सुवर्गो लोकः।
सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अव
रुन्धे। अस्यां जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोत्रासु
वा अहमश्वमेधः सः स्थापयामि। तेन ततः सः स्थितेन
चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुहोति। सोमाय
स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र
एवैनं जुहोति॥ २२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपां मोदाय स्वाहेत्याह।
अद्ध्य एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायवं एवैनं
जुहोति॥ २३॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय
स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं देवताभ्यो
जुहोति। दशदश सम्पादं जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवं रुन्धे। प्र वा एषो-
ऽस्माल्लोकाच्च्यवते। यः पराचीराहुतीर्जुहोति। पुनः
पुनरभ्यावर्तं जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति।
एताः ह वाव सौऽश्वमेधस्य सः स्थितिमुवाचास्कन्दाय।
अस्कन्नः हि तत्। यद्यज्ञस्य सः स्थितस्य स्कन्दति॥ २४॥

अभिजित्यै वैश्वानरः सवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते पद च॥ [६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठम्प्रोक्षति।

प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यं
 दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः। इन्द्राग्निभ्यां
 त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ बलिष्ठौ।
 ओजं एवास्मिन्बलं दधाति। तस्मादश्वः पशूनामोजिष्ठो
 बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै देवानामाशुः
 सारसारितमः॥ २५॥

ज्वमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः।
 विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां
 यशस्वितमाः। यशं एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
 पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै
 देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
 पशूनामपचिततमः॥ २६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
 हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः
 पशूनां त्विषिमान् हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय
 त्वा पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।
 सते त्वाऽसते त्वाऽद्ध्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः सर्वाणि
 भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
 अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै

सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा देवता अन्वायन्ताः॥२७॥

सारसारितमोऽर्पिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि जुहोति। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्। यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्गाराय स्वाहेङ्गुताय स्वाहेत्याह। एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनं समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति। अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधं सः स्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै जनयति॥२९॥

यस्यानायतनैऽन्यत्राग्रेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः पुरस्ताथिस्वष्टकृतः। आहुवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति। आयतन एवास्याऽऽहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य क्लृप्त्यै। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्। अव सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पापीयान्स्यादिति। सकृदेव

होत॒व्याः। न यज॑मानं प॒शुभिर्व्य॑र्धयति। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं
ज॑यति। न पापी॑यान्भवति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशत॑मश्वरूपाणि
जुहोति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशद॑क्षरा जगती। जाग॑तोऽश्वः
प्राजाप॑त्यः समृ॒द्धौ। एक॑मतिरिक्तं जुहोति। तस्मा॑देकः
प्र॒जास्व॑र्धुकः॥ ३१॥

अर्धयति जनयति खल्वाहुर्जगती त्रीणि च॥ [८]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्या॑ह। इ॒यं वै मा॒ता। अ॒सौ पि॒ता।
आ॒भ्यामे॒वैनं॑ परिददाति। अश्वो॑ऽसि ह॒योऽसी॒त्याह॑।
शा॒स्त्ये॒वैन॑मेतत्। तस्मा॑च्छि॒ष्टाः प्र॒जा जा॑यन्ते। अत्यो॑-
ऽसी॒त्याह॑। तस्मा॑दश्वः सर्वा॑न्प॒शून॑त्येति। तस्मा॑दश्वः सर्वे॑षां
प॒शूनां॑ श्रैष्ठ्यं गच्छति॥ ३२॥

प्र यशः॑ श्रैष्ठ्यमाप्नोति। य ए॒वं वेद॑। नरो॑ऽस्यर्वा॑ऽसि
सप्ति॑रसि वा॒ज्यंसी॒त्याह॑। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मानं व्याचष्टे।
ययु॑र्नामाऽसी॒त्याह॑। ए॒तद्वा अश्व॑स्य प्रि॒यं ना॑म॒धेयम्॑।
प्रि॒येणै॒वैनं॑ नाम॒धेये॑नाभि वंदति। तस्मा॑द॒प्यामि॒त्रौ स॒ङ्गत्य॑।
नाम्ना॑ चेद॒ध्वये॑ते। मि॒त्रमे॒व भ॑वतः॥ ३३॥

आ॒दि॒त्यानां॑ प॒त्वाऽन्वि॑हीत्याह। आ॒दि॒त्याने॒वैनं॑ गमयति।
अ॒ग्नये॑ स्वाहा स्वाहै॒न्द्राग्नि॑भ्यामिति पूर्॒वहो॑मां जुहोति। पूर्॒व
ए॒व द्वि॑षन्तं भ्रातृ॒व्यम॑तिं क्रामति। भूर॑सि भुवे त्वा॒ भव्या॑य
त्वा भविष्य॑ते त्वेत्यु॒त्सृज॑ति सर्व॒त्वाय॑। दे॒वा आ॑शापाला ए॒तं
दे॒वेभ्यो॑ऽश्वं मे॒धाय॑ प्रोक्षितं गोपा॒यते॒त्याह॑। श॒तं वै त॒ल्प्या

राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परिं ददाति। ईश्वरो
वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह
विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतुषु पथ्सु
जुहोति॥ ३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। तामिरेवैनं बध्नाति। तस्मादश्वः
प्रमुक्तो बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनं न
जहाति। राष्ट्रं वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते।
येऽश्वं मेध्यं रक्षन्ति। तेषां य उद्वचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते
राष्ट्रं गच्छन्ति। अथ य उद्वचं न गच्छन्ति॥ ३५॥

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिच्यते। योऽबलौ-
ऽश्वमेधेन यजते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्। हन्येतास्य यज्ञः।
चतुः शता रक्षन्ति। यज्ञस्याघाताय। अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ ३६॥

गच्छति भवतः पथ्सु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत।
तस्य तेषानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा
दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्।
तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव
तैर्यजमानोऽव रुन्धे॥ ३७॥

सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहं जुहोति।
अन्वहमेव दीक्षामव रुन्धे। त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति।

च॒त्वार्यो॑द्ब्र॒ह्म॒णानि॑। स॒प्त स॒म्प॒द्यन्ते। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॥३८॥

ए॒क॒विं॒शतिं॑ वै॒श्वदे॒वानि॑ जु॒होति॑। ए॒क॒विं॒शति॑र्वै दे॒वलो॒काः।
द्वा॒द॒श मा॒साः प॒ञ्च॒त॒र्व॒ः। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य
ए॒क॒विं॒शः। ए॒ष सु॒व॒र्गो लो॒कः। तद्वै॒व्यं क्ष॒त्रम्। सा श्रीः॑।
तद्ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑म्। तथ॒स्वारा॑ज्यमुच्यते॥३९॥

त्रिं॒शत॑मौद्ब्र॒ह्म॒णानि॑ जु॒होति॑। त्रिं॒शद॑क्षरा वि॒राट्। अ॒न्नं
वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑म॒व॒ रुन्धे। त्रे॒धा वि॒भज्य॑ दे॒वता॑
जु॒होति॑। त्र्या॒वृ॒तो वै दे॒वाः। त्र्या॒वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षां
लो॒काना॑मा॒त्यै। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒त्यै। अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः
क्रा॑मन्ति॥४०॥

यो दी॒क्षाम॑तिरे॒चय॑ति। स॒प्ता॒हं प्र॑चरन्ति। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे।
पू॒र्णा॒हुति॑मु॒त्त॒मां जु॒होति॑। स॒र्वं वै पू॑र्णा॒हुतिः॑। स॒र्वमे॒वाप्रो॑ति।
अथो॑ इ॒यं वै पू॑र्णा॒हुतिः॑। अ॒स्यामे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति॥४१॥

रुन्धे प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्ध॑ उच्यते क्रा॑मन्ति तिष्ठति॥[१०]

प्र॒जाप॑तिर॒श्वमे॒धम॑सृजत। तं सृ॒ष्टं न कि॒ञ्चनो॑दयच्छत्। तं
वै॒श्वदे॒वान्ये॒वोद॑यच्छन्। यद्वै॒श्वदे॒वानि॑ जु॒होति॑। य॒ज्ञस्यो॑द्य॒त्यै।
स्वाहाऽऽधि॑मा॒धी॒ताय॑ स्वाहा॑। स्वाहाऽधी॑तं॒ मन॑से॒ स्वाहा॑।
स्वाहा॑ मनः॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। का॒य॒ स्वाहा॑ कस्मै॒
स्वाहा॑ क॒त॒मस्मै॒ स्वाहे॑ति॒ प्राजा॑प॒त्ये मुख्ये॑ भवतः।

प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै
स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते।
सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै
स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा
पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो
वै पूषा। पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय
स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां
मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। अथो
रूपैरेवैनमुद्यच्छते। विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय
स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः।
यज्ञायैवैनमुद्यच्छते। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। प्रत्युत्तब्ध्यै
सयत्वाय॥४३॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाष्टौ च॥

[११]

सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रं
प्रातः सवनम्। प्रातः सवनादेवैनं गायत्रियाश्छन्दसोऽधि
निर्मिमीते। अथो प्रातः सवनमेव तेनाऽऽप्नोति। गायत्री
छन्दः। सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यन्दिने।
एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभं माध्यं दिनं सवनम्। माध्यं
दिनादेवैनं सवनान्त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते॥४४॥

अथो माध्यं दिनमेव सर्वनं तेनाऽऽप्नोति। त्रिष्टुभं छन्दः।
 सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे। द्वादशाक्षरा
 जगती। जागतं तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं
 जगत्याश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। अथो तृतीयसवनमेव
 तेनाऽऽप्नोति। जगतीं छन्दः। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां
 परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः
 स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतस्र आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो दिशः। दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति। आश्वत्थो
 ब्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं
 कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
 यदाश्वत्थो ब्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जुहोति नवं च॥—————[१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव
 ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यंजायत।
 आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह।
 राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
 इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह।
 धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरंजायत।
 वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अनुङ्घ्येव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुङ्घानंजायत।
 आशुः सप्तिरित्याह। अश्व एव जवं दधाति। तस्मात्पुरा-

ऽऽशुरश्चोऽजायत। पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति। तस्मात्स्त्री युवतिः प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ ह वै तत्र जिष्णू रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी। स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रोषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥४९॥

अनुज्ञानित्याह जायते वर्षति सुप्त च॥ [१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त। तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानजुहोत्। तैर्वै स देवानप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्। यन्मधु। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

म॒ह॒तीमे॒व तद्दे॒वतां॑ प्रीणाति। त॒ण्डु॒लैर्जु॑होति। वसू॑नां
वा ए॒तद्रू॒पम्। यत्त॑ण्डु॒लाः। यत्त॑ण्डु॒लैर्जु॑होति। वसू॑ने॒व
तत्प्री॑णाति। पृथु॑कैर्जुहोति। रु॒द्राणां॑ वा ए॒तद्रू॒पम्।
यत्पृथु॑काः। यत्पृथु॑कैर्जुहोति॥५२॥

रु॒द्राने॒व तत्प्री॑णाति। ला॒जैर्जु॑होति। आ॒दि॒त्यानां॑ वा
ए॒तद्रू॒पम्। यल्ला॒जाः। यल्ला॒जैर्जु॑होति। आ॒दि॒त्याने॒व
तत्प्री॑णाति। क॒र॒म्बैर्जु॑होति। वि॒श्वेषां॑ वा ए॒तद्दे॒वानां॑ रू॒पम्।
यत्क॒र॒म्बाः। यत्क॒र॒म्बैर्जु॑होति॥५३॥

वि॒श्वाने॒व तद्दे॒वान्प्री॑णाति। धा॒नाभि॑र्जुहोति। नक्ष॑त्राणां
वा ए॒तद्रू॒पम्। यद्धा॒नाः। यद्धा॒नाभि॑र्जुहोति। नक्ष॑त्राण्ये॒व
तत्प्री॑णाति। स॒क्तुभि॑र्जुहोति। प्र॒जाप॑ते॒र्वा ए॒तद्रू॒पम्।
यथ्स॑क्तवः। यथ्स॑क्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्र॒जाप॑तिमे॒व तत्प्री॑णाति। म॒सू॒स्यैर्जु॑होति। सर्वा॑सां वा
ए॒तद्दे॒वता॑नां रू॒पम्। यन्म॒सू॒स्यानि॑। यन्म॒सू॒स्यैर्जु॑होति।
सर्वा॑ ए॒व तद्दे॒वताः॑ प्रीणाति। प्रि॒यङ्गु॒तण्डु॒लैर्जु॑होति।
प्रि॒याङ्गा॑ ह॒ वै ना॒मैते॑। ए॒तैर्वै दे॒वा अश्व॑स्याङ्गा॑नि
सम॑दधुः। यत्प्रि॒यङ्गु॒तण्डु॒लैर्जु॑होति। अश्व॑स्यै॒वाङ्गा॑नि
सन्द्धा॑ति। द॒शान्ना॑नि जुहोति। द॒शाक्ष॑रा वि॒राट्।
वि॒राट्कृ॒त्स्नस्या॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुकैर्जुहोति करम्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति चत्वारि च (अन्नहोमानाऽऽज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुकैर्लाजैः करम्बैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्यैः प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि द्वादश।)॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं रक्षांस्यजिघांसन्।
स एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै
स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
तैर्यजमानो रक्षांस्यपं हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षांस्यपं हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत
एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव
रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्धौ। नक्तं जुहोति।
रक्षसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति।
पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव
लोके प्रति तिष्ठति। द्वाभ्यां स्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव
लोके प्रति तिष्ठति। उभयोरैव लोकयोः प्रति तिष्ठति।
अस्मिंश्चामुष्मिंश्च। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः
शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह।
आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। सर्वस्मै स्वाहेत्याह।
अपरिमितमेवाव रुन्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षांस्यपहत्यन्ततो जुहोति शताय स्वाहेत्याह सप्त च॥—————[१५]

प्रजापतिं वा एष ईप्सुतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।
अथो आहुः। सर्वाणि भूतानीति। एकस्मै स्वाहेत्याह।
प्रजापतिर्वा एकः। तमेवाऽऽप्नोति। एकस्मै स्वाहा द्वाभ्यां

स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमेति।
एकोत्तरं जुहोति॥५९॥

एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः
शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह।
आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। अयुताय स्वाहा
नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहेत्याह॥६०॥

त्रयं इमे लोकाः। इमानेव लोकानव रुन्धे। अर्बुदाय
स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवाव रुन्धे। न्यर्बुदाय
स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तत्र्यर्बुदम्। वाच एव
भूमानव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह॥६१॥

समुद्रमेवाऽऽप्रोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाऽऽप्रोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाऽऽप्रोति। पुरार्धाय
स्वाहेत्याह। पुरार्धमेवाऽऽप्रोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
स्वाहेत्याह। रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवाव
रुन्धे। अथो अहोरात्रयोरेव प्रति तिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा
वा नक्तं वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा
व्युष्ट्यै स्वाहोदेष्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति।
उदिताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते
जुहोति। अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहुर्व्युष्टिः सप्त च॥ ————— [१६]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरेवैनं लोकयोर्नामधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय स्वाहेत्युद्वावाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्त्रं सुवर्गं लोकं गमयति। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति। पृथिव्यै स्वाहा-
ऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति॥६३॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्येकविंशिनीं दीक्षां जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। भुवो देवानां कर्मणेत्यृतुदीक्षा जुहोति। ऋतूनेवासमै कल्पयति। अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अर्वाङ्यज्ञः सङ्गामत्वित्याप्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याप्त्यै। भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्याप्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य पर्याप्त्यै। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहेति

समंस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समंस्तमेव द्विषन्तं
भ्रातृव्यमतिं क्रामति॥६५॥

द्व्यः स्वाहा हनूभ्याꣳ स्वाहेत्यङ्गहोमाञ्जुहोति। अङ्गेअङ्गे वै
पुरुषस्य पाप्मोपश्लिष्टः। अङ्गादङ्गादेवेनं पाप्मनस्तेनं मुञ्चति।
अञ्जेताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि
जुहोति। रूपैरेवेनꣳ समर्धयति। ओषधीभ्यः स्वाहा
मूलेभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओषधयः।
पुष्पेभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलेभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरव
रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्या-
न्नाद्यस्यावरुद्धौ। मेषस्त्वा पचतैरवत्वित्यपाव्यानि जुहोति।
प्राणा वै देवा अपाव्याः। प्राणानेवाव रुन्धे। कूप्याभ्यः
स्वाहाऽद्ध्यः स्वाहेत्यपाꣳ होमाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः।
अन्नं वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं
जायते। तदव रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामत्यनन्तरित्यै क्रामति रुन्धे जायतु एकं च॥—[१७]

अम्भाꣳसि जुहोति। अयं वै लोकोऽम्भाꣳसि। तस्य वसवो-
ऽधिपतयः। अग्निर्ज्योतिः। यदम्भाꣳसि जुहोति। इममेव
लोकमव रुन्धे। वसूनाꣳ सायुज्यं गच्छति। अग्निं ज्योतिरव
रुन्धे। नभाꣳसि जुहोति। अन्तरिक्षं वै नभाꣳसि॥६८॥

तस्य रुद्रा अधिपतयः। वायुर्ज्योतिः। यन्नभाꣳसि जुहोति।
अन्तरिक्षमेवाव रुन्धे। रुद्राणाꣳ सायुज्यं गच्छति। वायुं

ज्योतिरव॑ रुन्धे। महा॑सि जुहोति। अ॒सौ वै लो॒को
महा॑सि। तस्या॑दि॒त्या अधि॑पतयः। सूर्यो॑ ज्योतिः॥६९॥

यन्महा॑सि जुहोति। अ॒मुमे॒व लो॒कम॑व॒ रुन्धे। आ॒दि॒त्याना॒ं
सायु॑ज्यं गच्छति। सूर्य॑ ज्योतिरव॑ रुन्धे। नमो॑ राज्ञे नमो॑
वरु॑णायेति॒ य॒व्यानि॑ जुहोति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ। म॒योभू॒र्वातो॑
अ॒भि वा॑त॒स्रा इति॑ ग॒व्यानि॑ जुहोति। प॒शूना॑मवरुद्धौ।
प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहेति॑ स॒न्तति॑होमाञ्जुहोति।
सुव॑र्गस्य॒ लो॒कस्य॒ सन्त॑त्यै॥७०॥

सि॒ताय॒ स्वाहा॑ऽसि॒ताय॒ स्वाहेति॑ प्रमु॑क्तीर्जुहोति। सुव॑र्गस्य॒
लो॒कस्य॒ प्रमु॑क्त्यै। पृ॒थि॒व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहेत्या॑ह।
य॒थाय॒जुरे॒वैतत्। द॒त्वते॒ स्वाहा॑ऽद॒न्तका॑य॒ स्वाहेति॑
शरी॑रहोमाञ्जुहोति। पि॒तृलो॒कमे॒व तैर्य॑ज॒मानो॑ऽव॒ रुन्धे।
कस्त्वा॑ यु॒नक्ति॑ स त्वा॑ यु॒नक्ति॑ति॒ परि॒धीन् यु॑नक्ति। इ॒मे वै
लो॒काः परि॒धयः॑। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान् यु॑नक्ति। सुव॑र्गस्य॒
लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै॥७१॥

यः प्रा॑ण॒तो य आ॑त्म॒दा इति॑ म॒हिमा॑नौ जुहोति। सुव॑र्गो
वै लो॒को महः॑। सुव॑र्गमे॒व ताभ्या॑ लो॒कं यज॑मानोऽव॒
रुन्धे। आ ब्र॒ह्मन्ब्रा॒ह्मणो ब्र॑ह्मवर्च॒सी जा॑यतामिति॒ सम॑स्तानि
ब्र॒ह्मवर्च॑सानि जुहोति। ब्र॒ह्मवर्च॑समे॒व तैर्य॑ज॒मानो॑ऽव॒ रुन्धे।
जज्ञि॑ बीज॒मिति॑ जुहोत्यन॑न्तरित्यै। अ॒ग्नये॑ सम॑नमत्पृ॒थि॒व्यै
सम॑नम॒दिति॑ सन्नतिहोमाञ्जुहोति। सुव॑र्गस्य॒ लो॒कस्य॒

सन्नत्यै। भूताय॒ स्वाहा॑ भविष्य॒ते स्वाहेति॑ भूताभ॒व्यौ होमौ॑
जुहोति। अ॒यं वै लो॒को भू॒तम्॥ ७२॥

अ॒सौ भ॑विष्यत्। अ॒नयो॑रेव लो॒कयोः॒ प्रति॑ तिष्ठति।
सर्व॑स्याऽऽत्यै॑। सर्व॑स्याव॑रुद्धै। यदक्र॑न्दः प्रथ॒मं जाय॑मान॒
इत्य॑श्वस्तोमीयं जुहोति। सर्व॑स्याऽऽत्यै॑। सर्व॑स्य॒ जित्यै॑।
सर्व॑मेव तेना॑ऽऽप्नोति। सर्वं॑ जयति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒
यज॑ते॥ ७३॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। यज्ञ॑ रक्षा॑स्यजिघा॑सन्। स
ए॒तान्प्र॒जाप॑तिर्नक्त॑ हो॒मान॑पश्यत्। तान॑जुहोत्। तैर्वै स
य॒ज्ञाद्रक्षा॑स्यपा॑हन्। यन्न॑क्त हो॒माञ्जु॑होति। य॒ज्ञादे॒व
तैर्य॑ज॒मानो॒ रक्षा॑स्यप॑हन्ति। उ॒षसे॒ स्वाहा॒ व्यु॑ष्ठ्यै
स्वाहेत्य॑न्त॒तो जु॑होति। सुव॑र्गस्य॒ लो॒कस्य॒ सम॑ष्ठ्यै॥ ७४॥

वै नमा॑सि॒ सूर्यो॑ ज्योतिः॒ सन्त॑त्यै॒ सम॑ष्ठ्यै भूतं॒ यज॑ते॒ नवं॒ च॥ [१८]

ए॒कयू॑पो वैका॒दशिनी॑ वा। अ॒न्येषां॑ य॒ज्ञानां॒ यूपा॑ भवन्ति।
ए॒कवि॑शिन्य॑श्वमे॒धस्य॑। सुव॑र्गस्य॒ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै।
बै॒ल्वो वा॑ खादि॒रो वा॑ पा॒लाशो॒ वा। अ॒न्येषां॑ यज्ञ॑क्रतूनां
यूपा॑ भवन्ति। रा॒ज्जु॑दा॒ल एक॑वि॑शत्य॒रत्निर॑श्वमे॒धस्य॑।
सुव॑र्गस्य॒ लो॒कस्य॒ सम॑ष्ठ्यै। ना॒न्येषां॑ प॒शूनां॒ तेज॒न्या
अ॑व॒द्यन्ति॑। अ॒व॒द्यन्त्य॑श्वस्य॥ ७५॥

पा॒प्मा वै ते॑ज॒नी। पा॒प्मनो॑ऽप॒हत्यै॑। प्ल॒क्षशा॒खाया॑म॒न्येषां॑
प॒शूनाम॑व॒द्यन्ति॑। वे॒त॒सशा॒खाया॑म॒श्वस्य॑। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा

अश्वः। अ॒प्सु॒जो वे॑त॒सः। स्व ए॒वास्य॒ योना॒वव॑ द्यति।
 यूपे॑षु ग्रा॒म्यान्प॒शून्त्रि॒युञ्ज॑न्ति। आ॒रो॒केष्वा॒र॒ण्यान्धा॑रयन्ति।
 प॒शूनां॑ व्यावृ॒त्त्यै। आ ग्रा॒म्यान्प॒शूँल्ल॑भन्ते। प्रा॒र॒ण्यान्ध्सृ॑जन्ति।
 पा॒प्मनोऽप॑हत्यै॥ ७६॥

अश्वस्य व्यावृत्त्यै त्रीणि च॥ [१९]

रा॒ज्जु॒दाल॑मग्नि॒ष्ठं मि॑नोति। भ्रू॒ण॒ह॒त्याया॒ अप॑हत्यै।
 पौतु॑द्रवाव॒भितो॑ भवतः। पु॒ण्य॑स्य गन्ध॒स्याव॑रुद्धौ।
 भ्रू॒ण॒ह॒त्यामे॒वास्मा॑दप॒हत्य॑। पु॒ण्येन॑ गन्धेनो॒भय॑तः परि॑
 गृ॒ह्णाति॑। षड्वै॒ल्वा भ॑वन्ति। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सस्या॑व॒रुद्धौ॑। षड्वा॑दि॒राः।
 तेज॒सोऽव॑रुद्धौ॥ ७७॥

षड्वा॑ला॒शाः। सो॒मपी॑थस्याव॒रुद्धौ॑। एक॑विं॒शतिः॑ सम्प॑द्यन्ते।
 एक॑विं॒शतिर्वै॑ दे॒वलो॒काः। द्वा॑द॒श मा॒साः प॑ञ्च॒त॒र्वः। त्रय॑
 इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दित्य एक॑विं॒शः। ए॒ष सु॑व॒र्गो लो॒कः।
 सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। श॒तं प॒शवो॑ भवन्ति॥ ७८॥

श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति
 तिष्ठ॑ति। सर्वं॑ वा अ॒श्वमे॒ध्याप्रो॑ति। अप॑रि॒मिता॑ भवन्ति।
 अप॑रि॒मित॒स्याव॑रुद्धौ। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्।
 दक्षि॑ण॒तोऽन्ये॑षां प॒शूनाम॑व॒द्यन्ति॑। उ॒त्तर॒तोऽश्व॑स्येति॑। वा॒रु॒णो
 वा अश्वः॑॥ ७९॥

ए॒षा वै व॑रुणस्य दिक्। स्वा॒या॒मे॒वास्य॑ दि॒श्यव॑द्यति।
 यदित॑रेषां प॒शूनाम॑व॒द्यति॑। श॒त॒दे॒वत्य॑ तेनाव॑ रुन्धे।

चितेऽग्नावधिं वैतसे कटेऽश्वं चिनोति। अप्सु योनिर्वा
अश्वः। अप्सु जो वेतसः। स्व एवेनं योनौ प्रतिष्ठापयति।
पुरस्तात्प्रत्यश्च तूपरं चिनोति। पश्चात्प्राचीनं गोमृगम्॥८०॥

प्राणापानावेवास्मिन्त्सम्यञ्चौ दधाति। अश्वं तूपरं गोमृगमिति
सर्वहुतं एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै। आत्मनाऽभि
जुहोति। सात्मानमेवैनं सतनुं करोति। सात्माऽमुष्मिल्लोके
भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव धारां तेनाव रुन्धे। इलु-
वर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय स्वाहेत्याह। संवत्सरो वा इलुवर्दः।
परिवत्सरो बलिवर्दः। संवत्सरादेव परिवत्सरादायुरव रुन्धे।
आयुरेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वमेधयाजी जरसा विस्रसामुं
लोकमेति॥८१॥

तेजसोऽवरोह्ये भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥—————[२०]

एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एक-
विंशतिर्यूपाः। यथा वा अश्वो वर्षभा वा वृषाणः
संस्फुरेरन्। एवमेव तथ्स्तोमाः संस्फुरन्ते। यदेकविंशाः।
ते यत्समृच्छेरन्। हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः
स्यादित्याहुः। द्वादशः स्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासाः
संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। यद्दश यूपा
भवन्ति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव

रुन्धे। य ए॒काद॒शः। स्तन॑ ए॒वास्यै॒ सः॥८३॥

दु॒ह ए॒वेनां॑ तेन॑। तदा॑हुः। यद्वा॑द॒शोऽग्निः॑ स्या॑द्वा॒दशः॑
स्तोम॑ ए॒काद॒श यू॒पाः। यथा॑ स्थू॒रिणा॑ या॒यात्। ता॒दृक्त॑त्।
ए॒क॒वि॒ंश॑ ए॒वाग्निः॑ स्या॒दित्या॑हुः। ए॒क॒वि॒ंशः॑ स्तोमः॑।
ए॒क॒वि॒ंशति॑र्यू॒पाः। यथा॑ प्र॒ष्टिभि॑र्याति॑। ता॒दृगे॒व तत्॥८४॥

यो वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभो॑ वेद॑। क॒कुद्ध॑ रा॒ज्ञां
भव॑ति। ए॒क॒वि॒ंशोऽग्नि॑र्भवति। ए॒क॒वि॒ंशः॑ स्तोमः॑।
ए॒क॒वि॒ंशति॑र्यू॒पाः। ए॒ता वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभः॑। य ए॒वं
वेद॑। क॒कुद्ध॑ रा॒ज्ञां भव॑ति। यो वा अ॑श्वमे॒धे त्रीणि॑ शी॒र्षाणि॑
वेद॑। शिरो॑ ह॒ रा॒ज्ञां भव॑ति। ए॒क॒वि॒ंशोऽग्नि॑र्भवति।
ए॒क॒वि॒ंशः॑ स्तोमः॑। ए॒क॒वि॒ंशति॑र्यू॒पाः। ए॒तानि॑ वा अ॑श्वमे॒धे
त्रीणि॑ शी॒र्षाणि॑। य ए॒वं वेद॑। शिरो॑ ह॒ रा॒ज्ञां भव॑ति॥८५॥

द्वाद॒शः स्तोमः॑ स ए॒व तच्छि॑रो ह॒ रा॒ज्ञां भव॑ति पद॑ च॥ [२१]

दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे प॒व॒माने॑। सु॒व॒र्गं लो॒कं न प्रा॑जा॒नन्। तम॑श्वः
प्रा॒जा॒नात्। यद॑श्वमे॒धेऽश्वे॑न॒ मे॒ध्येनो॑द॒श्चो ब॒हिष्प॒व॒मान॑
स॒र्पन्ति॑। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्र॒ज्ञा॑त्यै। न वै म॑नु॒ष्यः सु॒व॒र्गं
लो॒कम॑ञ्ज॒सा वेद॑। अ॒श्वो वै सु॒व॒र्गं लो॒कम॑ञ्ज॒सा वेद॑।
यदु॑द्गा॒तोद्गा॑येत्। यथा॑ क्षे॒त्र॒ज्ञोऽन्ये॑न॒ प॒था प्र॑तिपा॒दये॑त्।
ता॒दृक्त॑त्॥८६॥

उ॒द्गा॒ता॒र॒म॒प॒रु॒ध्य। अ॒श्व॒मु॒द्गी॒थाय॑ वृणीते। यथा॑ क्षे॒त्र॒ज्ञोऽञ्ज॑सा
न॒यति॑। ए॒वमे॒वैन॑म॒श्वः सु॒व॒र्गं लो॒कम॑ञ्ज॒सा न॒यति॑। पु॒च्छ॑म॒न्वा

रभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समंष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः।
हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडं॒बा॒ उप॑ रुन्धन्ति। मि॒थुन॒त्वाय॑ प्रजा॑त्यै। अथो॒
यथो॑पगा॒तारं॑ उप॒गाय॑न्ति। ता॒दृगे॒व तत्। उद॑गासीदश्चो॒
मेध्य॑ इत्या॑ह। प्रा॒जाप॒त्यो वा॑ अश्वः॑। प्र॒जाप॑तिरुद्गी॒थः।
उद्गी॒थमे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑ ऋ॒क्सामयो॑रेव प्रति॑ तिष्ठति।
हि॒र॒ण्येनो॒पाक॑रोति। ज्योति॒र्वै हि॒र॒ण्यम्। ज्योति॑रे॒व मु॒खतो॑
द॑धाति। यज॑माने च प्र॒जासु॑ च। अथो॒ हि॒र॒ण्यज्योति॑रे॒व
यज॑मानः सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति॥८८॥

तथ्स उपाकरोति चत्वारि च॥

[२२]

पुरु॑षो वै य॒ज्ञः। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। यदश्वे॑ प॒शून्त्रियु॑ञ्जन्ति।
य॒ज्ञादे॒व तद्य॒ज्ञं प्रयु॑ङ्क्ते। अश्वं॑ तू॒परं॑ गो॒मृगम्। तान॑ग्नि॒ष्ठ
आल॑भते। से॒नामु॒खमे॒व तथ्स॑ ऽश्यति। तस्मा॑द्राजमुखं भी॒ष्मं
भा॒वुक॑म्। आ॒ग्नेयं॑ कृ॒ष्णग्री॑वं पु॒रस्ता॑ल्ल॒लाटे॑। पूर्वा॑ग्निमे॒व तं
कु॑रुते॥८९॥

तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्निं पु॒रस्ता॑त्स्थापयन्ति। पौ॒ष्णम॒न्वश्च॑म्। अन्नं॑ वै
पू॒षा। तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्नावा॑हार्य॒मा ह॑रन्ति। ऐ॒न्द्रा॒पौष्ण॑मुपरि॑ष्ठात्।
ऐ॒न्द्रो वै रा॑ज॒न्योऽन्नं॑ पू॒षा। अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैन॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णाति।
तस्मा॑द्राज॒न्योऽन्ना॑दो भा॒वुकः॑। आ॒ग्नेयौ॑ कृ॒ष्णग्री॑वौ बा॒हुवोः॑।
बा॒हुवो॑रे॒व वी॒र्यं॑ धत्ते॥९०॥

तस्माद्राज॒न्यो॑ बा॒हु॒ब॒लीभा॒वुकः॑। त्वा॒ष्ट्रौ लो॒मश॒स॒क्थौ
 स॒क्थ्योः। स॒क्थ्योरे॒व वी॒र्यं॑ ध॒त्ते। तस्माद्राज॒न्य
 ऊ॒रु॒ब॒लीभा॒वुकः॑। शि॒ति॒पृ॒ष्ठौ बा॒र्ह॒स्प॒त्यौ पृ॒ष्ठे।
 ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒समे॒वोप॑रि॒ष्टाद्ध॑त्ते। अथो॑ क॒वचे॑ ए॒वैते अ॒भितुः॑
 पर्यू॑हते। तस्माद्राज॒न्यः सन्न॑द्धो वी॒र्यं॑ क॒रोति॑। धा॒त्रे
 पृ॒षो॒द॒रम॑ध॒स्तात्। प्र॒ति॒ष्ठामे॒वैतां॑ कु॒रुते॑। अथो॑ इ॒यं वै धा॒ता।
 अ॒स्यामे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठति। सौ॒र्यं ब॒लक्षं॑ पु॒च्छे॑। उ॒त्से॒धमे॒व तं
 कु॒रुते॑। तस्मादु॒त्से॒धं भ॒ये प्र॒जा अ॒भिस॑ञ्च॒रन्ति॑॥११॥

कुरुते धत्ते कुरुते पञ्च च॥ [२३]

सा॒ङ्ग्र॒ह॒ण्या च॑तु॒ष्ट्यो॒ यो वै यः पि॒तृश्च॒त्वारो॒ यथा॑ नि॒क्तं प्र॒जाप॑तये त्वा॒ यथा॑ प्रो॒क्षितं॑
 वि॒भूरा॑ह प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यता॒श्वमे॒धेनं॑ प्र॒जाप॑तिर्न किञ्चन सा॒वि॒त्रमा॑ ब्र॒ह्मन्प्र॒जाप॑तिर्दे॒वैभ्यः॑
 प्र॒जाप॑ती रक्षा॑सि प्र॒जाप॑तिमीप्सति वि॒भूर॑श्च॒ना॒मान्य॑म्भा॒स्येक॑यूपो रा॒ज्जु॑दा॒लमे॒कवि॑शो
 दे॒वाः पु॒रुष॑स्त्रयो॒विंश॑तिः॥२३॥

सा॒ङ्ग्र॒ह॒ण्या तस्मा॑द॒श्वमे॒धया॒जी यत्प॑रि॒मिता॒ यद्य॑ज्ञ॒मुखे॒ यो दी॒क्षां दे॒वाने॒व त्रयं॑ इ॒मे सि॒तायं॑
 प्रा॒णापा॒नावे॒वास्मि॑न्तस्मा॑द्राज॒न्यं ए॒कं न॑वतिः॥११॥

सा॒ङ्ग्र॒ह॒ण्या स॑ञ्च॒रन्ति॑॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥नवमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमात्वाष्टादशिभिरवारुन्ध। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैरात्वा यजमानोऽवरुन्धे। संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादशमासाः पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरेमेव तैरात्वा यजमानोऽवरुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशून्पाकरोति। इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरं ग्रामयोग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजयेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः। अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत। अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशून्नालभते। तेनैव पशूनवरुन्धे। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो

भवन्ति। न यज्ञवेशसं भवति। न यजमानमरण्यं मृतं
हरन्ति। ग्राम्यैः सः स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो नाम।
सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति। समन्तिकं
ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नर्क्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं
आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामुध्मुजेध्म्यतुर्ध्वोर्णि च॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स एता-
नुभयान्पशून्पश्यत्। ग्राम्याश्चरण्याश्च। तानालभत।
तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं
लोकमवारुन्ध। आरण्यैरमुम्। यद् ग्राम्यान्पशूनालभते।
इममेव तैर्लोकमव रुन्धे। यदारण्यान्॥५॥

अमुं तैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः। य
इतइतश्चातुर्मास्यानि संवत्सरं प्रयुङ्क्त इति। एतावान् वै
संवत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशव
आलभ्यन्ते। प्रत्यक्षमेव तैः संवत्सरं यजमानोऽव रुन्धे।
वि वा एष प्रजया पशुभिर्ऋध्यते। यः संवत्सरं प्रयुङ्क्त।
संवत्सरः सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गं तु लोकं नापराध्नोति। प्रजा वै पशव एकादशिनी।
यदेत ऐकादशिनाः पशव आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां
पशून् यजमानोऽव रुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा
सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्। तान्दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्रोत्।

तामात्वा द॒शिभि॒रवा॑रुन्ध। यद्द॒शिन॑ आल॒भ्यन्ते॑॥७॥

वि॒राज॑मे॒व तै॒रात्वा॑ यज॑मानोऽव॑ रुन्धे। एका॑दश द॒शत॑
आल॑भ्यन्ते। एका॑दशाक्षरा त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टु॒भाः प॒शवः॑। प॒शूने॒वाव॑
रुन्धे। वै॒श्वदे॒वो वा अ॒श्वः। ना॒नादे॒व॒त्याः प॒शवो॑ भवन्ति।
अ॒श्वस्य॑ स॒र्वत्वा॑य। ना॒नारू॒पा भव॑न्ति। तस्मा॑न्ना॒नारू॒पाः
प॒शवः॑। ब॒हुरू॒पा भव॑न्ति। तस्मा॑द्ब॒हुरू॒पाः प॒शवः॑ स॒मृद्धौ॑॥८॥

आर॒ण्या॒ल्लो॒को द॒शिन॑ आल॒भ्यन्ते॑ ना॒नारू॒पाः प॒शवो॑ द्वे च॥ [२]

अ॒स्मै वै लो॒काय॑ ग्रा॒म्याः प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। अ॒मुष्मा॑
आ॒र॒ण्याः। यद्ग्रा॒म्यान्प॒शूना॒ल॒भते॑। इ॒ममे॒व तैर्लो॒कम॑व॑
रुन्धे। यदा॑र॒ण्यान्। अ॒मुं तैः। उ॒भया॑न्प॒शूना॒ल॒भते॑।
गा॒म्याःश्चा॑र॒ण्याःश्च। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॒रव॑रुद्धौ। उ॒भया॑न्प॒शूना॒ल॒भते॑॥९॥

गा॒म्याःश्चा॑र॒ण्याःश्च। उ॒भय॑स्यान्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ। उ॒भया॑न्प॒शूना॒ल॒भते॑।
गा॒म्याःश्चा॑र॒ण्याःश्च। उ॒भये॑षां प॒शूना॒मव॑रुद्धौ।
त्रय॑स्त्रयो भवन्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॒माप्त्यै॑।
ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्॥१०॥

अ॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒मा इति॑। यत्स॑मा॒नीभ्यो॑ दे॒वता॑भ्योऽन्ये॑-
ऽन्ये प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। अ॒स्मिन्ने॒व तल्लो॒के का॒मा॑न्दि॒धाति॑।
तस्मा॑द॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒माः। त्रया॑णां त्रया॒णां सह॑ व॒पा
जु॑होति। त्र्या॒वृ॒तो वै दे॒वाः। त्र्या॒वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षां
लो॒काना॒माप्त्यै॑। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै॑। पर्य॑ग्निकृ॒ताना॑र॒ण्या-
नु॒त्सृज॑न्त्यहि॑सायै॥११॥

अवरुद्धा उभयाभ्यां नालंभते सत्यादहि साये॥

[३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः।
आदित्यमेवास्मै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः।
अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्।
वायुमेवास्मै युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवास्मै लोकान्
युनक्ति। रोचन्ते रोचना दिवीत्याह। नक्षत्राणि वै रोचना
दिवि। नक्षत्राण्येवास्मै रोचयति। युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह।
कामानेवास्मै युनक्ति। हरी विपक्षसेत्याह। इमे वै हरी
विपक्षसा। इमे एवास्मै युनक्ति॥१३॥

शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह। अहोरात्रे वै नृवाहसा। अहोरात्रे
एवास्मै युनक्ति। एता एवास्मै देवता युनक्ति। सुवर्गस्य
लोकस्य समष्ट्यै। केतुं कृण्वन्नकेतव इति ध्वजं प्रति-
मुञ्चति। यश एवैनं राजा गमयति। जीमूतस्येव भवति
प्रतीकमित्याह। यथायजुरेवैतत्। ये ते पन्थानः सवितः
पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयत्यभिजित्यै॥१४॥

परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र
वेद्या एति। एतस्त्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न
इत्याह। वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्ताद्वधात्यावृत्यै।
यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते। यद्वालेषु

का॒चा॒ना॒व॒य॑न्ति। लो॒मा॑न्ये॒वा॒स्य॒ तथ्स॑म्भ॒रन्ति॥१५॥

भूर्भुवः॒ सुव॒रिति॑ प्रा॒जाप॒त्याभि॒राव॑यन्ति। प्रा॒जाप॒त्यो
वा अश्वः॑। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भू॒रिति॑
महि॑षी। भुव॒ इति॑ वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परि॒वृत्ती॑। ए॒षां
लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑ का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै
हि॒र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्रं॑ भवन्ति।
स॒हस्रं॑स॒म्मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भिजि॒त्यै।
अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः॒ क्राम॑न्ति।
योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु॒ गाय॑त्रेण॒ छन्द॑सेति॒
महि॑ष्य॒भ्यन॑क्ति। तेजो॒ वा आ॒ज्यम्। तेजो॑ गाय॒त्री।
तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽव॑ रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वा॑ञ्जन्तु॒ त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सेति॒ वा॒वाता॑। तेजो॒ वा
आ॒ज्यम्। इन्द्रि॒यं त्रि॒ष्टुप्। तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यमव॑ रुन्धे।
आ॒दि॒त्यास्त्वा॑ऽञ्जन्तु॒ जाग॑तेन॒ छन्द॑सेति॒ परि॒वृत्ती॑। तेजो॒
वा आ॒ज्यम्। प॒शवो॑ जग॑ती। तेज॑सै॒वास्मै॑ प॒शूनव॑ रुन्धे।
प॒त्नयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा ए॒तद्रू॒पम्॥१८॥

यत्प॒त्नयः॑। श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद॒धति॑। नास्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑
श्रीरप॑ क्रामन्ति। ला॒जी(३)ञ्छा॒ची(३)न् यशो॑म॒माँ(४)
इत्य॑तिरि॒क्तम॑न्नम॒श्वायो॑पाह॑रन्ति। प्र॒जामे॒वान्ना॒दीं कु॑र्वते।
ए॒तद्दे॒वा अ॒न्नम॑त्तै॒तद॒न्नम॑द्धि प्रजाप॒त इत्या॑ह। प्र॒जाया॑मे॒वान्नाद्यं॑

दधते। यदि नावजिघ्रेत्। अग्निः पशुरासीदित्यवघ्रापयेत्। अव
हैव जिघ्रति। आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं
पृथिवी सधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषां लोकानामभिजित्यै।
समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति
सरूपत्वाय॥१९॥

परितस्थुषु इत्याहिमे एवास्मै युनक्त्यभिजित्यै भरन्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥—————[४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवैनं ब्रह्मवर्चसेनं
च समर्धयतः। दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणत आयतनो
वै ब्रह्मा। बारुहस्पत्यो वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्य दक्षिणतो
दधाति। तस्मादक्षिणोऽर्थो ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता
भवति॥२०॥

उत्तरत आयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो
वा अग्निः। तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरो-
ऽर्धस्तेजस्वितरः। यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो
वै यूपः। यजमानमेव तेजसा च ब्रह्मवर्चसेनं च
समर्धयतः। किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह। द्यौर्वै वृष्टिः
पूर्वचित्तिः॥२१॥

दिवमेव वृष्टिमव रुन्धे। किं स्विदासीद्बृहद्वय
इत्याह। अश्वो वै बृहद्वयः। अश्वमेवाव रुन्धे। किं
स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह। रात्रिर्वै पिशङ्गिला। रात्रिमेवाव
रुन्धे। किं स्विदासीत्पिलिप्पिलेत्याह। श्रीर्वै पिलिप्पिला।

अ॒न्नाद्य॑मे॒वाव॑ रु॒न्धे॥२२॥

कः स्वि॑दे॒काकी॑ च॑रतीत्या॒ह। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्य ए॑काकी च॑रति। तेज॑ ए॒वाव॑ रु॒न्धे। क उ॑स्वि॒ज्जाय॑ते पु॒नरि॑त्या॒ह। च॒न्द्रमा॒ वै जा॑यते पु॒नः। आ॒युरे॒वाव॑ रु॒न्धे। कि॑ः स्वि॒द्धिम॑स्य भे॒षज॑मि॒त्याह॑। अ॒ग्निर्वै हि॑मस्य भे॒षज॑म्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑ रु॒न्धे। कि॑ः स्वि॒दाव॑प॒नं म॒हदि॑त्या॒ह॥२३॥

अ॒यं वै लो॒क आ॒वप॑नं म॒हत्। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति तिष्ठति। पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ पर॒मन्तं॑ पृथि॒व्या इ॒त्याह॑। वेदि॑र्वै परो॒ऽन्तः पृथि॒व्याः। वेदि॑मे॒वाव॑ रु॒न्धे। पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ भुव॑नस्य नाभि॑मि॒त्याह॑। य॒ज्ञो वै भुव॑नस्य नाभिः। य॒ज्ञमे॒वाव॑ रु॒न्धे। पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ वृष्णो॑ अश्व॑स्य॒ रेत॑ इ॒त्याह॑। सोमो॑ वै वृष्णो॒ अश्व॑स्य॒ रेतः॑। सोम॑पी॒थमे॒वाव॑ रु॒न्धे। पृ॒च्छामि॑ वा॒चः प॑र॒मं व्यो॑मे॒त्याह॑। ब्र॒ह्म वै वा॒चः प॑र॒मं व्यो॑म। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑ रु॒न्धे॥२४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिरन्नाद्यमेवाव रुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि च॥—[५]

अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते। प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहेति॑ संज्ञ॒प्यमा॑न् आहु॑तीर्जुहोति। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। नास्मा॑त्प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति। अव॑न्तीः स्थाव॑न्तीस्त्वा॒ऽवन्तु॑। प्रि॒यं त्वा॑ प्रि॒याणा॑म्। वर्षि॑ष्ठमाप्या॒नाम्। नि॒धीनां॑ त्वा॑ निधि॒पतिः॑ हवामहे॒ वसो॑ म॒मेत्या॑ह। अपै॒वास्मै॑ तद्धु॒वते॥२५॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति।

त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो ध्रुवते। त्रिः पुनः
परियन्ति। षट्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं ध्रुवते।
अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति॥२६॥

ये यज्ञे ध्रुवनं तन्वते। नवकृत्वः परियन्ति। नव वै पुरुषे
प्राणाः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति।
अम्बे अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति। अहृतैवैनान्।
सुभगे काम्पीलवासिनीत्याह। तप एवैनान्मुपनयति। सुवर्गे
लोके सम्प्रोर्ण्वाथामित्याह॥२७॥

सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति। आऽहमजानि गर्भधमा
त्वमजाऽसि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो गर्भः।
प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। देवा वा अश्वमेधे पवमाने।
सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्।
यथ्सूचीभिरसिपथान्कल्पयन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य
प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यः सूच्यो भवन्ति। अयस्मर्यो रजता
हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मर्यः। अन्तरिक्षस्य
रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मर्यः। अवान्तरदिशा
रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवास्मै कल्पयति। कस्त्वा
छति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिंसायै॥२९॥

ध्रुवते कामन्त्यूर्ण्वाथामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥ [६]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं क्रामति। योऽश्वमेधेन

यजते। ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयतादित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रमश्वमेधः।
 श्रियमेवास्मै राष्ट्रमूर्ध्वमुच्छ्रयति। वेणुभारङ्गिराविवेत्याह। राष्ट्रं
 वै भारः। राष्ट्रमेवास्मै पर्यूहति। अथास्या मध्यमेधतामित्याह।
 श्रीर्वै राष्ट्रस्य मध्यम्॥३०॥

श्रियमेवाव रुन्धे। शीते वाते पुनन्निवेत्याह। क्षेमो वै राष्ट्रस्य
 शीतो वातः। क्षेममेवाव रुन्धे। यद्धरिणी यवमत्तीत्याह। विद्वे
 हरिणी। राष्ट्रं यवः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति।
 न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजा पशून् पुष्यति॥३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रं
 नाभिषिञ्चन्ते। इयं युका शंकुन्तिकेत्याह। विद्वे शंकुन्तिका।
 राष्ट्रमश्वमेधः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति।
 आहलमिति सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति।
 आहतं गभे पस इत्याह। विद्वे गभः॥३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्।
 माता च ते पिता च त इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता।
 आभ्यामेवेनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै
 वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमंतसयदित्याह। विद्वे गभः।
 राष्ट्रं मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्।
 अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रांमन्ति। ये यज्ञेऽपूतं वदन्ति।

दधिक्राव्णो॑ अकारिषमिति॑ सुरभि॒मतीमृचं॑ वदन्ति। प्रा॒णा वै
सुर॑भयः। प्रा॒णाने॒वाऽऽत्म॑न्दधते। नै॒भ्यः प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
आपो॑ हि ष्ठा म॑यो॒भुव॒ इत्य॑द्भिर्मा॒र्जय॑न्ते। आपो॑ वै सर्वा
दे॒वताः॑। दे॒वताभि॑रे॒वाऽऽत्मानं॑ पवयन्ते॥ ३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥ [७]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाः सृ॒ष्ट्वा प्रे॒णाऽनु॑ प्रावि॑शत्। ताभ्यः पुनः
सम्भ॑वितुं नाश॑क्रोत्। सोऽब्र॑वीत्। ऋ॒ध्रव॑दि॒त्सः। यो मे॒तः
पुनः॑ स॒म्भर॑दिति। तं दे॒वा अ॑श्वमे॒धेनै॒व सम॑भरन्। ततो॑ वै त
आ॑र्ध्रुवन्। योऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। प्र॒जाप॑तिमे॒व सम्भ॑रत्यृ॒ध्नोति॑।
पुरु॑ष॒माल॑भते॥ ३५॥

वैरा॒जो वै पुरु॑षः। वि॒राज॑मे॒वाल॑भते। अथो॑ अन्नं॒ वै वि॒राट्।
अन्न॑मे॒वाव॑ रुन्धे। अश्व॒माल॑भते। प्रा॒जाप॑त्यो वा अश्वः। प्र॒जा-
प॑तिमे॒वाल॑भते। अथो॑ श्री॒र्वा ए॒कश॑फम्। श्रिय॑मे॒वाव॑ रुन्धे।
गा॒माल॑भते॥ ३६॥

य॒ज्ञो वै गौः। य॒ज्ञमे॒वाल॑भते। अथो॑ अन्नं॒ वै गौः। अन्न॑मे॒वाव॑
रुन्धे। अ॒जा॒वी आ॑ल॒भते॑ भू॒म्ने। अथो॑ पु॒ष्टिर्वै भू॒मा। पु॒ष्टिमे॒वाव॑
रुन्धे। पर्य॑ग्निकृतं पुरु॑षं चा॒रण्या॑श्चो॒त्सृज॑न्त्यहि॑सायै।
उ॒भौ वा ए॒तौ प॒शू आ॑ल॒भ्येते॑। यश्चा॑व॒मो यश्च॑ पर॒मः।
तैऽस्यो॑भये॒ य॒ज्ञे ब॒द्धाः। अ॒भीष्टा॑ अ॒भिप्री॑ताः। अ॒भिजि॑ता
अ॒भिहु॑ता भवन्ति। नैनं॑ द॒ह्मवः॑ प॒शवो॑ य॒ज्ञे ब॒द्धाः। अ॒भीष्टा॑
अ॒भिप्री॑ताः। अ॒भिजि॑ता अ॒भिहु॑ता हि॑सन्ति। योऽश्वमे॒धेन॒

यजते। य उ चैनमेवं वेद॥३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥

[८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरे-
हन्। एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः।
ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठायां देवता अभ्यारोहति। शक्करयः
पृष्ठं भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव
आलभ्यन्ते॥३८॥

उतेव ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति।
अथो अहं एवैष बलिर्हियते। तदाहुः। अपशवो वा एते।
यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्ब्रव्या इति।
गव्यान्पशूनुत्तमेऽहं नालभते॥३९॥

तेनैवोभयान्पशूनव रुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभि-
जितस्याभिजित्यै। सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या
भवन्ति। अन्तत एव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। सोमाय
स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविति द्वन्द्विनः पशूनालभते।
अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा एष व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन
यजते। छगलं कल्माषं किकिदीविं विदीगयमिति
त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवाऽऽत्मानं समर्धयति।
ऋतुभिर्वा एष व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। पिशङ्गास्त्रयो
वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवाऽऽत्मानं
समर्धयति। आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन

यज॑न्ते। पर्य॑ग्निकृ॒ता उ॒त्सृ॑ज॒न्त्यना॑व्र॒स्काय॑॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वान्मनुशूनालंभतेऽष्टौ च॥ [९]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत॒ म॒हान॑न्नादः स्या॒मिति॑। स ए॒ताव॑श्चमे॒धे
म॑हि॒माना॑वपश्यत्। ताव॑गृ॒ह्णीत। ततो॒ वै स म॒हान॑न्नादो-
ऽभवत्। यः का॒मये॑त॒ म॒हान॑न्नादः स्या॒मिति॑। स ए॒ताव॑श्चमे॒धे
म॑हि॒मानौ गृ॒ह्णीत। म॒हाने॑वान्नादो भ॑वति। य॒ज॒मा॒नदे॒वत्या॑
वै व॒पा। राजा॑ महि॒मा। यद्व॒पां म॑हि॒म्नोभ॑यतः परि॒यज॑ति।
यज॑मानमे॒व रा॒ज्येनो॑भ॒यतः॑ परि॒गृह्णा॑ति। पु॒रस्ता॑श्स्वाहा॒कारा
वा अ॒न्ये दे॒वाः। उ॒परि॑ष्टाश्स्वाहा॒कारा अ॒न्ये। ते वा ए॒तेऽश्व॑
ए॒व मे॒ध्य उ॒भये॑ऽव॒रुध्य॑न्ते। यद्व॒पां म॑हि॒म्नोभ॑यतः परि॒यज॑ति।
ताने॒वोभ॑या॒न्प्रीणा॑ति॥४१॥

परियजति षट्॥ [१०]

वै॒श्वदे॒वो वा अ॒श्वः। तं य॒त्प्रा॑जाप॒त्यं कुर्या॑त्। या
दे॒वता॑ अपि॒भागाः। ता भा॑ग॒धेये॑न॒ व्य॑र्धयेत्। दे॒वता॑भ्यः
स॒मदं॑ दध्यात्। स्ते॒गान्द॑ष्ट्राभ्यां म॒ण्डूकां॑ ज॒म्येभि॑रिति।
आज्य॑मव॒दानं॑ कृ॒त्वा प्र॑ति॒सृज्वा॑य॒माहु॑तीर्जु॒होति॑। या ए॒व
दे॒वता॑ अपि॒भागाः। ता भा॑ग॒धेये॑न॒ सम॑र्धयति। न दे॒वता॑भ्यः
स॒मदं॑ दधाति॥४२॥

चतु॑र्दशै॒तान॑नुवा॒काञ्जु॑होत्यन॒न्तरि॑त्यै। प्र॒यासा॑य॒ स्वाहे॑ति
प॒ञ्चद॑शम्। प॒ञ्चद॑श॒ वा अ॑र्धमा॒सस्य॑ रा॒त्रयः॑। अ॒र्धमा॒सशः॑
सं॒वत्स॒र आ॑प्यते। दे॒वा॒सुराः॑ संय॑न्ता आसन्। तेऽब्रु॑वन्न॒ग्रयः॑

स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेघस्य वयमुद्धारमुद्धारामहै।
अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा
अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यत्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याऽभिभूत्यै।
भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः
स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषा-
ऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषा-
ऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते। अयस्मर्येन
कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो
यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥ _____ [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेघ उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीय-
मभवत्। यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते।
आज्येन जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती॥४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशत् जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति॥४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो
द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः।
अश्वस्तोमीयं पूर्वं होतव्यां(३)न्द्विपदा(३) इति। अश्वो
वा अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा
द्विपदा जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव
चतुष्पदः प्रतिष्ठापयति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं
जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायामश्ववेत।
द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥४८॥

बृहत्सर्धयति स्थापयति पञ्च च॥

[१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सौऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टि-
त्वम्। यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते।
अस्यां वाव तं विन्दन्ति। न वा इमां कश्चनेत्याहुः।

तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यत्सावित्रियो भवन्ति। सवितृ-
प्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं
गन्तौ। यत्सायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्य यत्यै धृत्यै॥५०॥

यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। यत्सायं
धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं
प्रजाः क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव
तदन्विच्छति। तस्माद्विवां नष्टेष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते
सायं धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो
अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥

[१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं कामति। योऽश्वमेधेन यजते।
ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा।
श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते।
वीणाऽस्मै वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायेताम्॥५२॥

प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति।
ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः।
क्षत्रं राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः
श्रीः परिगृहीता भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायेताम्।
अपास्माद्राष्ट्रं कामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा कामयते।
अथ ब्राह्मणं जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तं राजन्यः।

ब्रह्म॑णो॒ वै रू॒पम॑हः। क्ष॒त्रस्य॑ रा॒त्रिः। त॒था हा॑स्य॒ ब्रह्म॑णा च
क्ष॒त्रेण॑ चोभ॒यतो॑ रा॒ष्ट्रं परि॑गृहीतं भवति। इत्य॑ददा॒ इत्य॑यज॒था
इत्य॑पच॒ इति॑ ब्राह्म॒णो गा॑यैत्। इ॒ष्टा॒पूर्तं॑ वै ब्रा॑ह्म॒णस्य॑॥५४॥

इ॒ष्टा॒पूर्ते॑नै॒वैन॑ꣳ स॒ सम॑र्धयति। इत्य॑जिना॒ इत्य॑युध्य॒था
इत्य॑मुꣳ स॒ङ्गाम॑म॒हन्नि॑तिं रा॒ज॒न्यः। यु॒द्धं वै रा॑ज॒न्यस्य॑।
यु॒द्धेनै॑वैन॑ꣳ स॒ सम॑र्धयति। अ॒क्लृ॒ता वा ए॒तस्य॑र्तव॒ इत्या॑हुः।
योऽ॒श्वमे॒धेन॑ यज॑त॒ इति॑। ति॒स्रोऽ॒न्यो गा॑यति ति॒स्रोऽ॒न्यः।
षट्॒थ्सम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयतः।
ताभ्या॑ꣳ स॒ꣳस्था॑याम्। अ॒नो॒युक्ते॑ च॒ श॒ते च॑ ददाति। श॒तायुः॑
पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति ति॑ष्ठति॥५५॥

गायैताङ्कमिब्राह्मणस्यं कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वे॑षु वा ए॒षु लो॒केषु॑ मृ॒त्यवो॑ऽन्वाय॑न्ताः। तेभ्यो॑ यदाहु॑तीर्न
जु॑हुयात्। लो॒केलो॑क ए॒नं मृ॒त्युर्वि॑न्देत्। मृ॒त्यवे॑ स्वाहा॑
मृ॒त्यवे॑ स्वा॒हेत्य॑भिपूर्वमाहु॑तीर्जुहोति। लो॒कालो॑कादे॒व
मृ॒त्युम॑वयजते। नैनं॑ लो॒केलो॑के मृ॒त्युर्वि॑न्दति। यद॑मुष्मै
स्वाहा॑ऽमुष्मै॒ स्वा॒हेति॑ जुह्व॑त्स॒श्चक्षी॑त। ब॒हुं मृ॒त्युम॑मित्रं
कुर्वी॑त। मृ॒त्यवे॑ स्वा॒हेत्येक॑स्मा ए॒वैका॑ जुहुयात्। ए॒को वा
अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के मृ॒त्युः॥५६॥

अ॒श॒न॒या मृ॒त्युरे॒व। तमे॒वामुष्मि॑ल्लो॒केऽव॑यजते। भ्रू॒ण॒ह॒त्यायै॑
स्वा॒हेत्य॑वभृथ आहु॑तिं जुहोति। भ्रू॒ण॒ह॒त्यामे॒वाव॑ यजते।

तदाहुः। यद्भूणहृत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत
इति। अमृत्युर्वा अन्यो भूणहृत्याया इत्याहुः। भूणहृत्या
वाव मृत्युरिति। यद्भूणहृत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं
जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाऽऽहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भूणघ्ने
भेषजं करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः।
भूणहृत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां
ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय
स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः।
अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्लिधस्य शुक्लस्य
पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव
वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥ [१५]

वारुणो वा अश्वः। तं देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं
करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः।
स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय
इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति।
नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवाव रुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिं
मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं

समा॒नानां॑ करोति। मां धे॑हि मयि धे॒हीत्या॑ह। आ॒शिष॑-
मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। उ॒पाकृ॑ताय॒ स्वाहे॑त्युपाकृ॑ते जुहोति।
आल॑ब्धाय॒ स्वाहे॑ति॒ नियु॑क्ते जुहोति। हु॒ताय॒ स्वाहे॑ति हु॒ते
जु॑होति। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै॥६०॥

प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो लो॒केभ्य॑श्च॒वते। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते।
आ॒ग्नेय॑मै॒न्द्रा॒ग्नमा॑श्वि॒नम्। ता॒न्य॒शूना॑ल॒भते॒ प्रति॑ष्ठित्यै।
यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑ रुन्धे।
ब्र॒ह्म वा अ॒ग्निः। क्ष॒त्रमि॒न्द्रः। यदै॑न्द्रा॒ग्नो भव॑ति॥६१॥

ब्र॒ह्मक्ष॑त्रे ए॒वाव॑ रुन्धे। यदा॑श्वि॒नो भव॑ति। आ॒शिषा॑मव॒रुद्धौ॑।
त्रयो॑ भवन्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेव॑ लो॒केषु॒ प्रति॑ तिष्ठति।
अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टाक॑पाल॒ इति॒ दश॑हविष॒मिष्टिं॑ निर्व॑पति।
दशा॑क्षरा वि॒राट्। अ॒न्नं वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मव॒ रुन्धे॑।
अ॒ग्नेर्म॑न्वे प्रथ॒मस्य॒ प्रचे॑तस॒ इति॑ याज्यानुवा॒क्या भव॑न्ति
सर्व॑त्वाय॥६२॥

अधिपतय इत्याहामिजित्या ऐन्द्राग्नो भवति रुन्ध एकं च॥ ————— [१६]

यद्यश्व॑मु॒पत॑प॒द्विन्दे॑त्। आ॒ग्नेय॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पेत्। सौ॒म्यं
च॒रुम्। सा॒वि॒त्रम॒ष्टाक॑पालम्। यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वैनं॑ भिष॒ज्यति॑। यथ्सौ॒म्यो भव॑ति। सोमो॑
वा ओष॑धीना॒ऽराजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं॑ वि॒न्दति॑॥६३॥

ताभिरे॒वैनं॑ भिष॒ज्यति॑। यथसा॑वि॒त्रो भव॑ति। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैनं॑

भिषज्यति। ए॒ताभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्भिषज्यति। अ॒ग॒दो है॒व
भ॑वति। पौ॒ष्णं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्यात्। पू॒षा
वै श्लो॒ण्यस्य॑ भिषक्। स ए॒वैनं॑ भिषज्यति। अ॒श्लो॒णो है॒व
भ॑वति॥६४॥

रौ॒द्रं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ म॒हती॑ दे॒वता॑ऽभि॒मन्ये॑त। ए॒तद्दे॒व॒त्यो
वा अ॒श्वः। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या भिषज्यति। अ॒ग॒दो है॒व भ॑वति।
वै॒श्वान॒रं द्वा॒द॒शक॑पालं निर्व॑पेन्मृ॒गाख॒रे यदि॑ नाऽऽगच्छे॑त्।
इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। इ॒यमे॒वैनं॑म॒र्चिभ्यां॑ परि॒रोध॑मानयति।
आहै॒व सु॒त्यम॑हर्गच्छति। यद्य॑धी॒यात्॥६५॥

अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टाक॑पालः। सौ॒र्यं प॒यः। वा॒य॒व्यं
आज्य॑भागः। यज॑मानो वा अ॒श्वः। अ॒हंसा॒ वा ए॒ष
गृ॑हीतः। यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षितोऽध्येति॑। यद॑हो॒मुचे॑
निर्व॑पति। अ॒हंस॑ ए॒व तेन॑ मुच्यते। यज॑मानो वा अ॒श्वः।
रेत॑सा॒ वा ए॒ष व्य॑ध्यते॥६६॥

यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षितोऽध्येति॑। सौ॒र्यं रेतः॑। यथ्सौ॒र्यं प॒यो
भ॑वति। रेत॑सै॒वैनं॑ स॒ सम॑र्धयति। यज॑मानो वा अ॒श्वः।
गर्भे॒र्वा ए॒ष व्य॑ध्यते। यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षितोऽध्येति॑।
वा॒य॒व्या गर्भाः॑। यद्वा॒य॒व्यं आ॒ज्यभा॑गो भवति। गर्भे॒रे॒वैनं॑
स॒ सम॑र्धयति। अथो॒ यस्यै॒षाऽश्व॑मे॒धे प्रायश्चि॑त्तिः क्रि॒यते॑।
इ॒ष्ट्वा व॑सी॒यान्भ॑वति॥६७॥

विन्दत्यश्लोणो हैव भवत्यधीयादध्यते गर्भरेवैनं स समर्धयति द्वे च॥ [१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मोदनान्त्संस्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टि-
भिर्यजेतेति। यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं यज्ञः स्यात्।
पापीयास्तु स्यात्। आप्तानि वा एतस्य छन्दांसि। य
ईजानः। तानि क एतावदाशु पुनः प्रयुञ्जीतेति। सर्वा वै
संस्थिते यज्ञे वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता। सा न
पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मोदनान्त्संस्थिते निर्वपेत्।
प्रजापतिर्वा ओदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक एनं यज्ञो
भवति। न पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति। द्वादशमासाः
संवत्सरः। संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥६९॥

आप्यते संवत्सर एकं च॥

[१८]

एष वै विभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रभु
भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नामं यज्ञः।
सर्वं ह वै तत्रोर्जस्वद्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष
वै पयस्वान्नामं यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पयस्वद्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै
विधृतो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतं भवति। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र
व्यावृत्तं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो
नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रतिष्ठितं भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै क्लृप्तो नाम यज्ञः। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पर्यस्वान्नामं यज्ञः प्रतिष्ठितं भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते षट् (एष वै विभूः प्रभूरूर्जस्वान्पर्यस्वान् विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः क्लृप्तो द्वादश॥)॥ [१९]

तार्प्येणाश्वं संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवैनं समर्धयन्ति। यामेन साम्नां प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यमलोकमेवैनं गमयति। तार्प्यं च कृत्यधीवासे चाश्वं संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैव पशूनव रुन्धे। हिरण्यकशिपु भवति। तेजसोऽवरुद्धौ॥७३॥

रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति। प्रजापतेराप्त्यै। अस्य वै लोकस्य रूपं तार्प्यम्। अन्तरिक्षस्य कृत्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य रुक्मः। प्रजापतेरश्वः। इममेव लोकं तार्प्येणाऽऽप्नोति॥७४॥

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवं हिरण्यकशिपुना। आदित्यं रुक्मेण। अश्वेनैव मेध्येन प्रजापतेः सायुज्यं

सलो॒कता॑माप्नोति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑ना॒ः सायु॑ज्यम्।
सा॒ष्टिता॑ः॒ समान॑लो॒कता॑माप्नोति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। य
उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥ ७५॥

अवरु॑ध्या आ॒प्नोत्य॒ष्टौ च॑॥ [२०]

आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सुव॒र्गे लो॒केऽस्पर्ध॑न्त। तेऽङ्गि॑रस
आ॒दि॒त्येभ्यः॑। अ॒मुमा॑दि॒त्यम॑श्च॒ऽश्वे॒तं भू॒तं दक्षि॑णामनयन्।
ते॑ऽब्रुवन्। यन्नो नै॑ष्ट। स वर्यो भू॒दिति॑। तस्मा॑द॒श्वः
सव॑र्येत्याह्वयन्ति। तस्मा॑द्य॒ज्ञे वरो॑ दीयते। यत्प्र॒जाप॑तिरा॒-
ल॒ब्धोऽश्वो॑ऽभवत्। तस्मा॑द॒श्वो नाम॑॥ ७६॥

यच्च॑यदरु॒रासी॑त्। तस्मा॑दर्वा नाम। यत्स॒द्यो वाजा॑न्त्सम॒-
ज॑यत्। तस्मा॑द्वा॒जी नाम॑। यदसु॒राणां॑ लो॒काना॑दत्त।
तस्मा॑दादि॒त्यो नाम॑। अ॒ग्नि॒र्वा अ॑श्वमे॒धस्य॑ योनि॒रा॒-
य॑तनम्। सूर्यो॑ऽग्नेर्योनि॒राय॑तनम्। यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑ चित्यं
उत्तर॑वेदिमु॒पव॑र्षति। योनि॑मन्तमे॒वैन॑मा॒यत॑नवन्तं करोति॥ ७७॥

योनि॑माना॒यत॑नवान्भवति। य ए॒वं वेद॑। प्रा॒णापा॑नौ वा
ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यदर्का॑श्वमे॒धौ। प्रा॒णापा॑नावे॒वाव॑ रुन्धे।
ओजो॑ बलं वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यदर्का॑श्वमे॒धौ। ओजो॑
बल॑मे॒वाव॑ रुन्धे। अ॒ग्नि॒र्वा अ॑श्वमे॒धस्य॑ योनि॒रा॒-
य॑तनम्। सूर्यो॑ऽग्नेर्योनि॒राय॑तनम्। यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑ चित्यं उत्तर॑वेदिं
चि॒नोति॑। ताव॑र्काश्वमे॒धौ। अ॒र्काश्वमे॒धावे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑
अ॒र्काश्वमे॒धयो॑रेव प्रति तिष्ठति॥ ७८॥

नामं॑ करोति सूर्यो॑ऽग्नेर्योनि॒राय॑तनञ्चत्वारि॑ च॑॥ [२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुं भूतं मेधायाऽऽलभन्त।
तमालभ्योपावसन्। प्रातर्यष्टास्मह इति। एकं वा
एतद्देवानामहः। यथ्संवथ्सुरः। तस्मादश्वः पुरस्ताथ्संवथ्सुर
आलभ्यते। यत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः।
यथ्सद्यो मेधोऽभवत्॥७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुं भवति। य एवं वेद।
यद्वै तत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः
पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं
वेद। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्यालभते। समैनं देवास्तेजसे
ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्देवा एतान्देवताम्। पशुं
भूतं मेधायाऽऽलभन्त। यज्ञमेव। यज्ञेन यज्ञमयजन्त
देवाः। कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त।
तेऽमृतत्वमगच्छन्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥

प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मारमेव
गच्छति। एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं
बहुरूपमालभते। सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याऽऽस्यै। सर्वस्य
जित्यै। सर्वमेव तेनाऽऽप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥

मेधोऽभवद्यजन्त एति वेद॥

[२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य

लोमं लोमं जुहोति। अ॒होरा॒त्रे वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोम॑नी।
 यत्सा॒यं प्रा॑तर्जुहोति। अश्व॑स्यै॒व मेध्य॑स्य॒ लोमं॑ लोमं जुहोति।
 ए॒तद॑नुकृति ह स्म॒ वै पु॒रा। अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोमं॑ लोमं
 जुह॑ति। यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ प॒दे वेद॑। अश्व॑स्यै॒व
 मेध्य॑स्य॒ प॒देप॑दे जुहोति। द॒र्श॒पूर्ण॒मा॒सौ वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य
 प॒दे॥८३॥

यद॑र्शपूर्णमा॒सौ यज॑ते। अश्व॑स्यै॒व मेध्य॑स्य॒ प॒देप॑दे जुहोति।
 ए॒तद॑नुकृति ह स्म॒ वै पु॒रा। अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ प॒देप॑दे
 जुह॑ति। यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ वि॒वर्त॑नं वेद॑। अश्व॑स्यै॒व
 मेध्य॑स्य॒ वि॒वर्त॑ने॒विवर्त॑ने जुहोति। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽश्वः॑।
 स आ॑ह॒वनी॒य॒माग॑च्छति। तद्वि॒वर्त॑ते। यद॑ग्निहोत्रं जुहोति।
 अश्व॑स्यै॒व मेध्य॑स्य॒ वि॒वर्त॑ने॒विवर्त॑ने जुहोति। ए॒तद॑नुकृति ह
 स्म॒ वै पु॒रा। अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ वि॒वर्त॑ने॒विवर्त॑ने जुह॑ति॥८४॥

प॒दे अ॑ग्निहोत्रं जुहोति त्रीणि च॥ [२३]

प्र॒जाप॑तिस्तम॒ष्टाद॑शिभिः प्र॒जाप॑तिरकामयतो॒भाव॑स्मै यु॒ञ्जन्ति॑ तेज॒साऽप॑प्राणा अप॒श्रीरू॑र्ध्वा
 प्र॒जाप॑तिः प्रे॒णाऽनु॑ प्रथ॒मेन॑ प्र॒जाप॑तिरकामयत म॒हान्वै॑श्वदे॒वो वा अश्वोऽश्व॑स्य प्र॒जाप॑तिस्तं
 य॒ज्ञ॒क्रतु॑भिरप॒श्रीर्ब्रा॑ह्मणौ सर्वेषु वारु॒णो यद्य॑श्वन्तदा॒हुरेष॑ वै वि॒भूस्ता॒प्येणा॑दि॒त्याः प्र॒जाप॑तिं
 पि॒तरं॑ यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोम॑नी त्रयो॒विंश॑तिः॥२३॥

प्र॒जाप॑तिरस्मिँल्लोक उत्तरतः श्रियमे॒व प्र॒जाप॑तिरकामयत म॒हान्य॑त्प्रातः प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो
 लो॒केभ्यः॑ सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ पयः स्व॒द्य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑ च॒त्वार्य॑शीतिः॥८४॥

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धं जु॑हति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>